Toader Ionescu
Profesor universitar emerit

GEORGE BARIȚIU
MONOGRAFIE
PARTEA a III-a

Presa Universitară Clujeană

TOADER IONESCU

PROFESOR UNIVERSITAR EMERIT

GEORGE BARIȚIU

MONOGRAFIE

PARTEA A III-A

TOADER IONESCU

PROFESOR UNIVERSITAR EMERIT

GEORGE BARIȚIU

MONOGRAFIE

PARTEA A III-A

PRESA UNIVERSITARĂ CLUJEANĂ

2017

ISBN general 978-606-37-0210-5

ISBN specific 978-606-37-0213-6

© 2017 Autorul volumului. Toate drepturile rezervate. Această carte este supusă regimului open access și distribuită în concordanță cu termenii și condițiile licenței Creative Commons

Attribution-NonCommercial
CC BY-NC

Tehnoredactare: Viorica Ionescu

Corectură: Simona Moldovan

Design copertă: Gabriel Pădurean

Universitatea Babeş-Bolyai
Presa Universitară Clujeană
Director: Codruța Săcelean
Str. Hasdeu nr. 51
400371 Cluj-Napoca, România
Tel./fax: (+40)-264-597.401
E-mail: editura@editura.ubbcluj.ro
http://www.editura.ubbcluj.ro/

CUPRINS

INTRODUCERE 9

CAPITOLUL I George Barițiu, cofondator (courzitor) al Asociațiunii transilvane pentru literatura română și cultura poporului român 15

1.1. Preocupări inițiale ale românilor de fondare a unor societăți culturale din ultimele decenii ale secolului al XVIII-lea și prima jumătate a secolului al XIX-lea 15

1.2. Demersuri către oficialitățile a trei state în vederea întemeierii Asociațiunii transilvane pentru literatura română și cultura poporului român 21

1.3. Ședința a I-a din 9/21 martie 1861 25

1.4. Ședința a II-a din 10/22 martie 1861 27

1.5. Adunarea generală din 23-6 oct. – 4-7 noiembrie 1861 de constituire și inaugurare a Asociațiunii transilvane pentru literatura română și cultura poporului român 29

1.6. Sesiunea a III-a din 25 oct./6 nov. 1861 35

1.7. Ședința a IV-a din 26 oct./7 noiembrie 1861 38

1.8. A II-a adunare generală a Asociațiunii transilvane pentru literatura română și cultura poporului român, Brașov, 28/16 iulie – 30/18 iulie 1862 39

1.9. Ședința a II-a din 29/17 iulie 1862 46

1.10. Ședința a III-a din 30/18 iulie 1862 47

1.11. Din cuvântarea lui Andrei Șaguna ținută cu ocaziunea deschiderii adunării generale a Asociațiunii 49

1.12. Cuvântarea protopopului Ioan Popazu prin care salută Adunarea Asociațiunii în numele locuitorilor români din Districtul Brașovului 50

1.13. Cuvântarea Domnului secretar primar al Asociațiunii: George Barițiu rostită la deschiderea expoziținii din 28 iulie c.n. (calendar nou) 51

1.14. Dizertațiunea ținută de G.I. Munteanu, directorul gimnazial, în Ședința a II-a a Adunării generale a Asociațiunii literare în Brașov, 1862, prin care se justifica ortografia cu litere adoptată de Comisiunea filologică din 1860 și totodată se cere a se stabili o modalitate oarecare, după care ar fi să procedăm în purisarea limbii românești 52

1.15. Discursul Domnului Canonic Timotei Cipariu ținut în adunarea Asociațiunii în 29 iulie 1862 55

1.16. Dizertație despre cultura bombacilor sau a viermilor de mătase 57

1.17. Dizertațiune despre importanța documentelor privilegiare, ce se mai află pe la familiile nobile române și necesitatea colecționării acelora pentru înavuțirea istoriei naționale, ținută de Ioan Pușcariu, administratorul comitatului Cetății de Baltă 58

1.18. Despre artele frumoase cu aplecarea lor la cerințele poporului românesc (Dizertațiune ținută de G. Barițiu la cea de-a doua Adunare Generală a Astrei din 28/16-30/18 iulie 1862) 60

1.19. Următoarea adunare generală – a III-a – a Asociațiunii transilvane pentru literatura română și cultura poporului român s-a desfășurat în 7 și 8 septembrie 1863 în opidul Blaj.....63
1.20. Ședința I Sub președinția Domnului Vicepreședinte Canonic Timotei Cipariu.....64
1.21. Ședința a II-a din 8 sept. 1863 ținută sub prezidiul Domnului Vicepreședinte Canonic Timotei Cipariu.....66
1.22. Cuvânt de deschidere al Domnului Vicepreședinte Timotei Cipariu la deschiderea celei de a 3-a Adunări generale a Asociației transilvane pentru literatura română și cultura poporului român ținută în 7-8 sept. 1863.....67
1.23. Cuvântarea de binecuvântare a Asociațiunii în numele Excelenței Sale D-lui Mitropolit și a opidului Blaj rostită cu ocaziunea adunării generale din 7 și 8 septembrie 1863 Reverendissime Domnule Canonice și Vicepreședinte!.....69
1.24. Poporul român în Constituție.....71
1.25. Câteva concluzii.....72

CAPITOLUL II Eforturile românilor transilvăneni de dezvoltare și consolidare a Asociațiunii transilvane pentru literatura română și cultura poporului român 1863-1887.....77
2.1. Asociația transilvană sub conducerea primilor patru președinți: Andrei Șaguna, Ladislau Basiliu Pop, Timotei Cipariu și Iacob Bologa.....77
2.2. Asociațiunea transilvană sub președinția baronului Ladislau Vasile Pop.....81
2.3. Asociațiunea sub președinția lui Iacob Bologa.....99
2.4. Activitatea Asociațiunii transilvane pentru literatura română și cultura poporului român în primii 19 ani ai existenței sale relatată de George Barițiu.....107

CAPITOLUL III George Barițiu, președinte al Asociațiunii transilvane pentru literatura română și cultura poporului român (1888-1893).....137
3.1. Nestorul presei românești ardelene, ales președinte al „Asociațiunii transilvane", la vârsta de 76 de ani.....137
3.2. Cincisprezece ani din activitatea Asociațiunii transilvane pentru literatura română și cultura poporului român. (Un raport al lui Barițiu).....146
3.3. Adunarea generală a Asociațiunii din Făgăraș ținută în 15/27-16/28 august 1889.....168
3.4. După expunerea discursului prezidial, Barițiu declară deschisă cea de-a 28-a Adunare generală a Asociațiunii.....173
3.5. Implicarea socială și organizatoric-instituțională pentru prosperarea poporului român.....180
3.6. A XXX-a Adunare generală a Asociațiunii transilvane, prilej pentru președintele ei, de a analiza și combate falsurile istoricilor unguri, sași și austrieci cu privire la originea și caracterul autohton al populației românești din Transilvania.....188
3.7. Raportul general al Comitetului Asociațiunii … despre activitatea sa în decursul anului 1890.....189

3.8. Poporul român i-a acordat marelui luptător recunoștință totală pentru eforturile necurmate și sacrificiile făcute în vederea prosperității și eliberării națiunii române de sub asuprirea străină.....204
3.9. „Pentru noi, Asociațiunea noastră ne este scumpă ca ochii din cap". (Bariţiu)216
3.10. Adunarea generală a Asociațiunii transilvane pentru literatura română și cultura poporului român ținută în 15/27 – 16/28 august 1892.....222
3.11. Desfășurarea celei de a XXXI-a Adunări generale a Asociațiunii transilvane pentru literatura română și cultura poporului român ținută la Sibiu în 15/27 - 16/28 august 1892.....224
3.12. Proces-verbal luat în ședința a I-a a adunării generale a XXXI-a a Asociațiunii transilvane pentru literatura română și cultura poporului român, ținută în Sibiu la 15/27 august 1892.....226
3.13. Procesul-verbal luat în ședința a doua a adunării generale a XXXI-a a Asociațiunii transilvane pentru literatura română și cultura poporului român ținută în Sibiu la 16/28 august 1892, evidențiază și el o bogată activitate, plină de responsabilitate a delegațiilor precum și grija față de viitorul întregii națiuni române.....227
3.14. Discurs prin care d-l G. Bariţiu, președinte al Asociațiunii transilvane, a deschis în 15/27 august 1892 ședințele adunării generale (Rezumat).....229

CAPITOLUL IV Între Asociațiune și Academia Română.....235
4.1. George Bariţiu, unul din cofondatorii ardeleni ai Academiei Române din București.....235
4.2. Relatări transmise de Bariţiu prin corespondență colaboratorilor săi cu privire la funcționarea Academiei Române în primii ani de existență a ei.....237
4.3. Adevărata măsură a contribuției bariţiene la funcționarea și dezvoltarea Academiei Române a fost aceea din domeniul istoriografiei.....253
4.4. Contribuția lui George Bariţiu la popularizarea Academiei Române în Transilvania.....271
4.5. Academia Română. Sesiunea generală din anul 1888. Raportul secretarului general asupra lucrărilor făcute în anul 1887-1888.....273
4.6. Cercetări și explorări științifice.....276
4.7. Legate și fonduri.....277
4.8. Colecțiunile.....277
4.9. Concursurile.....278
4.10. Soarta a fost vitregă cu G. Bariţiu – nu i-a dat prea mult timp nici lui, nici poporului român să se bucure de recunoașterea meritelor sale pe tărâm științific, politic, social.....285
4.11. Comemorări și evocări post-mortem.....296

CAPITOLUL V Asociația transilvană pentru literatura română și cultura poporului român după încetarea din viață a lui George Bariţiu.....299
5.1. Începutul veacului XX găsește o nouă generație la conducerea Asociațiunii..299
5.2. Asociațiunea își lărgește sfera domeniilor de activitate.....315

5.3. Pagini de bilanț la capitolele, care au ca temă: „Contribuția lui George Barițiu la întemeierea și dezvoltarea Asociațiunii transilvane pentru literatura română și cultura poporului român”.....325
5.4. Conferințele și prelegerile populare au îndeplinit un rol deosebit de important în răspândirea științei și culturii în rândurile poporului român din Transilvania328
5.5. „Casa Națională” 331
5.6. Biblioteca Asociațiunii 333
5.7. Sistemul organizatoric teritorial al Asociațiunii transilvane.....335
5.8. Încheiere și concluzii cu privire la rolul îndeplinit de „Asociația transilvană...” în viața poporului român între anii 1861-1911 342

CAPITOLUL VI George Barițiu și Visarion Roman, courzitori ai sistemului financiar bancar național românesc din Transilvania ultimei treimi a secolului al XIX-lea 357

6.1. Idei și acțiuni în domeniul financiar bancar în Transilvania până la înființarea, în 1872, a Băncii „Albina” din Sibiu.....357
6.2. Adunarea Constituantă a Institutului de Credit și Economii „Albina” din 14 martie 1872, piatra de temelie a sistemului bancar românesc din Marele Principat al Transilvaniei.....395
6.3. Din anul 1878 G. Barițiu devine coleg cu V. Roman în consiliul administrativ al Băncii „Albina” din Sibiu.....399
6. 4. Epistolarul barițian, mijloc eficient de promovare a ideilor financiar-bancare în mediile intelectuale și a claselor mijlocii românești ardelene.....401

CAPITOLUL VII Banca „Albina”, instituție financiară și de credit fondată pentru satisfacerea necesităților în acest domeniu pe întreg spațiul românesc 411

7.1. Încercări nereușite de creare a unei sucursale a băncii „Albina” în Regatul Român 411
7.2. Câteva concluzii ce se impun cu privire la rolul băncilor în viața românilor transilvăneni în ultima treime a secolului al XIX-lea și începutul secolului XX 434

CURRICULUM VITAE 467

FOTOGRAFII.....485

INTRODUCERE

Evenimentele și desfășurarea Revoluției din anii 1848/49 din Transilvania, le-au adus multe suferințe și pierderi românilor care locuiau în acest Mare Principat românesc, ce se găsea sub dublă ocupație: austriacă și ungurească. Dar revoluția, provocată de politica spoliatoare și jefuitoare, a cercurilor asupritoare din Austria, Ungaria și cercurile dominante din Transilvania asupra maselor populare și de lupta unor confesiuni religioase recunoscute de stat și privilegiate a adus multe pierderi și dominanților de toate categoriile. Desigur, marile suferințe le-au suportat păturile sociale și națiunile asuprite, românii, în cazul Transilvaniei. Intențiile cercurilor dominante ungurești și secuiești de a-i extermina pe români – dacă nu acceptau maghiarizarea – s-au soldat cu eșec.

În pofida dorinței adversarilor românilor, pe care cercurile conducătoare din Ungaria îi doreau fie maghiarizați, fie exterminați, revoluția de la 1848/49 a produs și multe schimbări, înnoiri, elemente de progres și în viața românilor din Transilvania. Suferințele produse de unguri și de imperialii austrieci nu au putut împiedica schimbările proceselor social-economice pozitive, care reflectau cursul istoric spre modernitate și civilizație superioară. În cazul românilor, cea mai periculoasă formă prin care li se închidea calea spre orice progres, era încercarea de a uni, de a anexa Transilvania la Ungaria. Deci ștergerea oricărei autonomii a Marelui Principat al Transilvaniei, românii să se declare cetățeni maghiari (li se recomanda românilor un fel de amnezie, cu privire la numele de cetățean de origine română, mulțumindu-se cu „onoarea" de a se numi și a li se permite să poarte numele de „maghiar". Români să nu mai fie!).

În fond și curtea imperială de la Viena și impostorii din guvernele ungurești de la Budapesta, erau orbi, insensibili, priveau realitățile, ca pe niște dorințe ale lor. Pentru ei dorința se transforma în realitate la comandă. Nu le plăcea numele de român, românii să dispară, să fie numai maghiari în

Transilvania. Numai în Transilvania? După Transilvania cine urma? Suntem convinși că, în mintea lor ... urma toată Europa!

Curtea imperială și guvernele ungurești ignorau realitățile istorico-sociale concrete din Transilvania anilor 1848/49 și alte evenimente, care au urmat anilor 1850 și 1860. La rândul ei, Dieta transilvană, de la Sibiu din anii 1863-1864, reformele agrare de după 1848/49 au determinat multe modificări sociale, structural-economice, în numărul și profilele școlare și la români, în nivelul instrucției școlare și multe alte schimbări, care dădeau, în fond și un conținut nou numelui de român. Românii ardeleni erau locuitori ai unui stat independent și suveran, care încă trăiau în hotarele altor state. Istoricii clarvăzători prevedeau că într-un viitor nu prea îndepărtat, românii vor trăi într-un singur stat.

În ultima parte a secolului al XIX-lea, românii conștientizau tot mai mult apartenența lor la națiunea română, care era încă răspândită în mai multe state, dar numeric și teritorial compactă, nu numai în Regatul Român, ci și în Transilvania, Basarabia, Bucovina și Dobrogea. Românii au conștientizat și au înțeles tot mai mult că lupta pentru unitatea națională era lupta pentru unitatea istorică a teritoriilor românești, pentru unitatea limbii române, care se folosea în toate aceste teritorii naționale, pentru păstrarea religiei lor, a obiceiurilor și trăsăturilor psiho-morale comune etc. Toate elementele de natură morală, psihică, culturală, comportamentală, aveau însă o bază generală comună: viața, legăturile și schimburile economice pe întregul teritoriu istoric în care trăiau românii.

George Barițiu, cel mai reprezentativ exponent al românismului din Transilvania, dar și mulți alți reprezentanți ai elitelor românești, de după revoluția de la 1848 și după alte evenimente, care i-au urmat s-au convins și mai mult și au conștientizat tot mai profund, că românii pentru a obține prosperitate și libertate trebuie deprinși cu respectarea mai atentă, mai riguroasă decât în trecut a unor anumite „reguli de viață", cu anumite „obiceiuri moderne", cu o disciplină riguroasă de viață socială, că trebuie să depășească unele forme arhaice de comportament social-economic, să economisească bani, să deteste risipa, iar în activitatea agrară să introducă metode noi, să se orienteze spre cât mai multe meserii, industrii etc. să fie mai îndrăzneți și mai inventivi în activitățile materiale ș.a.ș.a.

Foștii iobagi nu mai voiau acum să fie ținuți în stare de analfabeți, în întuneric, doreau și ei să-și croiască o viață nouă, mai îndestulată, vrednică de

ființa umană, care să-și muncească ogorul în așa fel încât să obțină roade mai multe, deci să lucreze pământul mai cu pricepere, să aibă vite mai de calitate, bine îngrijite, să-și trimită copiii la școli mai înalte; agricultura nu mai este privită ca „unica meserie" a țăranului român. Românii voiau progres, un trai pe măsura timpurilor. Elita intelectuală românească se implică tot mai mult în procesul de răspândire a științei și culturii în mediul sătesc, în cultivarea conștiinței naționale, îi îndeamnă pe sătenii români să devină proprietari de pământuri, „să achiziționeze realități", cât mai multe – case, terenuri, păduri – să practice comerțul, industria de casă ș.a. Dar pentru o existență corespunzătoare nivelului de viață pe care se situau țările mai dezvoltate, românii, conducătorii lor, simțeau necesitatea înființării multor tipuri de instituții, care le lipseau sau le aveau într-o măsură insuficientă. Spre deosebire de trecut, românii transilvăneni, au accelerat ritmul construirii de noi instituții, organizații, asociații cooperatiste, întreprinderi economice, obiective școlare cu noi specializări. Ajutor de la puterea dualistă nu primeau: nici de la Budapesta, nici de la Viena. Impozite și taxe plăteau transilvănenii și Vienei și Budapestei. Deci, românii își construiau numai pe spezele lor.

Li se refuza românilor, în mod constant, orice subvenționare a învățământului și a celor două biserici românești: ortodoxă și greco-catolică. Nu li se subvenționau în multe cazuri nici construcțiile pentru clădirile administrațiilor locale.

Toate resursele de care aveau nevoie românii – atât pe plan local, cât și în cazul construirii unor obiective pentru folosirea lor la scara întregului principat -, ei erau obligați să și le subvenționeze.

Elita românilor transilvăneni, fruntașii acesteia, cercurile oamenilor de afaceri, reprezentanții satelor, funcționarii români, foștii ofițeri români din armata austriacă și alții și-au dat seama, au devenit din ce în ce mai conștienți, că românii sunt obligați de situația în care îi puneau – austriecii și ungurii prin politica națională – să-și creeze instituții, asociații economice, societăți de teatru, societăți culturale, societăți agrare, financiare ș.a. la scara întregii societăți românești din Marele Principat al Transilvaniei. Românii nu numai că și le-au creat, ci le-au și înzestrat cu aparat propriu de funcționare și conducere. Aceste instituții proprii au contribuit mult la dezvoltarea culturii, științei și la dezvoltarea educației cetățenești în spiritul național românesc.

În unul din capitolele ce urmează, dedicat „Asociațiunii transilvane pentru Literatura Română și Cultura Poporului Român", vom arăta că aceasta a

luat naștere din dorința întregii națiuni române, la întemeierea ei au contribuit, într-un fel sau altul, toți intelectualii și toată elita românească din Transilvania, exponentă a intereselor tuturor românilor ardeleni. Dar, cu toate meritele tuturor celor ce au luat parte la înființarea „Asociațiunii ...” – cea mai mare contribuție la înființarea, organizarea, orientarea și fixarea obiectivelor, a funcționării de-a lungul a 32 de ani îi revine lui George Barițiu. Această uriașă activitate vom încerca s-o cuprindem în două capitole: „George Barițiu, cofondator (urzitor) al «Asociațiunii transilvane pentru literatura română și cultura poporului român» și în capitolul: „George Barițiu, președinte al «Asociațiunii pentru literatura română și cultura poporului român»”. În funcția sa de președinte, G. Barițiu a obținut rezultate superioare în toate domeniile activităților Asociațiunii.

Analizând rezultatele „Asociațiunii ...” în timpul vieții lui Barițiu, urmașii săi consemnau că această instituție a reușit să ridice Transilvania la un stadiu superior în multe domenii de activitate.

Este cazul să amintim aici, că multe realizări în domeniul științei și culturii obținute de Asociațiune și Barițiu personal, se explică și prin faptul, că marele nostru patriot a fost încadrat, asimilat în nucleul elitei oamenilor de știință și cultură români, grupați în instituția de știință și cultură, forul științific cel mai înalt: Academia Română de la București, înființată în anul 1866.

În calitatea sa de academician, de membru al Academiei Române, i s-a creat ocazia să participe împreună cu alți iluștri oameni de știință români, la dezbaterea și elucidarea multor probleme încă neprecizate ale lingvisticii, gramaticii și altor probleme din domeniul filologiei românești, la care se adaugă multe contribuții în domeniul istoriei, arheologiei și arhivisticii. Totodată – se pare că pentru prima dată Academia i-a dat liniștea cu privire la existența materială a lui și a familiei sale. Aceste probleme și altele vor fi analizate în capitolul: *Între Asociațiune și Academia Română*.

Barițiu a atras atenția în întreaga sa publicistică asupra faptului că Transilvania, ca țară agrară, simțea necesitatea unui credit rural. Introducerea tot mai largă a economiei ardelene în circuitul economic internațional agrava din an în an această problemă. Banca ipotecară ungurească, înființată la începutul anilor ’70 ai secolului al XIX-lea, acorda împrumuturi numai marilor proprietari. Aceștia după ce luau împrumuturi de la bancă, le distribuiau țăranilor cu dobândă de 50%-100%. Lipsa unui credit organizat, explica Barițiu, era cauza unei slabe agriculturi, la românii transilvăneni. Dar învățatul român –

după cum explica un cercetător român într-o lucrare de doctorat – „nu s-a limitat la o activitate pur iluministă, el a militat și pentru crearea unei puternice rețele bancare și de credit românești transilvănene. Acest lucru va reieși pe larg din corespondența pe care a întreținut-o cu Visarion Roman în perioada de pregătire și de înființare a băncii „Albina", în anul 1872. După înființarea „Albinei", Barițiu a continuat să schimbe idei și preocupări în corespondența cu Visarion Roman, corespondență care avea ca obiect înființarea unei sucursale a „Albinei" la Brașov sau eventual în România, la București. Activitatea în domeniul bancar și schimbul de idei prin intermediul corespondenței s-a interferat atât de mult, materializându-se în contribuția pe care au avut-o ambii: Barițiu G. și Roman V., încât ne-a sugerat ideea adăugării unui nou capitol, distinct de altele, pe care l-am intitulat: „George Barițiu și Visarion Roman, courzitori ai sistemului bancar românesc din Transilvania ultimei treimi a secolului al XIX-lea".

„Asociațiunea ..." nu s-a bucurat de un mediu legislativ instituțional și social favorabil în decursul ultimelor decenii ale secolului al XIX-lea. Autoritățile statale austro-ungare i-au fost ostile, au bănuit-o, printre altele, de *Dacoromânism*.

Cât timp a trăit Barițiu, Asociațiunea a reușit nu numai să supraviețuiască, ci și să se dezvolte. El a reușit să preîntâmpine orice conflict major cu autoritățile statale și să-i mobilizeze și pe ceilalți conducători la o corectă și eficientă dezvoltare a averii, de care ea a dispus, în vederea atingerii scopurilor stabilite.

Priceperea lui Barițiu în organizarea, alegerea instituțiilor corespunzătoare și a colaboratorilor, cu care a lucrat de-a lungul anilor, au avut ca rezultat că „Asociațiunea ..." s-a dezvoltat, a înălțat cultura românească și instrucția școlară pe o nouă treaptă, susținute de o bază economico-financiară mult superioară chiar și în comparație cu cea existentă la data decesului lui George Barițiu. Acest proces l-am evidențiat într-un capitol special pe care l-am intitulat: *Asociațiunea transilvană pentru literatura română și cultura poporului român după încetarea din viață a lui George Barițiu.*

Autorul

CAPITOLUL I
George Bariţiu, cofondator (courzitor) al Asociaţiunii transilvane pentru literatura română şi cultura poporului român

1.1. Preocupări iniţiale ale românilor de fondare a unor societăţi culturale din ultimele decenii ale secolului al XVIII-lea şi prima jumătate a secolului al XIX-lea

O prezentare a vieţii şi activităţii lui George Bariţiu, fără a releva marele său rol la fondarea, şi dezvoltarea multiplelor activităţi ale Asociaţiunii transilvane pentru literatura română şi cultura poporului român, ar diminua substanţial cunoaşterea aportului său la lupta de eliberare socială şi naţională a românilor transilvăneni de sub dominaţia imperiului austro-ungar.

Reflecţiile de mai sus nu sunt întâmplătoare. Ele se bazează pe analize numeroase şi îndelungate ale scrierilor şi activităţilor lui George Bariţiu, în care el ne prezintă situaţia politică şi social-economică, în care s-au aflat românii transilvăneni sub îndelungata ocupaţie austriacă şi unguresacă, cu deosebire până la începutul anilor l860.

În anii menţinerii lor sub stăpânire străină, cu deosebire, până la începutul anilor 1860, românilor le-a fost îngrădit accesul la organizare şi manifestare politică în calitate de români.

Li se promiteau şi li se acordau unele drepturi şi manifestări politice numai cu condiţia de a renunţa la naţionalitate. Organizarea politică într-un partid politic naţional le-a fost interzisă românilor şi în perioada 1860-1867, în timpul aşa numitului liberalism austriac, încheiat cu dualismul austro-ungar din anul 1867. În perioada anilor 1860-1867, este adevărat li s-a permis românilor unele forme de manifestare socială şi chiar organizare naţională instituţională – cazul „Astrei". Dar acesteia i s-a interzis să facă politică. O organizaţie politică într-un partid naţional sau chiar organizarea unui congres naţional pe întreaga Transilvanie le era interzis românilor. Li s-a permis numai conferinţe naţionale şi acelea sub stricta observare a poliţiei. „În aceste condiţii – după cum bine observa un istoric al Asociaţiunii transilvane pentru literatura

română și cultura poporului român – energia națională și-a căutat și și-a aflat alt câmp de acțiune, un câmp mai neted și mai mănos: câmpul nesfârșit și vecinic roditor al culturii”[1].

Începând din anul 1849 în provinciile imperiului austriac a fost instaurat un regim absolutist pe care l-am putea denumi chiar reacționar. A fost întărit și lărgit aparatul de constrângere (poliție, jandarmerie), au fost introduși guvernatori militari, a fost decretată starea de asediu, în administrație, învățământ, justiție, a fost introdusă limba germană obligatorie. Cenzura a fost și ea reinstaurată.

„Regimul liberal” decretat prin diploma imperială din 20 octombrie 1860 și prin patenta din 26 februarie 1861 - amestec hibrid de principii feudale învechite și reforme moderne burghezo-democrate - care a durat până în 1867, n-a adus îmbunătățiri esențiale situației social-economice românilor din imperiul habsburgic. Totuși, suflul ideilor democratice, impuse de noul raport de forțe pe plan economic, social, dar și național, care se vor materializa printr-o serie de măsuri ce vizau acomodarea regimului feudal habsburgic la realitățile evidențiate cu atâta duritate pe parcursul confruntărilor militare din anii revoluției de la 1848-1849. În cadrul acestor măsuri limitate, împăratul austriac Francisc Iosif a fost obligat la 19 sept. 1861, să semneze rescriptul ce stabilea condițiile în care urmau să aibă loc alegerile pentru Dieta Transilvaniei. Cu toate limitele rescriptului amintit, românii au avut posibilitatea ca în urma alegerilor din iunie-iulie 1863 să aibă majoritatea relativă în dieta Transilvaniei de la Sibiu din 1863-1864. A venit însă dualismul austro-ungar din 1867, care a anihilat, cu mici excepții, ceea ce obținuseră prin dieta românească de la Sibiu din 1863/1864.

Dar atât revoluția de la 1848, cât și transformările din perioada liberalismului austriac 1860-1867, nu au rămas fără urmări asupra comportamentului și orizontului politic, cultural, economic, social și al orizontului psihologic al românilor, în general.

Vechii iobagi nu mai voiau acum să fie ținuți în întuneric, voiau să-și croiască o viață mai luminată, mai îndestulată, să ducă o viață mai vrednică de ființa omenească, să înlăture sărăcia, să obțină mai mult folos de pe ogorul pe care îl posedau. Cei ce se ocupaseră numai cu prelucrarea pământului și cu îngrijirea vitelor, începeau să-și îndrepte privirile spre atelierele meșteșugărești,

[1] „Transilvania” nr. 4 jubiliar, iulie-august, 1911, p. 317.

uispre viața comercială – care le erau interzise înainte –, spre școală, măiestrii mai înalte etc. Cu un cuvânt, românii voiau progres.

Efectele acestor năzuințe: în satele românești se înființau tot mai multe școli în care se învăța carte românească. În afară de școlile din Blaj, Sibiu, Beiuș, Brașovenii își întemeiază și ei școli mai înalte. Bisericile încep și ele să construiască noi școli. Se înmulțesc tiparnițele din Brașov, Sibiu, Blaj etc. Dar acesta era doar un început. Românii mai aveau încă multe de făcut pentru a se ridica pe aceeași treaptă culturală, spirituală, socială și economică „cu alte neamuri mai puțin prigonite de soartă". Elita fruntașă românească transilvăneană analizând profund situația, a ajuns la concluzia că „se simțea trebuința unei instituțiuni, care să îngrijească de interesele culturale mai înalte ale neamului: să cultive limba națională, care începuse a se folosi la oficiile publice, să fixeze ortografia, să cerceteze istoria, să sprijinească tânăra literatură națională și peste tot să promoveze, mai mult decât se putuse face până atunci, progresul poporului nostru pe toate laturile activității umane"[2].

Urmare a acestor necesități conștientizate a luat naștere la data de 23 oct./4 noiembrie 1861, „Asociația transilvană pentru literatura română și cultura poporului român".

Apariția acestei societăți, care nu a fost, în fond, o simplă asociație culturală, s-a constituit într-o instituție multifuncțională, cu o diversitate de roluri în viața poporului român din toate regiunile și țările locuite de ei. Ea a fost rodul multor încercări de a întemeia societăți literare, științifice și culturale de către români, fie în Transilvania, fie în Principatele Române: Moldova și Țara Românească în vederea dezvoltării literaturii, culturii, științei și limbii române.

După cum este cunoscut, ideile revoluției franceze din 1789 au exercitat o mare influență în întreaga Europă, inclusiv în centrul și răsăritul Europei, unde încep mișcări cu dublu caracter: social și național. Dar inițiatorii mișcărilor naționale și-au dat seama că, înfăptuirea idealului național nu se poate realiza dintr-o dată; eliberarea națională era un proces ce trebuia bine pregătit, cerea timp și era greu de înfăptuit în condiții vitrege de asuprire națională. Mai întâi trebuia luptat pentru menținerea ființei naționale prin cultivarea limbii materne și a culturii naționale, prin dezvoltarea sentimentelor patriotice, care să conducă la îndeplinirea dorințelor de unitate națională și de

[2] *Ibidem*, pp. 318-319.

neam. Pentru aceasta trebuiau create și mijloacele, care, în acest caz, nu puteau fi decât diferite forme de asociații și societăți cu caracter filologic, literar, științific și cultural menite să editeze publicații periodice în care să fie tratate probleme din aceste domenii, dezvoltând astfel conștiința națională.

Pe pământul României – găsit sub dominația și influența mai multor imperii – asemenea societăți au început să apară destul de repede după desfășurarea revoluției franceze.

Ne vom referi, în primul rând la *Societatea filosoficească a neamului românesc în Mare Prințipatul Ardealului* pe care au vrut s-o întemeieze doi învățați iluminiști români Ioan Piuariu-Molnar și Paul Iorgovici, în anul 1793. Societatea își propunea un program foarte cuprinzător precum și editarea unei publicații, care să circule în Țara Românească.

Programul societății nu s-a realizat, întrucât guvernul, aflând din „Înștiințare" că societatea era ardeleană, a retras autorizația pentru publicația plănuită primită pe numele tipografului Petre Bart.

În 1821, boierii munteni refugiați la Brașov au înființat *Societatea literară secretă*, care s-a desființat în 1822. În 1827 a luat naștere *Societatea literară* din *București*. Era o societate secretă, care-și ținea ședințele în casele logofătului Dinicu Golescu, unde participau profesori și elevi ai școlii de la Sfântul Sava. În ședințele societății se citeau și discutau lucrări de interes general (*Gramatica românească* a lui Heliade Rădulescu; *Gramatica* și *Dicționarul* lui Iordache Golescu, traduceri din scriitorii francezi Lamartine și Boileau etc.). *Societatea de medici și naturaliști din Iași* în *1833*; cea mai veche societate științifică din țară. Societatea a avut multiple preocupări științifice: medicină, geologie, agronomie, mineralogie etc. Societatea din Iași a reușit să stabilească relații cu personalități marcante și cu savanții din alte țări precum: *Alexandru von Humboldt* – geograf german, D. *Sokolov* și G. *Korenev* – din Rusia etc. Iar moldoveanul *Iacob Cihac* a participat la congresul naturaliștilor germani de la *Freiburg/1839)*, unde a expus comunicarea *„Raport asupra progresului civilizației în Principatul Moldovei"* și la congresul de la *Erlangen* din 1840.

Un grup de tineri români de la Paris, care se aflau acolo pentru studii, au înființat în 1839 *Societatea pentru învățătura poporului român*. Îi amintim pe cei mai reprezentativi: Ion Ghica, A. G. Golescu, D. Brătianu, Nicolae Crețulescu, Ion Cîmpineanu. Ei, dar și alții, au hotărât să creeze o nouă formă de stimulare și atragere a românilor în mișcarea culturală și națională,

indiferent de provincia în care locuiau. Societatea a contribuit mult la apropierea dintre studenții moldoveni și munteni care se aflau la Paris.

În *octombrie 1843 se înființează Societatea literară din București*, ale cărei reuniuni se desfășura săptămânal în casa lui Ion Voinescu II cu participarea fraților Bălcescu, Christian Tell, Cezar Bolliac, frații Golescu, August Treboniu Laurian, Nicolae Bălășescu, D. Bolintineanu etc. Înființarea societății literare este amintită atât în Moldova în revista „Propășirea" din 16 ianuarie 1844, iar George Barițiu reproduce același anunț în „Foaie pentru minte, inimă și literatură", la 24 februarie 1844. Anul 1843 marchează și înființarea a două societăți românești chiar în interiorul imperiului habsburgic și a regatului ungar în același timp. Este vorba de *Societatea literară* a studenților români de la Oradea și *Societatea pentru mișcarea literaturii române*, alcătuită din 20 de studenți români care-și făceau studiile la Pesta. Semnificativ este faptul că acești studenți s-au adresat lui Barițiu, să lanseze un apel în foile sale din Brașov pentru sprijinirea societății.

Anul 1844 este, observăm, semnificativ și prin faptul că societățile culturale și literare ale românilor nu mai înaintează de la Viena spre București, ci de la București și alte orașe românești spre românii din Pesta și Viena.

Astfel în anul 1844 din stăruințele și îndemnul lui Aron Pumnul a fost întemeiată la Viena *Societatea teologilor români*, urmată de *Societatea literară și științifică* în 1864 și a *Societății „România"* în 1868, contopite apoi în *„România Jună"*, care a călăuzit ani mulți energiile patriotice românești ale unor tineri aflați departe de țară.

În anul 1845 a fost înființată *Societatea studenților români din Paris* (la 2/14 dec. 1845). Membri și fondatori ai acesteia erau moldoveni și munteni: Scarlat Vârnav, Ion Ionescu de la Brad, Mihail Kogălniceanu, I. Lecca, G. G. Romallo ș. a. moldoveni, apoi muntenii: A. G. Golescu, A. C. Golescu, C. A. Rosetti, D. Brătianu, Grigore Caracaș, D. Crețulescu, I. Brătianu, D. Bolintineanu, N. Bălcescu.

În Transilvania *Societatea studenților români din Paris* a dorit să colaboreze pe larg cu George Barițiu, despre care știau toți revoluționarii români că „a plâns starea românilor, a lucrat și lucra neîncetat pentru dânșii". L-au rugat pe Barițiu să recomande pe cel mai bun tânăr transilvănean, pe care Societatea să-l cheme la Paris de îndată ce va dobândi fondurile necesare. L-au rugat să strângă cotizații și să publice în „Gazeta Transilvaniei", „Apelul" și „Regulamentul societății". Colaborarea nu s-a putut dezvolta, deoarece au

intervenit autoritățile imperiale austriece care priveau cu îngrijorare colaborarea supușilor austrieci cu societăți revoluționare din țările vecine. Se temeau de contaminarea revoluționară a Ardealului. Oricum *Societatea studenților români din Paris* a colaborat cu personalități revoluționare și radicale cum ar fi poetul francez Lamartine, Joules Michele, Edgar Quinet etc. Iar Nicolae Bălcescu rostea într-un discurs la revelionul anului 1847 în fața societății că: „*Ținta societății nu poate fi alta decât unitatea națională a românilor*". *Societatea studenților români din Paris* a luptat pentru a înlătura limba greacă din școlile românești și înlocuirea ei cu limba franceză, pentru predarea în școlile din Țara Românească și Moldova în limba română.

Participarea tinerilor intelectuali care au făcut parte din societățile românilor din toate cele trei țări românești, a relevat că unul din scopurile majore ale acestora a fost realizarea unității naționale. Aceleași idealuri le-au urmărit și societățile de diverse feluri, apărute după revoluția de la 1848 în toate cele trei țări române. Chiar în plin an revoluționar în august 1848 apare la Pesta, „Societatea națională română pentru înaintarea intereselor române din Ungaria", care într-unul din articolele statutului își fixase „de a sta în corespondență cu toate societățile române și redacțiile foilor române din toată românimea". Istoria consemnează și alte realizări în domeniul cercetării, sprijinirii colaborării în vederea pregătirii tineretului și a progresului general al românilor de pretutindeni, indiferent de țara în care locuiau.

Întâmplător sau nu, în anii 1860 și 1861 au fost luate două inițiative pentru înființarea a două societăți literare: una la București și alta la Sibiu. Aceasta din urmă a fost înființată în anul 1861, cea din București s-a înființat – din diferite motive – abia în anul 1866. Despre aceasta ne vom ocupa într-un capitol special. Este necesar să subliniem că, în înființarea, funcționarea și dezvoltarea lor, lui George Barițiu îi revine un rol deosebit. La moartea sa, în anul 1893, el va fi președintele în funcțiune al ambelor societăți. Iar întârzierea apariției ambelor societăți se datorează și organelor de stat ale imperiului austriac.

În acest capitol vom releva, după putință, contribuția deosebită a marelui nostru om de știință și publicist în funcționarea acestei noi societăți din 1861: *Asociația Transilvană pentru Literatura Română și Cultura Poporului Român.*

1.2. Demersuri către oficialitățile a trei state în vederea întemeierii Asociațiunii transilvane pentru literatura română și cultura poporului român

După moartea lui T. Cipariu și a lui Iacob Bologa, adunarea generală din Abrud a Asociațiunii din vara anului 1888 alege prin aclamațiune, cu o generală însuflețire, ca președinte pe Gheorghe Barițiu. „În analele de până atunci ale «Asociațiunii», nu se poate găsi o prezidență mai meritată decât a lui Barițiu. Din momentul înființării și chiar de mai înainte nimeni nu a privigheat, nu s-a îngrijit de soarta acestei instituțiuni mai mult decât George Barițiu, care 28 de ani neîntrerupt a fost secretarul și sufletul «Asociațiunii», iar în cei din urmă 5 ani ai vieții 1888-1893 a condus-o ca președinte”[3].

La începutul celei de a doua jumătăți a secolului al XIX-lea, elita intelectuală românească devenise mai numeroasă, dar și mai conștientă de faptul că, cultura proprie a unui popor devine o forță tot mai puternică, ce pune în mișcare capacitățile sale intelectuale și fizice, mai ales în cazul când vrea să scape de jugul robiei trupești și sufletești. Pentru a-și crea o cultură proprie, era necesar să facă ceea ce au făcut și alte popoare: să nu respingă cultura împrumutată de la alte popoare. Fiecare popor a început cu cultură preluată de la alte popoare, dar cu timpul și-a creat propria sa cultură. Spre deosebire de cuceririle politice care se pot pierde, cele culturale nu se pierdeau niciodată. Era un punct de vedere, pe care ardelenii îl înțelegeau tot mai bine și pentru care trebuiau să stăruiască din ce în ce mai hotărât. Multe drepturi politice pe care le-au dobândit românii în perioada 1861-1865 cum ar fi conferințele naționale, dieta românească de la Sibiu din 1863/64 ș.a. s-au dovedit a fi efemere, românii au început să le piardă din momentul în care le-au obținut. „Cu mult mai trainice și mai sigure s-au dovedit însă rezultatele obținute de românii ardeleni, în acest timp pe teren bisericesc și cultural, iar între instituțiile culturale românești, create la începutul erei constituționale, de importanță deosebită a fost și este „Asociațiunea transilvană pentru literatura română și cultura poporului român.”[4]

[3] Extras din articolul: „Înființarea Asociațiunii și conducătorii ei”, de Ioan Lupaș, publicat în „Transilvania”, nr. 4 Jubiliar, iulie-august, 1911, p. 341.
[4] *Ibidem*, pp. 326-327.

Revoluționarii de la 1848 și tinerii revoluționari de mai târziu se gândeau la o academie românească. Dar cu timpul s-a impus ideea creării unei instituții, care, pe lângă promovarea literaturii și culturii românești, să poată aduna la un loc întreaga românime ardeleană, dezbinată în două confesiuni, să cimenteze legăturile de unitate și frăție, și să procure mijloacele necesare pentru răspândirea culturii naționale în păturile largi ale populației.

În 1852 foștii prefecți de la 1848: Balint, Axente Sever și Avram Iancu, au donat suma de 2.500 fl. pe care au depus-o pe numele lui Pavel Vasici, pentru a servi ca bază în vederea înființării unei societăți literare. În acest scop au ales 5 bărbați, printre care și pe G. Barițiu, în vederea dezvoltării culturii, dezvoltarea limbii și publicarea de cărți folositoare. Banii s-au cheltuit până la urmă pentru că disputa: academie sau societate literară nu a fost tranșată în favoarea uneia sau alteia.

Abia în anii 1859-1860 s-a pus din nou pe tapet în rândurile românilor ideea necesității înființării unei societăți literare.

În prima parte a anului 1860, au apărut două corespondențe în „Telegraful Român" semnate de Ioan Pușcariu și de profesorul Ioan Rusu, care criticau faptul că românii nu aveau nici măcar o reuniune modestă ca a sașilor din Transilvania, cea „pentru cunoștința țării, Verein für Landeskunde (Asociația pentru Studii Regionale)", o reuniune, de exemplu, pentru cultura poporului român, dacă ne-am aduna sub forma asta *legală* în tot anul odată la Brașov, apoi la Săcele, la Zărnești, la Făgăraș, la Sibiu, la Rășinari, la Sălișteu, la Hațeg și așa mai încolo, unde s-ar găsi niște cuartire (locații) modeste pentru confluenții reuniunii, apoi am trece și la Lugoj, Lipova, Arad și mai în urmă la Cernăuți și Suceava ... ș.a. ... ș.a.".[5] Dacă membrii reuniunii ar contribui cu anumite sume cât de modeste s-ar putea crea fonduri pentru stimularea talentelor literare, pentru orientarea spre îmbrățișarea diferitelor specialități și meserii în vederea stimulării altor izvoare de trai pentru poporul român. „Corespondența din Blaj" semnată de profesorul Ioan Rusu apărută și ea în „Telegraful Român" scrisă în 11 aprilie 1860 insista și ea asupra foloaselor pe care le-ar avea o societate literară pentru români, îndemnându-i să nu mai stea cu mâinile în sân, „să le pice mură în gură, ci să-și unească puterile și luminile minții, să nu cruțe nici jertfe, nici osteneală pentru un scop nobil, căci numai așa vor scăpa de judecata lumii și de osânda posterității".[6]

[5] *Idem*, p. 329.
[6] *Ibidem.*

Ideea înființării unei instituții culturale, a circulat intens în anii 1859 și 1860 în presa vremii, în convorbiri particulare, iar în urma „sângerării de la Solferino", guvernul absolutist austriac începe să devină ceva mai accesibil la dorințele popoarelor, inclusiv la ideea referitoare la a avea o reuniune pentru literatura și cultura lor.

Istoria concretă a Asociațiunii ... începe cu: „Rugămintea mai multor bărbați fruntași ai națiunii noastre către Înalta Locotenență c.r. transilvană, pentru a se da voie la ținerea unei adunări consultătoare în privința înființării unei asociațiuni pentru literatura și cultura poporului român.

Motivarea cererii către Înalta c.r. Locotenență!

- Românii doresc și ei să contribuie la întărirea statului, a monarhiei habsburgice. Au ajuns la concluzia că pot realiza aceasta numai prin înființarea unei reuniuni, a cărei chemare să fie lățirea culturii populare și înaintarea literaturii cu puteri unite.

În acest scop cer învoirea convocării la Sibiu la o conferință consultativă, a mai multor persoane în vederea întocmirii programului și statutelor unei reuniuni, a cărei chemare să fie lățirea culturii populare și înaintarea literaturii cu puteri unite.

Cererea este datată 10 mai 1860, este semnată de 176 fruntași români, în frunte cu arhiereii Alexandru Sterca Șuluț, Andrei, baron de Șaguna și Ioan Alexi".[7]

Răspunsul Înaltei Locotenențe c.r. la cererea din 10 mai 1860 dat la 12 iulie 1860 glăsuia că nu este în stare a încuviința cererea aceasta, deoarece paragraful 16 al legii de reuniuni din 26 X 1852 pentru înființarea reuniunii prevedea că cererea în acest scop trebuie însoțită de planul întreprinderii și proiectul statutului – măcar și numai în schițe generale – care circumscriu înainte scopul și planul înființării reuniunii. Guvernatorul (Liechtenstein era în acel moment guvernatorul Transilvaniei) nu recomandă înființarea de reuniuni exclusiv naționale, mai ales de cele care poartă în titlu specificarea naționalității, deoarece aceasta „ar califica-o (ar crea impresia – n.ns. T.I.) de o asociațiune, ce s-ar despărți de celelalte naționalități conlocuitoare într-un mod ostensibil și ar servi tendințelor exclusiv – naționale".[8]

Scrisoarea guvernatorului va fi urmată de cererea însoțită de proiectele statutelor Asociațiunii din 6 dec. 1860, semnată de Andrei Șaguna. În încheierea

[7] Vezi: Actele privitoare la urzirea și înființarea Asociației transilvane pentru literatura română și culturii poporului român, Sibiu, 1862, pp. 3-10.
[8] *Idem*, p. 14.

acesteia episcopul, scria că Asociațiunea pentru care se cere încuviințarea „este dorită de o națiune, care a dat numeroase dovezi despre alipirea sa către Tronul Maiestății, și al cărei patriotism curat și străin de orice separatism ostensibil se dovedește și cu paragraful 4 al statutelor, unde limpede se zice: Membrii acestei Asociațiuni pot fi de orice religie și nație".[9]

Răspunsul la această cerere a lui Andrei Șaguna a venit în 31 I 1861. Îi urmează *Invitațiunea Excelenței* sale *D-lui Episcop Andrei baron de Șaguna* făcută pentru ziarele naționale, la ținerea unei adunări pentru facerea măsurilor pregătitoare spre înființarea Asociațiunii.

A. Șaguna îi invita „pe cei care au semnat petiția din 10 mai 1860 și doresc să ia parte la înființarea acesteia să se prezinte în 9/21 martie la Sibiu în vederea întocmirii statutelor necesare Asociațiunii, și apoi să se aștearnă la Maiestatea Sa Împăratul spre aprobațiune prea înaltă".

„După oarecare tărăgănări și obiecțiuni din partea Guvernului provincial ardelean, și după ce situațiunea generală politică se schimbă în mod însemnat prin diploma împărătească din 20 oct. 1860 – scria într-o formă mai diplomatică și subtilă Andrei Bârseanu la a 50-a aniversare a acestei instituții – concesiunea cerută se dete, și în martie 1861 se urziră temeliile noii societăți, care, după împrejurările politice de atunci, avea să poarte numele: Asociațiunea transilvană pentru literatura română și cultura poporului român".[10]

Pentru a ne da seama mai bine de starea de spirit a fruntașilor mișcării naționale românești; de frământările celor care constituiau partea cea mai înaintată a poporului român din Transilvania vom da extrase din protocoalele și actele primelor 4 conferințe ale Asociațiunii din anii 1861-1863.

Din protocolul Conferinței din 9/21 martie 1861 convocată cu scopul de a întocmi statutele Asociațiunii, reiese că la aceasta au participat: Înalți prelați, 1 episcop, consilieri de Apelațiune, consilieri de finanțe, consilier de țară, protopopi, preoți, proprietari de pământ, proprietari de fabrici, asesori urbariali, avocați, publiciști, notari, militari, profesori etc. George Barițiu este trecut în protocol ca având ocupația: director de fabrică.

[9] *Idem*, p. 15.
[10] *Transilvania*, nr. 4 Jubiliar, iulie-august, 1911, p. 319.

1.3. Ședința a I-a din 9/21 martie 1861

La punctul nr. 1 al ședinței, episcopul Andrei baron de Șaguna deschide conferința prin expunerea unei informări cu privire la demersurile anterioare, începând cu petiția din 10 mai 1860 și până la acea adunare din 9/21 a III-a 1861, după care va preda actele referitoare la adunare și hotărârile ei pentru a-și urma cursul mai departe. După aceea episcopul A. Șaguna a expus o substanțială cuvântare din care vom da câteva extrase.

„... Omul vede încă în acest mare teatru al lumii, cum lucruri mărețe ale strămbunilor săi se prăpădesc înaintea ochilor nepoților nepăsători, cum viciul se remunerează; de aceea apoi se dezgustează și se reține de orice activitate, închipuindu-și neglijarea și nimicirea cea urmândă a faptei sale mărețe din partea următorilor săi nepăsători, ce el cu mai și însemnate jertfe, ba încă și cu însuși sângele său o au pecetluit. Din astfel de împrejurare provine apoi și aceea, că unde nu este speranță și prospect pentru garantarea susținerii unei fapte mai mărețe prin posteritate, acolo sugrumă activitatea și așa omul cel în dureri născut și în toată viața sa muncit de slăbiciunea altora, și dezgustat prin aceea, se desparte de lumea aceasta între dureri cumplite și în sfârșit numai în moarte își află scăpare ...”.

- Oamenii nu mai sunt în stare nomadă, ci sunt oameni sociali, membri ai unei religii, ai unui stat, ai unei colectivități condusă după reguli și legi. Deci oamenii sunt obligați să știe că ei trebuie să-și realizeze chemarea lor ca oameni sociali, că ei sunt obligați, sunt datori „către toți aceia, care le sunt mai aproape, adică către conaționalii și compatrioții noștri”.

„Noi, - afirma A. Șaguna -, fără să ne lăsăm a ne răpi de niște imaginații, simțim și noi o putință de a ne perfecționa pre noi și pe ai noștri prin mijloacele libertății naționale, și spre a ajunge aceea, ne-am hotărât a ne consolida într-o asociațiune bine organizată, care-și face sieși problema promovării literaturii și culturii poporului nostru român, precum și înaintarea industriei și agriculturii în sânul nației noastre”.

Omul, explica A. Șaguna, este destinat a trăi în societate. Nevoile omului evoluează și odată cu acestea evoluează și formele sale de asociere, de organizare, ele îl pot disciplina, cultiva, pot spori confortul etc. Nevoile și conlucrarea dezvoltă spiritul oamenilor, colaborarea între oameni. Grecii și romanii garantau reuniunile. Deci existența lor este dovedită istoric. Nu există,

explica mitropolitul român în cuvântarea sa, niciun stat civilizat fără fel de fel de asociații.

Românii transilvăneni, explica A. Șaguna, erau cetățenii unei țări libere. Aveau deci și ei dreptul să se asocieze. Nemaifiind iobagi se puteau deci prevala și de acest drept, pe lângă toate celelalte existente într-o țară liberă din imperiul habsburgic.

Andrei Șaguna, relatează în cuvântarea sa, toate demersurile pe care le-a făcut personal și colectiv în vederea autorizării funcționării Asociației transilvane.

Șaguna amintește la sfârșitul cuvântării sale, că după ce a primit, în timp ce se afla la Senatul imperial la Viena, nota din 12 iulie 1860 a înaltei locotenențe la cererea înaintată în 10 mai 1860 pentru a primi aprobarea înființării Asociațiunii, s-a adresat mai multor personalități române, pentru a le cere ajutorul în vederea întocmirii statutelor acesteia fără de care nu se aproba funcționarea ei.

„Această rezoluțiune prezidială o am primit la Viena aflându-mă pe atunci acolo ca membru al senatului imperial înmulțit. Eu m-am aflat îndemnat a mă adresa către Dl. Georgiu Barițiu, ca, către bărbat competent al națiunii spre compunerea statutelor asociațiunii noastre. D. Barițiu a și compus statutele și mi le-a predat. Într-aceea fiind la guvernul țării o comisiune conchemată din bărbații cei mai renumiți literați ai națiunii noastre, spre a-și da părerea în lipsa limbistică, acești bărbați, bravi în literatură și în toate ce privește binele obștesc, au dezbătut între sine și treaba înființândei noastre asociațiuni; de unde apoi Dl Canonic Cipariu și Dl Pretor Pușcariu, care a și dat la asociațiunea aceasta impuls cel dintâi prin organele jurnalistice, a luat însă și a compune din partele câte un proiect de statute și mi le-au predat spre întrebuințare după împrejurări. Într-aceea m-am dus și eu acasă de la Viena, în luna lui octombrie, și informându-mă pe cale privată spre modul, care să ne înlesnească ajungerea scopului la înființarea asociațiunii, că așa cu sete mare o dorim, am compus din pomenitele trei proiecte de statute un alt proiect de statut, pe care l-am trimis în 6 decembrie 1860 Prezidiului Înaltei Locotenențe". În urma acestei prezentări a proiectului de statute, Episcopul Șaguna a primit apoi la 31 ianuarie 1861 aprobarea (voia) spre întocmirea regulilor pregătitoare ale asociației aflată în curs de înființare pe care o doreau românii. Apoi aceste reguli iarăși să le aștearnă către guvern pentru obținerea înaltei aprobări a împăratului. Tocmai în acest scop a și fost convocată conferința din 9-11/21-23 martie 1861.

În încheierea cuvântării sale, episcopul Andrei Șaguna își ia angajamentul că va sprijini din toate puterile asociațiunea „căci aici – scria el – voi fi norocos a auzi sunetele cele dulci ale limbii mele materne, care de străini nu s-au învrednicit de atențiune, însă acelea cu atâta mai scumpe sunt inimii mele".

După expunerea conferinței, Șaguna predă toate actele referitoare la conferință pentru ca ea să-și poată urma cursul mai departe.

La punctul 2 sunt aleși de adunare de secretari ai Conferinței George Barițiu director de fabrică și Nicolae Popea – Protosinghel.

La punctul 3 s-au citit petițiunea din 10 mai 1860 subscrisă de Arhierei și de 180 români intelectuali din diverse părți ale Transilvaniei, pentru încuviințarea Reuniunii, apoi Rezoluția Principelui guvernatorul Liechtenstein din 12 iulie 1860, prin care ni se dă îndreptare spre a subșterne mai întâi cel puțin în schițare statutele Reuniunii, precum și rezoluțiunea cea mai proaspătă din 31 ianuarie 1861 iarăși din partea înaltului guvern, prin care reuniunea se aprobă însăși, dându-se voie a săvârși prelucrările de lipsă, spre care sfârșit s-au și conchemat apoi conferința de față.

La punctul 4 s-a hotărât ca lucrările acestei conferințe să decurgă în ședințe plenare.

La punctul 5 s-au luat spre dezbatere cele 4 proiecte de statut, unul câte unul: cele 3 compuse de către George Barițiu, Timotei Cipariu, Ioan Pușcariu și cel de al 4-lea compus pe baza celor 3 de mitropolitul Andrei Șaguna.

La punctul 6 au fost aleși membrii comisiei cestionate: Ioan Bran de Lemeni, Ioan Alduleanu, *George Barițiu*, Ioan Pușcariu, Iacob Bologa, Dr. Ioan Rațiu, Dr. Stoia, Dr. Nemeșiu, Dr. Bendelea, Ioan Codru, Nicolae Găetanu, Ilie Măcelariu, Axente Sever, Ioan Hannea, Antoniu Veștemean, Avocatul Onițiu.

1.4. Ședința a II-a din 10/22 martie 1861

La primul punct a fost autentificat protocolul ședinței din ziua anterioară.

La punctul al doilea, comisia aleasă în ziua anterioară raporta prin aleșii săi Ioan Alduleanu și Pretorul Ioan Pușcariu, că au examinat din proiectele de statute numai o parte. Nu au avut timp suficient. S-a luat hotărârea să se continue elaborarea mai departe a statutelor în ședința plenară.

La punctul 3. La dorința comună s-a citit numai operatul cel nou de statute prin D. Pretore Pușcariu până la Secțiunea a 3-a paragraful (de fapt articolul 11) dezbătându-se după aceea pe rând unul câte unul dintre paragrafe.

La punctul 4. Mai întâi s-a luat la dezbatere numirea Asociațiunii, și după o discusiune mai serioasă s-a primit denumirea de: *Asociațiunea transilvană pentru literatura română și cultura poporului român.*

La punctul 5 se arată că în continuare s-a mers cu dezbaterea din paragraf în paragraf, cu puține modificări și adause primindu-se de bun întreg operatul până la paragraful 11 exclusiv.

La punctul 6 s-au stabilit principiile generale pentru secțiunile a 3-a, a 4-a, și a 5-a a statutelor, și apoi s-a încredințat și elaborarea acelora după principiile stabilite de comisiune, respectiv Alduleanu și Pușcariu.

La punctul 7 Ioan Rațiu și Antoniu Veștemean anunță conferinței că Mitropolitul Al. Sterca Șuluțiu comunică bucuria Excelenței Sale pentru Asociațiune, regretând că din cauza bolii a fost împiedicat de a lua parte în persoană. Promite din partea sa că va acorda tot ajutorul pentru Asociațiune.

În ședința a III-a din 11/23 martie 1861 la punctul 1 a fost autentificat protocolul din ședința a II-a.

La punctul 2 se continuă dezbaterea celor 3 puncte restanță în plenară, paragraf cu paragraf, rămase restanță din cele pe care trebuiau să le prezinte I. Alduleanu și I. Pușcariu în ședința a II-a. După ce au fost acceptate și ultimele propuneri, Asociația îndeplinea deja condiția fundamentală pentru aprobare fixată de organele cele mai înalte ale monarhiei austriece.

După dezbateri și discuții cu privire la adoptarea principiilor călăuzitoare după care trebuie să se conducă *Asociațiunea transilvană pentru literatura română și cultura poporului român* a rezultat un statut foarte bine structurat, care a reflectat gradul înalt la care ajunsese elita intelectualității române, cu nimic mai prejos din punct de vedere profesional - juridic, administrativ, spiritual, canonic, politic etc. – în comparație cu elitele reprezentanților intelectualității națiunilor dominante: austriacă și maghiară.

Statutele Asociațiunii transilvane pentru literatura română și cultura poporului român trimise spre aprobare și apoi aprobate de Conferința pentru urzirea și înființarea Asociației transilvane pentru literatura română și cultura poporului român, din 9/21 martie – 11/23 martie 1861, sunt alcătuite din 5 secțiuni și 38 de paragrafe.

În încheierea Conferinței din 9-11 III – 21-23 III 1861, episcopul A. b. de Șaguna mulțumește intelectualității române pentru bunăvoința ei și pentru sprijinul ce i l-au acordat în această acțiune, amintind încă odată adunării, că, cu această Conferință a încetat obligația pe care și-a luat-o asupra sa în petiția din 10 mai 1860, urmând ca prezenta conferință să dispună cele necesare în vederea continuării acțiunii referitoare la înființarea propriu-zisă și funcționarea Asociațiunii.

După cuvântarea episcopului, George Barițiu mulțumește în numele adunării Excelenței Sale Episcopului Șaguna pentru ostenelile și sacrificiile, ce a binevoit, precum în numeroase alte cazuri, așa și cu ocazia aceasta, să le aducă în cauza națiunii, și-l roagă totodată, ca să primească tot asupra-și și mai departe purtarea trebilor în privința asociațiunii cestionate, până la deplina ei înființare prin aprobarea preaînaltă a statutelor și până la adunarea generală a asociațiunii.

Până la înființarea „Asociațiunii …" nu mai rămăsese decât un pas: obținerea aprobării împăratului habsburgic, după care, putea avea loc inaugurarea Asociațiunii transilvane pentru literatura română și cultura poporului român.

1.5. Adunarea generală din 23-6 oct. – 4-7 noiembrie 1861 de constituire și inaugurare a Asociațiunii transilvane pentru literatura română și cultura poporului român

Demersurile pentru înființarea Asociațiunii transilvane, exprimau o dorință unanimă și hotărâtă a românilor ardeleni. Aceste demersuri i-au unit și mai mult pe români împotriva tendințelor de deznaționalizare a lor și de a fi marginalizați în cadrul imperiului. Miza era atât de importantă, încât românii au hotărât să înlăture orice resentimente sau diferite neînțelegeri, ce au existat între persoane sau grupări de români. Un exemplu concret îl reprezintă chiar relațiile dintre cei doi corifei ai mișcării naționale românești din secolul al XIX-lea: Mitropolitul Andrei Șaguna și marele om de cultură, George Barițiu. La începutul anilor 1850 relațiile dintre ei au fost mult deteriorate, spre paguba mișcării naționale a românilor transilvăneni.

La începutul anilor 1860 relațiile dintre cei doi fruntași ai mișcării naționale s-au îmbunătățit foarte mult, ajungând la relații de strânsă conlucrare.

Ajunsese A. Șaguna să aibă atâta încredere în Bariţiu, încât îi încredința acestuia nu numai misiuni legate de Asociațiune, ci și delegări prin care să-i apere atât interesele lui personale și chiar pe cele ale bisericii ortodoxe, Bariţiu fiind greco-catolic. De exemplu, într-o scrisoare a lui Bariţiu din 8 oct. 1861, acesta îi scrie mitropolitului Șaguna că împuternicirea pe care i-a dat-o să reprezinte interesele bisericii ortodoxe din Transilvania în cadrul Societății metalurgice de la Sândominic și Filia (jud. Covasna) a fost amânată. I s-a sugerat lui Bariţiu că ar putea primi o plenipotență perpetuă, în locul celor pentru o ședință. Plenipotența perpetuă, nu trebuie timbrată.

Reîntors recent de la Bucureşti, Bariţiu îi comunică lui Șaguna, că „s-a întâlnit în vreo trei rânduri și cu domnul Scarlat conte Rosetti", care l-a însărcinat cu o seamă de comisioane către domnia sa: o iconiță de la Sf. Munte, o cărticică etc. Rosetti îl roagă să-i comunice mitropolitului până la ce sumă a crescut un premiu instituit pentru o carte de istoria românilor făcută de un ardelean. Dl Scarlat, comunică Bariţiu, este chiar dispus să urce premiul de la 2.000 fl. până la 2.500 sau chiar 3.000 fl.

Printre alte promisiuni, Scarlat Rosetti face și una referitoare la ridicarea unui monument frumos în cimitirul de la Avrig pe spezele sale, „ca unul care fusese odinioară școlar al lui Lazăr".

Bariţiu îl înștiințează pe Șaguna că bucureștenii îl primesc și se poartă foarte bine cu ardelenii. Dezminte zvonurile care circulau prin Ardeal despre prostul tratament aplicat lor de către românii de peste munți. Ziaristica, îi comunică Bariţiu episcopului, a contribuit și ea la îndepărtarea zvonurilor despre proastele tratamente aplicate ardelenilor.

În încheierea scrisorii din 8 octombrie, 1861, Bariţiu scria: „În momentul când era să închei această scrisoare fusei norocit a primi și părinteasca Esc. Voastră din 23 sept., împreună cu protocolul de la Blaj la care eu cu grabă nu pot zice alta, mie mi-e peste putință de a mă rupe în momentele de față dintre grămada trebilor care mă împresoară după o absență de 3 săptămâni, ci nu voi lipsi a provoca astă seară pe alți bărbați de aici pentru ca să grăbească a merge la Sibiu pe joia viitoare (Invitația se referă la ședința de constituire a Astrei și în același timp prima sa adunare generală ținută la Sibiu în 23 X-4 XI 1861).[11] La această scrisoare Șaguna îi răspunde lui Bariţiu printr-o

[11] *G.B.C. X*, p. 133.

epistolă trimisă în 18/30 X prin care prelatul insistă ca Bariţiu să ia parte la Adunarea Generală inaugurală a Astrei.

Andrei Şaguna depunea toate eforturile pentru inaugurarea Asociaţiunii transilvane, deoarece simţea că se creaseră condiţiile unei mai bune înţelegeri între români, iar mediul social-politic, creat în imperiul austriac prin diploma împărătească din 20 oct 1860, era şi el favorabil. Ca urmare, după ce a obţinut rezoluţia favorabilă a împăratului, pe data de 6 sept. pentru înfiinţarea „Asociaţiunii transilvane pentru literatura română şi cultura poporului român" şi a aprobat statutele, Andrei Şaguna ca însărcinat cu conducerea provizorie a afacerilor Asociaţiunii, a convocat pentru data de 23 oct./4 noiembrie la Sibiu pe toţi intelectualii români, care voiesc a fi membri ai Asociaţiunii, „spre a lua parte la inaugurarea şi deplina constituire a aceleiaşi".[12]

Convocarea (conchemarea – n.ns.T.I.) poartă data de 29 sept./11 oct. nr.337/1861.

Ca urmare a „Conchemării" din 29 sept./11 oct. 1861, la Sibiu, „Românii n-au întârziat a veni aici şi adunându-se în casele seminariale, - se scria în protocolul şedinţei de constituire din 23 oct./4 noiembrie 1861 – s-a trimis o deputaţiune, ca să poftească pe Excelenţa Sa la Adunare."[13]

Episcopul Şaguna a deschis adunarea cu o cuvântare, după care a depus în mâna adunării sarcina ce i-a fost încredinţată, de a face toate demersurile şi lucrările pregătitoare până la inaugurarea înfiinţării asociaţiunii.

Iată, în extras, cuvântarea Excelenţei Sale Episcop Andrei baron de Şaguna ţinută în 23 oct. 1861 cu ocazia inaugurării şi deschiderii Asociaţiunii transilvane pentru literatura şi cultura poporului român.

„... Mărturisesc sincer convingerea mea, - spunea Andrei Şaguna în faţa adunării mai sus amintite -, că eu, problema asociaţiunii noastre o caracterizez precât de nobilă şi frumoasă şi unică în felul său astăzi în întreaga noastră naţiune din toate părţile, unde se află ea, pe atât şi de serioasă, pentru că cere o perseverenţă de fier şi un sacrificiu din inimă. Acestea le afirm eu după natura scopului asociaţiunii, care este înaintarea literaturii române şi a culturii populare în ramuri deosebite, prin studiu, prin elaborarea şi edarea de opuri, prin premii şi stipendii pentru diferitele specialităţi de ştiinţe şi arte."

[12] Actele privitoare la urzirea şi înfiinţarea Asociaţiei transilvane pentru literatura română şi cultura poporului român, Sibiu, 1862, p. 80.
[13] *Idem*, p. 81.

După ce arată fapte concrete despre modul cum funcționarii unguri și sași din sistemul de învățământ ne denaturau limba, episcopul Șaguna aduce și câteva exemple în acest sens, spunând că Asociațiunea va trebui să lupte împotriva acestor denaturări, trecând la obiectul zilei pentru care a fost convocată adunarea generală: „și așa pe baza rezoluțiunii împăratului din 6 sept. a.c. (1861 - n.ns. T.I.) ce mi s-a împărtășit prin decretul guberniului din 26 sept. a.c. nr. 7693, proclam Asociațiunea transilvană pentru literatura română și cultura poporului român de asociațiune publică și recunoscută de stat în înțelesul statutelor sale din 21, 22 și 23 martie 1861, și provoacă adunarea, ca să păsească la constituirea Asociațiunii în sensul secțiunii II din statute, apoi în sensul secțiunii III la alegerea oficialilor Asociațiunii și în sfârșit în înțelesul secțiunii IV, la prefigurarea termenului pentru cea mai de aproape adunare generală". Urmează apoi:

Cuvântarea D. Canonic T. Cipariu, ca răspuns la cuvântarea Excelenței sale P. Episcop b. de Șaguna din care vom da câteva fragmente „... nici o durere nu se aseamănă cu acea durere, când vede omul nu numai pieirea sa, ci vede deodată și pieirea unei patrii, a unei națiuni întregi, mai fără nici o speranță de ridicare din acea pieire. Însă din toate aceste ruine (ale imperiului roman – n.ns. T.I.) providența ne-a conservat încă în aceste dureri cumplite un tezaur neprețuit, care nu ni l-au putut răpi nici sabia învingătorului, nici cruzimea tiranului, ce domnea pe corpurile noastre, nici puterea fizică, nici politica infernală, - un tezaur născut cu noi de la țâțele maicii noastre, dulce ca sărutările măicuțelor, când ne aplecau la sânul lor! tezaur mai scump decât viața; tezaur care de l-am fi pierdut, de l-am pierde, de vom suferi vreodată că cineva cu puterea sau cu înșelăciunea sau cu momele să ni-l răpească din mâinile noastre, - atunci mai bine să ne înghită pământul de vii, să ne adunăm la părinții noștri cu acea mângâiere, că nu am trădat cea mai scumpă ereditate, fără de care nu am fi demni de a ne numi fiii lor: *limba românească* ...". „... Chiar și astă zi solemnă, ce ne-a adunat din toate părțile patriei, e un testimoniu al vieții românești și o protestațiune mai solemnă decât jurământul, că națiunea română nu vrea și nu va suferi niciodată, ca să apună din seria națiunilor ca română, că nu vrea și nu va suferi niciodată acea batjocură, ca să se lepede de al său nume și de a sa limbă în favoarea nici celei mai culte națiuni și limbi din lume, cu atât mai puțin oricărei alteia, care ieri, alaltăieri încă necultă, barbară, și care și până și astăzi încă nu și-a scuturat rugina, ce o rodea până la inimă încă înainte de 20-30 de ani sau înainte ca de o sută de ani ...". „... Națiunile, care visează și trăiesc în acel vis deșert, că oarecând tot vor să aducă pe român,

ca să-și disprețuiască limba și să adore pe alta străină, care nu se pot dezbăra de iluziunile lor, că românul va mai voi a se împăuna cu penele străine și vor înavuți sărăcia acestor națiuni îngâmfate și pretensive, - depună-și odată pentru totdeauna toate ambițiunile rău calculate, deștepte-se din visul lor și nu se mai nutrească cu iluziuni seci și amăgitoare." [...] „Un reazim al națiunii române se implanta astăzi, ci sperăm ca asemenea reazime de astă și de alte forme se vor implanta și mai multe și mai puternice ...".

După cele două cuvântări s-a trecut la constituirea adunării din 23 oct./4 nov.1861. A fost ales ca președinte ad-hoc episcopul Andrei baron de Șaguna, iar ca secretari au fost numiți: Iosif Hodoșiu, Ioan Antonelli, Vasiliu Oroianu, și Dr. Ioan Nemeș.

La punctul 1 din Sesiunea I Adunarea așa constituită ad-hoc a hotărât să se citească Ordinațiunea gubernială, prin care episcopul Șaguna era înștiințat că împăratul „s-a îndurat prea grațios a încuviința înființarea Asociațiunii transilvane pentru înaintarea literaturii române și cultura poporului român și a aprobat statutele acestei asociațiuni cu modificările la paragraful 5; asemenea s-a decis să se citească și aceste statute".[14]

Pentru a vedea cât de „liberi" erau românii la începutul „erei libertății" (a liberalismului) în imperiul austriac (vom reproduce aici câteva paragrafe din „Hârtia Înaltului Gubern Regiu Transilvan către Excelența Sa Episcopul Andrei b. de Șaguna, prin care se aduce la cunoștință aprobarea statutelor Asociațiunii prin Maiestatea Sa c.r. Apostolică nr. 7693.

Excelentissime și Reverendisime Domnule Episcope!

Majestatea Sa c.r. Apost. s-a îndurat prin preaînalta sa deciziune din 6 sept. a.c. grațios a concede, ca pe baza așternutelor statute pentru înaintarea literaturii române și cultura poporului român să se înființeze una asociațiune, - însă totodată a ordonat M. Sa c.r. Apost., ca la paragraful al 5-lea al statutelor să se adauge și dispoziținea aceea, ca la alegerea membrilor acelora, care nu sunt cetățeni austrieci, se cere și învoiala acestui Guvern Regesc ...". Mai era încunoștiințat episcopul „... ca asociațiunea să rămână credincioasă chemării sale circumscrise în paragraful al 5-lea, și singur numai pe lângă cursul științific, și să se rețină de la amestecarea în trebile religioase și politice, altmintrelea oprite și prin paragraful 3 al statutelor.

[14] Vezi: Actele privitoare la Urzirea Asociațiunii transilvane pentru literatura română și cultura poporului român, Sibiu, 1862, pp. 91; 93-104.

Cât privește statutul Asociațiunii citit în ședința din 23 oct./4 nov. el a păstrat forma acceptată în adunarea din 9-11 III – 21-23 III 1861, la care s-a adăugat amendamentele din „Hârtia Înaltului Gubern Regiu Transilvan din 26 sept.1861". Și așa a și fost adoptat.

În continuare s-au rezolvat în această primă ședință probleme legate de înscrierea de membri ai asociațiunii, la încasarea banilor ce vor proveni de la aceștia, s-a ales un casier ad-hoc în persoana lui Ioan Pinciu, s-au citit diferite telegrame, printre care și cea de la mitropolitul Alex. Sterca Șuluțiu, prin care acesta promitea donarea pentru Asociațiune a sumei de 2.000 fl. v.a., s-au citit apoi scrisori și telegrame din partea lui Ladislau Vasile Pop consilier r. aulic, Demetriu Moldovan, secretar r. aulic, Dr. Ioan Maior și Ioan Pușcariu, care cer să fie înscriși în Asociațiune, înștiințând că vor trimite și sumele cu care s-au înscris în telegrame.

În ședința a II-a din 24 oct./5 nov., după ce s-au mai citit telegrame de la diferite personalități ca M. Al. Sterca Șuluțiu, Emanoil Gozsdu ș.a. și s-a aprobat protocolul din ședința anterioară s-a trecut la citirea diferitelor liste cu membri înscriși etc. Din liste rezultau 9 membri fondatori (Al. Sterca Șuluțiu și Andrei Șaguna, ambii mari prelați în fruntea listei). Iar membri ordinari, erau înscrise 203 persoane. La no. 63 figura George Barițiu, director de fabrică în Zărnești.

Lista celor 212 membri înscriși în „Asociațiunea transilvană ..." (9 membri fondatori și 203 membri ordinari) la propunerea unui participant a fost acceptată ca formând Adunarea Generală constituantă a Asociațiunii transilvane române pentru literatura română și cultura poporului român, și „sub prezidiul și cu secretariatul din ședința (sesiunea) trecută are a alege pe oficialii Asociațiunii și pe comitetul de 12 membri conform cu paragrafele 11 și 23 din statute".

La numărătoare s-au aflat 131 voturi, din care majoritatea absolută era egală cu 66.

Rezultatul scrutinului a fost:

1. Pentru Episcopul Andrei baron de Șaguna 75
2. Excelența Sa D. Mitropolit Alexandru Sterca Șuluțiu 20
3. Andrei Mocioni de Foen 17
4. Timotei Cipariu Canonic 7
5. George Barițiu 5
6. Gavril Muntean 1

Obținând 75 de voturi din 125 exprimate, deci în majoritate, episcopul Andrei baron de Șaguna a fost declarat președinte al Asociațiunii transilvane pentru literatura română și cultura poporului român.

Timotei Cipariu a fost ales vicepreședinte cu unanimitate de voturi, iar George Barițiu propus secretar primar a fost ales și el tot cu unanimitate de voturi. Tot prin vot s-au ales al doilea secretar, un arhivar, un casier și un controlor și cei 12 membri ai comitetului. Din lipsă de timp nu s-a terminat votarea. Aceasta continuându-se a II-a zi pe 25 oct./6 noi.1861.

1.6. Sesiunea a III-a din 25 oct./6 nov. 1861

La început a fost citită o telegramă de la Eudoxiu Hurmuzachi prin care să fie înscris membru al „Asociațiunii transilvane ...". S-a citit apoi o scrisoare de la Ioan Maiorescu prin care declara atât în numele său cât și al fiului său Titu Maiorescu, că vor să devină membri ai „Asociațiunii ...".

S-a continuat apoi cu numărătoarea voturilor rămase în urnă sigilate din adunarea trecută, obținându-se următoarele: secretar secundar cu 55 de voturi din 114, este numit Antoniu Veștemean, protopop în Sibiu. Casier este ales Antoniu Bechnițiu cu 70 voturi din 114. Controlor devine Ioan Pinciu din Rășinari cu 79 de voturi din 114; arhivar și bibliotecar este ales Visarion Roman cu 61 de voturi din 114 exprimate.

Cu aceasta s-a încheiat schema oficialilor prevăzuți de paragraful 11 al statutelor aprobate. A urmat apoi alegerea celor 12 membri de comitet prevăzuți de articolul (paragraful) 23 al statutelor. Rezultatul votului a fost următorul:

1. Ilie Măcelariu.....100 voturi e ales membru al comitetului
2. Axente Sever..... 95 „
3. Constantin Pop Papfalvi... 91 „
4. Petru Manu..... 76 „
5. Ioan Hanea ..... 69 „
6. Sava Popoviciu ..... 76 „
7. Ioan Popasu..... 76 „
8. Nicolae Popea ..... 70 „
9. Iacob Bologa ..... 68 „
10. Gavril Munteanu ..... 66 „
11. Ioan Antonelli..... 63 „
12. Ioan Nemeșiu ..... 56 „

După câteva discuții în locul lui Ioan Hanea, care renunță la postul din comitet, deoarece a observat că medicina nu este reprezentată de niciun medic în comitet, este ales medicul Pavel Vasici. Acesta este aprobat de adunarea generală în unanimitate.

În continuarea ședinței sunt aleși în temeiul paragrafului 9 membri onorari ai „Asociațiunii transilvane ...” nou constituite. Se ia hotărârea ca membri onorari să fie numiți atât din afara imperiului austriac cât și din interiorul acestuia. Lista membrilor onorari ai Asociației cuprinde mulți transilvăneni trecuți peste munți în Principatele Române Unite, unde și-au găsit posibilități de utilizare a capacităților și pregătirii lor profesionale, ca urmare a dezvoltării social-economice favorizate de unirea Moldovei și Munteniei la 1859. Iată numele acestora: Aron Florian, profesor de retorică în București, Simion Bărnuțiu, profesor de drept în Iași, Damaschin Bojincă, consultant juridic în Moldova, Principele Brâncovan Bibescu, pentru fundarea mai multor institute științifice, Dr. Câmpeanu Petre în Berlin, Csáki George Comitele, pentru meritele câștigate prin ajutoarele făcute școlilor și literaturii românești, Fontanini George, director de școală în Craiova, Hurmuzachi Constantin la Iași, în recunoștința meritelor sale științifice ca legist și ca mecenat al institutelor filantropice, Iliuțiu Protosingel în Bucovina, Jiga Nicolae Senior, fondator de un Institut de Școlari în Oradea Mare, Kecskemeti Aureliu, redactor în Pesta, pentru favorizarea limbii române, Laurian A. Treboniu, profesor de filozofie în București și Maiorescu Ioan, profesor de istorie generală și națională în București, ambii pentru multele și rarele lor merite pe câmpul științelor, Moldovan Ștefan, prepozit capitular în Lugoj, Dr. Papiu Ilarian, jurisconsult al Moldovei, Poenaru Petru, emeritul director de școale și membru al Eforiei, pentru însăși umanitate către literații transilvani, Popp Constantin Zenoviu de Böhmstetten, consilier imperial, Popp Liviu Andrei, canonic în Lugoj, Pumnul Aron, profesor de limba și literatura română în Cernăuți, Rosetti Scarlat H. Contele, pentru ajutorarea școalelor cu sume însemnate și premiile făcute pentru scopuri științifice, Scriban, episcopul, Scriban, arhimandritul, ambii din Iași, Șandor Atanasiu, doctor de medicină și profesor de limba română în Arad, Suciu Petru, profesor de drepturi în Iași, Teodor Alexandru, dr. în medicină în Roman, Vasici Andrei, senator în Vârșeț, Dr. E. J. de Tkalac, redactor jurnalul Est și Vest.

În continuare s-a stabilit cum se vor încasa și păstra taxele de membru ș.a., se fixează adunarea generală pentru anul viitor la Brașov pentru data de 16 iulie 1862.

Din acest moment intră în acțiune marea forță și clarviziunea marii personalități a lui George Barițiu care, i-a imprimat Asociației transilvane pentru literatura română și cultura poporului român o traiectorie clară, limpede, un traseu bine stabilit prin planurile, obiectivele și proiectele pe care i le-a stabilit pentru decenii întregi de activitate.

După ce s-a stabilit că următoarea ședință a „Asociațiunii ...” să se țină la Brașov în 16 iulie 1862, George Barițiu a intervenit și a propus comitetului să înceapă activitățile sale în acord cu paragraful 2 al statutelor și al paragrafului 33 al acelora în care se prevede și susținerea unei foi periodice. În acest scop, secretarul G. Barițiu enunță în fața adunării un anumit număr de teze extrase din câteva ramuri ale științei, artelor, economiei și vieții sociale, dintre care unele – cele mai bine elaborate – vor fi premiate din veniturile asociației prevăzute la paragraful 4 al statutelor, iar altele să-și găsească loc în coloanele foii periodice, care se va înființa, iar altele privesc unele măsuri, ce ar fi trebuit luate în interesul istoriei și al literaturii naționale românești. În aceleași propuneri se găseau și teme pe care adunarea le-a considerat ca o parte din materialul științific sau ca niște obiective științifice, cu aplicare practică în folosul poporului român.

În total, George Barițiu a propus 16 teme:

- Compendiu din Istoria Transilvaniei;
- Agricultura la români;
- Influența științei chimice asupra agriculturii;
- Pomicultura;
- Cultura stupilor, cultura viermilor de mătase;
- Îmbunătățirea tuturor ramurilor de vite;
- Descrierea comparativă a locuințelor, a porturilor, a mijloacelor de nutremânt a românilor;
- Cel mai bun compendiu de medicină;
- Flora Transilvaniei, a Banatului și Bucovinei.

Alte dispoziționi, enunțate de G. Barițiu:

a) Administrațiunea să ia măsuri energice spre a complini lacunele din istoria patriei și a națiunii noastre ... să se facă spre acest scop și călătorii științifice.

b) Să se poarte grija pentru adunarea documentelor pentru istoria bisericească.

c) Foaia periodică ce va ieși pe spezele Asociațiunii, să se ocupe per eminențiam cu publicarea de documente istorice în original și în traducțiune.

1.7. Ședința a IV-a din 26 oct./7 noiembrie 1861

Care fiind zi de sărbătoare se începe la ora 11, sunt rezolvate probleme legate de modul de cheltuire și repartizare a banilor de care dispunea Asociațiunea, pentru sediul, mobila, casa de bani a Asociaţiunii, pentru burse, pentru cumpărarea unui sigiliu, fixează ziua de ședințe lunare a comitetului, pentru tipărirea *„Actelor referitoare la urzirea Asociațiunii ...”* etc. Deci s-au rezolvat și stabilit regulile de bună funcționare ale Asociațiunii și crearea condițiilor pentru acest scop.

Asociațiunea a primit pentru funcționarea operatului său administrativ, pentru cancelarie, arhivă și bibliotecă o odaie din Seminarul Diecezan din Sibiu, aceasta la propunerea președintelui.

„Cu acestea ședința s-a încheiat, totodată Excelența Sa desface adunarea prin un cuvânt, întru care zice printre altele: «Ne-am adunat în caritate ne despărțim în caritate. Deie Dumnezeu, ca până la capătul veacului să fie tot așa. Să ne mai întâlnim la masa mamei noastre comune; să ne îndulcim de limba, naționalitatea și de toate câte sunt ale românului. Luați seama în ce momente și în ce epocă vieţuim. Popoarele mai înainte nu au putut trăi fără literatură; iară astăzi așa ceva este curat peste putință. Feudalismul aristocratic s-a delăturat prin dezvoltarea puterii morale și cunoașterea legilor firești; a păşit în locul aceluia egalitatea de drepturi și egala îndreptățire, să nu uităm însă, că puterea minții și a geniului, științele și artele sunt, care în zilele noastre dau popoarelor tăria și le asigură viitorul»”[15].

Marele învățat, Andrei Șaguna, ne vorbește aici despre o Asociație, care se conducea după principiile libertății și democrației, exprimându-și dorința ca literatura și știința să pătrundă în masele populare ale națiunii române. Desigur, el se gândea mai departe, sperând să se realizeze egalitatea națională, a românilor cu a naționalităților dominante din Transilvania: ungurii, secuii și

[15] Actele privitoare la urzirea și înființarea Asociațiunii transilvane pentru literatura română și cultura poporului român, Sibiu, 1861, pp. 79-80.

sașii. Ridicarea gradului de cultură, civilizație, de însușire a științei și de ridicare economică prin intermediul Asociațiunii va șterge – sperau fondatorii - diferențele dintre români și celelalte naționalități conlocuitoare.

1.8. A II-a adunare generală a Asociațiunii transilvane pentru literatura română și cultura poporului român, Brașov, 28/16 iulie – 30/18 iulie 1862

Românii transilvăneni își doreau demult o instituție, o organizație a lor la scara întregii țări, la scara Marelui Principat. Încercările lor de a obține aprobarea pentru un congres național politic al românilor transilvăneni au eșuat chiar și sub liberalismul austriac. Li s-au permis doar conferințe naționale.

Mai „norocoși" au fost românii în încercările de a înființa o asociație cultural-științifică pe întreaga Transilvanie. Ca rezultat al demersurilor fruntașilor națiunii române, care au durat din 10 mai 1860 până în 23 oct./4 nov.1861, românii au obținut, ceea ce își doreau foarte mult, o asociație a lor, cu ajutorul căreia să-și dovedească existența lor în lume, cu ajutorul căreia să-și cultive și să-și dezvolte cultura tradițională, modul lor de trai moștenit de la moșii și strămoșii lor. Aceasta a fost Asociațiunea transilvană pentru literatura română și cultura poporului român, care și-a primit identitatea sa instituțională și juridică în urma lucrărilor de constituire din 23 oct./4 nov.-26 oct./7 noiembrie 1861. Odată constituită, cu statut și program de acțiune propriu, „Asociațiunea" sau „Astra" cum i s-a spus pe scurt, trebuia să înceapă să funcționeze, să mobilizeze aparatul său pentru a-și exercita funcțiile, să răspândească cultura, obiceiurile românești, tradițiile populare etc. Dar ce era, poate cel mai important lucru, să cultive limba română, limba maternă împotriva căreia se dădeau numeroase atacuri din partea celor ce doreau să-i deznaționalizeze pe români. Noua instituție, în concepția celor ce au înființat-o, avea menirea nu numai de a dezvolta cultura, de a le apăra și dezvolta limba, ci și de a-i învăța să producă mai mult, mai bine și mai de calitate, de a le dezvolta cunoștințele științifice, de a trăi mai curat, de a locui mai civilizat, de a trăi mai demn în lume etc.

Asociațiunea devenise deja o instituție cu o formă flexibilă, căreia trebuia să i se creeze și un conținut corespunzător, care să-și reverse binefacerile asupra românilor transilvăneni atât de dornici la vremea aceea de libertate,

cultură, civilizație și un trai mai bun, de a fi lăsați să învețe și să creeze în limba lor maternă.

Primele ședințe în care s-au făcut demersurile pentru înființarea „Astrei", au relevat o mare dorință a fruntașilor elitei intelectuale românești, de a avea o instituție a lor prin care să-și manifeste identitatea națională.

Dar adunarea constituantă și cele care i-au urmat imediat, au scos din nou la iveală capacitatea lui George Barițiu de organizare și de înzestrare cu clarviziunea necesară pentru a face o instituție complexă, cu multe ramuri de activitate, să funcționeze și să se dezvolte în funcție de schimbările care aveau loc în societatea transilvăneană a celei de a doua jumătăți a secolului al XIX-lea.

La scurtă vreme, după adunarea de constituire a Asociațiunii, îl găsim pe Barițiu deja în plină acțiune de recrutare, de conferențiari și autori pentru dizertații, care să fie expuse în adunările generale anuale sau publicate în organul de presă al Instituției. Astfel, într-o scrisoare datată 3 dec. 1861 expediată din Brașov lui Ștefan Moldovan,[16] George Barițiu era convins că amicul protopop își va alege „din tot câmpul acel larg al științelor ... o specialitate oarecare și din aceea vreo teză spre a o elabora, sau pentru înființându-l nostru jurnal științific, sau totodată spre a se citi în fața viitoarei adunări".[17] În același timp, Barițiu îi și explică lui Ștefan Moldovan de ce sunt necesare aceste dizertații, și cu ocazia aceasta aflăm și noi. Erau necesare acele dizertații pentru că la românii ardeleni, clasa de oameni docți sau și erudiți nu era așa numeroasă să se poată aborda o specialitate în ansamblul său. De aceea, scria el, „rămâne ca, deocamdată, să facem începutul numai cu dizertațiuni asupra unor părți și așa să punem la probă gustul și aplicările publicului nostru mai luminat".[18]

Barițiu îi comunică lui Șt. Moldovan că a discutat cu Timotei Cipariu asupra profilului viitoarei publicații periodice a „Asociațiunii". Pentru aceasta el căută deja colaboratori. De aceea îl roagă să-i comunice din timp în ce domeniu va fi dispus să colaboreze. I-ar conveni o colaborare cu Moldovan în domeniul istoriei, cu deosebire a interpretărilor unor documente inedite încă necomentate în literatura istorică; ar preîntâmpina astfel unele comentarii

[16] **Stefan Moldovan (1813-1900)**, protopop greco-catolic al Mediașului, participant la Revoluția de la 1848-1849, vicar al Hațegului, canonic al Capitlului Episcopiei Lugojului, vicar capitular.
[17] *G. B. C. X*, p. 243.
[18] *Ibidem*.

răuvoitoare. Din contextul scrisorii, reiese că Bariţiu se adresa unui vechi colaborator.

O altă mare problemă care l-a preocupat pe George Bariţiu în intervalul dintre adunarea de constituire şi prima adunare anuală de după aceasta, a fost problema organizării unei expoziţii. Întrucât Mitropolitul Al. Sterca Şuluţiu în timpul adunării de constituire a Asociaţiunii din 23 X/4 XI 1861 se găsea la Viena în fruntea celei de a III-a delegaţii naţionale româneşti din Transilvania de după 20 X 1860, Bariţiu, s-a simţit obligat să-i dea anumite explicaţii şi informaţii cu privire la expoziţia ce va avea loc în vara anului 1862 concomitent cu adunarea generală a „Astrei".

Bariţiu îi comunică Mitropolitului, că după ce adunarea constituantă din noiembrie 1861, a destinat Braşovul ca loc al viitoarei adunări, pe 28 iulie 1862, comunele româneşti de acolo, îndemnate de bucuria şi recunoştinţa pentru onoarea ce li s-a făcut prin aceasta, s-au înţeles între ele ca, pe lângă pregătirile necesare primirii membrilor *Asociaţiunii*, să întocmească şi o expoziţie de produse, manufacturi şi arte, care, să fie produse numai de mâini şi din economia românească.

Braşovenii când şi-au asumat sarcina organizării expoziţiei de obiecte pe cât s-ar putea mai multe s-au gândit, că acţionează în spiritul statutelor Asociaţiunii, al căror scop este înaintarea culturii românilor, fără a se limita numai la unele activităţi ale vieţii sociale, paralel cu progresul în moralitatea publică şi privată, după cunoscuta sentinţă: „roagă-te şi munceşte, fiindcă lenea e perna diavolului".

Bariţiu, îl roagă pe Mitropolitul Al. Sterca Şuluţiu, în numele braşovenilor, să le binecuvânteze expoziţia, iar prin clerul de sub conducerea sa, să-i îndemne pe cei arhipăstoriţi de domnia sa, sau pe cei mai avuţi să ia parte la expoziţiunea aceea. Urmează rugămintea comitetului: „Prea plecatul subscrisul comitet al expoziţiunii îşi ia voia a vă ruga pe excelenţa voastră ca să binevoiţi a emite un circular către domnii protopopi şi către tot clerul subordonat, îndemnător a lucra prin puterea cuvântului şi prin exemplul propriu, însă fără silă şi morală, ca din poporul nostru să ia parte cât se vor putea mai mulţi la expoziţiunea care se va face în Braşov la 28 iulie a.c."

Semnat: Comitetul expoziţiunei
prin George Bariţiu,
secretar

Pentru a ușura transportul obiectelor destinate expoziției va fi numită, informează Bariţiu, „o casă neguțătorească", care se va ocupa cu împachetarea și expedierea lor la Brașov, la o taxă foarte redusă.

Într-un raport trimis din Brașov, datat 12 faur n. 1862 adresat episcopului Andrei baron de Șaguna, în calitatea lui de președinte al Asociațiunii transilvane și Onoratului Comitet al aceleiași instituții, George Bariţiu în calitatea sa de secretar I al Astrei anunța, că a trimis la Sibiu banii primiți din București de la donatori originari din Transilvania și de la Scarlat Rosetti. Numele acestora au fost deja publicate în presă. Se așteaptă să primească și alte sume din Principatele Române Unite.

Alăturat scrisorii îi trimite și un protocol de ședință din care „se vede cum că membrii din Brașov ai *Asociațiunii*, folosindu-se de încuviințarea onorabilului Comitet central, își aleseseră un comitet ad-hoc, destinat numai pentru expoziţiune (Expoziția organizată cu prilejul celei de a doua adunări generale a Astrei de la Brașov din 28/16 VII 1862 n.ns. T.I.) și însărcinat numai cu întocmirea aceleia, precum și aceea că brașovenii pun mare temei pe încuviințarea, pătrunderea și proptirea expoziţiunii prin toți acei preasfinţiți arhierei sub a căror păstorire sufletească se află românimea austriacă".[19] Bariţiu avea în vedere circulara mitropolitului Șuluțiu din 20 II/4 III 1862 pentru recomandarea expoziției *Astrei*, în Gazeta Transilvaniei XXV (1862) nr. 24 ; circulara episcopului Șaguna din 3 V 1862, *ibidem*, nr. 39.

În continuare, G. Bariţiu îi raportează lui Șaguna și comitetului, cum că din tipografia lui Gött au ieșit la lumină poeziile lui Andrei Mureșianu pe care le recomandă atenției comitetului în vederea premierii, desigur în înțelesul statutului, dacă merită.

Bariţiu s-a preocupat foarte mult și a insistat ca „Asociațiunea transilvană ..." să fie - foarte bine cunoscută – încă de la începuturile sale și în Principatele Române Unite. În 26 a II-a 1862 într-o scrisoare către președintele Asociațiunii și către Onorabilul Comitet, George Bariţiu cerea să i se trimită 50 de exemplare din Statutele Asociațiunii și 10-20 de exemplare din Actele privitoare la înființarea Asociațiunii transilvane pentru literatura română și cultura poporului român pentru a le face cunoscute în România și a fi împărțite mai ales în rândurile românilor ardeleni și sudiți austrieci, care trăiau pentru un timp la București și alte orașe românești, unde se ocupau cu diferite afaceri.

[19] *Ibidem*, p. 137.

Bariţiu a dedicat o mare parte din timpul său bunului mers al „Asociaţiunii transilvane ...". Dar el era un om foarte ocupat şi foarte solicitat de conducătorii mişcării naţionale româneşti şi nu numai. Lui i se adresau şi conducătorii Camerei Comerciale din Braşov, mai ales când aveau de rezolvat anumite probleme în Principatele Române, la Bucureşti. Într-o scrisoare adresată din Braşov către Antoniu Veştemeanu[20] în data de 6 aprilie 1862, Bariţiu îi relatează că abia ce a sosit de la Bucureşti, unde a petrecut patru săptămâni în chestiunea drumului de fier. Acasă a găsit însă o scrisoare de la mitropolitul Al. Sterca Şuluţiu, care-l convocase la o şedinţă a Comitetului „Asociaţiunii" în 6 aprilie 1862 la Sibiu. Deşi dorea mult să meargă la Sibiu, nu va putea merge, deoarece este foarte ocupat. „Abia m-am dat dintr-o trăsură jos, - scria el lui Veştemeanu -, nu mă pot şi sui în alta. Afacerile familiei, ale redacţiunii, ale fabricii, raportul călătoriei ce am să subştern îndată, mâine Camerei Comerciale şi comunei de aici în chestiunea drumurilor ferate, toate acestea mă ţin pe câteva zile pe loc şi îmi răpesc toate minutele.[21] Se pregăteşte pentru o călătorie mai depărtată care va dura şi ea vreo patru săptămâni.

Îl roagă pe Veştemeanu să-l scuze în faţa mitropolitului pentru faptul că nu poate participa la şedinţa din 6 aprilie 1862.

Îl anunţă pe Veştemeanu că din cele 50 de statute şi 10 exemplare din volumul „Actelor privitoare la urzirea Asociaţiei transilvane ..." numai 3-4 bucăţi a vândut pe bani, celelalte le-a dăruit unor persoane de a căror bunăvoinţă ar putea depinde în viitor soarta organizaţiei. Afară de aceasta, atrage atenţia Bariţiu asupra ivirii unei posturi neplăcute în care s-ar fi putut afla. „Să ne imaginăm cu toţii poziţia mea, scria el, când aş fi stat în faţa unor miniştri, generali, bărbaţi de stat etc. etc. cerând vreo 6 cr.v.a. pe câte un exemplar din *Statute*! Asociaţiunii îi vor veni din Bucureşti chiar în cursul acestui an chiar sute de cărţi româneşti, ş.a.ş.a., tot ca dar şi mai vârtos în urma publicării ce am făcut eu prin împărţirea statutelor".[22]

Într-o scrisoare datată 12 mai 1862, G. Bariţiu îi raporta lui Andrei Şaguna că, în general, pregătirile pentru expoziţia ce se va inaugura odată cu începerea celei de a doua adunări generale se derulau satisfăcător. Se ivise însă o problemă: preoţii se reţineau să participe, deoarece nu erau autorizaţi de

[20] **Antoniu Veştemeanu (1818-1892)**, preot, apoi protopop la Sibiu, profesor de limba română al gimnaziului romano-catolic din Sibiu, canonic al capitlului din Blaj între 1862-1891.
[21] *G. B. C. X*, p. 246.
[22] *Ibidem.*

episcop. Îl roagă deci pe episcop să anunțe clerul ortodox că poate participa la expoziție. Andrei Șaguna va răspunde acestei cereri printr-o circulară din 20 mai 1862.

Buna desfășurare a lucrărilor primei adunări generale a Astrei s-a bucurat de o atenție deosebită din partea organizatorilor. Dar nu numai atât. Organizatorii au asigurat exemplar, după relatările lui Bariţiu şi un confort corespunzător al participanților - începând cu Andrei Șaguna, până la ultimul participant la adunare.

Într-o scrisoare datată Brașov, 16 iulie 1862, Bariţiu îi mulțumește în numele brașovenilor pentru că a acceptat să participe la lucrările Astrei, care vor începe în 16/28 iulie 1862, rugându-l totodată, pe Excelența Sa ca să binevoiască „a primi locuința în casele așezate în piață, locuite de unul dintre coratorii bisericii de la S. Adormire, anume Ioan Florian”[23] (Negustor din Brașov – n.ns. T.I.).

La rândul lor membri de rând ai asociației, care s-au înscris şi s-au hotărât a participa la lucrările adunării generale în Brașov între 28/16-30/18 iulie 1862 sunt anunțați de Comisia pentru organizarea expoziției Astrei din 1862 de la Brașov, prin George Bariţiu, următoarele:

1. Din fiecare ţinut membri participanți să se înscrie pe o listă în orașul cel mai apropiat, care să ajungă până în 20/8 iulie 1862 la Eforia școlilor românești sau de-a dreptul la „Gazeta Transilvaniei”.

2. La sosirea în Brașov să intre în cetate prin poarta Vămii (n. Klosterhar în str. Vămii Klostergasse); acolo să întrebe de casele şi comptoarul fraților Ioan şi Dim. Iuga, vor primi un bilet cu indicarea locuinței unde vor fi găzduiți, tot de acolo li se vor indica şi localurile unde pot servi masa, hanuri pentru cei care vin cu mijloace proprii de transport „unde caii vor fi în siguranță şi bine grijiți” etc. etc. etc.

Am reprodus şi exemplificat din corespondența lui Bariţiu preocupările şi meticulozitatea cu care a lucrat el împreună cu o comisie pentru organizarea expoziției „Astrei” din 1862 de la Brașov alcătuită din: George Bariţiu, președinte, Pavel Vasici, Ilie Măcelariu, Radu Radovici, Constantin I. Popasu, Nicolae Ciurcu, V. Oroianu, D. Iuga, Iacob şi Andrei Mureșanu, personalități care, în general şi cu alte ocazii şi evenimente au jucat un rol major în mișcarea şi cultura națională românească. Cu aceeași profunzime şi dăruință de a contribui la dezvoltarea literaturii, culturii şi schimbării structurii sociale, a

[23] *Ibidem*, p. 141.

ridicării poporului român pe o treaptă superioară de civilizație se vor derula și lucrările celei de a II-a Adunări generale a *Asociației transilvane pentru literatura română și cultura poporului român* la Brașov de la 28/16 – 30/18 iulie 1862 din al cărei protocol vom reda mai jos cele mai importante aspecte, care vor evidenția din nou, dacă mai era nevoie, marea personalitate a lui Barițiu, desigur alături de aceea a lui Andrei Șaguna, Timotei Cipariu, Gavril Munteanu, ș.a.ș.a.

Ședința I-a din 28/16 iulie a decurs întru totul după programa pregătită de către Comitetul Asociațiunii în ședința sa din 1 iulie 1862. O surpriză neprevăzută în program a existat totuși: marele număr al participanților – peste 800 persoane – pe care nimeni nici în calculele cele mai entuziaste nu l-a putut prevedea. La acesta s-a adăugat bucuria și optimismul, entuziasmul, care se vedea strălucind pe fețele tuturor, pentru că providența le-a ajutat, ca să se poată reîntâlni spre a discuta despre mijloacele prin care vor ajunge la realizarea scopului prevăzut în statutele Asociațiunii.

Adunarea a ales din sânul său în dimineața zilei de 28/16 iulie o deputăție de 12 membri pentru a-l invita pe Excelența Sa Domnul Președinte Andrei baron de Șaguna la ședință, care după ce a sosit și Excelența Sa D. Arhiepiscop și Mitropolit Alexandru Sterca Șuluțiu, a dispus a se intona imnul popular de către o fanfară militară, după care a ținut o cuvântare în fața marii adunări, care număra peste 800 de participanți ce au ascultat într-o liniște exemplară pătrunși de însemnătatea zilei și de puterea cuvântului. Înainte de a se trece la ordinea de zi a rostit cuvântul de binecuvântare și bun venit protopopul Ioan Popazu din partea locuitorilor români din Districtul și orașul Brașov, care a încheiat printr-o rugăciune pătrunzătoare.

După aceea președintele declară ședința deschisă.

La punctul I a fost ascultat raportul Canonicul Antonie Veștemeanu, în calitatea sa de secretar, privitor la activitatea Comitetului pe cele 9 luni trecute de la constituirea *Asociațiunii*.

La punctul II s-a ascultat un adaos la raportul mai sus amintit, citit de către George Barițiu care face cunoscut adunării despre necesitatea întocmirii unor dizertații pe teme științifice, pe care autorii lor sau le vor expune în fața adunării sau le vor publica în foaia asociațiunii și despre unele ajutoare necesare cercetărilor științifice, precum minerale, obiecte fabricate etc.

La punctul III adunarea generală, după ce a ascultat o variantă prescurtată a socotelilor bilanțului anual, a ales o comisie de control financiar și o alta care în 48 de ore avea ca sarcină să întocmească un proiect privitor la

întrebuințarea și repartizarea pe viitor a veniturilor Asociațiunii întru înțelesul statutelor.

La punctul IV secretarul, George Barițiu, arată că din cauza numărului mare de obiecte – peste 2.000 – acestea nu au putut fi prelucrate până la ora începerii ședinței de inaugurare a adunării generale. Expoziția se va deschide însă în stadiul în care se găsea, participanții fiind invitați în sala Expoziției.

Semnat: Andrei br. de Șaguna –
Președinte
George Barițiu - Secretar

1.9. Ședința a II-a din 29/17 iulie 1862

După ce se întocmește o comisie pentru înscrierea de noi membri ai Asociațiunii și după câteva discuții cu privire la modul de întocmire al protocolului general la punctul III, președintele îi dă cuvântul profesorului Gavril Munteanu, spre a rosti sau citi disertațiunea sa *„despre statorirea ortografiei române și despre purismul limbii"*.

Pe aceeași temă a ținut o dizertație și *Canonicul Timotei Cipariu, vicepreședintele Asociațiunii.*

După încheierea discuțiilor cu privire la teme filologice, la care au luat parte: Mitropolitul Al. Sterca Șuluțiu, Episcopul Andrei baron de Șaguna, A. T. Laurian și George Barițiu, urmează o dizertație a Protopopului Ioan Petric prin care recomandă cultura viermilor de mătase „cu care ocaziune aduse mai multe exemple de cel mai învederat folos pentru locuitorii țării". „Această dizertațiune se îndreaptă la respectiva secțiune agronomică, ce va fi a se înființa din sânul asociațiunii".

La rândul său, Ioan Pușcariu, Administratorul Comitetului Cetății de Baltă, într-o disertațiune istorică a sa arată importanța documentelor privilegiare ce se mai află pe la familiile nobile române, și necesitatea colecțiunii acelora pentru înavuțirea istoriei naționale. Face donație asociațiunii 1.200 de documente privilegiare, pe care le colecționase personal până atunci.

La punctul VII „s-a mai dat loc dizertațiunii secretarului G. Barițiu „Despre artele frumoase în aplicarea lor la cerințele poporului românesc".

Semnat: Andrei br. de Șaguna,
Președinte
George Barițiu, Secretar

1.10. Ședința a III-a din 30/18 iulie 1862

Înainte de a se deschide ședința, tinerimea a intonat imnul ocazional: „Rugămintea Românului", după care președintele anunță că mai sunt dizertații, care urmează a fi expuse.

George Barițiu, secretarul Asociațiunii consideră că, deși mai sunt dizertații de expus, el propune să se dea citire altor materiale, care mai sunt de discutat, materiale de mare însemnătate pentru buna funcționare a instituției și a îndeplinirii scopului ei în viitor. El propune să se înceapă cu raportul care a controlat socotelile, urmând apoi lucrările acelei comisii însărcinată cu întocmirea preliminariilor pentru spezele anului 1862/1863, apoi reglementarea treburilor expoziținii, care din acea zi va trece de la comuna românească din Brașov în proprietatea și sub dispoziținea Asociației transilvane ș.a.

După ce se dă citire protocolului din ziua anterioară, adunării i se aduc la cunoștință un număr de telegrame primite de la diferite personalități: Vasile Pop, vicepreședinte al guvernului, de la Cluj, apoi din Viena de la C. Hurmuzache, Dim. Moldovan, consilier, G. Angel, Dr. I. Maior etc.

S-a discutat în acea ședință despre sume acordate pentru burse elevilor și studenților, ajutoare acordate unor tineri meseriași pentru deschiderea unor mici ateliere, pentru procurarea de cărți pentru biblioteca asociației, bani pentru muzeu, pentru transportul membrilor comitetului, care locuiesc în alte localități decât Sibiu, premii pentru cărți bine întocmite.

S-a prevăzut, de exemplu, premiu de 100 f.v.a. pentru cea mai bună carte *„despre înaintarea economiei de câmp și a pomăriei între români"*; pentru creșterea frăgarilor premii de 50 f.v.a. (două premii a câte 25 f.v.a.); premii de 100 f.v.a. pentru un român care va învăța cel mai bine arta stenografică.

De o deosebită importanță au fost dezbaterile referitoare la formarea *unor secțiuni științifice*.

După o discuțiune scurtă – se scrie în protocolul zilei – adunarea află cu cale, ca deocamdată să se întocmească numai trei secțiuni și adică: 1. filologică; 2. istorică; 3. fizico-naturală. La început se vor înscrie într-o secție sau alta cei ce vor opta fără nicio selecție. După ce va exista un număr mai însemnat de membri se va face și o anumită selecție.

S-a ales un nou secretar al II-lea: Parochul I. Rusu, casier, Ioan Brote și A. Baciu, cancelist. O problemă importantă asupra căreia era necesară să fie luate niște hotărâri a fost aceea a Expoziției.

Secretarul G. Barițiu propune, ca expoziția nefiind încă reglementată de plen, din cauza că obiectele încă tot mai vin, iar adunarea generală nu poate aștepta până la terminarea înscrierii numărului lor și la fixarea prețului lor, aceste lucrări să fie încredințate comunității Brașovului, adică manipularea și vinderea lor, totodată să se aleagă și un colegiu de cenzori, care să fixeze și prețurile. După ce s-au mai formulat și alte propuneri, Președintele a atras atenția, ca brașovenii să aibă grijă de obiecte, iar după închiderea expoziției să le vândă sau să le remită.

În aceeași ședință s-a hotărât ca cea de a III-a adunare generală să aibă loc la Blaj în 3 august 1863.

Barițiu propune pentru multiplele ajutoare primite de la mari oameni de litere și știință, mai ales în susținerea școlilor brașovene, să le fie acordat titlul de membru de onoare următorilor: George Sion, Alex. I. Odobescu, Grigore I. Manno și Nicolae Ionescu. Același lucru îl face și Timotei Cipariu, care-i propune ca membri onorari pe: Conte Emeric Mico, Mihail Kogălniceanu, parohul evanghelic A*kner* etc.

Barițiu mai propune pe consilierul Iosif Grim și pe inginerul primar Görtner, iar P. Vasici pe Dl. Kratke, directorului gimnaziului de stat din Sibiu.

Excelența Sa dl. Președinte încheia ședința adunării cu următoarele cuvinte: „... ne-am putut încredința că existența Asociațiunii noastre, nu numai că nu este periclitată de nici o parte, ci că aceiași e asigurată din toate părțile prin unirea, armonia, simpatia și concursul tuturor românilor ... vă pot încredința, că nu vă veți înșela, numai pace să ne dea Dumnezeu; pentru că știți bine, că în zgomotul armelor muzele tac. Asociațiunea ne va consolida ... Să rugăm deci pe Tatăl ceresc ... pentru ca științele să-și reverse luminile lor, pentru a se produce o națiune tare, plină de virtuți. *Amin*".

Protocolul este semnat:
Andrei baron de Șaguna,
președinte al Asociațiunii
George Barițiu, secretar.

În continuare vom da extrase dintre cele mai semnificative din cuvântările și disertațiile rostite în fața adunărilor generale ale celei de a doua conferințe a Asociațiunii din 16-18/29-30 iulie 1862.

1.11. Din cuvântarea lui Andrei Șaguna ținută cu ocaziunea deschiderii adunării generale a Asociațiunii

„... Urzitorii acestei Asociațiuni bine au cunoscut trebuința cea imperativă a înființării unei asemenea Asociațiuni, și că, totodată, prin ea au știut afla mijlocul cel mai sigur, spre a se întâlni cu unanima dorință a Națiunii pentru că nu este român, care să nu știe, că fără limbă și cultură nu se pot ține pași egali cu alte popoare civilizate ... convingerea aceea este eredită de la Protopărinții noștri ...". „... Prin limbă s-au întrunit oamenii între sine, și au făcut legături de pace pentru binele lor general și special. Limba a produs luminarea, cultura, civilizația; ea a arătat lipsa mijloacelor de comunicare pe apă și uscat; ea a fundat legi, și a legat sexele; ea a mijlocit păstrarea Istoriei neamului omenesc și a lumii întregi ... străbunii noștri în faptă au adeverit predilecția lor pentru limbă mai presus de viață, de aceea s-au luptat ei mai mult pentru ea decât pentru viață ...". Națiunea română „... nu dorește, decât aceea, ca să rămână în viața sa națională, adică în viața limbii sale, și prin aceea, ca prin mijlocul cel mai sigur să întemeieze și să lățească cultura și prosperitatea națională și patriotică, precum o vede aceasta la celelalte națiuni surori compatriotice. Acestea și nu altele; principii corecte le-a nutrit națiunea română încă atunci când ea cu fiii și cu fiicele sale gemea în starea cea dejositoare a sclaviei; ea și astăzi în starea cea binecuvântată a egalei îndreptățiri rămâne credincioasă principiilor acelea corecte".

Șaguna spera că Asociațiunea își va vedea în scurt timp „ostenelile sale încoronate cu succesul dorit, pentru că nu vor trece multe zeci de ani, și vom vedea literatura limbii noastre la asemenea grad de cultură cu celelalte limbi culte; școli și institute literare ca unicele mijloace de cultură a națiunii, le vom vedea și la noi în stare înfloritoare; vom vedea satele și orașele românești sistematizate și înaintate; nu vor trece multe zeci de ani și vom vedea acolo, grădini și holde frumos cultivate, bogate de pomi fructiferi, unde până mai ieri-alaltăieri era numai pălămidă și alte ierburi sălbatice, nu vor trece multe zeci de ani și vom vedea economia rațională la plugarii noștri, înflorirea artelor și a tot felul de maiștri la românii noștri". Școlile românești, spera Șaguna, vor fi și ele regenerate și înmulțite.

„Pe scurt, nu vor trece multe zeci de ani și națiunea română va fi regenerată și întinerită în puterile sale intelectuale, industriale și materiale,

pentru că națiunea este însetată după cultură și luminare, iar membrii acestei Asociații nu vor cruța niciun sacrificiu, ce ar condiționa un viitor mai fericit și propășirea națională".

1.12. Cuvântarea protopopului Ioan Popazu prin care salută Adunarea Asociațiunii în numele locuitorilor români din Districtul Brașovului

„... Onorabilă adunare! Brașovenii cunosc statutele Asociațiunii noastre ... Ei știu, că pe lângă cultura limbii și a literaturii române, ca scop mai de aproape și ca fundament al culturii naționale peste tot, Asociațiunea noastră are a trage în sfera activității sale dezvoltarea și răspândirea între români a tot felul de cunoștințe, chemarea ei este a ușura prin impuls și încurajare din parte-i, în cercul lucrărilor ei intră cultura tuturor ramurilor științei omenești, filologia, istoria, științele morale și pedagogice, științe matematice și naturale și toate acestea au a se dezvolta nu în mod unilateral, nu numai în partea lor teoretică, ci totdeodată și în cea practică, știința are să se introducă în viață, are să se aplice mai cu seamă la agricultură, industrie și comerț – toate acestea într-un mod corespunzător geniului și trebuințelor națiunii noastre. Asociațiunea va avea a primi religiozitatea de piatră unghiulară a marelui edificiu privitor la cultura românilor; pentru că un om cult însă fără pietate și moralitate se rupe din legătura firească în care are să stea față cu Dumnezeu, se dezbină de societate, părăsește chiar și duioasele brațe ale națiunii sale, ridică meschinul și personalul său interes mai presus de toate și astfel face, ca să se înmulțească și să crească suma răului pe pământ. Cu un cuvânt, scopul final al Asociațiunii este de a ridica națiunea la acel grad de cultură, de care e demnă și care i se cuvine după originea sa, după suferințele sale, după facultățile sale fizice, morale și intelectuale, după poziționea sa și după chemarea ce i-a destinat-o creatorul".

„... Asociațiunea noastră va învinge greutățile, și încă generațiunea de față va vedea mântuitoarele rezultate ale lucrărilor și ostenelilor ei". „... Românii din Brașov și din ținutul lui nu vom înceta de a merge înainte pe calea, pe care am apucat, pe calea progresului național, că vom sprijini cu toată căldura și din toate puterile noastre și opul cel mântuitor al Asociațiunii și că înscriind cu

litere nepieritoare în inima noastră ziua de 16 iulie, aniversala ei o vom privi totdeauna ca aducătoare aminte de îndatorirea, ce ne impunem ...".

1.13. Cuvântarea Domnului secretar primar al Asociațiunii: George Barițiu rostită la deschiderea expoziționii din 28 iulie c.n. (calendar nou)

„... Unele popoare mai sunt adică de aceiași opiniune cum că industria la românii transilvani este nulă și că agricultura lor încă se află tot numai în starea primitivă, precum a putut fi aceeași înainte de aceasta cu câteva mii de ani. Din contra, masa precumpănitoare a poporului românesc a fost, mai este în stare și până astăzi de a-și produce, a-și face stare și îndestula cele mai multe trebuințe ale viețuirii sale pământești, numai după faticele brațelor sale. Să ne întoarcem în oricare ținut al țării, să luăm îndeaproape cercetare modul vieții, îmbrăcămintea și toate trebuințele românului, pentru ca să ne câștigăm deplina convicțiune, cum că românului îi lipsesc numai acele câteva meserii, pre care dânsul sau că a învățat din moși-strămoși a le dispreți ca pe unele, care nu ar corespunde geniului și caracterului lui național, sau iarăși de acele, care în referințele sub care a gemut de mai multe secole, îi fusese strâns oprit de a le învăța; sau de acele, ale căror trebuință nu le-au simțit nici odinioară, din cauză, că nu corespundea modului vieții, la care a fost dedat iarăși din străbuni peste toate generațiunile până în zilele noastre ...". „... Cu toate acestea spiritul secolului, interesul și onoarea noastră națională pretinde de la noi în ton imperativ că dacă totuși ținem și apărăm că am avea și noi o industrie și agricultură, să ieșim la lumina zilei cu dânsa, să ne arătăm odată precum suntem, industriași sau leneși, cultivați sau barbari, isteți și deștepți sau tâmpiți de la natură. Aceasta este și va rămâne o datorință mare și grea, ce avem să îndeplinim ...". „... Așa este: expoziționea în general este în adevăr o maimuțăreală, adică o imitație atât a târgurilor, cât și mai vârtos a jocurilor îndatinate la elenii antici sau a minunatelor adunări din toată patria împrejurul unor temple de ale lor, unde avea a se produce fiecare în arta sau meseria sa în fața întregii națiuni, de la care apoi, toți cei eminenți își luau cununa de victorie. Asta e, ideea ce s-a făcut de modă, ca de 10 ani încoace și s-a pus cu atâta zgomot în lucrare la Londra, Paris, München, Viena și pe aiurea, seamănă și ea unei antice reaflate în ruinele Palmirei sau ale Pompeiului, după care acum

artiștii moderni fac o mie altele asemenea. Oare însă pentru aceea se poate nega folosul practic al expozițiunilor?

Această întrebare onorat public ascultător și-o poate dezlega cu privire la poporul nostru în mod cu totul practic, trecând dacă îi place în localele pe unde se află așezate obiecte trimise de către toți favoritorii acestei întreprinderi fragede și nepretențioase, spre care scop și rugăm pe Excelența Sa Domnul Președinte, ca să-și dea binecuvântarea sa".

1.14. Dizertațiunea ținută de G.I. Munteanu, directorul gimnazial, în Ședința a II-a a Adunării generale a Asociațiunii literare în Brașov, 1862, prin care se justifica ortografia cu litere adoptată de Comisiunea filologică din 1860 și totodată se cere a se stabili o modalitate oarecare, după care ar fi să procedăm în purisarea limbii românești

„Tot veacul are semnătura sa. Semnătura veacului al 19-lea în care vecuim noi, este ceea a spiritului de asociațiune. Nu este specie de întreprindere pe câmpul cel larg al activității genului uman, pentru care să nu se asocieze indivizi de același cuget, de aceeași specialitate, ca, cu puteri unite să tindă a căpăta rezultate dorite". „... Acest spirit de asociere se bazează pe adevărul probat prin experiența, că două capete pot mai mult decât unul, cu trei, patru s.c.l. mai mult decât două, sunt că în unire zace puterea. Ferice de poporul, care aude și înțelege această voce a timpului.

Într-un corp de zece milioane, cum e poporul nostru, se află puteri intelectuale, fizice, pecuniare chiar, dar zac răspândite, neutilizate. Până acum n-avem un centru, în care ca într-un foc adunate puterile, să fi putut conlucra într-o direcțiune sau alta în același scop. S-au făcut încercări singuratice, când într-o specie de activitate, când într-alta¸ dar fiindcă au fost singuratice, rămaseră fără rezultate dorite. Ne-a lipsit cu o vorbă spiritul de asociațiune. Aceasta între altele e cauza, că trecură mai multe decenii, de când cercăm a înlocui chirilicele cu litere (latine n.ns.T.I.), și încă până în prezent ne aflăm tot la capătul finitului, încă nu am putut ajunge la o uniformitate în scrierea cu litere ...". Din lipsa spiritului de asociațiune să ne explicăm și căci n-avem o istorie a noastră.

Acum care român cu inima de român, nu se va bucura de înființarea acestei Asociațiuni literare pentru cultura poporului nostru.

Titlul Asociațiunii noastre, cum se vede, e intens, precum și trebuințele culturii noastre sunt legion. Această intensiune cere, ca să ținem o ordine firească în afacerile noastre; iară firească ordine ne-o dictează cunoscuta maximă de aur: „mai întâi cele necesare, apoi cele folositoare și în fine cele plăcute". „... Drept aceea după maxima pusă să începem de la cele necesare – între care socotim să fie ortografia cu litere mai doritoare. Știm cu toții că la 1860 se convocase o comisiune filologică cu acea însărcinare, ca să stabilească o ortografie cu litere.

Comisiunea filologică, compusă din domnii: Canonic T. Cipariu, Dr. P. Vasici, George Barițiu, Protopop I. Popazu, Preot Veștemeanu, Pretorul I. Pușcariu, Preotul S. Popoviciu, Protopop Negruțiu, Andrei Mureșianu și însumi ...". „Cred că exprim părerile unanime ale membrilor comisiunii filologică de la 1860, care toți se află prezenți și în această adunare a Asociațiunii literare, când voi descoperi motivele, ce înduplecară pe această comisiune filologică, a se declara unanim pentru ortografia cu litere fundata de ilustrul nostru filolog *D.T. Cipariu după sistema etimologică*".

Dar înainte de toate, câtă să ne facem o idee chiar despre cauza și scopul din și pentru care antecesorii noștri de pia memoria au cercat ei a înlocui chirilicele prin litere. Domnilor! Lupta pentru romanitatea limbii noastre e veche, nu e o iubire oarbă către naționalitatea mea, când zic, că ideea naționalității, această parolă de zi a timpului prezent, s-a născut mai întâi și întâi între români. Celelalte popoare, și anume frații maghiari, începură a se mișca pe acest teren abia pe la anii 32 după cea din urmă cădere a Varșoviei, pe când luptele episcopilor noștri pentru egala îndreptățire a naționalității române datează încă de prin veacul trecut! Din lupta Maiorilor, Șincailor cu literații slavi, care întemeindu-se pe vorbele slavone din limba românească, tindea a ne face o ramură din ginta cea mare slavică, bărbații noștri veniră la conștiința: *că Kirilicele ascund tipul și originea română a limbii noastre, și că, neconforme cum sunt cu spiritul limbii române, împiedică cultura ei îngreunând regulele gramaticii: prin urmare să determinăm a îmbrăca sunetele și vorbele cu veșmânt roman, cu litere.*

În continuare în dizertația sa, Gavril Munteanu, după ce arată că în acea perioadă comisia filologică se afla în acele condiții ale anului 1862 între două sisteme: *sistema fonetică și sistema etimologică*, pune în discuție o serie de alte

probleme în domeniu, pe care le propune spre dezbatere Asociațiunii în activitățile viitoare.

Iată câteva din acestea:

- Să luptăm pentru unitatea limbii, pentru ameliorări posibile fecunde pe câmpul cel liber al ortografiei române, pentru o organizare unificată, condiționată de unitatea limbii.
- Ameliorări să nu se impună publicului sub autoritatea individuală, ci să se aștearnă mai întâi la Asociațiunea literară spre consultare, ameliorare și aprobare, să se afle sub autoritatea ei. Numai așa se va pune capăt la anarhia de ortografii cu litere.
- Cultura limbii se realizează cu cuvinte precise, cu noțiuni precise, curățate de balast.
- Să se curețe limba de balast, de barbarisme, de provincialisme, de arhaisme, de solecisme, de galicisme, de latinisme, de germanisme și de alte isme, „în respectul formei și a construcției sale".
- Unii vor să ne facă slavi, luând în considerație numai cărțile bisericești. De aceea, sub scutul Asociațiunii, românii să lupte împotriva slavizării limbii române. Nu negăm că suntem slavi, pentru că noi am urî națiunea slavonă sau că ne-ar fi rușine a face parte din familia sau ginta slavonă, a cărei slavă a fost mare în trecut și o așteaptă un viitor încă și mai mare. Exprimăm doar adevărul istoric că suntem latini. Numai ca latini putem înainta în cultură.
- Românii prețuiesc știința germană, trebuie s-o învețe când este cazul, dar ei nu se pot germaniza.
- Celor ce vor să ne maghiarizeze – trăim în același stat, dar românii nu se vor maghiariza – nu avem nicio afinitate cu ei.
- Afinitatea dintre două limbi se face numai prin cuvintele pe care noul născut la fiecare popor le învăța de la sânul mamei sale în sfera de ocupație în care trăiește și moare, nicidecum în sfera religiei, administrației etc.
- Dacă românii sunt descendenți din slavi sau din goți, atunci cei 10 milioane de români cum au învățat toate cuvintele romane de la mama lor? De ce de la mamă nu au învățat cuvinte slavone sau germane?
- Poporul mai civilizat chiar învins își impune întotdeauna limba sa celui mai puțin civilizat.

– Românii să-şi facă un dicţionar român după analogia dicţionarelor scrise şi tipărite de Academiile cele docte ale altor naţiuni.

1.15. Discursul Domnului Canonic Timotei Cipariu ţinut în adunarea Asociaţiunii în 29 iulie 1862

„... Însă, Domnilor, pe câmpul literaturii se cere şi mai multă libertate şi mai multă pacienţă, de cum ar crede cineva. Libertatea pentru convingerile şi discuţiile proprii, pacienţa pentru convingerile şi discuţiile străine. În literatură care e şi unul din obiectele societăţii noastre, are să domnească adevărul, iar adevărul de multe ori atât e de ascuns chiar şi dinaintea oamenilor, ce-l cearcă înadins, încât şi cu lumina aprinsă adeseori nu se poate vedea. În viaţa politică în care adevărul şi dreptatea, aceste două columne ale ei, încă s-ar cădea să domnească, - pentru ca să se pună capăt discuţiilor deşarte şi certelor, să aflăm mai comod mai totdeauna, a închide gura oamenilor, şi a tăia mucul penei scriitorilor, căci în adevăr uneori erau nesuferite, atât de ticăloase erau amândouă şi a substitui în locul adevărului aflat şi dreptăţii curate, autoritatea. Însă în literatură asta nu se poate, cel puţin nu se poate îndelung; iar autoritatea care poate s-a introdus cândva şi undeva în literatură, dacă a ţinut îndelung, cauza nu a fost însăşi autoritatea simplamente, ci autoritatea bazată pe raţiuni şi argumente, când autoritatea nu a fost autoritatea persoanei, ci autoritatea sau puterea argumentelor şi raţiunilor ei; unde autoritatea nu era autoritate seacă, ci însăşi puterea adevărului îmbrăcase numai numele autorităţii ...”.

Câteva idei exprimate de Timotei Cipariu în dizertaţia sa la cea de a II-a Adunare generală a Astrei”:

- Acelaşi obiect în limba română este exprimat în multe forme, însă în scris e de lipsă să scriem numai într-o formă şi nu în mai multe. „Pentru că domnilor, dacă vom scrie toţi, carele cum am învăţat a vorbi acasă la părinţii noştri, unii dintr-un ţinut, alţii dintr-altul, nu poate să urmeze alta, decât una confuziune de limbă, ca la Babilon, până ce în urmă nu ne vom mai putea înţelege unul cu altul. Şi atunci, ce era să fie cu limba românească? ...”

„... Românii noştri însă îşi aveau limba bisericească, care e mai regulată decât multe dialecte ale noastre, mai ales ortografia ei e mai etimologică. Cu această limbă şi ortografie se folosiră prea bine românii îndelung timp. Şi merită ca această limbă şi această ortografie să se lege să se ia de bază pentru limba şi literatura românească cea profană”.

„... Rămâne dar pentru ca să îndreptăm smintelile limbii bisericești, să aflăm un principiu cert, ca să nu-l răstoarne orice vânt. Și acest principiu nu poate să fie altul, Domnii mei, decât cel *etimologic*, ori vom scrie cu slove, ori vom scrie cu litere.

Acest principiu e adoptat încă înainte de mai de demult, și astăzi mai că nu este literat între români, care de jure sau cel puțin de facto să nu-l recunoască. Iar făuritorii și patronii principiului fonetic, după carele se scria fiecarele cum vorbește, nu e (de facto) recunoscut, pe cât știu eu, de nimenea; și chiar cei ce se mărturisesc a-l recunoaște de unicul principiu în ortografie, în adevăr nu-l urmează, ci pre tot pasul îi vezi, cum se leagănă și se atrag de principiul etimologic ca un magnet. Adevărații făuritori ai fonetismului și cei mai consecvenți, și-au împlinit rolul de mult, cum a fost Molnar cu ortografia lui cea germanică, pe care l-au urmat Clemens, Marki și alții, care nu-i mai numesc, căci încă sunt în viață; se văzură și unele cărți românești tipărite la Viena și la Buda, cu ortografie unguresc, însă imitatorii le-au fost prea puțini și au repauzat împreună cu productele lor, care rămaseră numai drept curiozitate, încă demult. De principiu fonetic dar nici că mai poate fi vorba, și cine îl mai apără astăzi, se pare că sau nu a studiat istoria ortografiei românești sau că nu e încă în clar despre ceea ce vor să zică cu acest termen".

„... Românul nu și-a studiat încă destul formele gramaticale ale limbii sale, ci cei mai mulți gramatici au luat înainte formele, bune, rele, ale patriei sau ținutului lor, le-au adoptat de corecte fără examinare, și le-au pus de mustre în operele lor. De unde cu toată recunoașterea prințipiului etimologic, tot nu se puteau scăpa de influența fonetismului; de exemplu, când bucureștenii scriu: pitiere în loc de pitiore, eream în loc de eram etc.".

„... La început, sunt multe greutăți pentru introducerea unei ortografii etimologice regulate, și de aceea avem toată trebuința de a suferi și unele neregularități deocamdată, ce le numim concesiuni până la un timp, adică până nu vom avea toții timp de a ne învăța mai bine limba, până ce literații noștri vor studia mai cu de-amănuntul întreg ținutul filologic al limbii române. Aceste concesiuni tot din asemenea cauze fură admise și de comisiunea din 1860, precum se cunosc din protocolul aceleia. Încă se cuvine să avem pacienta și să fim toleranți în câtva chiar și în timpul celei mai mari culturi literare, și să nu ne prea vătămăm, dacă în viața privată nu toți oamenii se țin strâns de sistemă, ci mai fac și câte una sminteală ici-colea cum vedem că se întâmplă chiar și la francezi, germani etc. Tot ce nu poate suferi, și tot ce e rușinătoriu, e numai

dacă oamenii de litere și de cultură vor să disprețuiască regula, și chiar în public vor să iasă cu unele moduri de scriere, care demonstra, că nu și-au studiat limba mai mult decât oricare plugar ori vinar.

Din astă tendință de a facilita toate chiar și ortografia, măcar și cu corupțiunea limbii, se născură acele atâtea semne de ortografie românească, care pe străin la întâia vedere îl duc la acea părere, că limba așa împănată e vreun dialect slavic; polon; au bohemic; și nici în minte nu-i vine să fie dialect român".

„... Secolul al XVI-lea, și încă către coadă, este ultimul termen al literaturii române, peste care nu ne putem sui, căci mai sus ne stau înainte monstrele slavismului, cu slovele lui cele de una palmă de înalte, ca niște munți de gheață, sub care toată vegetațiunea literaturii române a pierit.

În acele cărți bătrâne pentru sărăcia literaturii noastre, și atât de tinere după anii peregrinațiunii noastre pe câmpii Daciei, ce am aflat Domnilor: Răspund: ce să aflu? Ce află fiecare român, care le citește: una limbă mult diferitoare de limba cum o vorbim acum; multe forme gramatice, ce nu le mai auzim vorbindu-se nicăierea, multe fraze și astăzi necunoscute, multe forme gramatice de care astăzi nu mai aflăm urma ... unele care astăzi le aud foarte rar, ... textul cărților acestora, ... de la întâia vedere m-a uimit și m-a încântat; atâta regularitate în forme, atâta în sintaxă; atâta varietate în fraze și compuse, cât nu ai aștepta de la oameni așa neînvățați și din timpuri așa de barbare. Și încă cu cât cărțile sunt din ani mai vechi, cu atât și aceste toate calități bune sunt în măsură mai copioasă".

Timotei Cipariu

1.16. Dizertație despre cultura bombacilor sau a viermilor de mătase

Iată câteva idei expuse de autor în dizertația sa :

În Italia și în alte provincii, cultura viermilor de mătase „aduce venituri colosale de mai multe milioane de fiorini".

- Cu această creștere se pot ocupa copiii, dar și bătrânii care nu mai pot participa la muncile grele ale câmpului.

- Duzii necesari pentru hrana viermilor se pot cultiva ușor.

- Transilvania ar putea încasa anual pe gogoșile de mătase, după calculele autorului, suma de 13 milioane de fl.v.a.

„De aceea zicem: dacă din 20 case române numai una se va ocupa cu cultura viermilor de mătase, vom fi totuși 13.000 de familii, care laolaltă câștigă 1.300.000 fl. Va să zică poporul român s-ar înavuți în tot anul cu 11/3 milion fiorini, din care dând toată casa întreprinzătoare numai 1 fl. pentru fondul asociațiunii s-ar sui venitul anual peste 13.000 de fl. care în 10 ani face 130.000 fl. - ..."

Brașov 16/28 iulie 1862
Ioan Petric, protopop

1.17. Dizertațiune despre importanța documentelor privilegiare, ce se mai află pe la familiile nobile române și necesitatea colecționării acelora pentru înavuțirea istoriei naționale, ținută de Ioan Pușcariu, administratorul comitatului Cetății de Baltă

Literatura română și cultura poporului nostru pentru noi românii o idee sublimă, o concepțiune nemărginită. Ea cuprinde în sine supremul fine al individualității naționale. Ea subsumează trecutul și viitorul nostru.

„Deci, cu mai mare demnitate și tărie să putem adopta însemnătatea scopului, pentru care ne-am asociat și reunit în acest măreț Parthenon, este necesar de a ne cunoaște trecutul, pentru că numai așa ne putem pregăti cu deplină virtute și pentru viitor". „... Din acest punct de vedere purcezând nu se poate îndoi nimeni, că istoria națională e cel mai necesar și puternic lăstar spre a înainta în Literatura și Cultura noastră".

„... Cei care se ocupă cu istoria noastră, nu trebuie a se ține numai de cele ce au lucrat și au zis istoricii noștri cei moderni, dar tot într-o vreme folosindu-se de adevăruri descoperite de dânșii, să meargă mai departe să alerge la izvoarele originale, să caute și să adune toate darurile putincioase, și atunci vor putea țese o bună istorie".

„Dar care sunt acele fontane (izvoare) de unde le putem afla? Toți istoricii se unesc întru aceea, că următoarele fontane principale sunt de exploatat pentru istoria națională: 1. Poeziile și tradițiunile; 2-a Cronicele; 3-a Inscripțiunile și monumentele; 4-a Descripțiunile obiceiurilor private; cu

deosebire însă a 5-a Legile și actele oficiale. Acestea dau materialul pentru edificiul unei complete istorii.

Așadară noi avem de lipsă pentru istoria noastră, a ne aduna mai întâi materialele acestea de tot felul. Avem de lipsă de a crește maeștri istorici pentru fiecare sorte de aceste materiale.

Cărămidari și țiglari, pietrari și lemnari, fauri, tapițeri și decoratori, apoi peste tot un Arhitect, pe care să îl caute muzele ca pe Manole la Argeș".

„… Legile și actele oficiale dau cel mai fecund și sigur material pentru istoria națională; și totuși noi și pe acest teren am fost cei mai nenorocoși - ...".

„În serviciul meu public am avut ocaziunea de a vedea în cele mai simple colibe ale familiilor nobile din ținutul Hațegului și al Făgărașului foarte multe și scumpe odoare de astă specialitate. În aceste primitive căsuțe se mai află încă destule pergamente, ce comprobează că familia Huniazilor era încă foarte numeroasă și în originalitatea sa română în satul Zeicani; că Basarabeștii încă nu s-au stins, se află încă numeroși, dar uitați cu totul chiar de sine înșuși ...".

„Deci – eu din parte-mi – Domnilor! Încurajat de noua noastră pozițiune și cunoscând totodată, și datorința fiecăruia dintre noi spre a înainta scopul acestei reuniuni, apoi încântat de fecunditatea documentelor naționale, ce se mai păstrează mai ales pe la familiile nobile române, m-am apucat a cerceta după astfel de documente, și a le aduna în copie, și în extracturi.

Nu mă pot lăuda cu un rezultat mare, dar am plăcuta satisfacțiune, că am început un lucru folositor, care continuându-se va aduce fructele dorite. Am adunat din Țara Oltului și a Hațegului, mai mult de o sută de astfel de documente și numai una îmi pare rău că cei doi ani ce i-am petrecut în Valea Hațegului, nu i-am putut folosi mai bine.

Această începătură de colecțiune mă aduseră la ideea aceea, de-a câștiga un conspect al tuturor familiilor nobile din Monarhia Austriacă, ca acest conspect să ne servească de viaduct spre a urmări colecțiunea Documentelor naționale pentru completarea istoriei noastre. Spre acest fine încă din luna mai 1862 m-am adresat către marile oficiolaturi bisericești și civile, în a căror frunte stau astăzi bărbați români.

Această provocare nu numai că fu bine primită, dar și aplaudată mai din toate părțile; însă fui totdeodată și reflectat – că mi-am defipt un prea scurt timp adică până la începutul lui iulie a.c. pentru un op așa de momentos".

„... Domnilor, și fraților! Să conlucrăm cu toții până putem din toate puterile, și să nu lăsăm prilegiurile binevenite de a înainta cultura și literatura noastră ... Nu ne mai lipsește alta decât o voință tare și un curaj de neclintit.

Dați înainte! că, cu noi este Dumnezeu!"

18 VII 1862
Ioan Pușcariu
Administrator

1.18. Despre artele frumoase cu aplecarea lor la cerințele poporului românesc (Dizertațiune ținută de G. Barițiu la cea de-a doua Adunare Generală a Astrei din 28/16-30/18 iulie 1862)

„... Mi-am propus Domnilor a cuvânta în ora ce mi s-a destinat prin bunăvoința a prezidiului adunării despre câteva din artele frumoase, cu aplecarea la cerințele poporului românesc, nu însă ca artist, ceea ce mă știți nu sunt nicidecum, ci numai ca fierbinte doritor al reînvierii artelor, formării gustului și al înnobilării simțămintelor în sânul poporului nostru".

„... Mă voi feri a mă cufunda în definițiuni abstracte și ostenitoare de spirit". „... Arta în general și artele în special, își au și ele istoria lor; precum își are fiecare ram de știință și fiecare popor, căruia providența i-a păstrat vreun rol mai însemnător în drama cea gigantică a omenirii, de la cea dintâi societate omenească și până în zilele noastre. Atâta numai, că istoria artei respinsă și înecată prea adesea, prin urmare și disprețuită de mulți cronografi și istoriografi, care au aflat mai mare plăcere a consemna fapte de arme, omoruri cum am zice colective de popoare întregi, nu a fost în stare a străbate la cunoștința popoarelor, precum au străbătut numele domnitorilor, eroilor, comandanților de armate, care nu au căutat nici o glorie în mânuirea condeiului, a penelului, a coardelor de liră, a linialului și a daltei, ci numai în zgomotul cel uimitor și nimicitor al armelor. Cu toate acestea s-a păstrat chiar și fără voia istoricilor. Cel mai vechi istoric al omenirii profetul Moise nu putu

scrie nici chiar cartea facerii, nici istoria poporului său, fără ca să nu ne conserve totodată urme numeroase din istoria artelor.

„... Cu toate acestea însă departe de a lăsa loc amăgiri de sine, trebuie să recunoaștem noi înșine, că tot ce vedem și auzim la poporul nostru din vechea cultivare a diferitelor arte, este numai ruina unui monument măreț, din ale cărui părți constitutive cunoscătorul numai cât e în stare de a încheia la aceea ce am fost odinioară, prea puțin însă întreg, prea puțin complinit și oareșicum rotunjit, pentru ca să se poată sta de model generațiilor viitoare.

În arhitectură și sculptură avem domnilor, un singur cap de maestru, *un op întreg*, care ajungând abia în anul 1854/1855 a fi cunoscut artiștilor europeni, ca un monument ce nu-și mai găsește pereche în stil, în care este executat, a stors admirația tuturor, acela este *Biserica de la Argeș*. Fie ca acel monument să nu mai rămână părăsit și nesocotit ca până acuma! De aici încolo tot ce avem întreg, se cuprinde într-o mulțime nenumărată de biserici mai mari sau mai mici, dintre care cele mai puține sunt de un stil curat clasic, ci precum bisericile ungurilor, polonilor, slavilor, și în parte ale germanilor se văd o mare parte a lor clădite după atâtea stiluri cu totul stricate și adesea plagiate din mai multe stiluri antice și primite în secolele mai dincoace, așa și stilul bizantin se vede modificat, uneori dres, alteori cu totul deformat și batjocorit după gustul stricat și neștiința arhitectului sau după capriciul ridicol al proprietarului".

„... Încât pentru locuințele omenești, apoi românii, ca și popoarele de primprejur se află cu privire la scop și la gustul estetic în arhitectură într-o epocă de tranzițiune pot zice periculoasă. Încai poporul țăran își clădește el însuși locuințele sale, ...". „... Iară pe la cetăți și orașe partea mare a clădirilor moderne se face după câte un stil bastard, nici antic, nici modern, nici elin, nici roman, nici italian, nici german, din material netrăitor și rău legat între sine ...".

„Sunt de opiniune domnilor, ca toate edificiile de folos public începând de la biserici și școale până la spitale și tribunale, câte ne va ajuta cerul a înălța pe viitor, să fie mai puține, însă cu atât mai monumentale, clădite după strânsele reguli ale artei și ale esteticii. Dacă este ca să vărsăm bani mulți și sudoare cruntă, pentru ce oare să nu împreunăm toate atribuțiunile bune la un loc, trebuința, trăinicia și frumusețea!

În privința locuințelor private aș dori, ca poporul întreg să-și pună toată silința de a clădi numai din material tare, rezistător furiei tuturor elementelor, prin urmare numai din piatră și cărămidă, totodată având în vedere conservarea sănătății și frumuseții. Nu se poate crede, câtă înrâurință au

locuințele asupra sănătății trupești și sufletești, cum și asupra formării caracterului și chiar și asupra moralității omenești".

„... Știm prea bine, cum că de la o parte mare a poporului lipsită până înainte cu 15 ani de proprietate, nu s-a putut aștepta și pretinde, ca să-și clădească alte locuințe decât numai provizorii. De acum înainte însă este cu totul altceva".

„... Începuturile se pot face prin clădirea de biserici, de case parohiale, case comunale și de școale; apoi exemplele acestea vor străbate cu încetul și la locuitorii comunelor. Până acum încă avem câteva exemple demne de toată lauda în această privință ...".

„... Voiu trece la cealaltă artă frumoasă, ... desemnul liniar și desemnul în culori sau zugrăvia.

Dacă a suferit vreo altă artă frumoasă prin incursiunile barbare ale secolilor trecuți apoi mai mult ca toate a suferit zugrăvia. Lăsăm că această artă de când lumea fusese favorizată numai de oameni înzestrați cu un gust firesc pentru dânsa, prin urmare că artiștii cei mai geniali încă depindeau numai de la grația celor, ce avea și gustul și mijloacele de a favoriza, dar apoi persecuțiunile religioase și politice îi deteră în mai multe țări și staturi lovitura de moarte.

Ce a fost oare mai firesc decât că musulmanii ocupând Sf. Sofia și alte biserici creștine, să ardă toate icoanele, să radă pereții și așa să le prefacă în moschee ...".

„... Trebuie să ne restaurăm arta picturii și cu dânsa suvenirele noastre istorice, religioase și naționale, să ștergem și să îndepărtăm dintre noi orice caricaturi și scâsâmbaturi, care corup gustul, tâmpesc simțămintele și au înrâurință foarte neplăcută chiar asupra generațiilor, în care privință mă provoc la testimoniul fiziologilor; să păstrăm numai ceea ce avem bun și frumos, demn de a se conserva pentru posteritate ...".

„Ca de treizeci ani încoace melodiile noastre naționale apucară pe urechile și pe mâinile câtorva diletanți străini, care s-au încercat a le fixa prin note, fiecare după maniera sa. Că ce a rezultat din această tratare sau mai bine maltratare a muzicii naționale, să spună toți cei înzestrați de la natură cu auz muzical. Dacă totuși și-a câștigat cineva merit pentru muzica națională, apoi eu din parte-mi știu numai pe doi: Dn: Miculi din Bucovina, și Dn: Wisth capellmeister în București; iar pe lângă aceștia încercările de la Iași făcute sub conducerea Dn: Vasile Alecsandri mai ales în culegerea cântecelor populare merită recunoașterea publicului. Încolo, curate au rămas numai acele melodii

care se pot auzi din fluierul păstorilor și din viersul țărancelor locuitoare departe de cetăți și orașe mari; pentru că altele care au apucat pe coardele acelui popor brunet, venit din India, o pățiră ca și cele ungurești, care neavând cine să-i supravegheze și să-i înfrâneze, le-au încurcat și amestecat ici după o manieră, colo după alta, prin care mai vârtos pe la orașele mari le denaturară întru atâta, încât abia le mai poți cunoaște de alelalte. Aceasta nu mai poate merge așa. Să nu mai suferim nici un fel de muzică bastardă în mijlocul nostru".

„Deci fie de ajuns a observa numai atâta, că dacă voim conservarea, dezvoltarea regulată și înflorirea muzicii naționale, trebuie să ne călcăm pe inimă și să alegem mai curând sau mai târziu câte un june bun, înzestrat cu asemenea talent spre a-l ajuta, ca să-și facă studiu înadins din arta muzicii, să se prepare spre a putea culege și alege tot ce-i curat, bun și frumos românesc, pentru că așa să devină proprietate comună a națiunii".

„... Am ajuns, Domnii mei la capăt cu discursul meu, fără ca să ating arta, care în opinia mea stă mai presus de toate, adică *poetica*. După ce însă aceasta a început a lua și la noi un avânt oareșicare; după ce gustul către aceeași se prepară prin câteva condeie eminente; după ce chiar și poezia noastră populară începe a fi popularizată prin bărbați și tineri ca Domnii V. Alecsandri, Al. Odobescu, a. Marienescu ș.a. eu ca omu totodată condamnat a mă lupta cu proza vieții, și a rămâne lipit de ceea ce se zice poezia vieții, mă simt dispensat de datorința de a recomanda cuiva încurajarea și nutrirea ei în sânul națiunii.

În cele din urmă eu având în vedere toate artele frumoase îmi vine să cred așa, că ele așteaptă demult înființarea unei catedre de estetică; dar unde? La această întrebare ne va răspunde timpul și împrejurările".

Zărnești, 18 iulie n. 1862
George Barițiu

1.19. Următoarea adunare generală – a III-a – a Asociațiunii transilvane pentru literatura română și cultura poporului român s-a desfășurat în 7 și 8 septembrie 1863 în opidul Blaj

Era o perioadă relativ favorabilă, rodnică pentru lupta națională și culturală a românilor din Transilvania. La Sibiu se desfășura Dieta românească transilvană din 1863/1864. Chiar în acea perioadă – între 26 august și 7 septembrie 1863 dieta amintită a dezbătut și adoptat Legea despre înarticularea

națiunii române și confesiunilor ei. Ca urmare a acestui succes, națiunea română nu a mai fost considerată „tolerată" pe pământul ei strămoșesc. Iar confesiunile religioase ale românilor – ortodoxă și unită – au dobândit și ele dreptul la existență în propria țară a celor care o practicau din moși și strămoși. Proiectul de lege despre folosința limbilor în viața publică de stat – cu toate atacurile și încercările naționaliștilor unguri de a interzice folosința limbii române – nu a mai putut opri dezvoltarea și folosirea limbii române în Ardeal.

Cât privește, înființarea Asociației transilvane pentru literatura română și cultura poporului român, aceasta a fost o mare realizare în viața socială și culturală a Transilvaniei până la Marea Unire din 1 Dec. 1918.

Deci, anii 1861-1863 pot fi considerați ani de mari împliniri în viața politică și culturală a românilor ardeleni – realizarea unei mari și fecunde instituții care a contribuit la dezvoltarea culturii în general, a școlii românești și apărării limbii române. Pe plan politic, cu toate încercările ungurilor de a-i deznaționaliza pe românii de aici, ei au început însă să-și facă mai bine cunoscută cauza atât pe plan intern cât și internațional.

În ce privește „Asociațiunea în 1862 – dar mai ales după adunarea generală din 7-8 sept. s.n. 1863 – ne găsim în fața unei instituții cu structură organizatorică proprie, cu aparat structurat funcțional, cu secții organizate, responsabili de resort, cu buget și articole bine precizate de venituri și cheltuieli, filiale proprii etc. Ceea ce este foarte important este însă faptul că Asociațiunea avea deja un plan de dezvoltare în perspectivă bine precizat cu privire la schimbările ce trebuiau să intervină în structura socială, culturală, morală, națională și politică a românilor din Transilvania.

Ne vom convinge de acest lucru urmărind „Protocolul celei de a III-a Adunări generale a Asociațiunii transilvane pentru literatura română și cultura poporului român, ținută în 7 și 8 septembrie s.n. 1863 în Opidul Blaj.

1.20. Ședința I
Sub președinția Domnului Vicepreședinte Canonic Timotei Cipariu

Ședința s-a desfășurat conform unui program emis de Comitetul Asociațiunii. În ziua premergătoare Ședinței I, adică în 6 sept.1863 ora 9 dim. s-a ținut Sf. Liturghie în Catedrala Mitropolitană din Blaj, participând membrii

Asociațiunii și un public numeros, sosit special pentru a participa la această sărbătoare – și s-a invocat spiritul sfânt întru ajutorul ceresc la lucrările acestei Asociațiuni; înainte de începerea acestei Liturghii, corul bisericii a intonat „Imnul popular" și „O cântare națională".

Conform programului stabilit, în 7 sept. 1863 ora 9 dim. s-au adunat membrii Asociațiunii în Catedrala Mitropolitană în vederea desfășurării celei de a 3-a Adunări Generale. Înainte de toate, la propunerea dr. P. Vasici, nefiind de față Prezidentul Asociațiunii episcopul Andrei Șaguna, a fost numită o deputăție formată din 6 membri pentru a-l invita la adunare pe vicepreședintele, Canonic Timotei Cipariu pentru a conduce în calitate de președinte ședința Adunării Generale. După ce corul a intonat Imnul popular și alte piese naționale, T. Cipariu și-a ocupat scaunul prezidențial, deschizând adunarea cu o substanțială cuvântare „plină de spirit și îndrumare la cultura poporului, apoi tot în prevederile programei, Canonicul Constantin Alutanu a binecuvântat Adunarea Asociațiunii, salutând-o în numele Excelenței Sale a Mitropolitului și a întregii populații din Blaj și din împrejurimi, apoi mulțumește împăratului pentru aprobarea înființării Asociațiunii. La această cuvântare nefiind de față George Barițiu, secretarul prim al Asociațiunii, a răspuns Axente Sever.

„Nefiind de față cei doi secretari ai Asociațiunii, președintele propune alegerea a doi notari – Dr. Hodoșiu și Ioan Groze – pentru întocmirea protocolului.

- Se consemnează cei ce sunt prezenți la Adunare, conform programului întocmit de comitet;
- Au fost de față 61 membri ai Asociațiunii.

După îndeplinirea unor formalități de primire a noi membri fondatori și membri ordinari ca și după rezolvarea altor probleme curente, adunării i se prezintă o serie de rapoarte din partea unor resoarte de activitate ale comitetului Asociațiunii. Au fost prezentate:

a) Raportul despre afacerile Asociațiunii pe anii 1862/1863. Se votează mulțumiri secretarului Asociațiunii.

b) Se expune raportul „despre venitele și spezele Asociațiunii în decursul anului 1862/1863". Este numită o comisie care va verifica și acest raport. Urmează raportul Arhivarului despre starea Bibliotecii și a unor colecții noi înființate de Bibliotecă. Lipsind arhivarul, raportul va fi expus de Axente Sever. Se aduc mulțumiri călduroase acelor membri ai Asociațiunii – mai ales

lui Timotei Cipariu, Moise Panga și Samuel Filtsch, care din toți donatorii au oferit cele mai multe cărți. Timotei Cipariu promite că din tot ce va mai tipări va dărui câte un exemplar bibliotecii Asociațiunii.

În continuare adunarea generală se va ocupa cu precădere de viitorul Asociațiunii luând cele mai înțelepte măsuri în acest sens.

Se propune o comisie de întocmire a bugetului pe anul 1863/1864. Au fost aleși ca membri ai acestei comisii: Constantin Papfalvi, Dr. Pavel Vasici, Elie Măcelariu, Ioane Antonelli, Ioane Axente Sever, Gregoriu Moise, vicar, Clemente Tomașiu, Ioane Codru Drăgușianu, Iosef Filip neguțător, Iosif Brâncoveanul, Antoniu Veștemeanu, Ioane Moldovan, profesor.

Conducerea Asociațiunii acordă, observăm, mare atenție comisiei de întocmire a bugetului. Membrii ei sunt mari personalități ale vieții sociale și culturale din Transilvania.

Comisiei i se repartizează cereri ale unor tineri care solicitau burse sau ajutoare în vederea frecventării unor cursuri universitare sau învățarea de meserii.

După rezolvarea unor probleme curente, ședința se încheie la 11/2 ore d.a., iar ședința a 2-a va începe în 8 sept. 1863 ora 8 dim.

T. Cipariu – vicepreședinte
I. V. Rusu - secretar II
Iosif Hodoșiu – m. p.
Ioane Groze - m. p. – notari.

1.21. Ședința a II-a din 8 sept. 1863 ținută sub prezidiul Domnului Vicepreședinte Canonic Timotei Cipariu

Ziua a II-a, după ce adunarea generală aprobă protocolul primei ședințe din ziua anterioară, continuă cu expunerea *„despre poporul român în constituțiune”*, elaborată de Ioan Antonelli și ascultată de către adunare „cu cea mai mare atențiune și mare plăcere”.

Urmează aprobarea raportului lui Iosif Pop, cu câteva rectificări relativ la raportul despre starea casieriei Asociațiunii, constând din suma de 20.466 fl. 86 cr. val. aust. Acest raport se primește din partea adunării cu expresiune de mulțumită la casier și controlor.

Axente Sever propune, iar Adunarea generală aprobă o schimbare în statut care prevedea că oricine participă la adunarea generală ca membru deplin al Asociațiunii „să aibă taxa plătită înainte de ziua primei ședințe a adunării generale din an în an".

Ioan Rusu, secretar II al Asociațiunii aduce la cunoștință că toate lucrările referitoare la secretariat cad numai în sarcina sa. Cere un ajutor de secretar. Se aprobă însă alocarea unei remunerații de 200 fl.v.a. pentru a lucra în plus. I se va da un ajutor gratuit din bursierii din Sibiu. Iar dacă nici așa nu face față lucrărilor se va mai aproba folosirea unui ajutor plătit din spezele extraordinare preliminate pe anul 1863/1864. În continuare, Adunarea discută cererile concrete pentru burse ale unor studenți, elevi și sodali. Referent asupra acestor cazuri concrete fiind dr. Pavel Vasici.

În continuarea ședinței se mai rezolvă și alte probleme cum ar fi modul de difuzare a celor 1.000 de exemplare ale Actelor urzirii Asociației transilvane pentru literatura română și cultura poporului român, modul de întrebuințare a contribuțiilor, de la balul dat în folosul fondurilor Asociațiunii în valoare de 105 fl. 63 cr., de acordare a titlului de membru de onoare Excelenței Sale Cancelarului Contele Francisc Nádasdy pentru meritele ce le-a câștigat înaintea națiunii române, prin cele mai salutare ordinațiuni în privința limbii române și contribuțiile la ținerea dietei românești din Sibiu care începuse deja în perioada în care se ținea cea de a III-a Adunare generală a Asociațiunii în 7 sept. 1863. Adunarea hotărăște prin majoritate ca viitoarea Adunare Generală să aibă loc la 1 august 1864, stil nou, în opidul Hațeg.

În încheierea ședinței, Canonicul Timotei Cipariu, ca președinte al acestei adunări, evocă într-o cuvântare procesul de renaștere intelectuală al națiunii române, declarând adunarea din 1863 închisă.

1.22. Cuvânt de deschidere al Domnului Vicepreședinte Timotei Cipariu la deschiderea celei de a 3-a Adunări generale a Asociației transilvane pentru literatura română și cultura poporului român ținută în 7-8 sept. 1863

„... În aste împrejurări, Domnilor, în care politica zilei absoarbe mai toate puterile intelectuale ale națiunii, nu ar fi mirare, dacă națiunea nu ar fi putut face acel progres, și tot progresul, în cultura și literatura națională, cât s-ar

putea pe drept cere în timpuri și împrejurări ordinare și mai normale; și cu toate acestea, domnilor, avem deplina mângâiere, că fiii națiunii noastre și întru acest respect, tot au păşit și păşesc înainte fără pregetare. Institutele literare din an în an se înmulțesc, cele ce se află mai de mult, din ce în ce mai mult se înzestrează cu mai multe mijloace pentru învățământ, tinerimea școlară se înmulțește, și devine mai numeroasă pe an ce merge. Cărțile pentru instituțiuni publice se tot mai adaugă și pre lângă cele scolastice, avem plăcerea de a saluta și pe cele de altă natură.

Simțim însă, Domnilor, și caut să simțim și să mărturisim, că mai mult s-ar putea face, decât se face, și că mai puțin se face, decât suntem datori a face, atât în respectul școalelor cât și al literaturii. Să nu ne amăgim, Domnilor. Nicidecum să nu ne amăgim. Căci nu e lucru mai periculos decât a-și acoperi ochii în ziua mare ca să nu vezi soarele. Școalele noastre elementare sunt în starea cea mai deplorabilă, și cer imperios de la națiune, ca să se deștepte una dată din acel somn ucigător de om, din acea nepăsare înfiorătoare, cu care se poartă cu cea mai crudă parte a națiunii, lăsând-o în cea mai profundă întunecime și neîngrijindu-se de ridicarea ei din acest întunerec rușinătoriu.

Cu durere este a mărturisi și a combate atari scăderi în cultura națională, - ci Domnilor, a venit timpul, ca națiunea să nu mai sufere această rușinare în fața lui Dumnezeu și a oamenilor. Altmintrelea, Domnilor, națiunea română nu va putea să se ridice la acea stare socială în ordinea popoarelor civilizate care i se cuvin ei. Altmintrelea cele 12 sute de mii de suflete ale noastre, nu numai în averile materiale, ci și în cele intelectuale, vor rămâne tot mai puține, decât cele două sute de mii ale altei națiuni cunoscute din patrie.

Școalele elementare, așa să credeți Domnilor, sunt fundamentale culturii naționale, și a literaturii naționale. Altmintrelea nu se poate.

Asociațiunea română transilvană e chemată spre înaintarea acestui scop; ea e datoare a face aceasta din toate puterile și cu tot dinadinsul. Asociațiunea însă nu numai, ca corp, ci și ca individ, și încă mai mult ca individ, decât ca corporațiune. Ca corporațiune, prea bine se știe, că până acuma nu dispune decât despre prea modeste mijloace de operațiune, din care nu se poate ajunge nici a 1.000 parte din cele ce ne sunt de lipsă pentru scopul acestei societăți.

Însă ca individ, putem face mai mult, Domnilor, fiecare în sfera sa, împrejurul său, îndemnând, ajutorând, chiar și sacrificând, cum se cade să facem ca buni patrioți și buni români.

Pentru că datorința noastră ca membrii ai Asociațiunii, nicidecum, după a mea convingere, nu se reduce numai la atâta ca să numărăm taxa anuală – nu Domnilor, ci datorința principală a noastră a fiecăruia e ca fiecare din noi și în parte să conlucrăm la acel scop, la care Asociațiunea e chemată a conlucra în comun. Și așa ne vom împlini și oficia obligațiile noastre și dorințele națiunii".

1.23. Cuvântarea de binecuvântare a Asociațiunii în numele Excelenței Sale D-lui Mitropolit și a opidului Blaj rostită cu ocaziunea adunării generale din 7 și 8 septembrie 1863

Reverendissime Domnule Canonice și Vicepreședinte!

Prea onorată adunare

Ziua de astăzi este într-adevăr o zi însemnată pentru opidul nostru, o zi care va face epocă în analele Blajului, ziua aceasta, în care biserica catedrală, din care odinioară răsuna puternicul cuvânt al nemuritorilor bărbați Petru Maior, Samuel Clain și George Șincai spre a lumina poporul român, spre a-l învăpăia spre tot ce e bun și de folos, - din aceasta zic, în care biserica noastră are plăcuta ocaziune a cuprinde în mijlocul său Adunarea generală a Asociațiunii transilvane pentru literatura și cultura poporului român, este o sărbătoare mare, care va rămâne pururea înscrisă în inimile noastre, este o sărbătoare, în care poporul Blajului însuflețit de importanța acestei adunări, saltă și se desfătează și nu fără cuvânt, - că văzându-și adunați înaintea sa intelectualii națiunii cu scopul de a conlucra pentru cultura limbii și literaturii române, - și prevede fericirea națiunii sale, prevede poporul Blajului, că națiunea sub manuducerea acestei asociațiuni va ajunge un viitor fericit și mult dorit, atât pentru națiune cât și pentru biserica sa; presimte înaintarea națiunii în religiozitate, moralitate și în tot felul de științe teoretice și practice. Poporul Blajului presimte, că națiunea scăpând de întuneric și din umbra morții, va spori neîncetat în toate cele bune, știm că nu va stagna, ca apa care nu curge, și pentru aceea se corupe în sine și se face stricăcioasă viețuitoarelor dimprejur, ci sub manuducerea Asociațiunii noastre se va putea asemăna unui râu curgător, care neîncetat curge spre ținta sa, și este folositor teritoriului, prin care murmurând, își continuă între țărmurile sale desfătătoarea curgere. Așa națiunea noastră sub umbra aripilor pajurei austriece, sub grija Asociațiunii, va năzui treptat și fără

încetare, spre ținta sa menită de Împăratul cerului și al pământului și va conlucra de împreună cu celelalte națiuni conlocuitoare spre ... fericirea ... dulcei noastre patrii ...".

„... Ceea ce ne-a mai lipsit pentru cultura limbii, pentru care națiunea mai mult s-a luptat, decât pentru viață, a fost Asociațiunea pentru literatura și cultura poporului român ...".

„... Poporul Blajului și cel din jur Vă mulțumește pentru călătoria întreprinsă până la Blaj, Vă poftește viață îndelungată, ca să puteți ajunge și vedea îmbucurătoarele rezultate a lucrărilor și a eforturilor Asociațiunii pentru literatura română și cultura poporului român ..."

Blaj, 7 sept. 1863
Constantin Alutanu,
Canonic Lectore și Vicar Mitropolitan

Răspuns

În numele Asociațiunii la cuvântarea de binecuvântare a Asociațiunii

„Reverendissime Domnule Vicepreședinte, Onorată Adunare! ... îmi iau voia a ridica cuvântul, și reflectând la cele ce zise Prea Sfinția Sa Reverendissimul Canonic Constantin Alutanu despre Blaj și bucuria locuitorilor lui și a celor din ținut, care o simt toți pentru că văd și pot saluta în mijlocul lor a III-a adunare generală a Asociațiunii transilvane pentru literatura și cultura poporului român, a ridica meritul Blajului, respectiv a institutelor lui, mai mult în simplitatea năravurilor în stoicismul spartanic, și în zelul național, ce a caracterizat mai pe toți bărbații, care și-au luat creșterea și educațiunea în aceste institute.

Așa Domnilor, ca să las la o parte trecutul, ca să nu vă ostenesc memoria cu exemple ce le-aș putea aduce din el, mă mărginesc la viul exemplu, ce-l avem înaintea ochilor noștri, la Excelența Sa bătrânul Mitropolit și la Consilierii săi, odinioară dascăli și profesori ai noștri, pe care după un curs de 10, 15, 20 și mai bine de ani, de când am părăsit cei mulți aceste locuri, îi aflăm astăzi pe lângă toată năvala relelor, influenței și a luxului dinafară, ca piramidele Egiptului, ca stâlpii punții lui Traian în Dunăre înfruntând intemperiile timpului și valurile cele grele ale lui, cu o bărbăție demnă de admirat, reținând simplicitatea cea exemplară, stoicismul cel vechi și cel național întru adevăratul înțeles al cuvântului, și propagând aceste virtuți române la posteritate ..."

„... Iară până va avea națiunea română bărbați crescuți în simplicitate cu abnegație de sine, gata spre orice sacrificiu, precum a avut de un timp încoace și

mai are și astăzi, până atunci Domnilor pe lângă toate furtunile timpului, intrigile contemporanilor, opunerea celor potenți și a administrațiunii de astăzi, ea va înainta, va înflori, și se va apropia de perfecțiune ce se vede de însăși natură dăruită, și la care ea năzuiește neîncetat. ...".

Blaj, 7 sept. 1863
Axentie

1.24. Poporul român în Constituție

La cea de a III-a Adunare generală a „Asociației transilvane ..." din 7-8 sept 1863 s-a rostit numai o dizertație științifică în plen: *Poporul român în Constituție* de către Ioan Antonelli.

Autorul și-a propus să elucideze, în linii generale evoluția românilor de la patriarhat și organizarea pe baza familiei, a celulei sociale apoi a comunei până la apariția statului; organizarea pe baze sclavagiste a acestuia, a creșterii rolului senatului în viața de stat, dar și a decăderii acestuia, până la apariția republicii romane, a organizării imperiului, a organizării și administrării coloniilor, a organizării prefecturilor etc.

Autorul Ioan Antonelli, deși nu o spune, în mod expres, cred că încerca să sugereze ardelenilor cam la ce se puteau aștepta și ei, în cadrul imperiului austriac, devenit stat multinațional, poliglot, cu țări și provincii autonome.

Totodată lucrarea lui Antonelli, forma și conținutul ei, ne relevă faptul că românii aveau deja, la începutul celei de a II-a jumătăți a secolului al XIX-lea, mulți intelectuali eruditi, bine pregătiți teoretic, care formau o elită națională ce garanta că obiectivele pe care și le-au asumat întemeietorii acestei Academii românești a Ardealului, înainte de Unirea de la 1918, vor putea fi îndeplinite.

Primele trei adunări generale au constituit după – părerea noastră – procesul de „urzire", de stabilirea a părților constitutive, de corelare a diferitelor și complexelor funcții pe care le-a îndeplinit Asociațiunea ... ca instituție socială, culturală a națiunii române. Ea a devenit un fel de stat în stat a românilor ardeleni de sub dominația austro-ungară. Va urma o perioadă de dezvoltare, multiplicare și perfecționare a organelor și componentelor sale instituționale.

1.25. Câteva concluzii

Care se pot desprinde din studierea Raportului Secretarului secundar despre lucrările Comitetului Asociațiunii transilvane pentru literatura română și cultura poporului român, în decurs de un an și una lună: de la adunarea generală ținută la Brașov în 28, 29, 30 iulie 1862 până la acea de a III-a adunarea generală ale aceleiași din 7 și 8 sept. 1863 în Opidul Blaj. De fapt în activitățile din intervalul dintre a II-a și a III-a adunare generală a Asociațiunii se includ și activitățile și rezultatele dintre ședința de constituire a ei din 23 oct./4 noiembrie 1862 până la a II-a adunare generală din Brașov.

Din parcurgerea raportului amintit, reiese că, în intervalul 30 iulie 1862-7 sept. 1863, Comitetul Asociațiunii transilvane a convocat un număr de 7 ședințe în care s-au discutat probleme dintre cele mai diverse, unele vitale pentru viitorul națiunii române. Pe primul loc s-au situat întotdeauna problemele legate de viitorul și asigurarea calității umane a generațiilor viitoare printr-o bună pregătire școlară și o cultură superioară, corespunzătoare epocii. Timid, dar consecvent, Asociația a alocat sume din ce în ce mai mari constituirii de burse universitare și școlare, urmărind în același timp ca bursele să fie acordate pentru pregătirea tineretului în cât mai multe ramuri. Nu au fost neglijate nici acordarea de burse în domeniul meseriilor.

Pentru răspândirea culturii au fost alocate sume de bani pentru înființarea unei biblioteci și pentru îmbunătățirea cu noi piese a Muzeului fizico-natural din Blaj și Brașov.

Pentru stimularea creației literare a fost stabilită o sumă de 100 fl.v.a. Din aceasta a primit un premiu de 50 fl. poetul Andrei Mureșanu pentru un volum de poezii și altul primit de Dora d'Istria pentru creație artistică în domeniul muzicii. Dar Asociația transilvană de la început și-a stabilit un program de activități foarte diversificate, nu numai literar-artistice în domeniul apărării și dezvoltării limbii naționale, ea și-a fixat, în fond să îndeplinească și funcțiile unei academii științifice. Un început promițător a fost înființarea a trei secțiuni științifice: filologică, istorică și fizico-naturale.

Conducătorii Asociațiunii erau conștienți că noua lor creație instituțională, în care își puneau atâtea speranțe, va fi obligată să-și desfășoare activitatea într-un mediu ostil, mai ales din partea celor ale guberniului

transilvan și celui de la Budapesta. De aceea, comitetul Asociațiunii a adoptat un limbaj diplomatic, întocmind totodată o corespondență prin care mulțumește împăratului pentru aprobarea înființării și funcționării „Astrei", pentru aprobarea adoptării ortografiei cu litere latine ș.a.

Semnificativ este în acest sens limbajul diplomatic utilizat în următorul pasaj, care confirmă cele afirmate mai sus: „Între lucrările ședinței din 2 sept. anul trecut (1862) vin însă de a se însemna următoarele: în paragraful 99 lit.b se aduce la cunoștința Înaltului Guberniu regiu, a Ven. Ordinariate române, cum și la cunoștința redacțiunilor de jurnale române, deciziunea adunării generale din anul trecut (1862 n.ns.) *în privința adoptării ortografiei cu litere, care singură reprezintă adevăratul geniu al limbii române*". Deci Asociația transilvană este instituție separată a românilor transilvăneni, cu organele sale de decizie, unde statul ia doar la cunoștință hotărârile românilor într-un domeniu vital al vieții generale: *limba maternă*. Urmărind modul cum erau privite problemele ce se dezbăteau în adunările Comitetului – de altfel ca și în Conferințele generale – ne dăm seama de seriozitatea și profunda gândire de care dădeau dovadă conducătorii acestei noi instituții românești. Observăm aceasta din faptul că acordarea burselor nu se făcea la întâmplare; se făcea în urma unui concurs. Comitetul nu lua în seamă doar starea precară a candidatului pentru bursă. Se lua în considerație, „nu numai mezeritatea (sărăcia, lipsurile etc.) concurenților, ci și progresul și mai presus de toate purtarea morală: căci românul are lipsă de bărbați în tot respectul, nu numai calificați și învățați, ci și solizi în caracter și purtare".

Nici măcar achiziționarea de cărți pentru înzestrarea bibliotecii Asociațiunii nu era lăsată la voia întâmplării. Au fost solicitați Timotei Cipariu, G. Barițiu, Gavril Munteanu, oameni dintre cei mai pregătiți pe care îi avea Transilvania la acea dată, să supravegheze și să îndrumeze modul de achiziționare a cărților pentru a întocmi o bibliotecă cu cărți de valoare, de înaltă ținută științifică și literară.

Încă din acest stadiu incipient, membrii comitetului și-au propus înființarea unui institut pedagogic prin mijlocirea comitetului femeilor, dar sub auspiciile Asociațiunii. Idee care se va realiza însă mai târziu.

Din lecturarea rapoartelor către a III-a Adunare Generală din 1863 reiese că Astra intenționa, ca pe măsură ce se va dezvolta și-și va diversifica

activitatea să ia legătura, să se pună în contact și comunicație cu alte societăți și academii literare și științifice cum ar fi d.e.: Academia Științifică din Viena, Pesta ș.a.

Cu românii din Principatele Unite s-a luat legătura chiar de la începuturile Asociațiunii ... unii dintre ei vor deveni membri ai acesteia, chiar dacă nu erau sudiți austrieci (Al. Odobescu, Gh. Manu, G. Sion ș.a.ș.a.)

După cum și unii membri ai celor 3 secții științifice ale Astrei: Timotei Cipariu, G. Barițiu, Dr. P. Vasici, I. Popazu, Dr. N. Popea, I. V. Rusu, Sava Barcianu Popovici etc. vor deveni membri sau membri corespondenți ai societății Academice Române de la București, începând din anul 1866.

Despre buna organizare și funcționare a aparatului administrativ al Asociațiunii, încă din primii ani ai existenței sale, ne conving și rapoartele întocmite pentru cea de a III-a Adunare generală a aceleiași organizații întocmite de ceilalți responsabili de resort.

Raportul casierului, ne arată, de exemplu, că sumele de bani încasate din diferite izvoare ale Asociației au fost bine valorificate, iar previziunile pentru viitor dovedeau și ele o concepție sănătoasă pentru acea vreme.

De exemplu, Asociația și-a început anul financiar care a durat de la 1 august 1862 cu suma de 10.979 fl. 64 cr, iar la sfârșitul lui august 1863 dispunea de suma de 20.466 fl. 67 cr.

Adică:

În aur	939 fl. 20
În argint	75 fl. 25
În Bancnote	1.232 fl. 32
În Obligații Hipotecare	12.200 fl. v.a.
În Obligații de Stat	4.920 fl. M.C
În Obligații Private	1.100 fl. v.a.
TOTAL	20.466 fl. 67

Merită consemnată concepția care a stat la baza valorificării și multiplicării sumelor de care dispunea Asociațiunea:

- orice suma încasată trebuia să fie undeva investită pentru a se autovalorifica;

- cele mai eficiente investiții erau cele efectuate în Asigurări Hipotecare și Obligații de Stat.

Toate acele investiții aduceau Asociațiunii un venit sigur de 911 fl. Ea avea însă și un fond de rezervă intangibil, format din capitalurile depuse de membrii fondatori și ordinari din 1/5 din dobânzile fondului de rezervă. Celelalte 4/5 din taxele și din dobânzile fondului precum și darurile ce se spera că vor intra, rămân la dispoziția Asociațiunii conform statutului.

Merită consemnată observația interesantă și de bun simț a casierului, care în încheiere spunea: „eu îmi iau voia numai atâta a observa, fiind societatea încă tânără, averea cam micuță *să se cruțe*, acum la început, cu acel scop ca să „crească fondul" cu atât mai mult în viitor să aibă a dispune despre sume mai mari".

Sibiu, finea lui august 1863,
Ioan Brote,
Casier

Raportul bibliotecarului și arhivarului Asociației consemnau că cele 3 izvoare din care putea fi constituit fondul de cărți al Asociațiunii (donațiile, fondul alocat din banii proprii și schimbul cu alte asociații) asigurase în cei doi ani de funcționare ai acesteia numai un fond redus de cărți. 89 opuri, 103 tomuri, 241 fascioare, în mai multe limbi, în total 344 cărți etc.

Sibiu, 4 sept. 1863
Visarion Roman,
Arhivar și bibliotecar

Dintre rapoartele întocmite pentru cea de a III-a Adunare generală a Asociațiunii transilvane vom mai face referire doar la cel întocmit cu preliminarea bugetului acesteia pe anul 1863/1864.

Privind acest buget observăm că, conducătorii Asociațiunii au continuat și în această fază politica „pașilor mărunți" în dezvoltare. Este perioada când românii încă își mai creau iluzii cu privire la rezultatele pozitive ale Dietei românești de la Sibiu din 1863/1864, ceea ce nu s-a întâmplat în urma dualismului austro-ungar din 1867.

Totuși Adunarea generală alocă pentru burse cu 400 de fl. v.a. mai mult decât în anul precedent, se adăuga bursă în valoare de 200 fl. v.a. pentru doi tineri români care s-au calificat într-o măiestrie.

De data aceasta se încurajează „Creația" nu numai în domeniul literaturii, ci și în domeniul creației științifice a științelor cu efect imediat în domeniul producției materiale și a creșterii nivelului de trai al populației. De exemplu premiul de 100 fl. v.a. pentru cea mai bună carte (ca de 10 coale tipărite) despre înaintarea economiei de câmp și a pomăriei între români; și 50 fl. împărțiți în două pentru doi inși, care cu ocazia adunării viitoare vor dovedi cum că au cei mai mulți frăgari pentru prăsirea viermilor de mătase".

CAPITOLUL II
Eforturile românilor transilvăneni de dezvoltare și consolidare a Asociațiunii transilvane pentru literatura română și cultura poporului român 1863-1887

2.1. Asociația transilvană sub conducerea primilor patru președinți: Andrei Șaguna, Ladislau Basiliu Pop, Timotei Cipariu și Iacob Bologa

- Data de 7 sept. 1863 marchează începutul Asociațiunii transilvane pentru literatura română și cultura poporului român ca instituție național românească cu obiective bine stabilite, domenii delimitate, acceptate de puterea de stat centrală de la Viena, cu statute aprobate, clar formulate, care dădeau o îndrumare limpede a celor ce trebuiau făcute în viitor și cu un plan de activitate și de organizare stabilit și acceptat de Adunarea generală.

- Românii găsiseră, sau, mai bine zis, românilor li s-a permis, în sfârșit, un mod de a-și manifesta energia națională într-un câmp de acțiune, mai roditor și mai împăciuitor, câmpul făr´ de sfârșit al culturii, descătușător făr´ de sfârșit al puterii de creație umană.

Pe cât de luminoase păreau perspectivele românilor transilvăneni la încheierea celei de a III-a Adunări generale din 7-8 sept. 1863, pe atât de vitrege s-au dovedit condițiile în care a activat și s-a dezvoltat ulterior, cu deosebire după dualismul austro-ungar din 1867, când Transilvania își pierde statutul său de principat autonom, fiind încorporată din punct de vedere politic la regatul maghiar.

Conform statutului, Asociațiunea și-a fixat câte o Adunare generală anuală. Aceste adunări aveau un caracter ambulant, ținându-se anual în orașe diferite, cu delegații din toată Transilvania și invitați și din alte regiuni în care trăiau românii.

Prin ședințele sale anuale, prin activitățile sale culturale, științifice, prin publicațiile sale, prin instituțiile pe care le-a construit – școli, muzee, conferințe ambulante, biblioteci etc., românii s-au cunoscut mai bine. Ei au învățat prin „Asociațiune ..." să lucreze mai rodnic împreună, să se stimeze unii pe alții ca fii ai aceluiași neam, să țină aprinsă flacăra națională, să aplaneze neînțelegerile dintre ei, dintre confesiunile lor naționale, să se simtă toți fiii aceluiași popor, să urmărească același ideal național: *asigurarea existenței* și întărirea materială, morală și culturală a membrilor care făceau parte din ea.

Între anii 1861-1867, „Asociațiunea a activat sub președinția lui Andrei Șaguna. Adunării generale din 7-8 sept.1863 de la Blaj i-a urmat cea de-a 4-a adunare generală a Asociațiunii, care a avut loc la Hațeg în anul 1864, și apoi la Abrud în 1865; la toate acestea, A. Șaguna nu a mai participat. A fost împiedicat de multiple cauze. În 1864 și 1865 a participat la dieta transilvăneană de la Sibiu și la senatul imperial. Era locul unde s-ar fi putut decide dacă Transilvania va rămâne sau nu provincie autonomă în cadrul imperiului austriac. Era chinuit de o boală care impunea tratarea obligatorie printr-o cură la băile Mehadia în vara anului 1864. Iar în anul 1865 – 15 august, ziua adunării generale a Astrei, mitropolitul Șaguna avea misiunea conform obligațiilor sale de conducător al Mitropoliei transilvane, să-l sfințească pe noul episcop al Caransebeșului, pe Popazu. Cele trei adunări au fost conduse în lipsa sa de vicepreședintele Timotei Cipariu. La Abrud, în 1865, Timotei Cipariu și-a exprimat dorința, atât în numele său, cât și al adunării, de a-l vedea pe Șaguna în fruntea strălucitelor adunări generale, spre a le conduce „cu toată energia îndatinată, și cu toată însuflețirea, ce știe insufla în inimile tuturor"[24].

Împiedicați de împrejurările politice, de a participa la unele adunări generale, atât Andrei Șaguna, cât și George Barițiu, a căror prezență activă se impunea și la senat și la dieta transilvană, ei nu și-au întrerupt activitățile în Comitetul Asociațiunii transilvane pentru literatura română şi cultura poporului român. Ei au vegheat asupra întocmirii şi aplicării sarcinilor şi obiectivelor adunărilor generale, au întocmit obiectivele fixate ale acesteia, au stăruit asupra pătrunderii ideilor Asociațiunii în masele poporului român, în atragerea acestora în activitățile ei etc. Procesele-verbale (protocoalele) adunărilor generale anuale și ale Comitetului Asociațiunii stau mărturie în acest sens.

[24] Transilvania, nr. 4 jubiliar, iulie-august, 1911, p. 335.

Noi, însă, în continuare, ne vom folosi mai puțin de aceste protocoale, unde totul este expus în expresie faptică, sec, fără comentarii.

Ne vom baza mai mult pe comentariile și corespondențele lui Barițiu purtate fie cu organele oficiale ale Asociațiunii, fie cu unele personalități, care ocupau funcții în „Asociațiune ..." dar și cu unii membri ai familiei sale, din care reiese starea sa de spirit în diferite ipostaze în care era pus de relațiile lui ca membru, prim secretar sau președinte al ei, în fruntea căreia s-a găsit timp de 32 de ani.

Din corespondență va reieși că în Asociațiune nu întotdeauna lucrurile s-au desfășurat perfect, fără contradicții, fără unele atitudini de invidie, atitudini critice, unele fără temei etc. Dar acestea, vom vedea, au fost fenomene trecătoare, pasagere, care au fost depășite. Unele au fost generate și de divizarea românilor din punct de vedere politic în „pasiviști" și „activiști", Barițiu fiind exponentul principal al primului curent amintit, iar Andrei Șaguna al celui de-al doilea. A dominat însă și a învins sentimentul național, unitatea de neam, de menținere a ființei și limbii naționale împotriva tuturor încercărilor de deznaționalizare a românilor.

Într-o scrisoare din 16 aprilie 1864, adresată către „onorabilul comitet" al Asociațiunii ... în fruntea căruia se găsea Andrei Șaguna, Barițiu informa că în urma unei adrese primite din partea comitetului a întocmit un proiect de program de ordine a lucrărilor, câte a crezut el de cuviință că vor fi necesare pentru a se lua în dezbatere la viitoarea adunare generală, ce se va ține de către *Asociațiune* la Hațeg.

Asemenea proiecte, îi atrăgea el atenția lui Șaguna, sunt greu de conceput, când cel ce le întocmește are la dispoziție un timp scurt, doar de trei zile, destinat prin uz, pentru adunare, cum și experiența făcută, că adică nu toți membrii se țin îndatorați a observa programa ce se publică de către comitet.

Îi mai sugerează Barițiu lui Șaguna, că ar fi bine, ca onoratul comitet să ia în dezbatere cel puțin acele obiective pe care le-a propus el în programă; altfel riscă să paralizeze întreaga activitate a Asociațiunii.

„Într-aceea, subscrisul mă folosesc totodată de această ocaziune pentru ca să depun la mâinile on. Comitet, demisiunea mea din oficiul de secretar primar, pe care avusem vanitatea de a-l primi în a. 1861, când puteam ști prea bine că în poziția mea, cum și în distanța în care mă aflu îmi era peste putință de a-l îndeplini întru înțelesul statutelor *Asociațiunii*. Deci, fiindcă eu nu pot prevedea pe unde mă voi afla în timpul adunării *Asociațiunii*, rog pe on.

Comitet să binevoiască a lua această demisiune a mea spre știință, cum și a o împărtăși la timpul său onoratei adunări generale".[25] Bariţiu va îndeplini funcţia de secretar al Astrei până în 1888, când, va fi ales președinte al ei, după moartea lui T. Cipariu, la ședința de la Abrud.

Andrei Șaguna a continuat să aibă deplină încredere în George Bariţiu. Aceasta reiese evident din întâlnirea de la Brașov dintre cei doi corifei ai luptei naționale, în vara aceluiași an, 1864, în care Bariţiu își dăduse demisia. Șaguna i-a spus cu această ocazie lui Bariţiu: „Să nu lăsăm, d-le Bariţiu, ca să apună Asociațiunea noastră, să o susținem cu toate brațele încât dacă s-ar întâmpla, să pierdem toate celelalte drepturi, la câte ne năzuim, să rămânem cel puțin cu acest mijloc comun de cultură a limbii și spiritelor. Zelul nostru pentru Asociațiune să nu scadă.[26]. Credem că Șaguna se adresa lui Bariţiu în acești termeni pentru că el vedea în marele său colaborator omul cel mai autorizat, cel mai bun cunoscător transilvănean al problemelor pe care trebuia să le rezolve Asociațiunea. Cunoscând culisele politicii vieneze, prevăzând deja că viitorul s-ar putea să aducă mari surprize politice neplăcute românilor din Transilvania, Șaguna într-un fel parcă lăsa prin testament lui Bariţiu *„Asociațiunea transilvană ..."* și problemele ei.

Ultima adunare generală pe care a condus-o Andrei Șaguna ca președinte a fost aceea din 28-29 august 1866, la Alba Iulia. În cuvântul său de deschidere a adunării explică motivele care l-au silit să absenteze de la cele trei adunări generale anterioare, adresându-i apoi mulțumiri cordiale lui Cipariu pentru serviciile care i le-a făcut, conducând „cu dexteritate" cele trei adunări generale „spre îndestularea obștească".

Ca și la primele adunări generale, Șaguna ține o importantă cuvântare cu caracter educativ, prin care contribuia la educația morală și spirituală a poporului român – unul din obiectivele principale ale Asociațiunii.

De data aceasta a vorbit despre însemnătatea morală și socială a muncii, citând un renumit profesor de istorie (Laboulaye) de la Universitatea din Paris, din care scotea încheierea, că „fără muncă pricepută și stăruitoare nu poate înainta cultura unui popor, nici onoarea și aprecierea lui în societatea civilă".[27]

---

[25] *G. B. C. X*, p. 266. Istoricul Simion Retegan, consideră că cererea lui Bariţiu se datora răcirii relațiilor lui cu Episcopul Șaguna, ca urmare a diferențelor de orientare politică dintre ei atât la dieta transilvană cât și la senatul imperial.
[26] cf. *„Transilvania"*, nr. 4 jubiliar, iulie-august, 1911, p. 335.
[27] *Ibidem.*

Schimbările politice din anii 1865-1867 s-au răsfrânt negativ și asupra popularității lui Șaguna; se pornește și o anumită campanie ziaristică împotriva lui începută mai întâi de „Gazeta Transilvaniei" și continuată apoi și de altele.

2.2. Asociațiunea transilvană sub președinția baronului Ladislau Vasile Pop

Este posibil că urmarea acestei pierderi de popularitate a avut drept consecință faptul că la adunarea din august 1867 de la Cluj, mitropolitul Andrei Șaguna a fost înlocuit la prezidența Asociațiunii cu baronul Ladislau Vasile Pop, iar în locul lui T. Cipariu a devenit vicepreședinte Ioan Hannia, directorul seminarului din Sibiu. Dar la adunarea din august 1870, Ioan Hannia a obținut numai 20 de voturi față de 80 cât a obținut Iacob Bologa. Deci din 1870, până în 1875, când a decedat Vasile L. Pop, Asociațiunea a fost condusă de tandemul V. L. Pop, președinte și Iacob Bologa, vicepreședinte.

Adunarea generală din Cluj din anul 1867 a luat hotărârea de tipărire a unei publicații proprii, prevăzută de paragraful 33 al statutelor Asociațiunii încă de la înființarea sa din anul 1861. Adunarea generală de la Cluj decizând înființarea revistei, care va purta numele de „Transilvania", finaliza o hotărâre a ei în sensul că „Asociațiunea" ca instituție culturală trebuie să redacteze o revistă. Dar Barițiu, care, ca prim-secretar, și-a asumat sarcina de a răspunde de redactarea și tipărirea revistei, a întâmpinat dificultăți aproape de pretutindeni, iar ajutor aproape de la nimeni. Se punea și întrebarea, cum să fie redactată această revistă, ca foaie populară sau ca revistă pentru intelectuali?

Cunoștința de carte – cu toate strădaniile românilor de a întemeia cât mai multe școli -, era încă slab răspândită în rândurile poporului. Mulți intelectuali, copleșiți de influența străină preferau mai degrabă literatura venită de peste graniță. Totuși „Transilvania" putea răzbate în popor numai prin știutorii de carte, prin intelectualitate. Acestora li s-a adresat, în cele din urmă, „Transilvania". Greutățile întâmpinate de Barițiu, ca și singurătatea în care a fost obligat să lucreze la editarea acestei reviste vor reieși, în continuare din corespondența dintre Barițiu și oficialii „Asociațiunii ...", cu membrii familiei și diverși colaboratori ai săi.

Într-o scrisoare din Brașov, datată 4 oct. 1867 adresată lui Ladislau Basiliu Pop, Barițiu îi explica acestuia, de ce în același plic i-a mai scris un răspuns pe altă hârtie separată: am făcut așa, scrie Barițiu, pentru ca excelența ta

să-l poți comunica comitetului nostru[28] pentru ca să-l poată lua în dezbatere; însă când, numai în ședința din noiembrie, afară dacă vicepreședintele[29] ar conchema un comitet extraordinar. Eu prevăd că în comitet se va isca opoziţiune obstinată în contra tipăririi foii la Braşov. Atât mai bine pentru mine, care petrec câte 7 ore în cancelaria fabricii[30], lucru şi la Gazetă, sunt de aici înainte obligat a lucra şi la dicţionarul nostru cel proiectat de *Societatea Academică*[31], mi-au propus a publica şi un vocabular de 25-30 de coli româno-unguresc, am şi o familie, pentru care, ca orice părinte, sunt răspunzător înaintea lui Dumnezeu; peste aceasta de aş redija (redacta n.ns.) şi Foaia *Asociaţiunii* aş fi constrâns a părăsi *Gazeta* cu totul, prin urmare a o lăsa ..."[32]. La această scrisoare Ladislau Vasile Pop i-a comunicat pe data de 19/7 X 1867 lui Bariţiu acordul Comitetului Astrei de redactare şi tipărirea la Braşov a revistei „Transilvania" sub îngrijirea sa. Din acest moment „Transilvania" putea să apară. Stabilirea redactării „Transilvaniei" la Braşov a stârnit multe invidii şi nemulţumiri, iar lui Bariţiu multe neplăceri şi multe eforturi şi o adevărată diplomaţie de a o apăra şi a o edita.

În scrisoarea datată tot Braşov 4 oct. 1867, Bariţiu răspunde lui Ladislau Vasile Pop, explicându-i care au fost cauzele întârzierii editării revistei „Transilvania". Iată câteva cauze pe care le invocă Bariţiu, în acest sens. Mai întâi, unele contradicţii existente între paragrafele statutelor: „Paragraful 16 din *statute*, face pe secretarul primar, redactorul foii prevăzute în acelea. Paragraful 32 rezervă însă redacţiunea chiar pentru Comitet. Eu am tras de câteva ori Comitetului atenţia asupra acestei contraziceri stabilite prin *statute*. Din aceasta şi din alte cauze, eu îmi dădusem demisia către adunarea din Haţeg la 1863. În august 1865 am publicat în *Gazetă* un articol adresat adunării din Alba Carolina, prin care am arătat cu mai multe argumente că secretarul I, între asemenea împrejurări, nu poate fi şi redactor. Am rugat totodată adunarea ca să complaneze acea contrazicere şi să delăture piedicile ce stau în calea ieşirii unei foi literare. Rugarea mea fu amânată prin tăcere absolută".[33] Prin hotărârea de la Alba nu dispăruse decât „o singură cauză" din cele care se opuneau editării

[28] „Comitetul de conducere al Astrei".
[29] Iacob Bologa.
[30] Fabrica de hârtie de la Zărneşti.
[31] Societatea Academică Română, al cărei membru era G. Bariţiu încă de la înfiinţarea ei.
[32] *G. B. C. X*, pp. 376-377.
[33] *Ibidem.*

„Transilvaniei" la Brașov, explica Bariţiu. Aluzia se referă la faptul că la 1867, la Cluj, Șaguna nu mai era președinte al *Astrei*; el fiind cel care a paralizat apariția unui periodic al societății, câtă vreme redacția lui urma să revină lui Bariţiu; relațiile dintre ei, după 1863, aparent amiabile, erau în realitate tensionate.

La susținerea unora că locuind la Brașov, Bariţiu nu putea redacta o revistă al cărei sediu se găsea la Sibiu, acolo unde se găsea și sediul comitetului, Bariţiu demonstrează cu numeroase argumente, concrete, logice, că aceasta era doar o contradicție pur tehnică, care nu putea împiedica redactarea și tipărirea revistei. Situația putea fi depășită ușor.

El scrie, că dacă comitetul, este de acord, deși era foarte ocupat, „primește redacțiunea pe lângă următoarele modalități", de fapt condiții. Urmează cele 8 condiții pe care le fixează, la care adaugă condiții referitoare la calitatea hârtiei, remunerarea redactorului etc. În încheierea scrisorii către L. V. Pop, Bariţiu pune întrebarea „Dară ce titulă să poarte foaia? Nu i s-ar cuveni oare *„Transilvania"*, foaia Asociațiunii etc. etc."[34].

Comitetul Astrei a fost de acord ca revista apărută sub redacția sa și să poarte titlul: *Transilvania*, ... Foaia Asociațiunii pentru literatura română și cultura poporului român, al cărei prim număr a apărut la Brașov la 1 I 1868. La început lucrurile au mers greu cu pregătirea pentru tipar și difuzarea revistei. Într-o scrisoare, datată 28 IV 1868, Bariţiu îi scria lui V. P. Ladislau că simțea necesitatea să-i facă acestuia cunoscută, ca președinte al Asociației, starea în care se găsea foaia în primele luni ale existenței sale, „mai ales în respect material, pentru că partea ei spirituală este în vederea tuturor". Bariţiu relatează că nimeni din colaboratorii Asociațiunii nu-l ajuta la redactare, că încă este nevoit să mai lucreze la *Gazetă*, pe lângă alte 6-7 ore pe zi în birourile fabricii de la Zărnești. Foaia fusese expediată până la acea dată în 400 de exemplare din care 50 au mers gratis sau la schimb. Din 350 se vor putea recupera spezele, notează Bariţiu, dar cu mare greutate. Din punct de vedere financiar, considera el, Asociațiunea „nu va pierde, însă nici nu va câștiga". Numărul abonamentelor ar fi putut să fie mai mare, dacă colectorii și organizatorii își făceau datoria.

„Peste aceasta, disputele fierbinți și îndelungate, încinse între cele două ședințe de astă toamnă, când cu denumirea mea de redactor, au înveninat sau încai dezgustat pe o parte a publicului întru atâta cât mulți se temeau că se vor ivi certe și scandale neîncetate între *Comitet* și între mine. Ci, mulțămită cerului

[34] *Ibidem*, p. 380.

că afară de o mică neînțelegere de la ianuarie, eu unul n-am să mă plâng de nimic în contra onoratului Comitet, afară poate dacă aș pretinde ca să mă ajute și membrii aceluiași cu lucrări de ale d-lor".[35] În afară de profesorul Ioan Micu Moldovan de la Blaj, nimeni nu-i trimisese până la acea dată niciun manuscris pentru foaia Asociațiunii. Barițiu mărturisește că nu poate să scrie articole din toate domeniile. „Mi-am ales – scrie el – istoria patriei, din cauză că o văzui părăsită și părăginită, înțelenită cu totul. Apoi umblarea pe acel câmp foarte larg mă costă, și timp mult, și mulți bani. Alții lucre în alte specialități".[36]

De fapt unele discuții și nemulțumiri din cadrul Asociațiunii nu se limitau la cele dintre Barițiu și Comitet în disputa pentru revista „Transilvaniei". Ele aveau uneori dimensiuni mult mai profunde. Uneori acestea vizau chiar funcția supremă din „Asociațiune", aceea de președinte. Inițial pe Andrei Șaguna nu l-a contestat nimeni. Cu timpul, am văzut, el și-a pierdut popularitatea, încât la adunarea generală de la Cluj din 1867 a fost schimbat cu Ladislau Vasile Pop.

Alegerea din Cluj i-a nemulțumit și pe sibieni și pe brașoveni și pe blăjeni. Blăjenii sperau să fie ales T. Cipariu președinte, sibienii erau supărați, ca și brașovenii, pentru faptul că Andrei Șaguna a fost înlăturat de la prezidență.

Nemulțumirile au răbufnit și în presă. Nu a scăpat de unele critici în presă nici noul președinte al Astrei, Vasile L. Pop. Revista Familia a lui Iosif Vulcan a adoptat, de exemplu, la începutul anului 1868 o atitudine neprietenoasă față de noul președinte. Această ostilitate a fost cunoscută și de Barițiu. „Am înțeles că excelența ta – îi scria el lui Ladislau V. Pop – ai suferit sufletește din cauza unor invective cu care ai fost întâmpinat în săptămânile trecute. Mă rog ca să-mi numești un singur bărbat de bună credință, îl consolează el pe noul președinte al *Astrei* -, care să fi fost scutit de asemenea suferințe în tot cuprinsul Monarhiei".[37] Președintele îi răspunde lui Barițiu cu privire la cele întâmplate printr-o scrisoare datată 22 mai 1868. L. V. Pop îi confirmă lui Barițiu, că într-adevăr revista „Transilvania" „s-a născut între mari dureri, având puternici contrari". „Cum că literații noștri nu te sprijinesc în lucrare e un lucru foarte dureros. Cauza zace în mare parte în indolență, nepăsare – la mulți în răutate, iară la cei mai mulți în lipsa timpului, și aceasta trebuie să ne fie de una mare mângâiere! ... eu din toată inima și din tot sufletul

[35] *Ibidem*, p. 381.
[36] *Ibidem.*
[37] *Ibidem*, p. 382.

meu te-aș sprijini în lucrările D-tale ... dar nu-mi ajunge timpul ... Ca mine sunt toți aceia, care sunt amploaiați publici, și mare parte din aceștia stă inteligența noastră. Vin acum preoții, dascălii etc., aceștia săracii au alte griji, rari sunt între ei, care întru atâta să nu fie cuprinși în grijile și lucrarea întru susținerea vieții, cât să le mai rămână timp și voie de a-și mai bate mintea (din trupul cel obosit) cu compunerea de articole pentru o foaie publică; las că și între aceștia ca și între amploaiați, se vor afla unii, care ar avea timp de a consacra și pentru scopul de sub întrebare, dacă aceștia nu au poate atâta în camera lor sufletească să poată de acolo împărtăși și pe alții".[38]

Președintele V. L. Pop avea dreptate când constata dezinteresul sau opoziția unora cu privire la apariția publicației Asociațiunii. Este adevărat că Timotei Cipariu și-ar fi dorit redacția la Blaj, alții, Șaguna, în primul rând, ar fi dorit-o la Sibiu și Brașov. Atacul la Șaguna (Contrarul?) sau la profesorii din Sibiu este exagerat și nemeritat. Adevărul este că cei mai de seamă profesori și mulți alți intelectuali din acele orașe au contribuit deosebit de mult, pe măsura capacităților și a talentului lor, la toate lucrările literare, culturale, mai târziu și economice ale Asociațiunii. Constatările lui L. V. Pop cu privire la „Transilvania" se vor mai menține încă o anumită perioadă de timp.

Mai realiste și mai clarvăzătoare ni se par aprecierile lui Barițiu cu privire la realitățile politice prezente și viitoare ale românilor transilvăneni. El scria că: „Despre condiția noastră politică și viitoare aș vrea să vă spun și eu multe și foarte multe; vă cruț însă în adins și cu atât mai vârtos că deși prezentul nostru în Transilvania este astă dată întunecat și dureros (să nu uităm că suntem în anul 1868, anul desăvârșirii dualismului, când românilor li se anulaseră toate legile privitoare la autonomia Transilvaniei – n.ns.T.I.), eu însă, cu toate calamitățile și chiar toate slăbiciunile noastre românești de care suferim și la care purtăm vina, totuși nu văd înaintea mea viitor mai rău, ci mai bun".[39] Faptul că românii mai disputau între ei, aveau păreri diferite, se mai și criticau mai aspru între ei când uneori depășeau anumite limite, acestea erau lucruri inevitabile într-un strop de libertate în care se mișcau românii în perioada liberalismului austriac dintre ani 1860-1868. Avea dreptate același Barițiu când scria în aceeași scrisoare amintită mai sus că: „O repețesc ceea ce am zis către mai mulți de ai noștri. Noi am avut trebuință și de o școală cum fu aceasta de la

[38] „Transilvania", nr. 4 jubiliar, iulie-august, 1911, p. 337.
[39] *G. B. C. X*, p. 382.

1863 încoace".[40] Viitorul mai bun, de care vorbea Bariţiu, se referea la toate ramurile activităţii umane. El observa că toate străduniile naţionalismului maghiar de a-i deznaţionaliza pe români îi mobiliza pe aceştia la obţinerea unor noi şi noi performanţe în domeniul politic (vezi organizarea P. N. R.), economic (vezi sectorul bancar, cooperatist, dezvoltarea meseriilor), sectorul cultural-ştiinţific (vezi Asociaţiunea şi alte instituţii anexe ale ei, reţeaua şcolară, numărul însemnat de studenţi în străinătate etc.).

Dar să revenim şi să continuăm analiza dezvoltării istorice a „*Asociaţiunii ...*".

Preluarea preşedinţiei *Asociaţiunii* de către Ladislau V. Pop s-a făcut într-o perioadă în care acesta trecuse de greutăţile începutului şi îşi croise deja calea pe care a mers apoi peste opt decenii. Această îndelungată perioadă de existenţă s-a datorat faptului că, încă din prima jumătate de veac a existenţei sale, Asociaţiunea s-a dezvoltat – după cum scria istoricul Ioan Lupaş la a 50 aniversare a ei -: „Sub conducerea înţeleaptă a lui Şaguna şi Cipariu, şi pe lângă zelul neobosit al lui Bariţiu"[41], în primii ani de existenţă, ea a făcut paşi destul de mici în realizarea obiectivelor pe care şi le-a fixat. Acumulând mijloace băneşti a început să împartă tot mai multe burse pentru studenţi, elevi şi meseriaşi. „Când, i s-au fixat prea mari şi i s-au cerut să realizeze lucruri în absolută disproporţie cu mijloacele ei materiale, ca înfiinţarea unei catedre de limba română pe lângă Universitatea din Viena sau a unui gimnaziu românesc în Seini ... cum se cerea în adunarea generală din Şomcuta Mare (1869) ori chiar înfiinţarea unei academii de drepturi, cum o propunea consilierul Iacob Bologa în adunarea generală din Năsăud (1870) firește, că astfel de dorinţe, oricât de juste şi frumoase, nu le putea duce la îndeplinire cu mijloacele modeste, de care dispunea. Dar când în fixarea ţintelor «Asociaţiunii» s-a ţinut seama de realitatea împrejurărilor, când propunătorii şi îndrumătorii rămâneau în marginile posibilităţilor din domeniu s-a făcut totuşi câte un pas spre progres, cum s-a întâmplat cu înfiinţarea revistei «Transilvania», a şcolii de fete cu internat şi a muzeului istoric şi etnografic".[42]

Istoricii apreciază că dintre toate adunările conduse de prezidentul Vasile L. Pop, cea mai reuşită a fost cea din Năsăud din anul 1870, atât prin calitatea materialelor expuse în faţa adunării generale, cât şi a cuvântării

[40] *Ibidem*.
[41] „Transilvania", nr. 4 jubiliar, iulie-august, 1911, p. 336.
[42] *Ibidem*.

președintelui. Dintre cuvântările pregătite pentru acea adunare se remarcă aceea despre „*Cântecele haiducești*" elaborată de Iosif Vulcan. De fapt Iosif Vulcan în unele scrieri ale sale, relata că era foarte încântat de modul cum își petrecea timpul la întâlnirile anuale ale *Astrei,* de prieteniile pe care le lega cu ocazia acestora, de modul și discuțiile care se legau între români, de schimburile culturale și de păreri în domeniul culturii române. Critica făcută de el lui L. V. Pop avea menirea să construiască nu să distrugă. Era critica unui mare patriot făcută altui mare patriot român. Cuvântarea despre „Necesitatea culturii naționale" ținută de Justin Popfiu s-a bucurat și ea de o înaltă apreciere din partea asistenței. Suma de 6.874 fl. 50 cr. intrată în fondurile „Asociațiunii" din taxele de membru de la mai multe comune și de la particulari a fost considerată de opinia publică *o sumă însemnată* pentru acea perioadă.

Dintre sarcinile ce-i reveneau lui Bariț iu în cadrul Asociațiunii ca secretar prim al ei și redactor al Foii „Transilvania", aceasta, a doua îi dădea cea mai mare bătaie de cap, după cum reiese din corespondența sa cu Comitetul și diverse persoane cu răspunderi în Asociațiune.

Într-o scrisoare datată Brașov 1 I 1871 adresată către onorabilul Comitet al Asociațiunii transilvane pentru literatura și cultura poporului român în Sibiu, G. Bariț iu trimite acestuia „computul anual al Foaiei *Transilvania*, cu a cărei publicare *Asociațiunea* noastră, de trei ani încoace, s-a încercat a înainta, conform statutelor sale, literatura noastră națională în câteva ramuri ale ei. Cu ce rezultat? Venitorul va avea să judece!"[43]

În continuare, Bariț iu explică faptul că actul întocmit de el este însoț it de 28 documente și de 3 liste, care conț in informații despre abonamentele făcute la Brașov la redacție sau în călătoriile sale, despre exemplarele care merg gratuit, iar restul exemplarelor vor fi legate și păstrate la redacție.

Din contul întocmit reieșea, că a primit de la casa redacției 990 fl.v.a. și 60 cr. pe anul 1870. Din această sumă se cheltuiseră până la 31 dec. 1870 848 fl.v.a. Restul pe anul viitor (început) 1871: 142 fl.v.a. 31 cr.

Așadar, înaintarea literaturii noastre naționale costă pe Asociațiune pe anul 1870, atât cât va fi deficit din suma abonamentelor + onorariul redactorului; adică la noi în Transilvania cam ca și la sârbi, slovaci etc."[44].

[43] *G. B. C. X*, p. 267.
[44] *Ibidem*.

Deși nu intra în atribuțiile lui, Bariţiu se preocupă mereu, fie că se găsea în Braşov fie în altă parte, de difuzarea şi pătrunderea revistei *„Transilvania”* în rândurile unui public cât mai diversificat, de diferite formaţii intelectuale şi sociale. De exemplu, într-o scrisoare datată 5/17 febr.1871 tot către „onorabilul Comitet ...”, el cere să i se trimită 5 exemplare din *„Transilvania”* pentru a onora cererea din partea unor comercianţi români din Braşov (cere exemplare din 1868, 1869 şi din 1870), deoarece „mai ales pe timpul apelor minerale” cererea va spori.

Încă din timpul preşedinţiei lui L. B. Pop (1867-1875), George Bariţiu devine persoana care se preocupă cel mai mult de dobândirea de cât mai multe mijloace materiale şi financiare, de aprovizionarea cu cărţi, obiecte de muzeu, colecţii istorice, numismatice, de schimburi de cărţi, ziare, reviste etc. Se poate spune, că, cu toate neplăcerile şi invectivele pe care le suporta Bariţiu din partea unor „nemulţumiţi”, a unor cârcotaşi, de fapt, pentru el *Asociaţiunea* era ca o a doua familie şi s-a îngrijit de ea, ca atare. El s-a îngrijit de prosperarea acesteia, dar şi de ajutorarea multor persoane prin intermediul ei. Corespondenţa dintre Bariţiu şi „Onorabilul Comitet ...”, cum se adresa el, într-un limbaj diplomatic şi în acelaşi timp, de respect reciproc. În scrisoarea (adresa) expediată din Braşov, datată 5-10 martie 1871, către „Onorabilul Comitet, ...”, Bariţiu îi aducea acestuia la cunoştinţă că a trimis prin cărăuşul Stanislau Lenarth de la Dulca una ladă plină cu obiecte consemnate în factură şi toate acelea cu excepţia hârtiei de tipar erau proprietatea *Asociaţiei transilvane*. Urmează o enumerare a exemplarelor trimise din revista „Transilvania” la Sibiu, apoi a celor ce vor fi vândute la Braşov, schimbate pe *Revista Ştiinţifică*[45]sau pe foaia societăţii: *Românismul* din Bucureşti[46], Foaia Societăţii Bucovina[47] etc. Onoratul Comitet este rugat „ca în şedinţa cea mai de aproape să binevoiască a dispune acoperirea spezelor de tipar, poştă, de expediţiune ... vreo 200 f.v.a.”

După ce termină partea oficială a scrisorii, Bariţiu se adresează către Onoratul Comitet cu o rugăminte privată, dar sugerează ca aceasta să apară ca o iniţiativă a comitetului, nu ca o rugăminte din partea sa.

Subiectul acestei rugăminţi, scria Bariţiu, „este *Tacitus,* tradus de G. Munteanu. Rugarea mea este ca on. Comitet să binevoiască a recomanda publicului nostru *ex. concluso sessionis*, în termeni cât se poate de călduroşi acea

[45] Revistă apărută la Bucureşti între 1870-1881 sub redacţia lui P. S. Aurelian.
[46] Societate înfiinţată la Bucureşti în 1869. A editat: Foaia Societăţii Românismul.
[47] Foaia Societăţii pentru literatura şi cultura română în Bucovina, apărută în 1865.

carte, ca pe una care, alături cu încă cele elaborate de repausatul este *singura* ereditate rămasă pentru familia lui văduvită și orfană, după 31 de ani de serviciu sau mai bine sacrificiu, adus nației, bisericii și patriei sale".[48]

Manifestările anuale ale *Asociațiunii* îi provocau foarte multe preocupări suplimentare lui G. Barițiu. Dar cele mai multe i le provocau, se pare, cele legate de revista „Transilvania", deoarece, intelectualii români se hotărau foarte greu să colaboreze la revistele de știință și cultură.

Hotărârea ca toate disertațiile expuse în adunările generale să fie publicate, și chiar cu prioritate în revista Asociațiunii mai ușura oarecum situația.

De exemplu, după participarea din 7-8 august la Adunarea generală din Făgăraș, grăbindu-se să plece la București, Barițiu a uitat să discute unele probleme cu Ioan Antonelli legate de publicarea interesantei dizertații pe care acesta a expus-o în fața adunării. I-a comunicat însă acestuia printr-o scrisoare datată București 19/7 august 1871. „Trebuiam să grăbesc pentru ca să-mi pun la cale câte ceva, apoi să plec încoace. Dară am uitat să te rog pentru ceva. S-ar cuveni ca răspunsul domniei tale dat vicepreședintelui (Iacob Bologa n.ns.T.I.) să intre îndată după aceasta, adică în numărul ce este a ieși pe 1 septembrie (vezi Revista „Transilvania" din1 IX 1871 cuvântarea în cauză a lui Antonelli n.ns.T.I.). Nu știu dacă dumneata ai apucat a-l transmite la Sibiu, împreună cu dizertațiunea („Monografia Făgărașului 7-8 VIII 1871 – n.ns.T.I.). Dacă nu ai apucat, eu mă rog să binevoiești a-l trimite la adresa redacțiunii Transilvaniei în Brașov, unde am comis fiului meu (Ieronim G. Barițiu) ca asemenea plicuri să le deschidă și manuscrisele să le dea la tipografi. Până, circa 26 august n., nu ar fi târziu pentru numărul din 1 sept."[49]

Îi comunică lui Antonelli, că, pentru a evita unele încurcături manuscrisele se publică în ordinea în care sunt prezentate la redacție, nu în ordinea în care se susțin.

Prezența lui L. V. Pop în fruntea *Asociațiunii* în perioada 1867-1875 a coincis cu o perioadă în care, George Barițiu făcea dese drumuri la București. În noua capitală a românilor, Barițiu avea legături foarte multe. Alegerea sa și a altor ardeleni ca membri ai Societății Academice Române de la București,

[48] Gavril Munteanu, Opurile lui Caiu Corneliu Tacit, Sibiu, 1871, traducere făcută de G. Munteanu, apărută după moartea acestuia survenită în 1869, se leagă de inițiativa lui Scarlat Rosetti din 1860 pentru cele mai bune traduceri din clasicii literaturii latine.
[49] *G.B.C. X*, p. 371.

călătoriile sale de afaceri ca director al fabricii de hârtie de la Zărnești, legăturile personale cu oameni de stat, politicieni în general, legăturile cu presa din România, dar și faptul că până în 1878 a locuit la Brașov, au făcut din el - un fel de „turn de control" – al legăturilor dintre românii de pe ambele versante ale Carpaților Românești. De aceea nu ne mirăm că prin el s-au transmis către Asociațiune multe ajutoare în bani, în cărți, publicații de presă, obiecte, burse pentru studenți, subvenționarea unor cercetări istorice ș.a. ș.a.

Într-o scrisoare datată Brașov, 22 mai 1872 către „Onorabilul Comitet al Asociațiunii ...", Barițiu îi anunța pe șefii săi că în 1871 „Astra" primise de la parlamentul României suma de 600 franci sau lei noi, dar pentru că ardelenii nu au făcut formele la timp, banii s-au depus înapoi la minister. În 1872, parlamentul a votat din nou aceeași sumă. Ea a fost încasată de Barițiu și trimisă la Comitet la Sibiu. Dar acei bani erau acordați în scopuri bine precizate, lucru asupra căruia Barițiu atrage atenția comitetului. „Las însă la înțelepciunea și pătrunderea onor. Comitet ca să judece dacă se cuvine ca onorabilul minister de culte să fie asigurat și din partea onor. Comitet despre primirea acestei sume.

Ceea ce mai pot eu adăuga este că în locurile competente din București s-a descoperit cu această ocaziune dorința ca, în caz când ar conveni și românilor dincoace, asemenea sumă să fie întrebuințată pentru scopuri științifice și în specie pentru culegerea și publicarea de documente istorice naționale românești".[50] Pe anul 1872, relata Barițiu, nu s-a mai votat nicio subvenție pentru Asociațiune. De asemenea, el reamintește comitetului, că trebuie să-i trimită suma de 200 fl. în vederea continuării tipăririi revistei „Transilvania".

Subvenția în bani din România, anunțată în 22 mai 1872 și în 31 mai 1872, către „Onorabilul comitet ..." prin care secretarul I al Asociațiunii este urmată de un nou anunț prin care face cunoscut că, prin diligența din acea zi a trimis un pachet cu cărți la adresa vicepreședintelui (Iacob Bologa). Cărțile erau destinate bibliotecii *Asociațiunii*. Pachetul cuprindea, printre altele, Analele Academice Române, Dicționarul Societății Academice Române, fascicolele III și IV (Laurian August Treboniu, Massim Ioan C.), Dicționarul limbii române, după însărcinarea dată de Societatea Academică Română, I, București, 1871, Glosariul (Laurian August Treboniu, Massim Ioan C.), care cuprinde în sine vocabulele din limba română străine prin originea sau forma lor, cum și cele de

[50] *Ibidem.*

origine îndoioasă după însărcinarea dată de Societatea Academică Română, București, 1871. Urmează alte cărți valoroase de M. Răureanu, autor care a lăsat la aprecierea lui Bariţiu cui să-i fie împărţite exemplarele pe care el le da gratis ardelenilor. În scrisoare, Bariţiu sugerează „onoratului Comitet" să trimită aceste cărţi unor şcoli din Sibiu, Blaj, districtul Făgăraş, în Banat, Sălaj, Maramureş.

Propunerea consemnată în unul din protocoalele unei şedinţe trecute a comitetului cu privire la participarea românilor la expoziţia universală ce se va deschide la 1 mai la Viena în anul 1873 este privită favorabil de către secretarul I. „După modesta mea opiniune – scria el, - interesul cel mai bine înţeles al nostru ar cere ca în adevăr să participăm şi noi prin un număr oarecare de obiecte la acea expoziţiune. Mi se pare însă că sfiala noastră pe acest teren este peste măsură mare. Eu însă cred că dacă s-ar fi publicat în limba românească, atât regulamentul general al expoziţiunii ieşit de la comisiunea împărătească, cât şi clasificarea grupelor publicate de Baronul Schwarz, la Viena în 16 sept. 1871, sfiala noastră ar dispărea în mai multe respecte, pentru că oamenii noştri ar putea afla destule obiecte de expoziţiune care ar avea loc la expoziţie".[51] Bariţiu îşi ia angajamentul că dacă onoratul Comitet este de acord cu participarea la expoziţia de la Viena, el va face un extras de grupe şi de regulament în „Transilvania". Lucru pe care l-a şi făcut publicând în *Transilvania* nr. 12. 1872, un lung extras din regulamentul expoziţiei de la Viena şi date despre ea în „Transilvania" nr. 8/1873, contribuind astfel şi la popularizarea expoziţiei. Bariţiu îşi va mai da acceptul şi pentru participarea românilor la alte expoziţii, cu condiţia ca exponatele românilor să fie însoţite de etichete în limba română aşa cum făceau şi saşii ai căror tipografi şi redactori trimit tot „ce se tipăreşte la ei în limba nemţească".[52]

Alegerea lui Bariţiu ca membru al Societăţii Academice Române, i-a dat imbold să organizeze mai bine şi să traseze un plan mai clar de acţiune celor trei secţii ştiinţifice înfiinţate încă în 1862 în cadrul Asociaţiunii. Acum el se va gândi ca pe măsura trecerii timpului cele două instituţii să-şi fixeze chiar obiective comune, mai ales în cadrul cercetărilor istorice. Într-o scrisoare către „onorabilul Comitet al Asociaţiunii", datată Braşov, 28 IV 1874, Bariţiu face un

[51] *Ibidem*, p. 272.
[52] *Ibidem*, p. 274.

raport al stării și stadiului cercetării celor 3 secțiuni științifice de la întemeiere și până în aprilie 1874 .

Bariţiu recunoaşte că timp de 12 ani în cadrul Asociaţiunii nu au fost create condiţiile cercetării colective, a elaborării unor lucrări fundamentale colective. Apoi referindu-se la secţia istorică, unde i-a succedat lui G. Munteanu ca şef al secţiei s-au făcut, constata el, doar cercetări individuale. G. Munteanu, de ex., făcuse traduceri din clasicii latini; Andrei Şaguna publicase: *Istoria bisericii ortodoxe* răsăritene universale, Sibiu 1860; Vasile (Bazil) Raţiu, canonic, rector al Seminarului teologic din Blaj, autorul mai multor lucrări de istorie bisericească şi drept canonic; Nicolae Popea, Excelenţa sa Arhiepiscopul şi Mitropolitul Andrei baron de Şaguna, Canonicul Cipariu publică în Archivul său documente de mare valoare; I.V. Rusu, Historia Transilvaniei, unii monografii, alţii altele; Ioan Meşotă a tradus pe Putz.

„Aşadară, pe terenul historic tot s-a mai lucrat, deşi nu în secţiune, nu în mod colegial şi mai nicidecum sub Auspiciile *Asociaţiunii*".[53] Bariţiu nu neagă importanţa şi rezultatele pozitive ale acestor lucrări. Dar cercetările istorice sunt foarte cuprinzătoare şi se întind pe perioade foarte lungi de timp. În mod individual, fără coordonare şi colaborare între istorici, nu vor putea fi elaborate lucrări fundamentale, care să reziste în timp, la examenul critic al străinătăţii. Istoria patriei şi a religiei nu poate fi, susţinea Bariţiu, decât ca o operă a unor mari colective: aceasta era valabil mai ales pentru popoarele rămase mai în urmă. Cred că pentru noi „care am întârziat aşa tare precât jugurile care le purtam erau şi mai grele decât sunt cele actuale, ar fi de mare folos dacă anume pe terenul istoric ne-am învoi ca să ne împărţim laboarea pe epoce şi perioade, iară această regulă o am observa tocma şi în căutarea de documente. Iată folosul pe care l-aş cunoaşte şi aştepta eu de la lucrarea în secţiune! După mine, acest scop s-ar putea ajunge fără ca membrii secţiunii să aibă trebuinţă de a locui în aceeaşi urbe sau chiar de a se aduna mai des, ci ei ar avea numai să-şi împartă istoria de la o epocă până la cealaltă".[54] Clujenii prioritar arhivele din Cluj, sibienii din Sibiu etc. Rezultatele diferitelor cercetări s-ar putea sintetiza de unii care se ocupă cu studiile de sinteză, de triere, selectare etc. Bariţiu roagă „Onoratul Comitet" al Asociaţiunii să intervină pe lângă Universitatea săsească să permită unor cercetători români să studieze

[53] *Ibidem*, p. 276.
[54] *Ibidem*.

arhivele săsești despre activitatea Comandamentului săsesc din 1848, la care au participat, de fapt, și români.

O recomandare cu caracter revendicativ, dar de perspectivă din partea pașnicului Bariţiu, este aceea prin care propune acestuia să încurajeze în cadrul *Asociaţiunii* studiul *„artelor şi ştiinţelor militare”*. „S-a descoperit din oareşicare parte dorinţa, (pe care el însă n-o precizează, rămâne un mister – n.ns.T.I.) ca Asociaţiunea noastră să fie de aici încolo cu oareşicare atenţie încă şi către arta şi ştiinţele militare”.[55] Mai departe, parcă cerându-și scuze, el scria aceluiași Comitet: „Cunosc natura cea delicată a chestiunii; cu toate acestea cutez a recomanda „on. Comitet” din toată convicţiunea pentru luarea în considerare de aproape şi am pentru aceasta multe argumente. Ţin cu aceia care doresc să vadă cât se poate mai mulţi români în serviciul militar, în armată. Nu ştiu dacă din un număr circa de 16.000 de ofiţeri se află 2% români, când eu cred că 10% ar trebui să fie cifra minimă de ofiţeri români. Tot asemenea ni se spune că este lipsă mare de subofiţeri români în regimentele româneşti sau cu români majoritari, ori de ½”.[56]

Inițiativa unora prin anul 1869 de a traduce cărți pentru uzul militarilor, notează Bariţiu, nu a prea avut succes.

- Face propunerea ca Asociaţiunea să instituie un premiu pentru cea mai bună traducere de carte militară, a regulamentelor de exerciţii militare, pentru cea mai bună gramatică germano-română, destinată ofiţerilor împărăteşti sau premiu celor mai buni studenţi ostaşi din şcolile acelor regimente care se completează din Marele Principat al Transilvaniei. Crede că organele de stat austriece nu ar fi împotrivă ca Asociaţiunea să acorde şi oareşicare stipendiu pentru elevi de naţionalitate românească la vreo şcoală militară.

Aduce ca argument și exemplu pe faimosul aristocrat sârb Emeric Tököly, care a lăsat prin testament, între altele, 100.000 f.c. din dobânzile cărora să se întreţină la academia de la Wiener Neustadt elevi de naţionalitate sârbească, care cunoşteau şi scriau limba lor. Oferta, ne informează Bariţiu, a „fost acceptată cu graţie şi bunăvoinţă de tron, fiind valabilă şi în deceniul 8 al secolului al XIX-lea când, scria Bariţiu, pentru rolul de consilier în probleme de ştiinţă militară, Bariţiu recomanda Comitetului Asociaţiunii să-l aibă în vedere

[55] *Ibidem*, p. 277.
[56] *Ibidem*.

pe celebrul nostru militar „... colonelul baron d-n Urs”,[57] pe care să-l roage să „binevoiască a se pune în oareșicare atingere cu autoritățile militare din loc. în această chestiune care mie unuia mi se pare de importanță mare”.[58]

Bariţiu recunoaşte că „poate el se înşeală, are o poziţie izolată în acest sens. Dar locul în care locuieşte îl predispune oricând la asemenea meditaţii de natură militară.

Se pune întrebarea: devenise Bariţiu atât de mare patriot austriac încât să-i îndemne pe români să-şi sacrifice mijloacele materiale şi tinerele vlăstare în interesul imperiului austro-ungar asupritor? Să se pregătească ofiţerii români în vederea propriei lor deznaţionalizări? Credem că nu acesta era mesajul lui Bariţiu. El gândea în perspectivă istorică. Observase că următoarea fază de eliberare a popoarelor va fi aceea a luptei popoarelor mici, subjugate pentru eliberarea naţională. Acestea nu se vor mulţumi doar cu starea de „autonomie naţională, adică libertate naţională acordată numai pe jumătate!” Românii nu vor sta nici ei cu mâinile în sân. După calculele lui Bariţiu cu privire la structura naţională a armatei austro-ungare, românii ar fi avut dreptul la vreo 1.600 de ofiţeri români şi un număr mare de subofiţeri. În cazul unui război cu Austria ne era util un corp de ofiţeri pregătiţi de austrieci să lupte împotriva austriecilor, la care se adăugau şi ofiţerii trecuţi în rezervă? Credem că da! (Bariţiu nu uita că austriecii îi considerau pe românii ce luptau alături de ei ca făcând o formaţiune de gloate, nu de soldaţi, înarmându-i doar cu furci, topoare etc., refuzând să-i înarmeze cu arme de foc «n.ns. T.I.»).

Dar luat de valul propunerilor cu privire la ştiinţele şi artele militare, Bariţiu, ca şi în numeroase alte scrisori ulterioare, nu uită să amintească „Onorabilului Comitet” să-i trimită din casă „v.a.f. 200, conform praxei observate şi mai înainte, spre a plăti papiru, tipariu, timbru şi expediţiuni”[59], adică de preocupările pentru pregătirea treptată a condiţiilor emancipării naţionale de sub dominaţia străină.

Ca secretar I al Asociaţiunii, Bariţiu era cel ce ţinea legătura şi evidenţele cu persoanele ce doreau să intre în contact cu instituţia românilor transilvăneni,

[57] **David Urs**, baron de Marginea (1816-1897), colonel, care s-a distins în războiul din 1859 cu Franţa şi Sardinia şi în cel din 1866 cu Prusia şi Italia; după pensionarea sa survenită în 1867, a condus Comitetul care gestiona averile regimentului I de graniţă românesc, a fost şi foarte activ în cadrul Astrei din conducerea căreia făcea parte.
[58] *Ibidem*, p. 278.
[59] *Ibidem*.

spre a-i acorda o mână de ajutor în vederea realizării obiectivelor sale. Într-o scrisoare datată, Brașov, 22 iulie 1874, Bariţiu roagă „Onoratul Comitet" să trimită la București directorului Școlii Matei Basarab 1 exemplar din statutul Asociațiunii. Acesta se interesa în ce condiții poate să facă o fundație prin care să doneze bani Asociației.[60] Profesorul M. Râureanu își exprimase dorința înființării (confidențial lui Bariţiu) unei fundații pentru Asociațiune încă din 1862. Atunci nu a fost posibil din cauza suspiciunilor centrifuge ce planau asupra românilor din Transilvania în anii unirii Principatelor și a consolidării acesteia.

Următoarele trei scrisori, adresate de secretarul I al Asociațiunii „către Onorabilele Comitet ...", ne scot în evidență un Bariţiu tot mai preocupat de a-și coordona activitățile cercetărilor științifice și publicistice în cadrul celor două mari societăți de cultură și știință ale românilor celei de a doua jumătăți a secolului al XIX-lea: Societatea Academică Română și Asociațiunea transilvană pentru literatura română și cultura poporului român". Adresându-se „Onorabilului Comitet al Asociațiunii ..." într-o scrisoare din noiembrie 1874 expediată din Brașov, Bariţiu anunță că a fost ales în comisia lexicografică de reviziune la Societatea Academică Română, ceea ce-i va impune să petreacă o lună de zile la București. Va fi greu pentru el, dar și costisitor ca manuscrisele pentru Transilvania pentru a fi corectate, revizuite etc. Să facă drumuri în plus peste cele obișnuite umblând de la Brașov la București și înapoi, apoi iară la București etc. Va fi deci pierdere de timp și incomodități. „Între aceste împrejurări, - scrie George Bariţiu, - am aflat un mijloc de simplificare a lucrărilor și publicarea fiecărui număr al „Transilvaniei" ... în modul acesta 36 de coli ar ieși până pe la începutul lui decembrie și prin urmare lectorii nu ar fi nedreptățiți întru nimic, mai ales că prețul acestei foi este nemaiauzit de mic în tot cuprinsul Daciei și al Panoniei. Cu această accelerare a editării va mai fi început încă și un folos că adică interesantele și frumoasele dizertațiuni ținute în adunarea generală de la Deva vor veni cu atât mai curând la cunoștința lectorilor care n-au participat la acea adunare.[61]

Pentru ca și numărul 1 pe 1875 al „Transilvaniei" să iasă până la 1 ianuarie, cere un acont de 200 f.v.a. pentru plata cheltuielilor făcute cu această ocazie.

[60] **M. Râureanu** a instituit la „Astra", în amintirea fratelui său, o fundație de burse care avea în 1883 un capital de 1.300 fl.
[61] *Ibidem*, p. 281.

Bariţiu, a primit banii, a făcut operaţiile legate de publicarea „Transilvaniei", întocmind toate conturile revistei pe 1874, trimiţând toate socotelile clare „către Onorabilele Comitet" al Asociaţiunii ..." cu privire la cele 500 exemplare tipărite pe anul încheiat.

Din cele 500 exemplare pe anul 1874 , Bariţiu raporta că 200 exemplare au fost transmise legate la Sibiu, la comitete, 290 s-au împărţit „prin poştă şi prin alergătorul local", iar restul de zece s-au vândut, s-au dat prin schimb la cerere ziarului Magyar Polgár (1 ex.) din Cluj şi lui Történeti Lapok (1 ex.), s-au mai reţinut 5 exemplare pentru vânzare, 1 era cu defecte, 2 cu rupturi, care au rămas la redacţie.

Redactorii şi tipografii şi-au oprit şi ei câte unul, un exemplar mergea la prezidiul Magistratului, respectiv, poliţie, la poşta regală locală (care îl cerea cu insistenţă, nota Bariţiu), prin schimb mergea 1. exemplar la Gazeta Transilvaniei, 1. la Orientul Latin (1874-1875 al cărui redactor a fost Aron Densusianu), căpitanului Ignat pentru împrumutare de documente, la foaia noastră un exemplar, apoi 4 exemplare pe care erau obligaţi tipografii să le trimită oficial pe răspunderea lor la procuror, minister, academia de ştiinţe (aşa numitele exemplare legale).

Ca schimb se dădeau, după relatarea lui Bariţiu, la toate publicaţiile româneşti câte ieşeau „dincoace în Dacia Superioară şi în Panonia, iară dincolo, în România merg 8 până la 10, tot în schimb. Dintre cele neromâneşti redacţia „Transilvania" se găsea în relaţie de schimb numai cu *Der Osten* (cotidian apărut la Viena între 1868-1880) şi cu Máramaroş (apărută la Sighetul Marmaţiei în 1865). Totodată Bariţiu comunică comitetului un fapt pe care el îl considera remarcabil: unii participanţi la revoluţia de la 1848 şi la alte evenimente din prima jumătate a secolului al XIX-lea, trimiteau revistei *Transilvania* documente inedite despre participarea nemijlocită la desfăşurarea lor. În încheiere, Bariţiu comunică comitetului de la Sibiu următoarele: „În fine, aduc la cunoştinţa onorabilului Comitet ştirea, precum cred, nouă tuturor plăcută, că reverenţa sa domnul prepozit Ştefan Moldovan de la Lugoj, odinioară conşcolar şi totdeauna amic al meu, în zile bune şi mai multe rele, transmise la redacţiune spre publicare prea interesanta sa colecţiune de documente din anii 1848-1849, împreună cu un memorial scos din ziarul său pe care-l purtase în timpul acela. Domnul prepozit dedică şi oferă aceste documente Asociaţiunii noastre. Ele vor umple mari lacune şi ne vor desdăuna

în parte pentru arhivul Comitetului de pacificațiune aruncat în foc de către câțiva ofițeri ungurești în noaptea de 11 martie acolea la Sibiu".[62]

Credem că consemnarea ariei mari de pătrundere în instituțiile de stat, al redacțiilor de presă a revistei Transilvania în interiorul și exteriorul țării, realizată de Barițiu, nu se făcea întâmplător. El urmărea și dorea să sublinieze că prin publicația „Transilvania", Asociațiunea deținea deja un instrument puternic de informare corectă a marelui public din țară și străinătate, cu privire la rostul instituției Asociațiunii, să explice publicului românesc faptul că această publicație, în lipsa unor instituții proprii, de stat, care să înregistreze activitățile colective ale românilor, se poate transforma într-o adevărată arhivă a poporului român din Ardeal. Rolul de arhivă istorică îi revenea acestei reviste și prin consemnarea activităților și evenimentelor istorice la care au participat românii de-a lungul veacurilor pe pământul lor strămoșesc transilvan, formele de conviețuire cu popoarele care s-au așezat mai târziu pe acest pământ, luptele românilor împotriva încercărilor de deznaționalizare a lor din partea elitelor dominante ungurești, secuiești și săsești.

Se pare că repetatele insistențe ale lui Barițiu, atât cele adresate membrilor comitetului dar și către mulți fruntași ai intelectualității române cu care venea în contact cu diverse ocazii pe la 1865, au început să dea roade. Numărul elitelor care iau parte activă crește calitativ, intelectualitatea sporește. Apar, pe lângă profesori, ingineri, agronomi, oameni din sfera economică, funcționari de stat cu diferite funcții și preocupări, mulți ziariști, scriitori, poeți, avocați etc. *Însăși Asociațiunea* începe să devină un punct de atracție prin diversificarea preocupărilor ei. Acest lucru este clar observat și de Barițiu într-o scrisoare datată, Brașov, 1875, mai 1 n, adresată Către „onor. Comitet" al *Asociațiunii*, el observa că biblioteca instituției începe să fie oarecum îndestulată cu cărți din anumite ramuri, iar numărul de manuscrise „din afară" primit pentru publicare sporește și el. Cărțile care vin la *Asociațiune*, dacă în bibliotecă mai are asemenea exemplare, să fie dirijate către Seminarul Central din Sibiu. Iar cu privire la foaia *Asociațiunii*, scria tot în aceeași scrisoare din 1875 că: „Din „*Transilvania*" începui să dau câte 2 coli la fiecare număr. Sunt necesitat să urmez așa vreo două luni din două cauze: 1) Că acum ca niciodată de 7 ani, îmi

[62] **Ștefan Moldovan**, protopop greco-catolic, vicar al Hațegului. Memorialul său de 83 de pagini purtând titlul: Extras din ziarul vieții mele de la a. 1848/9 este publicat în Transilvania VIII (1875), 7-15; cele 79 de documente din colecția sa privind anii revoluției: în *Ibidem*, nr. 16-20.

veni *manuscript* mult din afară; 2) că mai târziu, alte vreo două luni voi fi constrâns iarăși a călători și ca să nu-mi tot alerge corecturile din loc în loc după mine, fără va fi numai o dată pe lună". Fiind în a cincea lună cu tipărirea, Bariţiu cere pentru acoperirea spezelor făcute până atunci să i se trimită 150-200 f.v.a.

Observaţiile lui Bariţiu referitoare la o anumită revigorare a interesului cu privire la participarea intelectualităţii române la editarea revistei *„Transilvania"*; sunt valabile și pentru participarea mai numeroasă; dar și efectivă a intelectualităţii la acţiunile cele mai importante și de masă ale Asociaţiunii în general. Și aceasta se întâmpla chiar în perioada 1867-1875 când președinte al *Asociaţiunii* era V. L. Pop, cel ce a fost criticat de către Iosif Vulcan, dar care a răspuns și el prin critici făcute intelectualităţii în general, preoţilor și profesorilor în special. Astfel, studiind lista celor ce au participat cu disertaţii la Adunările generale ale *Asociaţiunii*, observăm o mai bună participare a intelectualităţii în general, a profesorilor în special. Cel mai dornic de participare efectivă, observăm că a fost Iosif Vulcan, scriitorul și redactorul revistei „Familia" de la Oradea, cel ce-l critica pe preşedintele L. V. Pop la începuturile activităţii sale. În 1868, Iosif Vulcan a prezentat disertaţia cu titlul: „Geniul naţiunii", în 1869 „Despre poezia populară sau poporul român în poezia sa", iar în 1870 lucrarea „Cântece haiducești"; profesorul I. V. Rusu a prezentat în 1869 disertaţia: „Despre necesitatea de a se studia istoria patriei din punct de vedere naţional; Dr. Nicolae Pop a prezentat în 1871 „Muzica vocală", vicarul Ion Antonelli a prezentat „Monografia Făgărașului" și I. D. Petrescu „Despre educaţiunea poporului", tot în același an, 1871, în 1872, Ștefan Iosif, profesor, a prezentat „Despre Omer, eposul elin și influenţele lui asupra vieţii și educaţiunii". În 1874 (în 1873 – nu s-a ţinut adunarea generală) găsim din nou numele a doi importanţi intelectuali ai secolului al XIX-lea din Transilvania Ion Al. Lapedatu și Grigore Silași, ale căror conferinţe au fost dedicate culturii și literaturii poporului român. La adunarea din 1875, participanţii au ascultat luarea de cuvânt a lui Grigore Silași: „Elogiu asupra baronului Ladislau V. Pop" și disertaţia preotului Bartolomeu Baiulescu „Despre unele mijloace care ar putea ameliora starea materială a poporului român".

Elogiul lui L. V. Pop a fost rostit, deoarece acesta decedase la 17 februarie 1875, după ce-și dedicase ultimii 8 ani ai vieţii, dezvoltării și consolidării *Asociaţiunii transilvaniei*, ca președinte. În această calitate și-a exprimat de multe ori părerea cu privire la rolul, menirea și chemarea acesteia.

Dar, se pare că cel mai clar a expus acest lucru în adunarea generală de la Sas-Sebeș (Sebeșul Săsesc) din 1872. El spunea cu acea ocazie că: „Asociațiunea este menită să deștepte, să întărească și să conserve simțul național, să scutească și să conserve limba și prin aceasta existența națională". „Prin însoțirea noastră documentăm că suntem demni succesori ai strămbunilor noștri despre care scrie Bonifini, că „S-au văzut a se lupta mai mult pentru limbă decât pentru viață", adică mai mult pentru existența națională, decât individuală. Asociațiunea ridică și înalță reputațiunea națională cea căzută înaintea străinilor; în fine „Asociațiunea face ca până când în cele politice suntem dezbinați și în parte înverșunați unii în contra altora așa-zicând până la cuțite – până când în cele confesionale suntem sfâșiați și înstrăinați de către olaltă până la ura nedumerită, aici domnilor, aici la sânul mamei noastre, unde ascuțișele săgeților invidiei s-au tâmpit, unde veninul urei s-a lepădat afară, aici tot cu aceleași cuvinte române dulci ne îndulcim, toți suntem frați, toți mergem pe aceeași cale, toți într-o înțelegere frățească, ca un trup și un suflet, facem pași înainte și în literatură! Așa legați, domnilor, întru legăturile unității naționale vom ajunge la portul, la limanul dorit, la care tindem prin sprijinirea Asociațiunii".[63]

Ultima adunare generală la care a participat L. V. Pop a fost cea din 1874 din Deva, unde a fost ales pentru a treia perioadă ca prezident (1874-1877), murind însă în 1875, adunarea generală din Reghin din acel an l-a ales ca președinte pe Iacob Bologa, care era vicepreședinte.

2.3. Asociațiunea sub președinția lui Iacob Bologa

Iacob Bologa a funcționat ca președinte timp de 2 ani (1875-1877). Dar el s-a aflat în conducerea Asociațiunii timp de 18 ani (1870-1888): până la 1875 cu V. Pop, și după 1877 până la 1888 împreună cu Cipariu, pe care l-a substituit atât în ședințele Comitetului Central cât și în pregătirea și desfășurarea adunărilor generale în timpul președinției lui Cipariu, cu excepția celei din 1881 de la Sibiu.

Iacob Bologa a fost un președinte și vicepreședinte deosebit de zelos al Asociațiunii. A făcut mult pentru aceasta și a dorit să facă și mai multe. Ca și Bariț iu, a fixat uneori probleme grele, complexe pentru Asociațiune, pentru care însă nu erau încă create condițiile și posibilitățile de realizare a lor. De

[63] *Transilvania*, nr. 4 jubiliar, iulie-august, 1911, p. 338.

exemplu, înființarea unei „academii de drepturi" s-a dovedit imposibila în perioada cât a fost el președinte. A renunțat la aceasta la timp și a fost de acord cu fixarea unor obiective mai accesibile, mai lesne realizabile. În această direcție a muncit mult pentru înființarea unei școli de fete „insistând în toate ocaziile ca propunerea făcută în acest sens, de referentul școlar Ananie Trâmbițaș la adunarea generală din Sighișoara (1879) să ajungă cât mai curând o realitate. „În toamna anului 1886 școala aceasta s-a și deschis cu 43 de eleve sub conducerea luminatului director Dr. Daniel Barcianu și cu sprijinul unor profesori bine pregătiți".[64]

Iacob Bologa este unul din conducătorii Asociațiunii, care a înțeles din timp, că pentru buna funcționare a Asociațiunii ca instituție are nevoie de o organizare internă flexibilă, apropiată de marea masă a populației, pe care trebuie să o cunoască bine și să fie apropiată de ea. De aceea a stăruit pentru înființarea despărțămintelor, „în fruntea cărora să fie așezați oameni cu pricepere, cu râvnă și interes statornic pentru chestiunile culturale, ca astfel spiritele să fie ținute în continuă trezvie și să nu fie lăsate a ațipi iarăși în obicinuita somnolență, după orice adunare generală pompoasă și reușită".[65] Deosebit de frumos și cu deosebită căldură sufletească a fost descris profilul moral, caracterul nobil, precum și meritele sale în dezvoltarea și progresul Asociațiunii, de vechiul său prieten, George Barițiu, cel care i-a urmat la președințe. Barițiu l-a descris ca pe un om cu suflet candid, cu o inimă curată întru care puteai citi ca printr-un cristal transparent.

Pentru Iacob Bologa *Asociațiunea* era un al doilea altar după cel al religiei sale. Acestui „al doilea altar" i-a sacrificat el speze, timp, călătorii obositoare pentru un om bătrân și adesea liniștea sufletească de câte ori vedea că limba și cultura română ne erau amenințate. „Mic este el, modest și umilit ca și bisericile religiunii noastre cele de lemn rămase din veacurile servituții, el este însă singurul sanctuar, care în loc să ne dezbine în confesiuni sau în partide politice, ne adună și ne unește pe toți la o sfântă agapă precum la cea gustată de creștini din biserica primitivă a lui Iisus Christos. Rogu-vă aveți grijă de asociațiune și de tinerele sale institute, luați măsuri preparative și pentru adunarea ei generală". Acesta fu testamentul său (Cipariu), pe care ni-l lăsă cu limbă de moarte în 28 mai a.c. (1888).

[64] *Ibidem*, p. 339.
[65] *Ibidem*.

Adunarea generală din Blaj din 1877 l-a ales președinte pe Timotei Cipariu, Iacob Bologa fiind ales de această dată vicepreședinte.

Dar din cauza unei boli chinuitoare de care suferea Timotei Cipariu, adunările generale ale Asociațiunii din Sighișoara (1879), Turda (1880), Dej (1882), Brașov (1883), Orăștie (1884), Gherla (1885), Alba Iulia (1886), Sibiu (1887), au fost conduse de vicepreședintele Iacob Bologa. Acesta a avut un respect deosebit față de personalitatea și statura de om învățat a lui Timotei Cipariu pe care-l numea adeseori „ilustrul președinte"..., „Celebrul literat român", ... „mult meritatul și prea eruditul președinte al Asociațiunii" etc.

Timotei Cipariu a avut o activitate impunătoare în cadrul Asociațiunii mai ales în primii 6 ani de existență ai ei, când președintele Șaguna era preocupat și cu formalitățile de întronizare a sa ca Mitropolit ortodox al Ardealului, cu senatul imperial și dieta românească de la Sibiu din 1863-1864. Cipariu a condus în această perioadă adunările generale de la Blaj în 1863, Hațeg (1864) și Abrud (1865). A expus trei lucrări savante și de ținută: „Despre limba și literatura română" la Brașov în 1862, „despre tablele cerate" la Abrud în 1865 și „despre ortografie și principiul etimologic" la Alba Iulia în 1866.

Între 1877 și 1888 nu a mai avut forța să participe la lucrările Asociațiunii ca în tinerețe. „Dar din strălucirea numelui său - cum bine observa istoricul Ion Lupaș - se răsfrângeau însă raze luminoase și asupra instituțiunii culturale, care onorându-l cu scaunul de președinte s-a onorat pe sine și despre care spunea octogenarul Cipariu în adunarea generală din Sibiu (1881), că a fost înființată „prin zelul, stăruința și patriotismul general al tuturor bărbaților de inimă și devotament, voind să îndemne prin această constatare și generația ce avea să urmeze, a se interesa mai de aproape și cu mai multă bunăvoință de soarta Asociațiunii".[66]

Cei doi conducători ai Asociațiunii din perioada 1877-1887 au colaborat foarte mult cu George Barițiu. S-a văzut aceasta prin diversificarea activităților pe care le exercita în general și a sporirii numărului de intelectuali care participau deja, în număr mare, la activitățile ei, a preocupărilor pentru tipărirea unor reviste, a unor cărți etc. Observăm, de exemplu, dizertații care se adresează mai multor categorii de oameni, cum ar fi cele din domeniul financiar; o temă dedicată sublinierii importanței studiilor meteorologice și înființării de observatorii meteorologice în diferite puncte ale Transilvaniei,

[66] *Ibidem*, p. 341.

studii precum: „Necesitatea promovării și dezvoltării meseriilor la români; „Însemnătatea studiului botanic, economia câmpului" etc.

George Barițiu participa la una din adunările generale cu tema intitulată: „Idei fugitive despre industria de casă și cea mică". Se începe o adevărată emulație în rândurile intelectualității române în a participa cu dizertații cât mai interesante, necesare practicilor activităților productive ale românilor, agricultură, meserii, industrie etc., activităților financiare, științelor tehnice și practice etc. Dar și bine documentate și accesibile nivelului populației românești.

Dar nu toate lucrurile mergeau întotdeauna bine, corespunzător.

Cu editarea revistei *„Transilvania"* a avut Barițiu cele mai mari neplăceri. E drept, prin anii 1870-76 au început a colabora unii intelectuali și prieteni ai lui Barițiu. Dar unii criticau revista *Transilvania*. Erau nemulțumiți că i-a dat un profil istoric. Alții că încasează prea mulți bani din redactarea ei etc. În anii 1877-1878, Barițiu, a avut un lung și obositor proces de presă, iar adversarii și nemulțumiții de profesie i-au adresat diferite critici care l-au nemulțumit profund pe Barițiu.

Dar, în același timp, Barițiu, se bucura în continuare de un enorm prestigiu în rândurile celor mai multe categorii sociale și profesionale a românilor ardeleni.

Dovada celor afirmate mai sus, o constituie cele întâmplate la adunarea generală a *Asociațiunii* din 4 și 5 august 1878. La această adunare atât președintele cât și vicepreședintele au lipsit. A fost numit cu foarte mare însuflețire să prezideze el adunarea.

În cuvântarea de deschidere „George Barițiu le-a făcut participanților o expunere asupra trecutului literaturii române. În prima parte a dezvoltat istoricul fazelor prin care a trecut literatura noastră până în anul 1860. Literatura română, spunea Barițiu, datează din secolul al XVI-lea. Ea a continuat să se dezvolte mult timp până când a dat peste piedici mari. „Aceste piedici fură *slavismul*, care s-a încuibat în biserica noastră și apoi *elenismul*, care intrase în viața noastră socială și publică română".

A doua parte a cuvântării a fost dedicată de Barițiu analizei dezvoltării literaturii române după 1860. Pentru a sprijini această mișcare s-a și înființat Asociațiunea transilvană pentru dezvoltarea literaturii și culturii poporului român. Un sprijin de nădejde pentru aceasta fiind revista „Transilvania". În ultimii ani se dezvoltă în rândurile românilor nu numai literatura, ci și

meseriile, ca rezultat al modificărilor comportamentului românilor, care încep să-și însușească noi concepții de viață, alte comportamente civilizate, încercând să țină pasul cu popoarele mai înaintate.

Din cauza unor neînțelegeri fie cu unii membrii ai comitetului, fie cu alte persoane din cadrul Asociațiunii, George Bariţiu îşi anunţă demisia din nou pe care o explică într-o scrisoare din 6 III 1879 adresată aceluiași Comitet al *Asociațiunii* motivând-o prin faptul că în acea calitate de secretar I nu există niciun gen de ocupație prevăzut de statut; chiar dacă ar fi fost, etatea sa înaintată nu-i permitea a fi distras de la ale lui; lucrările literare cu a căror executare îl onorase Societatea Academică Română, erau de așa natură încât îi răpeau tot timpul cât îi mai rămânea de la propriile sale preocupări; ulterioara sa petrecere în Sibiu, care era reședința Comitetului Asociațiunii, era cu totul incertă. Tot din aceste cauze și din altele ce nu folosește a le memora, mă rog ca să fiu dispensat de sarcina și răspunderea morală ce cad asupra mea ca președinte al secțiunii istorice de care nu mă simt nicidecum capabil”.[67]

În aceeași scrisoare anunță Comitetul că îi transmite cărți de la consilierul Dimitrie Moldovan, manuscrise pentru *Transilvania* etc. Comitetul este rugat să-i trimită în România lui George Sion, secretarul general al Academiei foaia *Transilvaniei* pe 1877 și 1878, ca și disertațiunea sa academică, publicată în *Transilvania*, pentru Analele Societății Academice Române.

Într-o scrisoare datată Sibiu, 28/16 iunie 1880, George Bariţiu aminteşte Comitetului Asociațiunii că după 16 ani de la decesul lui Andrei Mureșan, era timpul ca monumentul cerut de națiune „să se pună odată deasupra cenușii lui Andrei Mureșan, până nu va dispărea urma gropii și care pauzează la Sf. Biserică «de pe Tocile»”, în Brașov.

Suma de 400 fl. destinată acestui scop se află în ființă la Comitetul *Asociațiunii*. De mai este și altă sumă adunată spre același scop în Brașov, se poate afla fără dificultate”.[68] De fapt, primele demersuri ale Astrei pentru un monument în memoria lui Andrei Mureşean se făcuseră în 1872, inițiindu-se colecte în acest scop; suma colectată fiind în 1880 de 440 fl.

Bariţiu roagă ca în adunarea generală ce se va ținea între 7 și 9 august 1880 la Turda, noul Comitet al Astrei ce va fi ales să fie autorizat și însărcinat, ca în limitele sumei ce se va constata că este adunată în acest scop, să procure un

[67] *G. B. C. X*, p. 285.
[68] *Ibidem*, p. 286.

monument și să îngrijească prin despărțământul Brașov pentru așezarea lui cel mult în termen de un an. La adunarea generală de la Turda din 7-9 VIII 1880 s-a hotărât reluarea colectelor, astfel încât monumentul să poată fi inaugurat în 1883 când întâlnirea anuală urma să aibă loc la Brașov. Deoarece însă în 29 IX 1882 s-a constituit în Brașov un comitet special care s-a angajat să ridice o piatră funerară pentru A. Mureșan – Sfințită în 1883 – fondurile bănești adunate pentru monumentul acestuia – prea mici pentru acest scop – vor rămâne în continuare în administrarea Astrei.[69]

Într-o altă scrisoare (cerere) datată Sibiu, 28/16 iunie 1882, Bariţiu revine asupra cererii din 6 martie 1879 prin care solicita să fie eliberat din postul de secretar I al Asociațiunii. I s-a răspuns atunci că nu Comitetul, ci Adunarea generală „este în drept a-și demite pe funcționarii săi".

Dar acum, la Turda, adunarea generală o va putea face legal, deoarece coincide cu „împrejurarea legală că, cu împlinirea de 3 ani expiră funcțiunea Comitetului întreg, împreună cu funcționarii săi". Totodată amintește că după organizarea secțiilor științifice ale Astrei (istorică, filologică și fizico-naturale) pe temeiul unui regulament și după litera și spiritul paragrafului 8 „Unul din cei doi secretari prevăzuți în statutele *Asociațiunii* nu mai are nici un înțeles, întru atâta încât postul său *dă numai ocaziune la sotise și insulte, ca și cum acelea ar fi o sinecură, prin* urmare s-ar înghite o parte din veniturile Asociațiunii.

Nefiind eu dedat cu insulte de natura acelora, rog pe onor. Comitet ca demisiunea mea să binevoiască a o notifica adunării generale, în acel sens că un post de secretar a devenit cu totul de prisos".[70] Bariţiu a rămas secretar la Astra până în 1888, când devine președintele ei, cererea sa nu a fost satisfăcută. Dar aceste cereri aveau darul să-i alarmeze sau măcar, să le atragă atenția, că în interiorul Asociațiunii nu toate lucrurile merg bine, că unii muncesc, depun eforturi extraordinare, iar alții doar criticau munca celor harnici și întreprinzători sau spuneau că *Asociația* și-a fixat sarcini prea mari pe care nu le putea duce la îndeplinire.

Este adevărat că harnicul și întreprinzătorul Bariţiu, a fixat un plan bogat, diversificat, încă de la înființarea Asociației, din 1861, care nu a putut fi îndeplinit nici peste câteva decenii în totalitate. Conform planului întocmit de inimosul Bariţiu, Asociațiunea ar fi fost chemată să îngrijească de cele mai bune

[69] Vezi: *Ibidem*, nota 2.
[70] *Ibidem*, p. 288.

cărți didactice pentru școalele populare, de compunerea unui compendiu din istoria Transilvaniei pentru popor și pentru școalele inferioare, de îmbunătățirea agriculturii, horticulturii, viticulturii, a pământului și a pădurilor, mai departe să dea descrieri comparative despre locuitorii, porturile și obiceiurile din diferite ținuturi românești, să se ocupe de chestiuni de higienă, fiziologie și psihologie, cu privire la poporul român, să pregătească o colecție de cele mai bune balade românești ardelene, să adune toate inscripțiile române din Transilvania, să studieze în mod comparativ flora Transilvaniei, Banatului și a Bucovinei cu „numiri românești și cu observațiuni medice, care să meargă în paralel cu credința sau știința, ce o are poporul despre puterea vindecătoare sau veninoasă a plantelor patriotice". Programul era extrem de bogat, diversificat, el putea deschide un evantai de specialități foarte larg și cu specialități foarte necesare poporului român, la acea vreme. Cerea de asemenea, eforturi financiare foarte mari. Pentru unele teme trebuiau înființate grupe de cercetare, instituții speciale; unele sarcini, ca cele legate de manualele didactice intrau în atribuțiile școlilor, ceea ce nu înseamnă că ajutorul Asociațiunii nu era binevenit. În întregime nu l-ar fi putut realiza nici măcar întocmitorul lui. Aceasta nu scuză faptul, că în primul deceniu și jumătate de existență a Asociațiunii se realizase foarte puțin din acele obiective. Programul era vast, dar el oferea un larg teren de activitate pentru toată intelectualitatea românească, multă, puțină, cât era. Ceea ce a fost mai rău, a fost faptul că nici după apariția „*Transilvaniei"* la 1 I 1868, cei ce ar fi putut să scrie, să ofere studii acestei reviste nu o făceau sau o făceau în măsură foarte mică.

Din corespondența sa cu Comitetul Asociațiunii și cu diferiți colaboratori și prieteni ai săi, reiese că Barițiu a rămas de la început aproape singur la „Transilvania", el îndeplinind nu numai funcția de redactor șef al revistei, ci se preocupa de toate treburile legate de ea. De multe ori „Transilvania" era scrisă de la un capăt la altul numai de redactorul ei. El având ca principală preocupare științifică istoria națională a Transilvaniei, revista sibiană devine treptat o revistă de specialitate cu profil istoric. Barițiu scria fără întrerupere studii istorice, pentru unele găsea timp să le redacteze cumsecade, pentru altele mai puțin. Scrierile și documentele publicate de Barițiu, nu au atras un public suficient de cititori pentru ca „Transilvania" să lucreze cu profit.

Așa că, în câțiva ani, „Transilvania" a produs un deficit de 4.000 fl. Acest fapt a provocat nemulțumirea unora, care profitând, bineînțeles, de această situație, îl acuzau pe Barițiu că irosește fondurile Asociațiunii. Nemulțumirile

lui Bariţiu au fost atât de mari, încât în 6 ani şi–a cerut de 4 ori demisia de la redacţia revistei, dar era întotdeauna rugat să mai rămână pentru a nu zădărnici întreprinderea. Bariţiu, spunea adeseori că ar fi dorit să scape din iobăgia, „în care fu aruncat sub titlul foarte frumos de secretar primar şi de redactor". Mare i-a fost şi amărăciunea când într-o şedinţă a comitetului din 10 noiembrie 1874 un membru al acestuia a propus ca remuneraţia redactorului să fie redusă de la patru sute la două sute de florini. Propunerea nu a fost acceptată, dar Bariţiu a fost afectat profund. Ca răspuns la acea propunere, el scria că nu s-a obligat niciodată să scrie singur foaia, ci a primit doar să fie redactor, care să aranjeze materialele ce vor sosi de la alţii. Dar s-a trezit în situaţia de a scrie numai singur foaia.

Nimeni nu lua în consideraţie că elaborarea unui articol cerea timp pentru documentare, care, la rândul ei, costa şi ea, pentru că redactorul, din cauza lipsei de biblioteci, trebuia să cumpere acele cărţi şi să facă şi unele cheltuieli din banii proprii.

Bariţiu destăinuie că pentru *„Transilvania"* a lucrat câte 800 de ore pe an şi i s-a plătit cu ½ florin ora, în timp ce de la Gött din Braşov ca redactor al „Gazetei" primea remuneraţie dublă. În total el a dăruit naţiunii prin munca la „Transilvania" 2400 fl.v.a. În afară de el şi alţi doi literaţi români din Ardeal, scria Bariţiu, nimeni nu a donat pentru scop literar asemenea sumă, „fie în bani, fie în laboare".

Urmarea firească a slăbirii interesului publicului pentru revista „Transilvania" a fost sistarea ei la 1879 pentru o vreme şi înlocuirea prin câteva fascicole de „Anale".

Dacă până în anii 1879-1880 era criticată când foaia „Transilvania", când o activitate sau alta a Asociaţiunii, în acei ani începe să fie criticată activitatea Asociaţiunii în ansamblul său.

Din studierea vieţii şi activităţii lui G. Bariţiu, observăm că întotdeauna el a fost criticat de mulţi adversari. Bariţiu le-a răspuns întotdeauna pe măsură, clarificând lucrurile. Alteori nu dădea nicio atenţie criticilor făcute cu rea voinţă şi tendinţă evidentă de denaturare a lucrurilor. În general criticilor făcute de adversari politici nu le răspundea sau le răspundea cum se spune, numai în treacăt.

Dar criticile din interiorul Asociaţiunii sau din partea unor români în general, îl afectau foarte mult pe istoricul nostru. Îl durea sufletul când unii în loc de pace, armonie, colaborare, sentimente de solidaritate naţională, culturală

semănau între români discordie, dădeau semne de nemulțumire, criticau necruțător și reducând la zero tot ce se lucrase și se înfăptuia. Toate acestea l-au determinat, în sfârșit, pe Barițiu, să ia apărarea întregii activități și a tuturor realizărilor – bune sau mai puțin bune – din primii 19 ani ai activității ei. Dăm mai jos extrase în care, Barițiu ia atitudine împotriva unor cârcotași și a unor critici de profesie, demonstrând că Asociațiunea nu a pierdut din vedere interesele maselor, a poporului român în totalitatea sa.

2.4. Activitatea Asociațiunii transilvane pentru literatura română și cultura poporului român în primii 19 ani ai existenței sale relatată de George Barițiu

„De câțiva ani încoace parola de zi a unor oameni este a imputa Asociațiunii transilvane române, că ea face foarte puțin pentru folosul practic, real al maselor poporului, pentru prosperitatea lui materială. Pretențiile exagerate adresate Asociațiunii noastre în acest înțeles ar fi nedrepte și asupritoare încă și atunci, când națiunea ar fi fost în stare sau ar fi voit să pună la dispoziția ei un venit anual atât de mare, cât este astăzi capitalul ei întreg, care abia trece de 73.000 de florini. Adunați la un loc toate acele pretențiuni de ajutoare, de reforme, de publicațiuni literare, institute noi științifice, industriale, economice, secțiuni științifice, academice, școli agronomice și reale, subvențiuni la școale primare etc. etc. câte se cer ca să le înființeze Asociațiunea și veți cunoaște ușor, că realizarea lor presupune un venit anual de cel puțin 250 de mii”.[71]

„Aceste 250 de mii, explică Barițiu, nu le avea după 19 ani nici sub formă de capital, nici sub formă de venit curat. Capitalurile s-ar fi adunat, explica Barițiu, dacă adunarea generală din 1861 nu ar fi hotărât ca din veniturile anuale și chiar din taxele anuale numai a cincea parte să se adauge la capital, iară 4/5 părți să se împartă spre ajungerea scopului Asociațiunii, pe fiecare an așa cum va afla de cuviință adunarea generală. Așa a voit națiunea, pentru că ea și-a zis în acest caz, la înființarea acestei instituții, că voiește să ajute fiilor săi *acuma îndată*, cel puțin în lipsele cele mai urgente. Aceeași națiune românească a *cunoscut pe la 1861 imperioasa necesitate de a multiplica suma*

[71] Vezi: Analele Asociațiunii transilvane pentru literatura română și cultura poporului român, XX, 1880, p. 7.

inteligenței naționale, a cărei lipsă pe atunci, și după aceea vreo 10-12 ani se simțea foarte tare. Pe atunci, românii abia aveau, de ex. 1/3 parte din câți funcționari români ni se cerea; în toată Transilvania abia erau vreo cinci avocați, doar câțiva medici români și vreo trei ingineri și nici atâți agronomi, silvicultori, pomologi etc., iar pe oamenii versați anume în științele de stat și totodată independenți, atât din punct de vedere material, cât și în vocațiunea lor, pentru ca să ia parte activă ca deputați în corpul legislativ îi puteai număra ușor pe degete. Și câți erau oare bărbații literați, devotați științelor, câți publiciști independenți aveam de aceia, care să fi avut de unde sau să fi voit a depune cauțiune de câte 2.500 fl. și de 5.000 f.v.a., apoi dacă se vedeau citați la poliție sau la procuror, ori dacă le veneau așa numitele *avertismente (Verwarnungen),* să tremure de frica pierderii cauțiunii, a funcției ori a catedrei de profesor, să nu se facă de ură cu mai marii lor, și să nu-și audă femeile plângând că au să rămână pe stradă cu câte 5-6 prunci?

Așadară din nenumăratele probleme ale asociațiunii cea dintâia trebuia să fie, precum a și fost, cel puțin înzecirea numărului bărbaților de litere și științe. Fără aceștia cum putea ea să se apuce de rezolvarea altor probleme, prin cine era să se apropie de masele poporului?”[72]

Dar Asociațiunea nu s-a limitat numai la atât, explică patriotul român în continuare. Dimpotrivă, ea nu a pierdut din vedere niciun moment interesele maselor. Pentru această grijă de mamă adevărată a dat Asociațiunea proba cea mai bună prin însăși programa sa stabilită și adoptată în *prima* sa adunare ținută la Sibiu în zilele de 4-7 noiembrie 1861. Punctul 3 [Starea agriculturii la românii transilvăneni – (n.ns.T.I.) cu specificările sale sub literele: a), b), c), d), e), f), g)], apoi pp. 4, 5, 6, 7, 8, 9-14 se ocupă exclusiv cu starea și cu viitorul poporului român.[73] Dar acea programă în 15 puncte adoptată la Adunarea generală a Asociațiunii a fost uitată și de vechea generație, iar noua generație nu a mai avut de unde lua cunoștință de ea.[74] Programa în 15 puncte este completată de câteva „dispozițiuni” suplimentare care prevăd ca „Administrațiunea să ia măsuri energice «spre a complini lacunele din istoria patriei și a națiunii noastre»”. După ce sunt prevăzute în acest scop se specifică în mod expres ca „Foaia periodică, ce va ieși pe spezele *Asociațiunii*, să se ocupe

[72] *Ibidem*, pp. 7-8.
[73] Actele privitoare la urzirea și înființarea Asociației transilvane pentru literatura română și cultura poporului român, Sibiu, 1862, pp. 104-108.
[74] Vezi: Analele Asociațiunii transilvane, fascicolul I, Sibiu, 1880, pp. 8-10.

per eminențiam cu publicarea de documente istorice în original și în traducțiune".

Dar problema, scria Barițiu, nu consta numai în faptul dacă Asociațiunea a avut sau nu un program? Răspunsul a fost că l-a avut. Problema se punea și din punctul de vedere al măsurii în care a fost realizat acest program și cum s-a îndeplinit el în cei 19 ani scurși de la înfăptuirea instituției naționale românești? Mulți, explica Barițiu, dădeau răspunsuri la acele întrebări bazându-se și pe bârfe, fel de fel de zvonuri nefondate, alții fiind chiar interesați în denaturarea realităților sau chiar în a produce daune mișcării naționale românești.

Barițiu care avea profesia de gazetar „în sânge" nu s-a limitat numai la răspunsuri bazate pe logică, pe construcții de cuvinte, el exprimă adevărul bazat pe mărturii ale contemporanilor iubitori de dreptate și adevăr. El s-a adresat actelor și documentelor, rapoartelor anuale la Adunările generale la ședințele de comitet, materialelor publicate în Analele Asociațiunii, în revista „Transilvania" etc. Se poate descoperi adevărul, susținea Barițiu, numai din documente autentice, „despre lucruri, care s-au petrecut cum se zice, pe din dosul culiselor. Așa, de exemplu, s-ar fi înșelat rău, dacă ar crede cineva, că a fost ușor a se câștiga concesiunea necesară la înființarea acestei Asociațiuni sau – și mai rău, atrage el atenția – că ea nu ar fi trecut și până acuma prin pericole, de care lumea din afară nu are nici o idee".[75]

Din documentele studiate reiese că Asociațiunea a făcut pentru popor, mai mult decât s-ar fi putut aștepta cineva de la ea, având în vedere mijloacele modeste ce i s-au pus la dispoziție, din punct de vedere financiar.

Pentru prosperarea poporului fiecare adunare generală a luat câte 2-3 măsuri de stimulare a economiei în general, a agriculturii și meseriilor în special. În adunarea generală din 1862 s-au recomandat măsuri de creștere a viermilor de mătase pentru sporirea mijloacelor financiare a populației, s-a organizat o expoziție mixtă de manufacturi naționale și de obiecte agricole la Brașov etc. Expoziția a fost, spunea Barițiu, ocazia cea mai bună creată poporului ca să-și cunoască puterile proprii în bărbați și femei, să se pornească o nobilă rivalitate și încredere în sine. În acea expoziție de la Brașov, organizată într-o scurtă perioadă, de 5 luni, s-au adunat peste 2.200 de obiecte, unele uimind lumea prin calitatea și frumusețea lor. În anul 1883 adunarea generală a

[75] *Ibidem*, pp. 10-11.

pus la dispoziție un premiu de 100 fl. pentru cea mai bună carte de agronomie și pomărit. Dar la aceste stimulente nu a răspuns nimeni. De ce? Românii nu aveau specialiști în Agronomie. A fost, credem noi, și un semnal de alarmă ca printre bursierii Asociațiunii să se recomande unor tineri să facă studii agronomice.

Adunarea generală de la Abrud, după ce ascultă disertația lui G. Bariţiu despre *științele tehnice*, în special despre arhitectură, a votat de astă dată și o bursă tehnică pentru un student la o școală reală sau tehnică. Acest vot nu s-a dat atât de ușor, ci numai după lungi și fierbinți dispute, deoarece românii ardeleni se orientau atunci cu prioritate spre studii de drept, deși comitetul preliminase și pentru acestea 500 f.v.a.

La adunarea de la Alba Iulia din 28 și 29 august 1880, spiritele erau încinse, turburate, bugetul s-a discutat într-o stare de iritație. Unii membrii ai Asociațiunii au susținut să nu se mai facă speze cu tipăritul actelor ședințelor și a listelor membrilor Asociațiunii „că și așa nu le citește nimeni". Alții cereau ca nu numai actele să se tipărească, ci și foaia prevăzută în statut (Hanea, Cipariu, Hodoșiu, mitropolitul Șuluțiu). „Adică să aduni fonduri și să te uiți la ele, până ce se vor face milioane în vreo sută de ani, iară până atunci să punem frumos mâinile în sân, că vor scrie alții în limba lor pentru noi. Unii nu voiau a se da nici burse la vreun tehnic. În fine se votă totuși cu mare greutate o bursă de 300 fl. pentru un tehnic la Viena și două pentru pedagogi la Praga, căci acuma se simțea cu adevărat necesitatea de *adevărați pedagogi*; se votară însă și pentru juriști 480 fl.v.a.".[76] S-au votat doar 200 fl.v.a. pentru tipărirea actelor, relatează Bariţiu, ceea ce era cu totul insuficient.

La adunarea generală de la Cluj din 1867 suma burselor și al bursierilor a sporit, a crescut și numărul de specialități pentru care s-au acordat burse pentru meserii, cultivatori de fragi. Totodată s-a hotărât, în sfârșit, apariția revistei „Transilvania" pentru care s-a alocat o subvenție de 400 fl.

De altmintrelea foaia se înființă numai după dezbateri lungi și fierbinți, continuate încă și în trei ședințe ale comitetului din 15, 25 oct. și 1 nov.1867.

În felul acesta, adunarea generală din Cluj restabili cum am zice, cumpăna între cele două probleme ale asociațiunii: *literatura și cultura reală*, teoria și praxa".[77]

[76] *Ibidem*, pp. 12-13.
[77] *Ibidem*, p. 14.

Adunarea generală din august 1868 a continuat cu certurile începute la Cluj, mai ales pe tema conținutului „Transilvaniei". Se susținea ca să se publice articole populare. Adică articole pe care să le înțeleagă și poporul nostru. Nimeni însă, reproșează Barițiu celor ce făceau asemenea propuneri, nu scriau ceea ce susțineau: articole populare. Pentru a completa spațiul rămas fără „articole populare", din partea celor ce le propuneau și nu le executau, redactorul le-a ocupat însă prin publicarea unor documente, care, poate, nepublicate atunci s-ar fi pierdut iremediabil.

Adunarea generală de la Șomcuta din 1869 a fost, după părerea lui Barițiu, una cu participare dintre cele mai numeroase. Fondul asociației sporise la suma de 40.282 fl. 95 ½ cr. din ale cărui venituri au putut fi repartizate burse pentru doi studenți la facultatea filozofică pentru a deveni profesori de gimnaziu, s-au acordat premii pentru cei ce practicau altoitul pomilor, s-a dezbătut planul de înființare a unui gimnaziu românesc la Seini – districtul Sătmar. Toate bursele votate în alți ani au fost aprobate și la Șomcuta.

Adunarea generală din Năsăud a mers pe calea inaugurată de cea de la Cluj (1867) de a îndemna și încuraja pe tinerime la mai multe ramuri de cunoștințe, iară nu numai la științele juridice: la 2 studenți de la facultatea filozofică 600 fl., 1 politehnic 300 fl., 1 agronomist 330 fl., 2 la școală reală 100 fl, 2 sodali 100 fl., 2 premii pentru altoi, iar la juriști numai 200 fl. Juriștii, atrage atenția Barițiu, au primit de data aceasta numai 200 fl. Românii transilvăneni aveau deja un număr însemnat de juriști. Barițiu va lupta și va atrage mereu atenția fruntașilor naționali că românii transilvăneni aveau mare nevoie de ingineri, agronomi, economiști, medici, profesori etc., insuficiența acestora influența negativ nivelul de viață și progresul general al românilor.

La adunarea generală din 1871, juriștii au primit 300 fl.v.a. pentru burse, 2 filosofi 800 fl.v.a., 2 tehnici 800 fl., 4 sodali meseriași a 50 fl. 200, 1 elev la școala comercială etc. Orientarea era clară către științele tehnice și economice. La 1870 încep să fie repartizați bani și pentru dezvoltarea bibliotecii.

Barițiu făcea aici, de fapt, un bilanț al ajutoarelor în burse pe care le acordase *Asociațiunea* timp de 10 ani în vederea sporirii elitei intelectuale românești. El recunoaște, că pentru nevoile românilor în acest domeniu era încă insuficient. Dar, tot el spune că, „cu mijloace mici nu se pot ajunge scopuri mari, nici a se realiza planuri vaste".[78] Considera o nedreptate din partea celor

[78] *Ibidem*, p. 16.

care cereau „de la ea lucruri pe care le executa, nu o reuniune modestă, ci un guvern, în a cărui administrație se dau milioane sau măcar vreun cler, care dispune de venituri anuale cu sutele de mii”.[79] Secretarul I al Asociațiunii rostea, la rândul lui, o critică aspră la adresa celor ce așteptau de la Asociațiune mult, iar ei erau indiferenți, nepăsători, așteptau totul de la 10-12 oameni, fără a ajuta cu munca sau cu bani. „Este un semn rău, - scria el – când oamenii uită, că Asociațiunea transilvană nu are potestate executivă; este însă și mai rău când lipsește spontaneitatea, voința fermă de a-și face ei înșiși binele, fără a fi împinși de spate”.[80]

Aceste însemnări ale lui Bariţiu se referă numai la un singur aspect al activităților Asociațiunii: cel al ajutoarelor materiale și al stimulentelor în vederea creării unor elite românești atât în domeniul ridicării nivelului cultural, științific și spiritual, cu consecințe în îmbunătățirea structurii sociale a românilor și a îmbogățirii vieții lor spirituale în general. Se degajă din însemnările sale că între dorințe și posibilități există o foarte strânsă interdependență, în întocmirea unor bugete de perfecționare a calificării și ridicării nivelului cultural-spiritual și științific. A voi și a dori nu înseamnă același lucru. Asociațiunea dorea și ea multe burse, mulți studenți și elevi. Dar mijloacele financiare și bănești, de care dispuneau, erau încă reduse, modeste am putea preciza: Situația financiară precară a Asociațiunii s-a prelungit cam până prin 1880.

Asupra acestui subiect, George Bariţiu va veni cu schițe istorice, dar și cu explicații suplimentare. Deocamdată, el își va face, în continuare datoria de redactor al foii „Transilvania” – deși unii nemulțumiți îl vor mai supăra cu critici nedrepte și eronate cu privire la funcția sa de redactor al foii „Transilvania” cât și la cea de secretar I al comitetului Asociațiunii. Astfel, din corespondența bariţiană, aflăm dintr-o scrisoare datată Brașov, 29/17 iulie 1879 adresată lui Timotei Cipariu, președintele instituției, că Bariţiu cerea, ca membru al Asociației transilvane să i se acorde din cele două zile în care se vor desfășura ședințele adunării generale în Sighișoara, câte ½ oră, „spre a da lectură la două disertațiuni ... și anume:

1) Recesiune asupra publicațiunii franceze: La Race latine. Le Chant des latins par le baron de Meyronnet Saint-Marc, 1879.

[79] *Ibidem*.
[80] *Ibidem*.

2) Prima tipografie și primele cărți românești tipărite pe la începutul reformațiunei religioase între sașii din Transilvania, disertațiune istorică".[81] Ca membru disciplinat al Asociațiunii, Barițiu promitea că va prezenta disertațiunile conform regulamentului, cu o zi mai înainte, adică pe 7 august 1879.

Barițiu a prezentat cele două lucrări în adunarea generală de la Sighișoara cu titlurile definitive: Recesiune asupra cărții „La race latine. Oratorium par le baron Meyronnet Saint-Marc à Montpellier 1878; Cele mai vechi tipografii, mori de hârtie și cărți românești în Transilvania și Ungaria între anii 1850-1882".

Urmărind în continuare corespondența lui George Barițiu, aflăm că în perioada de început a anilor 1880, „Asociația transilvană ..." se preocupa deja nu numai cu acordarea de burse, de ajutoare pentru calfe și meseriași, ci își lărgea tot mai mult preocupările în vederea prezentării poporului român nu numai ca entitate culturală ci și economică, și din punctul de vedere al preocupărilor artistice, estetice, de omagiere a marilor sale personalități etc.

Într-o scrisoare trimisă de Barițiu din Sibiu pe 6 iunie 1881 ginerelui său, Ioan Iuga, la București, aflăm că învățatul român era preocupat de reușita unei expoziții pe care o organiza sub auspiciile Asociațiunii pentru data de 15/27 august din acel an, dată la care mai trebuia să dea gata – conform sarcinii primite în ședința Academiei Române din 28 august 1878 – monumentul lui Papiu Ilarian. Pentru acest monument Academia alocase suma de 5.800 lei. Barițiu îl ruga pe Constantin Iuga să ia măsuri pentru ca Academia să-i trimită banii alocați. „Timpul – îi atrage atenția Barițiu lui C. Iuga – este foarte înaintat. De aceea te rog, pe temeiul petițiunii mele adresată Delegațiunii și rămasă la dumneata, să-mi mijlocești cât mai curând numărarea a sumei votate spre acel scop de către Academie. De cumva hârtia mea se va fi rătăcit, te autorizez prin aceasta ca să cumperi dumneata alta și să-mi subscrii numele meu, apoi să-mi trimiți 600 fl.v.a."[82].

Barițiu era foarte entuziasmat de modul cum mergeau pregătirile pentru expoziția Astrei din 1881. El și-a mobilizat și membrii familiei pentru a da ajutor la organizarea acesteia. Era foarte entuziasmat de modul cum lucrase fiica sa cea mai mare, Victoria, soția lui Constantin Iuga, și o nepoată, Virginia.

[81] *G. B. C. X*, p. 93.
[82] *G. B. C. VIII*, p. 92.

„Ți-a scris Victoria? – îl întreba Bariţiu pe ginerele său care locuia la Bucureşti, unde ocupa funcţia de casier al Academiei – Am chemat-o pe ea şi pe Aurelia – altă fiică a lui Bariţiu -, ca să vie şi ele; vor fi la mine patru zile. M-am speriat de ce a lucrat Victoria şi Virginia pentru expoziţiune ... va fi una din cele mai frumoase şi mai cercetate. Bilete de căi ferate am împărţit până acuma 1.100, în depărtări mari, până în Marmaţia. O grijă mare avem: să nu dea foc vrăjmaşii. Păzim zi şi noapte. Cu arme de foc".[83] Foc nu i-a dat nimeni expoziţiei. Dar au luat foc organele de stat ungare şi au interzis ca expoziţia să se facă sub blazonul Asociaţiei transilvane ca expoziţie naţională. S-a făcut numai ca manifestare privată.

Dar şi aşa, Bariţiu era foarte mulţumit de ea „Expoziţiunea noastră – scria el – a fost foarte frumoasă şi cercetată de mii de oameni de toate naţionalităţile, saşii şi sasele cu sutele. Bucuria Victoriei era mare ... Spezele expoziţiunii noastre trec peste 6.000 fr. vom avea un deficit ca de 300 fr. Dară nu ne pasă, căci am triumfat frumos".[84]

În general, George Bariţiu, după cum reiese din corespondenţa sa cu contemporanii, nu a avut o constituţie fizică prea robustă. Se îmbolnăvea destul de des, iar uneori era imobilizat la pat cu săptămânile sau chiar cu lunile. Totuşi, uneori era înconjurat de colaboratori, care se îmbolnăveau fie mai des, fie mai grav, încât mai vârstnicul Bariţiu era nevoit să îndeplinească el sarcinile în locul acelora. Am văzut că Timotei Cipariu, bolnav fiind, nu participa ca preşedinte la adunările generale ale Asociaţiunii. Dar nici vicepreşedintele său, Iacob Bologa nu avea o constituţie prea robustă. Boala l-a împiedecat şi pe el uneori să-şi exercite pe deplin obligaţiile de vicepreşedinte.

Într-o scrisoare datată Sibiu 20 august 1882, către Petre Mureşanu - Şireganu, secretar al despărţământului al XII-lea Solnoc - Dăbâca al *Astrei*, Bariţiu îl înştiinţează că preşedintele, Timotei Cipariu, nu va putea participa la Adunarea generală de la Dej din 27-29 VIII 1882, vicepreşedintele Iacob Bologa, deşi în stare de convalescenţă va fi totuşi prezent. Dar multe nu va putea face. Rămân valizi, el, Bariţiu, secretarul II şi casierul. „Avem însă o rugare comună pentru toţi patru membrii biroului, ca la sosirea noastră să lipsească cu totul orice primire de paradă, ci să ajungem la cvartirurile destinate pentru noi ca oricare alţi călători, mai mult incognito. Las că eu unul am fugit în

[83] *Ibidem*, p. 93.
[84] *Ibidem*, p. 94.

toată viața mea de primiri pompoase, dară apoi, afară de secretariu Barcianu, toți trei suntem oameni înaintați în etate și oricum, săturați de zgomote. De altă parte dorim ca sâmbătă după sosirea noastră să aflăm trăsuri spre a face vizitele obligate la autoritățile municipale și le vom plăti pe oră".[85]

În continuare urmează instrucțiuni precise, clare, concise: ședința să înceapă devreme, precis la ora 10. Slujba religioasă să nu o întârzie. Vor fi citite două lucrări.

La Adunarea generală să nu se facă politică. Să se aibă în vedere că, cu despotismul dualismului, care este intransigent, nu se poate tranzacționa. Barițiu avea în vedere faptul că din 1871 când la adunarea Astrei de la Năsăud toate cele 44 de sate ale fostului regiment de graniță, care formau împreună un district administrativ au devenit membre fondatoare ale Asociațiunii și au donat împreună 5.000 fl. se caută pretexte care să justifice interzicerea ei. Existau precedente: unele instituții slave fuseseră interzise. Trebuia respectată clauza din statute care interzicea Asociațiunii să facă politică. „De aceea și ordinea toastelor va fi regulată de la prezident, pentru cele oficiale vreo 4-5, după care se va ridica masa. De aici încolo închine care cât îi place și cum îi convine, numai să se știe feri de curse. S-a întâmplat adică la vreo trei adunări că unii oaspeți neromâni, au adus în discuțiune chestiuni politice de mare gravitate. Ventileze-le oriunde, numai nu acolea. Scurt: fierbintea noastră dorință este că această adunare să fie una din cele mai impozante prin purtarea noastră în stil antic".[86] Adunarea generală de la Dej s-a ținut într-adevăr în stil sobru, așa cum dorea Barițiu.

El era de părere că buna desfășurare a adunărilor generale și a altor forme de activitate contribuiau la sporirea avuției materiale și spirituale a poporului român, aducând un plus de cunoștințe, de pregătire științifică a tineretului; de sporire a numărului intelectualității românești, de educare și sporire a cunoștințelor practicării unei agriculturi raționale de către țăranii români, de sporire a numărului de meseriași și a pregătirii lor, de organizare a lor și a țăranilor români în asociații cooperative.

Astfel, la adunarea generală de la Dej din 1882 s-a decis ca de acum înainte anul de gestiune să fie anul solar; membrii ordinari cu taxa de 100 fl. să fie numiți membrii pe viață; se iau unele decizii de plasare mai avantajoasă a

[85] *G. B. C. X*, p. 475.
[86] *Ibidem*.

fondurilor Asociațiunii și cu privire la compunerea bugetului; cu suma până la 20.000 fl. să se asigure pentru Asociațiune o realitate de casă în Sibiu, iar restul averii să se investească: ¼ din averea întreagă să se depună în bani, iar ¾ în efecte publice, care atunci pentru bănci constituiau cea mai rentabilă investiție.

În ședința de comitet din 21 dec. 1882, la propunerea inginerului orașului Sibiu și a unui arhitect particular, condus de dorința, ca realitatea (clădirea) să fie cât mai aproape de centrul orașului și corespunzătoare din punct de vedere higienic, se decide cumpărarea fostului hotel la „Leul alb", de pe str. Șaguna Nr. 8 cu prețul de 27.500 fl.

În anul 1883 Adunarea generală autorizează comitetul să clădească din mijloacele fondului general al Asociațiunii cu speze până la 30.000 fl. un edificiu, care să corespundă exigențelor unei școli superioare de fete cu internat. Se aprobă ca fondului de 10.000 fl. creat în 1868 pentru o academie română de drept să i se schimbe destinația – el se ridicase acum la 20.501 fl. – în favoarea înființării școlii de fete. La aceeași adunare generală este ales casier nou, Eugen Brote, unul din fruntașii Partidului Național Român de mai târziu.

Adunarea generală a Asociațiunii convocată pe 15/27 august 1884 la Orăștie este deschisă printr-o cuvântare ținută de vicepreședintele său Iacob Bologa. El își începe cuvântarea cu nespusă părere de rău cu anunțul că „mult meritatul și prea eruditul președinte al „Asociațiunii transilvane pentru literatura română și cultura poporului român" statutariul și prea înțeleptul conducător al adunărilor ei generale, d-l Timotei Cipariu va lipsi și de astă dată din mijlocul nostru. Bologa simte și el, ca și ceilalți participanți la adunare, întristare și supărare, cauzată de lipsa înaltului președinte din mijlocul celor ce au de învățat mult de la el. Totodată se simte onorat și mândru că lui îi este încredințată conducerea, în absența președintelui, conducerea unei adunări culturale, „atât de strălucite, de atâta însemnătate și valoare precum este cea de față; dar ce este pentru mine și mai însemnat, iată că încredințându-mi-se din nou conducerea unei adunări ca aceasta, mi se face din nou o mare onoare, onoarea domnilor, cu care mă voi făli, totdeauna aducându-mi cu multă bucurie aminte, că am stat de mai multe ori, și stau și acuma în fruntea atâtor suflete nobile ale românilor, care au alergat și aleargă întru ajutorul neamului lor, care s-au adunat și se adună, ca să se sfătuiască, că, cum ar putea să-și apere neamul mai cu înlesnire și mai sigur de nevoile, care îl apasă de secole".[87]

[87] „Transilvania" 17-18, 1-15 sept. 1884, p.129.

I. Bologa își exprimă bucuria că la adunarea generală disputele politice și confesionale sunt interzise. Aceasta constituia o garanție că Asociațiunea este și va fi cunoscută de toți românii transilvăneni, că nu va stârni dispute între frați și cu toții vor pune umărul la prosperarea ei.

Analizând realizările și succesele – mai mari sau mai mici ale Asociațiunii – Iacob Bologa constata că ea s-a preocupat cel mai mult de problemele culturii la români și mai puțin de fiicele poporului nostru. Amintește că în 1883 s-a stabilit irevocabil zidirea și înființarea unei școli superioare pentru fetițele române, exprimându-și, totodată, încrederea că această propunere va fi aprobată de către adunarea generală.

Din „Raportul comitetului *Asociațiunii transilvane ...*" despre activitatea sa în timpul de la Adunarea generală din Dej de la 1 sept. 1882 până la 31 dec. n. 1883, se desprind o seamă de realizări și măsuri luate în vederea unei mai bune funcționări a aparatului său instituțional și a perfecționării relațiilor interumane între membrii săi și a relațiilor dintre comitet și întreaga populație românească din Transilvania.

Se raportează cu satisfacție că devenind Asociațiunea proprietară de casă, comitetul s-a mutat cu cancelaria, cu casa și biblioteca din localul închiriat de până atunci, în localul stabil din casa proprie a Asociațiunii, pentru care mutare, au fost de trebuință unele reparații și adaptări.

Cu privire la acordarea de burse, comitetul a ținut seama de repartiția lor de către adunarea generală de la Dej din 1883. Dar, în același timp, raportul dă de înțeles că Asociațiunea nu este societate de binefacere. Cei ce primeau burse își asumau răspunderea obținerii unor rezultate corespunzătoare la învățătură, dacă erau elevi sau studenți. Iar cei ce cereau ajutor pentru a-și deschide o activitate în domeniul exercitării unei meserii primeau ajutorul numai dacă aveau obținut deja un certificat în acel domeniul. Deci se exercita de către Asociație exigența necesară, iar dintre cei ce solicitau ajutoare primea ajutorul cel mai bine calificat în meserie. Cei ce primeau burse dacă aveau o purtare necorespunzătoare sau manifestau indolență li se sistau bursele sau ajutoarele. Prin ajutoare date pentru învățarea și exercitarea de meserii, Asociațiunea contribuia la crearea clasei de mijloc la români. Iată cum era prinsă această idee în raportul comitetului prezentat adunării generale din 1884: „Cu plăcere constatăm, că observarea comitetului cuprinsă în raportul prezentat adunării generale din Dej (1883 – n.ns.T.I.), în privința statorniciei elementului român în crearea unei clase de mijloc, nu s-a dezmințit prin

dezvoltarea ulterioară a lucrărilor, din contra, numărul cel însemnat de concurenți din toate părțile țării la ajutoarele menite pentru învățăcei de meserii și sodali, dovedesc că, elementul român merge progresând în această direcție".[88]

În legătură cu construirea școlii de fete se raportează că, comitetul a făcut toți pașii necesari pentru aprobarea construcției. Dar s-a constatat că suma de 30.000 fl. repartizată în acest scop nu este suficientă. Trebuia construit un edificiu corespunzător funcțional, pentru 8 clase, nu numai pentru 4 clase cum se intenționase inițial. Se inițiase deja un plan de învățământ pentru școala superioară de fete, un proiect de statut pentru funcționarea ei. Adunării generale i se aduce la cunoștință, pe baza unui preliminariu, că edificiul școlii cu 8 clase va costa 57.389,19 fl., adunarea generală a mai pus la dispoziția comitetului încă 10.000 fl. (în total 40.000 fl.), autorizându-l dintr-un împrumut cu 5% din fondurile Asociațiunii de la Banca Albina. Edificiul se va da în întreprindere prin licitație publică, pentru ca zidirea să se înceapă încă în toamna anului curent (1884). „Și astfel nu va mai fi departe ziua de bucurie generală pentru toți românii, când ei vor asista la festivitatea deschiderii școlii superioare de fete cu internat, a *Asociațiunii*, care este totodată primul institut român de acest fel în întreaga monarhie austro-ungară".[89]

Cât privește organizarea administrării interne a Asociațiunii, comitetul anunță că de la 1 ianuarie 1885 va adopta o nouă întocmire a contabilității și un regulament pentru încasarea și ținerea evidenței taxelor pe viitor, va angaja un nou cancelist stabil în cancelaria Asociațiunii, pentru care va trebui să se găsească rezerva necesară de bani.

Raportul mai cuprinde date despre sporirea numărului de cărți ale bibliotecii, modul de obținere a cărților, despre foaia „Transilvania" repartizarea ei, difuzarea între membrii Asociațiunii și în relațiile de schimb cu alte publicații etc.

Revenind la marele obiectiv al Asociațiunii de construire și întemeiere a unei școli de fete, notăm că acesta a dat multă bătaie de cap conducătorilor Asociațiunii, cu deosebire lui Barițiu, care a ținut și a luptat enorm pentru realizarea lui și apoi pentru buna funcționare a noii „școli de fetițe", cum îi spunea el.

[88] *Ibidem*, p. 132.
[89] *Ibidem*.

După ce, în sfârșit, s-au găsit bani pentru construirea școlii, în ședința comitetului din 5 martie 1885 se încredințează unui arhitect clădirea școlii de fete cu prețul de 59.700 fl; inventarul din 1886, evidențiind că în realitate a costat 63.826 fl.

Adunarea generală din 1886 primește „Normativul" pentru încasarea taxelor anuale de la membrii Asociațiunii, stabilit de comitet în ședința din 31 oct. 1884.

Anii 1884-1888 sunt ani în care, Barițiu, deși implicat încă în multe activități, totuși, orientarea principală a acțiunilor sale rămâne „Asociațiunea" și Academia Română. E drept, nu a renunțat nici la activitatea politică, inclusiv la cea memorandistă. Dar în această din urmă mișcare se implicau deja generații mai noi, mai dinamice, și poate dispuse mai mult la riscul pe care îl presupunea mișcarea politică și memorandistă. Totodată, începând din 1885, Barițiu se degajă și de ziarul său *Observatorul*, care consuma multă energie, bani și timp.

Este adevărat, încă de la începuturile activității celor două entități cultural-științifice, Barițiu fără să le identifice, considera că au multe sarcini comune și chiar identice. Dar cu timpul, Barițiu a găsit un domeniu de acțiune în care acțiunile sale se puteau suprapune, putându-se fixa obiective aproape identice, având totuși în vedere condițiile istorice deosebite în care s-au încadrat și pe care au fost nevoite să le suporte veacuri de-a rândul, trăind în hotare politice despărțitoare.

Despre activitățile comune din domeniul istoriei, organizate și exercitate de Barițiu în cadrul Academiei și Asociațiunii, deducem foarte clar dintr-o scrisoare trimisă de el de la Viena pe 7 octombrie n.1886 lui Iacob Bologa. El îi scria acestuia că se găsea la Viena într-o călătorie științifică, asemănătoare ca și celelalte două, una cu un an mai înainte, cealaltă cu doi ani mai înainte, din inițiativa Academiei, dar ea corespunde și scopului Astrei, întrucât și aceasta este destinată a înainta la români știința și literatura. „Considerând activitatea mea încă și din acest punct de vedere, eu cred – scria istoricul român – că m-aș putea adresa cu această scrisoare a mea către tine ca, către vicepreședintele *Asociațiunii* noastre și chiar către Comitet".[90] Avea însă îndoieli că scopul și inițiativa în acest sens întreprins de el, vor fi înțelese în mod corespunzător de către toți membrii comitetului. Având în vedere împrejurările și disputele care aveau loc atunci, unii, credea Barițiu, vor considera această

[90] *G. B. C. X*, p. 492.

inițiativă o vanitate din partea lui. „Așa tot ce am să-ți scriu se reduce la o conversațiune între amici”.[91]

În continuare îi povestește în aceeași scrisoare lui Iacob Bologa, că a stat 16 zile la Budapesta unde a studiat 5 zile expoziţiunea naţională organizată în acel oraș cu ocazia sărbătoririi împlinirii a 200 de ani de la eliberarea capitalei ungureşti de sub turci, apoi a vizitat ruinele de la Aquincum, unde a fost condus și informat de însuși Torma Károly (savant și om politic ungur, 1829-1897) însărcinat cu săpăturile de la Aquincum (Óbuda). În fine, mai relatează Bariţiu prietenului și șefului său din Asociaţiune, a lucrat și în arhivele statului unde a descoperit documente, cu deosebire din secolul 18 referitoare la suferinţele naţionale ale românilor, a celor religioase în special. Aceste acte le căutase Bariţiu și alteori, demult, dar în zadar. Pe urma lor au fost conduși de cele descoperite la Oradea în anii 1884 și 1885. După ce a înaintat un raport lung către Academia Română, Bariţiu îl informează pe Iacob Bologa că în 29 sept. 1886 a plecat la Viena. Aici a lucrat în arhivele statului, dar i s-a relatat că cele mai multe acte referitoare la români și sârbi, ungurii le-au dus – chiar și din arhivele statului austriac la Budapesta. După ce îi relatează și alte lucruri realizate în această excursie, precum și greutăți întâmpinate, Bariţiu trage niște concluzii referitoare la sarcinile și viitorul cercetărilor istorice pe care i le comunică prietenului, colaboratorului și șefului său. De aci încolo, voi vedea ce voi face, dacă trebuie să facem foarte mult pentru întregirea istoriei noastre politice și bisericești, care și aceasta din urmă e nespus de săracă, încă, cum zicea d-n ministru Dimitrie Sturdza în ziua plecării sale de la Budapesta, ne este rușine de atâta sărăcie istorică față de popoarele europene. Am să merg iarăși – își descoperă intenţiile savantul nostru – pe la vreo doi episcopi de-ai noștri să-i rog ca să dispună cercetări serioase în arhivele vechi ale diecezelor, bunăoară cum e la Arad din periodul sârbesc și de mai înainte”.[92]

În acea toamnă a anului 1886 a avut loc realizarea unuia din cele mai ambiţioase obiective care a impus mari eforturi financiare, a stârnit discuţii, a provocat critici la adresa conducerii Asociaţiunii, a lui Bariţiu și a altor colaboratori ai săi, care au susţinut din toate puterile realizarea acestui deziderat cultural educativ, instructiv al românilor transilvăneni. Este vorba despre deschiderea la 15 IX 1886 a Școlii de fete a „Astrei” de la Sibiu.

[91] *Ibidem.*
[92] *Ibidem*, p. 493.

Bariţiu, scrie că s-a bucurat mult de deschiderea şcolii de fete, că ceremonia de inaugurare a decurs în linişte şi că „intoleranţa nu s-a mai manifestat din nicio parte". Îl anunţă pe Bologa că a scris tipografului să publice discursurile rostite cu ocazia inaugurării în numărul foii „Transilvania" din 15 oct. 1886. În aceeaşi zi de 7 oct. promite că trimite corectura pentru ca foaia să nu apară cu întârziere. Era felul de a lucra al lui. Oriunde s-ar afla şi la orice depărtare de casă, el făcea în aşa fel ca tipăriturile sale să fie puse la timp la dispoziţia cititorilor săi.

Din lecturarea corespondenţei bariţiene şi a publicisticii sale din anii 1886-1888, ne dăm seama că marile contribuţii la crearea Asociaţiunii şi a uneia dintre cele mai importante realizări ale ei: *Şcoala de fete din Sibiu* – inaugurată la 15 sept. 1886 i-au adus mari satisfacţii marelui nostru publicist, dar şi necazuri şi supărări din partea acelora, care, fie nu l-au înţeles, fie au făcut-o din rea voinţă pentru a-l compromite.

Iată câteva întâmplări; care i-au mers la inimă lui G. Bariţiu, pentru modul cum au fost interpretate strădaniile sale – mai ales cele legate de apărarea drepturilor şi condiţiei umane a femeilor – din partea unor reprezentanţi, dar mai ales de reprezentante ale poporului român.

Într-o scrisoare datată Sibiu, 30 nov. n. 1886 adresată Victoriei, fiica sa cea mai mare, Bariţiu îi povesteşte, că bolnav fiind, Ieronim, fratele Victoriei, speriat de boala tatălui lor, le-a relatat unor prieteni despre acest necaz. Imediat prietenii, dar mai ales doamnele, s-au pus în mişcare oferindu-i fel de fel de leacuri şi preparate culinare pentru a se însănătoşi. O doamnă – soţia unui medic de regiment, prieten al lui Ieronim, fiica fabricantului de glăjărie de la Azuga i-a trimis prin Ieronim „Una pereche feligean şi farfurie de cristal fin, trimise mie prezent, ca să-mi beau ceaiul din acelea". Bariţiu îi promite Victoriei că în prima duminică se va îmbrăca de gală, să le mulţumească, să le spună că este bine. „Una altă doamnă văzându-mă tot ieri, ieşit la cancelarie, îmi luă mâna cu putere, să mi-o sărute. „Lasă-mă doamnă că eu nu sunt preot, a fost numai tată-meu". „Ba nu, Ba nu", că dumneata eşti tată la toţi" etc. Vedeţi, fiicele mele, că nici alte femei nu mă lasă ca să fiu bolnav. Apoi unii ţin că numai eu am stat ca să se facă şcoală de fete. Şi apoi pe semne că acuma ele ar dori să trăiesc atât cât să le şi mărit".[93] Nu au dreptate, deoarece la început au fost cu toţii de acord. Au diferit ici-colea numai în modul cum vedeau execuţia,

[93] *G. B. C. VIII*, pp. 197-198.

de a face școala mai mare sau mai de mijloc. În această perioadă, Bariţiu se găsea într-o dispoziţie foarte bună. Era înconjurat peste tot de respect şi dragoste, i se cerea sfatul peste tot. Chiar îi descoperă Victoriei în aceeaşi scrisoare citată mai sus, un zvon plăcut pentru el, că de Sfântul Nicolae, sibienii au pregătit pentru secretarul *Asociaţiunii* o solemnitate. Dar o anumită doamnă, d-na Șchiau aflând de planul pus la cale a început să-i certe pe toţi spunând că „să nu se facă de râs cu un prezent în valoare numai de două mii, căci prea ar suna a calicie, să amâne lucrul, căci Bariţiu nu este numai al ardelenilor, ci al tuturor, să stea pe loc, că dânsa are cu totul alt plan. Aceste mi le spusese în secret unii din amicii mei cei mai devotaţi, iară eu vi le împărtăşesc ţie şi Octaviei, sub acelaşi sigiliu. Noi nu avem să ştim nimic de toate acestea. Va fi cum va voi Dumnezeu”.[94]

Încă o surpriză plăcută a avut Bariţiu, în anul 1887, din partea unor românce din Budapesta. Ca semn de recunoştinţă pentru apărarea drepturilor femeilor de a se încadra şi milita în viaţa socială; româncele din Budapesta i-au trimis cadou un Album, înainte cu 24 de ani. Într-o scrisoare datată Sibiu 1/13 mai 1887 adresată Victoriei îi scrie acesteia să caute acel album trimis din Budapesta cu 24 ani mai înainte, deoarece pe acel album vor afla, alături de altele, şi adresa acelor doamne: să i-o copieze întreagă cu numele lor cu tot, pe hârtie mai subţire şi mai mărunt scrisă, deoarece are mare trebuinţă de ea. „Precum veţi fi văzut în *Tribuna*, damele de astăzi, tot din Budapesta, mă onorară cu un condei mare de aur în forma unei pene de gâscă tânără, 26 cm. lungime şi sus, la pene 3½ centimetri lăţime, iară greutatea aproape 50 grame. Aş voi să văz dacă între damele sau familiile celor de la 1862/3 se mai află şi în anul 1887. Sunt dator să le mulţumesc într-o adresă, cu care nu aş vrea să întârzii prea tare”.[95]

Foarte mare bucurie i-a produs lui Bariţiu modul cum i-au sărbătorit sibienii cea de-a 75-a aniversare. Într-o scrisoare către Victoria, datată Sibiu 19/7 mai 1887, Bariţiu povesteşte că elogiul parohului Lucaciu le-a stors lacrimi multora dintre participanţi, iar el, Bariţiu, i-a putut răspunde numai între plânsete. Sibienii, organizatori ai jubileului au făcut aceasta în mare secret. Le-a fost teamă ca nu cumva ungurii să le interzică sărbătorirea lui Bariţiu, aşa cum le-a oprit o cină comună după câştigarea procesului de presă cu doi ani mai

[94] *Ibidem*.
[95] *Ibidem*, pp. 207-208.

înainte. Așa se explică tăcerea și surpriza pentru mulți binevoitori. Chiar și subscripțiile se adunară sub perfecta tăcere în 1886. Dar așa zișii prieteni din Brașov nu au dreptate când afirmă că nu au știut nimic. Așa cum au aflat 38 de brașoveni în frunte cu Diamandi Manole, au putut afla și alții. Nu au subscris cei mai mulți din ura personală, scria Barițiu fiicei sale, alții de zgârciți ce sunt sau din sărăcie. În orașele, unde românii nu au tremurat de frica ungurilor, s-au subscris lamura și fruntea românilor. Așa, de exemplu, în Deva au subscris 32 de persoane, dintre care și 4 femei, Făgăraș 28, Abrud 18, micul Hațeg 17, Sălagiu 35, Luduș pe Câmpie, pe Mureș 50, din care 12 femei, la Cluj între maghiari fanatici, au avut bărbăția a 39 și una damă bogată, în Ungaria, la Arad și de primprejur 201, între care 16 dame, în micul oraș Lipova 18. În Timișoara 17, cu 2 dame, în Budapesta chiar și sub nasul guvernului, din puținele familii române câte trăiesc acolo, au subscris 30 bărbați și 6 dame etc. etc. La Budapesta 14 dame au acoperit spezele condeiului de aur, în frunte cu 3 doamne ale căror soți sunt milionari din renumita familie a proprietarilor milionari, Iosephina, Helena, Thereza de Mocioni, urmează Constanța Dunca-Șchiau, după care urmează și celelalte dame, între care și doamnele Sofia Babeș și Constanța I. Pușcariu.[96]

Observațiile lui Barițiu cu privire la subscripțiile și participarea reprezentantelor familiilor bogate și foarte bogate de români la jubileul său nu sunt întâmplătoare. Ele demonstrează substanțial și semnificativ că în viața poporului român din Transilvania s-a schimbat ceva foarte important. Românii bogați și foarte bogați nu mai trag cu ochiul spre aristocrația maghiară. Nu mai trec de partea aristocrației cerșind titluri nobiliare, așa cum făceau mulți în secolele trecute. Ei se simt deja români și luptă pentru români. Mare parte din ei înțeleg că a face parte din elita unei naționalități, incumbă și răspunderi sporite față de naționalitatea căreia aparții. Barițiu, ca fruntaș al mișcării naționale a românilor este perceput ca reprezentant al acestei națiuni indiferent de starea lor materială. Românii se găseau în a II-a jumătate a secolului al XIX-lea într-o situație în care meritocrația și naționalitatea mergeau în aceeași direcție. Românii percep și aplică tot mai mult în practică concepția că o națiune cultă, pregătită spiritual, instruită în școli și universități, poate deveni și o națiune bogată, prosperă, rezistentă în lupta de concurență dintre actorii vieții

[96] Vezi: *Ibidem*, p. 209.

materiale, în lupta de concurență între oameni, națiuni și popoare. Românii au înțeles deci că meritocrația ia tot mai mult locul aristocrației.

Marele merit al lui Barițiu consta în înțelegerea acestui proces al afirmării meritocrației trebuie introduse și femeile, și că din punct de vedere intelectual ele nu sunt cu nimic mai prejos decât bărbații.

Înființarea școlii de fete de către Astra în anul școlar 1886/1887 a însemnat o mare provocare pentru Barițiu, pentru vicepreședintele Iacob Bologa și ceilalți membri ai instituției. Desfășurarea primelor examene la această școală, i-a dat emoții și bătrânului de 75 de ani, ca și colegilor săi mai tineri. Vor fi reușit românii să creeze o școală corespunzătoare, au fost în stare elevele să-și însușească cunoștințele și deprinderile transmise de către profesorii și profesoarele școlii? Mai ales că unele cadre didactice nu aveau încă experiență în învățământ. Iată cum descrie această situație George Barițiu într-o scrisoare către fiica sa Victoria, datată, Sibiu, 29 iunie 1887: „De când am primit scrisoarea ta din 24 ale l.c. am fost ocupat nu numai cu redactarea foii („*Transilvania*"- n.ns. T.I.) pe iulie, dară și cu examenele de la școală și de la Internatul de fete al Asociațiunii transilvane. Se prea înțelege că toți membrii comitetului eram îngrijați de succesul examenelor, și cum nu? Profesori, profesoare, directora, toți noi, afară de directorul Barcianu, brav, înțelept și foarte muncitor, iară o parte măricică a elevelor, venite din alte școli din țările vecine, Ungaria, Bucovina, unele știind foarte rău românește, altele deprinse rău de acasă, era o adevărată artă în 10 luni ca să învețe perfect românește, să le supui la aceeași regulă și disciplină, să nu mai întâmpini prostiile unor mame și absurdițăile unor tați. Ei bine aceste probleme grele s-au dezlegat peste toată așteptarea. Trei zile cât au ținut examenele la toate *8* clase, sala cea mare a fost necurmat plină de ascultători, bărbați și femei, înainte și după amiază, iară multe mame ședeau ca fermecate, ți se părea că nici mâncare nu le trebuie. Iară a treia zi la declamațiuni și cântări, publicul de bărbați a stat mai mult în coridor, că în sală nu încăpeau de femei".[97] Buna pregătire, cererea tot mai mare a românilor pentru înființarea de școli naționale erau considerate de George Barițiu un indicator al creșterii la toți românii a sentimentului de naționalitate.

Rezultatele bune obținute de elevele școlii de fete a Asociațiunii l-au binedispus pe George Barițiu pentru vara anului 1887. Ca urmare a acestei mulțumiri a dorit ca de manifestările generale cu ocazia Adunării „Astrei" de la

[97] *Ibidem*, p. 212.

Sibiu din 15/27 august să se bucure și o parte a familiei sale. O invită pe Victoria și pe fiica ei Virginia, dându-le instrucțiuni de modul cum vor putea să vină cu trenul până la Sibiu. Le trimite el bani de drum, vor călători cu clasa a II-a etc. Vor locui la el, unde nu vor avea de loc speze. Duminică, adică în ziua de deschidere seara, concert, luni bal, iară marți întoarcerea, pe la ora 9 dimineața „dacă nu are cine să grijească de găini. Nu râdeți!" „Vine și Aurelia, vine și Octavia," alte două fiice ale lui Barițiu.

Dar, lui Barițiu nu i-a fost dat să aibă pace și liniște până la sfârșitul acelui an, 1887, care, cel puțin din punctul de vedere al realizării lor, Școala de fete de la Sibiu îi producea mulțumiri și satisfacții. În toamna anului 1887 au apărut unele nemulțumiri, critici, învinuiri cu privire la modul de funcționare și de recrutare al elevelor școlii, al programelor și în special al orientării acestora, dar și cu privire și la alte aspecte, mai mult sau mai puțin importante.

În *Tribuna*, IV 1877, nr. 213 a apărut sub titlul *Criza Școlii de fete din Sibiu*, un articol scris de Ioan Slavici, în care sunt supuse unei aspre critici câteva familii românești din Sibiu, care, potrivit opiniei sale, ar fi dat o orientare „exclusivistă", „aristocratică" *Școlii civile de fete* din Sibiu a Astrei, deschisă în 15 IX 1886, orientare care ar fi contravenit scopurilor generale ale unei instituții create prin eforturile întregii societăți românești și destinată să satisfacă, nu numai, exigențele unui grup restrâns de familii înstărite și influente, ci și pe acelea ale unui cerc mai larg al populației. Barițiu a aflat despre acest atac din presă; i-a fost comunicat printr-o scrisoare și o telegramă de către Iacob Bologa. Barițiu se găsea la Blaj cu o anumită misiune împreună cu David Urs de Marginea, Iosif Hossu și mitropolitul Ioan Vancea, cu care au discutat mult despre cele scrise de Slavici în *Tribuna*. Subiectele au fost diverse, dar concluziile au fost în general în defavoarea ziariștilor. Slavici minte. Este adevărat. Dar mint și alți ziariști, nici ziaristul Barițiu nu a scăpat de epitetul de ziarist mincinos. La un moment dat, David Urs de Marginea, întorcându-se către Barițiu, a rostit cuvintele: „minte Slavici, mint și alți ziariști, căci așa cere interesul lor sau al partidei la care servesc, a mințit și Barițiu destule cât a ținut „*Observatorul*".[98]

Pe cât era de mulțumit Barițiu de realizarea Școlii de fete din Sibiu în vara și prima parte a toamnei anului 1888 pe atât de trist, necăjit era în urma apariției articolului amintit din „Tribuna". „Nouă ani de zile – exclama Barițiu

[98] *G. B. C. X*, p. 495.

extrem de supărat – *preparasem spiritele pentru scopul acela*; în anul curent (1888), atât în adunarea generală cât și în *„Transilvania"* am combătut din răsputeri obiecțiunile ridicate asupra ei și oareșicum am anticipat invectivele lui Slavici, precum vă puteți încredința comparând operatul meu cu invectivele lui. La 76 de ani să-mi fie de ajuns cu atâta. Tu însă îmi ceri ca să combat tot eu mai în grabă, în public, îngâmfările și metehnele acelui om îngâmfat. Te rog foarte ca un amestec ulterior în această cauză să nu-l mai ceri de la mine".[99]

Bariţiu îi atrage atenția lui I. Bologa că, de fapt, nici nu are unde să combată acele calomnii. Ar fi o naivitate să se creadă că *„Tribuna"* își va deschide coloanele sale în acest scop. Recomandă ca familiile atacate să-și aleagă publicația. Mai recomandă Bariţiu ca disertațiunea sa din *„Transilvania"* să se reproducă în *„Lumina"*, în *„Gazeta"*, în vreo foaie ca *„Familia"* sau ca cea din Gherla. Este vorba de *„Discurs despre școala civilă de fete din Sibiu"* publicată în *„Transilvania"*, XVIII (1887), nr. 17-18, pp. 160-164.

Într-un fel necazul provocat de criticile lui Slavici și ale altora, erau aproape nimic, în raport cu alt necaz întâmplat în viața familiei lui Bariţiu. Nu cu mult timp înainte un incendiu devastase casele fiicei din Orăștie, văduva avocatului Alexandru Vlad. Acest al doilea eveniment, credem că l-a determinat pe Bariţiu să nu se avânte în luptă pentru a răspunde criticilor din *„Tribuna"*.

„Tu îmi ceri ca să mă întorc cât mai curând. Peste putință! Lăsați, rogu-vă, ca să șterg precât se poate, lacrimile acestor două familii, să le caut adăpost de iarnă, până către vară, să le asigur victul, după ce le-au ars toate productele; în fine, să închei contracte cu maiștrii până la suma de v.a.fl. 3.000 și mai bine. Toate acestea nu se pot face în 3 zile. La Blaj a fost de lucru îndoit mai mult decât se prevăzuse. La Turda și la Cluj încă sunt silit să merg. Scurt, până către 15 nov. îmi este peste putință să mă întorc la Sibiu".[100]

Dar Bariţiu, nu a avut parte de liniște completă și nici nu a putut să rămână indiferent la cele ce s-au mai întâmplat în continuare la școala de fete. El a lipsit 18 zile din Sibiu, atât cât a rezolvat pentru iarnă un adăpost familiei fiicei sale și a luat niște măsuri pentru restaurarea caselor în primăvara viitoare, cât și pentru a-și rezolva alte probleme pe la locurile de baștină în Comitatul Turzii.

[99] *Ibidem*, p. 496.
[100] *Ibidem*, p. 497.

Dar în această perioadă era întâmpinat de familiile românești cu o seamă de întrebări generate de rubrica permanentă din *„Tribuna”* cu titlul *„Criza școalei de fete”*, *care umpluse spiritele de spaimă și urgie*. Peste tot Barițiu mai era întâmpinat de români cu întrebările: Ce se întâmplă cu averea Asociațiunii? Ce școală poate să fie ceea, pe care I. Slavici o tăvălește în modul acesta? Adică ce spirit aristocratic se încuibă acolo? Orbește Comitetul Asociațiunii? Cine-l nutrește? Și ce are să caute comitetul femeilor române pe la internat? Se spune că, comitetul a numit o nemțoaică în locul baronesei (aluzie la faptul că directoarea era fiica baronului român Pop). Se zvonise că dacă directorul Barcianu va pleca din direcțiune, inspectorul va închide școala.

După 18 zile sătul de atâta tribulație, reîntors la Sibiu, Barițiu află că cele scrise în *„Tribuna”* au stârnit agitații, cu nimic justificate, dar care au produs o mare ruptură între familiile românești, rupturi dureroase, profunde care se puteau prelungi ani de zile până se vor vindeca rănile provocate de răzbunarea personală a lui Slavici.

Totuși lui Slavici i se răspunsese cu privire la „criza de la școala de fete”, relatează Barițiu de către „unul din cei 12 membri actuali și 6 supleanți ai comitetului, om cum se vede, care își știe domina până precum rar o poate face altul”. Acest membru al comitetului a găsit că este necesar, explica Barițiu, să descrie adevărata stare a lucrurilor în sânul comitetului și la direcțiunea institutelor, publicând informațiile în „Gazeta Transilvaniei” nr. 28 și 29 octombrie 1887. Iar el, ca redactor al foii „Transilvania”, crede că până când comitetul va ajunge să dea informațiile necesare în viitoarea adunare generală, este bine să se facă loc și în această publicație unor informații cu privire la cele discutate mai sus. Informațiile apar într-o relatare intitulată „Relațiune adevărată despre schimbările întâmplate în toamna trecută la școala și internatul românesc de fete în revista „Transilvania” nr. 5-6 din 1888,[101] sub semnătura: „Un membru al Asociațiunii transilvane”.

În „relatarea adevărată...” se spune că dimisiile despre care se vorbea în „Tribuna” sunt ceva obișnuite în instituțiile de cultură. La școala de fete a „Asociațiunii” nu a fost un conflict între personalul didactic și direcțiunea școlii, pe de o parte și Comitetul Asociațiunii pe de altă parte. Conflictul a existat numai între directorul școlii și directoarea școlii, pe de o parte și Comitetul asociațiunii de altă parte. Personalul didactic și-a căutat de treabă, nu a

[101] *Transilvania*, III, nr. 5-6, 1-15 III 1888.

participat la grevă. La începutul funcționării școlii situația a fost de așa natură, încât directorul școlii și directoarea internatului au fost numiți numai provizoriu. Comitetul Asociațiunii ca proprietar supraveghează școala prin delegat. În acest scop era necesar întocmirea unui regulament de funcționare interioară, fapt pentru care Comitetul a numit o comisie. Noul regulament a prevăzut că nu numai profesorii și directorii vor fi numiți de comitet, ci și guvernantele și instructorii (profesorii de studii extraordinare: limba franceză, muzica etc.). Desigur acest lucru îl făcea comitetul în coînțelegere cu directorul școlii și directoarea. Aceasta era calea prin care comitetul își exercita dreptul de proprietar al *Asociațiunii*. Prin aceasta nu erau alterate deloc drepturile și autoritatea celor doi directori. Dar s-a subliniat prin aceasta rolul important al guvernantelor și a profesorilor de muzică, limbi străine etc. Prevederea nouă în regulament, ca profesorii să-și pregătească lecțiile în scris i-a supărat și ea pe cei doi directori.

Noul regulament prevedea separarea funcției de delegat al comitetului, de aceea de director al institutului. Ca delegat al Comitetului a fost numit profesorul seminarial Ioan Popescu, coleg și fost profesor al directorului Barcianu, cunoscut ca unul din cei mai buni pedagogi ce-i aveau pe atunci românii transilvăneni.

Nimeni din membrii comitetului nu prevedea că acele măsuri binevenite și necesare vor stârni atâta furie încât cei doi directori să-și ceară demisia și să furnizeze motive încât un mare scriitor ca Slavici să întrețină o adevărată rubrică într-un mare ziar și cu largă circulație ca *Tribuna* timp de câteva luni de zile.

Directorul și directoarea dacă erau nemulțumiți puteau să facă o întâmpinare, să-și spună părerile, nemulțumirile și ceea ce-i nemulțumea, fie pentru a li se explica, fie pentru a le remedia. Nu au făcut-o.

După ce i s-a comunicat conținutul și prevederile noului regulament, directorul a convocat toate elevele în sala mare a școlii, aducându-le la cunoștință „că în urma unor concluze luate de către comitetul Asociațiunii, făcându-i-se imposibilă rămânerea mai departe în postul de director al școlii, el își ia adio de la copile, și numai după ce s-a petrecut aceasta și-a prezentat abdicarea la biroul comitetului, așa, cât însuși președintele comitetului aflase

deja de la copilele din școală, că a abdicat directorul înainte de a-și fi prezentat demisia”.[102]

La rândul ei, directoarea internatului într-o discuție cu vicepreședintele Asociațiunii, Iacob Bologa, și-a exprimat și ea dorința de a-și da demisia, ceea ce a și făcut.

Comitetul a întocmit o comisie formată din personalități importante ale culturii și vieții social-culturale ale vremii: arhimandritul Dr. Pușcariu Asesor consistor, Zaharia Boiu și consilier gubernial Elie Măcelariu „cu însărcinarea, ca să dea directorului și directoarei demisionați explicațiile necesare, că aici nu poate fi vorba de vot de neîncredere, ci de regularea drepturilor proprietarului școlii, ceea ce nu poate supăra pe nimeni, și să-i capaciteze a-și revoca demisiunea”[103] Nici de această dată cei doi directori nu au renunțat.

Refuzul celor doi de a-și mai continua măcar temporar activitățile, a determinat comitetul să-l înlocuiască pe D. Barcianu cu profesorul Septimiu Albini, iar pe baroneasa Pop cu Elena Petroșan.

Astfel s-a terminat inevitabilul conflict la care comitetul nicio vină nu are. „Criza” precum i-a plăcut „Tribunei” a o numi, n-a fost nici un moment, nici la școală nici la internat. Au mers unii și au venit alții, dar instrucțiunea și educațiunea nu au stagnat nici o oră, și sunt toate garanțiile, că și în viitor vor decurge lucrurile cel puțin atât de bine cum au decurs în trecut.

La alte popoare, continuă autorul – lucrul acesta s-ar fi petrecut în toată liniștea fără nicio animozitate, - la noi însă au trebuit să se afle oameni care să bată toba cea mare, să se alarmeze lumea cu „Criza școlii de fete”, să agiteze pe părinții copilelor contra comitetului și să le umple urechile că se prăpădește școala, pe care ei o abandonează de aci încolo etc. etc.; o colecție întreagă de știri sensaționale neadevărate”.[104]

Semnat: Un membru al
Asociațiunii transilvane.

Credem că Barițiu își făcea prea multe probleme cu privire la suita de articole apărute în „Tribuna” ale lui Slavici sub titlul generic: „Criza de la Școala de fete”. Articolele nu aveau ca scop distrugerea școlii de fete și nu credem că erau scrise cu un scop rău intenționat. Am văzut punctul de vedere al lui Barițiu și modul cum a descris el sau alții criza din punctul de vedere al Comitetului

[102] *Ibidem*.
[103] *Ibidem*.
[104] *Ibidem*.

Asociațiunii. În general credem că această critică se încadrează în atmosfera polemicilor pe care le practicau tribuniștii cu fruntașii români de peste munți. În general tribuniștii considerau că în conducerea Asociației transilvane se găseau oameni cu care tribuniștii nu prea erau de acord. Deși înscris în Asociațiune, Slavici a participat la o singură adunare generală a acesteia în 1884 la Orăștie, unde cuvântarea lui I. Bologa nu prea l-a încântat.

Slavici nu a fost împotriva Școlii civile de fete întemeiată de Asociațiune în 1886. Numirea ca director la școala respectivă a lui D.P. Barcianu și ca învățători ordinari a lui Septimiu Albini, Ilarion Pușcariu, Enea Hodoș, Gh. Dima și alți câțiva care erau tribuniști nu i-a displăcut lui Slavici și altor tribuniști. Asociațiunea avea mari greutăți cu începuturile școlii, unele inerente oricărui început, altele cauzate de alți factori. Oricum profesorii și Comitetul Asociațiunii au muncit mult și au depășit greutățile începutului. Slavici donează cărți bibliotecii școlii, iar la sfârșitul primului an școlar, în iunie 1887 face în *„Tribuna"* o dare de seamă elogioasă. Considera însă de pe atunci că dacă din punct de vedere profesional s-a făcut mult, în privința „creșterii" (a educației avea el în vedere) mai era încă mult de făcut. Dar recunoaște chiar el că „Anul acesta (1886-1887 - n.ns.T.I.) s-a lucrat mult și împlinirea acestei speranțe va fi cea mai bună dovadă că știm cu toții să prețuim lucrarea săvârșită".[105]

Dar curând se declanșează „Criza școlii de fete", care a dat naștere uneia dintre cele mai vehemente polemici între tribuniști și fruntașii românilor transilvăneni de atunci.

Elaborarea regulamentului de ordine interioară și controlul printr-un delegat anume numit în acest scop de către Comitetul Asociațiunii a fost considerată o umilire a celor doi directori, o dovadă de neîncredere în conducerea școlii și a internatului. Ei, am văzut, și-au dat demisia, iar „Tribuna" consideră că școala civilă de fete din Sibiu a intrat într-o „regretabilă criză". Adevărul este că profesorii doreau să propage prin școală un spirit mai democratic, iar reprezentantele „Reuniunii femeilor române", soțiile, în general, ale unor bărbați înstăriți considerau ca taxele să fie mai mărișoare pentru a domoli tendința spre școală a celor din „plebe". Multe fete veneau gătite ca niște păpuși la școală, iar fetele de țăran care veniseră la „școala de domnișoare" erau izolate, uneori chiar și persecutate. Slavici critică educația aristocratică după gustul și pretențiile familiilor bogate din Sibiu.

[105] Vezi: *„Tribuna"*, IV (1887), nr. 35, 17/29 iunie.

Mai târziu fac declarații și dezvăluiri despre stările necorespunzătoare și cei doi directori demisionari.

Se pune întrebarea: au fost îndreptățiți cei doi directori să-și dea demisia refuzând controlul din partea Comitetului Asociațiunii prin intermediul unui delegat? Proprietarul școlii era Asociațiunea. Ea își exercita dreptul de patron. Profesorii și alți angajați ai școlii erau angajații Comitetului reprezentant al Asociațiunii, iar delegatul reprezenta comitetul. Din acest punct de vedere, dreptatea în dispută era de partea lui Barițiu. Cât privește celelalte aspecte erau inerente într-o societate care se schimba, evolua și se stratifica tot mai mult. Societatea românească – deși cu o anumită întârziere primea noi contururi ale lumii moderne. Asociațiunea era reprezentanta întregului popor român, ori și poporul român cunoștea o polarizare între unii tot mai bogați și alții tot mai săraci în comparație cu prima categorie. Se dezvoltă însă tot mai pronunțat și o clasă de mijloc, mai accentuată în rândurile sectorului agricol și mai slab în cel al ocupațiilor neagricole (meseriași, funcționari, diverși intelectuali «profesori, preoți cu școală etc.»). Într-un colectiv de fete, întotdeauna unele se îmbracă mai frumos, mai îngrijit decât altele. Dacă unele fete aveau un comportament arogant sau discriminatoriu tocmai de aceea se aflau la școală pentru a părăsi aceste manifestări și să-și însușească o nouă conduită socială, principii democratice de conviețuire civilizată etc. Este meritul lui Slavici că a pus în discuție, cu curaj civic asemenea probleme pentru societatea civilă românească din Transilvania.

Septimiu Albini, cel ce a primit conducerea școlii civile de fete era și el tribunist. Opiniile în materie de învățământ îi erau cunoscute. Publicase cu un an mai înainte un amplu studiu intitulat: *În care limbă să facem instrucțiunea copiilor?*", susținând că instrucțiunea nu constituie un scop în sine, ci mijloc în dezvoltarea și nobilitarea puterilor sufletești ale omului".[106] Tribuna reacționează, scriind că fără schimbarea raporturilor dintre Asociațiunea transilvană și direcțiune, nici Septimiu Albini nu va putea rămâne multă vreme la conducerea școlii. Presa maghiară se bucura de neînțelegerile apărute la școala civilă de fete. Unele ziare maghiare chiar se bucură de măsurile care se luaseră pentru ca „plebea" să nu pătrundă în școală. Deci, cearta între români era pe placul adversarilor, care ar fi dorit ca învățământul românesc să nu prospere.

[106] Vezi: Tribuna III (1886), nr. 261, 12/24 XI și nr. 267 19 XI/1 XII.

Se pare că la un moment dat și-a dat seama și Slavici că a continua critica în general nu numai împotriva lui Bariţiu, ci a întregii pături conducătoare, devine periculos pentru unitatea luptei naţionale împotriva tendinţei de deznaţionalizare a românilor transilvăneni.

Dându-şi seama de această perspectivă, care putea deveni dăunătoare, Slavici aduce laude într-un amplu articol, intitulat: *Afacerea Scolii de fete din Sibiu. Intervenţia domnului Bariţ,* publicat în trei numere ale *Tribunei,* luptătorilor români din Transilvania, stăruind pentru unitate în munca grea de unire a poporului. Iată ce scria el în acest sens: „Eu cred însă că Asociaţiunea, Şcoala de fete, reuniunile culturale trebuie să fie terene comune pe care ne putem întâlni cu toţii, orişicare ar fi vederile noastre politice ori literare, şi „duşmani" sunt aceia care chiar şi aici produc grupări prin majorităţi artificiale, voind să producă *în afară* impresiunea că ei sunt tari. Mari şi tari să fie, numai treabă să facă: vorbă e însă că fac numai stricăciuni".[107]

Bariţiu, la rândul lui, optimist din fire, bucuros că s-a încheiat disputa cu privire la „criza şcolii de fete" scrie un articol întitulat: „De când se află şcoale de fete în Transilvania?" În care arată evoluţia foarte lentă a acestui învăţământ în această provincie în ultimii 200 de ani, cât de puţine fete române au urmat şcoli, dar întemeiate de alte confesiuni religioase decât cele ale românilor. În 1886 erau în Ungaria şi Transilvania 2.960 eleve. Înfiinţarea şcolii de fete din Sibiu din 1886, ca şi altele, care se vor înfiinţa în anii următori, spune Bariţiu, constituia un pas extraordinar spre progres. Şi ceea ce era foarte important, afirma Bariţiu în 1887, într-o notă optimistă „că încă puţin şi nici lipsa de personal didactic, nu se va mai simţi.

De ce nu se va mai simţi această lipsă este explicată de G. Bariţiu în felul următor şi anume: Pe lângă şcoalele româneşti de fete pe care le aveau românii până prin deceniul al optulea al secolului al XIX-lea în Transilvania şi Ungaria, ei şi-au înfiinţat şi alte şcoli de fete, unele chiar cu internat. Era un semn că românii simţeau nu numai necesitatea întemeierii de şcoli pentru fete, ci au iniţiat şi o acţiune curajoasă de a emancipa sexul feminin. Era un semn că societatea română se emancipa, în ciuda tuturor vicisitudinilor istorice: Progresul străbătea, precum străbătea aratrul economului tras de şase vite prin pământul cleios şi înţelenit.

[107] Tribuna V (1888), nr. 41 (21 II/4 III).

Încă puțin și nici lipsa de personal didactic nu se va simți. În 1887 au depus la institutul pedagogic din Sibiu 5, în anul acesta (1888 n.ns.T.I.) depun la Blaj 11 eleve examen de învățătoare. În Arad au depus peste 30".[108]

În ciuda episodului cu „criza școlii de fete", Barițiu a continuat să se preocupe de buna funcționare a școlii, dându-i acesteia tot concursul. A ținut foarte mult cărturarul nostru la întemeierea unor biblioteci – una pentru școală și alta pentru internat – bine dotate, cu conținut instructiv-educativ adecvate vârstei elevelor. În acest scop, anunța el, Comitetul Asociațiunii printr-o scrisoare din 14/2 mai 1887 a trimis școlii 19 cărți în dar din partea sa încă din iarnă. Anunță că la acea dată „își permite" să mai ofere „spre același scop încă 10 cărți și publicațiuni alese așa, încât una parte a lor, pe lângă prețul de boltă, să aibă în ochii generațiunii tinere și așa numitul „pretium affectionis", încât adică autorii lor repauzați au fost odinioară recunoscuți ca tot atâți pilaștri tari ai templului sacru ce se ridică dintr-o generațiune înaltă pentru cultura noastră națională, precum Țichindeal, Nicolae Bălcescu, Andrei Mureșianu. Celelalte se reduc la actualitate".[109]

Barițiu atrage atenția că printre cărți se găsește și „opul" titulat: *Biserica episcopală a mănăstirii Curtea de Argeș*, editat în puține exemplare și numai de lux, obținut de el prin „favoare particulară". Crede că acest op elegant produs al unui atelier românesc va fi mai bine îngrijit de mâini elegante femeiești. Apoi adaugă că: „Vreo 30 de ilustrațiuni, între care cele elaborate de regină, ocupă loc eminent, cum și mai multe facsimile din veacul în care se zidesc numita biserică, dau acestui op o valoare, cărei, după modesta mea părere, abia i s-ar putea fixa un preț în bani".[110] Barițiu visa pentru români școli multe, bine înzestrate cu cărți și alte materiale didactice, cu un corp profesoral bine pregătit care să aplice metode moderne de predare, să dispună de biblioteci bine înzestrate și profesorii, bine pregătiți și elevi silitori. Având în vedere condițiile în care funcționa școală civilă de fete din Sibiu, faptul că statul ungar nu o ajuta, Barițiu deși ocupat cu conducerea Asociațiunii transilvane, al cărui președinte va deveni în 1888, va continua să mijlocească aprovizionarea cu cărți și manuale a bibliotecii acelei școli și a internatului ei.

Într-o scrisoare datată 21 mai 1890, Barițiu adresându-se „Onorabilului Comitet" al *Asociațiunii transilvane*, scria că el cunoscând marea necesitate de a

[108] *„Transilvania"* XXI, 1-15 aprilie 1888, p. 52.
[109] *G.B.C.X*, p. 288.
[110] *Ibidem*, p. 289.

se întemeia pentru internatul şcolii de fete, „o bibliotecă specială, care să fie compusă mai vârtos din cărţi scolastice şi de educaţiune" are onoarea, „a mai transpune în proprietatea *Asociaţiunii* încă şi cărţile cuprinse în alăturatul catalog, în număr de 53, cu rugarea ca „Onoratul Comitet" să binevoiască a dispune încorporarea lor în numita bibliotecă a internatului, la care s-a şi pus un modest început în anii de când funcţionează internatul şi şcoala civilă de fete" (15 sept. 1886 – n.ns.T.I.)".[111] Bariţiu explică mai departe că acele cărţi sunt menite să fie folosite ca material didactic de către profesori şi pentru a-şi adapta terminologia la predarea materiilor în limba română.

În anul 1889, când Bariţiu împlinise de luni bune vârsta de 77 de ani, vârstă la care mulţi oameni stau în casă şi se ocupă de nepoţi şi strănepoţi i s-a încredinţat exerciţiul dreptului de super instrucţiune, în numele Comitetului Asociaţiunii, al bunei funcţionări a tuturor activităţilor şi obiectivelor şcolii de fete din Sibiu aşa cum sunt ele prevăzute în ultima secţiune a *Statutului de organizare al Şcolii civile de fete dotată cu internat*. Misiunea, notează Bariţiu, nu este prea uşoară. Până în 7 sept. 1889 această funcţie fusese, aprecia acelaşi Bariţiu, în mâini foarte competente. Este vorba de Ioan Popescu (1832-1892), profesor la Seminarul Teologic din Sibiu, redactor al *„Telegrafului Român"*, membru corespondent al Academiei Române, membru al Comitetului Astrei, autor de manuale şi traducător. Ioan Popescu urmase la direcţia şcolii după interimatul lui Septimiu Albini.

Bariţiu mărturiseşte că după neînţelegerile care se întâmplaseră în şcoală cu câţiva ani mai înainte privea cu oarecare îngrijorare misiunea pe care a primit-o: supărările, certurile, nemulţumirile altora pot fi dăunătoare unor oameni vârstnici ca el. Totuşi, faptul că Comitetul l-a rugat să-l reprezinte şi la examenele de sfârşit de an, el a acceptat. Rezultatele bune ale elevelor la examenul de vară l-au liniştit însă pe Bariţiu. În acest caz el a îndeplinit funcţia de delegat – comisar, fapt pentru care a trebuit să întocmească şi un raport către Comitet despre rezultatul examenelor şi despre observările pe care le-a făcut din cauza lor.

În întocmirea raportului, Bariţiu s-a folosit, explică el, şi de observaţiile altor delegaţi, care au mai asistat la aceleaşi examene şi de unele observaţii ale părinţilor care au fost şi ei prezenţi la examene. „Nu a fost niciunul – scrie Bariţiu – care să nu-şi fi descoperit deplina sa îndestulare în termeni călduroşi,

[111] *Ibidem*, p. 291.

mai ales după ce observară că director și comisari cer de la toate elevele răspunsuri, nu în vreo ordine oarecare, ci trecând de la o elevă la alta repede, ca prin surprindere. Cele mai multe răspunsuri auzite de la eleve au fost tot atâtea probe ale unui metod sănătos, aplicat mai ales în propunerea (predarea n.ns. T.I.) câtorva științe, precum, de ex.: istoria și geografia, fizica, chimia, botanica și mineralogia, deprinderea în limbi".[112] Entuziasmat de bunele rezultate ale elevelor la învățătură, marele nostru învățat vorbește în adresa sa către „Onoratul Comitet" și domnii colegi despre genialitatea femeii române, fapt care facilitează „laboarea" învățătorilor, „încât acestora le rămâne mai numai a lupta cu greutățile provenite din marea lipsă de cărți scolastice bune pentru câteva ramuri de științe, între care este și lipsa unei istorii a literaturii noastre naționale, care se simte începând de la cl. IV în sus și mai ales cursul complementar".[113]

Inteligența elevelor s-a manifestat și prin lucrurile de mână complexe pe care le-au produs. Ele își reparau tot ce li se strica, inclusiv îmbrăcămintea etc. Fetele învățau să coase cămăși, rochii, fuste etc.

Barițiu constată progres la scrierea frumoasă – caligrafia fetelor, deprinderi la vorbirea limbii statului (maghiara), și a celei germane și a celei franceze, la gimnastică etc.

Barițiu recomandă în raportul său, printre altele: să se acorde o atenție sporită și elevelor care au venit de la alte școli în care se audiaseră cursurile școlii în alte limbi, cunoscând foarte slab sau chiar deloc limba română maternă, să se introducă desenul tehnic etc. Pretenția unora de a frecventa școala numai pentru anumite obiecte de învățământ sau a altora de a se înscrie numai după 4-5 săptămâni de la începerea școlii nu este de natură să asigure buna însușire a obiectelor predate în școală. Barițiu nu recomanda să se utilizeze asemenea metode.

În ceea ce privește armonia între componenții personalului didactic, el consideră că aceasta a fost restabilită, între cadrele didactice constată „concordie" și bună înțelegere. Iar „concordia de adevărate surori între eleve nu a lăsat de dorit", consemnează Barițiu. Investiții, precum ar fi: 1 pian, 1 mașină de spălat, paturi de fier și altele nu trebuie să încarce spezele internatului, ele trebuie trecute în averea Asociațiunii, care trebuie să-și suporte aceste cheltuieli.

[112] *Ibidem*, p. 292.
[113] *Ibidem*, p. 293.

Pentru crearea unor condiții mai comode de trai, Bariţiu mai propunea:

1) Înlocuirea inventarului învechit al școlii;
2) Cărţile bibliotecilor să se treacă în inventar după valoare;
3) Ameliorarea sistemului de încălzire pentru a face economie de lemne;
4) Toate investiţiile să fie suportate din conturile Comitetului Asociaţiunii, nu din încasări de la părinţi;
5) Pentru internat să se angajeze guvernante calificate;
6) Să fie supravegheate;
7) Observând o slabă colaborare între directoarea internatului și guvernantă, Bariţiu propune comitetului să le convoace pentru a stărui într-o colaborare mai bună dintre ele;
8) Cantina școlii, propunea Bariţiu să aibă și ea o contabilitate separată, proprie.

Pentru îmbunătăţirea disciplinei și menţinerea unei bune colaborări a tuturor factorilor interesaţi în bunul mers al școlii și al internatului, Bariţiu propune ca: „pe lângă ce personalul didactic subscrie regulamentul intern la intrarea în funcţiune, cu începerea fiecărui an școlastic la o zi anumită să se citească elevelor din internat *ordinea de zi*, adică paragrafele 15-20, adică capitolul VI întreg din regulament, precum și paragraful 25, spre a înrădăcina disciplina și a facilita conducerea”.[114]

[114] *Ibidem*, p. 298.

CAPITOLUL III
George Barițiu, președinte al Asociațiunii transilvane pentru literatura română și cultura poporului român (1888-1893)

3.1. Nestorul presei românești ardelene, ales președinte al „Asociațiunii transilvane", la vârsta de 76 de ani

După decesul, în 1887, al președintelui Asociațiunii, Timotei Cipariu, moartea lovește Asociațiunea pentru a doua oară, moare și vicepreședintele, Iacob Bologa, în 30 mai 1888 la vârsta de 70 de ani. Anunțul mortuar este semnat de Elie Măcelarul m.p. președinte ad-hoc și Dr. Ioan Crișan, m.p. secretar II.

„Acela care va scrie vreodată biografia lui Iacob Bologa – scrie în anunțul mortuar publicat în „Transilvania" din 1-15 VI 1888 de vechiul și bunul său prieten și colaborator, George Barițiu – așa cum trebuie să se scrie aceea cu respect la poziținea socială în care ajunsese el singur din puterile sale fără nici o protecțiune străină, va binemerita încă și de vreo alți treizeci români contemporani ai săi conșcolari sau colegi în facultatea de drepturi și în praxa judiciară, pe care anul mântuirii 1848 îi aflase aici în această țară tocma preparați de-ajuns, pentru că spiritul sfânt trimis peste mai multe popoare să descindă și peste dânșii".

În procesul-verbal al comitetului Asociațiunii transilvane pentru literatura română și cultura poporului român din 25 iulie 1888, care a avut ca scop principal întocmirea proiectului de program pentru ședințele Adunării generale ale acesteia de la Abrud din 5-6 august din acel an, George Barițiu, membru al comitetului apare ca vicepreședinte provizoriu, alături de ceilalți membri prezenți. Iar programul pentru adunarea generală a celei de a XXVII-a adunări generale a Asociațiunii transilvane pentru literatura română și cultura poporului român, care se va ține în 5 august 1888 și zilele următoare prevedea

pentru ședința a II-a din 6 august la punctul 3 „Alegerea președintelui, vicepreședintelui și a bibliotecarului”.[115]

Programul este semnat „Pentru președinte” de G. Barițiu și Dr. I. Crișan – secretar II.

Amănunte despre starea de spirit, în general, care exista în elita intelectuală românească, dar mai ales după decesul lui Iacob Bologa, aflăm dintr-o scrisoare a lui Barițiu din Sibiu, 28/16 iulie 1888 către fiica sa Victoria, la Brașov, la numai 3 zile după ședința de Comitet în care s-a pregătit Adunarea generală a Asociațiunii din 5-6 august a acelui an. „Nu puteți crede cât lucru mi s-a adaos de când am ajuns ca, după Bologa, să port eu prezidiul, anume acuma în săptămânile din urmă de când ne preparăm pentru adunarea generală, ale cărei rezultate le așteaptă toți cu încordare, după câte certe, intrige și blestemății s-au întâmplat din partea tribuniștilor în cursul anului”.[116] Barițiu îi relatează Victoriei că „Tribuna” a reluat atacurile; că ea știe dinainte ce se va întâmpla: oamenii se vor întâlni, vor mânca, vor bea și vor petrece și cu asta tot. Apoi povestește că în ședința din 25 iulie a comitetului Asociațiunii, unul din tribuniști i-a atacat pe toți chiar din senin, cu nespusă obrăznicie învinuindu-i că ei l-au scos pe Barcianu și pe baroneasă, că ei nu și-au dat demisia, trebuia să-i mai roage să rămână la posturi: Tribuniștii sunt și mai supărați de când sinodul l-a scos pe Eugen Brote și pe un anume căpitan pentru că la schimbarea de vreo 520 de mii florini din prostie, au făcut clerului o daună de vreo 10.000 de florini.

„Toate acestea – scrie Barițiu – pe mine nu m-ar privi cu nimic, dacă nu le-ar fi cășunat din toate părțile țării ca să mă aleagă pe mine președinte în locul lui Cipariu, adică să mă facă să dau cu mâna în cuibul de viespi, ici colea și peste o viperă. Dară toate acestea să fie numai pentru voi, căci și în Brașov sunt două partide, nu mai știi cu cine vorbești”.[117] (Aluzie la cele două orientări din mișcarea națională românească: pasiviști și activiști – n.ns. T.I.).

În Raportul Asociațiunii transilvane pentru literatura română și cultura poporului român despre activitatea sa în decursul anului 1887 se specifica faptul că acesta este întocmit și urmează și de astădată dispoziționii cuprinse în paragraful 32 (litera g.) al statutelor, precum și concluzului adunării generale, din anul 1882 de la Dej Nr. protocolului 33. Era modul lui Barițiu de a lucra și

[115] „Transilvania” XXI, 1-15 august, 1888, p. 117.
[116] *G.B.C. VIII*, p. 228.
[117] *Ibidem.*

respecta cu sfințenie prevederile statutului și ale hotărârilor pe care le adopta Asociațiunea pentru a căror realizare a militat peste 30 de ani.

La începutul raportului, membrii comitetului instituit în Adunarea generală din anul 1886 de la Alba Iulia pentru perioada 1887-1889, raportează, că datorită numeroaselor probleme noi care au apărut și necesitau a fi rezolvate, nu s-a mai putut respecta regula de 1 ședință pe lună, 12 pe an, așa cum prevede statutul, ci au fost ținute 28 de ședințe în anul 1887. Statutul prevede și asemenea îndatorire ca membrii comitetului să se întrunească „în cazuri urgente și mai adeseori". Până în anul 1884, „adică până la timpul, în care a început să se facă urzirea pentru realizarea măreței idei, ce astăzi este întrupată ni se înfățișează în frumosul institut al Asociațiunii, menit, a da femeii române creșterea, după care însetase atâta timp, comitetul a putut să se mărginească la minimul de ședințe, prevăzut în statute".[118]

Demersurile pentru înființarea școlii au ridicat însă atâtea probleme, au stârnit atâtea pasiuni și dispute, care impuneau hotărâri colective ale comitetului, încât numărul de ședințe a crescut de la an la an, ajungând în anul 1887 la cifra de 28. „Ca și în cei doi ani premergători, chestiunea școlară și în anul 1887 se trage ca un fir roșu prin toate ședințele comitetului; ba în unele dintre acestea (10 la număr) singurul obiect l-au format numai afacerile școlare. Rezultă deci, că de când cu înființarea școlii, agendele comitetului s-au mai înmulțit, ba s-au dublat chiar".[119]

În continuarea raportului, membrii comitetului Asociațiunii aducând un omagiu fostului lor vicepreședinte, a meritelor acestuia au înserat în raport următoarele: „În toate cele 28 de ședințe prezidiul l-a purtat cu cunoscutu-i tact și abnegațiune vicepreședintele Asociațiunii, meritatul Iacob Bologa. Sub dânsul s-au făcut pregătirile pentru adunarea generală din anul trecut, ținută la Sibiu; dânsul a deschis și condus numita adunare, după ce președintele Asociațiunii Ilustritatea Sa, d-l prepozit capitular, Timotei Cipariu, prin starea sănătății sale precare și prin greutatea anilor înaintați împiedicat a fost a lua însuși cârma în mână; dânsul anunță comitetului la 3 septembrie anul trecut trista știre, că ilustrul prezidente al Asociațiunii Timotei Cipariu, unul din Nestorii literaturii române, s-a mutat la cele eterne; dânsul a condus, conform concluzului luat la 3 septembrie anul trecut, comitetul in corpore, spre a depune o cunună la Blaj pe

[118] *„Transilvania", XXI*, nr. 15-16, 1-15 august, 1888, p. 118.
[119] *Ibidem.*

mormântul neuitatului defunct, drept un semn de recunoștință pentru meritele, ce și le-a câștigat; sub dânsul s-au ținut în fine ședințele comitetului până la 29 mai a.c. când unii din membrii comitetului îi anunță acestuia știrea, că o boală venită repede a legat pe neobositul vicepreședinte la pat, ... La 30 mai a.c. se împărtăși în sfârșit comitetului știrea neașteptată, că neîndurata moarte i-a răpit Asociațiunii acum și pe vicepreședinte, pe neobositul apărător al intereselor ei. De la ultima adunare încoace Asociațiunea noastră a ajuns așadară în regretabila pozițiune, a îndura o îndoită și adânc simțită lovitură și anume: de a pierde atât pe *președintele cât și pe vicepreședintele* ei".[120]

După ce aduce omagiul celor dispăruți, raportul trece la enumerarea realizărilor pe anul 1887 și a stabilirii obiectivelor de realizat în anul 1888. În situația în care Asociațiunea nu avea nici președinte, nici vicepreședinte, iar prin trecerea bibliotecarului Ioan Crișan în funcția de secretar II al Comitetului, Adunarea generală va avea de ales un nou președinte, un nou vicepreședinte și un bibliotecar.

În continuare, raportul enumerând obiectivele înfăptuite sau în curs de realizare, arată că în anul 1887 Comitetul s-a preocupat de înființarea unei școli centrale române în Gherla. Dar din cauza slabei puteri economice a poporului român din Ardeal dorința înființării școlii din Gherla nu s-a putut realiza. Comitetul speră că va putea înfăptui această școală printr-o colectă organizată în rândurile băncilor românești să ajute și celelalte bănci din Transilvania școlile românești, așa cum a făcut și făcea Banca „Albina" din Sibiu venind în ajutorul *Școlii de fete din Sibiu.* Oricum proiectul acesta se găsea în stadiul deziderateloror.

– Un alt obiectiv în stadiul de realizare era întreprinderea unor măsuri de perfecționare a funcționării despărțămintelor Asociațiunii pe întreg teritoriul Transilvaniei.

– S-a continuat acțiunea de acordare de burse școlare și universitare, după anumite criterii, cel principal fiind cel al competențelor, alături de acela al stării materiale a solicitantului.

– Referitor la școala civilă de fete cu internat din Sibiu, care a început să funcționeze la 15 sept. 1886, raportul menționează că demisiile de curând depuse de cei doi directori – ai școlii și ai internatului - nu s-au reflectat asupra bunului mers al acestora. Școala a continuat să progreseze, speranțele puse de comitet în școală s-au realizat pe deplin în anul școlar de curând expirat (1888).

[120] *Ibidem.*

Se continuau colectele pentru școală și internat, se intenționa ca alimentarea la internat pentru cele 43 de eleve, câte erau înscrise acolo, să se facă în regie proprie, considerându-se că va fi mai rentabilă.

Raportul pe 1887 mai cuprinde rubrica „Averea Asociațiunii", dar asupra acestui subiect, vom reveni cu comentariile lui Barițiu în diferite luări de cuvânt ale lui cu alte ocazii, unde el va analiza mai nuanțat starea patrimoniului acesteia. Deocamdată notăm, că în raport se relata, printre altele, că starea financiară a asociațiunii nu este prea îmbucurătoare, deoarece s-au făcut cheltuieli din fondul de rezervă 62.643fl. 21 cr. pentru zidirea școlii de fete și 5.659 fl. 66 cr. pentru aranjarea internă a școlii.

Suma tuturor cheltuielilor pentru școala de fete executată pe seama fondului de rezervă era în total de 75.454 fl. 81 cr. plus terenul de zidire reprezentat printr-o rentă anuală de circa 500 fl. Aceste sume erau considerate ca „anticipațiuni", care se vor acoperi parte prin colecte de bani, parte prin veniturile școlii cu internat.

Biblioteca, revista *„Transilvania"*, organizarea despărțămintelor Asociațiunii înregistrau și ele creșteri și îmbunătățiri în perfecționarea lor pe măsură ce Asociațiunea transilvană devenea o instituție de tot mai mare prestigiu în rândurile populației românești. Alegerea lui Barițiu ca președinte al acestei prestigioase instituții va pune bazele, nu pur și simplu a unei creșteri și întăriri a ei, ci din punctul de vedere al creșterii activităților și calității serviciilor va fi o adevărată expansiune a lor în viața social-culturală a românilor transilvăneni.

Barițiu a fost ales președinte la etatea de 76 de ani, vârstă la care majoritatea oamenilor, erau retrași demult din activitate sau se retrăgeau. Funcția de președinte incumba mari și multe responsabilități, necazuri, grija față de anumiți oameni, responsabilitatea supravegherii unor juste repartiții ale burselor acordate de diferiți donatori, grija față de bunul mers al Școlii de fete de la Sibiu. Se observa și în acest caz, ca și în multe altele, că cei ce colaborau cu el „îi pasau" lui, cum s-ar spune, cele mai grele și de răspundere sarcini. Așa se întâmpla și cu școala unde existau greutățile începutului, dar și orgoliile unora, plăcerea altora de a critica și când era nevoie și când nu, intrigi etc. etc. Dar nu numai atât. Avea o familie mare cu un fiu, trei fete și câțiva nepoți care așteptau, în general, susținere materială și morală din partea lui. Nu putea întotdeauna să îndeplinească toate dorințele pe care le aștepta de la el familia. Familia lui Barițiu locuia o parte la Brașov, o parte la București și alta la Orăștie. Întârziind

corespondența cu Victoria, fiica cea mai mare care locuia la Brașov, Bariţiu îi scria că „După ce am venit de la cele două surori ale tale (care locuiau la Orăştie – n.ns.T.I.), pe care le aflasem mult mai bine decât mă temeam, am dorit să conversez iarăşi cu voi de la Braşov. După ce însă mă făcură la Abrud domn mare cu sila şi după ce femeile din acel ţinut, în semn de mulţămită pentru şcoala de fete, mă obligară, printr-o deputaţiune care-mi prezentă un buchet cu pantlică lată de 20 cm. şi lungă de 2 metri, ca să merg înainte să le ajut a se scăpa de sclavia neştiinţei, îndată ce am ajuns în Sibiu am şi trebuit să ţin mereu la şedinţe, iară de alaltăieri încoace suntem ocupaţi cu înscrierea elevelor. Aşa pentru corespondenţe nu-mi mai rămase nici un minut liber până astăzi, duminică”.[121] Aceeaşi scuză o va invoca, Bariţiu către fiica sa, Victoria şi într-o altă scrisoare din 6 ianuarie 1889 căreia nu-i răspunsese timp de patru săptămâni la una din scrisorile expediată de ea. Se temea că aşa va păţi dacă îl vor face preşedinte la Asociaţiune. „Pre când credeam că la bătrâneţile mele înaintate mă voi uşura de muncă, - se plângea el pe bună dreptate – ea mi s-a mai adaos. Îmi stau vreo 18 corespondenţe nerăspunse”.[122] Aştepta sărbătorile nu pentru a se destinde, ci pentru a mai trimite corespondenţe pentru care întârziase cu răspunsul, ceea ce nu-i prea stătea în fire. Dar se pare că pe lângă liniştirea unor dispute pe care încerca să le aplaneze, în viaţa unor formaţiuni social-politice, în care era implicat, George Bariţiu mai avea de rezolvat şi unele mici neînţelegeri, certuri şi în familie. Fetele majore, cu familie şi copii se mai şi certau între ele. Bariţiu era solicitat să introducă liniştea între ele. Le mai dă Bariţiu fetelor sale şi câte o veste bună, inclusiv despre perspectiva unui câştig bun la vânzarea unor case. „Cale ferată, aşa cred – îi scria el Victoriei – că se va face. Prin Braşov au să treacă două linii de tramvai, una de la Bartolomei până la Târgul cailor, adică până aproape de unde sunt casele noastre, alta din piaţă, pe str. Căldărarilor, drept la gară. M-aş mira foarte dacă realităţile nu s-ar urca în preţ”.[123] Familia Bariţiu avea case de vânzare. Probabil din moştenirea lui Constantin Iuga.

Munca în plus pe care i-o impunea funcţia de preşedinte al Asociaţiunii i-a mai fost sporită şi de o nouă sarcină pe care o primeşte în sistemul Academiei Române din Bucureşti. De când l-au făcut preşedinte, munca i s-a înmulţit, îi relata Bariţiu – Victoriei într-o scrisoare trimisă din Sibiu în 10

[121] *G.B.C., VIII*, p. 229.
[122] *Ibidem*, p. 235.
[123] *Ibidem*, p. 236.

februarie 1889. I-au lăsat și redacția „Transilvaniei", care prin statut revine primului secretar al Asociațiunii. Trebuie să se preocupe și de școală. Au apărut și unele necazuri legate de faptul nedorit că se îmbolnăvise și secretarul Crișan, om tânăr, „cu științe prea frumoase, deștept și laborios, însă cu sănătate ruinată". În plus i-au mai venit lui Barițiu și de la București, de la Academia Română 24 de „cărți, intrate la concurs, ca să le citesc pe toate, să-mi pot da votul în sesiunea viitoare, mai ales că sunt președinte la comisiunea de 9 , dacă nu voi scăpa încai de acea funcțiune delicată în care omul vine în stare de a-și face dușmani fără voia sa".[124] Despre sănătatea sa, om la 77 de ani, Barițiu relata că se simte bine, e adevărat la această vârstă nu-i mai venea să joace ceardaș.

Îi relatează Victoriei că a început să redacteze „Părți alese din Istoria Transilvaniei pe două sute de ani în urmă", cartea pe care a promis-o în 1877, că deja scrisese 22 de coale din primul volum, mai rămăseseră 38. Prevede că românii mari, de calibru, nu o vor cumpăra, vor aștepta să o primească în dar.

În această perioadă reîncepuseră atacurile *„Tribunei"* împotriva liderilor îmbătrâniți ai Partidului Național Român, cu prioritate împotriva lui Barițiu. Ion Slavici, adversar declarat al lui Barițiu, este înlocuit în 1888 în redacția *„Tribunei"* de Gheorghe Bogdan Duică, un tânăr impulsiv, care îl va denigra pe marele om politic și învățat ardelean chiar și după ce acesta va deceda. Barițiu le îndeamnă pe fetele sale să nu-și facă probleme pentru criticile Tribuniștilor. Mai rău ar fi dacă *„Tribuna"* l-ar lăuda pe el și Comitetul Asociațiunii. De multe ori laudele au un efect invers asupra celor lăudați. Dovada: la Adunarea Generală a Asociațiunii de la Abrud din 5-6 august 1888 la care a fost ales președinte Barițiu, vicepreședinte a fost ales Vicarul Nicolae Popea. Aceste funcții erau aprobate nominal de către ministrul de interne al Ungariei. George Barițiu a fost aprobat în funcția de președinte, Vicarul Nicolae Popea nu a fost confirmat. „De nu ar fi lăudat ei (*Tribuniștii* – n.ns. T.Ionescu) așa nebunește, cu lipsă totală de prevedere, pe d-n vicar Popea, Asociațiunea noastră n-ar fi pățit din partea ministrului batjocura *neîntăririi* (confirmării n.ns. T.I.), precum 27 de ani nu i s-a mai întâmplat niciodată cu nici un candidat".[125]

Urmărind preocupările și activitățile lui Barițiu, de la sfârșitul anilor 1880 și începutul anilor 1890, rămâi uimit de diversitatea acestora. El se preocupă de problemele Asociațiunii, de cele ale școlii de fete de la Sibiu, el

[124] *Ibidem.*
[125] *Ibidem*, p. 237.

redactează o mare operă istorică a Transilvaniei, el este Academician foarte activ. Este preocupat de bunul mers al acelei instituții pe care el o considera deosebit de importantă pentru manifestarea și progresul unității spirituale a poporului român. Nu s-a retras nici din activitățile politice ale Partidului Național Român. Influența sa asupra conținutului memorandului adresat împăratului, în 1892, este evidentă și de necontestat.

Le comunică fiicelor mai mici, prin Victoria, fiica cea mai mare într-o scrisoare din 3 martie 1889, deci cu aproximativ două luni înainte de a împlini 77 de ani, că este bine, sănătos „este însă bolnav secretarul comitetului, protodiacon și profesor I. Crișan, de o lună de zile. Dumnezeu știe ce se va alege de boala lui – îl plângea vârstnicul Barițiu pe mai tânărul secretar Crișan -, că este foarte slab. Are nevastă și copilași. De când este dânsul bolnav, eu am rămas așa de singur la comitet și în răspundere despre toate așa de mare, încât stau în cumpănă să nu merg nici la București în anul acesta".[126] Personalul pe care îl avea în subordine la școală mai făcea și câte o trăsnaie. Chiar în acea perioadă doi învățători, ambii din Sibiu, din chiar senin, „a dat dracul în ei" și s-au provocat la duel. „De nu se vor odihni – amenință Barițiu – comitetul îi va și da afară din post".

Cu toate sarcinile și cu toate preocupările în diferite domenii, Barițiu lucrează intens la cartea sa fundamentală: „Părți alese din Istoria Transilvaniei ...". Pe la sfârșitul lunii iunie 1889, istoricul nostru printr-o scrisoare, o anunță pe fiica sa, Victoria, că „este sănătos, numai că este foarte ocupat", că a trimis familiei „5 exemplare din opul său istoric". Exemplarul legat să-l dea nepotului său George, ca premiu, „căci cred – speră Barițiu – că lui îi place istoria patriei și a nației sale, care pentru români este o adevărată tragedie". Urmează apoi instrucțiuni cui să înmâneze celelalte exemplare, câți bani să încaseze pe fiecare exemplar. După această primă scrisoare în care Barițiu îi dă explicații și instrucțiuni ce să facă cu exemplarele trimise din „Părți alese din Istoria Transilvaniei ...". Vor urma în luna iunie și prima parte a lunii august mai multe scrisori în care o informează pe fiica sa Victoria cui a mai trimis cărți la Brașov, iar cărțile trimise pentru a fi difuzate de ea cui să le repartizeze, câți bani să încaseze pentru ele, cum să-i cheltuiască pentru întreținerea familiei, pentru plata impozitelor, să plătească ratele de asigurare, ce sume îi revin ei pentru „serviciul de comision" pe care îl face autorului etc. În

[126] *Ibidem.*

7 august îi comunică Victoriei, că a rămas singur în Conducerea Asociațiunii. Restul erau plecați la băi pe 5-6 săptămâni. Oricum nu puteam pleca pentru „că trebuia să-mi văz de vânzarea cărții tipărite, scria el, ca să am ce purta și mânca”.[127] Paralel cu cărțile pe care le trimitea Victoriei, G. Barițiu, expedia cărți și la București lui Constantin Iuga, ginerele său, care era casierul Academiei Române. Printr-o scrisoare din Sibiu din 2 iulie st. n. 1889, Barițiu îl anunța pe Constantin Iuga în București, că într-o expediție comună cu G. Krafft i-a trimis din partea sa 25 exemplare Părți alese din Istoria Transilvaniei pe 200 de ani în urmă, vol. I, 50 de coale. Sunt exemplare de onoare dedicate colegilor academicieni: Ion Ghica, M. Kogălniceanu, Nicolae Crețulescu, D. Sturdza, Stelian Fălcăianu, Vasile A. Urechia, Titu Maiorescu, P. S. Aurelian, G. Sion, I. Negruzzi, B. P. Hasdeu, N. Quintescu, Vasile Maniu, Al. Odobescu, Grigore Stefănescu, Em. Bacaloglu, dr. I. Felix, episcopul Melchidec, Nicolae Ionescu, apoi la Biblioteca Statului român, la Biblioteca Academiei, Teofil Frâncu, preotul Dimitrie Radu, Ion Bianu și 1 la redacția: „Biserica ortodoxă română”. Dar în 21 iulie același an, Barițiu îi trimite o nouă scrisoare lui C. Iuga, prin care îl anunță că lada cu cărți expediată prin W. Krafft la Socec et Comp., ladă în care erau și cele 25 de exemplare din „Părți alese din istoria Transilvaniei” încă nu ajunsese la destinație sau poate o primiseră, dar din neglijență destinatarul nici nu s-a interesat de conținutul ei. Îl roagă pe Iuga să se informeze la Socec dacă lada cu istoria lui a fost sau nu primită. Îl anunță pe ginerele său că „În 21 august se pune în tipar vol. II, care va costa, cu legătură cu tot, 2.200 fl.v.a. tot ca vol. I”, precizează el.

Preocupat în ultimii ani ai existenței sale de elaborarea istoriei Transilvaniei ultimelor două secole, de a da românilor o istorie veridică a vieții și condițiile existenței lor în această perioadă deosebit de frământată și mult controversată a istoriei românilor în general, a istoriei Ardealului în special, Barițiu nu a uitat și nici nu s-a izolat de viața și istoria concretă a românilor din timpul vieții sale. Cum el era unul din actorii cei mai activi și mai buni cunoscători ai evenimentelor curente din a II-a jumătate a secolului al XIX-lea, iar Asociațiunea transilvană concentra activitățile cele mai importante și vitale, care asigurau existența în continuare a românilor pe pământul strămoșesc, el a ținut să deslușească unele fapte, întâmplări, dar mai ales să lămurească unele demersuri ale ei în vederea concentrării unor eforturi materiale pentru

[127] *Ibidem*, p. 240.

sprijinirea culturii, instrucției și progresului economic și spiritual al românilor, a ridicării conștiinței lor naționale împotriva deznaționalizării și contracarării eforturilor de maghiarizare a lor, pe care le întreprindea, în mod oficial, deliberat și pe față statul ungar dualist după anul 1867, eforturi ce se intensificau către sfârșitul secolului al XIX-lea când se apropia „mileniul maghiar". În acest scop, după ce ia atitudine împotriva unor teorii ale lui Rösler în general, publică în „Transilvania" un studiu al lui A.D. Xenopol în care acesta combătea unele teorii ce negau continuitatea românilor ardeleni pe pământul lor strămoșesc. Barițiu s-a gândit că este necesar să mai revină asupra condițiilor în care a apărut Asociațiunea transilvană, să combată unele păreri, care reduceau rolul acestei instituții la o simplă societate de binefacere, cerând tot mai mult ajutor material-financiar de la ea, când, în realitate, ea inițial nu dispunea de o bază materială puternică, bază care vom vedea, s-a format numai după zeci de ani de funcționare, după ce a început să fructifice forma de capital investit cu precădere de către conducătorii Asociațiunii: investiția în capitalul uman, ai cărui purtători au fost tineri români susținuți prin burse, ajutoare, împrumuturi pentru însușirea de cunoștințe științifice, de specialitate și de cultură ș.a.

În acest scop, Barițiu a revenit în ultima parte a anului 1888 asupra istoriei „Asociațiunii transilvane", cu studiul intitulat:

3.2. Cincisprezece ani din activitatea Asociațiunii transilvane pentru literatura română și cultura poporului român.[128] (Un raport al lui Barițiu)

În Precuvântarea la adunarea generală a Astrei de la Abrud din 5 august 1888, Barițiu amintește asistenței că în 6 sept. 1888 se împlinesc 27 de ani de când împăratul Austriei a aprobat statutele Asociației transilvane pentru literatura română și cultura poporului român pe baza cărora reprezentanții ardelenilor erau fericiți că se găseau în acea incintă sacră, în care, ca și în toate celelalte, Dumnezeul puterilor și al părinților românilor asculta rugăciunile și lua aminte la suspinele credincioșilor săi. *Aprobarea statutelor, la rândul ei a fost enunțată și precizată limpede în rezoluția prealabilă din 22 ianuarie 1861 prin care cei 180 suplicanți au fost autorizați să compună statutele, în sensul legii*

[128] Cu mențiunea redacției: Un prea scurt extras din această monografie a fost pronunțat la deschiderea frumoasei și memorabilei adunări generale de la Abrud în 5 august a.c. (1888).

de reuniuni din anul 1852 cu scopul de a înainta literatura și cultura poporului român, precum și a înainta agricultura și industria (subl. ns. T.I.)[129].

Acestor cuvinte ale rezoluției împăratului, Bariţiu le acordă o înaltă semnificație, le descifrează profundul lor înțeles pentru români, precum și efectele lor pozitive asupra vieții lor economice, culturale, instructive și instituționale, dar și naționale și politice. Aceste efecte pozitive au mers chiar mult mai departe decât cele prevăzute, cu atât mai puțin dorite de către împărat. Dar iată cum explică învățatul român acele cuvinte binevoitoare din rezoluția amintită: „Vi se acordă rugămintea, pentru ca să vă dedați – scria Bariţiu – a umbla și voi pe picioarele voastre, a vă cultiva și înavuți voi înșivă limba și literatura și a nu mai suferi ca să o deformeze și a o schimonosi alții; a vă deschide voi înșivă școli, biblioteci, colecțiuni, așezăminte filantropice, de care vedeți la compatrioții voștri și în tot cuprinsul monarhiei. Voi cunoașteți zicătoarea oamenilor. Doare-mă de toată lumea, iar de mine mi se rupe inima. Să mai doară odată și pe român de sângele său, de reputațiunea, de viitorul său. Concurența pe calea culturii și a civilizației e deschisă și liberă pentru toate popoarele monarhiei, fiecare în limba sa națională. Acesta și nu altul este înțelesul cuvintelor din sus citata rezoluțiune din anul 1861”.[130]

Bariţiu considera că această viziune, pe care el nu o numește, dar dă de înțeles că ea era o concepție liberală, după care se conducea și împăratul, o cunoștea și el, dar o cunoșteau și românii. Dovada în acest sens era faptul că nu mult după înființarea Asociațiunii transilvane au făcut cereri de înființare a unor asemenea instituții și bănățenii din Arad și bucovinenii tot spre aceleași scopuri.

Bariţiu, ca unul din principalii fondatori ai *„Asociațiunii...”*, considera că, era de datoria lui să aducă la cunoștința publicului român scopurile și punctele de vedere ale fondatorilor și primilor conducători ai acestei instituții fundamentale din viața poporului român.

Andrei Șaguna, primul președinte al *Asociațiunii* spunea că „feudalismul aristocratic a fost înlăturat prin dezvoltarea puterii morale și – interesant punct de vedere al unui prelat – prin cunoașterea „legilor firești”, iar în locul lui „egalitatea de drepturi” și „egala îndreptățire”. Românii să nu uite „că puterea minții și a geniului, științele și artele sunt, care în zilele noastre dau

[129] „Transilvania” XXI, nr. 17-18, 1-15 sept. 1888.
[130] *Ibidem*.

popoarelor tăria și le asigură viitorul". Acestea, spunea Bariţiu, erau cuvintele unui prelat, care pe lângă activitatea sa necurmată de a-i scoate pe credincioșii săi din întunerec, în tot timpul arhieriei sale a înavuțit literatura română cu cărți școlare și bisericești compuse și traduse de el.

Dar, spre deosebire de Bariţiu, Șaguna avea mai multe posibilități de a se apropia și a afla unele știri „de culise" de la cercurile apropiate ale curții împărătești. Așa se explică faptul că Șaguna a aflat că drepturile pe care le-au obținut românii prin dieta românească din Transilvania în anii 1863-1864 erau deja periclitate. Se pregătea deja dualismul austro-ungar. Dar cel mai mult l-a alertat posibilitatea anulării aprobării înființării Asociațiunii transilvane. Așa se explică faptul că în întâlnirea lor de la Brașov din 1864, Șaguna îi spunea lui Bariţiu, printre altele: cât de mult era îngrijorat de soarta *Asociației transilvane*. „Să ne silim a susține Asociațiunea și a-i asigura viitorul: căci în aceste timpuri de schimbări iuți și neașteptate ni se poate întâmpla, ca pe lângă biserică să rămânem numai cu acea instituțiune binefăcătoare".[131]

Celălalt mare prelat român, mitropolitul greco-catolic Alexandru Sterca Șuluțiu, cofondator, cel care în 1861 a deschis colecta fondului Asociațiunii, prevăzându-și sfârșitul, îi spunea și el lui Bariţiu peste 3-4 ani într-o întâlnire la băi la Vâlcele că: „Ferice de aceia dintre voi, care veți căuta și afla consolațiunea voastră în cultivarea literaturii".[132]

Marele învățat, Timotei Cipariu prin înființarea Asociațiunii, dorea să se înființeze acel loc, acea autoritate sub cupola căreia să-i vadă odată întruniți pe toți literații români pentru cultivarea limbii, înavuțirea literaturii, înmulțirea școlilor, luminarea poporului. El a crezut cu tărie în puterea de viață nepieritoare a limbii noastre materne. Această credință i-a fost așa de tare, precum i-a fost de neclintită credința sa de creștin și preot în imortalitatea sufletului său. Timotei Cipariu a demonstrat și a susținut cu tărie că toate prefacerile prin care a trecut antica cultură romană, prin urmare și limba noastră, pe aceasta o numește „un tezaur născut cu noi de la țâțele mamei noastre, dulce ca sărutările măicuțelor, când ne aplecam la sânul lor, tezaur mai scump decât viața, tezaur de l-am fi pierdut, de l-am pierde, de vom suferi vreodată ca cineva cu puterea ori cu momele să ni-l răpească din mâinile noastre, atunci mai bine, să ne înghită pământul de vii; să ne adunăm la părinții

[131] *Ibidem*.
[132] *Ibidem*.

noștri mai bine cu acea mângâiere, că nu am trădat cea mai scumpă hereditate, fără care nu am fi demni a ne numi fii lor: limba română".[133] Cipariu, explica Barițiu, iubindu-și limba maternă din tot sufletul, el nu a manifestat niciodată, cu nicio ocazie ostilitate față de alte limbi. El se perfecționase în zece limbi străine, spunea adesea că „un individ valorează atâți indivizi câte limbi cunoaște și vorbește". El iubea limbile străine, „punea însă pe a sa înaintea tuturor, o iubea precum îi iubise pe părinții săi, atât pentru că o supsese cu țâța mame-sei, cât și pentru că i se părea frumoasă, ușor de învățat și cultivată, soră cu limba clasică latină și cu toate neolatine, pe care ajutat de limba română le poate învăța în timp mai neasemănat mai scurt și mult mai bine decât cu ajutorul altei limbi".[134] La rândul lui Vasile Ladislau Pop, fost președinte al Asociațiunii, spunea că aceasta se va strădui din toate puterile să răspândească lumina și cultura în poporul român căci: „Numai lumina, numai cultura ne poate mântui; cultura și lumina trebuie să ne dea puterea în brațe, ca să știm a ne apăra viața, și minte și înțelepciune spre a ne ști conserva și înmulți cele necesare întru susținerea vieții".[135]

Iacob Bologa președintele și vicepreședintele, care l-a precedat nemijlocit pe Barițiu, care a cheltuit multă muncă, speze și timp mult pentru Asociațiune, a lăsat la 28 mai 1888 cu limbă de moarte ca testament românilor rugămintea de a avea grijă de viitorul Asociațiunii și de tinerele ei vlăstare. Rugămintea testamentară adresată românilor a fost îndeplinită, după părerea noastră, într-un mod cum nu se putea mai bine: alegerea lui Barițiu ca președinte al Asociațiunii, care, vom vedea, i-a dat acesteia strălucire și avânt.

De câte ori nemulțumiții și cârcotașii considerau că Asociațiunea nu a făcut suficient pentru îmbunătățirea stării materiale și culturale a poporului român, Barițiu le recomanda acestora să consulte actele oficiale ale Asociațiunii, procesele-verbale, dispozițiunile „bărbaților literați și de stat" din care ar fi aflat, că ea a făcut pentru popor într-un sfert de veac de existență a sa, cu puținele mijloace de care dispunea, mai mult decât se așteptau și cei mai entuziaști susținători din întemeietorii săi.

Prima adunare generală a Asociațiunii din 1861 poate fi considerată ca fiind adunarea în care s-a adoptat și trasat planul de acțiune întocmit în 15

[133] *Ibidem*.
[134] *Ibidem*.
[135] *Ibidem*.

puncte de secretarul ei, George Barițiu, program îmbogățit și adaptat pe parcursul trecerii anilor.

A doua adunare generală ținută la Brașov în 28-30 iulie 1862 a fost, după constatarea lui Barițiu, una cu participare dintre cele mai numeroase în decursul celor 27 de ani, când el scria despre evoluția Asociațiunii în 1888. „Aici a fost unde președintele Andrei baron de Șaguna citând cunoscuta judecată a lui *Bonifiniu*, a constatat din nou, că romanii își iubeau mai mult limba decât viața; ... aici literații români au dezbătut mai întâi în auzul unei adunări numeroase ortografia limbii; tot aici fuseră ascultate șase dizertațiuni asupra diverselor materii prevăzute în programa Asociațiunii. Ceea ce a dat însă renume mai durabil acestei adunări, a fost expoziținea de manufacturate și producte ieșite numai din mâini românești, în partea lor cea mai mare pregătite de către femeile noastre".[136] Barițiu, fervent apărător și susținător al drepturilor și emancipării femeilor române, nu uită nici de data aceasta să le aducă un omagiu binemeritat. De fapt, Barițiu mai spunea, că scopul organizării expoziției la Adunarea generală a Asociațiunii din 1862, a fost acela de a da femeilor române ardelene ocazia de a arăta ce pot și ele în comparație cu femeile altor popoare conlocuitoare. Expoziția a uimit cu produsele extraordinare pe care le-au expus. De atunci în multe ziare se poate citi, adeseori, că „românce le sunt «francezele orientului»".

Barițiu, explică de ce Adunarea generală a Asociațiunii, deși săracă cheltuiește din modestele ei venituri pentru burse școlare cea mai mare parte a surselor sale. Era necesar, spune Barițiu. Se simțea lipsă mare de români instruiți și în licee și în facultăți. Nu existau suficienți profesori buni pentru licee și alte școli românești. Inginerii și medicii români erau o raritate. Absolvenții facultății de drept din Sibiu erau toți angajați de stat. Aveau un avantaj prin faptul că vorbeau toate cele trei limbi folosite în Transilvania: română, ungurească și germană. Se simțea chiar și lipsa de candidați la facultățile teologice din Sibiu și Cluj.

Asociațiunea a ajutat mult prin acordarea de burse școlare. Dar ea a stimulat și dezvoltarea literaturii, tipărirea cărților școlare etc.

Pentru a satisface toate necesitățile școlare, Asociațiunea avea nevoie de un venit anual de 40-50 de mii florini și un capital propriu de 1 milion de florini. Nu putea să aibă atâta. Contribuțiile anuale de 19-20 milioane de fl.m.c.

[136] *"Transilvania" XXI*, nr 19-20, 1-15 oct. 1888, p. 157.

pe care le prelua statul de la Transilvania anual, erau foarte mari în comparație cu puterea economică de care dispunea ea. Aceasta stagna dezvoltarea culturii și învățământului în principatul transilvan.

Instaurarea dualismului, încercările de a încălca autonomia celor două confesiuni ale românilor, ca și războaiele în care a fost angrenată Austria în anul 1866 au fost, de asemenea, tot atâția factori care au frânat învățământul românesc. Totuși, vom vedea, Asociațiunea a continuat – nu în măsura dorită de reprezentanții săi - să acorde burse școlare, ajutoare, premii pentru stimularea învățăturii, meseriilor și culturii în rândurile românilor. Cu timpul aceste rezultate se vor vedea și resimți pozitiv în rândurile românilor, dar, repetăm, nu pe măsura necesităților.

A treia adunare generală ținută la Blaj a decurs în condiții mai neprielnice decât prima și a doua. O mare parte dintre întemeietorii ei – Șaguna, Barițiu, Șuluțiu și alții – erau ocupați la dieta românească, angrenați în lupta politică pentru recâștigarea drepturilor politice ale românilor și menținerea autonomiei Transilvaniei.

Adunarea generală, a patra, convocată la Hațeg pe 2 august 1864 a căzut – scria Barițiu – tot în împrejurările cele mai triste ale patriei și ale monarhiei, pe când corpul legislativ tot mai funcționa în Sibiu. La Adunarea Asociațiunii au participat doar 60 membri, care au lucrat tot sub conducerea lui Timotei Cipariu, vicepreședinte. „Nicăieri ca în această adunare nu s-a dat mai bine pe față flagranta contradicție ce există între a voi ca aceiași indivizi, în același timp să cultive și științe, să se arunce și în valurile politicii militante, care absorb toată atențiunea omului, consumă puteri, turbură spirite, scurtează viața”.[137] La fondurile Asociațiunii nu se adunaseră decât 466 fl 52 cr. Ședințele lunare ale comitetului nu s-au mai ținut conform planului stabilit. Cererea de demisie a lui Barițiu a fost respinsă, Comitetul care împlinise 3 ani de funcționare a rămas și el același. Cu toate că fondul adunat a fost mic, prin diferite redistribuiri s-a ajuns totuși la suma de 2.823 fl., din care au fost distribuiți 1.600 fl. pentru studenți, 200 fl. pentru meseriași. Deci și în acel an, mai greu, știința și școlarizarea au fost ajutate de Asociațiune.

[137] *Ibidem*.

Viitoarea adunare generală, scria Bariţiu, s-a ţinut în 27 şi 28 august 1865, tot sub conducerea lui Timotei Cipariu. „După ascultarea celor trei rapoarte anuale, cu care comitetul era dator adunării s-au pus la ordinea zilei 5 dizertaţiuni ştiinţifice, una arheologică, trei din istoria dreptului roman, iar una despre ştiinţele tehnice (a lui Bariţiu), tot atâtea subiecte, epocă aveau mare trecere".

Adunarea generală convocată pe 28-29 august 1866 la Alba-Iulia s-a desfăşurat sub conducerea lui Andrei baron de Şaguna, care abia acum, după trei ani de lupte şi valuri ajunsese în stare de a mai răsufla ceva şi a-şi rupe din timpul preţios două trei zile pentru lucrările Asociaţiunii.

Cuvântul de deschidere al lui Şaguna, după cum am menţionat şi în altă parte, a avut ca subiect: *laboarea*, *munca*; referindu-se la teoria renumitului profesor Laboulaye E. (Eduard-Rene Lefèvre – a scris, printre altele: Histoire du droit de propriété foncière en Occident. Paris, 1839. Născut la Paris 18 I 1811. A fost profesor la Univ. din Paris – n.ns.T.I.) .

Şaguna, scria Bariţiu, le-a dat participanţilor la adunarea „Asociaţiunii ..." să înţeleagă „că fără laboare întinsă şi fără capitaluri mari, nici măcar literatură nu poate să aibă niciun popor". La această adunare generală au participat numai 44 de membri la care s-au adăugat 8 membri noi. Numărul membrilor scăzuse dramatic, fondul Asociaţiunii abia ajunsese la suma de 2.430 fl. 85 ½ cr., iar suma pentru acoperirea tuturor cheltuielilor era de numai 1.920 fl., din care 1.480 fl. s-au votat pentru burse.

La această adunare au fost expuse două disertaţiuni a lui T. Cipariu despre ortografie şi principiul etimologic. Iosif Hodoşiu a vorbit şi el despre istoria literaturii italiene. Două din disertaţiunile pentru adunarea generală, cea pregătită de Ioan V. Rusu: „Despre datinile sociale ale vechilor români şi cea a lui A. Densusianu asupra poeziei populare române, au fost alăturate la acte şi publicate în „Transilvania", foaia Asociaţiunii.

Descriind atmosfera apăsătoare în care s-a încheiat Adunarea generală a Asociaţiunii de la Alba Iulia din 1866, Bariţiu povestea cu tristeţe că: „Nici înainte, nici mai târziu, despărţirea membrilor de la vreo adunare nu a fost aşa tristă şi însoţită de grija torturatoare pentru viitor, precum a fost aceasta de la Alba Iulia din anul 1866, şi Dumnezeul părinţilor noştri – se ruga Bariţiu – să ne apere cu braţul înalt de o altă epocă, care să se mai poată asemăna cu acea de atunci. Acea dispoziţiune sinistră a spiritelor era simţită chiar de la începutul adunării; ea transpirase şi din cuvântul preşedintelui. Situaţia politică din acele

timpuri pe unii membri îi trântiseră la pământ".[138] Era acea atmosferă apăsătoare creată în timpul în care se pregătea, cu mare fast dualismul austro-ungar, în care se negociase și pierderea autonomiei Marelui Principat al Transilvaniei, prin unirea lui la regatul ungar. Viitorul românilor devenea tot mai incert prin agresivitatea reluată în scopul deznaționalizării românilor și de maghiarizarea lor.

A VII-a Adunare generală a Asociațiunii convocată la Cluj pe 26/14 august 1867 a avut – constata Barițiu – o prezență mult mai bună și mai plină de optimism decât alte trei din cele șase anterioare. Dar lipsea președintele, ceea ce a produs „oareșcare perplexitate", după expresia lui Barițiu. Mitropolitul Andrei Șaguna fusese silit, ca și în cei doi ani precedenți, să-și caute de sănătatea zdruncinată doi ani la rând, iar acum pe lângă boala care-l supăra de câțiva ani i se mai adăugaseră și apăsătoarele griji provocate de reorganizarea fundamentală a provinciei sale mitropolitane. A anunțat prin Iacob Bologa că nu poate veni să conducă în persoană lucrările adunării generale. Vicepreședintele, Timotei Cipariu, secretarul George Barițiu și directorul Gabriel Munteanu, membri ai noii înființatei Societăți Academice din București, au fost invitați să ia parte activă la solemnitatea inaugurării și la lucrările acesteia în curs de șase săptămâni.

Lucrările au fost conduse de Iacob Bologa, ales președinte ad-hoc.

În ședința a I-a în care au fost rezolvate o serie de probleme curente ale Asociațiunii și lectura unei dizertațiuni despre literatura română și lipsa unei istorii critice a literaturii, a participat și comitele Emanuel Péchy, comisar plenipotente al Maiestății Sale în Transilvania cu care ocazie s-a exprimat în termeni prea favorabili cu privire la ținuta serioasă și bărbătească a membrilor adunării. Dintre prelați a participat la lucrările adunării episcopul diecezan de la Gherla, devenit mitropolit de Alba Iulia și Făgăraș, Ioan Vancea.

La Cluj a fost ales președinte al Asociațiunii Ladislau Pop Vasile cu 73 de voturi, iar vicepreședinte a fost ales Ioan Hanea cu 72 de voturi. Spre deosebire de alte adunări generale, de data aceasta, s-au votat burse și ajutoare pentru mai multe specialități, nu cu scopul de a îndestula toți numeroșii concurenți, ci de a stimula și îndemna tinerimea să nu alerge doar după o singură specialitate, bunăoară la cariera juridică, unde-și fac prea mare concurență, încât nu mai încap unii de alții, ci să se mai împrăștie și la altele,

[138] *Ibidem.*

precum făceau și tinerii altor popoare. Deci încep și românii să înțeleagă, tot mai mult, necesitatea diversificării meseriilor ca mijloc de multiplicare a mijloacelor de trai.

Mulți încă, se opuneau editării unei foi literare. Spuneau că aceasta costă mult și asociațiunea nu poate suporta cheltuielile. Nu înțelegeau că o foaie literară se poate susține prin vânzări numai în țările bogate, unde există o elită intelectuală numeroasă și diversificată.

„Adunarea generală de la Cluj – scria Bariţiu – după 21 de ani – nu numai pentru că a fost mult mai numeroasă decât se aşteptase, ci şi pentru că ea acolo, tocma în acel municipiu, a reprezentat cu toată demnitatea pe poporul nostru, iar la concertul dat de către tinerimea noastră în teatru a asistat un public atât de numeros, încât toate încăperile i se văzură ocupate. Însuşi comitele Emil Péchy a binevoit a asista la acea petrecere, după ce luase bilet cu una sută de florini v.a.

Adunarea generală a VIII-a a fost ținută la Gherla în 25-26 august 1868. A fost iarăși bine cercetată, în decursul ei s-au mai înscris mulți membri noi, atât fondatori, cât și pe viață, s-au încasat 1.280 fl. 50 cr plus 221 de la membrii vechi. Aceste două sume s-au adăugat la averea de 29.977 fl. 59 ½ cr pe care o avea Asociația de anul trecut. S-a votat suma de 2.290 fl pentru burse pentru studenți în drept, politehnică, filozofie, agronomie, gimnaziu, școli reale, sodali și învățăcei de profesiuni, adică tot ca în anii mai de aproape trecuți, la mai multe științe, tot cu scopul de a îndemna pe părinți să facă ca germanii și boemii (cehii), unde părinții, care au, de exemplu, câte patru feciori, pe unul îl prepară pentru oaste, pe altul pentru cler pe al treilea la altceva, iară la economie ori la profesiunea tată-său rămâne numai unul".[139]

Iarăși discuții cu privire la foaia „*Transilvania*": unii o voiau populară, alții cu materiale de înaltă ținută științifică. Credeau ei că se vor îmbulzi literații și oamenii de știință cu asemenea materiale. Bariţiu prevedea că nu se va întâmpla aşa. Și aşa s-a și întâmplat.

Cu privire la caracterul ambulant al Adunărilor generale anuale, unii au avut obiecții. Le-ar fi voit stabile, în orașul unde Asociațiunea își avea sediul. S-ar economisi banii de drum de la un capăt la altul al țării, oamenii și-ar căuta de gospodăria și de economia lor, ar fi scutiți de oboseală etc. „Bună idee și aceasta, - scria Bariţiu -, însă de una sută de ori era și mai este de preferat

[139] *Transilvania XXI,* nr. 21-22, 1-15 nov. 1888.

dorința și voința de a conveni oamenii chiar din cele mai depărtate districte ale țării, a face cunoștință, a se încălzi spiritele unul de altul, a conversa și a se deprinde *în limba lor națională*, a face studii etnografice și chiar economice, a da tinerimii ocaziune de a se deprinde în arta muzicii vocale și instrumentale, a-și netezi manierele, a se apropia de bătrâni ca să nu se curme tradițiunile dintre o generațiune și alta, în fine ce să mai ascundem mâța în sac, a micșora și fiorile dintre o confesiune și alta. Toate aceste foloase cumpănesc mai mult decât fonduri de sute de mii în ochii tuturor câți văd mai departe în viitor".[140] La toate acestea se adaugă utilitatea disertațiunilor științifice și artistice, cu care se deșteptase în câțiva ani o nobilă rivalitate între mai mulți literați de-ai noștri. Ele erau utile și pentru că la ardeleni arta oratoriei era încă puțin cultivată atât în biserici cât și în lumea profană. Nu e bine să fie scoasă – cum propuneau unii – din incinta științelor și a literaturii. Este necesar, pleda Barițiu, ca să se facă loc pentru exercițiu și în domeniul artei poetice.

La Gherla, relatează Barițiu, în scurtul istoric al Asociațiunii, s-au dezbătut probleme foarte multe, unele au fost rezolvate, altele pasate comitetului, iar unele chiar pentru adunarea din viitorul an etc.

Iacob Bologa a făcut la Adunarea generală de la Gherla din 1868 o propunere foarte importantă pentru perfecționarea organizării Asociațiunii în viitor: înființarea reuniunilor pe ținuturi, care după doi ani a fost adoptată sub formă de regulament.

Propunerea vicarului Michael Pavel, devenit mai târziu episcop, de a se încorpora la statutele Asociațiunii transilvane și comitatele Marmația, Sătmar și Ugocea, este considerată interesantă, adică este binevenită.

Adunarea generală a IX-a de la *Șomcuta Mare* ținută în 10 și 11 august 1869 a surprins în modul cel mai plăcut – scria Barițiu – prin o cercetare atât de frecventă, precum nu o așteptase nici unul dintre membrii locuitori mai încoace în interiorul Transilvaniei. Veniseră la Șomcuta Mare multă lume românească din vreo șapte comitate, de la distanțe mari traversate în lipsă totală de căi ferate – în câte 2-3 zile cu trăsuri private. Sala mare nouă în localul municipal pusă la dispoziținea noastră în localul șarmant de către comitele suprem Uifalusi plină în orele de ședințe, înghesuită în serile de concert și de bal.

În cele două zile de ședință au fost ascultate rapoartele obișnuite și s-au purtat discuții asupra lor. Au fost citite și cinci dizertații în cele două ședințe: G.

[140] *Ibidem*.

Bariţiu: despre educaţiunea femeii la români; Iosif Vulcan, despre poezia populară; Justin Popfiu, despre limbă ca conservatoare a naţionalităţii române; I.V. Rusu, despre necesitatea de a ne studia istoria patriei şi Alexandru Buda, Despre educaţia poporală.

De foarte mare importanţă a fost la Şomcuta Mare, adoptarea Regulamentului proiectat de către consilierul Bologa pentru departamente, trecut în timpul anului prin trei site, iar la adunare, după ce a fost ascultat un lung referat a fost adoptat „en bloc"; cererea studenţilor de a se înfiinţa o catedră de limba română la Universitatea din Viena, cu o contribuţie la salariu din partea Asociaţiunii nu a putut fi satisfăcută; nici propunerea înfiinţării unei tipografii a Asociaţiunii nu a fost aprobată, tot din lipsă de fonduri. Tot din lipsă de bani nu s-a putut înfiinţa o şcoală românească, un gimnaziu de 8 clase la Seini. *Viitoarea adunare generală la Năsăud.*

„Acea adunare generală ţinută la Năsăud în 8, 9 şi 10 august 1870 poate fi considerată ca epocală, nu atât din cauză că ea era a zecea în ordinea celor avute de la inaugurarea Asociaţiunii, ci mai vârtos pentru strălucitele rezultate atât materiale cât şi spirituale. Locuitorii tuturor comitatelor din care veniseră oaspeţi şi familii de frunte la Şomcuta Mare, au fost reprezentaţi şi la Năsăud. Tot aşa şi ţinuturile limitrofe din Transilvania", consemnează Bariţiu.

În cuvântarea preşedintelui L. Vasile Pop, se afirmă că: nu mulţi români ar fi prevăzut că „nu vor trece 10 ani şi românilor nu le va rămânea altă cale pentru înaintarea fericirii naţionale, decât singură această Asociaţiune". (Adică temerea nutrită încă din 1864, de mitropolitul Andrei, care nu avea nici o încredere în stabilitatea de atunci a lucrurilor (remarca aparţine lui Bariţiu – n.ns. T.I.). Cu toate acestea, continuă preşedintele Pop, „această împrejurare nu trebuie să ne descurajeze, ci din contră chiar aceasta să ne servească de îndemn şi să ne îmbărbăteze mai mult la lucrare pentru ajungerea scopurilor Asociaţiunii". Referindu-se la literatură, L. B. Pop apreciază că „acesta este momentul cel mai măreţ al existenţei unei naţiuni, care prin niciun eveniment, prin nicio furtună nu poate să se dărâme, să se ruineze. Monumentele de metal, de piatră, fie oricât de tari, le strică, le dărâmă timpul, - Literatura nu!"

Contribuţia năsăudenilor la fondul Asociaţiunii i-a uimit pe participanţii la Adunarea generală. Prin căpitanul suprem (prefectul) al districtului Năsăud, Alexandru Bohăţel, ei au depus 5.200 fl.v.a. în obligaţiuni de stat şi 270 în bani în numerar, deci în total suma de 5.470 fl.v.a. Au mai intrat în casa Asociaţiunii a doua zi şi alţi bani, ridicând contribuţia Adunării generale

de la Năsăud la 6.874 fl 50 cr. Acestea erau donațiuni de la 44 de comune și de la câțiva particulari din acel district.

Înainte de a trece la ordinea zilei, președintele L.B. Pop a pronunțat un necrolog pătrunzător la inimi în memoria lui Emanoil Gojdu, fost avocat și proprietar, care lăsase prin testament românilor ortodocși un fond bine asigurat de peste trei sute de mii fl. Și care în 1888 ajunsese deja la 1 milion de fl.

Tot atunci, relatează Barițiu, L.B. Pop evocă în memoria adunării și moartea fostului director Gavril Munteanu de la Brașov, bogat de merite nepieritoare în sfera instrucțiunii publice și a științelor.

În cele trei zile de ședințe au fost ascultate 5 dizertațiuni I.C. Drăgescu, Femeia studiată din punct de vedere moral; Iosif Vulcan, Cântecele haiducești; Justin Popfiu, Necesitatea culturii naționale; Căpitanul pensionar, Francisc Mihăilașu, Paralele limbistice între dialectele române apusene; Grigore Pletosu student, Despre adevărata cultură.

Adunarea generală a discutat proiectul lui Iacob Bologa pentru înființarea Academiei Române de Drept. Ideea a fost primită de adunare cu însuflețire, notează Barițiu, în 1888. În zece ani s-a dovedit că proiectul este imposibil. Pentru realizarea lui erau necesari 600.000 de florini. Acești bani trebuiau adunați în decurs de 4 ani. În decurs de 15 ani abia au fost adunați 20.000 fl.

La alegeri au fost realeși L.B. Pop ca președinte și Iacob Bologa ca vicepreședinte. S-a ales și un nou comitet (12+6 supleanți – majoritatea din Sibiu).

Adunarea generală ținută la Făgăraș în 7 și 8 august 1871 a căzut – relatează Barițiu – într-o epocă, pre când spiritele în această țară și în toată monarhia erau din nou foarte agitate, nu numai din cauza epocalelor răsturnări din Franța, ci și pentru că înlăuntrul monarhiei sistema dualistică fusese chiar atunci atacată din partea popoarelor slave cu violență neașteptată.

Alte două întâmplări venite ca din senin peste români – povestește Barițiu - i-a adus într-o stare foarte nervoasă, de iritare, care putea și ea să degenereze într-o mare ruptură, poate chiar în cadrul Asociațiunii. O parte a clerului romano-catolic ajunsese și el la ideea „să-și întocmească și el autonomia bisericii catolice din țările coroanei ungurești; cu intenția de a-i include și pe greco-catolicii români din Transilvania. În acest scop au întocmit un proiect de statute în care, prin câteva articole, au hotărât ca autonomia bisericii greco-catolice *române și toate fondurile sale* de orice destinațiune, bisericești,

scolastice, filantropice au să fie contopite și administrate la un loc cu cele romano-catolice. Numai atâta trebuise, ca, clerul, poporul și toată numeroasa inteligență greco-catolică românească, să mi se învolbure peste tot și să înceapă a forma grupe prin ținuturi, până când acelea se cristalizară în conferința ținută de Paști în Alba Iulia, de la care au ieșit apoi cunoscutele proteste".[141]

Un alt fapt, care a tulburat apele, tot o chestiune bisericească, însă cu totul local, „un proces nevoieș de la Brașov fu transformat – ca prin farmec, - scria Barițiu -, cu totul pe neașteptate, într-o demonstrațiune politică de înfrățire zgomotoasă între elementul românesc și cel unguresc, cu procesiuni, cu steaguri, cu banchete foarte somptuoase, în care se deșertară mulțime de toaste bombastice, toate cu scopul de a îneca în acelea concluzele memorabilei conferințe electorale românești ținute în martie 1869 la Mercurea (de creare a Partidului Național Român din martie 1869), cum și a preîntâmpina și prepara pe alegători pentru adunarea electorală ce era să se convoace tot în 1871 la Alba Iulia, precum s-a și făcut".[142] Bine dirijată de la Budapesta, campania manipulată prin inspectorul Réthy, organizatorul unor banchete „de înfrățire între români și unguri", la Brașov și alte localități nu a fost departe de a provoca o mare ruptură politică între români.

În zilele premergătoare convocării din 7-8 august 1871, a adunării generale a Asociațiunii atmosfera între români era încărcată. Mulți se temeau că la Făgăraș ar putea să izbucnească patimile și urile politice, că unii își vor vărsa năduful și fierea în dezbaterile pașnice și să-i compromită existența. Lipsa președintelui L.V. Pop de la Adunarea generală pe motiv de boală, care cu experiența sa, ar fi putut evita pericolele, făcea și mai apăsătoare atmosfera. Totuși, abilitatea politică și experiența de viață a lui Iacob Bologa a reușit să înlăture și el pericolul printr-un discurs bine întocmit, echilibrat. Al doilea orator, Ioan Antonelli, în discursul său de bun venit între făgărășeni, care a depus pe masa prezidiului ca prinos, ca ofrandă făcută literaturii și culturii noastre naționale din partea poporațiunii districtului suma respectabilă de 3.265 florini v.a., o sumă care a surprins pe mulți dintre bărbații care cunoșteau trecutul și suferințele locuitorilor, de aceea fu primită cu cea mai călduroasă recunoștință și mulțumire din partea întregii asistențe. De aici încolo atmosfera s-a înseninat, ședințele au decurs normal, rapoartele Comitetului au fost

[141] *„Transilvania" XXI*, nr. 23-24, 1-15 dec. 1888.
[142] *Ibidem*.

ascultate cu atenție, s-au purtat discuții, după care au urmat și disertațiunile. Trei dintre disertații au fost audiate în prima zi: a lui Ioan Popescu, „Despre cultura poporului", a lui Ioan Antonelli, „Monografia Făgărașului" și a lui Ioan D. Petrescu, „Despre educațiunea poporului", iar a lui Nicolae Pop de la Brașov, „Despre muzica vocală" a fost ascultată în ședința de a doua zi.

În ședința de a doua zi cele mai multe discuții s-au purtat cu privire la foaia „Transilvania". Exista o grupă de profesori și avocați, „cărora nicidecum nu le plăcea modul cum se redacta „Transilvania". Redactorul și-a dat din nou demisia, din cauză că toți aveau idei și emiteau pretenții cum să se editeze „foaia", dar nu participau cu materiale. Pusă la vot propunerea celor nemulțumiți, a căzut.

Deci foaia se va redacta și în continuare, iar ministrul cultelor și al instrucțiunii publice din București a subvenționat-o în acel an cu 557 fl. 46 cr.v.a. Bursele acordate au avut aproape aceeași structură pe care au avut-o în ultimii 3-4 ani. Se schimbă însă structura celor ce participă la concursul pentru obținerea burselor acordate de Asociațiune. În anul 1871 s-au prezentat în septembrie 84 de concurenți pentru burse: la bursele de juriști s-au prezentat numai 4 tineri concurenți, la filosofie 11, la tehnică 8, la silvicultură 4, gimnaziali 22 (și erau numai 3 stipendii «nota lui Bariţiu»), la reale 2, la comerț numai 1, sodali numai 5, că nu prea erau alții calificați spre a se face maiștri, și în fine 10 ajutoare, 27 de învățăcei, parte mare din ei neștiind carte deloc, sau foarte puțină, numai buni de a înmulți clasa proletarilor și a cârpacilor.

A XII-a adunare generală a Asociațiunii s-a ținut la Sas Sebeș în 5-6 august 1872.

Până la ora începerii Adunării generale nu prezentase nimeni nicio dizertațiune, ceea ce l-a determinat pe președintele L.V. Pop să țină un discurs pe durata unei ore. În discursul său, președintele a simțit nevoia de a recapitula și a trece în revistă cele mai importante rezultate ale activității și dezvoltării de către Asociațiunea transilvană, în decurs de 10 ani de la înființare. Citind acest discurs după 16 ani de la pronunțare, Bariţiu scria că îți crea impresia „ca și cum ai vedea trecând an de an prin o panoramă și schimbându-se anii mănoși cu alții seci și macrii. După ce enumeră tot ce se făcuse bine și înțelept, nu trecu cu tăcerea nici omisiunile, pe care le scuză în parte cu lipsa de fonduri, ajungând la epilog, președintele consideră, cu tot dreptul, cei zece ani trecuți, până atunci

de la prima adunare numai ca un început anevoios (initium durum) pentru o viață mai îndelungată".[143]

Dar mai mari decât rezultatele materiale, explica președintele Asociațiunii la cei 10 ani de activitate ai acesteia, erau rezultatele morale, atât de frumoase și mari, încât nu încăpeau în ramele sau cadrul icoanei care și-o propusese s-o prezinte auditoriului despre activitatea Asociațiunii.

Asociațiunea prin obiectivele și acțiunile sale îndreptate spre realizarea lor, explica V.L. Pop, deșteaptă, nutrește și conservă simțul național, scutește, cultivă și conservă limba și prin aceasta existența națională. Ea contribuie la ridicarea reputației naționale române pe care adversarii continuau s-o ignore de multă vreme. „Asociațiunea – așa după cum sublinia președintele celei mai importante instituții a românilor ardeleni – face ca până când în cele politice suntem dezbinați și în parte înverșunați unii contra altora... în cele confesionale suntem sfâșiați și înstrăinați de către olaltă.... toți mergem pe aceeași cale, toți într-o coînțelegere frățească, ca un trup și un suflet facem pași înainte în literatură și cultură!..."[144]

Mesajul președintelui, - remarcă Barițiu – a fost îndată înțeles, mai ales în lumina celor întâmplate cu un an mai înainte la Făgăraș, legat de banchetele lui Réthy și a altor încercări de a-i învrăjbi pe români, dar de a-i înfrăți cu ungurii ce încercau să-i deznaționalizeze. Unii nu au înțeles acolo pe loc mesajul lui L.V. Pop. L-au înțeles sub presiunea evenimentelor, remarca Barițiu, cam către 1881, când evenimentele și „înfrățiții" le-au deschis ochii românilor.

Totuși, între timp, a apărut o dizertațiune a profesorului Ștefan Iosif, „Despre Homer, eposul elin și influența lui asupra vieții și educației". Fiind o temă cu titlul inocent, care nu presupunea discuții politice de actualitate, „*și a lovi cumva în statut sau în legi*", prezidiul dete dizertantului cuvântul, iară publicul îl ascultă cu plăcere".

Lucrările în cea de a doua ședință în Adunarea generală de la Sebeș au continuat în liniște, relatează Barițiu, împărțirea burselor a păstrat aceeași orientare de creștere a ponderii numărului de burse și a măririi lor de către studenții în domeniul tehnic, agricol și silvicultură.

Următoarea adunare generală pentru 1873 a fost fixată la Deva.

[143] *Ibidem*.
[144] *Ibidem*.

În vara anului 1873, din cauza unei epidemii de holeră, Adunarea generală a Asociațiunii transilvane, nu s-a putut ține. S-a ținut însă tot la Deva în 10-11 august 1874. La cauza principală amintită mai sus s-au mai adăugat însă și altele: recolta foarte slabă pe tot întinsul patriei, apropierea timpului de iarnă, când oamenii călătoresc mai greu, iar o parte considerabilă a membrilor Asociațiunii au fost ocupați cu preparativele pentru alegerea arhiepiscopului și mitropolitului *greco-oriental*.

În vara anului 1873 expirase termenul de 3 ani al comitetului și președintelui. Ar fi trebuit schimbat cu unul nou. Nefiind schimbat, comitetul în funcțiune în 1873 – relatează Barițiu – și-a asumat și conducerea afacerilor Asociațiunii și pe 1873/74.

A fost adoptat în principiu și pe anul 1873/1874 bugetul preliminat pentru 1872/1873, dar aflându-se că în casă se aflau mai puțini bani decât se preliminase în 1872/73, Comitetul a trebuit să facă unele reduceri din preliminariul 1872/73. Spre exemplu pentru anul 1872/1873, Comitetul împărțise 3.180 fl.v.a., iar pe 1873/4 numai 2.740 fl.v.a., adică „în proporția veniturilor din anul cel nefericit, explica Barițiu".

Cel ce citește relatarea desfășurării activității lui Ladislau Vasile Pop, unul din președinții Asociațiunii, de către Barițiu, nu poate să nu vadă în acesta pe marele nostru om nu numai de știință, ci și omul cu o inimă mare, care a vibrat pentru toți românii, dar mai cu seamă pentru prietenii săi foarte apropiați.

Barițiu povestește că în discursul de inaugurare a adunării generale rostit în ședința din 10 august 1874, Ladislau Vasile Pop, prevăzându-și parcă sfârșitul, fiind foarte bolnav, a găsit în el puterea și resursele să combată pesimismul, să înalțe inimile românilor, să înlăture mizantropismul unora care erau mânioși pe alții și chiar pe ei. Era perioada când patimile tot mai colcăiau, politica zilei încă tot mai influența spiritele în mod negativ, când multe iluzii pierdute îi duceau în stare de deznădejde pe mulți oameni din toate straturile societății românești.

„Ideea înființării Asociațiunii transilvane române – reproduce Barițiu din discursul lui Ladislau Vasile Pop – nu numai că e măreață, dar pe aceea trebuie să o considerăm ca o inspirațiune divină, purcească din îngrijirea părintească de a nu da pieirii un popor ales ...".

„Cele ce au urmat câțiva ani după întemeierea Asociațiunii și se continuă mereu, ne pot convinge pe deplin că întemeierea acestei Asociațiuni a

fost o neapărată trebuință – pentru de a nutri și susține viața națională între noi!".

Orice altă asociere a puterilor noastre materiale și intelectuale nu ar fi fost în stare a contribui la promovarea și consolidarea existenței noastre naționale atâta cât contribuie Asociațiunea pentru literatura română și cultura poporului român, așa după cum aceea s-a înființat.

Descifrând mesajul lui L.V. Pop către români, G. Barițiu considera că președintele Asociațiunii le spunea românilor, celor zbiciuiți de atâtea furtuni: „Păziți comoara ce aveți precum vă păziți ochii din cap, s-o feriți și de umbra vreunui pericol".

Ladislau Vasile Pop prin poziția de președinte în care s-a găsit în ultimii șapte ani, cunoștea bine situația în care se afla Asociațiunea, vedea departe și știuse ce vorbește. Ca dovadă că era așa, a doua zi înainte de a începe procedurile de alegere ale comitetului și funcționarilor, reamintea alegătorilor, făcând și unele reflecții asupra paragrafelor din statute cu privire la alegeri, precum și la importanța acestui act, de care depinde prosperitatea Asociațiunii. După aceea, ca și cum s-ar fi temut, ca nu cumva alegerile să fie influențate prin ure și capricii politice ori confesionale, către finea cuvântării sale – relatează Barițiu în continuare – puse alternativa binecuvântării din partea națiunii, dacă alegerile vor adăuga la consolidarea existenței și a prosperării acestei Asociațiuni, - a blasfemiei posterității, „dacă nu ne vom ști înfrânge patimele urei și ale invidiei, precum nici simpatiile personale a le înnăduși", după aceia încheind astfel: „Iară intereselor sau ambițiunii personale să nu vă faceți sclavi sau servitori niciodată, pentru că niciun viciu nu dehonestează demnitatea omenească mai mult decât tocma aceasta".

După aceea, înainte de a trece la dezbaterea punctelor prevăzute în programa adunării generale, L.V. Pop, în calitate de președinte – relatează Barițiu - a pronunțat un duios necrolog în memoria mitropolitului Andrei Șaguna, care decedase în 16/28 iunie 1873. În continuare, L.V. Pop a amintit numele celorlalți bărbați români fruntași „trecuți din această viață" tot în același an, care erau în număr de 11, între care, episcopul Iosif Pop Sălăgean, prepozitul Macedon Pop, Eudoxiu Hurmuzachi, Demetriu Moga ș.a.

„Simțindu-se rău președintele Pop, dete prezidiul probatului său amic de cruce Iacob Bologa și se retrase din adunare, pentru ca să nu mai calce într-însa niciodată”.[145]

Toate lucrările care reveneau spre rezolvare în fiecare an adunării generale, notează Barițiu, au fost în ordine.

La această adunare s-au înscris cu dizertațiuni în timp legal I. Axente Sever, Grigore Silași, Dr. Vuia, prof. Lapedatu, Zaharia Boiu și Ioan V. Rusu. Toate au fost și susținute în cele două zile ale adunării generale.

Pe anul 1874/5 s-au votat burse pentru studenți, pentru „riguroase” și pentru sodali și învățăcei în sumă de 3.432 fl., la care s-au adăugat: un premiu de 300 fl, pentru gramatica germano-română „pe seama ofițerilor” și un ajutor școlii de la Lăpușul unguresc de 200 fl, deci în total 3.932 fl.v.a. S-au mai cerut ajutoare pentru școli, la tipărirea unei cărți: „Vița cultivată”, un premiu pentru istoria anului 1874, pentru fondul școlii din Cluj ș.a. Nu erau bani pentru aceștia. În același timp erau voci care criticau Asociațiunea că nu acordă mai multe ajutoare.

În adunarea aceasta, relatează Barițiu, s-au pus în discuție și alte proiecte, în sine, foarte sănătoase dar nu erau fonduri. Ar fi trebuit cel puțin un fond dublu în comparație cu cel existent. Și aceasta numai pentru ajutoarele curente. Pentru obiective mai durabile, apreciază Barițiu, ar fi fost nevoie de 40-50 mii fl. anual venituri, iar Asociația ar fi trebuit să aibă în acest caz un capital de cel puțin 1 milion, care să producă venitul anual de 50 mii fl.v.a.

Pentru anul 1875 desfășurarea Adunării generale s-a fixat la Lugoj. Comitetul a fost nevoit însă s-o reprogrameze. Asociațiunea era autorizată să funcționeze numai în granițele Principatului transilvan; Lugojul aparținea administrativ, ca și Timișoara, de Budapesta.

Adunarea generală pe 1875 a fost reprogramată la Sas Reghin, unde era cimitirul bisericii în care a fost înmormântat, Ladislau Vasile Pop, președintele decedat în 17 februarie, același an la Budapesta.

După deschiderea festivă în care Iacob Bologa a ținut un discurs, închinat în mare parte memoriei fostului președinte, Vasile Ladislau Pop și după alte formalități, prezidiul a invitat întreaga asistență la mormântul fostului președinte, unde l-au comemorat printr-un parastas.

[145] „Transilvania” XX nr.1-2, 1-15 ianuarie, 1889.

Președinte a fost ales Iacob Bologa și vicepreședinte protopop Ioan V. Rusu pe doi ani restanți după ultima alegere. În ședința din 30 august s-au purtat discuții aprinse cu privire la calitatea de membru a acelora, care au fost cândva membri, dar de ani buni nu mai plăteau taxa anuală de 5 fl. Documentele contabile indicau că în 1861/62 au fost 728 membri ordinari, care în 1862/3 au scăzut la 442, în 1863/4 erau 451, apoi au scăzut în fiecare an, ajungând în 1873/4 numai la 120, iar în 1875, crescuse la 231, adică a celor ce contribuiau cu câte 5 fl. din țara întreagă. Barițiu dezgustat de situație, scria că ceea ce devenea de-a dreptul supărător, era faptul că cei care strigau peste tot că la Asociație nu merg treburile bine, erau tocmai dintre aceia care îi întorseseră spatele, încetând să plătească cotizație anuală de 5 fl. Tot aceia erau și cei care strigau mai tare că Asociația nu acordă suficiente ajutoare elevilor, studenților și meseriașilor.

La adunarea generală de la Reghin s-a constatat, totuși că starea materială a Asociațiunii era mai bună decât în anii trecuți. Fondul de care dispunea Asociațiunea era în acel an de 61.814 fl.16 cr., adică cu 2.558 fl.57 cr. mai mult decât în 1874. Fondul Academiei crescuse la 13.367 fl.98 cr. Suma disponibilă pe 1875 era de 4.548 fl.19 cr.

Cea de a XV adunare generală s-a desfășurat între 10-12 august 1875 la Sibiu. S-a fixat Sibiul, deoarece se dorea ca întreaga adunare generală să asiste la comemorarea printr-un parastas pentru sufletul primului președinte, Andrei Șaguna.

A fost, relatează Barițiu, o adunare agitată, în „care pasiunile, după expresia lui, scânteiau, ca mașina electrică pusă în rotațiune repede".

Sibiul, scria Barițiu, era locul unde se ținuseră congrese bisericești, unde se aleseseră mitropoliți, unde se desfășurau încă dispute vii între activiști și pasiviști. Sibiul devenise, într-un fel sau altul, orașul în care se manifesta cea mai vie activitate culturală și școlară, orașul cu cele mai multe organe de presă politice și culturale, cu activități politice mai intensive ale românilor ardeleni: „Tot în acei ani câțiva oameni tineri veniți de pre la universități și academii străine, cu capetele pline de idei înaintate, nu aflau nimic bun din ce făcuse Asociațiunea și Comitetul său în cei 15 ani ai activității sale. Pentru câțiva regulamentul care fusese studiat în vreo doi ani și trecut prin adunări generale, era foarte defectuos, centralizat, cuprindea paragrafe de o absurditate absolutistică. Pentru alții, foaia Asociațiunii nu era de nicio treabă, că poporul țăran, care nu știe citi, nu o înțelege de loc. Din contra alții pretind ventilarea

celor trei secțiuni științifice, care apoi dacă s-ar fi înființat, nesmintit că acelea ar fi produs *rezultate științifice"*.[146] Bariţiu demonstrează că foaia unei societăţi numai cu câteva sute de membri nu poate avea o susţinere financiară ca „foaie populară". Nerealişti erau cei ce propuneau fel de fel de profiluri foii „Transilvania", nu vedeau că în acea perioadă dispăreau multe publicaţii româneşti din lipsă de fonduri şi abonaţi.

Apelul la calm, la discuţii şi cerinţe echilibrate, conform cu puterea materială a Asociaţiunii, adresat de preşedintele Iacob Bologa nu a fost luat în seamă de unii participanţi la adunarea generală a Asociaţiunii. Dimpotrivă şi Bologa a fost atacat din cauza regulamentului redactat de el în bună înţelegere cu alţi colegi încă din 1868.

Ceea ce l-a bucurat pe Bariţiu şi i-a produs mulţumire sufletească a fost calitatea dizertaţiunilor expuse, care constituiau, după părerea sa, raţiunea de a exista şi a se dezvolta a Asociaţiunii. Iată ce scria el în acest sens: „Ceea ce încălzeşte sufletul din acea adunare pesimistă este predica lui Zaharia Boiu pronunţată la parastas şi eminenta dizertaţiune a profesorului Dr. Grigore Silaşi: „Românul în poezia sa populară", studiu asupra tuturor ramurilor poeziei poporale române. Vezi studii de acestea - exclamă cu satisfacţie şi pe deplin mulţumit G. Bariţiu – sunt necesare Asociaţiunii noastre, (revista „Transilvania"– n.ns. T.I.), din care să înveţe mai întâi cărturarii şi apoi de la ei poporul".[147]

Acest scurt istoric, pronunţat şi apoi publicat, de către unul din iniţiatorii, participanţii nemijlociţi la înfiinţarea, organizarea, funcţionarea, conducerea nemijlocită, devenit în acel an, 1888, conducătorul nemijlocit al Asociaţiunii transilvane, are o semnificaţie deosebită pentru istoria românilor ardeleni în cea de a doua jumătate a secolului al XIX-lea şi primele două decenii până la Unirea Transilvaniei cu România, la 1 dec. 1918. Nimeni nu ştia mai bine realizările dar şi părţile slabe ale Asociaţiunii. Marele lui merit constă şi în faptul, că a reuşit să evite dezbaterile politice în sânul Asociaţiunii, la toate nivelurile, dar mai ales în adunările generale. Iar atunci când unele puncte discutate în adunările generale începeau să se polarizeze între „activişti" şi „pasivişti", atât el cât şi preşedinţii din diferite perioade, au reuşit să le evite, să le stingă; dezbaterile adunărilor generale decurgând apoi fără patimi politice,

[146] *Ibidem*.
[147] *Ibidem*.

încadrându-se în limitele impuse unei instituții cu obiective literare, științifice și educaționale.

Prin dizertațiile științifice propuse și stimulate de Bariţiu, Asociațiunea juca rolul unei academii de științe, care imprima linia cercetărilor în domeniul literaturii și științei în rândurile intelectualității românești transilvănene. S-a întâmplat aceasta, în special în domeniul filologiei și lingvisticii, unde unele cercetări și rezultate au fost comunicate în adunările generale ale Asociațiunii chiar înaintea înființării Academiei Române.

Eforturile sale, unele chiar cu bune rezultate de a cupla cercetările de la Academia Română cu cele ale Asociațiunii, merită și ele subliniate. Mărturie stau, în mod deosebit, eforturile de a spori stocul de documente istorice al ambelor instituții, atât de apropiate de sufletul său.

Cu cât ne apropiem mai mult de sfârșitul secolului al XIX-lea, vom vedea, că Asociațiunea devenea o instituție în care patimile politice, nemulțumirile, „activiștii" și „pasiviștii" vor conlucra tot mai bine, Asociațiunea devenind tot mai mult instituția care susținea dezvoltarea literaturii, științei, educației și ceea ce devine tot mai important, și a economiei românești.

Revenim la activitatea lui Bariţiu în cadrul nemijlocit al Asociațiunii, unde după 27 de ani de la înființare devenise președintele ei, conducătorul ei direct, pentru dezvoltarea căreia își va dedica ultimii ani ai vieții sale.

1889 este anul în care George Bariţiu își concentrează eforturile asupra celor mai apropiate îndeletniciri de sufletul său: scrierea istoriei patriei, dezvoltarea și întărirea prestigiului Asociațiunii transilvane și ferma funcționare a Academiei Române, care, pe lângă că i-a dat posibilitatea să-și valideze rezultatele cercetărilor sale istorice, i-a asigurat o existență mai liniștită la bătrânețe, iar când a fost cazul i-a dat onorurile cuvenite unui savant.

Bariţiu considera că elaborarea unei istorii a Patriei constituie o datorie pe care el, ca român, și-a asumat-o cu bună știință și este dator s-o ducă până la capăt. Într-o scrisoare datată Sibiu, 13/1 iunie, 1889 adresată lui Vincențiu Babeș la Buda Pesta, el îi scria că: „În fine, D-zeu îmi ajută ca o parte din datoria ce luasem asupra mea față de mult cercata noastră națiune, să o plătesc și-l rog să-mi dea puteri încă numai vreo cinci luni ca să mai plătesc și o a doua rată, apoi poate și a treia, dacă voi avea mai multe zile".[148] Dumnezeu i-a dat nu 5 luni, ci încă 4 ani, încât a mai plătit poporului și peste „datoria" asumată, ba mai

[148] *G.B.C. X.*, p. 486.

mult, în momentul când s-a stins din viață, el era președintele celor două importante instituții, pentru prestigiul cărora a muncit atât de mult și pe care le-a iubit din tot sufletul. În scrisoare, Bariţiu îl anunța pe V. Babeș, că i-a trimis la Budapesta un pachet cu patru exemplare din „Părți alese din istoria Transilvaniei …" vol. I.

Din parcurgerea listei persoanelor pentru care G. Bariţiu a trimis pachetul cu cărți lui V. Babeș, reiese că istoricul nostru știa cum să-și facă cunoscute lucrările, cum să ajungă ideile sale la public și în dezbaterea specialiștilor și a presei. Astfel 1 exemplar era pentru Constanța Dunca Șchiau – scriitoare născută la Botoșani, autoarea unor lucrări beletristice apărute în țară și în străinătate; una pentru Torma Károly, deputat dietal, arheolog, membru al Academiei Maghiare de Științe; Alexandru Roman, unul din cei mai cunoscuți ziariști români, care locuia la Budapesta. Astfel, Bariţiu scurta timpul în care specialiștii, presa și oamenii de știință luau cunoștință de ideile sale prin rețeaua de desfacere a cărților sau prin intermediul bibliotecilor.

Preocupat cu scrierea cărții și cu vânzarea ei, Bariţiu mai găsește timp, la vârsta sa înaintată și de familie și de școala și de internatul de fete al Asociațiunii din Sibiu.

Organizarea și buna desfășurare a Adunărilor generale ale Asociațiunii, rămânând unul din obiectivele vieții sale. Multe din acțiunile, succesele și insuccesele sale sunt împărtășite de Bariţiu și familiei sale prin intermediul corespondenței. Un asemenea fapt, pe care capul de familie îl considera extraordinar a fost și apariția mașinilor de spălat în comerțul Sibiului.

Într-o scrisoare datată Sibiu, 13 august 1889, bătrânul tată o informă pe fiica sa Victoria, că internatul școlii de fete folosea deja o mașină din acestea. Aici – scria el – se vândură, de 3 săptămâni încoace vreo 40 de machine de spălat rufe, invenţiune nouă, foarte bună, de mărimi diverse, în preț de la 60 fl. la 80-120-160, după trebuință. Am cumpărat și noi una pentru internat, ca să spele rufe în 4 ore la 60 de persoane, curat, să le și stoarcă. Am stat și noi de față până ce au spălat într-o oră 30 de bucăți, cele mai scârnave, din bucătărie și de la bolnavi, albe și culori diferite. Familiile își cumpără de acelea".[149]

Nu-i era ușor lui Bariţiu să le facă pe toate. Din scrisorile sale reiese, adeseori, că mereu trebuie să lucreze și să rezolve obiective și probleme, care, uneori se suprapuneau. Era pus adesea în situația de a nu putea îndeplini unele

[149] *G.B.C. VIII*, p. 241.

obiective, de a le amâna, de a renunța să meargă acasă la Brașov, unde-și avea reședința cea mai mare parte a familiei. Desigur, acum fiind în fruntea și a Asociațiunii, avea posibilitatea să fixeze și ședințele de comitet și adunările generale ale Asociațiunii în așa fel încât să poată participa și la cele două sesiuni anuale ale Academiei de la București. Mai era și școala, și ședințele P.N.R. etc. De exemplu, în perioada premergătoare adunării generale a Asociațiunii din 27/15 – 28/16 august 1889 de la Făgăraș, Barițiu îi scria fiicei sale Victoria, de la Sibiu, în 24 august 1889, că: „Înglobat în afaceri, îți fac cunoscut că eu plec poimâine, luni în 26 august cu alți 9 inși de aici, la adunarea generală din Făgăraș. Acolo vom avea de lucru vreo trei zile. Dacă nu voiu scăpa să fiu reales, atunci trebuie să mă întorc nesmintit la Sibiu, și numai după aceea la câteva zile voi putea merge la Brașov".[150]

Așa a și făcut, pentru că „nu a scăpat". A fost reales într-adevăr pentru încă o perioadă de 3 ani. Avea 77 de ani.

3.3. Adunarea generală a Asociațiunii din Făgăraș ținută în 15/27-16/28 august 1889

La această adunare generală lucrările s-au deschis și de această dată printr-un „discurs prezidial" rostit de George Barițiu, care a avut ca temă Asociațiunea și evoluția ei în cei 28 de ani de la înființare.

Barițiu își începe cuvântarea, amintind că în 7 august s-au împlinit 28 de ani, de când această societate destinată a înainta *cultura cea adevărată* la poporul român s-a bucurat pentru ospitalitatea frățească a „acestui oraș păzit de D-zeu. Iar pentru această a 28-a adunare a Asociațiunii i s-a acordat iarăși onoarea de a fi invitată la locul acesta bogat de reminiscențe istorice, precum prea puține altele din tot cuprinsul acestei țări împresurate de munți".

Barițiu își continuă expunerea sugerând că poate în alte secole anterioare, când progresul social-economic era lent, cei 28 de ani de existență nu ar fi însemnat prea mult. Alta era însă situația către sfârșitul secolului al 19-lea.

Acum, 28 de ani ai existenței unei societăți precum era aceea a românilor transilvăneni, reprezintă, după părerea sa, mult. Este vorba, explică el, de un veac dominat de vapori, de electricitate și de alte „minuni ale științei",

[150] *Ibidem*, p. 243.

pentru ca să merite, ba chiar să se simtă nevoia de a se privi înapoi și a trece cu ochii sufletești prin revistă toată activitatea Asociațiunii transilvane din cei 28 de ani ai săi.

Barițiu, amintește că, cu un an mai înainte, în 1888, la Abrud a considerat ca o datorie patriotică să treacă într-o scurtă revistă istoricul activității Asociațiunii pe primii 15 ani ai ei de existență. A lăsat următorii 12 ani în seama altora mai tineri, cu pana mai viguroasă, care să-i deslușească și să-i întocmească în mod obiectiv istoria.

Acum, la această adunare din 1889, Barițiu crede că este în interesul generațiilor tinere, care urmează celor bătrâne, să atragă atenția asupra a trei momente, care lui i se păreau de importanță supremă în vederea unei judecăți drepte, obiective cu privire la Asociația transilvană pentru literatura română și cultura poporului român.

Acele trei momente, invocate de marele nostru istoric sunt:

„1. Epoca în care s-a înființat această Asociațiune.

2. Programa sau sfera ei de activitate, pe care Asociațiunea își propusese a o parcurge și realiza.

3. Rezultatele ei”.[151]

Barițiu amintește că Asociațiunea transilvană s-a înființat în condițiile liberalismului adoptat și practicat de monarhia austriacă. Aprobarea împăratului din 6 septembrie 1861 în urma cererii semnată de cei 180 de reprezentanți ai românilor, este considerată ca un dar făcut acestora de către împăratul Austriei. Prin acest dar, împăratul le-a dat românilor libertatea de a-și cultiva ei în de ei limba, literatura proprie, a se perfecționa în toate științele și artele și, în primul rând, în științele practice. Era o libertate, dă de înțeles Barițiu, pe care românii trebuiau s-o înțeleagă, s-o valorifice, cum se spune, „cu cap și cu înțelepciune”.

Lăsăm la o parte iluziile despre „bunătatea” și „bunele intenții” ale împăratului, de care, cred, Barițiu nu a scăpat niciodată sau dacă a scăpat a fost prea târziu. Important este faptul că, el a înțeles marea contradicție între „darul împăratului” și realitățile politicii economice ale Austriei, care dădea uneori cu o mână și lua cu zece sau permitea ungurilor să distrugă sate, biserici și ce e mai rău să distrugă parte din populația românească sau să încerce s-o maghiarizeze.

[151] Vezi: *„Transilvania” XX*, nr. 19-20, 1-15 oct. 1889.

Iată ce afirma Bariţiu în acea adunare generală de la Făgăraş în ziua de 15/27 august 1889.

„Dară vai, pre cât era darul monarhului de neprețuit, pre atâta mijloacele materiale ale poporului nostru aici în această țară nefericită erau cernute și împărțite la mii de alte lipse și neajunsuri. Sub dominațiunea austriacă s-au introdus mai multe impozite noi, necunoscute până atunci în această țară; nu știu însă cum se făcea, că acest regim îngrijise, ca poporul care muncea și voia să muncească să poată câștiga bine, ca să aibă din ce da, precum și dădea."

Erau însă alte lipse și nevoi nenumărate, rămase din trecutul dureros pe umerii noștri (la care se adăugau apoi cele introduse de puterea imperială centrală, cele adăugate mai târziu de dualism, de suma contribuției Ungariei la întreținerea armatei centrale a imperiului, de plata datoriilor de stat ale Ungariei etc. etc. n.ns. T.I.).

În cei zece ani trecuți de la războiul civil până la 1860 peste două sute de comune rurale românești parte arse întregi, altele pe jumătate sau pe a treia parte, poporul a fost silit să le restaureze ca să aibă unde se scuti de asprimea climei noastre. În scurtul timp din octombrie până în 16 decembrie 1848 fostul, pe atunci general baron Anton Puchner constata în raportul său înaintat supremului comandant principe Windisch-Graetz peste una sută de comune date flăcărilor și devastate, iar după aceea până în iulie 1849 s-au prefăcut și mai multe comune în tăciuni și cenușă.

În același timp, de zece ani, mulțime de biserici și case parohiale arse și ruinate s-au restaurat tot de către popor.

Sub sistemul vechi, feudal se decisese de repetate ori, ca să se mai facă și pentru români 3 (zicem trei) școli românești în Făgăraș, în Hațeg și Cetatea de Piatră.

A venit însă sistemul absolutistic și aflând anume pe populațiunile rurale de toate naționalitățile în stare de semibarbarie, cu voința sa de fier a impus și poporului român din aceste două țări Ungaria și Transilvania, în loc de trei școale peste trei mii cu limba de propunere maternă. Combinând după desele rapoarte ale celor doi referenți scolastici din acel period numit al absolutismului de 10 ani, vom afla că în zisul period, în mânia tuturor greutăților, tot se deschiseră până la 600 de școli de ambele confesiuni.

„Comune, biserici, case parohiale, școli au costat restaurarea lor milioane din sudoarea poporului peste cele vreo 19 milioane fl.m.c., care se

scoteau din Transilvania pentru tezaurul statului".[152] Deci românii așa cum și-au făcut totul din banii lor proprii, așa vor continua și după înființarea Asociațiunii, atât timp cât se vor găsi sub administrație austro-ungară.

Nu numai școli și biserici au construit românii transilvăneni, ci și administrațiile acestora, episcopiile și mitropoliile: ortodoxă și unită. Alături de acestea Sibiul, Blajul, Brașovul și alte orașe și-au construit școli și internate românești fără niciun ajutor, nu numai din partea administrației centrale, ci fără ajutoare nici din partea administrațiilor orășenești, care dispuneau de fonduri. Brașovul, de exemplu, în 1850/51, relatează Barițiu, în fața Adunării generale de la Făgăraș din 1889, a înființat prima reuniune de femei pentru creșterea fetițelor rămase orfane de părinți după omorârea lor în revoluție. Și aici a fost necesar un fond de 30-40 de mii, tot din buzunarul familiilor române.

Statul absolutist cerea de la români funcționari din sângele lor și din cheltuiala lor, care să știe toate trei limbile patriei. Mulți din acei tineri erau întreținuți din colecte naționale. Austriecii cereau și soldați pe cheltuiala proprie a românilor, au înființat așa zisele regimente grănicerești etc.

Privite prin prisma acelor cheltuieli pe care le-au făcut pe seama altora și a cheltuielilor cu care statul trebuia să-i ajute și nu-i ajuta, ci dimpotrivă le impunea mari contribuții care mergeau la administrațiile ocupanților – Austriei și Ungariei – cum pot fi considerate cheltuielile făcute de Asociațiunea transilvană: mari sau mici, suficiente sau insuficiente, modeste, sărace sau îmbelșugate?

Dacă ne gândim că D-zeu a făcut lumea în 6 zile și încă din nimic, atunci da, afirma Barițiu, Asociațiunea în 28 de ani a făcut puțin.

Dar rezultatele unei societăți literare și culturale, nu pot fi măsurate în bani sau numai din punct de vedere material. Societățile literare nu sunt asociații bancare sau consorții de bani. Asemenea societăți nu urmăresc beneficii materiale, financiare. Ele investesc pentru viitor. Investițiile lor sunt de lungă durată, cu efecte treptate asupra mediului înconjurător.

Referindu-se la Asociațiune, Barițiu arata că în 28 de ani aceasta a cheltuit pentru burse studențești de diverse clase și specialități în țară și în afară 32.077 fl., la care se adaugă ajutoare la învățăcei (ucenici) și sodali (calfe) în diverse specialități în sumă de 6.630 fl., ajutoare pentru sodali în ținuturi lipsite în val. de 3.400 fl. și premii literare, e drept foarte modeste, de 601 de fl., revista

[152] *„Transilvania" XX*, 1-15 oct. 1889, nr. 19-20.

„Transilvania" a costat și ea în anii în care s-a publicat 16.000 fl.v.a. Deci Asociațiunea cheltuise în scopurile sale în total 58.700 fl.v.a.

Dar acești 58.700 florini nu sunt bani cheltuiți în zadar. El explică participanților, că acești bani reprezentau în fond, o investiție. Și el, fără să-și numească teoria enunță o învățătură economică, ce începuse să circule cu mult înainte. Este vorba despre teoria capitalului uman, a cheltuielilor investite în om, în pregătirea profesională a forței de muncă. Dacă, românii ar cunoaște situația din Anglia, ar vedea că acolo oamenii își pun mereu întrebarea „Ce capital reprezintă cutare inginer, cutare avocat, cutare medic, arhitect, agronom, silvicultor, comerciant, funcționar la vreun institut de credit, publicist, profesor, care toți și fiecare au venit sigur câte 2.000 fl. pe an.

„Dacă din această clasă de cetățeni ar fi ieșit în cei 28 de ani numai 20 de tineri ajutați cu stipendii de la Asociațiunea transilvană, care astăzi pe lângă frumoasa lor pozițiune socială au câte 2.000 fl. venit anual, adică cu toții 40.000 fl., apoi această sumă cu interese de 5% pe an reprezintă un capital (capital uman – n.ns. T.I.) de 800.000 fl.v.a.".[153]

Tot după această metodă ar calcula englezul, spune Bariţiu, și ajutoarele în bani acordate meseriașilor. Aceștia ar aprecia că brațele lor costă 2.000 fl.v.a. Dar meritul activității Asociațiunii nu consta, în primul rând, în valoarea sau numai în valoarea capitalului uman pe care l-a creat de 50.000-60.000 fl. Adevărata ei putere dătătoare de viață s-a manifestat încă de la început în admirabila ei influență morală, cu care a pătruns în toate fibrele poporului român din această țară și în afară.

Asociațiunea a creat o mare emulație în rândurile tuturor românilor pentru a se specializa, a însuși specialități intelectuale, pregătire științifică adevărată, unii s-au îndreptat spre meserii, bănci, comerț etc. Unii români înstăriți, care nu se gândeau înainte să-și trimită copiii la școli, văzând că fii de oameni mai săraci primeau burse de la Asociațiune, au început să-și trimită copiii la școli. Cu alte cuvinte, Bariţiu recunoștea că Asociația transilvană contribuie mult la crearea unei elite intelectuale bine pregătită în rândurile poporului român. Premiile literare, de exemplu, au stimulat și ele creația poetică. Concertele și corul Asociațiunii au fost și ele stimulatoare de artă muzicală în rândurile poporului român.

[153] *Ibidem*.

Dar nici acestea, subliniază Bariţiu, nu sunt cele mai mari merite ale Asociaţiunii. În cadrul Asociaţiunii s-au pus în dezbatere regulile limbii române, mari filologi ca T. Cipariu, A.T. Laurian, Gabriel Munteanu în auzul unui public de 800 de persoane, în frunte cu cei doi prelaţi, când acel public auzi din graiul unuia dintr-înşii cuvintele: „cum voiu merge acasă, voi emite circular către clerul meu, ca de aicea încolo să se introducă peste tot scrierea cu litere latine şi cu ortografia adoptată de către Asociaţiune". Avea dreptate, în acest caz Bariţiu, când afirma, în faţa adunării generale, că nimeni nu poate măsura importanţa şi mărimea progresului, care i-a fost deschis limbii noastre române din acea oră înainte. Din 1860, explica Bariţiu, limba română făcuse progrese enorme, se distanţase de limba scrisă anterior. Ca dovadă, Bariţiu aduce faptul că, în primii ani când mergeau în ţinuturi mai depărtate cu adunările ei generale, mulţi localnici români se minunau când îi auzeau „vorbind românește şi pe domnii vizitatori".

„Astăzi, relatează Bariţiu, adresându-se participanţilor la adunarea din 1889, din aceleaşi regiuni ne vin ştiri despre şcoale bune înfiinţate, reuniuni de femei române, reprezentaţiuni dramatice, reuniuni de cântări, consorţiuri de credit, zidiri de biserici noi şi alte întreprinderi folositoare în care se manifestă viaţa poporului".[154]

Limba română are în sine un farmec misterios, care cucereşte auzul omenesc, ca şi cea italiană sau dialectul Franţei meridionale, de aici se şi explică faptul că ea, afirma Bariţiu, se îmbogăţeşte pe măsură ce se dezvoltă cunoştinţele omeneşti.

Asociaţiunea a fost criticată, relatează Bariţiu, că sesiunile ştiinţifice preconizate de el chiar la inaugurarea ei nu au fost încă ţinute. Nu s-au putut încă înfiinţa, explică el, din lipsă de fonduri.

Şcoala de fete şi internatul sunt comentate în diferite moduri. Unii aprobă înfiinţarea lor, alţii nu, iar unii ar fi vrut altfel de şcoală.

3.4. După expunerea discursului prezidial, Bariţiu declară deschisă cea de-a 28-a Adunare generală a Asociaţiunii

S-a început şi de această dată prin efectuarea unor formalităţi de rutină, care se repetă la fiecare şedinţă. La începutul adunării generale, se citeşte:

[154] *Ibidem*.

Raportul Asociațiunii transilvane pentru literatura română și cultura poporului român despre activitatea sa în decursul anului 1888 (de la 1 ianuarie până la 31 dec. 1888).

Raportul informează că în decursul anului 1888 s-au ținut 20 ședințe de comitet, prezidate de actualul președinte al Asociațiunii, George Barițiu, iar în cazurile când președintele nu s-a putut prezenta, ele au fost conduse de membrul comitetului, d-l baron Ursu. Alegerile de președinte și de vicepreședinte desfășurate în adunarea generală din anul 1888 subșternute în sensul paragrafului nr. 11 din statute, spre întărire la locurile mai înalte: Înaltul minister de interne prin hârtia nr. 24 Octombrie 1888 Nr. 70.171 a întărit numai alegerea președintelui – a d-lui George Barițiu, iar alegerea vicepreședintelui, a d-lui arhimandrit și vicar arhiepiscopesc, acum episcop al Caransebeșului, Nicolae Popea nu a întărit-o.

În ședințele de comitet, se relatează în raport, s-au executat dispozițiunile pentru aplicarea hotărârilor adunării generale, pentru folosirea sumelor votate în buget cu privire la administrație, la sprijinirea de studenți și învățăcei de meserii, pentru foaia Asociațiunii și pentru Școala de fete, rezolvând în același timp și treburile curente. Stipendiile acordate în anii trecuți celor ce nu au terminat studiile le-au fost lăsate acestora, dacă au dat dovadă de sârguință și purtarea morală corespunzătoare. Stipendiile noi au fost acordate pe bază de concurs. Problema lăsămintelor este în curs de rezolvare pe cale judiciară. Procurarea portretelor și întocmirea biografiilor foștilor președinți decedați ai Asociațiunii se găsea și ea în curs de executare din partea comitetului.

Comitetul mai era preocupat și de rezolvarea altor probleme cum ar fi: realizarea unei mai corespunzătoare arondări a despărțămintelor Asociațiunii, rezolvarea în justiție a unor testamente contestate de către unii urmași, crearea unor noi stipendii pentru populația moților din Munții Apuseni, lucrări care se găseau în curs de desfășurare, despre care se va relata numai în anul viitor.

Relativ la școala de fete, comitetul raportează că școala este în progres. Profesorii care au demisionat au fost înlocuiți de alții, au fost numiți alți directori: unul la școală și al doilea la internat.

Prin realizările școlii, Comitetul Asociațiunii consideră că s-au pus temeliile unui învățământ pe baze solide, garantându-i-se locul cuvenit, ca cel mai puternic mijloc al educațiunii. Lucrului de mână, unul din obiectivele de căpetenie dintr-o școală de fete, i s-a dat cea mai corespunzătoare direcție și

extensiune. La aceasta a contribuit mult „Reuniunea femeilor române de la Sibiu", care s-a pus în serviciul școlii, colectând cu multă sârguință modele de lucruri de mână femeiești, de pe la țărăncile române, ca cel mai bun și mai corespunzător material din obiectul de sub întrebare. Progresul școlii de fete va fi unul din obiectivele cele mai importante și ale viitorului Comitet, se făcea promisiunea în raportul fostului Comitet al Asociațiunii.

Referitor la bibliotecă se arăta că la sfârșitul anului 1888 număra 6.118 tomuri, cu 236 mai mult decât în anul precedent. Sporul provenea din donații și schimburi de la Academia Română din București, Budapesta, Acad. din Viena, de la Universitatea săsească din Sibiu, de la Biblioteca Națională din Florența și Roma, de la Valeriu Bologa director de Bancă din Brașov, de la Iacob Bologa fostul vicepreședinte al Asociațiunii, de la George Barițiu din Sibiu, de la E. Pleșoianu din București etc.

Comitetul propune să li se dea cărților din bibliotecă și un preț real în bani. În bibliotecă erau cărți foarte rare și scumpe. Propune ca toată biblioteca să fie apreciată la 6.100 fl., care să fie adăugați ca valoare reală la averea Asociațiunii, valoare care să fie trecută în bilanțul fiecărui an.

Biblioteca reușise și continua să-și formeze și un fond bogat de colecții de ziare și reviste, pe care le obținea gratuit sau prin schimb cu „Transilvania", „Telegraful Român", „Gazeta Transilvaniei", „Convorbiri Literare", „Biserica Ortodoxă Română", „Economia Națională" etc. etc. „Transilvania", revista Asociațiunii a fost editată în 1887 în 700 de exemplare, din care 570 au fost trimise membrilor fondatori și ordinari ai Asociațiunii.

Punctul VI al raportului prevedea un proces, care va contribui foarte mult la întărirea organizatorică și materială a Asociațiunii: o cotitură importantă în buna organizare și funcționare a despărțămintelor ei, mai ales în urma aplicării noului regulament de reorganizare.

Punctul VII al raportului supune spre aprobare probleme obișnuite care se repetă anual, la care se adaugă altele noi cum ar fi: „părerea în cauza fundației școlii centrale române ce ar fi să se înființeze în Gherla; aprobarea proiectului pentru o nouă arondare a despărțămintelor și alegerea președintelui, vicepreședintelui și a membrilor comitetului Asociațiunii pe o nouă perioadă de 3 ani, 1890-1893".

Procesul-verbal din prima ședință ținută în 15/27 august consemnează derularea expunerii celor trei rapoarte obișnuite (cel general, al casierului și al bibliotecarului), rezolvarea a câtorva probleme curente, numirea comisiilor:

Comisia pentru examinarea raportului general și a propunerilor, comisia de candidați pentru comitet etc. În lipsa de dizertațiuni, „care s-ar fi insinuat la comitet pentru adunarea generală", ședința s-a încheiat.

În procesul-verbal din a II-a ședință - a celei de-a XXVIII-a adunări a Asociațiunii transilvane, ținută în 16/28 august 1889 în Făgăraș, au fost consemnate numeroase probleme asupra cărora s-au purtat discuții, s-au luat hotărâri, măsuri, s-au și stabilit orientări fie cu privire la probleme ce preocupau Asociațiunea de mai multă vreme, fie cu privire la altele actuale sau de perspectivă, menite să sporească eficiența tuturor activităților Asociațiunii și a influenței ei benefice în rândurile populației românești transilvănene.

Prezidiul anunță adunării generale, că Dr. Aurel Mureșianu din Brașov s-a insinuat cu o propunere. Adunarea generală o pune imediat în discuție. Se și primește propunerea d-lui Dr. A. Mureșianu după cum urmează:

„Adunarea generală convingându-se de absoluta trebuință, ce se impune Asociațiunii transilvane, de a îmbrățișa în mod practic și învederat cauza literaturii populare române și de a sprijini înaintarea ei printr-o stăruință înțeleaptă, prin publicare de scrieri poporale instructive, informative, îndemnătoare, însuflețitoare și a decide, ca în viitor, să se destineze regulat o parte cât mai însemnată din fondurile disponibile ale Asociațiunii pentru realizarea acestei trebuințe. Ca să se facă un început, adunarea generală decide azi, că suma de 1.000 fl.v.a. din excedentul anului acestuia să se întrebuințeze pentru publicarea de broșuri și cărți poporale corespunzătoare scopului Asociațiunii".[155]

Dar această publicare de broșuri și cărți poporale corespunzătoare scopurilor Asociațiunii era numai un început. Erau necesare și alte măsuri organizatorice pentru a perfecționa această activitate, care se putea face numai prin întocmirea unor proiecte. Nimic nu trebuia lăsat la voia întâmplării. În acest scop „Comitetul Asociațiunii – se scria în procesul-verbal întocmit în Adunarea generală din 16/28 august 1889 -, este însărcinat a afla modul cel mai potrivit, cum s-ar putea folosi mai bine și mai corespunzător, prin publicarea de premii etc. această sumă în cursul anului viitor, iar în adunarea generală viitoare să vină cu un proiect bine chibzuit și studiat pentru organizarea viitoarei activități a Asociațiunii pe terenul acesta".[156] Stilul de lucru organizat, precis și

[155] *Ibidem*.
[156] *Ibidem*.

cu privire în viitor îl impune Bariţiu şi aparatului de lucru, dar şi tuturor membrilor prezenţi ai Asociaţiunii. În urma acestei hotărâri luată ca urmare a discuţiilor dintr-o şedinţă a Adunării generale se precizează exact de unde se vor lua banii, s-a stabilit ca suma erogaţiunilor din bugetul pro 1890 să fie rectificată cu 6.068 fl.v.a.”.[157]

În încheierea lucrărilor, comisia pentru candidaturi numită în şedinţa a I-a propune prin raportorul său A. Filip următoarele: „Adunarea generală proclamă de preşedinte pe d-l George Bariţiu, iar de vicepreşedinte pe d-l Dr. Ilarion Puşcariu, arhimandrit şi vicar arhiepiscopesc”.[158]

Acelaşi raportor, A. Filip, a făcut propuneri şi pentru ceilalţi funcţionari aleşi ai Asociaţiunii. Adunarea alege ca secretar I pe Ioan Popescu, profesor seminarial; ca al doilea secretar pe Dr. I. Crişan profesor seminarial; casier pe Gerasim Candrea asesor consistorial; controlor pe Nicanor Frateşiu protosincel şi asesor consistorial; ca bibliotecar pe Nicolau Toganu preot cooperator în Sibiu.

In aceeaşi adunare generală a fost ales şi Comitetul Asociaţiunii pe noua perioadă de 3 ani:

a) ca membrii ordinari pe domnii:

David Baron Ursu, Augustin Ladai, I.V. Russu, Elia Măcelariu, Iosif Sterca Şuluţiu, I. Hannia, I. Creţiu, Parteniu Cosma, I.G. Pop de Galaţi, Zaharia Boiu, Ioan Popescu, Nicanor Frateşiu.

b) ca membrii supleanţi pe domnii:

I.M. Moldovan, Leontin Simonescu, Gerasim Candrea, Dr. I. Crişan, G. Maxim, I. Toganu.

Procesul verbal este semnat de:

George Bariţiu, Preşedinte — Dr. Ioan Crişan, notar

Încheierea unei Adunări generale a Asociaţiunii transilvane constituia nu numai întocmirea bilanţului unor activităţi trecute, raportarea şi consemnarea lor. Ea însemna în acelaşi timp, şi punerea bazelor unor noi proiecte, reluarea şi continuarea altora mai vechi, punerea în practică a unor hotărâri, a unor idei noi ivite cu privire la perfecţionarea activităţilor Asociaţiunii. Aşa că dacă înainte de a pleca la Făgăraş îi scria fiicei sale că este înglobat în afaceri, ceea ce însemna, că are foarte multe pe capul lui, că nu mai

[157] *Ibidem*.
[158] *Ibidem*.

termină treburile niciodată, putea să spună același lucru și la întoarcerea de la Făgăraș fiicei sau ginerelui său.

Revenit la Sibiu își continuă activitatea la cartea sa de istorie, reia legăturile epistolare cu membrii familiei și corespondenții săi. Într-o scrisoare din 11/23 sept. 1889 către Costi, ginerele său, îi scria că a primit scrisoarea prin care acesta i-a confirmat că a primit, în sfârșit, pachetul de cărți pentru academicieni și că nu i-a ajuns 4 exemplare. Totodată, îl anunță că vol. II din „Istoria Transilvaniei pe 200 de ani …" este deja sub tipar, vor ieși tot cam 50 de coli de tipar. Spera că prin ianuarie 1890 va fi gata și-i va trimite iarăși 25 de exemplare, la care va adăuga și cele 3 exemplare pentru academicienii cărora Costi nu le dăduse din prima tranșă trimisă de el. Va trimite cartea numai broșurată, nu legată. „Mie - îi explică Barițiu gestul său – nu-mi dă mâna să le trimit legate ci numai broșurate, căci pentru cărți *legate* mi se ia taxă enormă la vama românească, ca pentru *legătură*. Această exacțiune era nepomenită până acum, și ea seamănă foarte bine cu o pedeapsă impusă scriitorilor. Nu ne este deajuns cu șicanele de *aici*, cu goanele la care este supusă aici limba și literatura noastră, mai suntem pedepsiți și la vămile României, pentru că scriem câte ceva în limba noastră".[159] Îl roagă pe Costi să se intereseze dacă la librăria Socec mai existau exemplare din Istoria sa în vânzare. Dar mai avea Barițiu în această perioadă și alte supărări și necazuri despre care îi scria de la Sibiu fiicei sale, Victoria, la Brașov în 15 dec. 1889. Era supărat că fiicele și ginerii săi nu prea aveau grijă de viitorul copiilor lor. Multe probleme de ordin material, dar și de pregătire pentru viitor le lăsau pe seama lui Barițiu, care de fapt, la vârsta lui înaintată trebuia să fie el obiectul îngrijirilor și atenției din partea copiilor și nepoților săi. Referindu-se la această lipsă de preocupări a urmașilor săi, Barițiu scria: „Despre datoria părinților către copii ajunși maioreni și chiar căsătoriți n-au idee nici cât o pasăre, nici cât o vacă. Păsările dacă au ajuns puii ca să sboare, nu mai au grijă de ei. O vacă, dacă simte la supt înțepături de dinți de la vițel îi dă cu piciorul, nu-l mai lasă să sugă, ci să pască iarbă sau să roadă fân. Aceasta e legea naturii. La oameni după legea naturii, după 70 de ani copii sunt datori să ajute pe părinți, nu aceștia pe aceia. La mine este tocmai din contră".[160] Barițiu scrie că ajută cu plăcere, dar unii din copiii și nepoții săi cer prea mult de la el. A continuat să-și ajute fiii și nepoții până la sfârșitul vieții sale.

Desigur, cele scrise de Barițiu, Victoriei erau supărări temporare, când copiii și nepoții întreceau măsura în cererile lor sau când se certau între ei.

[159] *G.B.C .VIII*, p. 131.
[160] *Ibidem*, p. 243.

Constanta vieții lui Barițiu a fost iubirea față de urmașii săi, preocuparea pentru viitorul lor. El își ajuta copiii și nepoții din momentul când se năștеau și până se căsătoreau. La rândul lui și Barițiu era iubit deosebit de mult de copii și nepoți. Despre această iubire reciprocă îi scrie Barițiu, Victoriei într-o scrisoare, datată Sibiu, 3 februarie nou din anul 1890. Cu puțină întârziere pentru că a fost bolnav, el îi comunică Victoriei că a primit de anul nou felicitări de la fiice, nepoți și nepoate. „Astăzi, după ce de o săptămână încoace – am mai prins puteri, din cele stoarse prin afurisita influență și prin urmările ei, viu ca să vă mulțumesc la toți pentru aducerea–aminte și să vă binecuvântez părintește pentru pietatea și iubirea voastră către mine".[161]

Nici nu se restabilise complet Barițiu și s-a dus la București la sesiunea din martie 1890 a Academiei Române. De aici îi comunică Victoriei într-o scrisoare datată 12 martie 1890 că acolo a fost cazat în condiții proaste, că la București este încă iarnă.

La Academie are mult de lucru, adunări multe, curmate de vizite mari și curtoazie, inclusiv a regelui și reginei, ca și a principelui de coroană la ședința publică, dar și vizita principelui italian etc.

Despre soarta cărții sale în Transilvania i-au parvenit vești proaste. Toți banii care se încasează pe exemplarele vândute îi încasează străinul tipograf. I-a venit și o știre de la Blaj că procurorii ar cere interzicerea cărților lui, este nevoit sau să le vândă mai repede sau să le strămute în altă țară, ca să nu piardă capitalul investit în ele, să-l asigure cum s-o putea.

De fapt, Barițiu deja luase unele măsuri trimițând un număr de exemplare din cartea sa la București înainte de a sosi el la sesiunea Academiei Române pe anul 1890, lucru despre care îl înștiința pe ginerele său printr-o scrisoare datată Sibiu 2 martie n. 1890. „Alaltăieri, în 28 februarie nou, scria Barițiu, am înaintat de aici, prin librarul W. Kraft, la adresa Academiei Române, din opul meu *Istoria Transilvaniei*

Vol. I în 10 exemplare.

Vol. II în 35, pe lângă aviso din partea mea către Delegațiunea academică".[162]

Pentru a nu se mai produce încurcături cu împărțirea exemplarelor membrilor Academiei din partea lui Costi, Barițiu îi face el listele întocmite cu precizie. Dacă mai rămân unele exemplare, Costi să le păstreze la magazia Academiei până va veni el la Sesiunea anuală. „Niciun membru actual - îi scrie

[161] *Ibidem*, p. 244.
[162] *Ibidem*, p. 132.

Bariţiu lui Costi – să nu fie trecut cu vederea că m-ar supăra tare o asemenea eroare".

Reîntors de la sesiunea Academiei Române din primăvara anului 1890, Bariţiu îl înştiinţează pe Costi că a „înaintat prin librarul Kraft, la adresa Academiei Române, din nou un colet de cărţi" de ale lui, însoţite de o scrisoare către d-l bibliotecar, cu care se înţelesese la plecarea sa din Bucureşti asupra scopului ce avea această trimitere. Va găsi în colet şi o scrisoare adresată lui Theodor Rosetti, căruia să-i prezinte şi 1 exemplar. Trei exemplare erau destinate pentru Tocilescu, Nicolae Densusianu şi I.M. Răureanu. Îi dă apoi instrucţiuni despre modul cum să încaseze banii de la firma *Socec et Co*., urma să-i trimită la Sibiu, cum să plătească spezele de transport etc.

3.5. Implicarea socială şi organizatoric-instituţională pentru prosperarea poporului român

Deşi se apropia de vârsta de 80 de ani, Bariţiu continua să depună încă multiple activităţi sociale dedicate prosperării poporului român.

Concomitent cu munca la „Părţi alese din istoria Transilvaniei …" şi la difuzarea ei, pe care şi-a organizat-o personal, solicitând şi ajutorul familiei, mai puţin al reţelelor de librării, Bariţiu continua munca sa de organizare şi conducere a Asociaţiunii, a Şcolii de fete din Sibiu şi a internatului.

Vara anului 1890 îl găseşte în plină activitate pentru pregătirea celei de a XXIX *adunări generale a Asociaţiunii transilvane*, care s-a desfăşurat în zilele de 15/27-16/28 august 1890 în Reghinul Săsesc.

Din partea comitetului Asociaţiunii s-a prezentat un „Raport general al Comitetului Asociaţiunii transilvane pentru literatura română şi cultura poporului român despre activitatea sa în decursul anului 1889 (1 ianuarie -31 decembrie 1889).

Ca şi în anii anteriori şedinţele comitetului s-au ţinut pe baza paragrafului 30 al. 1 din statute. În total 16 şedinţe.

În şedinţele sale, comitetul a urmat strict dispoziţiunile ce-i sunt prescrise şi impuse prin paragraful 32 al statutelor în vederea susţinerii autorităţii morale şi promovării intereselor autentice ale Asociaţiuni. Comitetul a întocmit la timp dispoziţiunile pentru executarea hotărârilor adunărilor generale din anii 1888 şi 1889, a luat măsurile necesare pentru folosirea sumelor votate în buget cu privire la administraţie, la sprijinirea de studenţi şi învăţăcei

de meserii, la editarea organului de presă al Asociațiunii, precum și la susținerea școlii de fete, rezolvând în același timp și afacerile curente".[163]

Comitetul a fost preocupat de dobândirea deplină a dreptului de proprietate asupra unor averi lăsate prin testament de Avram Iancu. Acest testament (lăsământ) consta din 1 casă, mai multe pământuri, 10 ½ cuxe din baia *„Purica" și dreptul de moară* în comuna Vidra de Sus. Casa a fost reparată, se găsea în stare bună dar nelocuită. Pământurile – în curs de întabulare – erau arendate unui preot pentru suma de 100 fl.

Alt lăsământ după fericitul I.P. Bota, care prevedea niște condiții inacceptabile pentru Asociațiune a fost refuzat.

În vederea unei noi arondări prevăzută de adunarea din Făgăraș din 28 august 1889, comitetul a luat toate măsurile necesare pentru a fi realizată. Proiectul va fi supus spre aprobare adunării generale. De asemenea, adunării îi va fi supus spre aprobare proiectul de modul cum ar putea fi cheltuiți cei 1.000 fl. pentru premii în vederea stimulării literaturii poporale. Dar propunerea va trebui revizuită, deoarece asemenea cheltuieli au fost făcute și în trecut. Ignorând ce s-a făcut în trecut, se părea că Asociațiunea a avut un câmp de activitate altul decât cel real.

În anul școlar 1889/90 rezultatele școlii sunt considerate bune de către comitetul Asociațiunii. Școala a fost frecventată în anul 1889/90 de 59 de eleve (57 din diferite părți ale coroanei ungare și 2 din Bucovina). Internatul adăpostea 40 de eleve.

Atât controalele făcute de Comitetul Asociațiunii, cât și de către inspectorii de stat au exprimat aprecieri pozitive, se spune în raport. Școala Asociațiunii, se scria în același raport pe 1889, se descurcă din ce în ce mai bine, deoarece la ajutoarele acordate de Banca „Albina" din Sibiu se mai adăugau ajutoare, tot de 500 fl., de la Banca „Ardeleana" din Orăștie, și un ajutor mai mic de la „Însoțirea de Credit Hunedoara", cărora raportul le exprimă mulțumire publică.

Cu privire la starea materială a Asociațiunii și administrarea averii ei se arată că venitul pe 1889 a fost de 14.211 fl., averea totală la 31 dec. 1889 de 132.539 fl. 43 cr. cu 5.205 fl. 56 cr. mai mult. Din veniturile încasate sub diferite forme, Asociațiunea plătise și o parte însemnată din datoria de la „Albina" făcută cu ocazia construirii edificiului școlii de fete cu internat.

[163] *Cf. „Transilvania" XXI*, nr. 9/1890, pp. 293-305.

Biblioteca a sporit și ea în anul 1889, pe aceleași căi ca și în anii trecuți, se amintea în raport.

„Transilvania", organul de presă al Asociațiunii a continuat a se edita tot de către președintele George Barițiu și în anul 1889. Destinația exemplarelor a fost aceeași ca și în anii trecuți. Cu începerea anului 1890, „Transilvania" era redactată de prof. Ioan Popescu, secretarul Asociațiunii.

Cu privire la despărțămintele Asociațiunii, raportul explica cu o anumită satisfacție, că afară de cel din Gherla, din Șomcuta Mare, din Sighișoara și Mediaș, în toate se dezvoltă o activitate îmbucurătoare de promovare a scopurilor Asociațiunii, care sunt literatura și cultura națională, cele mai înalte interese ale românilor, generatoare de speranțe, că manifestarea de interes, ce poate fi apreciată ca îmbucurătoare va crește din an în an.

La capitolul VIII al raportului sunt supuse spre aprobare secțiunile obișnuite ale fiecărui raport anual cum ar fi cel al situației financiare cu raportul casierului, bugetul pe 1891 și altele, la care se adăuga două noi rapoarte: Raportul comitetului privitor la o arondare nouă a despărțămintelor Asociațiunii în legătură cu un proiect de arondare și un raport al comitetului relativ la mia de florini, votată în scopul înavuțirii literaturii poporale române.

Raportul este semnat de:

G. Barițiu, președinte și Ioan Crișan, secretar al II-lea.

Procesul-verbal luat în ședința a I-a a adunării generale a XXIX-a a Asociațiunii transilvane pentru literatura română și cultura poporului român, ținută la 15/27 august 1890 în Reghinul Săsesc consemnează că după terminarea serviciului divin la biserica română s-a desfășurat lângă cripta familiei, aflătoare în cimitirul acestei biserici, un parastas întru amintirea fericitului fost președinte al Asociațiunii, Ladislau baron Pop, iar președintele d-l George Barițiu, a rostit un cuvânt ocazional, relevând în liniamente generale meritele ce ilustrul defunct și le-a câștigat pentru patria și neamul său precum și pentru reuniunea noastră, al cărei președinte a fost.

Reîntors la biserică, președintele, George Barițiu, accentuând scopul Asociațiunii, care este promovarea culturii și a literaturii poporului român, arată întrucât această reuniune direct și indirect a atins în trecut acest scop, precum și rezultatele, ce le-a obținut de la întemeierea ei încoace, și, salutând pe membrii adunați, declară ședința adunării generale deschisă.

Avocatul Mihai Orbonașu a salutat în numele românilor din localitate pe membrii întruniți la adunarea generală urându-le succes în lucrarea lor, consacrată înaintării culturii și a literaturii poporului român.

Urmează în ordine desfășurarea tradiționalelor formalități și puncte organizatorice ale desfășurării adunărilor generale, prezentarea raportului general al comitetului despre activitatea lui în decursul anului 1889, dimpreună cu „aclusele aceluia", cu „rațiociniul" pro 1889 și cu proiectul de buget pro 1891, alegerea comisiilor, înscrierea de noi membri ai Asociațiunii, înscrierea lor în liste, alegerea comisiilor etc.

La punctul 13 al procesului-verbal: „Prezidiul notifică adunării generale îmbucurătoarea știre, că fostul inginer Ioan Olteanu, de naștere din Cojocna, în timpul din urmă domiciliat în Galați, a lăsat Asociațiunii transilvane prin testament suma prea frumoasă de 100.000 lei, care legat, în urma pașilor întreprinși de comitet, a și intrat la casa Asociațiunii, după scăderea competențelor erariale, în suma de fl. 90.000 lei în aur, comitetul va raporta la timpul său despre modul de manipulare și administrare al acestui legat.

Procesul-verbal întocmit în ședința a II-a a celei de a XXIX-a adunări generale a Asociațiunii transilvane pentru literatura română și cultura poporului român ținută la 16/28 august 1890 în Reghinul Săsesc, reflecta și el o extraordinară și disciplinată activitate a celor ce conduceau această instituție, ce a jucat un rol deosebit în viața românilor ardeleni din a II-a jumătate a secolului al XIX-lea. În asemenea momente, Asociațiunea reprezenta creierul, inima și voința, simbolul și unitatea de acțiune a românilor ardeleni. Ea le crea o viață reală, un orizont al activităților care îi apropia tot mai mult de unirea lor cu românii de peste Carpați, frați de sânge, de limbă, de credință, cu profil psihic și tradiții comune, milenare.

Urmărind desfășurarea adunărilor generale și structurile lor îți dai seama că fiecare participant se simte responsabil de ceea ce face, conștient că de modul cum va face depinde soarta tuturor românilor de sub dominația ungaro-austriacă. Procesul-verbal relatează despre telegramele de salutare – de fapt de solidaritate – trimise de români din toate colțurile Transilvaniei, despre înscrierea de noi membri.

Adunarea generală nu aprobă în mod automat rapoartele comitetului, iar relatarea unor neîmpliniri nu rămân simple consemnări, aduceri la cunoștință etc. Totul este analizat, se cer explicații, se dau recomandări, se fac noi propuneri, unele sugestii ale comitetului nu sunt aprobate.

Referitor la casa moștenită de la Avram Iancu despre care se spunea, că a devenit locuibilă, se considera în adunare că nu este suficient, ea trebuie să fie și locuită etc.

Despre unele neîndepliniri în organizarea unor despărțăminte se scria, „Adunarea a constatat cu părere de rău din raportul special al comitetului relativ la cele indicate sub punctul f, că pe lângă toate recercările: organele despărțămintelor Cluj, Dej, Șomcuta Mare, Gherla, Bistrița, Sighișoara și Mediaș nu și-au îndeplinit datorința lor așa încât nici până astăzi nu au aflat de bine a-și prezenta părerile în privința arondării de nou a despărțămintelor".[164] Neîndeplinirea unor sarcini în angrenajul organizatoric și instituțional al Asociațiunii, era o rușine în fața întregii națiuni, era o chestiune de lipsă de solidaritate națională, iar îndeplinirea obligațiilor către aceeași Asociațiune, era considerată o mândrie națională.

În adunare se hotărăște în plus față de trecut, că pe lângă cărțile poporale pot fi premiate și cărțile școlare, pentru care Adunarea primește dezlegare să fie tipărite.

Viitoarea adunare generală a XXX-a se fixează în opidul Hațeg, data însă se va fixa de comitet. Noua orânduire a despărțămintelor Asociației transilvane pentru literatura română și cultura poporului român, era compusă din 34 despărțăminte. Practic, toată populația românească era cuprinsă în această schemă organizatorică a Asociațiunii.

Dar Barițiu avea de lucru pentru Asociațiune, pentru apărarea drepturilor ei și în cazul în care aceasta primea anumite moșteniri lăsate prin testamente, care, adeseori, erau contestate de unii urmași ai celui ce lăsa moștenire anumite bunuri materiale sau resurse financiare. Așa s-a întâmplat și în cazul moștenirii primite de la inginerul Olteanu de la Galați. Barițiu îi motivează, de exemplu Victoriei, că nu s-a dus la Brașov după terminarea adunării generale de la Sas Reghin, deoarece a trebuit să se miște repede cu îndeplinirea formalităților de transcriere a proprietății asupra sumei de bani moștenite de la inginerul amintit. Iată ce-i relata Barițiu, Victoriei într-o scrisoare din 21 sept. 1890: „Am primit scrisoarea ta din 18 ale lunii curente, în care-mi zici că nu mai știi despre mine, decât numai din câte ai citit despre adunarea generală. Apoi cu atâta este prea deajuns, semn că sunt sănătos, căci după ce am reglementat și primit frumoasa donațiune de 90.000 lei noi de la

[164] *„Transilvania" XXI*, nr. 9, 1890.

Galați, pentru institutele noastre, am fost în stare să alerg de-a dreptul la Sas Reghin, să public acolo testamentul, spre bucuria celor adunați. Că n-am stat la Brașov? Nu puteam pierde nici o zi fără pericol de a fi atăcat testamentul, sau de către rudenii sau de către consulat. Trebuia să apar iute. În 10 zile am fost gata, spre mirarea comitetului, deși căldurile de la Galați erau cumplite. Am plătit taxă de moștenire la stat, 9.000 lei noi".[165]

În familie în acea perioadă avea mari necazuri cu fiul său Ieronim. Acesta devenise foarte violent, se certa cu colegii, a fost chiar judecat și condamnat, provocându-i mari necazuri marelui nostru om de cultură. Unii colegi au făcut declarații, relatează Barițiu cu mâhnire, că nu mai pot suporta certurile și brutalitățile lui. După ce a dispărut din oraș i s-a relatat, că a revenit, dar el, încă nu-l văzuse; nu venise pe acasă. Întrucât se apropie iarna, se gândea Barițiu să se mute din casele unde locuia cu chirie. Acestea erau situate departe de cancelaria sa și el nu mai suporta frigul. Trebuia să fie cât mai aproape și de școala de fetițe.

Într-o altă scrisoare din 19 oct. același an, Barițiu îi relata că timp de 5 zile cât a stat la Sibiu Ieronim, el nu l-a văzut: a ocolit o întâlnire față în față cu tatăl său. A plecat însă nu la Brașov, ci la Hațeg, a fost informat Barițiu.

În aceeași scrisoare, Barițiu îi scrie Victoriei, că propunerea ei de a se muta la Sibiu pentru a-l ajuta și a-l îngriji nu-i este pe plac. Iar el se descurcă foarte bine și singur. „Să nu credeți voi – îi explică Barițiu fiicei sale – că eu aș suferi aici de urât. Toată ziua ocupat; seara conferințele și lecțiuni. Mai vine și frate-meu Octavie de la Năsăud, de când are pe fiesa cea mică, de 11 ani, în internat, șade câte 3-4 zile. Trebuințele mele sunt nespus de puține, de sihastru".[166]

De muncă tot nu se lăsă. „Lucrează la vol. III al «Istoriei Transilvaniei …», participă la ședințele băncii «Albina», lucrează pentru «Asociațiune și școala ei». În 20 febr. 1891 îi dă vestea tristă fiicei, că unul din vechii săi colaboratori în mișcarea politică și memorandistă, colaborator la banca «Albina» și în alte activități, Ilie Măcelariu a încetat din viață în acea zi la ora 8 ½. Ca s-o liniștească pe Victoria, el îi scrie că «este sănătos, nu-l doare nimic», dar mă și feresc – explică el de orice exces. Spre a mă apăra de răceli, dimineața nu mai ies din casă. De trei luni iau și cafeaua, ca și prânzul, tot acasă.

[165] *G.B.C. VIII*, p. 249.
[166] *Ibidem*, p. 250.

Lucru moderat, nu ca odinioară, și sper că în toamnă va fi gata tipărit și vol. III".[167] În sfârșit, după 60 de ani de muncă, i se întrevedea odată cu terminarea operei sale a „Părților alese din istoria Transilvaniei …", îi va rămâne și lui un rest al vieții să lucreze „numai din distracțiune, ca să-mi treacă de urât". Dorea Barițiu să scape și de președinția la Asociațiune, că deși se afla foarte bine cu colegii, afară de „un fantast și deșuchiat", îi dădea totuși mult de lucru și răspunderea era foarte grea. „Însă la domnie fără nici o plată nu prea se îmbulzesc oamenii".[168]

Dar în familie, mai existau și lucruri bune ce i se transmiteau lui Barițiu, nu numai din cele triste legate de comportamentul violent al fiului său, care altmintrelea era considerat un bun purtător de condei, fin și educat. „Știrile frumoase despre purtarea lui George (nepotul lui Barițiu, fiul Victoriei n.ns.T.I.) îmi face și mie bucurie mare. Mai am la Cluj un nepot de frate, relatează Barițiu, care se prepară la doctorat la avocatură, tânăr și eminent".[169] I se mai anunțase lui Barițiu și o logodnă în familie, tot prilej de bucurie. Mai ales că acolo se toastase în cinstea lui, lucru pentru care el le mulțumește.

Dar în această perioadă când Barițiu tot dorea „să scape de câte o președințe", președințiile parcă îi făceau în ciudă și ele i se tot adăugau. Astfel, într-o scrisoare din 10/22 martie 1891, Barițiu îi comunică Victoriei că până la acea dată încă nu primise invitația de la Academie. Dar din ziare aflase că sesiunea Academiei va fi în 31 martie 1891. Nu este însă sigur că va merge la Academie, deoarece în 31 martie este adunarea generală la Banca „Albina", unde devenise de curând și acolo președinte, unde munca de răspundere financiară era foarte costisitoare în cazul unor nereguli. Dar să vedem cum comentează însuși Barițiu această nouă președințe a sa: „În 31 martie (1891 - n.ns. T.I.) este adunare generală. În urmarea morții lui Ilie Măcelariu, am rămas eu și la „Albina" președinte. Cerc toate ca să scap de acest prezidiu împreunat cu răspundere foarte grea și să-l împing pe d-l Hannia, că mă apucă fiorii când cuget că suntem răspunzători pentru un capital străin de peste 4 milioane, că se învârt sume de până la 13 milioane, pe an și cambii de peste *40.000 de bucăți*. Președintele peste tot și pretutindeni poartă răspunderea cea mai grea. Nu este pentru mine. Peste puțin voiu intra în anul al 80-lea. Pentru mine a rămas calea bisericii, și până mai pot munci să-mi câștig pâinea de toate zilele și ceva pus la

[167] *Ibidem.*
[168] *Ibidem*, p. 251.
[169] *Ibidem.*

o parte, ca să nu mă îngroape și pe mine de pomană, ca pe Hodoș și Măcelariu, căci pe cela îl îngropasem cu spezele Asociațiunii, pe cesta cu ale „Albinei" (380 fl.), căci spre mirarea noastră, nu a lăsat nici o avere; îl storseseră nepoții și vreo patru nepoate măritate cu spezele lui".[170] Dar Măcelariu și Hodoș au fost înmormântați, comenta Barițiu, numai după o boală de 2-3 zile. Se întâmplă și faptul că unii zac la pat cu anii și nu mai pot munci și deci câștiga. „Iată, aceasta ar trebui să fie singura mea grijă, iară nu președinții și domnii care-mi răpesc orele și zilele fără folos personal, decât gloriolă deșartă".[171]

Vara anului 1891 a trecut, îi scria Barițiu, Victoriei, într-o scrisoare din 2 august nou același an, scriind și tipărind volumul al III-lea din Istoria Transilvaniei. Era nevoit să facă aceasta „pentru a-și scoate măcar suma îngropată în ea". Dar mai apăruseră și alte motive foarte neplăcute și triste în legătură cu oamenii din jurul său și care ar fi trebuit să-l ajute. Secretarii îl lăsaseră iar singur. De obicei după ce se terminau examenele secretarii plecau din Sibiu. Dar în acest an se întâmplase altceva: ambii secretari sufereau de câte o boală. Unul era mai tânăr cu 25 de ani decât Barițiu, altul mai tânăr cu 40 de ani. Și la bancă avea mai mult de lucru, deoarece directorul, Partenie Cosma, era plecat cu soția bolnavă la tratament. Deci din nou problemele bancare pe seama sa. Totodată se pregătea și de Adunarea generală ce se fixase pe 16 și 17 august 1891, la Hațeg.

[170] *Ibidem*, p. 252.
[171] *Ibidem*.

3.6. A XXX-a Adunare generală a Asociațiunii transilvane, prilej pentru președintele ei, de a analiza și combate falsurile istoricilor unguri, sași și austrieci cu privire la originea și caracterul autohton al populației românești din Transilvania

Primul pas spre această nouă adunare generală este actul de *Convocare* întocmit în conformitate cu prevederile paragrafelor 14 și 21 din statutele Asociațiunii transilvane pentru literatura română și cultura poporului român, precum și cu concluzul comitetului din data de 4 iulie 1891 în care se anunța că adunarea pentru anul curent se convoacă în opidul Hațeg pe 14/16 august și zilele următoare: „Aducând aceasta la cunoștință publică, invităm pe toți membrii Asociațiunii a lua parte în număr cât mai mare la ședințele adunării, care astă dată va fi însoțită și de o expoziție modestă de manufacturi române, de producte economice și de alte obiecte".[172] Într-o scrisoare din 2 august n. din 1891, Barițiu o informa pe Victoria că „de expoziția ce se va organiza în vara aceea se vor preocupa femeile din Deva și Aurelia, fiica sa ce locuia la Orăștie (n.ns.T.I.). Ideea bună le-a venit devenelor", scria el. Acestea, adică femeile, explica Barițiu în continuare, se vor mândri nu cu pălării și rochii comandate la Budapesta, ci cu costume cu poale albe cu albastru, cătrințe cu desemne clasice, cămăși cu fodori, pieptarii strânși la trup, mai ales fetele. Deși se străduia și nădăjduia că totul va fi bine, Barițiu mai avea în sufletul său urme de îndoială. Se putea aștepta, în orice moment, ca puterea politică să găsească un motiv sau altul pentru a opri Adunarea … Reiese clar acest sentiment de nesiguranță chiar din câteva rânduri scrise de el în aceeași scrisoare: „Numai vrăjmașii noștri de nu ne-ar face șicane, că prea sunt ai dracului, află nod și în papură. Eu plec peste opt zile, ca să mă pot orienta de timpuriu acolo pe loc, mai ales că ni se va trimite și comisariu în coaste".[173]

Despre seriozitatea pregătirilor și exigențelor cu care se desfășura o adunare generală anuală a Asociațiunii transilvane și exigențele impuse celor care doreau burse sau să se angajeze la școala de fete din Sibiu, ne vorbește și faptul că atât pentru obținerea de burse, cât și ocuparea de posturi la școală se organizau concursuri, se cerea prezentarea de acte oficiale autentice sau

[172] Vezi: *Transilvania*, nr. 7, 15 iulie 1891.
[173] *G.B.C. VIII*, p. 254.

autentificate etc. Pentru anul școlar 1891/92 s-a organizat un concurs pentru obținerea a 14 stipendii a câte 50 fl. fiecare, acordate unor eleve „de părinți mai lipsiți de mijloace, care vor fi adăpostite în internatul împreună cu școala civilă de fete a *Asociațiunii transilvane*. Zece din aceste stipendii a câte 500 fl. erau acordate de adunarea generală a băncii „Albina" din anul 1891, patru stipendii, a câte 50 fl./an au fost acordate de notarul public *reg. Aureliu Marin*, din *Oravița*.

Concursul se termina la 1 august 1891. Cererile către „comitetul Asociațiunii transilvane pentru literatura română și cultura română" trebuiau însoțite de:

a) act de botez în original sau în copie legalizată;

b) testimoniu scolastic de pe semestrul II al anului scolastic 1890-1891;

c) atestat despre condițiunea și starea materială a părinților. Hotărârea cu privire la concurs era luată în ședința Comitetului Asociațiunii …", ținută în 20 iunie 1891 și era semnată:

George Barițiu, președinte Dr. I. Crișan, secretar II

3.7. Raportul general al Comitetului Asociațiunii … despre activitatea sa în decursul anului 1890

Barițiu se implică tot mai mult în lupta împotriva falsificatorilor istoriei poporului român.

În cele 20 de ședințe ținute în 1890 „Comitetul, relata Barițiu, a fost necurmată atențiunea la îndeplinirea datorințelor ce i le impun prescrisele paragrafului 32 din statute, căutând a susține vaza și a promova interesele Asociațiunii. El a făcut la timp dispozițiunile pentru executarea concluselor adunării generale, din anul 1890 și a luat măsurile de lipsă pentru folosirea sumelor votate în buget cu privire la administrațiune, la sprijinirea de studenți și învățăcei de meserii, la edarea organului Asociațiunii precum și la susținerea școalei de fete, rezolvând în același timp și „curențiile intrate".

Cu privire la stipendii și ajutoare:

- au fost prelungite acele burse și ajutoare ale elevilor, care încă nu au terminat studiile;
- a fost acordată bursa de 100 fl.v.a. unui tânăr din Munții Apuseni, care a corespuns cerințelor de a se perfecționa în o meserie de lemnărie mai dezvoltată;

- s-au acordat cele 10 burse pentru 10 eleve de la școala de fete a Asociațiunii primite de la banca „Albina" „pentru fete din părinți mai săraci";
- casa moștenită de la Avram Iancu este locuibilă dar, din lipsă de chiriași, este încă tot nelocuită;
- s-au luat măsuri ca cel puțin doi membri de la fiecare despărțământ să fie prezenți la adunarea generală anuală a Asociațiunii;
- cu privire la cheltuirea sumei de 1.000 fl. pentru acordarea de premii unor cărți de „literatură populară" se raportează că la concurs s-au înscris 9 (nouă) lucrări până la 1 iunie, data fixată ca termen de predare: 5 colecțiuni de poezii, 1 tratat istoric, 1 tratat de economie și 2 tratate de higiena copilului. Se aștepta hotărârea comisiei de concurs. Comitetul raportează că veniturile provenite de la moștenirea lăsată de inginerul Ioan Olteanu din Galați, ardelean de origine, au fost deja primite și repartizate conform indicațiilor stipulate de testator. În încheierea relatărilor la modul cum au fost și va fi folosită suma de bani moștenită de la inginerul Ioan Olteanu, raportul relata: „Este vrednic de deosebita noastră recunoștință acel, care, deși departe cu trupul de ai săi, cu sufletul este și trăiește în mijlocul lor. Fericitul Ioan Olteanu a fost departe de noi cu trupul, cu sufletul însă a simțit și a viețuit cu noi, dovadă nobila sa faptă, prin care și-a ridicat un monument nepieritor în inimile noastre".[174] Barițiu mai mulțumește și altor doi donatori: lui Aurel Maniu pentru donarea cât va fi în viață a unei sume de 200 fl. pentru fetele mai sărace de la școala Asociațiunii și Ioan cavaler de Pușcariu pentru donarea și editarea unei publicațiuni importante pentru istoria noastră.

Cu privire la școala Asociațiunii, Barițiu relevă rezultatele bune ale elevelor la învățătură, despre o nouă învățătoare angajată, despre starea bună a școalei de fete, făcând promisiuni că profesorii școlii vor fi tot mai bine plătiți.

Din situațiile financiare întocmite reieșea că starea averii Asociațiunii a fost la 31 dec. 1890 de 161.727 fl. 58 cr., mai mult decât în anul precedent cu 46.592 fl. 02 cr. Din veniturile încasate sub diverse titluri s-au acoperit nu numai trebuințele bugetare, ci și o parte însemnată din datoria veche, pentru

[174] *„Transilvania" XXII*, nr. 8, 15 august 1891.

împrumutul făcut la „Albina” cu clădirea și dotarea edificiului școlii de fete cu internat.

Biblioteca Asociațiunii era compusă la sfârșitul anului 1890 din 1989 opuri, 4.958 tomuri și 4.237 broșuri. Sporul provenea, ca și în anii precedenți din donații și intrări în schimb de la diferite Academii de științe din România, Ungaria, Viena, Florența, Roma, de la Universitatea săsească din Sibiu.

Biblioteca primea gratuit 17 periodice din Transilvania, Bucovina și din România, care se adăugau foii „Transilvania”, propria revistă a Asociațiunii. „Transilvania”, organul „Asociațiunii, era acum redactat de profesorul Ioan Popescu, a fost tipărit în 1890 în 750 de exemplare, din care 580 s-au trimis membrilor Asociațiunii, 2 la abonați, 18 la despărțăminte, 49 la biblioteci școlare și la schimburi 9 și 9 exemplare la oficioase, membrii Asociațiunii care au plătit taxele au primit foaia în mod gratuit.

Comitetul propune sporirea sumei de bani alocată pentru editura „Transilvania”, sumă din care editorul, care nu era altul decât primul secretar al Asociațiunii, să-i poată remunera pe colaboratorii cu contribuții esențiale.

După noua reorganizare a despărțămintelor, comitetul constata, „că aproape în toate s-a dezvoltat o activitate îmbucurătoare întru promovarea scopurilor Asociațiunii.

Semnat:

George Barițiu, președinte Dr. I. Crișan, secretar II

Rapoartele comitetului Asociațiunii expuse de Barițiu în fața Adunărilor generale nu erau simple dări de seamă de ordin statistic. Era și acesta un aspect important, deoarece în ele erau expuse date și fapte, schimbări care, la rândul lor, produceau și ele transformări nu numai de ordin cantitativ, ci și în conștiința, concepțiile despre viață; despre națiune, despre unitatea națională, schimbări în modul de a vedea viața, istoria și luptele neamului românesc ș.a. Rapoartele erau mijloace de a contribui la educația și instruirea poporului român, de a-l aduce în situația de a-și apăra existența și dreptul asupra pământului strămoșesc. Prin adunările generale, președintele George Barițiu a contribuit mult la educarea națională și patriotică a românilor transilvăneni, la difuzarea în rândurile lor a celor mai plauzibile cunoștințe și argumente istorice îndreptate împotriva unor teorii care susțineau că românii au venit pe pământul transilvan după așezarea, în această parte a țării noastre, a ungurilor și sașilor, negând existența și continuitatea vieții lor pe pământurile strămoșești, și, deci drepturile de proprietate dobândite de milenii asupra acestora. Lipsiți de

proprietate, de dreptul de existență pe pământul lor, românii la un moment dat puteau să nu mai fie „toleraţi" pe acest pământ, puteau să plece unde vedeau cu ochii, iar dacă acceptau să rămână în continuare, erau condamnaţi de istorie să accepte statutul de sclavi sau iobagi.

Aprobarea înființării Asociației transilvane este explicată de Bariţiu ca fiind cel mai mare pas spre eliberare a românilor de sub tutela feudală. A fost pentru prima dată, şi se pare că şi pentru ultima dată, când românilor li s-a permis organizarea unei instituţii cu caracter asociativ pe întreaga Transilvanie. Se pare că românii, deşi cu multe restricţii pe care le întâlneau la tot pasul, reuşiseră totuşi să se afirme în interiorul monarhiei austriece ca o forţă redutabilă în domeniul limbii, filologiei, literaturii şi publicisticii naţionale.

Rezultatele intelectualităţii româneşti obţinute până la inaugurarea liberalismului de la începutul anilor 1860 în domeniul vieţii spirituale în general, au determinat guvernul central al împăratului austriac „să convoace o comisiune filologică compusă din bărbaţi români, cărora să le comunice scopul convocării şi al compunerii sale, care era ca: «atât din punct de vedere al tipăririi cărţilor scolastice române cu litere latine, cât şi din al introducerii limbii române în dicasterii» să se afle un metod de ortografie cât se poate mai uşor şi mai corespunzător geniului limbii române".[175]

A fost întocmită o comisie din 8 membrii şi convocată la Sibiu. Ea a fost convocată după ce cei 176 bărbaţi români, cu trei arhierei în frunte ceruseră încă în 10 mai 1860 concesiune pentru înfiinţarea unei societăţi ştiinţifice literare şi de cultură pentru poporul român. Componenţii comisiei şi-au dat seama că guvernul austriac avea o atitudine binevoitoare, concesivă în raporturile cu românii, s-au folosit de ocazie şi au rugat şi din partea lor guvernul imperial pentru obţinerea cerută pentru înfiinţarea mult doritei Asociaţiuni.[176]

Deci la înfiinţarea Asociaţiunii, explică tranşant George Bariţiu, au contribuit doi factori, două grupe de solicitanţi de valoare egală şi anume:

a) delegaţia intelectualilor, a celor 176 bărbaţi români în frunte cu Andrei Şaguna şi alţi doi arhierei şi

[175] *„Transilvania" XXII*, nr. 10 din 15 X 1891.
[176] *Ibidem*.

b) comisia filologică, compusă din savanți români filologi de notorietate: Timotei Cipariu și Gavril Munteanu, despre al căror rol nu s-a prea vorbit.

Barițiu consideră că Asociațiunea având, pe lângă sediul său fix la Sibiu, dar și caracter ambulant, mergând unde este chemată este o societate liberă, eliberată de orice cătușe feudale, deci și românilor nu li se mai interzice să meargă unde vor în țara lor ca națiune organizată.

Încă din primii ani ai întemeierii și funcționării sale, Asociațiunea a contribuit la sporirea numărului de intelectuali ce fac parte din inteligența superioară: juriști, medici, ingineri, profesori gimnaziali, agronomi, silvicultori, explica Barițiu în fața Adunării generale a Asociațiunii din 16 august 1891 la Hațeg. Ea a cheltuit, săracă așa cum era, în 20 de ani, până în 1881, 29.581 fl., ajutând 120 de studenți 4.910 fl. pentru 273 ucenici la meserii; 3.400 fl. pentru eleve și elevi săraci, a împărțit 601 fl. în premii literare, a organizat două expoziții la Brașov, în 1862 și la Sibiu în 1881. După 1881 s-au continuat alocări de bani pentru aceleași scopuri, dar cea mai importantă sumă alocată este aceea de 70 mii fl. cheltuită pentru educația sexului femeiesc în școală și în internat afirma Barițiu. La data ținerii acestei adunări generale din vara 1891, începuseră să cheltuiască în mod independent pentru școlarizare și unele despărțăminte ale Asociațiuni.

Fondurile de care dispunea Asociațiunea în anul 1891 erau absolut insuficiente pentru a susține în întregime cheltuielile pentru întreținerea tuturor școlilor românești. Aceste fonduri nu atingeau nici suma de 200 mii florini, le-ar fi fost necesare cel puțin 2 milioane fl.

Dar au românii, prin funcționarea Asociațiunii, afirma Barițiu la Hațeg în 1891, „un alt capital, cu care nu se poate compara acea avere materială, iar acel capital stă în *aceste* conveniri frățești ale noastre, întru care bătrâni și tineri, cărturari și popor, bogați și săraci se apropie unii de alții din diverse regiuni ale țării, își comunică ideile, familii cu familii fac cunoștință în mai multe cazuri pentru toată viața; agricultorii au ocaziune de a face experiențe economice și mulți alții învață întru o convenire precum este și aceasta, mai mult decât dintr-o carte voluminoasă; în fine chiar durerile și suferințele noastre comune aflându-ne mai mulți la un loc și încălzindu-ne sufletește unii de alții, ni se par mai puțin simțite, mai alinate”.[177]

[177] *Ibidem*.

Bariţiu se foloseşte de prezenţa la Haţeg a reprezentanţilor Asociaţiunii, pentru a atrage atenţia că această instituţie luptă împotriva celor care vor să ne şteargă din istoria omenirii utilizând două metode:

a) pe de o parte, distrugând orice urme materiale şi momente ale trecutului care ne reamintesc de strămoşii noştri;
b) pe de altă parte, negând continuitatea românilor pe pământul strămoşesc al Transilvaniei.

Arheologii, relatează istoricul nostru, au constatat aproape pe tot teritoriul Transilvaniei urme ale vieţii romane, foarte multe antichităţi.

Istoricii din toată Europa ajunseră încă de 400 de ani înaintea generaţiei lui Bariţiu la concluzia că pentru a studia temeinic istoria nu sunt suficiente mărturiile găsite în cărţile vechi, ci sunt necesare studii supra monumentelor din antichitate şi din epoci mai recente chiar. În ţările locuite de români ştiinţa arheologică ce studia mărturiile materiale ale trecutului era cunoscută pe la 1891 de abia de 100 de ani.

„În regiunile cele mai bogate de monumente, mai vârtos de ale Romei; precum este Transilvania, Banatul Temeşan, Banatul Severinului şi Dobrogea, s-au continuat în modul cel mai barbar, nimicirea lor, nu numai de către poporaţiunea rurală nedusă la nicio şcoală, ci chiar de către proprietarii mari trecuţi prin şcoale, încă şi de către unele guberne aşa, încât uneori ţi se pare că vandalismul se făcuse înadins, cu scop precugetat, că dacă s-ar putea să se şteargă şi cea mai mică urmă a domniei romane în aceste ţări”.[178]

Abia mai târziu pe la începutul secolului al XIX-lea au început şi românii, saşii şi ungurii să se preocupe de descoperire şi conservarea monumentelor antice, unele transportate şi conservate la Viena. Primele preocupări au fost realizate din imboldul ştiinţei pure, neinfluenţată de politică. Descoperirile arheologice iniţiale erau folosite în scopul îmbogăţirii ştiinţei şi culturii istorice. Rezultatele erau colectate şi depozitate în Transilvania la palatul Brukenthal din Sibiu şi la muzeul transilvan din Cluj.

Ca urmare a înmulţirii cercetărilor arheologice şi a creşterii interesului pentru această ramură a istoriei s-au înfiinţat, mai ales din 1880, societăţi arheologice în diferite localităţi ale Transilvaniei, care s-au pus pe treabă, adunând piese despre modul de viaţă al populaţiei pe acest pământ încă din antichitate. Bariţiu a dat ca exemplu *Societatea arheologică din Deva* compusă

[178] *Ibidem*.

din membri fondatori, ordinari, ajutători și onorari, cu mijloace puține, pe care le suplinește, spune istoricul român, talentul, zelul, inteligența și vastele cunoștințe de specialitate ale unor membri ai săi. Societatea arheologică reușise până la începutul anilor 1890 să întocmească colecții, cu multe piese instructive pentru amicii științei, pentru care merită tot respectul. Dar din păcate nu toți membrii acelei societăți au mers în continuare pe calea dreaptă a științei istorice, introducând politica, falsa politică, în cercetare, care le-a denaturat concluziile, elaborând teorii false, mai ales despre români.

Câțiva membri unguri, dintre cei mai erudiți ai acelei societăți arheologice din Deva s-au ocupat, relatează Barițiu, „cu mare pasiune" de originea, trecutul, de colonizarea poporului român, de drepturile pe care acesta le-a avut sau de care a fost lipsit în această țară.

S-au pus acești cercetători pe treabă, scotocind prin biblioteci, au adunat mii de citate mai lungi, mai scurte, fragmente, îndigetări, apoi le-au alăturat, le-au combinat, le-au întregit cu o mulțime de ghicitori, așa cum au făcut Rösler, Hunfaly ș.a., elaborând apoi o serie de fantezii pe care le-au prezentat drept produse ale științei. Acești așa-ziși învățați, explică istoricul român, nu vor să știe că istoria nu se poate scrie cu *„dacă"*, *cu „poate*", cu *„mi se pare"*, „nici pe placul *fanteziei*", ci cu *„date pozitive"*.

Președintele crede că toți membrii Asociațiunii transilvane, ca români „se simt onorați oricând află că bărbații serioși și de *bună-credință* se ocupă nu numai de originea și trecutul lor, ci chiar și atunci când li se accentuează scăderile și viciile lor pentru ca să li se dea ocaziune de a le cunoaște și a le corege".[179]

Nu era însă cazul membrilor unguri ai „Societății arheologice din Deva". Aceștia în cercetările și concluziile lor, ascundeau originea poporului român, le înnegreau trecutul românilor, se încurcau în hățișurile politicii militante, părăsiseră știința alăturându-se politicii militante, denigratoare. Ei negau vechimea poporului român în Transilvania. În problema originii naționalității, scriitorii care se interesau de originea românilor se încurcau și mai rău. Acești scriitori se interesau de români, „le stabileau originea, când de sorginte romană, când de sorginte slavă, când de origine dacă. Le stabileau originea românilor fără să-i cunoască, fără să le studieze, în primul rând limba pe care o vorbeau. Ei nu au făcut nici un studiu comparativ între mitologia

[179] *Ibidem*.

etnică și între credințele poporului român, numite *superstiții*, care însă sunt toate, explica Bariţiu, resturi din religia etnică, unele conservate întocmai, altele transformate în personaje creștinești. Spre exemplu, poporul român în loc de Jupiter *Tonans,* are acum pe S. Ilie, în loc de Neptun, corăbierii îl adoră pe Sf. Nicolae".[180] Scriitorii care dădeau verdicte cu privire la originea poporului român, interesați în negarea continuității existenței lor pe pământurile pe care le stăpâneau din antichitate, nu cunoșteau că cele mai multe ceremonii, superstiții existente la sfârșitul secolului al XIX-lea, la nașteri, la nunți, la înmormântări, la pomeni, la seceriș, toamna la cules de vii erau moștenite și explicate încă de scriitorii romani ai antichității. Iar icoanele românilor cu cât erau mai vechi și răspundeau criteriilor de sacralitate cu atât erau considerate sfinte.

Dacă istoricii maghiari și cei germani și-ar lua osteneala și ar studia viața femeilor din lumea latină antică și apoi ar merge în casele femeilor din orice colț al Daciei s-ar întreba: ce înseamnă mersul la biserică în haine curate, odată cu prescura și cu făclia, alteori cu parastas, la anumite cazuri cu colivă, în Sâmbăta morților cu prinoase sau cu câteva pâini, cu vin și cu tămâie, pe care cine nu o avea o suplinea cu făină sărată, ar afla că toate acestea și încă foarte multe acțiuni rituale le-au avut popoarele latine antice, înainte cu două mii de ani, le aveau și românii la sfârșitul secolului al XIX-lea, și le au și astăzi – am adăuga noi – în secolul al XXI-lea.

„Societatea arheologică din Deva și cea arheologică din Timișoara – spunea Bariţiu în discursul său în fața participanților la adunarea generală a Asociațiunii la Hațeg în ziua de 16 august 1891 – vor face mai bine dacă pe lângă marea osteneală ce-și pun la descoperirea monumentelor moarte, nu-și vor pregeta să-și împartă activitatea, examinând și monumentele vii, pe care le au cu sutele de mii în împrejurul lor și în aceleași regiuni în care se află și dânșii".[181] Dar ei nu o făceau, deoarece nu era în interesul lor să se afle adevărul despre națiunea română, originea ei și viitorul națiunii române căreia, prin argumente false, încercau să-i conteste și dreptul de a mai locui pe pământul moștenit de la strămoșii lor.

Tema discursului prezidial al lui Bariţiu, dedicată criticilor unor teorii ce negau continuitatea românilor transilvăneni pe pământurile lor strămoșești

[180] *Ibidem*.
[181] *Ibidem*.

constituie o componentă a întregii activități desfășurată de el în apărarea națiunii române de-a lungul vieții sale. Dualismul austro-ungar se folosea de multe teorii false, ce încercau să le ia românilor, cum s-ar spune, și pământul de sub picioare. În anii deceniilor 9 și 10 ale secolului al XIX-lea politicilor dure de deznaționalizare a românilor prin folosirea legislativului pentru elaborarea unei legi, care să grăbească deznaționalizarea popoarelor nemaghiare, ca și a aparatului polițienesc opresiv li s-au adăugat o seamă de teorii false, care negau continuitatea românilor pe pământul strămoșesc, încercau să legitimeze prin noi argumente, false bineînțeles, a statutului de „venetici" a românilor în Transilvania.

Barițiu a folosit toate căile posibile pentru a respinge teoriile care negau continuitatea românilor. Pe plan politic a inclus această temă în dezbaterile la conferințele Partidului Național Român, înserând, de exemplu, tema vechimii și drepturile națiunii românești în Transilvania în Memorialul compus și publicat din însărcinarea conferinței generale a alegătorilor români adunați la Sibiu în zilele de 12, 13 și 14 mai 1881.

În acest „Memorandum" Barițiu alocă o bună parte temei integrității teritoriului transilvan și Parties adnexe, vechimii și drepturilor națiunii românești; demonstrării faptului că „Românii au avut ab antiquo în teritoriul Transilvaniei și Ungariei districte proprii, voivozi și așa-numiți cnezi.

Barițiu a făcut cunoscute în presa sa ardeleană studii ale unor istorici români de peste munți, care combăteau teoria *Rösleriană*, ce nega continuitatea și vechimea românilor în Dacia Traiană.

De exemplu, în *„Transilvania"*, revista Asociațiunii din septembrie 1884, apare lucrarea: Teoria lui Rösler, Studiu asupra stăruinței Românilor în Dacia Traiană, de A.D. Xenopol, profesor de Istoria Românilor la Universitatea din Iași.

Incluzând acest studiu al lui A.D. Xenopol în revista amintită, G. Barițiu scria într-o notă explicativă că: „Acest op al eruditului domn profesor, A.D. Xenopol, a apărut de mai multe luni, și noi nu am lipsit a-l anunța lectorilor atât în această foaie cât și în „Observatorul" nostru de repețite ori. Onoratul domn profesor a dedicat această carte *românilor de peste munți*. Cu toate acestea credem a fi bine informați, cât de puțin a pătruns până acum acest product istoric și critic tocma la „românii de peste munți". Cu atât mai vârtos ne simțim îndemnați a reproduce în aceste coloane cel puțin *introducerea și istoricul întrebării* din acest studiu pe cât de greu, pe atât de important, care se întinde pe

299 de pagini. Au trecut 13 ani de când teoria profesorului austriac a lui Robert Rösler, *Romanische Studien* au văzut lumina tiparului în Lipsia (Leipzig).

Toți oamenii competenți în materie de cărți au citit această carte „plină de coniecturi spicuite cu date istorice sucite de gât, s-au convins din capul locului, că aceea e scrisă nu în interesul adevărului istoric, ci cu tendința de a ajunge cu ea scopuri politice destructive pentru elementul daco-romînesc. Chiar și Academia Română se ocupase cu opul lui Rösler și sub alt titlu pusese și un premiu pentru studierea critică a aceluiași. Dară pentru ca să ajungă cineva la rezultatul ce se așteaptă, trebuie ca să premeargă pe lângă studierea îndelungată a scriitorilor bizantini, încă și adunarea unui mare număr de documente din cele mai vechi scrise, precât acelea s-au conservat undeva în Europa.

În fine, d-l Xenopol aruncă mănușa atât lui Rösler cât și la toți cei care au adoptat teoriile lui”[182].

În discursul prezidial cu care a deschis George Barițiu cea de a XXX-a adunare generală a Asociațiunii, el demonstra că ideile istoricilor unguri și sași din Transilvania organizați în societățile lor arheologice de la Deva și Timișoara cu privire la continuitatea românilor în Transilvania și etichetarea lor de „venetici” în Ardeal, nu se deosebesc cu nimic de cele ale lui Rösler. Ideile lor, ca și ale lui Rösler, își aveau originea nu în dorința de a scoate adevărul la iveală, ci de a-l denatura. În acest scop, ei foloseau multe procedee, recurgând la numeroase falsuri istorice.

Cu cât românii se opuneau mai mult încercărilor ungurești de a-i deznaționaliza, cu atât istoricii unguri, dar și sași, recurgeau la teorii false cu privire la originea românilor și a calității lor de cei mai vechi locuitori ai pământurilor strămoșești intracarpatine.

Rösler prin teoria sa aberantă a susținut că: ungurii și sașii s-au stabilit în Transilvania, când românii trăiau la sud de Dunăre; absolut incorect.

Deci, susținea el, Rösler, românii nu au dreptul istoric de partea lor; românii s-au întors în Dacia după ce ungurii și sașii erau deja stabiliți și organizați în forme statale. Ei – ungurii și sașii – i-au „tolerat” temporar pe români. Istoricilor unguri și sași le-a convenit teoria care-i așeza pe români în postura de „venetici” în Transilvania. Această idee a reîntoarcerii românilor în Dacia era una din uneltirile cele mai răutăcioase împotriva românilor.

[182] *“Transilvania” XV*, 1-15 sept. 1884, nr. 17-18.

Prin teoria lui Rösler, dar mai ales prin lucrările istoricilor ce aparțineau „Societăților arheologice" de la Deva și Timișoara, românii s-au văzut deposedați de drepturile lor și în teorie precum erau și în practică. Fiecare rând al lucrărilor lui Rösler, ca și ale ungurilor și sașilor vădeau scopuri răutăcioase împotriva românilor. În fapt ei susțineau teorii vechi lipsite de orice fundament științific.

Barițiu a evidențiat, fie prin lucrările sale proprii, fie prin cele ale altor scriitori în revista *„Transilvania"* că denaturarea istoriei Transilvaniei, constituie un subiect predilect nu numai a istoricilor unguri transilvăneni, ci și a celor din Ungaria propriu-zisă, de la Budapesta. La Budapesta circula o teorie că pe pământul Ungariei, slavii care au trăit cândva pe acest pământ au fost asimilați de români deci au dispărut. Românii, la rândul lor, s-au așezat în Ungaria mai târziu decât ungurii. Ei nu pot emite pretenții asupra pământului unguresc. Concluzia: „Ungurii sunt, după dreptul istoric, singurii stăpânitori legitimi ai țărilor în care se află, ei locuind împreună cu toate celelalte popoare".

Metoda a fost folosită de Paul Hunfalvy, membru al Academiei Ungare. Acesta într-o lucrare din 1883, cu titlul tradus în românește: „Românii și pretențiile lor", care era o scrisoare de actualitate politică, provocată de Congresul Românilor transilvăneni, ținut în mai 1881, în care ei, bazându-se pe dreptul lor istoric, au cerut din nou autonomia Transilvaniei, amenințată cu totul de a fi maghiarizată, de când a fost încorporată în regatul unguresc. Ghidat de teoria lui Rösler, pe care însă, interesat fiind în mod direct, Hunfalvy se chinuie să acrediteze ideea netemeiniciei bazei istorice, pe care românii își fondau drepturile lor asupra Transilvaniei și, prin urmare, asupra acestor drepturi însuși.

Cartea apăra interese ungurești imediate – menținerea dualismului austro-ungar, justificarea maghiarizării românilor, deci slujea nemijlocit unui interes politic. Să nu uităm că ne aflăm în timp ce memorandul întocmit și publicat de George Barițiu în 1882 și când era pe sfârșite pregătirea marelui memorand, de mare răsunet european, întocmit și predat la Viena în anul 1892. Dar la adunările generale, unde politica era interzisă, despre memorandumuri nu se putea vorbi. Despre știință, fie ea și știința istoriei, se mai putea însă discuta.

Ajuns la bătrânețe, Barițiu, care, o viață a utilizat publicistica pentru elaborarea de lucrări istorice, a constatat că venise timpul să întocmească și o operă istorică concentrată în volume de specialitate.

Implicat tot mai mult în activitățile Asociației transilvane, Bariţiu se străduieşte în acelaşi timp, să termine lucrul început la cele trei volume ale Istoriei Transilvaniei, dar situaţia materială îl determina să ia şi măsuri de accelerare a vânzării operei sale, pe care o tipărea pe cheltuială proprie. Totodată, se vede implicat tot mai mult în viaţa familiei sale, care creştea, sporise în ultimii ani, iar unele nepoate se apropiau de vârsta căsătoriei, de ale căror dote, după cum reiese din corespondenţa sa cu familia, tot la el apela, în primul rând, iar Bariţiu, după posibilităţi încerca să le ajute pe toate. Vremurile erau destul de tulburi în Ungaria ultimelor decenii ale secolului al XIX-lea. Nici în universităţi nu era linişte. Erau multe mişcări studenţeşti. Unele erau provocate de reprezentanţii mişcărilor naţionaliştilor unguri. Altele împotriva naţionaliştilor unguri. Victoria îi relatase lui Bariţiu într-o scrisoare că fiul ei, George, student la Budapesta fusese ameninţat că va fi dat afară din Universitate, dacă nu participă la mişcările studenţeşti. Bariţiu îi scrie însă Victoriei într-o scrisoare din 21 oct. 1891 că în privinţa aceasta să fie liniştită, deoarece asemenea lucruri s-ar întâmpla numai acelor studenţi, care se amestecă în excese de stradă, în demonstraţii politice şi în polemici ziaristice, în polemici naţionaliste ungureşti; a acelora care îi ameninţau pe români că-i dau afară, dacă nu trec de partea lor. Românii, care sunt români adevăraţi şi nu corcituri nu au de ce să se amestece cu naţionaliştii unguri. Şi dacă sunt chemaţi la mişcările de stradă ei nu au ce căuta acolo, ei nu sunt unelte politice ale ungurilor, chiar dacă sunt cetăţeni austro-ungari, ai unei patrii comune. Dar ei, românii sunt fii ai unei patrii comune, „nicidecum însă ca maghiari, ci ca români curaţi, nu corcituri şi bitangi, nu bastarzii maghiarilor."

Bariţiu îi scria Victoriei că tinerii români să stea de-o parte de mişcările tineretului unguresc şi să nu se simtă abandonaţi. Asupra viitorului lor veghează cei doi mitropoliţi, vreo patru episcopi şi vreo 200 de „bătrâni". Desigur Bariţiu avea în vedere faptul că românii din Transilvania nu mai erau atât de descoperiţi ca organizare şi putere de rezistenţă. Aveau organizaţii politice, economice, culturale, bancare, aveau două confesiuni bine organizate, aveau şcolile lor ş.a. Că românii nu mai sunt descoperiţi în faţa naţionalismului şi şovinismului maghiar, dovada cea mai bună, scria Bariţiu, era faptul că Memoriul întocmit de el în 1882/3 „nu l-a putut înfrânge nici un maghiar".

Deşi se apropia de 80 de ani, Bariţiu îi comunica Victoriei că este sănătos, dar vede foarte rău cu ochiul stâng. „La 80 de ani, scrie el resemnat, nu mă pot mira de această scădere, care-mi veni de la vol. al III-lea sau de la toate.

Bine că este gata și acela, întreg, în 40 de coli, și se află la compactor".[183] Abia așteaptă să-i mai intre niște bani în casă din vânzarea cărților sale, pentru a mai plăti ceva din datorii. Tipografului și compactorului trebuia să le numere 800 fl. „Eu singur mă mir de munca complicată la care am fost supus acum la adânci bătrânețe, - scria Barițiu mulțumit de sine -, dară mulțumesc lui D-zeu că am ajuns să o văd gata, și aș fi îndestulat cu starea mea, numai D-zeu să mă apere de vreun morb îndelungat".[184]

Se pare că la sfârșitul anului 1891, Barițiu se găsea într-o stare de mulțumire sufletească, determinată de faptul că avea cereri ceva mai multe pentru cartea sa primite de la cei ce voiau să-i studieze opera. Mai avea de plătit 1.600 fl. pentru tipăritul celui de al III-lea volum. Sumă mare pentru acea perioadă. Toate acestea le aflăm dintr-o scrisoare din 8 dec. 1891, scrisoare ce constituia un răspuns la două epistole pe care i le trimisese din München în 2 și 23 noiembrie 1891, fiica sa Victoria.

Deși vizibil optimist, Barițiu nu-și făcea iluzii că lucrarea sa se va vinde în multe exemplare și în timp scurt. În scrisoarea amintită mai sus, Barițiu îi scria Victoriei, că anunțurile date de el unor ziare din Banat, Transilvania și Bucovina au fost publicate fără să se spună vreun cuvânt despre ea. Cele mai multe exemplare trimise la Brașov, Sibiu, Blaj, Alba Iulia, Beiuș, Oradea, Gherla, erau exemplare trimise gratis la biblioteci românești sau gratis unor prieteni. Absolvenții de facultăți, scria Barițiu, preferă adeseori tarocul, badiou, macao, vin, bere etc.

În aceeași scrisoare, Barițiu revine din nou cu sfatul ca Victoria să-i transmită lui George, fiul ei, să se țină departe de mișcările studențești. Acestea nu aduc nimic bun tineretului, „În toate țările și la toate popoarele – îi scria Barițiu, Victoriei – se aleg studenți buni și studenți răi. Să fii însă convinsă – îi atrage el atenția – că din toată Europa cea mai în formă corupțiune domnește între studenții din Budapesta și Cluj; de aceea și pier din ei așa de mulți, se sting după ce ies din școale, debili, enervați, înecați, otrăviți, spânzurați, împușcați. În casele nebunilor nu mai încap. Merge apoi și alături și ruina materială a părinților".[185]

Dar nu numai cu cartea avea mult de lucru Barițiu la sfârșitul anului 1891. Avea mult de lucru, și la Asociațiune, la școală, la internat, din nou la

[183] *G.B.C. VIII*, p. 256.
[184] *Ibidem*.
[185] *Ibidem*, p. 257.

redacția „Transilvaniei" etc. Și toate acestea pentru că profesorul Ioan Popescu se îmbolnăvise grav și nu avea cu cine să-l înlocuiască imediat. „Tragem greu de o parte cu d-n Popescu, ginerele lui Petric, care – relatează Bariţiu – a căzut într-o melancolie grea, s-a lăsat de profesură, de redacție și de orice ocupațiune, s-a tras și de la direcțiunea internatului, unde tot nu făcea nimic, ci numai împiedica, pre când numărul elevelor sporește în fiecare an și astăzi avem 51 interne".[186]

Într-o altă scrisoare Bariţiu îi comunica Victoriei continuarea preocupărilor sale pentru vânzarea volumului III: „Părți alese din Istoria Transilvaniei" pentru a-și achita toate datoriile la tipograf și la compactor. Era însă oarecum mai liniștit pentru că nu mai avea decât o datorie de 560 fl. Se mai adăugase între timp și altă nevoie pentru care se străduia omul de știință să mai acumuleze niște bani. Mai avea la acea vreme încă o nepoată de măritat. „A mai rămas însă – îi scria el Victoriei – ca să fac și mica zestre a nepoatei de la Orăștie, care, cu toată economia în haine, nu poate fi mai puțină de v.a.fl. 1.000, în care sunt socotiți și 500 în numerar".[187]

La Sibiu apăruseră și alte evenimente neașteptate și neplăcute pentru Bariţiu, cărora ca președinte și răspunzător în cadrul Asociațiunii de bunul mers al Școlii și internatului de fete, trebuia să le facă față, iar dacă nu avea cine, era nevoit să preia el anumite sarcini ale colaboratorilor săi.

Iată ce-i scrie Bariţiu Victoriei despre aceste necazuri și nenorociri, care-i loviseră pe unii colaboratori ai săi: Aici „în Sibiu – scria el – mă grămădiseră alte afaceri neașteptate. Primul secretar, profesorul Ioan Popescu, ginerele protopopului Ioan Petric, după un morb de câteva luni, muri în martie, în etate de ani 60. În februarie căzuse bolnav și secretarul al doilea, I. Crișan, pe trei săptămâni, un profesor de la internat pe 2 săptămâni. Ajunsesem ca să predau eu săptămâni în 2 uneori în 4 clase pe zi".[188] Cu toate aceste multiple activități și necazuri, Bariţiu îi povestește Victoriei în continuare că a plecat la începutul lui martie la București, bine, sănătos și optimist pentru a participa la sesiunea de primăvară din anul 1892. Spera în niște recompense bănești mai consistente pentru el sau ginerele său, Constantin Iuga, care era casierul Academiei Române. Ghinion, pe drum, vreme rea, frig, vânt, zăpadă la începutul lui martie; starea sa de sănătate s-a deteriorat; la București condiții

[186] *Ibidem*, p. 258.
[187] *Ibidem*.
[188] *Ibidem*.

proaste de locuit, boala s-a prelungit. „Patru luni, scria el, am trăit cu supă; carnea nici nu voiam s-o văz". „De lucru – povestește Barițiu – avurăm și astă dată foarte mult, mai ales după ce ne veni și minunata știre din Iași, că marele proprietar de acolo, anume *Vasile Adamache* a testat Academiei Române avere curată de vreo două milioane franci, și anume 1 milion 760 mii în numerar, iar restul în proprietăți de pământ și în unele case mari din Iași, lăsând și la rudenii peste 90.000, căci familie proprie nu avuse. De aici, apoi, urmară delegațiuni la Iași, îngropăciune cu paradă regală, publicarea testamentului, transcrierea, proteste disperate din partea surorilor și nepoților. În 13/1 aprilie s-a închis sesiunea, după ce s-a votat și bugetul, în care salariul lui Costi s-a sporit cu 600 lei pe an".[189] Reîntors de la București, după ce și-a vizitat și fiicele – Virginia și Octavia – de la Orăștie, Barițiu a mai fost bolnav 1 săptămână și la Sibiu. „Grija cea mai mare, scrie el, printre altele, este ca să văz pe aceea a doua nepoată cununată".

În una din scrisorile trimise de Victoria către Barițiu, aceasta, își exprimase părerea de rău că fiul ei, George era obligat să mai studieze un an la Budapesta. Nu este nici un rău în aceasta, îi scrie tatăl său, deoarece și așa ungurii nu-i văd cu ochi buni pe românii care studiază în afara Ungariei. „Să băgați bine de seamă, scrie el, că fanaticii din Cluj și din Pesta privesc cu ochi răi pe toți românii câți studiază pe la universități străine, iar în turbarea lor pretind ca toți să absolve toate cursurile exclusiv numai la maghiari, pentru ca cu atât mai sigur să fie maghiarizați. Față de această tiranie nerușinată se cere tact și prudență extraordinară".[190] Iar George silitor cum este, fiind un profesor bun, și cu un comportament prevenitor și prudent poate deveni chiar director la gimnaziul din Brașov sau Năsăud. Să se ferească însă și de capcanele pe care i le-ar putea întinde politicienii maghiari.

În primăvara anului 1892, Barițiu împlinea la 12 mai vârsta de 80 de ani. Simte în jurul său din partea prietenilor, dar mai ales a academicienilor din București, „că i se pregătește ceva", o surpriză plăcută. Dar dorește să nu fie prins nepregătit. Va lua și el măsuri pentru a-i face pe oaspeții săi să se simtă bine, dacă îl vor vizita la Sibiu. Despre aceasta îi scrie ginerelui său, Costi, la București într-o scrisoare din 27 aprilie 1892. „Grija mea momentană relatează el – este ca să merg în toate zilele pe capul compactorului, și cred că pe luni vor

[189] *Ibidem*, pp. 258-259.
[190] *Ibidem,* p. 259.

fi gata toate exemplarele destinate pentru Academie. Altă grijă a mea este ca, în caz de a voi într-adevăr să ostenească încoace unii din domnii membri pe ziua de 12/24 mai a.c., precum crezi dumneata, atunci să aflu tot de la dumneata cu 2-3 zile mai înainte, ca nu cumva să absentez din loc nici până la satul vecin, ci să stau locului şi să-i primesc cu tot respectul cuvenit, să le procur şi ocaziune de a le face cunoştinţă cu o elită de 4-5 inşi dintre românii de aici, se înţelege fără paradă care să scoată ochii compatrioţilor maghiari".[191] Îl mai roagă Bariţiu pe ginerele său să se îngrijească de o comandă de fotografii în 10 (zece) exemplare.

Răspunsul din partea lui Costi, este confirmat de Bariţiu printr-o altă scrisoare din 7 mai 1892 prin care îl anunţă că exemplarele I, II, III, din Istoria Transilvaniei expediate către Academie s-au făcut cu întârziere „din cauză că compactorul nu s-a ţinut de cuvânt şi a întârziat 4 zile peste termen".[192] Spera ca pachetul cu cărţi să nu mai întârzie pe drum sau să se rătăcească ori să aştepte luni de zile prin diferite puncte de trecere. Îl roagă din nou pe Costi să-l anunţe dacă de la Bucureşti de la Academie, va merge o delegaţie la Sibiu în 12/24 mai.

Bariţiu avea emoţii, dacă cu prilejul celei de a 80-a aniversări, naţiunea română îi va da semne de recunoştinţă pentru sacrificiile depuse de el de aproape 60 de ani în vederea eliberării naţionale şi prosperitate materială.

3.8. Poporul român i-a acordat marelui luptător recunoştinţă totală pentru eforturile necurmate şi sacrificiile făcute în vederea prosperităţii şi eliberării naţiunii române de sub asuprirea străină

În sfârşit, după o muncă de aproape şase decenii, după eforturi, şi multe realizări în munca de publicist, de educaţie a poporului român, de apărare a intereselor lui, pentru care a primit jigniri, ameninţări, a fost judecat, condamnat, lipsit de libertate etc., uneori a fost criticat chiar de unii indivizi ale căror interese le apăra.

Dar a venit şi recunoaşterea meritelor în mod necondiţionat cu ocazia împlinirii vârstei de 80 de ani de la naştere, în ziua de 12/24 mai 1892.

[191] *Ibidem*, p. 135.
[192] *Ibidem*.

La această dată a fost sărbătorit, i s-a acordat toată stima ce o merita încă de mult, datorită muncii și realizărilor lui întru apărarea și prosperarea națiunii române, a transilvănenilor în special.

Vom reproduce din relatarea modului cum s-a desfășurat sărbătorirea celei de a 80-a aniversări a lui George Barițiu, după revista „Transilvania", al cărei redactor a fost Barițiu, cu mici întreruperi timp de aproape un sfert de veac, în care a publicat multe pagini în apărarea poporului român, dar și multe studii ale fruntașilor culturii transilvănene, din secolul al XIX-lea, care contribuiau cu teme cultural-științifice prin disertațiunile pe care le expuneau în fața românilor prezenți la adunările anuale ale *Asociațiunii transilvane pentru literatura română și cultura poporului român.*

Iată cum a relatat *„Transilvania"*, nr. 6 din 15 iunie 1892, anul XXIII: *Aniversarea a 80-a a domnului George Barițiu.*

„La 12/24 mai a.c. preastimatul președinte al Asociațiunii transilvane pentru literatura română și cultura poporului român, dl. G. Barițiu, a împlinit 80 de ani ai vieții sale; și este una din cele mai plăcute datorințe ale celor ce conlucră la edarea acestei foi, organul Asociațiunii, ca și ei să facă parte din hora cea mare frățească, ce au întins-o fiii românimii întru serbarea acestei zile.

La puțini muritori le este dată a putea serba ziua aniversară – 80, de când s-au arătat pe scena vieții pământești. Dar și mai rar este, ca cineva, fie și după o viață de 80 de ani, să poată arăta atâtea lucrări binefăcătoare, încât rodurile lor să-l îndulcească pe el și pe mulți alții. În fine e de tot rar, ca cineva prin luptele și suferințele și învingerile sale să-și poată câștiga titlul de iubire și stimă din partea unui popor întreg, precum a fost dată domnului Barițiu a le putea vedea toate acestea.

După o scurtă activitate profesorală în Blaj, soarta vieții l-a dus pe tânărul literat la Brașov, unde încă din secolele trecute Românii făcuseră progrese mult mai însemnate, de cum putuseră face frații lor din celelalte părți ale Transilvaniei și Ungariei. Curând se și văzu răsărind în Brașov o școală elementară corespunzătoare cerințelor și exigențelor vremii, la care cetățenii români îl chemaseră și pe dânsul a conlucra; iar la anul 1837 iată, spre mirarea lumii a fost editată, o foaie românească: *Foaia Duminicii*, mai târziu numită *Foaie pentru minte, inimă și literatură.* În anii următori se dezvoltă din această foiță beletristică și o foaie politică *„Gazeta Transilvaniei"*, cea dintâi foaie politică românească dincoace de Carpați, ambele sub redacțiunea d-lui *George Barițiu.* Cu câte greutăți, cu câte neajunsuri, cu câte impedimente a avut să

lupte zelosul redactor; cum a susținut luptele anilor celor frumoși 1848/9, care l-au despoiat nu numai de agoniseala vieții și de libertatea personală, ci de repețite ori au fost să-i ia însăși viața.

Barițiu a fost mereu în primele rânduri ale luptei naționale. El este părintele ziaristicii românești din Transilvania, apoi este arătată contribuția sa la înființarea Asociațiunii, că poporul l-a chemat la preşedinția ei; Academia Română l-a ales între primii săi membri, „chemare onorifică, ce o răsplăti din an în an prin valoroasele sale lucrări pe toate temele vieții spirituale".

„… Dar nu este scopul acestor șiruri, - scrie Zaharia Boiu, autorul lor -, a intra în amănuntele acestui bogat material, care este și va fi apreciat de istoria literaturii române, ci am făcut o scurtă privire asupra activității venerabilului nestor al literaților noștri, spre a arăta cauzele interne, care au produs o însuflețire atât de vie pentru ziua de 12/24 mai a.c. Căci o participare atât de generală a poporului nostru român din toate părțile la o serbare de caracter familial a unui fiu al său, la noi, cești de dincoace nu știm a se mai fi văzut.

Onoratul Comitet al Asociațiunii a voit să serbeze aniversarea a 80-a a preameritatului său preşedinte în mod intim familial; serbarea însă, din liberul îndemn al poporului nostru, pe lângă toată modestia în formă, a luat un avânt, care a făcut din această zi o zi de serbare națională. Presa noastră cotidiană din toate părțile, „până unde mai răsună limba dulce și străbună", a adus cele mai călduroase descrieri ale serbării sale; stima ce datorăm onoratului public din ce în ce mai numeros al acestei foi, nu ne permite, a repeți cele cunoscute. Dar cu vie bucurie constatăm că adresa de felicitare din partea ilustrei noastre Academii Române, care adresă a fost predată jubiliarului de patru preastimați membri ai Academiei și a inaugurat serbarea, prezentarea corporativă a membrilor Comitetului Asociațiunii și salutarea sărbătoritului prin rostul vicepreședintelui, numeroasele deputațiuni din Sibiu, Blaj, Făgăraș, Brașov, Orăștie, Deva, Oradea Mare ș.a., serata cu cântări din partea tinerimii seminariale din Sibiu, mulțimea de adrese, gratulări din afară, diplome de membru onorar, banchetul ce a întrunit vreo sută de oaspeți, căci mai mulți nu încăpeau în localul cel mult prea mic pentru o asemenea festivitate; apoi prezentarea jubiliarului, înconjuratul de familie și de distinșii oaspeți din România domnii: Urechia, Poni, Ștefănescu și Tocilescu, muzica cea excelentă a regimentului Ștrelitz, șirul cel lung de toaste însuflețite, înconjurate de însuși jubiliar pentru M.S. preagrațiosul nostru Monarh, continuate de veselii meseni din toate părțile, cu deosebire cele ridicate de delegații Academiei, și terminate

abia în faptul zilei, apoi ploaia de vreo 150 de telegrame, ce intrau necontenit, din toate unghiurile românimii, ba chiar din depărtate alte țări ale Europei, toate acestea erau în stare a entuziasma orice inimă românească.

Reflectând asupra modului cum a fost sărbătorită cea de a 80-a aniversare a lui George Barițiu, constatăm cu mândrie că o simplă sărbătoare de familie cu prilej aniversar s-a transformat într-o sărbătoare a întregii românimi. Că poporul român știe să prețuiască marile valori umane ale fiilor săi.

Sărbătoarea a sădit noi speranțe de fericire în inimile poporului român, iar poporul care își iubește și prețuiește la justa lor valoare pe fiii săi, este un popor plin de viață, de mari speranțe și împliniri în viitor.

Tot în vara anului 1892, a apărut un volum de proporții reduse intitulat *George Barițiu 12/24 mai 1812-1892. Foi Comemorative la serbarea din 12/24 mai 1892*.

Volumul este prefațat de Corneliu Diaconovici, care spune că, cu ocazia banchetului organizat la 12/24 mai 1892 în onoarea celei de a 80-a aniversări a lui George Barițiu i s-a sugerat de către o mare parte a participanților, să dea publicității adresele de felicitare, care au sosit în acea zi jubilantului, - și în parte la adresa lui Diaconovici pentru jubilant -, în număr foarte mare, mai ales că din lipsă de timp nu au putut fi citite toate. Iar numărul felicitărilor fiind foarte mare nu pot fi publicate toate în presă.

Cornel Diaconovici scrie că și-a permis să publice în același volumaș și o scurtă biografie a lui George Barițiu, întocmită chiar de sărbătorit în anul 1885 pentru a fi publicată în revista pe care o edita el în limba germană: *Românische Revue*. Revăzut de Barițiu, acel material a fost publicat cu unele adaosuri ale lui Diaconovici pe anii 1885-1892.

Întrucât o parte a prietenilor lui Barițiu au publicat felicitările în numărul festiv al „Familiei", Diaconovici a crezut de cuviință să le publice și pe acelea din respectivul volum.

Telegrame de felicitare

Dăm în continuare conținutul unor telegrame de felicitare și urări de bine adresate lui Barițiu, cu ocazia aniversării a 80 de ani de la nașterea sa:

„*Din Ploiești :* Doresc să sărbătorim împreună și suta",

Mihail;

„*Din Predeal:* Vă rugăm primiți felicitările noastre",

familia Mihail Totănescu;

„*Predeal:* Cu ocaziunea a 80-a aniversare a naşterii D-voastre Vă felicităm din inimă şi rugăm cerul să Vă dăruiască încă mulţi ani pentru fericirea şi mândria naţiunii”,

Locuitorii Predealului;

„*Slatina:* Primiţi omagiile noastre de respect, iubire, veneraţiune cu prilejul aniversării a 80-a a naşterii, urându-Vă mulţi ani întru apărarea drepturilor poporului român, la care aţi lucrat cu atâta devotament”,

Comitetul Ligii Olt;

„Salutăm cu veneraţiune a 80-a aniversare a naşterii fondatorului ziaristicii româneşti”, *Corpul didactic;*

„*Tulcea*: Respectoasele mele felicitări cu ocaziunea serbării de azi”,

MaiorDemetriu Ruja.

Din Străinătate,

Anvers: „Tinerimea română din Anvers salută cu ocaziunea jubileului de 80 ani respectuos pe părintele ziaristicii române din Austro-Ungaria, pe eminentul istoric şi publicist, dorindu-i încă zile multe, ca să se poată bucura de roadele semineţei, culturii şi luminii, ce le-a aruncat cu o mână bogată în ogorul neamului românesc”,

Tinerimea română;

Gräfenberg: „Ilustrului decan al presei române, luptătorului pentru drepturile poporului său, promovatorului literaturii şi culturii naţionale, octogenarului de azi, domnului George Bariţiu respectuoasele mele felicitări”,

Dr. Hosan;

Graz: „… Mult înainte de jumătate de secol aţi aprins lumina în întunericul nopţii, ca să arătaţi poporului cărarea pe care are să purceadă, ca să-i răsară steaua, care să-i încălzească şi să-i reînvie din somnul rece, în carele căzuse după suferinţe nemaipomenite.

Valurile vieţii nu V-au obosit, cu răbdare aţi aşteptat murgitul, şi iată a răsărit steaua încălzitoare şi pentru poporul român. Ziuă s-a făcut! Aceasta s-a văzut, la aceasta aţi ţintit, pentru aceasta aţi lucrat.

Cu bucurie şi cu însufleţire puteţi privi pe urmele lăsate înapoi şi de către generaţiunea crescândă puteţi exclama: folosiţi-Vă de lumina zilei şi păziţi-Vă de a nu cădea în întuneric, că numai astfel vă puteţi asigura viitorul”,

Mihai cav. de Tripşia, general-maior;

München: „Primiți expresiunea fierbintei noastre dorințe, ca Atotputintele să Vă dăruiască încă mulți ani în deplină sănătate și veselie spre a vă putea gusta fructele ostenelelor aduse spre binele familiei și națiunii”,

Fiica Victoria și nepotul George Iuga;

Viena: „Întruniți spre serbarea zilei natale a 80-a a veteranului lor pionier în cultură, Vă exprimăm admirarea noastră. Să ne Trăi-Ți încă mulți ani contribuind la progresul națiunii și fiindu-ne model”,

Românii din Viena;

Distinsului și luminatului academician, venerabilului bărbat al națiunii române, modelului generațiunii actuale și viitoare îi trimitem cu ocaziunea aniversării de 80 de ani cele mai respectuoase felicitări”,

Contemporanul: Nicolae Ciurcu și
Dr. Ciurcu;

În numele meu și al soților mei de principii Vă rog să primiți sincerele și călduroasele noastre felicitări la a 80-a aniversare a zilei de naștere. În jurul actualului memorabil, pentru care poporul român asuprit tocmai se pregătește, ne amintim mai ales lupta D-Voastre de mai bine de o jumătate de veac pentru drepturile naționale ale poporului român”,

Eugen Brote;

„Limba, literatura și istoria națională sunt scumpele noastre tezaure, pentru a căror prosperare și înflorire de decenii Te lupți mare bărbat al națiunii și preaiubit membru al societății noastre. Pătrunși deci de profunda venerațiune și admirându-ți faptele nemuritoare cu mândrie națională, Te felicităm la mărita-Ți serbare azi”,

Societatea „România Jună;

„Dibăcia-Ți bărbătească dovedită în lupta pentru libertatea națională ne va servi totdeauna de un exemplu de imitat, căci ca un apostol ai propagat ideea independenței românismului și ca cel dintâi Nestor ai ridicat vocea contra subjugării. Primește deci tributul recunoștinței noastre, care îți urăm mulți fericiți ani, asigurându-te, că urmându-Ți învățăturile, uniți vom fi în cugete și în simțiri”,

Tinerimea Română Academică;

„… Românii nu pot serba a optzecea aniversare a lui George Barițiu, decât cu un adânc simțământ de gratitudine pentru Atotputernicul, care a dăruit națiunii un asemenea bărbat. Fie el pentru noi încă mulți ani ca un stejar verde și mândru, semn al puterii nevestejite”,

București, în mai, 1892, *D. Sturdza;*

Bătrân e Bariţiu! Cine-o spune,
Să ştiţi c'acela a minţit
Bătrân ca prin minune
În orice an a întinerit
El care ţara şi-o iubeşte
Cu atâta foc, cu atâta dor
Şi astăzi încă o serveşte
Şi speră, crede în viitor.
Bătrân Dar nu, oricine-o spune
Sunt numai cruzii lor duşmani;
El n-are – nu vedeţi că-i june,
Decât de opt ani – zece ani

Matilda Poni

„În bărbaţii săi distinşi se onorează naţiunea",
Birchiş, mai, 1892

Ales. Mocsony;

Dle Vulcan!

„Mă pofteşti să-ţi scriu câteva şiruri, din incidentul a opt-zecea a dascălului nostru politic şi naţional George Bariţiu. Nimic mai just şi mai potrivit ca intenţiunea d-tale, de a serba această ziuă, pentru care sărbătoare cu toată plăcerea aduc şi eu obolul meu, din toată inima, argumentând şi judecând astfel:

Adâncile bătrâneţe pururea sunt venerânde, ca un dar rar şi preţios al Cerului, deosebit atunci, când acest dar este nu numai pentru individ, ci şi pentru omenime …".

„… Ce român deci cu conştiinţă de sine, nu va venera şi respecta pe octogenarul nostru George Bariţiu, astăzi când prin talent şi continuă laboare, mereu contribuind la dezvoltarea şi înaintarea în cultură a neamului său, a ajuns a-şi serba a optzecea aniversare a vieţii.

Dumnezeu bunul să ni-l ţină şi pentru mai departe în pace şi viguros în viaţa şi activitatea sa spornică!"

Birchiş, 1/13 mai, 1892, *V. Babeş;*

„… Eu, îmi zicea venerabilul G. Bariţiu - am fost, şi chiar la adâncile mele bătrâneţe sunt optimist! Adică pe românește: George Bariţiu a avut şi are credinţă tare, fără de care fapte mari nu se produc. Această credinţă o avură şi o

au toți bătrânii, care au lucrat alături cu G. Barițiu: Cel mai bătrân între bătrânii luptători, prin exemplul său, zice tinerei generațiuni, care ne succede, „Credință tare" să aveți, cu credință să continuați opera începută, și veți avea fericirea de a vedea realizat idealul, la care aspiră sufletele colonilor Divului Traian!",

Alessandru Roman;

„Fericit omul, a cărui inteligență a rămas, cu tot zborul timpului, tânără și limpede și de care se poate spune: Intactum feriunt anni".

Ion Kalinderu

„Pe când în Moldova spiritele și condeiele erau încătușate sub regimul cel aspru al cenzurii, numai redactorului Gazetei Transilvaniei, lui George Barițiu comunicam ceea ce aveam pe inimă ca cetățean și patriot. Iar de la 1848, când, ca proscris, m-am dus la Brașov și l-am putut cunoaște în persoană, și până astăzi a rămas între noi aceeași stimă și dragoste frățească, care ne-a legat dintru început. Român bun, caracter leal, suflet onest, inimă dulce, patriot neinteresat, devotat cauzei naționale cu entuziasm nealterat, laborios fără seamăn, G. Barițiu poate servi de model pentru oricine voește să aspire la un nume bun pentru posteritate"

G. Sion

„Lui George Barițiu: … la 1812 s-a născut un geniu național, ca să deștepte pe acest popor; - ca inima lui să renască simțul național, în sânul lui speranța de viitor și în spiritul lui cultura umană.

Acel geniu național s-a pregătit pentru preoție; s-a făcut profesor, - dar și-a zis: Ce ți-e creștinii dintr-o parohie! Ce ți-e o mână de prunci necopți!?" a simțit trebuința, ca un popor să asculte învățăturile și sfaturile lui.

Pentru aceasta, la anul 1838 fondă „Gazeta Transilvaniei" într-o vreme când românul era încă iobăgit după lege și împilat după fărădelege. Și „Gazeta Transilvaniei" inspirată de geniul național s-a făcut cu trâmbițe, ce avea să cheme un popor la reînviere! Deșteaptă-te române! A sunat glasul ei căci te așteaptă o chemare pentru soarta ta !

Și la sunetul cel dulce al trâmbiței naționale cei adormiți și-au deschis ochii; și-au întărit inimile cu simțuri naționale; și-au adăpat spiritele cu învățături și s-a început reînvierea națională! Prin acestea bărbatu-le român! te-ai făcut un heros spiritual în istoria reînvierii noastre naționale! în acest mod încă în viață ai binemeritat de venerarea poporului românesc!

Și dacă venim azi cu toții să-ți documentăm aceasta, nu facem decât o manifestațiune de recunoștință individualității tale precelinte, pentru că în

luptele multe și grele ai arătat tărie și statornicie, virtute și caracter și pentru că te-ai luptat pentru noi toți",

12/24 mai, 1892 *Dr. At. M. Marienescu;*

Amicului și colegului George Barițiu

„Bătrânețea fericită este răsplata tinereții virtuoase, a traiului cumpănit, a muncii rodnice.

Ai studiat cu ardoare istoria neamului românesc, ai urmărit prin mai multe dușmănia cu care popoarele vecine i-au făcut viața amară, ai descris ca martor ocular luptele românilor din Ardeal din secolul curent. Istoria d-tale este una cu istoria românilor, ca tot poporul român ai suportat cu bărbăție și d-ta zilele negre, știind că după ele trebuie să vină zile senine, precum primăvara luminoasă trebuie să succeadă neapărat pe iarna cea mai aspră. N-ai pierdut niciodată încrederea în D-ta, în Dumnezeul românilor; să nu pierzi nici astăzi speranța în zilele albe care te mai așteaptă.

Să mai trăiești mulți ani fericiți, cu conștiința împăcată, căci n-ai trăit degeaba!"

Dr. I. Felix;

„Sunt locuri destinate cultului unor idei, în care omul însuflețit de acestea nu intră decât descoperit și cu sfială. Ce să zicem însă de acele locașuri vii, de acei bărbați rari și providențiați în care s-au încarnat niște idei salutare neamului lor, și a căror viață întreagă n-a fost decât un cult necontenit pentru ele, pentru realizarea lor? Înaintea acestora omul recunoscător nu poate păși decât cu iubire, cu respect, cu venerare. Strămoșii noștri numeau pe asemenea bărbați, *Lari publici*, genii tutelari, iar românul creștin îi numește sfinți și îngeri păzitori …George Barițiu a fost și este pentru neamul românesc un gen tutelar, un înger păzitor …Iubirea, recunoștința, respectul și venerarea acestui popor îi este în etern asigurată. Eu îl admir cu veneratiune".

Dr. Ioan C. Sbiera

George Bariţiu

În noaptea mare nesfârşită
Deodată stele s-au ivit
Şi firmamentu'n răsărit
S-a luminat în o clipită
Lucirea lui a deşteptat
Pe toţi din somnul de vecie
Şi iute a început să învie
Un neam de secoli apăsat

Trezit românul cu mirare
Privit-a stelele de sus
Şi îndată s-a pornit s-a dus
Să vadă bine zarea mare
Ce parcă i-a făcut fiori …
Şi printre stele văzu una,
Ce tuturor li-i cununa …
Cum e luceafărul de zori.

Şi steaua mare cu lumină
Era un june de român
Ce-şi poartă neamu întreg în sân
Şi cărui neam întreg se închină.
Luceafărul din zori de zi
George Bariţiu se numeşte,
El printre alţii străluceşte,
Căci este cel ce ne trezi
. . . . . .
… Munca vieţii lui rodeşte
Şi numele măreţ va creşte
Prin secoli mulţi neconteniţi!

Iosif Vulcan

Tot o dovadă a recunoașterii și aducerii la cunoștința publicului în general a meritelor lui G. Bariţiu cu privire la înființarea școlii civile de fete cu internat din Sibiu este, după părerea noastră, și publicarea ordinului Ministerului ungar de culte și instrucțiune din 28 martie 1891 în revista *„Transilvania"* Nr. 6 din 15 iunie 1892, împreună cu celelalte materiale referitoare la a 80-a aniversare a marelui om de cultură și cetățean, prin care școala amintită era investită cu drept de publicitate. La o asemenea aniversare nu putea să nu fie amintită o realizare care marca lupta de peste 4 decenii a lui Bariţiu pentru emanciparea din toate punctele de vedere a femeilor române din imperiul austro-ungar, luptă începută încă în anii 1850 când Bariţiu a reușit să înființeze la Brașov Reuniunea femeilor române, iar mai târziu două școli de fete românești: una de 4 clase și alta cu 8 clase la Sibiu sub egida Asociațiunii transilvane.

Iată cum era adus la cunoștință publică ordinul amintit mai sus, ordin care i-a adus mare satisfacție lui Bariţiu, dar care însemna și o anumită relaxare a organelor de stat ungurești, care începeau să înțeleagă, că nu-și pot baza relațiile cu românii ardeleni numai pe violență; așa cum au făcut-o multe secole de-a rândul.

Se aduce la cunoștință publică, că prin ordinul său d-to 28 martie a.c. Nr. 47954 ex. 1891, Înaltul Ministeriu reg. U. de culte și instrucțiune publică a investit *școala civică de fete cu internat,* susținută în Sibiu de Asociațiunea transilvană pentru literatura română și cultura poporului român, cu dreptul de *publicitate.*

Sibiu, 14 mai 1892, *Comitetul Asociațiunii transilvane:*

Președinte	*Secretar II*
George Bariţiu m.p.	*Dr. Ioan Crișan m.p.*

Onorurile care i s-au acordat lui Bariţiu, mai ales din partea unor foruri științifice, culturale și publicistice i-au adus mari satisfacții marelui om de cultură ardelean. Profunzimea și intensitatea satisfacțiilor este redată fără reținere cu deosebire în corespondența sa cu membrii familiei și cu prietenii săi. Era pentru prima dată, când i se recunoșteau în public meritele și i se aduceau mulțumiri pentru cele ce realizase în cei aproape 60 de ani de muncă și luptă, de luptă și muncă. Nimic din ce a realizat el nu s-a înfăptuit ușor, fără piedici și contre din partea unor cercuri ce nu vedeau cu ochi buni emanciparea poporului român de sub dominația străină.

Iată ce îi scria Bariţiu ginerelui său, Constantin Iuga, despre modul cum a fost sărbătorit şi onorurile ce i s-au adus cu ocazia zilei de naştere din 12/24 mai 1892 când a împlinit vârsta de 80 de ani: „Dacă vei fi citit vreun ziar din Transilvania, vei fi cunoscut în ce situaţiune pentru mine cu totul neaşteptată am fost pus prin generozitatea Academiei Române. Prin multe peripeţii am trecut în viaţa mea, iară o sărbătoare precum a fost cea iniţiată de către Academie, nici ca prin vis nu aş fi cugetat. Mai am şi acea satisfacţiune că domnii membri care-mi făcură onoarea de a veni la Sibiu s-au întors de la noi prea mulţumiţi cu ţinuta, călduroasa primire şi zelul românilor de aici”.[193]

Bariţiu îi atrage atenţia lui Costi că împreună cu adresa de recunoştinţă adresată Academiei Române, i-a trimis şi lui o chitanţă prin care adevereşte că a primit cei 300 lei noi; deci de data aceasta a primit şi recompense materiale alături de cele morale, de recunoaştere a contribuţiilor lui la cultura şi ştiinţa română.

Mai aflase de la membrii delegaţiei Academiei Române că i se pregătea şi o medalie jubiliară.

Bariţiu era acum foarte mulţumit şi satisfăcut nu numai din punct de vedere moral, ci şi material. Îi comunică cu satisfacţie lui Costi că şi-a reglementat conturile cu tipograful şi librarul „aşa că astăzi (2 iunie 1892 - n.ns.T.I.) pot zice că nu mai sunt datoriu la nimeni cu nimic pentru persoana mea. Îmi rămâne însă grija şi sarcina împreunată cu măritarea nepoatei de la Orăştie, care nicidecum nu este uşoară, iar după aceea vin la ordinea zilelor cei doi nepoţi, tot acolo, şi anume cel destinat ca să intre în şcoala de cadeţi. Dacă voi mai avea zile şi voi putea munci, îi voi ajuta şi pe aceia. Dacă nu, va îngriji de ei acela care poartă grija şi de păsările cerului”.[194]

În sfârşit, la 80 de ani, Bariţiu răsuflă mai uşurat, că el personal nu mai avea datorii. Mai avea însă nepoţi şi nepoate, care trebuiau căsătoriţi, înzestraţi cu dotă cât de mică, de rânduit la şcoli. Erau însă datorii pe care şi le asuma doar în calitate de bunic, de persoană privată. El s-a simţit întotdeauna solidar cu familia, i-a ajutat pe membrii acesteia, după posibilităţi. Dar mai presus de orice, era datoria faţă de patrie, de naţiune şi formele ei de convieţuire, a instituţiilor prin care se puteau manifesta concetăţenii în anumite condiţii istorice. La loc de frunte în acele condiţii, el situa Asociaţiunea.

[193] *G.B.C. VIII*, p. 136.
[194] *Ibidem*, pp. 136-137.

3.9. „Pentru noi, Asociațiunea noastră ne este scumpă ca ochii din cap". (Bariţiu)

Sunt cuvintele lui Bariţiu, dar cuvinte asemănătoare au exprimat şi Mitropolitul Andrei Şaguna, ele exprimau sentimentele întregii naţiuni române din Transilvania de la începutul ultimului deceniu al secolului al XIX-lea. Zilele de euforie, provocate de bucuria sărbătoririi celei de a 80-a aniversări a lui Bariţiu au trecut repede. În general, în regatul maghiar, regat asupritor de multe naţiuni, liniştea nu ţinea – şi nici nu putea să ţină mult. Politicii de maghiarizare a naţiunilor nemaghiare, înglobate cu forţa în imperiul dualist austro-ungar i se răspundea, adeseori, cu mişcări de protest ale popoarelor asuprite. Desigur, mişcările protestatare îmbrăcau forme diferite. În 1892 – anul sărbătoririi celor opt decenii de la naşterea lui Bariţiu, se pregăteau pentru a prezenta un memorandum împăratului de la Viena. Ideea prezentării Memorandului împăratului de la Viena printr-o delegaţie se definitivase la Conferinţa naţională a Partidului Naţional Român din 25-26 martie 1892. S-a hotărât, am văzut, cu altă ocazie, ca Memorandul să fie înmânat împăratului pe 28 mai 1892 de o delegaţie alcătuită din 300 persoane. În 28 mai erau sosiţi la Viena, capitala imperiului, 237 delegaţi. Delegaţia a fost primită cu răceală şi ostilitate. Până şi deputaţii din Bucovina din senatul imperial s-au purtat cu indiferenţă faţă de delegaţia transilvănenilor.

Ungurii le-au luat-o înainte românilor. Primul ministru de la Budapesta, Iuliu Szápáry, adresase încă din 23 mai 1892 un memoriu împăratului, cerând curţii să refuze primirea delegaţiei române. „Bunul împărat" a pus următoarea rezoluţie pe acel memoriu: „Am luat cunoştinţă de conţinutul acestui raport, aprobându-l". Soarta Memorandului românilor era pecetluită înainte ca acesta să ajungă în mâna împăratului. După un drum mai întortocheat, Memorandul revine în 25 iulie 1892 lui Ioan Raţiu la Sibiu, unde locuia acum, după ce ungurii au încercat să-l asasineze, dându-i şi foc casei din Turda, unde locuia de-o viaţă. Desigur, comportamentul împăratului a spulberat complet ideile unora despre „bunul împărat"; ardelenii orientându-se tot mai mult de acum spre fraţii lor de peste Carpaţi.

În condiţiile în care ungurii au luat măsuri represive împotriva românilor din mai multe localităţi transilvănene, era foarte greu să organizezi o adunare românească de amploarea adunărilor generale anuale ale Astrei.

Bariţiu îşi dădea seama de acest lucru. Într-o scrisoare datată 8/20 iulie 1892, Bariţiu îi scria ginerelui, oarecum neliniştit şi chiar îngrijorat următoarele: „Într-aceea, pentru mine se apropie două afaceri împreunate cu multă grijă şi cu cheltuială. Cea mai grea îmi este în epoca de faţă, grija pentru ţinerea adunării generale a Asociaţiunii transilvane, care în anul acesta este convocată la Blaj, ceea ce a iritat foarte pe compatrioţii noştri maghiari, dintre care unii au şi început să ameninţe cu scandale. În cazul acesta, cea mai grea răspundere cădea asupra mea, în calitate de preşedinte de care n-am putut scăpa”.[195] În momentul când Bariţiu îi scria ginerelui său, adunarea generală era fixată pe 7 august 1892. El era îngrijorat cel mai mult de confraţii din România, care-şi anunţaseră participarea la Blaj. Se temea ca organele imperiului să nu ia măsuri care să-i împiedice să ajungă la Blaj. Chiar în cazul când ajungeau la adunare, puteau fi scoşi din aceasta şi trimişi acasă; mai ales că „se anunţase şi un comisar din partea autorităţilor politice”.

„Aţi văzut în ziare – scrie G. Bariţiu – cum au arestat mai alaltăieri pe parohul Voina, pe câţiva profesori şi studenţi care făcuseră o excursiune numai prin Săcele, până la Muntele Ciucaş şi de acolo acasă, sub pretext că vin din România ca să revolte ţara”.[196]

Bariţiu era informat că mulţi ardeleni, care trăiau în România îşi anunţaseră prezenţa la Blaj încă înainte de întâmplările cu Memorandul şi de după aceasta.

Bariţiu îi sugerează lui Costi, printre altele, să aducă la cunoştinţa ardelenilor stabiliţi în România ştirea, dar în mod discret, că organele oficiale ale statului ungar au decis să desfiinţeze despărţămintele şi comitetele Asociaţiunii care funcţionează de 24 de ani. Dar, îi atrage atenţia, ca să nu pregete „a împărtăşi aceste informaţiuni pe cale *privată*, mai ales cu români ardeleni serioşi, cunoscuţi dumitale în persoană, prin urmare mai întâi d-lui Bianu, dacă se află în capitală. Dară nu cumva să abuzeze vreun ziar – precum se mai întâmplă – spre a ne expune chiar fără voie la răzbunarea vrăjmaşilor. *Pentru noi Asociaţiunea noastră ne este scumpă ca ochii din cap. Dacă cineva voeşte* să ne facă bine, îl poate face fără a-l buciuma, ci pe tăcute, cu un fond la şcoalele noastre şi la internatul susţinut de către dânsa”.[197]

[195] *Ibidem*, p. 137.
[196] *Ibidem*, p. 138.
[197] *Ibidem.*

Dar Adunarea Generală a Asociațiunii planificată în 7 august 1892 nu s-a mai putut ține din cauză că în noaptea de 30 spre 31 iulie 1892 a încetat din viață venerabilul Arhiereu, preazelosul și preamăritul păstor al bisericii greco-catolice, preadistinsul fiu al poporului român, Mitropolitul Dr. Ioan Vancea, arhiepiscop și mitropolit de Alba Iulia și Făgăraș, membru fondator al Asociațiunii.

Redacția „Transilvania" în Nr. 8 din 15 august 1892 scria „Anunțul funebral, ce-l dă Venerabilul capitul metropolitan din Blaj din acest trist incident, este cel următor:

Dr. Ioan Vancea de Buteasa,
arhiepiscop și mitropolit gr – cat de Alba-Iulia și Făgăraș, consilier intim de stat al Maiestății Sale ces. și reg. apostolice, decorat cu crucea mare a ordului Leopoldin, Prelat domestic al Sânției Sale Pontificelui Roman și Asistente la Soliul pontific, Conte Român etc. etc. născut la Vâșad comitatul Bihorului în 18 mai 1820, astăzi 31 iulie n. la douăsprezece și jumătate ore din noapte, după un morb scurt, împărtășit cu sacramentul sântei Penitențe, și-a dat nobilul său suflet în mâinile Creatorului."

Mitropolitul Vancea a fost înmormântat la ora 10 în 3 august 1892.
Adunarea generală a Asociațiunii care nu s-a mai putut ține în 7 august 1892, a fost amânată. Aflăm aceasta cu precizie dintr-o scrisoare a lui Bariț̦iu din 6 august 1892 către fiica sa Victoria. El îi comunică faptul că Adunarea generală a Asociațiunii (Verein für Literatur und Kultur) convocată pe 7-8 august în Blaj, unde este reședința unui arhiepiscop român greco-catolic, seminar, liceu, institut pedagogic, școală de fete cu internat etc. „Pre când ne preparam pentru o adunare impozantă, în noaptea de 31 iulie muri arhiepiscopul Ioan Vancea lovit de gută, după ce a mai apucat a mai înființa un seminar (internat) pentru 100 studenți. Lăsase și un domeniu în valoare de 10.000 fl.v.a. și în numerar 30 mii fl.v.a. tot ca fond pentru studenți. Adevărat că răposatul prelat împlinise 72 de ani, doliul pentru moartea lui este însă general și adânc simțit, nu numai de către cei din arhidieceza lui, ci de către, toți românii. Față cu acest trist eveniment, adunarea din Blaj fu revocată și se convocă alta pe 27/15 august, aici în Sibiu".[198]

După Adunarea generală, Bariț̦iu se va duce la Orăștie, pentru a asista la cununia unei nepoate, una din fetele Aureliei, fiică de-a lui. Va asista la cununie

[198] *Ibidem*, pp. 260-261.

atât ca tată cât și ca tutore. Tot acolo va trebui să-l așeze pe nepotul Alexandru la școala de cadeți, unde este primit, dar nu se știe unde, la Buda Pesta, la Timișoara sau la Sibiu, după cum îi va împărți ministerul de război.

Barițiu o anunță pe Victoria în aceeași scrisoare din 6 august, că de Sfântul Mihail se va muta în casele naționale, în care se afla cancelaria cu Biblioteca Asociațiunii și în curte internatul. „Mi s-a urât cu putorile cetății, doresc să respir aer ceva mai curat. Se și cuvine ca să mă ducă într-o casă a națiunii mele, pentru care am muncit și ostenit în viața mea”.[199]

Totuși, cu toată bunăvoința de a-și ajuta familia, fiicele, nepoții și nepoatele, Barițiu îi comunică însă Victoriei, că nu mai poate rezista. Are 80 de ani, până când să mai bată drumurile? „Să știi că mi s-a urât și mie din suflet, m-au îngreunat, mă și tem să nu mor pe drumuri”.

Dându-și seama că se află la capătul puterilor, Barițiu se străduia tot mai des în raporturile cu familia să-și reglementeze afacerile patrimoniale, să încerce să le asigure un viitor cât de cât decent. Pe membrii familiei, care au avut de plătit datorii îi convinge să și le reglementeze, în așa fel, încât să aibă dovada stingerii lor. Într-o scrisoare din 8 august nou din 1892 îi atrage atenția lui Constantin Iuga că i-a trimis o adeverință, despre suma de 3.695 lei noi, cât i-a plătit el episcopului Ioan Mețianu din suma de cauțiune cu care Costi îi rămăsese dator episcopului. Va face bine Costi să păstreze adeverința aceasta și alte chitanțe de la Episcopul Mețianu, pentru că altfel nu se știe dacă moștenitorii episcopului vor recunoaște plata datoriilor de către Costi. Barițiu îl anunță și pe Costi, că va merge la 1 sept. 1892 la nunta nepoatei de la Orăștie unde „va număra 500 fl. zestre și alte speze, iar despre nepotul Alexandru Vlad îl înștiințează că a fost primit la școala de cadeți «după ce a depus examenul foarte bine»”. „Prin urmare în 15 august am să depun taxa de 120 fl. la comanda școalei militare și să-l îmbrac”. Deci Costi să-i mai trimită bani pentru ca el să se poată achita de obligații.

Într-o scrisoare datată 4/16 august 1892, Barițiu îi „adeverește lui Costi în % chitanță primirea valorii cupoanelor, cum și 300 lei din capital”, apoi îi răspunde „la părțile principale și prea interesante ale scrisorii” pe care acesta i-a trimis-o în 31 iulie vechi, „pe care o am citit cu luare aminte”.

„Comanda de 50 exemplare *Istoria Transilvaniei* în 3 volume să o primești nesmintit, cu condițiunea pusă de către Maiestatea Sa, adică pentru

[199] *Ibidem*, p. 261.

preț de 1.000 lei, de plătit la primirea și darea în seamă a exemplarelor. Să nu mai fie vorbă de un alt preț. Mi se iau *dintr-o dată* 50 exemplare, și eu voiesc să fiu mulțumit cu acel preț, și nu am să aștept 3-4 ani până să văz tocma atâtea vândute".[200] Îl roagă pe Costi să comunice reprezentantului Casei Regale că el, Bariţiu, nu a primit altă comandă de la palat decât aceasta pe care o onorează acum.

Dar, se pare că ginerele lui Bariţiu era un fel de încurcă lume. Lui Bariţiu i-a trebuit să manifeste multă răbdare în relaţiile cu acesta. Constantin Iuga a încurcat multe lucruri în viaţa lui. A încurcat şi această comandă, care s-ar fi realizat foarte uşor şi la timp, fără să-i mai dea bătăi de cap socrului său, primind un răspuns clar şi la timp.

Într-o altă scrisoare din 15/3 sept. 1892, Bariţiu îi scria lui Constantin Iuga: „Cred că vei fi primit scrisoarea mea din 4/16 august a.c. ca răspuns la a dumitale din 14, în care îţi ceream ca să grăbeşti a primi condiţiunea pusă de Casa M. Sale la cumpărarea de 50 exemplare din *Istoria* mea. Tot aşa vei fi în posesiunea scrisorii mele din 11/23 august înaintată, ca şi cealaltă cu recipise, în care îţi arătam că acele 50 exemplare s-au dat la gară cu fraht subscris de mine în aceeaşi zi, prin urmare că în altă zi s-au şi înaintat la destinaţiunea lor".[201] Dar trecuseră de atunci trei săptămâni şi Bariţiu nu avea niciun răspuns şi nici nu ştia unde să se intereseze cu privirea la pachet, dacă nu ştia unde anume a rămas acesta blocat. Îl roagă încă odată pe Constantin Iuga să-i comunice dacă coletul a ajuns sau nu în posesia lui.

În aceeaşi scrisoare îl anunţă pe ginerele său că soţia acestuia se găsea la Sibiu pentru a-l ajuta să se mute în casele Asociaţiunii, ca să fie aproape de „institutele noastre locale", după ce adunarea generală mă făcu iarăşi domn de-a sila alegându-mă preşedinte.

Din scrisoarea lui Bariţiu, amintită mai sus, reiese că Bariţiu era mult mai îngrijorat de starea de spirit a ungurilor din instituţiile de învăţământ superior din Ungaria, cu deosebire din Budapesta faţă de intelectualitatea românească. În acea perioadă, George, fiul lui Constantin şi al Victoriei Iuga, nepotul lui Bariţiu avea de susţinut „rigurosul" la Budapesta. Dar în acea perioadă, după Memorandul Românilor din mai 1892 la Budapesta, explica Bariţiu, spiritele erau înfuriate şi răzbunătoare „… românii sunt foarte rău

[200] *Ibidem*, p. 139.
[201] *Ibidem*, p. 141.

văzuți, mai rău ca oricând, iar mai vârtos tinerimea noastră este prigonită pe moarte”.[202]

În 11 oct. n. 1892 altă scrisoare a lui Bariţiu în care îi amintea de aceleaşi scrisori, la care el nu primise niciun răspuns cu privire la coletul în care se găseau cele 50 exemplare din *Istoria Transilvaniei* … Trecuseră 47 de zile şi el nu primise nici un rezultat. „Am neapărată trebuinţă de informaţiune, fie aceea pozitivă sau negativă, plăcută sau neplăcută, pentru a mă putea reglementa în afacerile mele private”.[203]

Îi aduce la cunoştinţă că în 12/24 sept. a cununat-o pe nepoata Victoriei Vlad cu junele neguţătorului Cornelie Popovici, cu o foaie de zestre de 2.450 fl din care 450 fl.v.a. de la Mihail Stănescu. Din 19 septembrie vechi nepotul Alexandru Vlad se afla la şcoala militară din Sibiu, aşezat acolo tot pe spezele bătrânului Bariţiu. Socrul îi comunică ginerelui faptul că starea sănătăţii îi este rea, că nu se simte deloc bine. De aceea Victoria care se găsea la Sibiu încă din 15 sept., va mai rămâne un timp acolo, pentru a-l îngriji pe tatăl său.

În sfârşit, o ultimă scrisoare pe această temă semnată şi trimisă de Bariţiu în data de 2 noiembrie 1892, lămureşte şi problema celor 50 de exemplare ale *Istoriei*, comandată autorului de către Casa Regală. Ion Bianu îi adeverise încă din 17/29 sept. 1892 „că acele cărţi au sosit la palat de atunci, din vară, la timpul cuvenit” şi că preţul i se va trimite peste câteva zile. Dar nu s-a întâmplat aşa. Aceasta din cauză că Constantin Iuga nu a ştiut să negocieze cu reprezentantul Casei Regale. Aceştia au oferit 1.000 lei noi, Bariţiu îi scrisese lui C. Iuga să fie de acord cu acest preţ. El însă a cerut preţul de 1.335 l. n. Bariţiu îi dă din nou instrucţiuni lui C. Iuga să negocieze cu Casa Regală, să facă un rabat şi să primească banii. Dacă nici aşa nu merge, să-i comunice pentru a căuta altă cale de obţinere a banilor pe cele 50 exemplare ale *Istoriei Transilvaniei*.

Anul 1892 a fost pentru George Bariţiu, anul în care a simţit pe deplin că munca sa nu a fost în zadar, că a dat roadele scontate, lucru dovedit prin recunoaşterea unanimă a meritelor sale de către întreaga opinie publică românească, indiferent de hotarele politice despărţitoare. Bariţiu, preşedinte al celei mai mari instituţii româneşti, cu rază de acţiune pe întreaga Transilvanie, Asociaţiunea transilvană, membru al Academiei Române, cu sediul în capitala României, capitala românilor de pretutindeni, Bariţiu, care a reuşit să-şi încheie activitatea elaborând o operă istorică fundamentală, *Părţi alese din Istoria*

[202] *Ibidem*.
[203] *Ibidem*, pp. 141-142.

Transilvaniei pe două sute de ani în urmă, putea privi liniştit la viitorul poporului român, care, deşi nu reuşise încă să realizeze pe deplin unitatea naţională, se înscrisese pe linia dezvoltării moderne, iar realizarea dezideratului unirii era chestiune de un viitor nu prea îndepărtat aşa cum s-a şi întâmplat la 1 dec. 1918.

Din corespondenţa cu familia a reieşit că anul 1892 a fost anul când, împovărat de ani şi muncă, şi-a dedicat o mare parte a timpului său asigurării viitorului familiei sale destul de numeroasă. Tot rodul muncii sale era întrebuinţat pentru asigurarea viitorului nepoţilor şi fiicelor sale. Dar şi al poporului român.

Un rol deosebit de important în îmbunătăţirea stării materiale şi spirituale, am văzut, de-a lungul acestui capitol, a acordat marele nostru patriot Asociaţiunii transilvane, pentru care a cheltuit multă energie şi a apărat-o până în ultimele zile ale vieţii sale. Dacă la mişcarea politică memorandistă a transferat locul unor activişti mai tineri, la preşedinţia *Asociaţiunii*, şi-a îndeplinit obligaţiile naţionale până în ultimele zile ale vieţii.

3.10. Adunarea generală a Asociaţiunii transilvane pentru literatura română şi cultura poporului român ţinută în 15/27 – 16/28 august 1892

Preşedintele George Bariţiu începea să pregătească o adunare generală pe anul curent imediat după terminarea Adunării generale din anul trecut.

Programa pentru adunarea generală a XXXI-a a Asociaţiunii transilvane pentru literatura română şi cultura poporului român, ce s-a ţinut în 15/27 – 16/28 august 1892 în Sibiu, a fost definitivată deja în şedinţa Comitetului Asociaţiunii transilvane din 17 iulie 1892. Ea a fost adusă la cunoştinţa participanţilor prin intermediul presei. Participanţilor li se aducea prin aceasta la cunoştinţă din vreme, problemele şi ordinea discutării lor în adunările generale.

De la înfiinţarea despărţămintelor apăruseră elemente noi în structura relaţiilor dintre membrii Asociaţiunii, între membrii Comitetului Asociaţiunii şi conducerile despărţămintelor, inclusiv probleme de ordin patrimonial ş.a. Ce se întâmpla cu bibliotecile şi fondurile bănești de care dispuneau despărţămintele în cazul comasării unora din ele sau a desfiinţării unuia sau altuia în cazul unor reorganizări? Erau probleme noi care se cereau rezolvate. La

rândul lor despărțămintele dispuneau de statutele lor, patrimonial erau bazate pe relații asociative. Iar în cazul în care un conducător își însușea bunurile sau fondurile despărțământului, acesta putea fi obligat să le retrocedeze pe cale judiciară.

Consultând procesul-verbal luat în ședința Comitetului Asociațiunii ținut la Sibiu la 1 august 1892, luăm la cunoștință din nou, ca și în alte cazuri, că bătrânul Barițiu, iar este lipsit de aportul secretarilor. Ambii secretari: Ioan Popescu și Ioan Crișan erau bolnavi și lipseau. Pentru întocmirea protocolului la zi este numit de notar, casierul Gherasim Candrea.

La această ședință, Președintele, G. Barițiu, consideră că față de situația de doliu în care se găsește orașul Blaj prin decesul Mitropolitului Ioan Vancea, poate că ar fi mai bine ca în loc de 7-8 august să se ia în considerație altă zi.

Partenie Cosma propune pentru a lua parte la cortegiul funebral și a exprima Venerabilului Capitul și oralminte condoleanța, să esmită în comisiune pe membrii săi: Vicepreședinte Ilarion Pușcariu, Ioan V. Russu, Partenie Cosma și Iosif Sterca Șuluțiu.

Apoi se consemnează și se decide: „Față cu doliul, în care a ajuns orașul Blaj prin moartea Mitropolitului Ioan Vancea, și după schimbarea totală a împrejurărilor, adunarea convocată pe 7 și 8 august a.c. acolo se revocă, amânându-se pe ziua de 27 august a.c.st.n; pe acest termen se convoacă la Sibiu. Aceasta se va aduce la cunoștință publică pe calea ziaristică și a despărțămintelor Asociațiunii".

În adresa Nr. 230/1892,

Către onorații membri ai Asociațiunii transilvane pentru literatura română și cultura poporului român,

Se mai adăuga și următorul apel: „…Domnii membri sunt invitați a cerceta această adunare în număr cât se poate mai mare, și cu atât mai vârtos, ca astă dată adunarea, pe lângă că va avea să realeagă comitetul său pe trei ani, va veni în poziținue de a-și decide asupra unor chestiuni de importanță poate ca niciodată în cei 31 de ani ai existenței acestei Asociațiuni".[204]

1 august 1892,

George Barițiu, președinte Gherasim Candrea, secretar

[204] *„Transilvania"*, N.08/1892, p. 255.

3.11. Desfășurarea celei de a XXXI-a Adunări generale a Asociațiunii transilvane pentru literatura română și cultura poporului român ținută la Sibiu în 15/27 - 16/28 august 1892

Raportul prezentat în fața adunării generale pe perioada 1 I – 31 XII 1891 specifică, mai întâi, că membrii comitetului s-au întrunit în cursul anului 1891 în 16 ședințe pentru a-și îndeplini obligațiile ce i le impuneau prevederile paragrafului 32 din statute, căutând, „asemenea înaintașilor săi, a susține vaza și a promova adevăratele interese ale Asociațiunii. El a luat la timp, se spunea în raport, dispozițiunile pentru executarea hotărârilor adunării generale din anul 1891 și măsurile de lipsă pentru folosirea sumelor votate în bugetul cu privire la administrație, la sprijinirea de studenți și învățăcei de meserii, la editarea organului Asociațiunii, precum și susținerea școlii Asociațiunii, rezolvând în același timp și problemele curente ivite de-a lungul anului.

În cursul anului Asociațiunea a pierdut prin decesul profesorului Ioan Popescu unul din cei mai buni colaboratori ai săi. Ioan Popescu a fost un erudit profesor și asesor consistorial, prim-secretar al comitetului Asociațiunii, director al școlii de fete de pe lângă Asociațiune.

În decursul anului 1891, comitetul a continuat să acorde burse și ajutoare, unele în valoare de 25 fl.v.a., altele de 40, de 50, 100 chiar și 500 fl. pentru un student de conservator. Majoritatea sumelor erau provenite de la diferite fundații create de oameni cu dare de mână sau din donații ale unor persoane înstărite.

Asociațiunea a continuat să acorde burse, primite prin Banca „Albina", de la diferiți donatori, pentru 14 eleve la internat provenite din părinți mai puțin înstăriți.

S-au creat, se arată în raport, două burse pentru absolvenți de conservator de câte 500 fl.v.a. care ar dori să se specializeze în predarea muzicii la școala cu internat a Asociațiunii.

Raportul enumeră în continuare îndeplinirea și a altor sarcini sau stadiul realizării altora (tipărirea regulamentului, programa și condițiile primirii în școala Asociațiunii, premierea de cărți și tipărirea cărților poporale, schimbarea în curs a sistemului de contabilitate, intrarea în patrimoniul Asociațiunii a unor bunuri sau sume de bani etc.).

În raport i se aduc mulțumiri lui Partenie Cosma, directorul băncii „Albina", care prin organizarea unei colecte a procurat o sumă de bani ce a depus-o în contul școlii Asociațiunii cu care aceasta și-a procurat „mijloace de învățătură astfel, că în privința aceasta ea este una din cele dintâi din țară".

Cât privește averea Asociațiunii, aceasta rămânea destul de modestă după 31 de ani de existență. Românii continuau încă să fie săraci. În decursul anului 1891 veniturile Asociațiunii au fost de 16.831 fl. 75 cr., iar cheltuielile de 16.402,37 fl. rezultând un sold de 429 fl 38 cr. Starea averii la 31 dec. 1891 era de 160.627 fl. 67 cr. Întreaga avere administrată de Comitetul Asociațiunii a fost la același termen 31 dec. 1891 de fl. 185.031 fl. Suma depozitelor a fost la 31 dec. 1891 de fl. 5.554,84.

Școala de fete a Asociațiunii a avut în anul 1891/2 un efectiv de 74 de eleve, din care 68 ordinare și 6 extraordinare. Noul director al școlii era acum, după moartea lui Ion Popescu, Ioan Crișan, rezultatele la învățătură erau considerate bune, iar starea ei economică se îmbunătățea an de an.

Cu privire la primirea de noi membri în Asociațiune, se propunea să fie împuternicit Comitetul cu aprobarea de noi membri în locul Adunării Generale. Se excludea astfel o anomalie funcțională, care rezulta din faptul că unii se înscriau, plăteau taxa, participau la adunarea generală, dar nu aveau dreptul de vot. Aprobați de comitetul anterior desfășurării adunării generale, ei participau, de această dată, cu drepturi depline de vot.

Biblioteca a constat la finea anului 1891, conform raportului bibliotecarului Asociațiunii, din 2.639 opuri în 6.130 tomuri, 4.177 broșuri la finea anului 1890. Sporul provenea din donațiile făcute de Simeon Mangiuca, membru al Acad. Române, de la Dna Ana văduva Dr. Ion Hodoș și a D-nei Ana, văduva Dr. I. Moga, care au donat peste 1.000 tomuri.

Au mai donat cărți Academia Română, Acad. de Știință din Viena, Acad. de Științe din București, Biblioteca Națională din Roma și Florența etc.

Revista „Transilvania" era condusă acum – după decesul lui Ioan Popescu – de Zaharia Boiu, asesor consistorial și membru în comitetul Asociațiunii.

Din cele 34 de despărțăminte preconizate a fi organizate 27 erau deja funcționale, celelalte erau în curs de organizare sau reorganizare, iar la unul se va renunța, din lipsă de membri.

Raportul este semnat: George Barițiu, Președinte
Dr. I. Crișan, Secretar II

Ca și în relatările desfășurării Adunărilor generale din alți ani, vom reproduce – în vederea unei mai bune cunoașteri a problemelor ce-i frământau pe românii ardeleni – ținuți departe de țara lor – unele aspecte din procesele-verbale ale celor două ședințe din 15 și 16 august 1892.

3.12. Proces-verbal luat în ședința a I-a a adunării generale a XXXI-a a Asociațiunii transilvane pentru literatura română și cultura poporului român, ținută în Sibiu la 15/27 august 1892

După finirea serviciului divin, celebrat în bisericile ambelor confesiuni române din localitate, la 11 ore antemeridiane președintele Asociațiunii făcând o reexaminare asupra înființării și dezvoltării Asociațiunii și recomandând-o și pe viitor viului interes al poporului nostru, care a adus și aduce atâtea jertfe întru promovarea culturii sale, în fine salutând cu căldură pe membri adunați în număr atât de frumos, declară deschise ședințele adunării generale.

După cuvântul de deschidere sunt citite în fața adunării generale rapoartele: general și pe domenii de activitate, se aleg comisiile obișnuite în aceste cazuri, de examinare a rapoartelor pe probleme și comisia de revizuire a raportului general.

La invitarea președintelui, de a se face eventuale propuneri sau interpelări, Partenie Cosma face următoarea propunere:

„Considerând, că statutele acestei reuniuni conțin unele dispozițiuni, care nu mai corespund spiritului liberal de astăzi, că sunt mance și în unele dispozițiuni oneroase pentru prosperare, propun, ca adunarea generală să binevoiască a lua următorul concluz: Se îndrumă comitetul, ca statutele actuale ale Asociațiunii să le revadă atât cu privire la stil, cât și la scop, și la proxima adunare generală, eventual extraordinară să prezinte un proiect pentru modificarea lor".

O altă propunere interesantă este aceea emisă de profesorul de științe economice, Arsenie Vlaicu, de la Școala Comercială din Brașov. El spunea că în adunările generale se întrebuințează o mare parte a timpului pentru rezolvarea agendelor administrative, iar pentru partea literară rămâne relativ o parte foarte neînsemnată de timp. Consideră că ar fi necesar să se introducă o reformă și o praxă nouă și anume: „de a se discuta cestiuni literar științifice de interes general și în ședințele publice, și nu numai cele scrise cu teme și premii, propun: - spune el în plen – a se introduce pentru viitor discusiune publică asupra

cestiunilor științifice – literare – economice la fiecare adunare generală asupra unor subiecte propuse și fixate de comitet sau de alți membri cu un timp oarecare înainte de adunarea generală".

Ambele propuneri făcute în scris, s-au transpus comisiunii pentru propuneri.

Adunarea este invitată să numească o comisie „care să preconsulte alegerea membrilor comitetului central pe periodul 1893-1895.

La propunerea unui participant din sală este aleasă o comisie compusă din cinci, în persoana domnilor: Dr. Alexandru Mocioni, cav. Ioan de Pușcariu, Vicarul V. Rațiu, Dr. Augustin Bunea și Partenie Cosma.

Direcțiunea despărțământului Năsăud face invitația ca următoarea adunare generală să se țină în Năsăud. „Invitarea a fost primită cu aplauze".

La ultimul punct din ordinea de zi D-l Silvestru Moldovan dă citire plăcutei sale disertații intitulată: „*Apele noastre*". Disertația se ascultă cu viu interes și se va da publicității prin foaia Asociațiunii: „Transilvania".

3.13. Procesul-verbal luat în ședința a doua a adunării generale a XXXI-a a Asociațiunii transilvane pentru literatura română și cultura poporului român ținută în Sibiu la 16/28 august 1892, evidențiază și el o bogată activitate, plină de responsabilitate a delegațiilor precum și grija față de viitorul întregii națiuni române

După deschiderea ședinței, președintele prezintă un mare număr de adrese și „telegrame de felicitare" din străinătate și din țară. Printre semnatarii de telegrame găsim persoane care vor juca un mare rol în cultura și știința românească atât înainte de 1918 cât și în România întregită. Iată câțiva din aceștia: George Moroianu, G. Pop de Băsești, Dr. Moisil. Apoi se prezintă și se discută cereri pentru acordarea de burse sau pentru continuarea studiilor. Se votează mulțumiri Băncii „Albina" pentru ajutoarele bănești acordate Asociațiunii și școlii de fete, iar directorului acelui institut, Partenie Cosma pentru colectele făcute pe seama Asociațiunii.

Se discută despre introducerea unui sistem comercial de contabilitate modernă, spre a se putea orienta oricine la o simplă privire asupra situațiilor contabile și statistice.

Urmează apoi la ordinea zilei aprecierile comisiilor asupra rapoartelor comitetului, conferirea de stipendii și burse, ajutor pentru tipărirea „Cărții de aur", alocarea de bani pentru strângerea de documente istorice. Se aprobă rapoartele casierului și al bibliotecarului.

Adunarea ia la cunoștință că școala de fete a Asociațiunii „a primit dreptul de publicitate" ca urmare a obținerii de rezultate bune la învățătură.

Lui Zaharia Boiu i se aduce mulțumire din partea Adunării generale pentru redactarea și tipărirea foii *„Transilvania"*, preluată după decesul profesorului Ioan Popescu.

Propunerile lui Partenie Cosma și Arsenie Vlaicu au fost discutate cu multă responsabilitate, aprobate în principiu și îmbogățite și cu alte adăugiri.

„Președintele mulțumește în cuvinte călduroase Adunării Generale pentru încrederea acordată. După ce președintele a exprimat mulțumiri adunării generale s-a trecut la actul alegerii comitetului „pentru periodul" proxim.

Secretarul metropolitan dr. Augustin Bunea, ca referent al comisiei de 5 numită în ședința din ziua anterioară pentru pregătirea listei de candidare, dă citire acelei liste propunând ca, cu excepția celor răposați și a celor mutați din Sibiu să se realeagă toți membrii de până aici.

Președintele invită adunarea generală să se exprime asupra modalității votării. Adunarea generală între vii aplauze și aclamațiuni se pronunță pentru listă în totalitatea ei în următoarea alcătuire:

Membrii ordinari: George Barițiu președinte, Dr. Ilarion Pușcariu vicepreședinte, Zaharia Boiu, Ioan Hannia, Iosif Sterca Șuluțiu, Ioan V. Rusu, Partenie Cosma, Ioan Papiu, Ioan Pop de Galați, Nicanor Frateșiu, Baron David Ursu, Doctor Corneliu Diaconovici, Ioan Crețu, Leontin Simionescu.

Membrii supleanți: Onoriu Tilea, Matei Voileanu, Dr. Ioan Crișan, Dr. Amos Frâncu, Gherasim Candrea, Nicolau Toganu.

„La cererea stăruitoare a președintelui, a se face alegerea cu ședule, adunarea declară unanim, că rămâne pe lângă alegerea făcută".

Președintele propune, ca pentru autentificarea protocolului ședinței prezente să se aleagă o comisie din toți membrii, care locuiesc în Sibiu. Propunerea este primită de adunarea generală și cu aceasta ordinea de zi este epuizată. Președintele mulțumește tuturor binevoitorilor și sprijinitorilor Asociațiunii, declarând încheiată ședința acestei adunări generale.

Profesorul gimnazial din Blaj D-l I. German mulţumește veneratului președinte și onoratului comitet pentru zelul și bunul tact, cu care au condus agendele Asociațiunii și în anul expirat. Adunarea generală se ridică între viile aplauze ale membrilor prezenți.

Sibiu,

George Bariţiu, Președinte — Zaharia Boiu, Secretar

A fost ultima mare acțiune a mișcării și vieții naționale românești pe pământul Ardealului la care a luat parte marele nostru patriot și român al secolului al XIX-lea, George Bariţiu.

Zilele pe care le-a mai trăit i-au fost numărate.

Dar mai întâi s-a stins din viață la 1 octombrie 1892, unul din marii prieteni și colaboratori ai săi, timp de 27 de ani, George Sion, care a îndeplinit și funcția de secretar al celui mai înalt for științific al României, Academia Română.

3.14. Discurs prin care d-l G. Bariţiu, președinte al Asociațiunii transilvane, a deschis în 15/27 august 1892 ședințele adunării generale (Rezumat)

Prea onorați domni Membri! Ilustră adunare!

Peste zece zile se împlinesc 31 de ani, de când împăratul și regele nostru prin preaînalta rezoluțiune din 6 sept. 1861 a încuviințat înființarea Asociațiunii transilvane pentru înaintarea literaturii și culturii poporului român, a aprobat și statutele, după care această instituție avea să dezvolte activitatea sa pentru scopurile fixate în vederea înlăturării lipsurilor și satisfacerii trebuințelor atât în sferele spirituale cât și în cele materiale atât de mult simțite în toate păturile și clasele societății noastre.

Bariţiu explică participanților la Adunarea Generală a „Asociațiunii", că lipsa unei asociații în domeniul culturii era simțită și de conducătorii celor două confesiuni românești. Dovada: din cei 170 semnatari ai cererii către împărat pentru fondarea Asociațiunii 71 au fost persoane preoțești, de la canonici și până la mitropolit.

Bariţiu spune că pentru acea Adunare generală din 15/27 august 1892 şi-a propus să răspundă la două întrebări asupra cărora ar trebui să reflecte toţi membrii Asociaţiunii:

a) Dacă poporul român, pentru care împăratul deschisese această cale de adevărată cultură, a înţeles acel scop, pentru ca spre realizarea lui să-i întindă şi mijloacele absolut necesare?
b) Dacă membrii săi şi mai de aproape organul său executiv au ştiut întrebuinţa mijloacele date cu cel mai bun folos posibil?

La prima întrebare există – spune Bariţiu – multe răspunsuri negative, unele pronunţate cu iritaţie chiar de către români, compatrioţii de alte limbi şi alt sânge, se pronunţă în ton ironic. În decurs de 31 de ani de existenţă ai Asociaţiunii nu au intrat în casa acesteia nici o jumătate de milion de fl., după scăderea cheltuielilor mai rămăsese doar 190.000 fl., la care se mai adăugau şi alte valori, cum ar fi aceea a bibliotecii de 200 mii florini sau chiar de ½ milion.

„Dar, atrage atenţia Bariţiu, aprobarea înfiinţării Asociaţiunii trebuia înţeleasă de români nu numai într-un sens restrâns, a dezvoltării doar a literaturii şi culturii poporului nostru. Ea trebuie interpretată, explică preşedintele în continuare, şi într-un sens special: *agricultura şi industria. Această interpretare constituia şi o condiţie pusă de guvern*. Era, de fapt, condiţia cea mai importantă, dar, la rândul ei, ea presupunea fonduri de milioane, din ale căror venituri (deci fonduri iniţiale fructificate) pot fi acoperite trebuinţele cerute la cultura limbii, la studii ştiinţifice, la cultivarea altora, la reformele radicale în agricultură şi la împingerea unei părţi considerabile a tinerimii române pe terenul industriei mici şi a celei mari, precum şi nedespărţit de aceasta spre a îmbrăţişa comerţul în tot cuprinsul ţării şi dincolo departe de fruntariile ţării şi peste mări”.[205]

Bariţiu înţelege durerea acelora care se irită atunci când constată puţinătatea fondurilor de care dispune Asociaţiunea transilvană. Fondurile nu se ridică nici măcar la un milion, iar problemele Asociaţiunii sunt foarte mari, în comparaţie cu acestea. Şi ei explică această lipsă prin faptul că poporul român este un popor sărac.

Bariţiu nu împărtăşeşte această atitudine pesimistă. Există, explică el, chiar în interiorul monarhiei austro-ungare „câteva popoare neasemănat mai lipsite şi mai rău ţinute decât este poporul român. Alţii spun că românilor le lipseşte ceea ce la alte naţiuni înainte se numea *simţul comun*, pătrundere de

[205] Vezi „Transilvania” XXIII, nr. 9, 15 sept., 1892, p. 275.

interes propriu, carele oriunde lipsește, nici chiar oameni care dispun de sute de mii și de milioane, nu dau nici un ban pentru ceea ce nu cunosc".[206] Aceasta nu este o trăsătură generală. Ea se întâlnește, e adevărat la români, dar și la alte popoare. Deci nici aceasta nu este ceva specific românesc.

Cei ce cunosc istoria știu că până nu demult spiritul de Asociațiune a fost urgisit și persecutat în cele mai multe state ale Europei. Au trebuit să vină catastrofe mari pentru ca bărbații de stat să-și schimbe această opinie în mai bine. Dacă primele asociații au fost interzise, mai târziu ele au fost permise, dar li se impuneau multe condiții; dacă le încălcau, asociațiile erau interzise, iar uneori atrăgeau represalii. Asociațiunea era înființată, după relatarea lui Barițiu, în puterea legii austriece de reuniuni din 26 noiembrie 1852. De atunci nu a mai apărut nicio lege sancționată constituțional, care să legifereze dreptul de asociațiuni. Deci „frica de a participa chiar și la reuniunile cele mai blânde și mai *inocente* ar fi *una* din cauzele, pentru care mulți nu vor să figureze nici ca membrii unei simple societăți literare și de cultură".[207]

Dar există și altă cauză a neparticipării la societăți literare și de cultură. Iată cauza: în timpul revoluției de la 1848 în Transilvania și Banat au fost date flăcărilor peste 200 de sate românești, unele distruse în totalitate, altele parțial, românilor nici măcar după împăratul Iosif al II-lea nu li se dădea voie să zidească biserici cu turn și clopote, doar oratorii, capele sau paraclise, zidirea unei biserici la Sas Reghin l-a costat și libertatea pe Petru Maior. Românii care erau în timpul feudalismului goniți dintr-un sat în altul nu-și puteau construi biserici de piatră, nu le puteau dărâma și duce după ei în alte localități. În schimb bisericile de lemn erau transportabile. De aceea românii se foloseau des de acestea. Iar multe biserici de piatră le-au fost dărâmate de puterea politică.

Rămași fără multe biserici, românii au fost nevoiți, ca pe lângă câștigarea traiului zilnic, să-și construiască biserici noi, să le reconstruiască și să le repare pe cele vechi din care mai rămăsese câte ceva. Și odată cu aceasta, ei erau obligați să dea împăratului cele ce erau ale împăratului: contribuții, impozite, taxe, soldați să lupte pe câmpul de bătaie etc.

Oricine va consulta datele statistice, pe ultimii 35 de ani, relata Barițiu, va constata că în acești ani, românii transilvăneni au zidit și înălțat peste 500 de biserici de piatră, în cea mai mare parte din fundament, iar altele reparate și lărgite în proporțiile în care s-a înmulțit și poporul. În unele dieceze se vedeau

[206] *Ibidem*, p. 276.
[207] *Ibidem*, p. 277.

biserici construite în ultimii ani în valoare de câte 20 până la 50 mii florini. „Deci dacă am lua o mie de biserici în 7 dieceze una cu alta câte 10 mii florini, tot ar face 10 milioane florini suma votată lui Dumnezeu”.[208] Românii erau însă obligați să-și construiască din surse proprii și clădirile școlare. Prețul construcțiilor noi în acea perioadă se ridica și el la o sumă de aproximativ 10 milioane de florini. Deci poporul român nu primea pentru cultură și învățătura sa nimic de la nici un stat (austriac și maghiar care formau monarhia bicefală).

În schimb, românii nu numai că își autofinanțau cultura și știința, ci jertfeau și pe altarul culturii centrale, contribuind la construcția diecezelor, construirea episcopiilor din imperiu, seminarii, preparandii, tipografii, librării, fonduri speciale bisericești, școlare, umanitare etc. care făceau și ele, după datele statistice consultate de Barițiu, iarăși câteva milioane de florini peste fondurile lăsate de unii prelați și de câțiva mari bărbați vestiți.

„Scurt și bine: de vom susține, explică președintele Asociațiunii, că de la pacificarea țării cam de 40 de ani încoace, poporul român din această parte a monarhiei a dat pe lângă toate enormele impozite de stat și comunale, cel puțin 30 de milioane pentru cultura sa, nu am exagera cu nici un dinar. De aici apoi se poate înțelege, cum Asociațiunea, reuniunile private, ca cea de la teatru și reuniunile femeilor sunt adeseori date uitării ca Cenușotca, cel ascuns după cuptor”.[209]

Dar de asociațiile culturale și de învățământ ale românilor, statul nu se îngrijea deloc. Pentru acestea statul nu acorda nicio subvenție. Asociațiunea avea nevoie de 12.000 fl. pentru școala civilă de fete din Sibiu și pentru plata salariilor aparatului administrativ. Dar nu primea nici un ban.

I-ar mai trebui Asociațiunii doar un fond de patru sute de mii pentru asigurarea de școale *comerciale* și școale *reale* cu câte 4 clase. Aceasta, deoarece a venit timpul suprem, „ca în toate comunele românești cu câte *două* până la *cinci mii* și mai multe suflete să prindă rădăcini un comerț real, onest, sănătos, prin care poporul să fie apărat de spoliatori, și de corupțiuni grețoase. În același timp avem să îndreptăm pe o parte bună a tinerimii către științele tehnice și militare, care dau și vor mai da veacuri întregi la sute de mii pâine sigură câștigată cu onoare”.[210]

[208] *Ibidem*, p. 279.
[209] *Ibidem*.
[210] *Ibidem*, p. 280.

În încheierea raportului său, Bariţiu releva asistenţei că Asociaţiunea a administrat şi va continua să administreze cu pricepere, devotament şi credinţă modesta avere de care dispunea. Regreta însă că statul asupritor austro-ungar, refuza cu obstinaţie şi îndărătnicie să-i acorde şi ei o subvenţie de jumătate de milion pentru rezolvarea unor probleme sociale, şcolare, culturale şi ştiinţifice de care aveau nevoie românii transilvăneni. În schimb impozitele, taxele şi contribuţiile pretinse de la întreaga populaţie românească din Transilvania deveneau din ce în ce mai împovărătoare.

CAPITOLUL IV
Între Asociațiune și Academia Română

4.1. George Barițiu, unul din cofondatorii ardeleni ai Academiei Române din București

Este foarte greu de spus, pentru care din cele două instituții fundamentale ale științei și culturii românești – Academia Română sau Asociațiunea transilvană pentru literatura română și cultura poporului român - a bătut mai tare inima de român a marelui patriot al secolului al XIX-lea, George Barițiu. Se poate afirma cu deplin temei, că el este unul din ctitorii principali atât ai „Asociațiunii transilvane …" cât și ai Academiei Române. El a făcut parte, din echipa fondatoare, de organizare, dezvoltare și consolidare ale ambelor instituții, în condițiile în care, românii de pe ambii versanți ai Carpaților, nu reușiseră să desființeze toate hotarele politice despărțitoare în state diferite, dar în ale căror piepturi bătea aceeași inimă: inima de român.

Când vorbim de rolul lui Barițiu în fondarea și dezvoltarea Academiei Române între anii 1867-1893, nu ne putem limita numai la a afirma despre „legăturile lui cu aceasta". El a fost parte integrantă a ei, a fost unul din pionii principali ai elitelor conducătoare, fruntașe, care au făcut Academia să funcționeze, să răspândească raze de lumină asupra tuturor românilor, locuitori ai mai multor țări în secolul al XIX-lea.

Participarea efectivă la viața academică română a lui Barițiu, datează chiar de la începuturile acesteia, el făcând parte din prima echipă a fondatorilor și ctitorilor ei.

Dar să nu ne închipuim, că includerea lui George Barițiu, a lui Timotei Cipariu și a celorlalți transilvăneni, care au participat la primele ședințe de inaugurare ale Societății Literare Române, devenită, Societatea Academică Română peste un an s-a produs chiar atât de ușor și fără impedimente.

Marile puteri: Austria, Rusia și Turcia nu vedeau cu ochi buni înființarea Academiei Române, considerând-o și pe aceasta, așa cum le-au considerat și pe toate celelalte instituții create în timpul domniei lui Al. Ioan Cuza, între 1859-1866 ca un pas spre eliberarea și independența deplină a Principatelor Unite.

Într-o scrisoare către Cipariu expediată din Turda, datată 17 iulie n., George Barițiu îi scrie că se afla de 2 săptămâni în Cluj pentru a obține un permis de participare la lucrările Societății literare române din 1 august 1867 de la București. Îi atrage atenția lui Cipariu că informația primită de el de la tânărul Bardoși că nu este necesară o „învoință" pentru participarea la lucrările societății filologice din București este eronată.

„Eu - scrie Barițiu – însă am vorbit și cu alți bărbați de ai noștri …; am avut și două precedente, când cu denumirea d-lui Vasici la Iași"[211]; am întrebat pe cei din Buda-Pesta și m-am convins din toate că trebuie să se ceară învoință mai înaltă. Eu am cerut-o pe cale prezidială de la gubernul provincial; o am și câștigat fără multă tărăgănătură de timp. Redactorul Roman de la Pesta îmi scrie că el a mers mai întâi la tavernicul Szenyei și l-a întrebat prin grai, iar acela îi răspunse că nici unul să nu cuteze a lua parte la zisa adunare fără a-și câștiga concesiunea prea înaltă în scris. Așa, ungurenii încă au petiționat în această treabă".[212] Barițiu îl informează pe T. Cipariu că Alexandru Papiu Ilarian îi roagă pe ardeleni să facă tot posibilul să vină la adunarea *Societății Literare* din august[213]. Bucureștenii, comunică Al. Papiu-Ilarian, *așteptau foarte multe de la ardeleni. Deci dorința de colaborare era comună din ambele părți.*

Barițiu a înțeles aceasta, aducându-și o deosebită contribuție la desfășurarea lucrărilor și progresului Academiei Române timp de aproape 25 de ani. El a înțeles, de la început, că Societatea Academică Română – cum a fost numită inițial – întruchipa idealul cultural general românesc, care reprezenta coordonata fundamentală a activităților sale încă din tinerețe. Aici a găsit un mediu în care putea să-și dezvolte și să-și răspândească credința unității naționale, spirituale și culturale *a tuturor românilor.*

Barițiu a devenit la Academia Română unul din cei mai activi membri, prezent la toate marile activități pe care le-a desfășurat această instituție. Experiența scrisului, orizontul său cultural, istoric, spiritual, dar mai ales a cercetărilor istorice l-au impus imediat ca unul din cei mai activi membri ai Academiei Române, căruia i s-au încredințat răspunderi deosebite în angrenajul activităților noii instituții. Dimensiunea activităților sale ne-o relevă cele 16

[211] P. Vasici a fost numit membru în 1847 al *Societății literare de la Iași*, cu acordul Guberniului Transilvaniei, vezi : Gazeta Transilvaniei nr. 4 din 13 I 1847.
[212] *G.B.C. X*, p. 81.
[213] *G.B.C. X*, vezi: nota nr. 7 de la p. 82: „Din cauza unei epidemii de holeră care a bântuit în vara anului 1866, inaugurarea *Societății Academice Române* s-a ținut la 1 august 1867.

comunicări științifice, peste 40 de memorii, rapoarte, relațiuni, recenzii, alocuțiuni, numeroasele intervenții în cadrul dezbaterilor, observațiile și propunerile făcute în cadrul acestora etc. I se încredințează sarcina de a elabora rapoarte referitoare la acordarea unor premii ale Academiei privitoare la unele opere literare, științifice în general, istorice în special. Face parte din delegațiile de întocmire a unor rapoarte cu privire la unele testamente în care se lăsau moștenire Academiei: case, terenuri, bani, biblioteci etc. Este cooptat în comisia statutului Academiei, a regulamentelor de funcționare a secțiilor, în comisia de revizuire și alcătuire a bugetului, în comisia de revizuire a proiectului de dicționar și glosar, în comisia pentru monumentul lui Papiu Ilarian, în cea pentru edificiul Academiei. Este ales vicepreședinte și apoi președinte al secției istorice, funcție ce obligă la întocmirea unei dări de seamă anuale asupra activității acesteia. Și în fine, către sfârșitul vieții este ales, ca urmare a intensei și fructuoasei activități de aproape trei decenii, președinte al înaltului for științific pe care l-a slujit timp îndelungat cu competență, orizont cultural și devotament.

Conducerea Academiei a beneficiat din plin de experiența și unele modele de activitate pe care Barițiu le-a utilizat în organizarea și conducerea Asociațiunii transilvane. Bagajul său de cunoștințe de natură enciclopedică, a fost utilizat și el pe deplin în activitățile și orientările Academiei Române.

4.2. Relatări transmise de Barițiu prin corespondență colaboratorilor săi cu privire la funcționarea Academiei Române în primii ani de existență a ei

Despre activitatea și rezultatele lui Barițiu în cadrul Academiei s-a mai scris.

În unele studii s-a scris mai mult în altele mai puțin.[214] Nici noi nu ne propunem să epuizăm acest subiect. El presupune o cercetare de echipă, formată din specialiști în mai multe domenii. Ne vom limita la unele activități generale reflectate cu prioritate în corespondența lui Barițiu cu contemporanii

[214] Vezi: George Em. Marica, *George Barițiu, protagonistul Acadeniei Române*, *Studii de Istorie și Sociologia culturii române ardelene din secolul al XIX-lea*, vol. II, Edit. Dacia, 1978, pp. 91-119; Alexandru Dobre*, Asociația transilvană pentru literatura română și cultura poporului român și Societatea Academică Română*, în: *Astra* 1861-1950. Asociația transilvană pentru literatura română și cultura poporului român, Sibiu, 1987, pp. 53-61 ș.a.

săi și parțial, în revista „Transilvania “, foaia *Asociațiunii transilvane*, mai ales în ultima perioadă a activității barițiene.

Interes pentru activitatea Academiei Române a manifestat Bariţiu încă de la înfiinţarea ei, fiind, am văzut, unul din fondatori care s-a ataşat cu toată fiinţa sa realizării unei bune şi rodnice funcţionări a ei. „Gazeta Transilvaniei“, „Familia“, „Transilvania“ şi „Observatorul” au fost adevărate „tribune” prin care publicului ardelean i se aduceau la cunoştinţă întreaga activitate a Academiei Române. Totodată, „Analele Societăţii Academice”, Dicţionarul şi Glosarul Societăţii Academice Române, lucrări ale lui Timotei Cipariu, August Treboniu Laurian şi ale altor academicieni din Transilvania, ca şi ale unor academicieni din România, făceau parte din numeroasele pachete şi colete pe care Bariţiu şi Academia Română le trimiteau pe diferite căi, fie Bibliotecii Astrei de la Sibiu, fie şcolilor din Sibiu, Blaj, Braşov şi din alte oraşe din Transilvania.

Programată pentru data de 1 august 1866, solemnitatea de deschidere a Societăţii Academice de la Bucureşti, a avut loc numai pe data de 1 august 1867, după dispariţia pericolului unei epidemii de holeră.

În şedinţa din 24 IX 1867 Societatea Academică a adoptat o hotărâre privind adunarea materialului pentru întocmirea unui mare dicţionar al limbii române. Bariţiu într-o scrisoare din 25/13 octombrie 1867, îl întreabă pe Timotei Cipariu, cum să-şi împartă materialul pe ţinuturi, respectiv pentru Transilvania cei trei reprezentanţi ai ei deveniţi proaspeţi membri ai Academiei Române (Timotei Cipariu, George Bariţiu şi Gavriil Munteanu). Probabil George Bariţiu este informat că Timotei Cipariu lucra la întocmirea unui dicţionar al limbii române. Dar el nu a realizat o asemenea operă; ea aparţine lui A.T. Laurian şi I.C. Massim. Deci „presimţul” lui George Bariţiu, că acel dicţionar a lui Timotei Cipariu „va rămâne dicţionarul *Societăţii Academice* şi se va tipări cu spezele fondului ei” şi el va câştiga premiul, iar ei vor umbla 2-3 ani, culegând pe mirişte spice şi grăunţe, câte vor mai găsi, nu s-a adeverit.

Dar nici nu a început să funcţioneze Academia Română la toată capacitatea şi cu deplinătatea forţelor ei, că s-au şi abătut nori grei asupra ei. Din acest punct de vedere Academia Română şi Asociaţiunea transilvană au o istorie comună, chiar dacă în timp ele nu se suprapun complet.

Actul oficial al înfiinţării Asociaţiunii transilvane este legalizat în anul 1861. Demersurile oficiale începuseră în 1860. Dar intenţia românilor de a

înființa o asemenea asociațiune data de peste 10 ani. Absolutismul austriac nu permitea niciun fel de asociere până în 1860.

Tot în anul 1860, Cuza Vodă și ministrul de atunci al Instrucțiunii publice, Vasile Boerescu, au înființat o comisie care avea ca obiectiv întocmirea „unui proiect de statute pentru societatea academică". Dar consulii străini, acreditați la București nu vedeau cu ochi buni înființarea unei Societăți Academice Române.

Era și acesta un semn al maturizării națiunii române, un pas spre libertate intelectuală, științifică etc. Din considerente de oportunitate politică, A.I. Cuza amână semnarea actului oficial al înființării Academiei Române.

În schimb, peste Carpați, românii ardeleni merg înainte cu înființarea Asociațiunii transilvane pentru literatura română și cultura poporului român. Barițiu, sprijinit de Șaguna, mitropolitul Sterca Șuluțiu, Timotei Cipariu, Gavriil Munteanu și alții lărgește orizontul preocupărilor științifice ale Astrei, incluzând cele trei secții științifice în programul ei: filologică, istorică și fizico-naturală, precum și propunerea lui Gavriil Munteanu de a se trece la elaborarea Dicționarului limbii române. E drept, condiții de realizare cât de cât funcționale a acestor secțiuni la care s-au adăugat și altele, s-au format abia după 40-45 de ani de existență și funcționare a Asociațiunii, la cumpăna dintre secolul al XIX-lea și secolul XX.

În schimb, ideea preluată integral și adoptată a constituit schema principală, axul pe care s-a construit și s-a dezvoltat Academia Română. Iar comisia de întocmire a statutului Academiei i-a inclus și pe ardelenii Timotei Cipariu, August Treboniu Laurian și George Barițiu, care aveau experiență în întocmirea unor statute, alături de reprezentanții Bucureștiului, V.A. Urechia, Ion Heliade Rădulescu etc.

Experiența și cunoștințele acumulate de intelectualitatea ardeleană s-a reflectat pozitiv în activitățile științifice ale Academiei Române. Lista membrilor activi, fondatori, corespondenți, membri *onorari* ai Academiei Române cuprinde nume ilustre ale științei și culturii române transilvănene: George Barițiu, Andrei Mocioni, Timotei Cipariu, Gavriil Munteanu, Andrei Munteanu, Augustin Bunea, Athanasie Marian Marienescu, Ioan Micu Moldovan, Nicolae Popea, Ioan Pușcariu, Pavel Vasici, Iosif Vulcan, Sava Popovici Barcianu, Zaharia Boiu, Grigore Silași, Zenovie Pâclișanu, Visarion Roman, Ioan I. Lapedatu, Iacob Mureșianu, Andrei Șaguna etc. Toți sau

aproape toți au fost și membri ai Astrei, unde au avut o importantă contribuție la dezvoltarea culturii și științei românești.

Începuturile Societății Academice nu au fost însă lipsite de greutăți, ajungându-se la un moment dat chiar la un pas de dizolvare. Au existat greutăți de natură financiară, la care s-au adăugat atacuri dure, periculoase, venite din exteriorul țării, unele însă venite din afara instituției, din țară.

Un consul străin din București, raporta guvernului său, că scopul Societății literare ar fi „răspândirea între românii de peste hotare a ideilor și învățăturilor agenților democrației din Principate". Presiuni puternice se făceau din exterior și asupra guvernului Brătianu, încât acesta nici nu mai îndrăznește să aprobe convocarea sesiunii pentru anul 1868, a Societății Academice, deși cu un an mai înainte aceasta fusese inaugurată ca o adevărată manifestare a unității naționale. Numai la intervenția hotărâtă a domnitorului, guvernul a convocat totuși Societatea în sesiunea de vară a anului 1868.

Într-o scrisoare din București, datată 26 august 1868, George Barițiu îi scrie lui Timotei Cipariu că se află în București încă din 17 august unde sosise, împreună cu Iosif Hodoș și cu Alexandru Roman, la sesiunea Societății Academice.

Barițiu se scuză „pentru eroarea ce am comis de a nu fi scris domniei tale îndată ce am ajuns, în 17, când am sosit aici împreună cu Iosif Hodoș și Alexandru Roman. Am sperat că după alegeri (în 10-11 august 1868 a avut loc sinodul electoral de la Blaj în urma căruia a fost ales mitropolit Ioan Vancea) vei pleca și domnia ta încoace, pentru că am crezut că dn Munteanu ți-a împărtășit telegrama ministrului. Același ministru mai telegrafie domniei tale de două ori, însă, fără a ne întreba și pe noi, a telegrafat la loc fals". Îl roagă insistent să vină măcar de acum încolo la sesiunea Academiei la București. „Eu din parte-mi – îi scrie Barițiu – mă simt îndatorat a-ți face cunoscut, de o parte cum că noi toți suntem foarte îngrijorați că nu vei veni, iară de altă parte domnul (Principele Carol I - n.ns.) întreabă mereu de venirea membrilor *Societății* și, în speță, de dumneata. Deci ne rugăm: eu, dl Laurian, Hodoș, Roman și toți ca să faci măcar estimp sacrificiul și să ostenești încoace".[215] Dar Timotei Cipariu nu a venit la Academie la acea sesiune din septembrie 1868. În acea perioadă la Blaj autoritățile întreprindeau o anchetă în problemele *Pronunciamentului* din 3/15 mai 1868 în care erau implicați mai mulți canonici și profesori.

[215] *G.B.C. X*, p. 84.

Bariţiu, bun prieten cu T. Cipariu şi vechi colaboratori, îi mărturiseşte acestuia, că nu va avea linişte şi odihnă până când nu îi va vedea dicţionarul tipărit. De aceea îl roagă să aducă cu el şi manuscrisul dicţionarului pentru orice eventualitate. Îl asigură pe *prelat* că dacă va fi trebuinţă de apărarea *opului* său, el, Roman şi Hodoş îl vor apăra cu viaţa pentru a obţine publicarea lui, indiferent unde va fi tipărit.

Dar Cipariu a lipsit şi de la sesiunea Academiei Române din septembrie 1869. Cauzele absenţei i le explica însuşi prelatul lui Bariţiu într-o scrisoare din 1 XI 1869: supraaglomerarea cu munca şi boala. Era, de fapt, un răspuns la o scrisoare mai amplă pe care i-o trimisese Bariţiu în 10 X 1869 lui Cipariu.

Din această scrisoare a lui Bariţiu, reiese clar că Academia Română era măcinată de contradicţii interne, dar expusă şi unor pericole din exterior, mai ales din partea Austriei, dar şi a Rusiei şi Turciei.

În anul 1868, guvernul Brătianu, supus acestor presiuni din exterior foarte puternice, nu a îndrăznit să aprobe convocarea sesiunii Academice, deşi numai cu un an înainte inaugurarea acesteia cunoscuse proporţiile unei adevărate manifestări a unităţii naţionale. Intervenţia energică a domnitorului a determinat însă guvernul să convoace adunarea Societăţii Academice. Lui Bariţiu îi era cunoscut acest lucru încă din anul 1868, dar i-l comunică lui Cipariu numai cu un an mai târziu. „Încă din anul trecut – scrie Bariţiu – ne spusese fostul ministru de culte, ba şi Brătianu, că ei numai provocaţi de domnitorul au cutezat a ne mai conchema”.[216]

În aceeaşi scrisoare din 10 octombrie 1869, Bariţiu ii scrie despre comportamentul inconstant a lui Ion Heliade Rădulescu, preşedintele Academiei de atunci, cum şi-a dat demisia, apoi a revenit asupra ei, despre cererile exagerate cu privire la încasarea unor bani de la Academie etc. Bariţiu povesteşte despre faptul, că după încheierea totală a sesiunii, a mers la Ion Heliade Rădulescu ca să-şi ia rămas bun, iar acesta fiind atunci preşedintele Academiei i-a spus „Că pe el nu-l mai lasă ai săi ca să şadă cu noi la masă, că clerul încă e în contra, pentru că acela ne ţine de uniţi pe toţi ardelenii şi ungurenii, că, în fine, îşi va da demisiunea după ce va veni Domnul acasă”.[217] Îi mai scrie Bariţiu lui Cipariu, că a aflat şi despre o scrisoare secretă a mitropolitului prin care cerea Academiei „ca uniţii să fie îndepărtaţi cu orice

[216] *Ibidem*, p. 85.
[217] *Ibidem,* p. 87.

preț din România". Adversarii românilor ardeleni dacă au conștientizat, că românii din punct de vedere național sunt uniți, au încercat să acționeze prin dezbinarea pe cale confesională, promovând intrigi între uniții din Transilvania și ortodocșii din Principate. Cu timpul, a învins în atmosfera de lucru a Academiei, principiul non intervenției statului și a separării religioase în desfășurarea lucrărilor ei, iar marile puteri nu au mai intervenit nici ele.

Înainte de a merge mai departe, trebuie, însă, să subliniem, că în liniștirea lucrurilor în Academie și a celor ce acționau din afară, un rol deosebit revine lui Barițiu și publicisticii pe care a avut-o la dispoziție: „Transilvania", revista „Astrei", care apare în 1868 și „Observatorul", care a fost proprietatea lui. În ambele publicații, dar mai ales în revista „Transilvania", ardeleanul Barițiu a publicat informații ample, începând cu dezbaterile anuale ale Academiei, popularizând acțiunile ei și aducând la cunoștință cele mai multe realizări pe care le-a avut în anii activității lui în Academie.

Sesizând momentele grele prin care trecea Academia în primii ani ai existenței ei, Barițiu scria într-un articol redacțional al *„Transilvaniei"* următoarele: „Precum în anul trecut nu ne ocupărăm în coloanele acestei foi mai nicidecum cu Societatea Academică Română, întocma eram determinați a urma din partea redacțiunii și în anul acesta. Credeam adică, cum că ne-ar fi fost peste putință a vorbi cât mai puțin despre activitatea sau neactivitatea din anul 1868 a membrilor Societății Academice Române, fără ca să nu fim constrânși a descoperi batjocura și insulta morală la care fu supusă acea Societate în anul trecut, atât din partea unor membri ai săi, dintre care unul își și dete demisiunea, cât și din partea unor „patrioți literați" și „neliterați". Într-aceea, văzând noi că alte foi periodice românești simt mare plăcere a se ocupa de numita Societate și că doresc a fi informați bine despre activitatea ei, observând însă, totodată, că mai toate foile periodice câte au vorbit până acum despre Societatea Academică, se află în neștiință despre cumplitele *cabale* țesute asupra Societății Academice Române și despre amenințarea atât de afară, cât și din lăuntru a *vieții* acelei societăți, rugăm pe toți românii de bună *credință* și luminați pe atâta încât să cunoască ce înseamnă pentru un popor una *societate științifică*, ca să binevoiască a mai fi cu puțină răbdare de câteva săptămâni când apoi sperăm că se va descoperi adevărul în toată golătatea sa. Deocamdată fie de ajuns a ne însemna unele fapte complinite din anul trecut".[218]

[218] „Transilvania", II, 1869, nr. 16, 15 august, p. 186.

Bariţiu va fi de acum încolo nu numai cel mai activ membru transilvănean al Academiei Române, ci şi cel mai activ ziarist care a informat pe larg despre activitatea Academiei Române pe care el a considerat-o, pe bună dreptate, un for ştiinţific al tuturor românilor de pretutindeni, indiferent în ce ţară locuiau. „Transilvania", revista Astrei a fost, *putem spune*, o adevărată tribună, o veritabilă cronică multilaterală a activităţilor ca şi publicaţiile Academiei Române de la Bucureşti, ce ii aparţineau.

Atât Academia Română, cât şi „Asociaţia transilvană pentru literatura română şi cultura poporului român" s-au înfiinţat în condiţii identice, au avut aceeaşi orientare fundamentală, cultivarea limbii şi promovarea istoriografiei naţionale, sprijinindu-se reciproc, păstrându-şi însă caractere definitorii distincte; ele vor colabora strâns potenţându-şi forţele prin diferite forme de colaborare, schimb de publicaţii şi produse ştiinţifice.

Bariţiu va fi timp de aproape 30 de ani persoana principală prin intermediul căreia se va face schimbul de cărţi, reviste şi diferite alte publicaţii între Academie şi biblioteca *Astrei* sau între oamenii de cultură români de pe ambii versanţi ai Carpaţilor. El acţiona fie în nume propriu, mijlocind obţinerea de către intelectualii transilvăneni a unor cărţi din Principate, fie pentru obţinerea de către aceştia de cărţi ale ardelenilor, fie însărcinat cu această problemă de către Delegaţiunea Academică (Prezidiul Societăţii Academice Române).

Într-o scrisoare datată Braşov, 11 nov. st.n 1871, Bariţiu îi scria lui Timotei Cipariu, că delegaţia academică l-a însărcinat a-i înainta „1 pachet de exemplare din *Dicţionar*[219] şi *Glosar*[220], conform adresei deschise pe care o aflai în pachetul comun împreună cu cea sunătoare pentru mine".

La acelaşi pachet îmi luai voia a mai adăuga şi 10 exemplare din G. Lazăr[221], pentru care rog pe *d-n* profesor Moldovan[222] ca, numai dacă îi este cu

[219] Laurian August Treboniu, Massim Ioan C., *Dicţionariul limbei române, după însărcinarea dată de Societatea Academică Română*, Bucureşti I, 1871; II Bucureşti, 1877.
[220] Laurian August Treboniu, Massim Ioan C., *Glosariu care cuprinde în sine vorbe din limba română străine prin originea sau forma lor, cum şi cele de origine înduoioasă, după însărcinarea dată de Societatea Academică Română,* Bucureşti, 1871.
[221] George Sion, *George Lazăr şi şcoala română, Discurs de recepţiune în Societatea Academică Română [a lui Petrache Poenariu], urmat de discursul ţinut la această ocaziune de G. Sion în şedinţa solemnă de la 8 sept. 1871, Cu portretul lui G. Lazăr şi anexe,* Bucureşti 1871.
[222] Ioan Micu Moldovan.

putință, să binevoiască a le desface pe acolea cu câte *10 cr. val. austriacă*, și la 10, gratis 1. Această cărticică e proprietate a bietului coleg G. Sion, carele, fie știut numai la noi, în urma unei mari fatalități, ajunse aproape la sapă de lemn, adică ca cei mai mulți *literați*, adică *poeți*"[223].

Barițiu le amintește, că cei din principate le-au trimis ardelenilor multe cărți. Acum să facă și ardelenii ceva pentru ei. A primit de la G. Sion 350 de exemplare, din care 10 exemplare le-a trimis la Blaj.

Deși Barițiu, trimitea această scrisoare lui T. Cipariu, după ce trecuseră aproape două luni de la dezbaterile furtunoase, de la ședințele Societății Academice Române din 1-13 septembrie 1871, el se găsea încă sub impresia neplăcută ce au făcut-o acestea asupra lui. Aceste dezbateri foarte aprinse și pe alocuri pătimașe au avut loc asupra Dicționarului întocmit de Laurian și Massim.

Barițiu îi destăinuiește lui Cipariu că înainte de începerea dezbaterilor de la Academie regreta că nu insistase pe lângă prelat să-l convingă să vină cum o putea la sesiunea de toamnă a Academiei.

Dar datorită celor ce se întâmplaseră în cadrul ședințelor din perioada 1-13 septembrie 1871 „după ce adecă noi, A. Papiu și Hodoș, le-au cășunat nu a combate cum se combate, ci a tortura mai vârtos pe d. Laurian și pe Massim, punându-i cum s-ar zice pe grătar ars, m-am mustrat eu pe mine și mi-am zis că eram sa-ți fac un mare rău. Totodată, ți-am admirat finul tact și presimț, căci ai prevăzut multe încă din 1867. În 1868 am văzut și eu unde merg lucrurile, dară am tot sperat că doară-mi va succede rolul de mijlocitor. A mers – recunoaște Barițiu – până la un loc, până mai aveam a face cu nefericitul Eliad. Acum însă când chiar ardelenii se scoală în capul unui ardelean de mari merite, voi fi necesitat să apuc și eu *alt metod*; apoi iasă unde va ieși"[224].

Dar G. Barițiu a continuat să-și desfășoare toate activitățile, obiectivele și sarcinile care-i reveneau în calitate de membru al Academiei, disciplinat, corect, uneori chiar cu exces de zel, supărarea i-a trecut, academicienii români și-au învățat și ei – am putea spune – lecțiile, iar învățatul ardelean a devenit apreciat, iubit, stimat, bucurându-se de aprecieri superlative și recunoaștere morală și materială din partea tuturor academicienilor români ai celei de a doua jumătăți a secolului al XIX-lea.

[223] *G.B.C. X*, p. 88.
[224] *Ibidem,* pp. 88-89.

Referindu-se la calitățile lui Bariţiu, unul din profunzii cercetători ai operei academicianului român scria că: „În cele din urmă, Bariţiu, spirit realist şi *suplu*, nu putea să nu evolueze, adică să facă abstracţie de împrejurarea că dicţionarul şi glosarul lui Laurian - Massim nu putea fi acceptat în forma în care se prezenta; ba încă să fie tradus în latină, franceză şi germană, aşa cum se mai plănuia şi în 1871. La propunerea plenului Academiei – care între timp îşi schimbase într-o anumită măsură compoziţia – se constituie în 1874 o comisie însărcinată să revizuiască lucrările efectuate în acest sens. Din ea făcea parte şi Bariţiu, care *conchidea* că nu l-a mulţumit nici pe el felul cum a fost realizat dicţionarul de autorii săi, … Bariţiu îl îndeamnă pe Laurian – care pretindea că în ştiinţă nu funcţionează principiul majorităţii – să nu se opună discutării ideilor sale în materie de ortografie. Nu acceptă, apoi, în anii următori, propunerea acestuia şi a lui Massim, ca lor să li se încredinţeze alcătuirea unui dicţionar latin-român. Ar fi însemnat ca ei să exercite un adevărat monopol în sânul Academiei”.[225]

Proiectul de dicţionar întocmit de Laurian - Massim s-a terminat în 1877. Bariţiu a colaborat efectiv la întocmirea lui, a adunat materialele pentru literele L si M.

Au fost mult discutate de-a lungul câtorva ani în cadrul sesiunilor Academiei şi alte lucrări în domeniul filologic. Se detaşează în această direcţie lucrarea lui Timotei Cipariu, *Gramatica limbei române, Partea a II-a Sintetica*, tipărită pe spezele *Societăţii Academice*, căreia autorul i-a trimis-o prin Ioan Micu Moldovan.

Într-o scrisoare datată Braşov, 24 oct. 1876, Bariţiu îi scrie lui Ioan Micu Moldovan despre „intriga mizerabilă” pornită împotriva Sintacticei lui Timotei Cipariu, despre disensiunea provocată între Societatea întreagă şi între membrii săi A.T. Laurian şi Massim, cei doi autori ai *Dicţionarului limbii române*, mult criticat la vremea sa pentru exagerările latiniste.

Dar relatând despre cearta dintre Societatea Academică şi cei doi membrii ai săi: Laurian A.T şi Ioan C. Massim, Bariţiu îi şi apără în acelaşi timp. Amândoi erau extrem de bolnavi şi surescitaţi din cauza intensei munci depusă la redactarea dicţionarului. Despre A.T. Laurian scria că acesta a fost „atacat iarăşi de vechiul său *morb*, migrena, cu obstrucţiuni şi de insomnii cu lunile”

[225] Cf. George Emil Marica*, Studii de istorie şi sociologia culturii române Ardelene din sec. XIX-lea,* vol. II, Cluj-Napoca, 1878, pp. 99-100.

întregi, violent și din natură, în sesiunea aceasta ajunsese la atâta, încât bătea cu pumnul în masă, ne insulta ca pe niște „copii mucoși", iar cu prilejul numirii de membri noi, din cauză că era propus un fost profesor pe care el nu-l agrea, i-a numit pe toți „complici la hoții", Ioan Massim, la rândul lui, „ruinat cu totul prin excesiva *laboare* la *Dicționar*, - atacat cevași de apoplexie, alterat chiar în scaunul minții prin moartea celor trei copii ai săi, ne insulta cum ii venea la gură, când putea să vorbească".[226] În cele din urmă, mânia celor doi se concentră asupra lui Barițiu, învinuindu-l că ținea „cu boierii" și că „de ce nu se certa și el cu ei". Pentru Barițiu boala și ieșirile celor doi erau „un lucru trist"; care amintea de soarta altor academicieni ce s-au îmbolnăvit de excesul de muncă și au și decedat: I.H. Rădulescu, Gavriil Munteanu, Papiu Ilarian.

Barițiu îi relatează lui Ioan Moldovan că într-o ședință privată, el i-a criticat dur pe cei ce se opuneau premierii Gramaticii lui T. Cipariu.

Barițiu crede că T. Cipariu, luând cunoștință din presă și din relatările participanților la sesiunea anuală a Academiei nu a răspuns la întrebarea ce i s-a transmis prin I.M. Moldovan prin care i se cerea „ca în caz când s-ar îndestula cu „recompensă" în loc de „premiul legal care-i compete, să dea voie Delegațiunii să-i desigileze epistola".[227]S-a ajuns la această situație, deoarece pusă la vot problema acordării unui premiu pentru publicarea *Gramaticii* lui Cipariu s-a comis o eroare, care contrazicea regulamentul. Iar „Eroarea comisă la vot contra regulamentului nu se mai poate corege exact conform legii, decât numai în sesiunea viitoare, în care ar fi să se rezume, să se dea vot nou. Domnul autor va face cum va ști înțelepțește".[228]

În calitatea de membru al comisiei de reviziune a *Dicționarului*, Barițiu mai are însă și altă întrebare. El a fost delegat să-l întrebe pe canonicul preposit să binevoiască a arăta: „nu cumva ar fi aplecat a ceda Dicționarul său Societății Academice, și, în caz de așa, cu ce condițiuni".[229]Are nevoie de un răspuns pentru ca în cazul în care noul președinte (Ion Ghica) ar convoca o ședință extraordinară să se poată discuta și această problemă. Dacă cumva Cipariu nu a mai lucrat la Dicționar, în ultimul timp, secția de revizuire a dicționarului, va fi de acord și cu vocabularul de cuvinte vechi până la anul 1700, despre care relata

[226] *G.B.C. X,* p. 412.
[227] *Ibidem,* p. 411.
[228] *Ibidem,* p. 412.
[229] *Ibidem.*

canonicul blăjean încă în 1867. Comisia cerea un răspuns clar, pentru a ști dacă poate conta pe el sau se va apuca cu membrii săi de elaborarea sa.

Concomitent cu preocupările pentru bunul mers al Academiei Române, Bariţiu este preocupat şi de reorganizarea şi funcţionalitatea secţiilor ştiinţifice ale Asociaţiunii prevăzute încă în statutul întocmit în anul 1861. În acea perioadă, Bariţiu încă mai avea greutăţi în a le dovedi intelectualilor transilvăneni, că şi ei erau obligaţi să furnizeze manuscrise cu materiale publicistice pentru *„Transilvania"* foaia Asociaţiunii, prevăzută şi ea în statutele acesteia. Dacă intelectualii ar colabora mai mult la „Transilvania", spune Bariţiu, lui i-ar rămâne timp mai mult pentru a se preocupa de treburile Asociaţiunii, de a se lupta cu birocraţia autorităţilor şi cu treburile Societăţii Academice Române.

Într-o scrisoare expediată din Braşov în data de 21 decembrie 1876, aceluiaşi I.M. Moldovan, G. Bariţiu îi transmite că toţi care au de primit bani de la Academia Română îi vor primi cu siguranţă. Lipsa preşedintelui, Ioan Ghica plecat din ţară cu misiune diplomatică, la Londra şi lipsa vicepreşedintelui a cauzat această întârziere.

Între timp, Timotei Cipariu şi-a dat acordul pentru *desigilarea* plicului în care se găsea manuscrisul. Ceea ce înseamnă că a acceptat ca „Gramatica ..." să fie tipărită pe spezele Academiei. Iar prin intermediul lui I.M. Moldovan şi-a exprimat temerea că la Bucureşti s-ar interveni în manuscrisul lucrării sale: *„Gramatica limbii române. Partea a II-a Sintetica"*. Temerea exprimată a ajuns, desigur, şi la urechile lui Bariţiu. El va răspunde, asigurându-i pe Moldovan şi pe Cipariu că aşa ceva nu se va întâmpla. „De aceea – scrie academicianul român – ce prepune (presupune - n.ns. T.I) dn. prepozit n-are să se teamă cu nimic. Tocma din contră. Toţi membrii *Societăţii Academice* s-au indignat foarte la toate ocaziunile că d.d. Laurian şi Maxim au cutezat *toties quaties* a forfeca, schimba, corege, derege manuscriptele altora după placul d-lor, care şi fu una din cauzele principale ale delăturării d-lor din Delegaţiune. Astăzi, îndată ce d-n prepozit ar declara rotund: «nu sufăr să mi se schimbe şi foarfece nimic» s-ar observa cu exactitate la *Academie* şi oriunde"[230].

Bariţiu şi Delegaţia Academiei au luat toate măsurile pentru tipărirea „Gramaticii limbii române..." a lui Timotei Cipariu, şi nimeni, nu a intervenit „cu foarfecele" aşa cum i s-a promis şi cum era şi normal într-un asemenea caz.

[230] *Ibidem*, p. 416.

Urmărind corespondența dintre G. Bariţiu şi I.M. Moldovan din anul 1877, ne dăm seama că aceşti doi mari prieteni ai învăţătului de la Blaj s-au preocupat împreună şi de publicitatea, vânzarea şi stabilirea comisioanelor ce reveneau Societăţii Academice, agenţilor de vânzare etc. Într-un schimb de scrisori cu I.M. Moldovan, Bariţiu îi transmitea acestuia că toate informaţiile cu privire la vânzarea cărţii către Delegaţiunea Academiei le va transmite el. *Despre* vânzarea cărţii îl informează că G. Sion, secretarul Academiei i-a scris „că nu crede că din această carte să se poată vinde în România mai mult de 50 de exemplare; speră însă că, cu atât se vor vinde mai multe dincoace. Aşa, pentru noi e totodată un punct de onoare ca să desfacem acea *Sintactică*. Las că dincolo mai toate cărţile strict ştiinţifice se vând foarte rău, dară apoi din ceea ce iese din Transilvania e considerat pare că nici nu ar fi românesc. Nu ştiu cât va mai ţinea lucrul acesta, dară văd că ţine cu *cerbicie*. Adevărat că şi diferim tare în stil şi în tot modul de a ne exprima”[231].

Acest schimb de scrisori dintre Bariţiu şi I.M. Moldovan avea loc în preajma începerii războiului de independenţă româno-turc din anul 1877. Se simte aceasta din schimbul de scrisori dintre cei doi ardeleni, membri ai Societăţii Academice Române. Într-o scrisoare din Braşov, datată 1 mai 1877, Bariţiu îi comunică lui I. Micu Moldovan că la cererea lui George Sion, secretarul Academiei de atunci, a suplimentat cererea din *Gramatica p. I* a lui Cipariu cu 100 de exemplare, fără a mai întreba pe nimeni. E drept, a pus condiţia ca Delegaţiunea să acorde un rabat de 25% pentru românii transilvăneni. *Gramatica* se vindea şi aşa – după spusele lui G. Sion – foarte prost în România. Dar din context reiese că Bariţiu s-a grăbit cu comanda în primul rând datorită împrejurărilor politice în care se găsea România în acel moment. Iată ce scria el în acest sens: „Eu, cumpănind toate împrejurările, fără să mai aştept învoirea dv. îi răspunsei că dacă Delegaţiunea acordă 25% să transmită şi lui partea a I-a 100 es., pe adresa d-tale. Ca să tac de altele, lucrurile se pot întoarce (prevedea intrarea României în războiul balcanic din 1877, n.ns.T.I.) şi aşa încât *fruntariile* să se închidă mai mult timp, şi, ferească D-zeu, ca să fie bătălii chiar în împregiurul capitalei; pericole de incendiuri teribile, mai ales când ar apuca turcii de la Giurgiu spre capitală, căci ei sunt foarte *dedaţi* a pune foc pe unde ajung în ţări cristiane”[232].

[231] *Ibide,* p. 419.
[232] *Ibidem,* p. 420.

Izbucnirea războiului, se temea Bariţiu, comunicându-i aceasta şi lui I.M. Moldovan îi va împiedica pe cei de la Academie să-i plătească premiul de 8000 lei noi acordat lui T. Cipariu pentru *Gramatica limbii române.*

„Afacerea cu premiu? Nu mă surprinde; mă temeam eu de aşa ceva. Dară nici nu mă mir. În adevăr Delegaţiunea poate plăti numai când primeşte şi ea banii. Estimp nu cred să ia nici o subvenţiune de la stat ... În tot cazul, premiul se va număra şi *corectura* încă se va plăti. Bugetul este! – garanta Bariţiu – Cifrele din el sunt legitimate”[233]. Premiul lui Cipariu i-a fost într-adevăr plătit cu întârziere, fiindcă era criză de numerar, urmând să-i fie plătit în obligaţiuni de stat, dar care în timpul războiului, erau slab cotate. Pentru a-i liniști pe colegii săi ardeleni, Bariţiu le comunică faptul că şi hârtia pe care le-o furniza el, de la fabrica din Zărneşti se plătea cu întârziere de aproximativ trei luni.

Într-o altă scrisoare din 22/10 mai 1877, Bariţiu îi comunica lui I. Micu Moldovan că G. Sion, secretarul Academiei, îl întrebase pe el dacă ar fi de acord ca preţul *Sinteticei* lui Cipariu, „să se compute în cei 8000 lei noi”, suma premiului acordat pentru publicarea ei. Deşi deranjat la această întrebare, Bariţiu, la rândul lui, îl întreabă şi el pe I.M. Moldovan ce părere are cu privire la această propunere.

De această dată, el spune că nu poate da un răspuns, că el doar atâta presimte, „că până la încasarea acestei sume va mai trece timp”. Apoi explica şi de ce. „Armata noastră română (deci Bariţiu considera armata statului român de peste Carpaţi ca fiind armata tuturor românilor, a românilor de pretutindeni n.ns. T.I.) costă pe fiecare zi 200 mii lei noi, pe cât timp va dura *belul* şi eu mă tem că va dura mult, cu *cerbicie* extraordinară şi, în parte, pe exterminare, ca orice *bel* cu turcii, care fac şi acuma, ca în secolul trecut şi cu turcii noştri în 1848/49. Iară românii încă sunt înverşunaţi până la extreme, iară nu, precum mint infamele ziare din Cluj etc., că ar dezerta”[234]. Bariţiu avea în vedere aici ziarul aristocratic Ébredes din Cluj, care scrie la 20, 21 V 1877 enormităţi despre dezertări masive din armata română. Minciuni demascate în *Gazeta Transilvaniei XL* din 27/15 1877.

Într-o altă scrisoare din 7 nov. 1877, adresată lui Timotei Cipariu, Bariţiu îşi exprimă supărarea pentru că, până la acea dată, prelatul de la Blaj

[233] *Ibidem*, p. 421.
[234] *Ibidem*, p. 422.

încă nu primise premiul de 8.000 lei noi, acordat de Academie pentru *Gramatica limbii române, Partea a II-a Sintetica*, București, 1877. „Din această cauză Delegațiunea fu mustrată în două ședințe destul de greu. În urmă însă – continuă Barițiu – tot a rămas să te roage ca, în considerațiunea prea grelelor împrejurări în care se află țara, unde aurul a dispărut din circulațiune și se mai vede numai la «haita» și «potaia» uzurarilor, să binevoiești a primi premiul în franci de argint, iară dacă nu-ți convine argintul aici la noi să te înduri, în interesul fondului Societății Academice, a suferi pierderea diferenței de *agio* ce va fi, ca să cumpere aur cu argint. Voind a face acest sacrificiu din partea domniei tale, vei putea primi îndată suma ce va rezulta din acest schimb"[235]. Barițiu îi comunică faptul că și delegații la sesiunea anuală a Academiei au pățit-o cu diurnele lor, deoarece toată averea Academiei se află numai în obligațiuni, bonuri și cupoane. Li se dădea foarte rar de la tezaur argint; doar când mergea personal Ioan Ghica, președintele Academiei de atunci. Barițiu, îi atrage totuși atenția lui Cipariu, că G. Sion i-a scris „că dacă se va introduce hârtia – monedă, va fi și mai rău. Deci prelatul să gândească bine ce răspuns va da și care variantă îi convine.

În primii 10-12 ani de existență a Societății Academice Române, George Barițiu călătorea des la București. Pe lângă că era membru al Societății Academice Române, el mai era și director al fabricii de hârtie de la Zărnești, iar legăturile cu clienții din București, care cumpărau hârtie de la fabrica amintită le ținea tot el. Mai ales că printre clienții fabricii se enumerau Societatea Academică Română și ziarul „Românul" din București al lui C. A. Rosetti, ziar la care Barițiu a publicat multe corespondențe despre situația social-politică din Ardeal.

Prezența mai frecventă a lui Barițiu la București, îi permitea acestuia să le furnizeze știri membrilor Academiei ce locuiau în Transilvania, punându-i în situația de a cunoaște cele ce se petreceau și hotărârile luate în plenul Adunărilor generale anuale, atunci când lipseau de la ședințe. Astfel, în aceeași scrisoare din 7 noiembrie 1877, amintită mai sus, Barițiu îi relatează lui Timotei Cipariu că de la Delegațiunea Societății Academice a primit, prin secretarul general George Sion un ordin emis în 13/25 octombrie 1877 în care se spunea că Societatea Academică a luat decizia „ca nou aleasa comisiune lexicografică să-și înceapă activitatea sa numai cu adunare de material, iar în acel material

[235] *Ibidem*, p. 91.

adunat de academicieni și de alți literați, să predomine materialul adunat din cărțile vechi, anume cele din secolul al XVI-lea și al XVII-lea. Fiind însă acestea foarte rare, câteva din ele și anume din cele mai mici, să se transcrie în litere latine, dar să se tipărească în paralel și cu litere cirilice și încă cu cele vechi, care să se toarne din nou. S-a hotărât să se aleagă din fiecare provincie câte o carte veche în scopul arătat mai sus. În scrisoare se spune că Delegațiunea l-a ales pe Coresi, Pravila mică de la Govora, tipărită în 1640 la Govora, traducere din slavonă, făcută de Mihail Moxalie, a unor legiuri bizantine de drept bisericesc; Divanul lumii de Cantemir, adică Divanul sau Gâlceava înțeleptului cu lumea a lui Dimitrie Cantemir, apărută în 1698; Psaltirea în versuri a mitropolitului Moldovei, Dosoftei.

Barițiu a fost împuternicit de Delegațiunea Academiei să-l convingă pe Cipariu, „să binevoiască a recomanda din secolul al XVII-lea o carte mică, tipărită în Transilvania, de exemplu, una psaltire sau altceva, dacă are ceva, că Academia «nu prea avea». Barițiu îl informează că «a frunzărit prin Dizertația fericitului Dr. V. Pop» (Disertație asupra tipografiilor românești, 1838 n.ns.T.I) nu a găsit nimic semnificativ. Totuși din acea disertație, el avea «Scurtul *Katekismumului*» cu răspuns etc., tipărit în 1656, despre care credea că este ediția a II-a «din cel calvinesc», cu «predoslovia» lungă și o ceartă cu moldovenii, după care urmează «*Katekismumul*». Această carte – explică Barițiu – considerată din punctul de vedere al *lexicografilor* noștri, are acel merit că cele două părți nu sunt traducțiuni, ci, certe, *originale*. Dară mie – continua Barițiu – mi-ar veni peste mână ca să văz tipărindu-se, cu spezele *Societății Academice Române* macramenturi calvinești”[236]. Dar, exprimându-și părerea, Barițiu precizează că aceasta este doar o opinie a sa, cuvântul decisiv îi aparține însă lui Timotei Cipariu. El, Barițiu își va subordona opinia sa necondiționat opiniunii canonicului, rugându-l să binevoiască a-i numi din secolul al XVII-lea vreo carte românească spre a se retipări de către Academie. Această scrisoare către Cipariu i-a fost trimisă de Barițiu după ce a fost întocmită o nouă comisie lexicografică în anul 1877, care a schimbat-o pe cea din 1874.

Această nouă comisie nici nu a apucat să înceapă ceva. Mai târziu va ieși la iveală că nici Hașdeu nu va putea duce la bun sfârșit *Magnum Etymologicum*, fapt pentru care Barițiu, nu-l va cruța nici pe el, cu toate legăturile personale dintre ei, după cum nici pe Laurian, vechi prieten și colaborator nu l-a cruțat, la

[236] *Ibidem*.

rândul lui, deși acestuia i-a găsit și circumstanțe atenuante, cauzate de boala de care suferea permanent.

În 1879, Bariţiu a fost desemnat preşedintele unei comisii compusă din 7 membri, care să revizuiască vechea ortografie etimologică greoaie a publicaţiilor Academiei, avându-l pe Titu Maiorescu ca secretar (actuar). Dar şi lucrările acesteia s-au tergiversat datorită diferenţelor de păreri. Abia în 1880 s-a ajuns în cadrul comisiei la un compromis – o ortografie tot etimologizantă, dar de caracter moderat – rămânând însă probleme nerezolvate, amânate pentru viitor – Laurian s-a situat în continuare pe poziţia sa intransigentă, refuzând să participe la discuţii.

Bariţiu, la rândul lui, respinge şi acum fonetismul ca atare, pe motivul că prin anarhia pe care ar încuraja-o ar duce la apariţia mai multor idiomuri româneşti. Obiecţii ce se potriveau mai degrabă latiniştilor. De fapt, Bariţiu greşea când nesocotea marea omogenitate şi unitate a graiului românesc, greşeală care provenea din faptul că el considera că românii trebuie să facă distincţie între limba maternă şi cea literară, pe care o numeşte naţional-românească. Aceasta din urmă trebuie învăţată, aşa cum fac toate popoarele, altfel nu o vom şti niciodată. Era o atitudine consecventă din partea unui gânditor perspicace, cu gândire – suplă şi flexibilă, profundă în general. Exegeţii operei lui o consideră mai degrabă o atitudine de încăpăţânare pornită dintr-un spirit local, aproape a unei idei fixe. Şi aceasta o făcea el în timp ce fonetismul, evoluţia ortografiei româneşti îl dezminţeau.

Faptul că Bariţiu ne furnizează prin publicistica sa multe informaţii referitoare la problemele lingvistice, nu se datorează unor preocupări deosebite ale lui ca filolog şi lingvist. El s-a aflat la Academie într-o atmosferă şi un mediu în care filologia şi lingvistica au ocupat forul academic şi universitar într-o măsură deosebit de mare, în condiţiile în care naţiunea română îşi crea un drum propriu şi în acest domeniu al culturii şi ştiinţei româneşti. Românii se găseau în situaţia când în rândurile elitei intelectuale şi în învăţământul din ţările române – dar şi în biserica românească – au dominat când slavonismul, când elenismul, când limba şi cultura franceză, iar în Transilvania s-a încercat chiar secole de-a rândul ca românilor să li se impună exclusiv limba maghiară sau germană. Ca profesor şi publicist, Bariţiu era obligat să ţină pasul cu progresele limbii române şi s-o impună pe aceasta în publicistica, ştiinţa şi cultura românească. Informaţiile răspândite şi făcute cunoscute şi punctele de

vedere expuse în dezbaterile Academiei de la București aduse la cunoștința publicului au fost multiple și foarte frecvente; ele răspundeau unor cerințe ale momentului.

4.3. Adevărata măsură a contribuției barițiene la funcționarea și dezvoltarea Academiei Române a fost aceea din domeniul istoriografiei

Dar adevărata măsură a lucrurilor, contribuția cea mai importantă a dat-o G. Barițiu în cadrul Academiei în domeniul istoriografiei. Domeniul istoriei, după cum a explicat, el însuși, constituia punctul forte al tuturor activităților sale. Prin istorie el nu înțelegea a sta la masa de scris și a elabora cărți și tratate de istorie. Mai ales în vremea sa, el considera că istoricul trebuie să adune materiale din arhive, să le colecționeze, să le clasifice, să meargă pe teren pentru a face săpături arheologice, să culeagă și aici materiale, să le ordoneze, să le studieze, să le interpreteze, etc. Istoria trebuia să beneficieze de instituții speciale de cercetare, muzee, șantiere arheologice, din care popoarele, națiunile, etniile să afle de unde vin fiecare, cine le-au fost strămoșii, care le-a fost contribuția pozitivă la progresul material și cultural al umanității etc. Când subliniem contribuția lui Barițiu la studierea istoriei în cadrul *Societății Academice Române* nu avem în vedere doar faptul că a scris un apreciabil număr de rapoarte și relațiuni pe teme istorice sau comunicări științifice în domeniu. Avem în vedere și faptul că în secția istorică a Academiei a avut de la început un rol conducător, fiind mereu ales vicepreședinte sau președinte al acesteia. În cadrul instituțional al Academiei, respectiv a secției istorice, Barițiu a contribuit la crearea unui climat favorabil cercetării istoriei în general, iar colaboratorii săi de la Academie din toate țările române au contribuit și ei la crearea unei atmosfere favorabile prin propriul lor aport. Dacă până nu de mult se putea spune că „informațiile pe care le-a dat el despre secția istorică sunt relativ puține, întrucât această secție nu a dat prilej la discuții și dispute", astăzi nu mai putem spune acest lucru. Cele 10 volume apărute sub titlul „George Bariț și Contemporanii săi", care cuprind corespondența trimisă și primită de-a

lungul întregii sale vieți completează cunoașterea activității în domeniul istoriei din cadrul Academiei[237].

Anul 1878 este anul în care viața și activitatea lui George Barițiu începe să se împletească și mai mult cu activitățile Academiei; atât din punct de vedere științific, cât și în angrenajul activităților instituției ca atare. Între timp, fabrica de la Zărnești își încetase activitatea, rămânându-i timp mai mult pentru a se implica în activitățile Asociațiunii și ale Academiei, paralel cu activitățile în cadrul P.N.R și a mișcării memorandiste. E drept, din anul 1878 până în 1885, el va edita ziarul „Observatorul". Dar acesta devenea și un avantaj, deoarece prin intermediul lui, ca și al „Transilvaniei", se realiza informarea publicului transilvănean cu privire la multiplele activități ale Societății Academice Române și a participărilor rodnice ale învățaților ardeleni la dezvoltarea științei și culturii românești. Începând cu anul 1878, George Barițiu va avea o persoană din familie care va ocupa un post de funcționar în aparatul administrativ al Societății Academice Române. Este vorba de Constantin Iuga, ginerele său, care din anul amintit va ocupa postul de casier al Societății Academice Române la București[238]. Din primele scrisori ale lui Barițiu, din corespondența cu

[237] Vezi: *George Bariț și contemporanii săi vol. I-X.* Fără această ediție, încercarea de a prezenta date despre viața și activitatea lui G. Barițiu ne-ar fi fost imposibilă. Poate nici nu am fi încercat-o niciodată. De aceea tuturor celor ce au înfăptuit această grandioasă operă, le rămânem veșnic datori. T. Ionescu.

[238] Constantin Iuga (Costi), a fost fiul marelui negustor brașovean, Ioan Iuga, de la care ginerele lui Barițiu a moștenit o mare avere, dar pe care a pierdut-o investind-o în fabrica de hârtie de la Zărnești. Barițiu l-a influențat pe Constantin Iuga să intre în asociație, care i-a adus falimentul. Devenit nu numai asociat, ci și ginere, Barițiu s-a simțit, desigur, obligat să-i aranjeze un post de funcționar. A reușit, spre sfârșitul anului 1878, să-i obțină numirea lui pe postul de casier al Academiei Române din București. Dintr-o scrisoare datată Sibiu, 10/22 III 1878, adresată lui Costi (diminutivul de la Constantin) aflăm că socrul său, Barițiu, i-a trimis o scrisoare de recomandare la Brașov, pe care, când va merge la București să o prezinte unui ministru (pe care în scrisoarea din 10/22 a III-a nu-l numește). În acest ministru, Barițiu are încredere mai mare decât în Ioan Brătianu. Dar nici nu i-ar fi de folos Brătianu, deoarece el îi putea da de lucru numai în administrația politică, care nu i se potrivea lui Costi (nu era de „temperamentul lui"). Îi recomandă să-i ceară de lucru ministrului o muncă în sectorul lucrărilor publice sau al finanțelor pentru care avea studii: 4 clase gimnaziale, 2 ani contabilitate și alte studii comerciale. Pentru purtare, caracter, Barițiu și-a luat „răspunderea asupra sa". Lasă la aprecierea ministrului în ce post să-l numească. Dar lui Costi nu-i recomanda nici la căile ferate să primească un post. Îi mai recomandă lui Costi să nu primească un post în capitală, ci la Ploiești, Buzău, Focșani, Pitești. Considera că ginerele său ar fi „mai apt pentru vreo contabilitate". Să facă lucru prompt. Să ceară oricum un oraș unde există școli pentru băieți și fete. Pentru a nu avea neplăceri pe parcurs va trebui să renunțe la cetățenia austro-ungară.

Constantin Iuga înțelegem că acesta i-a fost de mare ajutor în rezolvarea unor probleme practice legate de difuzarea „Observatorului" în București, de a face abonați, a încasa bani la timp pe abonamente, în aprovizionarea cu cărți a Academiei, în obținerea unor informații despre activitățile Academiei la care Barițiu trebuia să fie prezent etc.

Din corespondența cu Costi reiese adeseori cu câtă grijă acționa Barițiu atunci când era vorba de cheltuirea banilor Academiei. De exemplu, într-o scrisoare către Costi prin care-l anunța că a procurat niște cărți pentru Academie, Barițiu îi scria în 7 nov. 1879 următoarele: „Cărțile sunt acilea, dară nu vreau să fac Academiei speze cvadruple cu mutat și descărcat. Le voi trimite îndată ce calea ferată se va deschide regulat și definitiv"[239]. La sesizarea lui Constantin Iuga că bibliotecarul Academiei este nemulțumit, că Barițiu întârzie trimiterea cărților de la Sibiu, Barițiu i-a scris următoarele: „În afacerile Academiei! «Las să zbiere bibliotecarul cât va vrea: preste puține zile eu îmi voi justifica întârzierea cu trimiterea cărților în adresa către Delegațiune. Am așteptat și alte cărți tot pentru Academie, ca să le trimit deodată, că eu nu am timp ca să fac expedițiuni multe»"[240].

Proaspăt angajat la Academie, Constantin Iuga primește multe sfaturi de la socrul său cum să se comporte la serviciu și în relațiile cu superiorii. Socrul îl învăța să nu discute în contradictoriu cu colegii săi, să nu le asculte bârfele, să nu bârfească nici el: „Vezi și auzi toate, dară fă ca și cum nu ai fi văzut și auzit nimic. Vorbește numai din datorie, când iți cere oficiul. Prudență!"[241].

Constantin Iuga, la rândul lui, îl informa pe Barițiu că Delegațiunea Academiei îi dă mult de lucru. La aceasta Barițiu răspunzându-i îi scria: „Să te bucuri că Delegațiunea iți dă de lucru. Aceasta va fi un titlu mai mult ca la timpul său să cerem adaos la salariu. Numai înmulțindu-ți plata vei fi în stare să duci familia"[242]. Cu altă ocazie însă, Barițiu îl sfătuia să se ducă să vorbească cu președintele Delegațiunii să-i stabilească un program fix, bine reglementat. Programul să fie în așa fel întocmit încât Costi „să mai poată face și altceva". Altceva, însemna ca ginerele său să-i facă și lui unele servicii: să facă și să încaseze abonamente la „*Observatorul*", să expedieze cărți de la Academie către Barițiu, să anunțe funcționarii academiei cu privire la trimiterea de către Barițiu

[239] *G.B.C. VIII*, p. 79.
[240] *Ibidem*, p. 80.
[241] *Ibidem*, p. 82.
[242] *Ibidem*, p. 87.

a unor cărți către Academie, să ia măsuri pentru a i se trimite procesele-verbale ale Sesiunilor Academiei, invitațiile pentru a participa la acestea etc.

Din corespondența dintre G. Barițiu și Constantin Iuga, reiese clar faptul, că opinia publică românească din Ardeal se interesa și urmărea cu atenție evoluția unor dezbateri din Sesiunile anuale ale Societății Academice Române. Iată două exemple ce reflectă aceasta, preluate din două scrisori expediate de Barițiu: „Dacă procesele-verbale ale Academiei nu au ieșit separat și dacă până acum nu s-au publicat în *Anale*, te rog să-mi trimiți cumpărând numere din Monitor și câți vor mai fi ieșit cu procese-verbale, drept la Sibiu, că am mare trebuință de acele procese-verbale, și mai vârtos de cele din urmă, despre ortografie, că în Transilvania s-au revoltat mai mulți literați asupra proiectului, apoi mă înjură și pe mine, dară mai vârtos pe Babeș. Eu mă voi apăra cu energie. Va urma luptă înfocată”[243]. Dar C. Iuga nu a fost punctual în a-i trimite în timp scurt procesele-verbale cerute de Barițiu. Acesta revine din nou într-o altă scrisoare din 1/13 iunie 1880, cu aceeași cerere, explicându-i că „În această țară se interesează mulți români de lucrările Academiei, și publicarea lor *aici* o așteaptă mai vârtos de la mine”.

Tot Costi a fost acela, așa cum reiese din corespondența dintre el și Barițiu, care a accelerat formele pentru ca Barițiu să primească de la Academie suma de 600 fl v.a, în vederea finisării monumentului lui Alexandru Papiu Ilarian cu ocazia Adunării Generale a Astrei din 1881; de primire a 3000 lei în 1884, pentru plata adunării și copierii de documente istorice, elemente esențiale în compunerea istoriei patriei, ce vor trebui păstrate în arhiva națională etc.

După o viață de muncă, în care Barițiu era pus, adeseori, în situații de a-și încasa cu greutate banii pentru care muncise sau le furnizase unora sau altora ziare, cărți, articole de presă sau alte servicii, iată că la o vârstă de aproape trei sferturi de veac, el ajunge în situația de a fi plătit, uneori anticipat, alteori imediat, după ce a furnizat serviciile, dar și apreciat la justa sa valoare. Este cazul relațiilor sale pecuniare cu Academia Română, care-l plătea la timp și chiar anticipat, cu sume care reflectau o înaltă apreciere a muncii depuse de academicianul transilvănean. Barițiu considera sumele de bani ca fiind sume „generoase”. Noi credem, că nu erau „sume generoase” deloc, deoarece Delegația Academiei avea în vedere o muncă intelectuală, extrem de calificată, care contribuia la construirea unei instituții de înaltă complexitate în domeniul

[243] *Ibidem*, p. 88.

muncii intelectuale și a creării unei infrastructuri a științei și culturii românești funcționale, bine dotată și cu un aparat uman de înaltă pregătire. Confirmând primirea unei sume de bani de la Academie, Bariţiu îi scria lui Constantin Iuga, următoarele: „După ce am primit neașteptata, dar prea generoasa deciziune a Delegației academice, iată, alătur, pe lângă adresa de mulțumită, și chitanța mea pentru suma de lei noi 2500”[244]. După ce îi dă instrucțiuni la ce adresă să-i trimită banii, cum să procedeze în general cu suma alocată de Academie cercetărilor sale istorice, Bariţiu îi sugerează lui Costi, executantul acestei mișcări de sume, că i-ar conveni dacă „s-ar nimeri așa ca scrisoarea mea către Delegațiune să intre mai întâi în mâna secretarului general, iară cu acea ocaziune să-i rostești d-ta în numele meu și ca însărcinat de către mine, în câteva cuvinte alese, cea mai călduroasă mulțămită, căci, adecă, eu cred că și în cazul acesta (deci s-a mai întâmplat și altă dată - n.ns.T.I) d-sa a fost urzitoriul acestei dotațiuni a doua. Mă voi și sili a răspunde misiunii ce mi s-a dat”[245]. La o săptămână după ce anunța primirea deciziei Delegației cu privire la alocarea sumei de 2500 lei noi pentru cercetări istorice, Bariţiu confirma și faptul că 2000 de lei îi și primise deja; spera că în curând va primi și restul de 500 lei noi.

Bariţiu îl informa într-o scrisoare pe același Costi la București datată 2/14 iulie 1885 că pe 15/27 iulie a.c. va fi în Brașov, unde va sta o lună, după care va pleca la Adunarea generală a Asociațiunii și de la aceea în misiunea de cercetare istorică ce i s-a încredințat, unde va sta până în toamnă. „Am închis «Observatorul» pentru totdeauna (ultimul număr din «Observatorul» a apărut în 15 iunie 1885 - n.ns.T.I) și cu acest pas făcut am scăpat de o adevărată robie ungurească, sub împrejurările de astăzi. Am rămas numai cu foaia «*Transilvania*», care apare numai de 24 de ori pe an. Prin urmare de aici încolo pot să lucru – voi și lucra pe cât voi mai avea viață – numai pentru secțiunea istorică, și cu începutul iernei voi începe și eu la „*Istoria Transilvaniei*”[246].

Deci din acest moment, adică timp de 8 ani cât a mai trăit, Bariţiu își va închina întreaga viață istoriei, Asociațiunii și Academiei.

Cam tot ce făcea acum Bariţiu, era istorie. Suntem în perioada, când el deja își încheiase activitatea proprie de întocmire de *memoriale,* când se începea marea mișcare memorandistă încheiată cu memorandul din mai 1892, la care

[244] *Ibidem*, p. 107.
[245] *Ibidem.*
[246] *Ibidem,* p. 108.

și-a adus și el contribuția, găsindu-se ani buni în fruntea *Partidului Național Român*.

O latură însemnată - pe care o vom sublinia și în continuare – a activității și contribuției la istoria poporului român a lui Bariţiu, a fost adunarea de documente scrise și manuscrise pentru Academia Română, pentru sporirea fondului documentar al acesteia.

În aceeași scrisoare din 2/14 iulie din care am citat mai sus, Bariţiu îl înștiința, printre altele, că: „Mâine trimit la Academie un volum de manuscripte, mai tot ungurești, însă foarte prețioase, din cauză că în acelea se cuprind și o mulțime mare de fapte și lucruri, începând de la Mihai până la Brâncoveanu, care numai din acestea pot fi cunoscute și folosite. Cred că le veți lua în bună păstrare. Numai decopierea acestora mă costa la 100 fl.v.a. Mai târziu, la toamnă – promite Bariţiu – vă trimit și altele”[247]. Dar trimiterea în România din Transilvania, care se găsea sub dominația Austro-Ungară era o problema foarte complicată. Bariţiu îl înștiințează pe ginerele său că din Transilvania se puteau trimite manuscrise peste graniță, numai ca marfă, cu fraht și două declarații. De aceea manuscrisele, despre care a fost vorba mai sus, i le-a trimis la Academie pe adresa lui ca să nu bată la ochi. Le va scoate deci Costi de la vama din București și le va transpune *Delegațiunii*. În pachet, atrage atenția Bariţiu, există toate hârtiile explicative, să le citească să nu fie „vreo eroare de condei”.

Aflat la începutul lunii august 1885 la Brașov împreună cu familia, Bariţiu îi comunică lui Constantin Iuga că a primit și restul de bani ce i s-au acordat „cu atâta bunăvoință” ca speze de călătorie. La Brașov unde va sta până în 15/27 august când va pleca spre adunarea generală a Asociațiunii, iar de acolo, va călători, până în octombrie în interesul Academiei Române, apoi se va întoarce la Sibiu. Îl roagă din nou ca atunci când va avea ocazia să-i mulțumească în numele său secretarului general al Delegațiunii care l-a surprins tot așa de mult ca și primul. Apoi își ia din nou angajamentul că se „va sili din toate puterile câte-i mai rămăseseră ca să-l merite prin laboare și devotament”. „Încă numai 2-3 ani de viață și sănătate și mai un ajutor ca acesta, după care sper – scrie el – să ofer Academiei și națiunii mele o lucrare de care nu-i va părea rău că vede lumina”[248]. Ca dovadă de promptitudine și

[247] *Ibidem.*
[248] *Ibidem,* p. 109.

recunoștință, Bariţiu îl roagă pe ginerele său să-i comunice bibliotecarului Academiei, că în 3/15 august a trimis Societății Academice publicația, devenită deja raritate: *Archiv des Vereins für Siebenbürgische VII Bd. 3 Heft*. „Exemplarele din acel *Archiv* – scrie Bariţiu, abia se mai află în tot cuprinsul ţării. Cine le are nu le dă”[249]. (Volumul VII corespunde anului 1849 - n.ns.T.I).

În anii următori, George Bariţiu va trimite Academiei – din diferite surse – multe documente istorice pentru completarea fondului documentar istoric al Societății Academice Române. Un loc important în aceste documente istorice îl vor ocupa manuscrisele. Mărturie în acest sens sunt scrisorile din corespondența Bariţiu – Constantin Iuga din perioada 1880-1892. În unele scrisori, Bariţiu doar îi atrage atenția lui Costi că a trimis Academiei documente istorice, în altele, dă și unele indicații cu privire la importanța materialelor trimise. De exemplu, într-o scrisoare către Costi din 26 februarie 1886, Bariţiu îi scrie că „peste 5 zile am să înaintez *manuscripte* multe la Academie”[250]. În schimb, într-o altă scrisoare din 10 III același an, Bariţiu după ce îl anunță pe Constantin Iuga că i-a trimis pentru Academie un plic cu *manuscripte* și că un volum mai mare cu documente străine va aduce cu el la Academie, îi dă o serie de instrucțiuni pe care să le transmită însă lui Vasilie Maniu, secretarul secției istorice a Academiei. Să-l roage pe Vasile Maniu, că în cele 8 zile care au mai rămas până la sesiunea Academiei, să inventarieze tot ce a expediat Bariţiu la Academie din iunie 1885, adică: 1 volum de manuscrise, 1 studiu despre Apulum, 1 mai mare despre Banat, 1 sumar de documente mai importante din viața noastră bisericească de 100 de ani și mai mult. Să studieze măcar și sumar Studiul din Banat, iar pentru adunarea generală sau pe secție să prezinte și un raport. „Ţin, adică, foarte mult - scria Bariţiu – ca să arăt că spezele care mi s-au acordat nu le luasem degeaba, ci că am lucrat, am făcut călătorii și că lucru necontenit, pre cât mă ajută capul meu. Aș mai dori ca despre lucrările prezentate de mine să se facă mențiune și în raportul general, precum se face și de ale altora. Aceasta nu este vanitate de la mine, ci cu totul altceva”[251].

La vârsta de 74 de ani, George Bariţiu era încă foarte activ pe linia Academiei și a Asociațiunii. Depunea eforturi alternative în vederea perfecționării activităților și îmbunătățirii rezultatelor științifice și culturale ale ambelor instituții, care acționau în acea vreme în condiții istorice diferite:

[249] *Ibidem.*
[250] *Ibidem*, p. 114.
[251] *Ibidem*, p. 116.

Academia într-o țară devenită independentă și Asociațiunea transilvană pentru literatura română și cultura poporului român, într-o țară menținută sub ocupație străină în cadrul unui imperiu, devenit la vremea aceea, o „închisoare a popoarelor".

Într-o scrisoare din 3 august 1886, Bariţiu îl anunța că la Budapesta se face o *expoziţiune istorică*, iar el s-a decis a o studia în interesul Academiei Române, va sta și lucra acolo 4 săptămâni, apoi va vizita *arhive* și din alte părți. Va pleca peste 20 de zile, aștepta de la el răspuns „și socoteala știută de care va avea mare lipsă".

Preocupat de imaginea țării în exterior, Bariţiu îl anunță pe Constantin Iuga că va veni la București – peste o săptămână – scriitorul german Rudolf Bergner. A scris o carte despre România. Vrea să mai scrie și altele. Va vizita Câmpeni, Abrud, Zlatna, Sibiu. Va veni și la București, va vizita însă și Galați, Brăila, Iași poate și alte orașe. Să-l ajute să ia legătura cu Bianu, Hasdeu, Densusianu, Frâncu. L-ar putea ajuta procurându-i bilete pentru călătorie cu trenul prin țară la preț de jumătate etc. în culegere de informații, mai ales statistici exacte, imparțiale, „să-l ferească de șarlatani străini, vrăjmași ai noștri"[252].

Crearea unei imagini reale asupra întregii arii de locuire a românilor se referea, atât la trecutul istoric al românilor pentru care aduna și depozita documente istorice și apoi le trimitea Academiei spre păstrare, cât și de grija ca informația despre România prezentă, îngrijindu-se ca datele despre români publicate prin presă, prin cărți ș.a. să fie reale, să se evite orice denaturare a lor.

Îmbogățirea și precizia informațiilor de orice natură cu privire la trecutul și prezentul României, demonstra Bariţiu, vor permite ca ea să fie prezentată altfel față de modul cum era descrisă în trecut – într-o nouă lumină. De aceea, în secția istorică, al cărei președinte devenise în 1889, a sprijinit lucrările arheologice din Dobrogea unde se găseau multe piese arheologice care stăteau mărturie de necontestat cu privire la vechimea românilor pe pământul românesc. S-a îngrijit de cunoașterea vieții și activității lui Șincai[253], de *„prezentarea evoluției istorice a raporturilor agrare din Ungaria și țările*

[252] Rudolf Bergner (1860-1899), scriitor și etnograf german. Preocupat de istoria și cultura românilor. A scris despre români: *Siebenbürgen (1884) Rumänien, Land und Leute (1887), In der Mármaros (1885),* Vezi: *Ibidem*, p. 123.
[253] Analele Societății Academice II, 1869, pp. 63-69.

adnexe"[254], de prezentarea unor capitole în manifestări științifice ale Academiei din opera sa istorică *„Părți alese …"*, de tipărirea în cadrul Academiei a Descrierii Moldovei a lui D. Cantemir cât și Istoria Imperiului Otoman ale aceluiași.

Dar la Academie, Barițiu considera că istoricul trebuie să aibă o perspectivă bine precizată cu privire la modul cum trebuie interpretate fenomenele și procesele istorico-sociale. Istoricul nu este un simplu narator și povestitor de fapte succesive de-a lungul istoriei. Istoria nu este numai informație, considera el, istoricul trebuie să aibă și o concepție teoretică, ideologică, care îndeamnă la acțiune, la optimism respingând concepțiile pesimiste, pe care le considera dăunătoare educației tineretului și viitorului României. Semnificativă în acest sens este atitudinea lui de respingere a filozofiei și ideologiei filozofului german: *Schopenhauer*.

În cadrul unor informații date în *„Observatorul"* despre deschiderea sesiunii Academiei din vara anului 1885, Barițiu anunța, între altele, că la secția istorică se va ține o comunicare despre viața lui Schopenhauer „ale cărui doctrine pesimiste au străbătut de câțiva ani și la români, unde în loc de a fi aprofundate și supuse la critica ce o merită, ele au ajuns un simplu obiect de conversațiune superficială, ca orice alt obiect de modă". Comunicarea anunțată de Barițiu, reprezintă în fond o luare de poziție față de concepția patronată de *Junimea*, cu deosebire împotriva lui Titu Maiorescu, care a tradus aforismele filozofului german. Cele spuse de Barițiu sunt, de fapt, un simplu comentariu al unei cărți germane despre Schopenhauer. Dar nu atât aprecierea în sine a filozofiei gânditorului german are importanță aici, ci ascuțișul criticii și polemica împotriva pesimismului, ce se degaja și se transmitea tineretului român. Răspândirea doctrinei lui printre români, era considerată de cărturarul român ca fiind periculoasă pentru poporul nostru. De fapt, în general, Barițiu era împotriva oricărui pesimism pe care-l considera cauză a subdezvoltării în general și, deci, periculos.

În corespondența cu Victoria, fiica sa cea mai mare, Barițiu îi dădea sfaturi și cu privire la teme de educație a copiilor, ce să le recomande să citească și ce să nu citească. Probabil la o întrebare a Victoriei cu privire la Schopenhauer, cărturarul român îi scria: „Filosoful Schopenhauer! Dacă voiți să înnebuniți și voi, să pățiți în familii cum a pățit și Titu Maiorescu și alții, să-l

[254]„Transilvania" XV ,1884, nr. 9-16.

citiți și voi întreg. Eu, da, combăteam doctrinele lui în Academie, care-mi gratulase, și dizertațiunea fu tipărită în *Anale.* Schopenhauer fusese de profesiune comerciant bogat, iară după ce trăise bine și-l apucase greață de femei se făcuse filosof care vedea în cei mai mulți oameni tot fiare sălbatice. Acesta fusese Schopenhauer"[255]. Desigur, Barițiu exagerează când consideră că unele lecturi din filozofia lui Schopenhauer, a unor romane, foi politice constituie cauza slabei pregătiri școlare la matematică, fizică, agronomie, silvicultură, arhitectură, inginerie, construcții etc. „Apoi este cunoscut prea bine în toată Europa – scria publicistul nostru – că mai toți tinerii câți citesc de mici politică, romane, novele, sunt: lectură ușoară, în științele matematice nu sunt buni de nimic. De aceea sunt așa de puțini tehnici, ingineri, geometri, arhitecți, corăbieri, mecanici, hidrauliști în Ungaria și Transilvania ... Matematica dă astăzi, și va mai da în treizeci de ani înainte funcțiunile cele mai grase și venituri sigure la ingineri, geometri, arhitecți, corăbieri, mecanici, fabricanți, silvicultori etc., care toți numai cu matematica bine studiată înaintează, unii și până la 10-15 mii fl. venit sigur pe an. Dară lăsând acestea, chiar și pentru economii harnici este astăzi rușine mare să nu aibă măcar elementele matematice în degetul cel mic. Este treaba părinților ca să-i oprească de la alte lecturi, dacă nu-și învață prea bine lecțiunile, dară să nu le dea în mâna lor. Ce folos au

[255] Schopenhauer Arthur (1788-1860). Filozof german. Întemeietorul voluntarismului modern. În România a exercitat o anumită influență prin intermediul „Junimii", exercitând o anumită influență asupra literaturii și filozofiei românești din a doua jumătate a secolului al XIX-lea. Titu Maiorescu a tradus lucrarea lui Schopenhauer: „Aforisme asupra înțelepciunii în viață", București, Edit. Librăriei Socec et Comp. 1890. În "Prefața traducătorului: Titu Maiorescu scria, printre altele, „Arthur Schopenhauer (1788-1860) este aristocratul gândirii filosofice în secolul nostru, deși nu a fost totdeauna aristocrat față cu majoritatea compatrioților săi germani, cărora le-a arătat opinia sa defavorabilă cu oareșcare brutalitate de stil". „… Schopenhauer este filosoful pesimismului. Unul din fundamentele acestor filosofii se află formulat și în aforismele de față prin următoarea propoziție: «Or ce plăcere e negativă, pe când durerea e pozitivă»". „… Noi credem această propoziție neîntemeiată, și prin urmare pesimismul nu ne pare un adevăr general". „… El corespunde însă unei dispoziții subiective a multor oameni de cultură și chiar de geniu (Lord Byron, Leopardi etc.) și formează în orice caz o parte integrantă a marilor concepțiuni omenești. „… Dacă este vorba să începem și noi a lua parte la mișcarea filozofică a spiritului modern, se cuvine să existe și în mica noastră literatură ceva din scrierile lui Schopenhauer. Nepregătiți cum suntem încă pentru cercetarea operelor metafizice, nu putem alege din opera lui decât aforismele asupra înțelepciunii vieții ca fiind scrise mai popular" (Vezi: Arthur Schopenhauer, Aforisme asupra înțelepciunii în viață, București, 1890, pp. V-IX).

băieții de 12-16 ani din Schiller, Göthe etc., din care prea multe nu le înțeleg nici studenții din a 8-a clasă. Să aștepte cu acestea până la vreo universitate"[256].

Ca istoric, Barițiu a consemnat pentru eternitate și a militat, în același timp, pentru păstrarea tuturor monumentelor, care evocau istoria românilor – și nu numai – pentru păstrarea ruinelor vechilor cetăți dacice, romane, pentru crearea unor muzee istorice în vederea păstrării în memoria românilor a trecutului lor mai îndepărtat sau mai apropiat, a rememorării evenimentelor majore din viața lor etc.

O mare atenție a acordat-o Barițiu – am văzut din corespondența sa cu Constantin Iuga și Victoria Iuga mai ales cea din anii 1884-1890 – adunării de documente: de acte și mărturii scrise privitoare la istoria poporului nostru. Academia, la rândul ei, i-a finanțat deplasări la șantiere arheologice, muzee istorice, arhive de stat și particulare în diferite orașe ale Transilvaniei, Budapesta, Viena etc.

Peste toate acestea, Barițiu a dăruit Academiei Române propriul său fond documentar, constituit în deosebi din corespondența sa cu cele mai de seamă personalități conducătoare românești, cu învățați, membrii de familie, corespondenți de ai săi de presă etc., de o neprețuită valoare pentru istoria secolului al XIX-lea.

În „Transilvania" Nr. 7-8 din 15 aprilie 1888 apare un material scris de G. Barițiu intitulat: *„Documente istorice trimise Academiei Române de către subscrisul în timpul din urmă, pe lângă cele înaintate în cei din urmă trei ani"*, în care sunt consemnate 29 documente de înaltă valoare documentară pe care istoricul le-a adunat timp de câteva decenii. Documentele sunt de proveniență și emanație foarte diversă: începând cu conducători de state, înalți funcționari de stat, conducători de oști, preoți, profesori, oameni simpli din diferite medii.

Problematica este și ea foarte diversă. Voi da doar câteva exemple pentru a vedea cât de largă era doar tematica istorică pe care o aborda în general Barițiu și cât de multe evenimente a făcut el cunoscute opiniei publice prin intermediul acestora, astfel:

1. Scrisoarea Mitropolitului Veniamin al Moldovei cu rezoluțiunea domnului Moldovei. I. Sandu Sturdza Voievod 22 martie 1826;

2. Protectorul Țarului de I. Heliade-Rădulescu, studiu politic;

3. Catehismul Socialiștilor de I. Heliade-Rădulescu (din exil);

[256] *G.B.C. VIII,* p. 211.

4. Suvenire și impresii ale unui proscris de I. Heliade Rădulescu (din exil);

5. Chrisovul lui I.G. Caragea Vodă din anul 1815, care se regulează pe temeiul tratatelor cu taxele oierilor Ardeleni în Valahia – acest chrisov ca și multe altele din trecutul de o sută și mai mult de ani – este foarte caracteristic pentru acele timpuri, 4 noiembrie 1815;

6. Acte de ale Sultanilor din zilele lui Mircea cel Mare până în 1827;

7. Discurs instructiv și caracteristic pentru acea epocă, în care instrucțiunea publică în țările românești se încerca să iasă din starea sa primitivă, și anume din grecească să se prefacă în românească, de Ioan Maiorescu în 3 iulie 1838;

8. Manuscris original din anul 1791 rămas de la Samuil Klein de Sadu, trecut mai târziu în proprietatea funcționarului Nicolae Cintea, iară de la acesta întru a mea și acuma trece la Academia Română. – Este întâmpinarea răutăciosului I.C. Eder;

9. Document din 1857 din care reiese că I. Maiorescu pe atunci translator în Ministerul Justiției la Viena – în urma unor denunțuri secrete este dat afară din funcție, plătindu-i-se salariul pe doi ani înainte. „Această apologie – notează Barițiu - merita să cuprindă loc în istoria suferințelor noastre";

10. Alexandru St. Șuluțiu, despre naționalitatea lui Ioan Corvin de Hunedoara (1842);

11. Proclamația slugerului Tudor Vladimirescu către locuitorii districtului Prahovei, martie, 1821;

12. 23 de acte publice, parte întregi, parte numai în extrase. Afară de cele două din 1475 și 1520; mai toate au de obiect regularea granițelor (miezuinelor) dintre Principatul Transilvaniei și cele două Principate Românești, … începând de la 1700-1792. Din acestea se vede – comentează Barițiu – prin câte adversități și prefaceri a trecut regularea miezuinelor dintre aceste țări. De aici vine, că unele familii aristocratice ardelene mai pretind până în ziua de astăzi dreptul de proprietate la câțiva munți și păduri;

13. Istoria românilor din Transilvania scrisă în anul 1764 de Petru Bod, fost popă calvinesc în comuna Ighiu (M. Igen) unul din ungurii cei mai învățați ai timpului său, dară zelant mare în lucrurile religioase și doritor ca românii cu clerul lor să se facă mai bine calvini decât catolici de rit grecesc. Acestei cărți – ne informează Barițiu – i s-a refuzat tipărirea. Ea s-a păstrat în manuscris, pe care l-a transcris și Barițiu.

În „Transilvania" nr. 9-10 din 1-15 mai 1888, Bariţiu continua prezentarea manuscriselor sale sub titlul: Altă colecţiune de documente adunate de către subscrisul pentru Academia Română (încheiere).

1. Un manuscript despre unirea religioasă a românilor din Ardeal, scriere ungurească intitulată: *Az Erdélyi Oláhok uniáltatásokrol valo rövid Historia 1745*.

Copia fidelă luată de pe un manuscript ce se afla în biblioteca muzeului de la Cluj în colecţiunea de documente heredita de la com. Emeric Mico fost gubernator al Transilvaniei. Din această cronică se pot întregi câteva informaţiuni foarte interesante asupra goanelor religioase din jumătatea întâia a veacului al XVIII-lea.

2. *Critica cea brutală* înaintată la guvern asupra Chronicii Grigorie Şincai de către Abatele Mártonffy ca censor, după ce mai întâi censorul de la Oradea Mare scrisese *Admittitur* pe Chronică. Acest act îl decopiase şi d-l Nicolae Densusianu pentru sine. Eu am crezut că e bine să îl aibă şi Academia.

3. Epistolă de una coală a lui Ion Eliade datată Bucureşti, 29 novembre 1838, ca răspuns la două scrisori ale lui G. Bariţiu, care ca începător numai din acel an, rugase pe Eliade pentru câteva informaţiuni atât relative la tânăra noastră literatură, cât şi la mersul afacerilor politice ale ţării. Eliade îi răspunde la multe, iară cu acea ocaziune se pun temelii la o comunicaţiune cât mai deasă şi priincioasă în sfera literaturii dintre munteni şi ardeleni, care a rămas necurmată în răstimp de zece ani, aşa cum fusese înţelegerea între cei doi cărturari, la care apoi s-au mai alăturat alţi câţiva.

4. Alte două scrisori ale lui Ion Eliade din 16 si 28 novembre 1869 tot către Bariţiu, în care îşi descoperea planul său colosal de a voi să mai publice mulţime de opuri, la care nu ştiu dacă i-ar fi ajuns zece ani sau mai mulţi. În tot cazul aceste scrisori ne fac să pătrundem în starea sufletească de atunci a marelui român şi patriot, carele încă putea să zică cu tot dreptul despre sineşi: Zelul naţiunii şi al patriei mele m-au mâncat pe mine.

5. Patru scrisori ale lui Damaschin Bojincă de la Iaşi 1838 si 1839 către George Bariţiu, prin care se începe comunicaţiunea literară şi cu capitala Moldovei.

Observaţiile sale despre meritele lui Constantin Negruzzi, precum şi sfatul ce dă redactorului, să nu se grăbească cu introducerea literelor latine, sunt vrednice de atenţiunea celor care se ocupă astăzi, după 50 de ani, cu istoria literaturii române. Din listele abonaţilor comunicate de Bojincă poate cunoaşte

oricine cu plăcere, că în societatea superioară de atunci a Moldovei se interesa un număr frumos de familii, de pornirile ce se făceau în literatură și în dorința de a ne da și educațiune politică.

6. Patrusprezece scrisori ale lui George Mălinescu către G. Bariţiu (1838, 1839, 1842, 1844 si 1845 cu conținut variat, din care o parte bună se poate folosi la istoria politică din acei ani, revărsând lumina asupra unor evenimente, ale căror resorturi erau atunci secretul numai al unor persoane.

7. Informațiunea din 22 oct 1844 în care se descrie apărarea riguroasă, prin care maiorul Michail Cogălniceanu s-a încercat să scape de robia călugărilor greci, un număr de 40 mii locuitori de la Botoșani și ținut (district) în procesul tratat la Divanul domnesc; după ce însă în contra lui Cogălniceanu s-au plâns la Domnu călugării greci, aga grecu și consulul Greciei în numele regelui, iar un spion l-a denunțat în mod infam, că ar fi batjocorit Divanul și Tronul, Cogălniceanu fu arestat, apoi exilat la mănăstirea Râșca.

8. Proclamațiunea Guvernului provizoriu. București nr. 167 anul 1848 iulie 4.

9. Copia de pe propunerea locuitorilor pontași din Moldova prezentată divanului ad-hoc prin deputații lor în numele a 12 sute de mii de săteni. „Prea frumos și caracteristic!" 1837, comentează admirativ Bariţiu.

Din marele număr de documente istorice cu tematică foarte diversă, G. Bariţiu a selectat o seamă de documente pe care le-a sintetizat într-o comunicare științifică, intitulată: „Despre documentele relative mai ales la istoria bisericească a românilor", prezentată în ședința publică a Academiei Române ținută în 1/13 aprilie 1888.

În comunicarea sa științifică, istoricul ardelean atrage atenția auditorului, că nicio parte a istoriei poporului român din veacurile trecute nu rămăsese până în acea vreme „mai puțin cultivată decât istoria sa bisericească". Existau încercări, fragmente din istoria bisericii, dar nu exista o lucrare sistematică, întreagă, care să se extindă și să curgă „precum curge un râu lin peste toata lunga serie a veacurilor, de când se crede că acest popor a primit religiunea lui Isus Christos de a sa"[257]. Istoricii români, atrage atenția Bariţiu, trebuiau și ei să țină seama, așa cum au făcut-o și alții, că nici istoria politică, nici cea a literaturii nu puteau fi scrise fără ajutorul istoriei ecleziastice. Cu atât mai mult aveau nevoie românii de această parte a istoriei, deoarece datorită

[257] "Transilvania", XXI, nr. 11-12, 1-15 iunie, 1888, p. 90

unor împrejurări istorice nefavorabile „o parte considerabilă a poporului românesc nici nu cunoștea altă viață decât pe cea din familie și pe cea din biserică. Spre a-și conserva biserica așa cum o moștenise de la protopărinți, el se văzuse silit a renunța în unele țări pe veacuri întregi la viața publică politică”[258].

Aceste adevăruri l-au determinat – mărturisește istoricul român – ca în tot timpul și la toate ocaziile să caute documente referitoare la istoria bisericească. Apoi, el amintește de preocupările predecesorilor săi în acest domeniu ale lui George Șincai și ale lui Petru Maior, continuate de contemporanul său Timotei Cipariu, care a publicat „numeroase documente din istoria bisericii în «coloanele archivului său în curs de vreo patru ani»”, care sunt „un adevărat tezaur”. Amintește apoi și de publicația „Biserica ortodoxă română din capitala României, această publicațiune, - afirmă Barițiu -, care aș dori ca să nu lipsească nici unui român, care ține la biserica sa și se știe înălța peste opiniunile preconcepute”[259]. Este adevărat că unele documente se mai copiau și în unele publicații din diferite orașe românești. S-au publicat și în colecția Hurmuzache, neprețuita ș.a.

Dar insuficient. Atât cât se publicase până în 1888, trebuia doar să-i convingă pe istoricii români că ei „suferă din lipsa documentelor bisericești și să le mărească setea de a le câștiga”.

Semnalând insuficiența documentelor istoriei bisericești, Barițiu consideră că aceasta se datorează condițiilor istorice nefavorabile în care au trăit românii în general. Au fost epoci, notează el, când cărturarii români nici măcar nu aveau voie să se ocupe de istoria bisericii lor. Referindu-se la istoria specifică a românilor ardeleni, Barițiu arăta că acestora li se puneau la dispoziție unele cărți religioase, dar acestea erau fie cele ale romano-catolicilor, fie ale calviniștilor sau oricare altele, numai ale greco-răsăritenilor nu.

Din studierea documentelor publicate sau republicate, Barițiu atrăgea atenția, că se va limita a reflecta numai la câteva descoperiri „din cele mai bătătoare la ochi relative la Biserica românilor, care ies din acelea”. Primul fapt asupra căruia atrage atenția Barițiu este obligația cunoscută din diplomele țării, ca începând din zilele lui Rákóczi tatăl și fiul (1628-1660) de la Mitropolitul Ștefan Simion toți mitropoliții după ce se hirotoniseau în București ca ortodocși după ritul oriental, făceau totodată și mărturisirea credinței ortodoxe orientale,

[258] *Ibidem.*
[259] *Ibidem.*

iar apoi întorcându-se în Transilvania, pe lângă că se supuneau la toate dispoziţiunile protestantice cuprinse în diploma de confirmare, erau totodată obligaţi a supune tuturor canoanelor votate în sinoadele eparhiei lor la aprobarea episcopului protestant numit în stilul bisericii calvine: superintendent; mitropolitul românilor nu putea numi nici măcar un protopop în dieceza sa fără ştirea şi aprobarea episcopului reformat calvin. Deci după ce erau hirotonosiţi şi jurau credinţă bisericii ortodoxe, mitropoliţii ortodocşi jurau credinţă şi episcopului reformat, în condiţiile în care biserica protestantă peste tot a lepădat şi leapădă toate dogmele nu numai ale Bisericii apusene catolice, ci şi pe ale celei răsăritene ortodoxe, pe care le decalară ca „idolatrice şi de superstiţiune ce ar merita ca să fie exterminate".

„Şi cum oare sufereau ceilalţi episcopi, mitropoliţi, exarhi şi patriarhi ai răsăritului o anomalie, batjocură, călcare în picioare a dogmelor, a ritului, a canoanelor bisericii aşa zicând dinaintea ochilor, fără ca să aflăm într-o sută de ani altă urmă de rezistenţă, decât un singur sinod ţinut la Iaşi"[260].

Un al doilea fapt asupra căruia atrage atenţia, care trebuie studiat şi explicat, este legat de districtul Făgăraşului şi comitatul Hunedoarei. „Districtul Făgăraşului limitrof în toată lungimea cu Muntenia – comunica Bariţiu în sesiunea Academiei – era încorporat la biserica reformată, avea episcopul său propriu, numit de către Domnul ţării şi supus de-a dreptul episcopului calvinesc. În comitatul Hunedoarei – continua Bariţiu – sau aşa numita ţară a Haţegului limitrofă cu Oltenia, două protopopiate româneşti trecuseră la confesiunea protestantă, precum au trecut şi alte două mai înăuntru, din Ardeal. Toată nobilimea de clasă prima şi de a doua din Ardeal şi din Banat până la Caransebeş devenise reformată calvină"[261].

Istoriografia românească – spunea Bariţiu – trebuia să studieze cum a fost posibilă şi de ce a fost posibilă calvinizarea, o adevărată catastrofă pentru Biserica românilor, ce influenţă a avut asupra românilor rămaşi fără nici o conducere ecleziastică, ţinut apoi în întunecime ca urmare a lipsei oricărei educaţii religioase în limba sa maternă. Anumite răspunsuri se găseau în documentele procurate de Bariţiu pentru Academie. Dar nu suficient pentru a lămuri toate problemele referitoare la istoria bisericii româneşti.

[260] *Ibidem*, p. 91.
[261] *Ibidem*.

Perioada care începe în 1691 și mai ales de la 1700 de când s-a produs dezbinarea confesională și la poporul român, s-a întins cu mari violențe, uneori cu vărsări de sânge până în zilele împăratului Iosif II (1780-1790) ridică și ea probleme speciale pentru cercetarea istoricilor, afirma istoricul român din Transilvania.

Printr-un decret de toleranța religioasă, Iosif al II-lea a mai înfrânat fanatismul religios, a mai moderat și acea specie de prozelitism, al cărui scop nu era atât câștigarea sufletelor pentru vreuna din confesiunile religioase, cât mai degrabă unele scopuri politice de ordine superioară.

Cu cât un stat este compus din mai multe confesiuni religioase, așa cum era statul austriac, dar mai ales Transilvania și Ungaria, după ce austriecii cuceriseră Buda și ocupaseră Transilvania cu atât mai greu era acesta de condus. Dezbinarea și luptele între catolici și protestanți, întotdeauna a slăbit statul austriac, chiar dacă el s-a menținut sub formă de imperiu mai multe secole.

„În Transilvania biserica romano-catolică apăsată de către protestanți scăpătase demult, încât era pe cale să fie exterminată”[262]. Episcopia catolică jefuită și ea, călugări alungați sau omorâți. Protestanții se temeau de restituirea puterii bisericii romano-catolice. Le era frică de faptul că aceștia își vor cere drepturile și averile după principiul *restitutionem in integrum*. Protestanții erau hotărâți să apere cu armele averile secularizate încă din veacul al 16-lea.

În aceste condiții împăratul, curtea, generalii și consilierii lui și-au îndreptat atenția asupra rutenilor din Ungaria și a românilor din Transilvania și Ungaria. Un asemenea plan de încorporare a românilor, pentru a-i domina prin număr pe protestanți, nu le-a plăcut acestora.

Din ziua în care protestanții aflară despre acel plan al curții imperiale se încinse o luptă crâncenă între aceștia și între catolici, până ce lupta de condei se prefăcu în război civil, care s-a început în anul 1703 și a durat în mod foarte barbar până în anul 1711. Nici la unii din descendenți nu le prea place să audă, că una din cauzele principale ale insurecțiunii lui Rákóczi la 1703 a fost încercarea curții imperiale de a smulge biserica românilor de sub domnia calvinească și a o alătura la cea catolică. *Iată așa ajunsese românii între foc și apă, între ciocan și nicovală, până la atâta, încât în cei opt ani de revoluțiune* rakoczianâ, câteva mii de români luptau sub nume de *Curuți (Cruciați),* iară alte mii își aruncau viața în șanț sub nume de *Lobonți* (pușcari) în partea

[262] *Ibidem*, p. 92.

trupelor imperiale regulate. Știau ei pentru ce și pentru cine se luptă unii ca și alții? Eu mă îndoiesc foarte (Bariţiu)[263].

În încheierea expunerii sale în fața academicienilor români, de la București, George Bariţiu lansa chemarea studierii în profunzime a acelei „tragedii ecleziastice", care se petrecuse cu peste 150 de ani înainte și pentru dezlegarea căreia în toată această perioadă s-a lucrat între lacrimi și sânge „și a trebuit să ajungă omenirea la acel an 1848, pentru ca să fie tăiată și nu dezlegată". Istoricii să folosească acele documente aduse de el la Academie, să mai scoată din întunecimea arhivelor și altele, cât se poate mai multe de adevărată valoare istorică, din toate veacurile până unde se poate pătrunde în trecutul cel mai depărtat al națiunii noastre și al țărilor locuite de ea, pentru ca măcar succesorii noștri să-și poată compune o istorie pragmatică, „care să fie felinar conducător pe drumul cel întunecos al viitorului"[264].

Documentele dăruite de Bariţiu Academiei, reprezentau una din multiplele forme ale atașamentului său pentru Academia Română, căreia i s-a dăruit paralel cu activitatea neobosită pe care a depus-o pentru funcționarea Asociațiunii transilvane.

Revista „Transilvania" și „Observatorul" au informat publicul transilvan cu privire la activitatea ambelor instituții în toți anii în care el a fost prezent în viața lor. Progresele ambelor instituții îi produceau lui Bariţiu aceleași înalte satisfacții pentru lucrul bine făcut. În ceea ce privește Academia, el înregistrează cu satisfacție progresele acesteia, participarea în număr mare a academicienilor la sesiuni; interesul publicului românesc pentru ea, inclusiv al conducătorilor țării, donațiile consistente făcute de protipendada țării, mai ales după 1870, care-i dădeau posibilitatea să instituie un număr mai mare de premii, să publice o serie de lucrări prețioase, traduceri prețioase, elaborarea de studii și dicționare prețioase, al căror număr era în continuă creștere.

Privită de el ca forum cultural și științific al tuturor românilor, considerată ca reprezentându-i pe toți românii, Bariţiu îi îndeamnă pe membrii Academiei Române transilvăneni să ia parte, în mod regulat, la sesiunile ei științifice, să participe la întocmirea dicționarelor limbii române și s-o facă cunoscută în publicistică. A făcut parte din mai multe comisii de acordare a

[263] *Ibidem,* pp. 92-93.
[264] *Ibidem*, p. 93.

premiilor Academiei, de acceptare a unor lucrări pentru publicare pe spezele Academiei etc.

Cu unii membri ai Academiei avea legătura și se cunoștea încă din anii premergători revoluției de la 1848, cu unii făcuse cunoștință după revoluție, cu alții a colaborat strâns în activitățile Academiei etc.

A avut bune legături cu I.H. Rădulescu, stabilite încă din prima călătorie făcută de Barițiu la București (1835), apoi cu cunoscuții de mai târziu, cu Ion Ghica, Mihail Kogălniceanu, George Sion, Dimitrie Sturdza, A.T. Laurian, B. Petriceicu Hasdeu, Alexandru Odobescu, V.A. Urechia, A.D. Xenopol etc.

4.4. Contribuția lui George Barițiu la popularizarea Academiei Române în Transilvania

Un obiectiv important al preocupărilor lui Barițiu cu privire la Academia Română a fost acela de a o face cât mai cunoscută. S-a folosit pentru aceasta de presa pe care o avea la îndemână. Astfel despre succesele Academiei scrie în „Observatorul" nr. 31 din 1884, în Transilvania X nr. 24 din 1877 atrage atenția autorilor ardeleni ce aveau scrieri în planul acesteia sau voiau să participe la concursurile sale cu premii (publicând și lista lor) să se intereseze de condițiile impuse de regulamentul instituției, iar în „Transilvania" nr. 7-8 din 1881, publică *Statutele și regulamentul* Academiei Române pe care le-a votat în ședința ei din 21 iunie (3 iulie) 1879.

Cu timpul, G. Barițiu începe să publice informații despre deschiderea lucrărilor Academiei, despre desfășurarea acestora în mod frecvent, așa cum o făcea cu ședințele anuale ale Asociațiunii transilvane.

Vom da câteva exemple în acest sens, reproducând câte ceva despre modul cum se făceau convocările ședințelor Academiei, despre desfășurarea și ordinea de zi a acestora, despre unele hotărâri în ceea ce-l privește pe Barițiu apărute în revista „Transilvania" din anii 1888-1893, ultimii ani de viață ai istoricului român.

Astfel, *în Transilvania din 1-15 aprilie 1888 apare următoarea informație: București Academia Română. Deschiderea sesiunii generale de peste an.*

Conform statutelor sale revizuite și amplificate în anul 1879, Academia Română se convoacă pe fiecare an o dată pe câte patru săptămâni în sesiune generală, iară preste an se ține câte o ședință pe săptămână numai de către

membrii aflători în capitală. Astădată – informează academicianul George Barițiu – sesiunea anuală s-a deschis în 3 aprilie (22 martie) de către Majestatea Sa regele ca președinte de onoare în prezența și a reginei ca membru onorar, a celor mai mulți membri actuali, a câtorva corespondenți și a unui public ales și mai numeros decât oricând.

La sosire, maiestățile lor au fost întâmpinate de D.M. Cogălniceanu, președintele Academiei, care oferi flori grațioasei sale suverane un mândru buchet, de d-l Sturdza, secretarul general al Academiei, de d-nii Aurelian, de generalul adjunct Fălcoianu, Hasdeu şi doctorul Brândză, care de asemenea dete un buchet de flori reginei ...

„Regele după ce luă loc în fotoliul președintelui, rosti următoarea cuvântare: «Cu prilejul întâiei întruniri a Academiei în anul acesta, regina și eu venim cu bucurie în mijlocul *D-voastre*, spre a vă aduce în persoană salutările noastre cele mai călduroase».

Apoi regele mărturisește: «Neîncetat urmărim lucrările *D-voastre* și constatăm cu vie plăcere, că, prin sârguința și munca membrilor Academiei știința și istoria noastră au fost înzestrate cu un material prețios și însemnat. Academia a deschis astfel un izvor bogat, care ne-a dezvelit trecutul și care este menit a servi generațiilor viitoare ca să aprecieze împrejurările grele pe care țara le-a străbătut pentru a ajunge la înălțimea de astăzi».

«Urând ca lucrările d-voastre să fie roditoare și Academia să devină adevăratul focar al științei, care trebuie să încălzească și să lumineze tot răsăritul, declar sesiunea Academiei deschisă»”[265].

La aceste cuvinte, acoperite de aplauze M. Cogălniceanu, răspunzând într-un limbaj adânc gândit, sfârși astfel: „Noi mădularii Academiei, vom căuta să fim totdeauna la înălțimea cugetării maiestății voastre”.

După aceasta, regele oferi Academiei opera Augustei Suverane:

CUGETĂRILE UNEI REGINE,

La care d-n Cogălniceanu se grăbi a mulțumi din partea Adunării, adăugând: Augusta noastră colegă, nu prin vorbe ci prin faptă, este podoaba acestui corp, asupra căruia se răsfrânge mai mult decât talentul, geniul său”[266].

Au urmat apoi lucrările propriu-zise ale Sesiunii Academiei care s-au desfășurat după programul stabilit anterior de către Delegația Academiei.

[265] „Transilvania” XXI, nr. 7-8 1-15 aprilie, p. 56
[266] *Ibidem*.

La punctul 1 al Programului lucrărilor, intitulat *„Raportul secretarului general despre activitatea Academiei în decursul anului 1887-1888”,* G. Bariţiu a adăugat o notă de subsol, în care dădea următoarea explicaţie: „Se va publica întreg şi în acest organ al *Asociaţiunii*, pentru ca şi membrii acesteia să fie în curent cu progresele în ştiinţe, în arte şi mai ales în tot ce se face pentru cultura limbii naţionale, ca şi pentru scoaterea dintru întunecime şi înavuţirea istoriei noastre preste tot a ţărilor locuite de români, în statul României şi în staturile învecinate”[267].

Urmau apoi punctele din programă referitoare la rapoartele despre cercetările istorice, prezentate de unii membri ai Academiei, alegerea comisiilor pentru examinarea lucrărilor propuse pentru premiere, comisiei financiare pentru cercetarea conturilor din 1887/1888, raportul cu privire la cercetarea explorărilor de la Cucuteni, dări de seamă despre primirea unor testamente cu donaţii făcute Academiei, despre întocmirea unor dicţionare, rapoarte, cu întocmirea unor regulamente, „determinarea subiectului ce este a se pune în concursul premiul Heliade Rădulescu de 5000 lei, pentru anul 1892” etc.

4.5. Academia Română. Sesiunea generală din anul 1888. Raportul secretarului general asupra lucrărilor făcute în anul 1887-1888[268]

Vom da câteva extrase din acest raport, vom rezuma unele informaţii cu privire la o seamă de activităţi, din care va reieşi, în permanenţă, credem noi, ce însemna Academia Română pentru românii din noul regat al României şi cât de utilă şi necesară le-a fost ea şi ardelenilor, cum a contribuit ea la crearea unei culturi unice, moderne – mai ales datorită promovării limbii române şi a cercetărilor istorice coordonate, la care George Bariţiu a avut, după părerea noastră, un rol de frunte, alături de alţi mari istorici şi filologi ai românilor din secolul al XIX-lea.

La începutul raportului, Dimitrie Sturdza, secretarul general al Academiei, aminteşte numele membrilor Academiei care au decedat în anul academic 1887-1888: „… Timotei Cipariu, unul din membrii fondatori ai instituţiei noastre, pe membrii onorari români Gheorghe Creţianu şi Iacob

[267] *Ibidem.*
[268] Vezi: „Transilvania” XXI, nr. 9-10, 1- l5 mai 1888.

Mureşianu, pe membrii onorari streini Charles de Linas şi Wilhelm de Kotzebue şi pe fostul membru corespondent Alexandru de Cihac."

În elogiul pe care îl face lui Timotei Cipariu în raportul său, în faţa sesiunii generale a Academiei, Dimitrie Sturdza spunea: „La fondarea Societăţii Academice, din care a ieşit Academia Română de astăzi, şi de la începutul activităţii ei, în anul 1867, unul din cei mai învăţaţi, dintre cei mai cunoscuţi şi dintre cei mai însemnaţi membri a fost canonicul *Timotei Cipariu*. Renumele lui Cipariu era bine stabilit cu mult înaintea anului 1867, prin numeroase şi însemnate lucrări şi publicaţiuni.

În cursul îndelungatelor sale cercetări ştiinţifice, Cipariu a consacrat o neîntreruptă activitate a studiului limbii româneşti. El a contribuit a da dezvoltării limbii române o direcţiune puternică pe baza principiilor fundamentale puse de Samuil Clain, de Gheorghe Şincai şi de ceilalţi iluştri istorici şi filologi români predecesorii lui.

Cipariu a aşezat studiul limbii române pe o bază nouă, arătând el mai întâi marea însemnătate a fazelor, prin care a trecut, marea însemnătate a monumentelor limbii din trecut.

Principiile de limbă şi de scriptură publicate la 1847 şi 1866, „Elementele de limba română după dialecte şi monumente vechi" publicată în 1854, Crestomaţia sau Analecte literare din cărţile mai vechi" publicată în 1858, au fost întâile lucrări şi de cea mai mare însemnătate pentru studiul istoric al limbii noastre; aceste lucrări au fost titluri de glorie care au făcut din Cipariu unul dintre primii membri ai Societăţii Academice.

Cei dintâi ani ai Analelor noastre, unde depuneam munca şi activitatea Academiei, sunt plini de propuneri şi de discuţiuni ale lui Cipariu pentru rezolvarea marii cestiuni a direcţiunii ce era a se da dezvoltării limbii şi a ortografiei cu litere latine.

Academia a avut fericirea a premia şi publica la 1869 şi 1877 cele două volume de „Gramatica limbii române" a ilustrului nostru învăţat. Ele au fost încoronate cu premiul Zappa, care era fundat pentru cultura limbii şi mai ales pentru gramatica şi pentru dicţionarul ei ... Numeroasele lucrări întreprinse şi mulţimea anilor îl reţineau în Blaj, de unde ne răspundea la convocările noastre anuale că nu se mai încumeta a întreprinde o călătorie atât de lungă. Totuşi era pentru noi o mare mulţumire sufletească pentru a-l şti în viaţă.

La 22 august (3 septembrie) anul trecut, am căpătat ştirea dureroasă că a încetat din viaţă, în etate de 83 ani. Zelul luminat şi puternicul sentiment de

iubire a neamului său, care l-a condus pe Cipariu în îndelungata sa activitate, vor rămâne un mare și nobil exemplu de imitat pentru noile generațiuni”[269].

La punctul I al raportului, intitulat *Ședințele de peste an*, Dimitrie Sturdza relatează că în cursul anului s-au ținut 42 de ședințe ordinare în care s-au discutat și hotărât mai multe chestiuni *administrative și științifice*. În ședințele publice în special s-au făcut numeroase comunicări, citiri de memorii, studii și notițe, dintre care o parte s-au publicat în Analele Academiei. Prin publicarea raportului Academiei din București, Barițiu îi făcea cunoscuți pe mulți oameni de știință și preocupările lor valabile și referitoare la toți românii, indiferent de țara în care trăiau. În acest caz era vorba de Bogdan Petriceicu Hasdeu, V.A. Urechia, generalul Fălcoianu, Emil Bacaloglu, Dr. Felix, G. Sion, Papadopol Calimachi, Gr.G. Tocilescu etc., cu preocupări în domeniul medicinii, istoriei, fizicii, geografiei, meteorologiei, jurisprudenței etc.

La punctul II, raportul face cunoscute *Analele Academiei*, și conținutul lor pe specialități, volume și autori.

Din Analele Academiei sau publicat:

Tomul IX, care cuprinde partea administrativă și dezbaterile anului 1886/7.

Secțiunea a II a *tomului VIII* cuprinde următoarele memorii: Amintiri despre Grigore Alexandrescu, Scrisori către Vasile Alecsandri de Ioan Ghica.

Apulum Alba Iulia, Belgrad în Transilvania. *Studii de George Barițiu*; apoi schițe din viața unor mitropoliți și episcopi, rapoarte despre istoria unor mănăstiri, dări de seamă despre colecțiunea unor documente ale unor orașe, scrisoare autografă de la Mihai Viteazul. S-a publicat și *Memoriile secțiunii istorice* care cuprindeau, printre altele memorii despre:

- 10 mai, memoriu prezentat Academiei de D.A. Sturdza;
- despre unele biserici (biserica din Părhăuți, în Bucovina);
- despre o statistică din 1820 din Țara Românească.

Foarte interesant este conținutul volumului cu *Memoriile Secțiunii Științifice*, care cuprindea comunicările:

- Despre originea și modul de zacere al Petrolului în general și particular în Carpați – Discurs de recepțiune de Grigore Cobălcescu, - cu răspuns de D. Brândză.

[269] *Ibidem*, p. 69.

- A treia sesiune a Congresului Geologic internațional ținut la Berlin în 1885, Relațiune de Gr. Ștefănescu;

- Apărătorul de trăsnet (paratonnere - paratrăsnet), de Em. Bacaloglu;

- Al VI-lea Congres internațional de Igienă și Demografie din Viena (Sept. - Oct. 1887) de dr. I. Felix.

Urmează apoi informații cu privire la publicarea *Operelor complete ale lui Miron Costin,* traducerea istoriei lui Herodot, despre lucrarea *Flora Dobrogei* a dr. Brândză, căreia i s-a acordat premiul Lazaru în sesiunea din 1887 etc. etc.

La punctul III *Publicațiunile Hurmuzachi și cercetări istorice* se făcea mențiunea că în anii trecuți publicațiunile documentelor istorice adunate de nemuritorul *Eudoxiu de Hurmuzache* și înmulțite cu *produsul cercetărilor Academiei*, a înaintat cu mare repeziciune. Această colecție cuprindea documente foarte multe referitoare la domnia lui Mihai Viteazul provenite din Arhivele Veneției, din bibliotecile și arhivele Romei, din Raguzza etc. În procesul adunării documentelor acestei colecții erau implicați istorici români din Regatul român, dr. Obedenaru și Odobescu, cercetători proveniți din Transilvania: Al. Papiu Ilarian, G. Barițiu, Ion Bianu și din Bucovina, de fapt cei ce au finanțat această colecție, membri ai familiei Hurmuzachi.

4.6. Cercetări și explorări științifice

Aceasta funcționa sub conducerea unei Comisii compusă din V.A. Urechia, Papadopol Calimachi, Cobălcescu și Ștefănescu; această comisie a primit sarcina de a explora stațiunea arheologică de la Cucuteni, urmând să prezinte în fața Sesiunii generale o relațiune completă asupra cercetărilor sale.

Cu privire la cercetările lui Barițiu, raportul consemna următoarele: Venerabilul nostru coleg d-l G. Barițiu a continuat și în anul trecut cercetările sale istorice în bibliotecile și arhivele Transilvaniei, spre care scop i s-a pus la dispoziție suma de lei 2500 prevăzută în buget. Aceeași sumă o primise Al. Odobescu pentru cercetări făcute de el în anul 1877.

Raportul relatează despre informațiile date de M. Kogălniceanu cu privire la 2000 de dosare existente în arhivele de la Odessa despre administrația rusească în România. Kogălniceanu recomanda să se aloce bani din fondul Hagi Vasile în vederea realizării unor copii după acele documente și aducerea lor în țară. Multe antichități erau deja colectate din Dobrogea, dar și în județul Dolj, la

Cârna. Se consemnează în raport faptul, că la restaurarea unor biserici sunt neglijate inscripțiuni foarte importante pentru istoria neamului.

4.7. Legate și fonduri

În introducere se consemna că: „Avem din ce în ce mai multe dovezi, că activitatea dezvoltată de Academie și regulata ei administrare atrage asupra-i interesul bărbaților patrioți și doritori de înaintarea culturii naționale”[270]. În raport se vorbește despre o moștenire de la Ioan Fetu, avocat și proprietar care a lăsat Academiei prin testament aproape întreaga sa avere; de o moștenire de la răposatul *Dimitrie Hagi Vasile* în valoare de 16.672 lei care „s-a capitalizat cumpărându-se efecte publice.” Iar marile moșii moștenite de la alți donatori în anii trecuți (Zappa și Năsturel-Herescu etc.) au fost asigurate, conform recomandărilor Adunării generale a Academiei din 1887.

4.8. Colecțiunile

Se consemna că: „Îmbogățirea colecțiunilor Academiei a continuat ca și în anii din urmă, așa încât pe lângă Biblioteca cărților tipărite, secțiunea manuscriptelor și a documentelor istorice sunt astăzi tezaure neprețuite pentru studiul istoriei naționale și a vechii literaturi românești.

În anul 1887 biblioteca și colecțiunile s-au îmbogățit cu biblioteca moștenită de la monahul Nifon Bălășescu de la mănăstirea Căldărușani, cu cărți dăruite de Eforia Spitalelor Civile din București, de la Ministerul Instrucțiunii publice” etc. S-au stabilit relații noi de schimb cu următoarele instituțiuni științifice: Comisia istorică municipală a Brașovului, Societatea naturalistă de la universitatea din Kiev, Institutul istoric italian de la Roma etc.

S-a făcut un apel în toată țara prin care toți acei care posedă documente vechi sunt invitați să le dăruiască Academiei. Rezultatele apelului au fost foarte îmbucurătoare; celor ce au dăruit colecții li s-a adus mulțumire atât prin adrese directe, cât și prin *Monitorul Oficial*.

[270] *Ibidem*, p. 73.

4.9. Concursurile

Consemnează că pentru cele trei premii:
1. Premiul Năsturel Herescu (4000 lei),
2. Premiul Statului Lazaru (5000 lei) și
3. Premiul Statului Heliade Rădulescu (5000 lei).

S-au depus 10 lucrări din domenii diferite și invenții tehnice pentru primele două și 2 lucrări cu semn distinctiv 1 moto fiecare pentru cel de al 3-lea premiu.

„Transilvania" a continuat să publice știri despre Academia Română, când mai multe, când mai reduse, aducând la cunoștință transilvănenilor modul cum progresau românii liberi de peste Carpați în domeniul științei și culturii către sfârșitul secolului al XIX-lea. Din știrile publicate reiese nu numai faptul că Academia Română ocupa un loc de seamă în știința și cultura poporului român, ci și atașamentul față de ea al elitei intelectuale în general, dar și ai fruntașilor vieții economice, ai unor oameni înstăriți, care lăsau moștenire Academiei consistente averi care-i asigurau existența materială și financiară pentru perioade îndelungate. Statul contribuia și el cu alocarea anuală din buget cu sume consistente. Structura Programului Sesiunii Adunării generale a Academiei Române pe anul 1889, publicată în „Transilvania" nr. 5-6 din anul 1889 confirmă, după părerea noastră, afirmația de mai sus.

Programul conținea 25 de puncte. Acesta însemnând, pe lângă punctele referitoare la raportul secretarului general al activității Academiei pe 1888-1889 cuprindea și raportul diferitelor comisii financiare, comisii pentru cercetarea publicațiilor Academiei, alegeri de noi membri ai Academiei, discuții cu privire la ortografie (scrierea lui U final), alegerea comisiilor pentru acordarea premiilor: Năsturel, premiul lui Heliade Rădulescu ș.a; alegerea președinților și vicepreședinților de secție și luarea diferitelor „Deciziuni", cum ar fi:

- Deciziunea pentru primirea donațiunii domniței Alina Știrbei de 200.000 lei (Art. 7 litera „n" Statute);
- Deciziune pentru primirea și regulamentarea legatului Iacob de Neuschotz de 20.000 lei (Art. 7 litera „n" Statute);
- Deciziune pentru primirea și regulamentarea donațiunii lui Alexandru Constantin Bodescu de 5.345 lei 60 bani (Art. 7 litera „n" Statute) ș.a.

Informații ample cu privire la activitatea Academiei Române vor apărea în *„Transilvania”* și după ce G. Barițiu nu va mai fi redactorul ei.

În Transilvania nr. 5 din 15 mai 1892 a apărut o amplă informație intitulată *Sesiunea generală a Academiei Române* semnată de Zaharia Boiu. „În zilele trecute – scria Zaharia Boiu – s-a încheiat sesiunea generală a Academiei Române din București; și cu vie bucurie venim a constata, că ea a fost una din cele mai mănoase, atât în cele materiale, cât și în cele spirituale.

De data aceasta, Zaharia Boiu, nu mai prezintă nici „programul Adunării generale a Academiei”, nici raportul secretarului general, raport întocmit pe probleme. El va face o cronică a celor XXVIII de ședințe care s-au ținut între 3/15 martie 1892 – când s-a desfășurat prima ședință sub președenția vicepreședintelui B.P. Hasdeu și cea de a XXVIII-a ședință, când după votarea premiului Năsturel-Herescu pentru traducerea lui Horațiu, de D.C. Olănescu, și a premiului Craioveanu pentru istoria universală de P. Rășcanu, și după ovațiuni pentru dl G. Barițiu la aniversarea 80, sesiunea s-a încheiat în mod solemn la 1/13 aprilie 1892.

În cele 28 de ședințe ale Adunării generale ale Academiei s-au discutat multe probleme ale istoriei, literaturii, științelor naturii, de îmbunătățire a organizării instituției academice, a unor mari donații făcute Academiei, de acordare a unor premii ale academiei pe anul 1891, s-au primit noi membri ai academiei, s-au ascultat discursuri de recepție ale unor noi academicieni, s-au ascultat dări de seamă cu privire la ședințele săptămânale ale Academiei, s-au ales și numit comisii pe diferite obiective ale activității Academiei, s-au ascultat comunicări științifice pe diferite ramuri ale științei și multe altele.

Raportul amintește că în ședințele de peste an Grigore C. Tocilescu, a comunicat rezultatele scrutărilor asupra coloniilor romane din Dacia și în special asupra monumentelor de la Adamclissi; a unei cetăți până acum necunoscute Tropaeum Trajani; asupra vechilor orașe grecești din Dobrogea de astăzi: Callatia (acum Mangalia) și Istropolis (acum Igliță) precum și asupra unor cetăți și castre romane din România, în fine asupra domniei lui Mircea-Vodă cel Bătrân, despre publicațiile Academiei (Analele Academiei, Tom XII și Tom XIII; publicațiile Hurmuzachi și cercetări istorice Tom II, p. III, de Nicolae Densusianu. „… Aici amintim cu plăcere – notează Zaharia Boiu – că arhivele noastre din Sibiu și Brașov, asupra cărora dl. Ioan Slavici a chemat

atenţiunea Academiei, prin mijlocirea zelosului nostru compatriot arhivar Fr. Zimmermann, au dat deja 74 de documente preţioase din anii 1358-1530”[271].

Încă în prima şedinţă a Academiei Române, membrii săi sunt anunţaţi despre o invitaţie a lui Angelo de Gubernati, ca Academia să participe la serbarea ce se face în Italia în onoarea lui Cristofor Columb pentru al 4-lea centenar de la descoperirea Americii. Răspunsul, ce l-a dat apoi Academia la această invitare, este: „Colonii de la Dunăre ai marelui împărat Traian, reprezentaţi pe această foaie de Academia Română, salută a patru suta aniversară a lui Cristofor Columb, unul din geniurile cele mai sublime, şi urează gintei latine, de a rodi în toţi timpii, mulţi Columbi, ca să aştearnă noi căi de fericire şi de lumină pentru neamul omenesc” (Bucureşti 6/18 martie 1892, Carol, Ferdinand, I. Ghica, D. Sturdza şi 15 subscrieri de membri ai Academiei)[272].

Din citirea diferitelor forme ale demersurilor istorice, beneficiarii cronicii întocmite de Zaharia Boiu pot trage o concluzie clară: istoria ca disciplină, ştiinţă şi metodă de cunoaştere a trecutului în vederea prefigurării viitorului avansase substanţial după realizarea unităţii celor două principate române; ea cuprindea arii din ce în ce mai extinse, analizând documente nu numai din Moldova şi Muntenia, ci şi din Transilvania, Banat, Bucovina partea ocupată de Austria, Basarabia, până în Italia, Austria şi Ungaria.

Românii încep să-şi cunoască tot mai mult istoria şi aria geografică în care au acţionat sau în care voiau să-şi extindă aria de cunoaştere. Astfel în cea de a V-a şedinţă a sesiunii academice, V.A. Urechia a citit despre spătarul moldovean Nicolae Milescu din secolul al XVII-lea, care călătorise până în China, iar Gr. Ştefănescu a făcut o descriere a cataractelor râului Niagara.

Academia Română se preocupa de stimularea creaţiei literare nu numai în regatul român ci şi în părţile din teritoriile ţinute încă sub dominaţie străină. Astfel pe lângă cele două premii acordate cândva lui Timotei Cipariu, Academia foloseşte şi alte forme de încurajare a literaturii române în Transilvania. În şedinţa a XXV-a din 30 martie (11 aprilie) 1892 se discută lucrarea lui D. Dan despre armenii orientali şi lipovenii din Bucovina, iar Secţiunea literară prezintă propunerile sale, a se da învăţătorului Ion Pop Reteganu recompensă de 500 lei pentru colecţiunea de date şi credinţe populare (se primeşte) (Ion Pop

[271] „Transilvania”, XXIII, nr. 5, 15 mai 1892, p. 131.
[272] *Ibidem.*

Reteganul era locuitor al Ardealului și deci sudit austro-ungar). În ședința a XXIV-a din 29 martie/9 aprilie, ședință publică solemnă, Iosif Vulcan a dat cetire discursului său de recepțiune despre fabulistul Dimitrie Țichindeal. (Iosif Vulcan, ardelean și el ca și I.P. Reteganul).

În încheierea cronicii sale cu privire la *Sesiunea generala a Academiei Române*, din 3/15 martie 1892, Zaharia Boiu făcea următoarele considerații finale, pe care i le consemnăm: „Făcând o reprivire generală asupra lucrărilor acestei sesiuni, *constatăm cu bucurie* – (sublinierea ns.T.I.) progresul crescând al valoroaselor lucrări ale Academiei, care lucrări din an în an cuprind teren mai extins și arată rezultate din ce în ce mai mari.

În acele materiale ni se prezintă ca un eveniment epocal donațiunea de peste 2 milioane lei a lui Vasile Adamachi din Iași, cu excepțiunea generoasei familii Asachi; adică însă, precum sperăm, se va realiza dorința fondatorului, atunci averea Academiei în scurt timp va fi duplicată, și Academia va putea lua cu lucrările sale un avânt, de care întemeietorii Societății de acum 26 de ani nici că vor fi visat.

Dar și mai mare decât acest avânt material este cel *spiritual*, ce ni-l prezintă însuflețirea membrilor Academiei pentru scopurile ei cele înalte, și în special concordia dintre aceia și președintele onorar și protector al Academiei, carele este însuși capul statului, și carele deja în primul său cuvânt din această sesiune îndeamnă Academia la zbor încă și mai puternic, spre a deveni în al doilea pătrar de secol cel dintâi institut de cultură al răsăritului.

„Viitor de aur țara noastră are, și prevăd prin seculi a ei înălțare!" profețea Mircea cel Bătrân, după însuflețitul D. Bolintineanu, despre viitorul României.

Fie, ca prin cuvântul acesta, diferitor în formă, dar în fond identic cu cuvântul generosului președinte de onoare actual, să se împlinească și față cu Academia Română"[273].

Academia Română considerată o reprezentantă a românismului de către ardeleni, Presa Asociațiunii transilvane însera prin revista *„Transilvania"* orice succese ale ei, dar și evenimentele nefericite cu ocazia decesului unor membri ai ei, care au avut legături mai strânse, cu academicienii din Ardeal sau cu Transilvania în general. Unul din aceștia a fost și George Sion al cărui

[273] *Ibidem*, p. 138

necrolog semnat de redactorul Transilvaniei, Zaharia Boiu consemna în nr. 11 al *„Transilvaniei”* din 15 nov 1892 următoarele:

„George Sion, membru al Academiei Române a încetat din viață la 1 octombrie, în vârstă de 71 ani. George Sion se trage dintr-o familie boierească din Moldova, com. Hârșova, jud. Vaslui; după tradițiunea familiei, strămoșul său a fost un han tătărăsc, anume Demir Gherei, carele sub domnia lui Ștefan cel Mare a primit botezul și prin căsătorie cu o nepoată a aceluia s-a înrudit chiar cu Domnitorul Moldovei.

La mișcările liberale din 1848 a participat și tânărul poet, de aceea fu exilat. Trecând în Transilvania, participă la adunarea națională de la Blaj, apoi trecu în Bucovina, unde împreună cu toți românii de bine află primire la onorabila familie Hurmuzachi.

Îndată ce societatea literară deveni societate academică, în anul 1868, Sion se făcu membru al aceleia.

Trecând din Moldova în Muntenia, Sion a publicat în București, „Revista Carpaților”, pusă în serviciul politic și cultural al țării. Încât a contribuit el alături cu contemporanii săi la deșteptarea spiritului național, la unirea principatelor, la alegerea lui Alexandru Ioan I, la aducerea unui principe străin, la consolidarea internă a țării, la nutrirea și întărirea simțământului național și în fine la proclamarea regatului, aparține istoriei politice. Dar privind la activitatea lui literară, cu plăcere constatăm, că a obținut mari progrese, aducându-i stima și iubirea poporului său, iar unele din inspirațiunile lui poetice: Limba română, Mirele României, Ambulanța și altele au devenit cânturi iubite ale poporului român din toate părțile, începând chiar de la tinerimea școlară.

Caracterul cel modest, dar ferm, integru și onorabil al adormitului îi asigură stima tuturor celor ce l-au cunoscut. Între aceștia ne numărăm și noi cești de dincoace, și în special membrii Asociațiunii transilvane ale cărei întruniri de repețite ori le-a îmbucurat cu prezența sa … Academia Română va eterniza și numele tău, și următorii voștri ai mergătorilor înainte vor continua cu devotament opera voastră!”

„Transilvania” nr. 4 din 15 aprilie 1893 a publicat din nou desfășurarea Sesiunii anuale a Academiei Române așa cum o făcuse și în alți ani.

În deschiderea relatărilor sesiunii Academiei, redactorul „Transilvaniei” scria: „Privirile tuturor literaților români sunt îndreptate în zilele acestea spre Academia Română din București, a cărei sesiune ordinară pe anul curent, 1893

s-a deschis la 23 februarie (7 martie). Și cu drept cuvânt. Căci ilustra Academie, care întrunește o cunună atât de frumoasă de distinși bărbați ai științei din toate părțile locuite de români, în periodul de 27 ani ai existenței sale a dat atâtea dovezi de înalt spirit, ce o conduce, încât pentru toată lumea română ea a devenit soarele luminător și încălzitor în calea culturii.

Împlinim dar una din cele mai plăcute datorințe, dacă ne silim a ține pe cititorii foii noastre în curent barem asupra celor mai însemnate lucrări și din sesiunea prezentă a supremei noastre instituțiuni culturale, și spre a putea aprecia cele ce au să urmeze, vom publica înainte de toate *Raportul secretarului general, dl D. Sturdza, asupra lucrărilor ei din 1892-1893.*

Ca și în alți ani, secretarul general al Academiei își începe raportul aducând un omagiu acelor academicieni care au decedat în anul scurs de la ultima Adunare generală a înaltului for științific al României. În acest an au decedat 3 academicieni: Episcopul Melchisedec, Grigorie Cobălcescu, George Sion și un membru corespondent, dr. Felix Bamberg.

După ce aduce omagiul celor dispăruți, Dimitrie Sturdza vorbește în continuare și despre un eveniment plăcut pentru întreaga instituție ca și a tuturor românilor la acel moment. „Academia a participat în anul trecut – anunță raportorul în Adunarea generală – la serbarea unui eveniment pe atât de îmbucurător, pe cât este de rar. Venerabilul nostru coleg, George Barițiu, privit de întreg neamul nostru românesc cu cea mai înaltă veneraţiune pentru munca sa neobosită de șase decenii în luminarea și înălțarea națiunii, a împlinit în 12 mai trecut, 80 de ani ai vieții sale. Academia, care a fost fericită a număra de la a ei înființare pe dl. Barițiu între membrii săi, a luat parte la serbarea, care s-a făcut cu această ocaziune la Sibiu. Colegii noștri d-nii V.A. Urechia, Gr. Ștefănescu, G. Tocilescu, P. Poni și Iosif Vulcan au reprezentat Academia, înmânând Nestorului scriitorilor români o adresă de felicitare din partea instituției. Ascultând relațiunea d-lor colegi V.A. Urechia și Gr. Tocilescu despre serbarea de la Sibiu, precum și scrisoarea de mulțumire a dlui G. Barițiu, Academia în ședința de la 29 mai a decis, a publica într-un volum o culegere din scrierile cele mai caracteristice ieșite din condeiul dlui Barițiu în decursul lungii sale activități literare și politice, începând de la 1838. Cu alegerea și coordonarea scrierilor, care vor forma această publicațiune, s-a însărcinat o comisiune compusă din d-nii Sturdza, Grigore G. Tocilescu și Nicolae Densușeanu.

Din păcate, decesul numai peste câteva săptămâni – 12 mai 1893 – al lui George Barițiu, a făcut imposibilă realizarea acestei inițiative a Academiei luată de Adunarea sa generală din martie 1893.

În continuare în raportul său, secretarul general al Academiei consemnează rezultatele activităților acestuia, începând cu relatarea problemelor discutate în ședințele desfășurate în decursul anului 1892, continuând cu cele în publicațiile Academiei, a Publicațiilor Hurmuzachi și cercetării istorice, Colecțiunile Academiei, Concursuri, Legate și fonduri etc.

Dar sesiunea Academiei Române inaugurată în 23 II – 7 III/1893 nu a rămas în istorie numai prin ceea ce a expus secretarul general al Academiei, prin realizările sale importante în cursul anului 1892, care dovedeau o dezvoltare importantă a cercetărilor istorice, atragerea în preocupările sale a noi ramuri de știință, din diferite domenii, extinderea ariilor de cercetare, aprofundarea cercetărilor mai vechi, extinderea relațiilor internaționale; Academia fiind vizitată de cercetători străini, academicienii români făcând vizite, comunicări la sesiuni internaționale, invitați să participe la congrese internaționale etc.

Importanța acestei sesiuni anuale, constă în faptul, că în cadrul acesteia, președinte al ei devenea un român care locuia în afara granițelor noului regat român. Și într-adevăr cu ocazia acestei sesiuni, în ședința din 24 martie, acel român ales în fruntea Academiei Române nu a fost nimeni altul decât, George Barițiu, român din Transilvania, sudit (cetățean) austro-ungar.

Barițiu a fost ales președinte al Academiei Române, înlocuindu-l pe Ion Ghica, oferindu-i-se astfel o satisfacție bine meritată. În aceeași sesiune au fost aleși ca vicepreședinți Iacob Negruzzi, V.A. Urechia, vechi colaborator al lui Barițiu în cadrul Academiei și naturalistul D. Brândză[274]. Alegerea lui Barițiu a primit proporțiile unui adevărat eveniment național. Manifestat însă deosebit de intens în Transilvania de la Brașov până la Oradea și în Banat. La Sibiu, Asociațiunea, cum îi plăcea lui să pronunțe, i-a organizat o mare manifestație publică, iar intelectualii din Brașov, Blaj, Năsăud, Arad, etc., i-au trimis numeroase telegrame. Iosif Vulcan, care l-a elogiat adeseori pe Barițiu, dedicându-i și câteva poezii – scria în „Familia" din 18/30 aprilie cuvinte entuziasmante: „Un ardelean președintele Academiei Române din București. Iată marele eveniment a cărui glorie se revarsă asupra românilor de dincoace. Un eveniment și mai însemnat că el ne indică identitatea culturală a neamului românesc.

[274] Vezi: *Analele Academiei*.....Tom XV, 1892,1893, pp. 154-155.

4.10. Soarta a fost vitregă cu G. Bariţiu – nu i-a dat prea mult timp nici lui, nici poporului român să se bucure de recunoaşterea meritelor sale pe tărâm ştiinţific, politic, social

Soarta marelui învăţat român a fost vitregă cu el: Nu i-a dat decât foarte scurt timp să se bucure de marea recunoaştere a meritelor sale de ordin ştiinţific, cultural, politic, naţional, moral din partea întregii naţiuni române. Într-un fel soarta nu le-a fost prea favorabilă nici românilor. Ales în fruntea înaltului for ştiinţific, care concentra în interiorul său tot ce aveau românii mai bun şi mai bine pregătit în rândurile elitei ştiinţifice şi culturii româneşti nu se ştie ce program ar fi întocmit Bariţiu, care era un geniu organizatoric, capabil să găsească întotdeauna soluţii salvatoare sau să accelereze reuşitele unei instituţii în orice condiţii. Spunem aceasta, deoarece în ultimul deceniu al secolului al XIX-lea, Academia Română avea condiţii favorabile de dezvoltare. Era iubită şi simpatizată în toate regiunile locuite de români, şi ceea ce era foarte important în acea perioadă, Academia Română avea sprijinul casei regale, care şi ea, la rândul ei, avea nevoie de sprijinul Academiei. Şi încă ceva foarte important: Academia Română primea din ce în ce mai multe moşteniri din partea unor oameni bogaţi care-i lăsau uneori averi prin testamente în valoare de milioane, totodată, Academia Română începea să fie recunoscută de foruri ştiinţifice naţionale şi internaţionale, care-i propuneau sau îi acceptau colaborarea, iar academicienii români luau contacte tot mai dese cu străinătatea, începeau să se facă cunoscuţi în lume. Prin folosirea acestor oportunităţi ale momentului, G. Bariţiu, ar fi contribuit la o şi mai mare dezvoltare a Academiei Române, ca simplu membru al ei, ca şef al secţiei istorice, vicepreşedinte şi în sfârşit preşedinte al ei. Tot el era şi preşedinte al Asociaţiei transilvane pentru literatura română şi cultura poporului român din Transilvania, cea mai înaltă instituţie culturală ce unea în jurul său elita intelectuală transilvăneană, cu mari merite în răspândirea ştiinţei, culturii, aprofundarea educaţiei economice şi a bunei gospodăriri a poporului român de sub dominaţia austro-ungară în vederea îmbunătăţirii situaţiei materiale a tuturor românilor.

La scurt timp după întoarcerea de la sesiunea Academiei din 1893, Bariţiu s-a îmbolnăvit de o congestie pulmonară, care l-a chinuit timp de 6 zile, murind pe neaşteptate în ziua de 20 aprilie/2 mai 1893 ora 13, după ce până în ajunul congestiei continuase să conducă şedinţele comitetului Asociaţiunii. Anunţul mortuar purta semnătura surorii sale, Veronica Pop, a fraţilor Leon şi

Octavian, al ginerilor Constantin Iuga, M.G. Stănescu și Mihail Bontescu, al fiicelor Victoria, Aurelia, Octavia și Maria, precum și al fiului său Ieronim G. Bariţiu.

Moartea lui G. Bariţiu, pierdere considerată ireparabilă a luat proporţiile unui adevărat doliu naţional. „A murit – scria Iosif Vulcan în revista sa «Familia» – ca oşteanul în fruntea oştii sale, ca vrednic preşedinte al Asociaţiunii transilvane şi ca bine meritat preşedinte al «Academiei Române». «Telegraful Român» cu care nu s-a aflat în relaţii prea cordiale în timpul vieţii anunţa, la rândul său, moartea «Nestorului» ştiinţei româneşti, a campionului culturii şi neobositul luptător pentru drepturile poporului său". Despre înmormântarea sa în 23 IV/5 V 1893 s-a scris că a avut un caracter măreţ şi solemn. Ziarele şi revistele româneşti şi-au îndoliat paginile, şcolile şi instituţiile au arborat drapele negre, lângă catafalcul său s-au închinat delegaţii Academiei Române – Nicolae Ionescu, N. Quintescu, V. Maniu, I. Calinderu şi Ion Bianu – care au trecut Carpaţii pentru a aduce omagiul înaltului for ştiinţific la care el a ţinut şi pentru care a muncit atât de mult. A fost prezent întregul comitet al „Asociaţiunii". Au fost prezenţi conducătorii ambelor confesiunii, Mitropolitul Ion Romanul şi vicarul mitropoliei de la Blaj, Ioan Micu Moldovan. Erau prezenţi vechii săi prieteni în lupta politică Ioan Raţiu şi Partenie Cosma. Erau prezente delegaţii din Braşov, Blaj, Năsăud, Haţeg, Bistriţa, Sălaj. Au asistat elevii şcolilor româneşti din Sibiu, studenţi de la Universităţile din Sibiu, Cluj, Budapesta şi Viena. Au asistat şi reprezentanţi ai autorităţilor locale. Iar sicriul i-a fost împodobit cu flori, cu panglici tricolore ale Academiei Române, ale Ligii culturale şi ale Asociaţiunii. Prohodul a fost oficiat de vicarul Blajului, iar înmormântat a fost în cimitirul din Poarta Turnului, în apropiere de locul de veci a lui Al. Papiu - Ilarian.

Din tot ce s-a scris despre Bariţiu după moartea sa până la înmormântare vom face un scurt rezumat din informaţiile apărute în revista *„Transilvania"*, apărută în 15 mai 1893, din care ne dăm seama cât de mult a fost iubit şi apreciat G. Bariţiu de către contemporanii săi.

În numărul amintit a apărut mai întâi, pe prima pagină anunţul Mortuar despre moartea lui Bariţiu cu următorul conţinut: „Comitetul Asociaţiunii transilvane pentru literatura română şi cultura poporului român, cuprins de adâncă întristare, aduce la cunoştinţă, că preaiubitul său preşedinte *George Bariţiu*, preşedintele Academiei Române, membru al mai multor societăţi literare şi ştiinţifice etc., după suferinţe de 6 zile, împărtăşit cu sfintele taine, a răposat în domnul astăzi la 1 oră d.a. în anul 81 al etăţii.

Serviciul divin funebru se va ține vineri în 5 mai (23 aprilie) 1893 la 3 ore după amiază la domiciliul neuitatului defunct în str. Morii Nr. 8, de unde rămășițele pământești se vor transporta la mormântul săpat lângă biserica greco-catolică română din loc.

Odihnește în pace bărbat providențial al poporului român!

Sibiu, 2 mai 1893.

Dr. Ilarion Pușcariu, vicepreședinte Dr. Amos Frâncu, secretar II[275].

Anunțul este urmat de un articol în care sunt prezentate împrejurările și modul cum s-a stins marele patriot și luptător național, G. Barițiu. Articolul este intitulat:

George Barițiu

„... După o scurtă boală de 5-6 zile, dar conștient până în momentele din urmă, venerabilul veteran, George Barițiu, marți 20 aprilie (2 mai), la o oră din zi, înconjurat de iubiții săi familiari: un fiu și patru fiice, închise ochii pentru ultimul somn, din care nu mai este deșteptare pe pământ.

Vestea acestui trist eveniment străbătu cu iuțeala fulgerului prin cetatea noastră, și tot asemenea prin patria noastră, ba în toată românimea. Îndată fâlfâiau steaguri de doliu de pe casa Asociațiunii pentru președintele ei, și a băncii „Albina" pentru vicepreședintele său; și la câteva ore se întruni Comitetul Asociațiunii și sub prezidiul domnului vicepreședinte Ilarion Pușcariu dete expresiune profundei sale dureri pentru pierderea preastimatului său președinte, luă măsurile de lipsă pentru înmormântare și înștiință despre toate acestea pe Academia Română din București și pe toate despărțămintele Asociațiunii. Nenumărate depeșe din toate părțile, una chiar de la Curtea regală din București, începură a veni la familia în doliu, la prezidiul și oficiul Asociațiunii și de la particulari, iar a doua zi se prezentară la casa defunctului șiruri de particulari și deputațiuni, din loc și chiar din afară; iară cununile de la familii, corporațiuni și particulari care parcă voia să se prefacă casa de doliu într-un răișor verde și înflorit, în care dormea frumosul, neschimbat călătorul obosit de luptele unei vieți de 81 de ani. Miercuri la 11 ore din nou se întruni Comitetul Asociațiunii, și mergând în corpore la casa mortuară, prin rostul dlui vicepreședinte dete expresiune elocentă domnului său președinte, și adresă cuvinte de mângâiere adâncă întristatei familii.

[275] *„Transilvania",* XXIV, nr. 5 din 15 mai 1893, p. 129.

În coînțelegerea cu Comitetul Asociațiunii familia puse înmormântarea pe ziua de 23 aprilie, ziua sfântului martir Georgiu, ziua onomastică a scumpului decedat..."[276].

Au ținut cuvântări cu ocazia mormântării lui George Bariţiu: Dr. Augustin Bunea, academicianul Nicolae Ionescu, Zaharia Boiu, Dr. Aurel Mureşanu, Ioan Capşa.

Iată câteva extrase din Cuvântarea bisericească, ținută la înmormântarea lui George Bariţiu, de Dr. Augustin Bunea:

„Peste câteva zile se împlineşte un an, de când mulţi dintre fruntaşii neamului românesc de pe plaiurile romantice ale Transilvaniei, de pe câmpiile mănoase ale Ungariei şi şesurile libere ale României se aflau în cetatea Sibiului, ca să aducă tributul de iubire, stimă şi recunoştinţă unui venerabil octogenar şi mare român, care în cercul familiei sale dădea mulţumită lui Dumnezeu, pentru că a fost învrednicit să-şi păstreze nevătămată credinţa părinţilor săi, şi pentru că a fost înzestrat de părintele ceresc cu putere neînfrântă de a lupta numai pentru binele naţiunii sale şi împodobit cu virtute neclătită, care în decursul unei cariere grele de 80 de ani, îl apărase întotdeauna de căderе, aşa încât pre vestmântul lui sărbătoresc nu se putea observa nici o pată, de care rar sunt scutiţi chiar şi cei mai mari bărbaţi ai popoarelor.

Figura lui nobilă, modestă şi nepretensivă, ochii lui scânteietori, care ţi se păreau că sunt în stare să străbată şi prin vălul cel mai des, după care stă ascuns viitorul unei naţiuni, cununa argintie, care i-o împletiseră pe capul lui clasic nu numai anii numeroşi, ci şi gândurile lui înalte, de care a fost pururea frământat pentru fericirea poporului român, manierele lui dulci şi condescente, care trădau o inimă învăpăiată de iubire sinceră către semenii lui: toate aceste însuşiri sufleteşti şi trupeşti, precum şi reminiscenţele unui trecut glorios şi încărcat de nepieritoare merite, ne fermecară atât de mult pe noi toţi, care eram adunaţi în 24 mai din anul trecut în jurul nemuritorului George Bariţiu, încât la propunerea unuia dintre cei mai iluştrii istoriografi şi arheologi români au jurat, că până ce Dumnezeu va mai ţinea în viaţă pe modelul virtuţilor româneşti, George Bariţiu, în fiecare an în ziua de 24 mai ne vom aduna în jurul lui, pentru ca de la dânsul să ne inspirăm, cum trebuie să suferim, cum trebuie să simţim, să dorim şi să luptăm, pentru ca să realizăm cât mai curând idealul neamului nostru, pe care înaintaşii noştri, pe lângă toate zbuciumările lor, încă nu l-au putut vedea înfiinţat.

[276] *Ibidem*, pp. 130-133.

O oră fatală, oră înfricoșată, care cu iuțeala fulgerului ai adus dureroasa știre în toate părțile lumii locuite de români, că *George Barițiu nu mai trăiește, George Barițiu este mort!*...Tu ne-ai făcut să alergăm aci, pentru că în locul vieții și veseliei, ce o speram demult, să privim și să simțim durerea, întristarea și în toate părțile chipul înfiorătoarei morți!

Dar pe cine plângem noi aci, iubiți ascultători? Credeți doară că pe George Barițiu? Pentru un bărbat, la al cărui mormânt jelește o națiune întreagă, moartea nu este dureroasă. În cele din urmă clipite ale vieții sale privind, ca soarele din mai când apune, peste lunga cale ce o parcurse, el a simțit că numai binecuvântare a revărsat. Când a depus pana, care îi fusese arma cea mai puternică, a putut fi mulțumit, pentru că principiile, pentru care luptase, au prins adânci rădăcini în inima și mintea românului, care le profesează astăzi cu bărbăție în fața dușmanilor săi. Cum poate fi dureroasă moartea unui bărbat credincios, care tocmai într-însa privește începuturile unei vieți fericite, încununarea meritelor sale și primirea sa în șirul acelor nemuritori, pe care din copilărie îi admirase și de care numai viața pământească îl despărțea? Pentru aceea noi nu te plângem pe tine, preavrednicule bărbat, care te înalți în sferele cerești însoțit de lacrimile unui popor întreg și de binecuvântarea tuturor, care prețuiesc meritul și virtutea, ci ne plângem pe noi înșine, care trebuie să luptăm și să suferim încă mult, până când vom ajunge la ținta ce ai urmărit-o în viața ta, care ne vedem lipsiți de cel mai devotat și dezinteresat conducător în luptele mari ce ni se impun pentru emanciparea poporului român din starea ticăloasă politică în care l-au aruncat contrarii lui și vitregimea timpului, și care simțim cu durere, că locul tău anevoie îl vom mai umplea …

Și dacă ... m-am încumetat a cuvânta în această distinsă adunare, o fac aceasta nu încredințându-mă în tăria cuvintelor mele, ci în puterea numelui tău venerat, care nu se poate pronunța de buze omenești, fără ca să palpiteze inima fiecărui creștin și român adevărat".

În continuarea cuvântării sale, Augustin Bunea evocă aspecte din viața și activitatea lui George Barițiu, începând cu anii de școală, școlile prin care a trecut, activitatea școlară și de profesor la Brașov, începuturile activității lui politice, rolul determinant în Asociațiune, subliniază că „Toate mișcările culturale mai importante din secolul al XIX-lea din Transilvania au purtat pecetea personalității lui George Barițiu". Apoi arată că activitatea sa nu s-a limitat numai la viața culturală, socială, politică, publicistică și științifică a Transilvaniei.

Dacă trecem munții și ne oprim în capitala României, care este astăzi centrul culturii românești, vedem că nici acolo nu lipsește persoana indispensabilă a eruditului scriitor. Academia Română, această corporațiune înaltă a științei românești, acest simbol sublim al unității noastre culturale, și-a început viața la anul 1866 cu conlucrarea neprețuită a lui Barițiu, care până în ziua de astăzi a ilustrat-o cu atâta splendoare, încât ea s-a simțit fericită a-l alege mai pe urmă pe dânsul de președinte și a-l înconjura cu atâtea semne de iubire, stimă și venerațiune, câte nu a mai întâmpinat până astăzi alt bărbat devotat culturii noastre naționale.

Referindu-se la scriitorul Barițiu, Augustin Bunea, are și pentru acest gen de activitate ale lui cuvinte de înaltă prețuire: „Ca toți scriitorii adevărați și mari, care au civilizat, iar nu au stricat omenirea, Barițiu, încă a urmărit numai un scop sfânt, scopul de a răspândi adevărul, binele și frumosul. El a voit să cultive mintea românului prin răspândirea adevărului, fără de care națiunile nu se pot face mari, inima lui prin predicarea binelui moral, fără de care nici o națiune nu poate trăi, și literatura lui prin sădirea frumosului, fără de care nicio națiune nu poate fi stimată în concertul popoarelor civilizate. Deodată cu acest scop sfânt voia încă și un alt scop nu mai puțin important: *cultura limbii românești* (subl.ns. T.I). Limba aceasta armonioasă, pe care strămoșii noștri ne-au lăsat-o moștenire ca pe o comoară prețioasă, ea trebuia să treacă din neam în neam până la sfârșitul veacurilor; limba aceasta, în care a trăit națiunea română și este fortăreața ei cea mai puternică pe care nici hoardele barbare, nici instituțiile slovenești în biserică și stat, nici viclenia fanarioților, nici loviturile cele mai crâncene ale stăpânitorilor de tot soiul din jumătatea din urmă a veacului acestuia, nu au putut-o zdrobi și ocupa: - limba aceasta începuse a fi foarte disprețuită pe la anii 1830, deși numai cu puțin timp mai înainte o făcuseră atât de glorioasă scrierile marilor apostoli ai românismului: Șincai, Maior și Clain. A trebuit să vină Barițiu, ca să-i câștige iarăși vază și să o facă iubită și prețuită de românii aceia, care educați fiind de școli străine, abia o mai știau vorbi. Noi, care vedem astăzi avântul puternic ce l-a luat limba și literatura românească, nici nu putem prețui după merit începutul făcut de George Barițiu, și cu atâta mai puțin îl vor putea prețui fiii și nepoții noștri. Dar dacă va ajuta Dumnezeu, - despre ce nu ne îndoim nici un moment – ca edificiul culturii noastre naționale să se ridice până la înălțimea ce o contemplăm în visurile noastre cele mai frumoase, atunci urmașii noștri să-și aducă aminte, cât de multe sunt petrile ce zac adânc în pământ, și ce tari trebuie să fie fundamentele,

pe care se razimă acel edificiu grandios, și atunci să binecuvânteze țărâna ce acoperă osemintele lui Bariţiu și ale înaintașilor lui".

Referindu-se la realizările în domeniul istoriei, prelatul Augustin Bunea, se oprește numai asupra acelui Monument, care poartă titlul modest: „Părți alese din istoria Transilvaniei pre 200 ani din urmă". O comoară de simțiri și virtuți mari, nobile este ascunsă în această carte modestă: iubire învăpăiată de națiunea română împilată și asuprită, dor nestins de libertate, egalitate și frățietate, indignațiune cumpătată, dar adâncă în contra tiraniei și sclaviei, credință neclătită în viitorul națiunii române, cu un cuvânt în cartea aceasta se află tot ce a făcut să palpiteze inima lui Bariţiu în decurs de 81 de ani, tot ce a visat pe pragul vieții sale și pentru ce s-a luptat până la cea din urmă răsuflare. Cartea este mai mult pentru generațiunile de astăzi, care au lipsă de cunoașterea trecutului, pentru ca să nu rupă continuitatea cu luptele părinților; dar lucrul cel mai prețios în opul acesta sunt faptele săvârșite de Bariţiu, care nu numai a scris, ci a și făcut istorie pentru români.

În cuvântarea sa, Augustin Bunea vorbind despre luptele politice ale lui George Bariţiu, amintește că nu a fost nicio formă de luptă politică în timpul vieții sale, la care el să nu fi luat parte activă. În această luptă s-a înarmat cu arma puternică a presei politice. „Gazeta de Transilvania", a aprins, cum se exprima el foarte modest, numai o lumânărică ... El a apărat cu multe jertfe și cu mare prudență această lumânărică, până când dintr-însa s-au aprins alte lumini mari și puternice, care vor arde pururea în jurul numelui lui Bariţiu ca o aureolă de glorie, și pe care nici suflarea iadului nu le va mai putea stinge.

Bariţiu ... nu este numai glorios, ci se poate numi cu drept cuvânt mare bărbat, pentru că el fapta a iubit-o, dar și gloria, care urmează din fapta bună. A știut să servească cu credință neamul său, dar nu a căutat să-și câștige și merite cu serviciile acestea mari. A făcut tot ce a crezut că e bun și necesar, dar nu a căutat laudă și recunoștința oamenilor. Din contră, când vedea că toată lumea românească caută cu admirațiune spre înălțimea, la care dânsul s-a știut avânta, el însuși se mira de aceasta, întocmai ca vulturul, care, când zboară peste înălțimea stâncilor, nu o face aceasta ca să-l admire cineva, ci își caută numai locuința sa naturală.

„Iubirea de pământul acesta, care a fost totdeauna matca românismului, nu l-a lăsat pe Bariţiu să primească nici chiar funcțiunile cele mai proventuoase, cu care a fost îmbiat din partea românimii de dincolo, cărora a dat totdeauna mână de ajutor ca să elupte libertatea și înflorirea țării lor ...". „...Tot ceea ce a avut și și-a agonisit cu muncă onestă și prin concesiuni familiare, a jertfit pentru

fericirea neamului românesc, așa încât el a murit sărac, pentru ca să ne lase pe noi bogați în succese mari, naționale și culturale și să ne dea un exemplu rar de abnegațiune eroică..."[277].

Cuvântul zis în numele Asociațiunii de Zaharia Boiu la înmormântarea lui George Barițiu (extras)

„...Iar când la anul 1861 răsări ca un soare iubita noastră *Asociațiune transilvană pentru literatura română și cultura poporului român*, prima ei adunare generală, constituită chiar cu entuziasm îl proclamă prim-secretar al Asociațiunii, ca astfel cu marele *mitropolit Andrei*, primul ei președinte, și cu eruditul ei canonic *Timotei Cipariu*, primul ei *vicepreședinte*, să facă un nobil triumvirat, care să aducă poporului nostru în măsuri necunoscute până atunci lumina și căldura culturii. Îndată dar Asociațiunea începe activitatea sa, și George Barițiu poartă nobilul oficiu, ce i s-a concrezut, ca mâna dreaptă a patru președinți, care în perioade prea scurte își succed la prezidii și durere! și la mormânt. Mai deodată cu Asociațiunea transilvană se înființează pe malurile Dâmboviței Societatea Academică Română din București; și secretarul Asociațiunii devine chiar de la început una din petrile fundamentale ale gloriosului edificiu, ce se înalță. În fine încrederea și iubirea poporului îl pun pe onorificul scaun al prezidiului Asociațiunii, care cu diligență neobosită, cu onestitate nemaculată, cu succes necredibil îl ocupă până la moarte; ba în zilele din urmă ale vieții se învrednicește de rară fericire, a întruni pe creștetul său frumoasa cunună de președinte al Asociațiunii transilvane cu cununa cea nestemată de președinte al Academiei Române.

Prețioasele scrieri, cu care în răstimp de aproape 60 de ani înavuți literatura română, redactarea în răstimp de două decenii a foii „Transilvania", scrutarea arhivelor și publicarea atâtor ponderoase documente limbistice și istorice, dezvoltarea prin despărțăminte a idealurilor Asociațiunii, ridicarea și aducerea la înflorire acestei școale de fetițe, care este un trandafir în cununa școalelor noastre, edarea în anii din urmă a unei însemnate părți din istoria Transilvaniei și peste tot mănoasa activitate literară și publică vor păstra numelui George Barițiu o memorie onorifică. Ba cu vie recunoștință va însemna poporul român pe tablele inimii sale, și va povesti din tată în fiu, că numai în ultimele zile ale vieții, când se gătea de calea veciniciei, a depus veteranul George Barițiu condeiul, cu care scrise neobosit, pentru dânsul și tot pentru dânsul.

[277] *Ibidem*, p. 148.

Da, meritos părinte al publicisticii române transilvane, prin scrierile Tale, prin luptele și suferințele Tale, prin caracterul Tău de antică simplitate, modestie și probitate, prin viața Ta devotată poporului Tău ca familiei Tale, Tu Ți-ai asigurat un loc de onoare în inima poporului român..."[278]

În cuvântarea sa la înmormântarea lui G. Barițiu, dr. Aurel Mureșianu, care se considera unul din urmașii acestui mare pontific, spunea printre altele că: „ Meritele acestui venerat și jelit decan al presei românești de dincoace de Carpați, precum și rezultatele stăruințelor sale neobosite pe spinoasa carieră publicistică, le-a ilustrat atât de frumos fericitul Mihail Kogălniceanu, scriind cu ocaziunea *iubileului* de 50 de ani al „Gazetei Transilvaniei" înființată în 1838 de G. Barițiu: „Voi iubiții noștri frați de peste Carpați, ați dobândit mult, ați progresat mult pe terenul culturii naționale, și aceasta în mare parte mulțămită «Gazetei Transilvaniei»... ce a fost și este nu numai marea voastră înainte luptătoare, dar și însăși analele admirabilelor voastre acte pentru susținerea și dezvoltarea naționalității române în timp de o jumătate de secol!

Mari și însemnate au fost dar pentru întreaga românime roadele activității ziaristice, dezvoltate cu atâta diligență și abnegare de sine de acest dascăl al românismului! George Barițiu ne-a oblit calea, ce duce la progresul nostru național și și-a câștigat astfel un titlu la vecinica noastră recunoștință...

Vorbitorul termină zicând, că urmașii ilustrului răposat pe arena luptelor publicistice, vor ști să eternizeze memoria lui printr-o demnă și frățească conlucrare, având înaintea ochilor aceeași țintă, ce a însuflețit în toate timpurile pe luptătorii noștri: fericirea națiunii prin dreptate și libertate"[279].

Pline de căldură și venerație față de marele ziarist, dispărut dintre cei vii au fost cuvintele tânărului: I. Capșa.

„Un doliu neașteptat a lovit inimile noastre pline de admirațiune pentru el, cu tristețe adâncă privim la sicriul acestui mare român.

Noi, tinerii români, priveam la el ca la un astru, ce lucea pe orizontul aspirațiunilor noastre, ne deprinseserăm a îl crede nemuritor, când iată! cruda soartă vine și ni-l răpește din mijlocul nostru!

O rază se stinge în calea noastră!"

„...În el pierde neamul nostru și în special tinerii români un mare conducător și un savant învățător.

[278] *Ibidem*, pp. 150-151
[279] *Ibidem*, pp. 153-154

El s-a dus, memoria însă-i va fi eternă, ea va dura cât vocea românului va suna pe câmpiile dunărene și din desimea Carpaților va suna buciumul doina inimilor noastre.

Suvenirea vieții sale ne serve nouă cât și întristate-i familii în aceste triste momente ca o blândă mângâiere. Ea ne va servi nouă totodată ca linie de conduită în cursul dezvoltării noastre intelectuale și politice"[280].

Și-au exprimat adânca lor durere pentru nereparabila încetare din viață a vrednicului președinte al Asociațiunii transilvane, reprezentanții despărțămintelor Năsăud, Bran, Bistrița, Sălagiu, Deva, Sibiu, Blaj, Mureș-Luduș, Brad, Făgăraș, Reghinul Săsesc, Orăștie și altele. Au trimis telegrame de condoleanțe în nume propriu prieteni și colaboratori ai lui George Barițiu din toată Transilvania, Ungaria, Austria. Printre semnatari s-au numărat: Eugeniu Mocsonyi, Pop de Băsești, Nicolae Popea, dr. Mihalyi, apoi Societatea Petru Maior din Budapesta, Societatea Junǎ din Viena etc. etc.

În ședința din 9 mai 1893, membrii Comitetului Asociațiunii transilvane, dorind să eternizeze meritele nepieritoare ale lui George Barițiu și convinși că aceasta se poate face numai printr-o instituție, „care să vestească posterității nemurirea aceluia, care a jertfit o viață pentru mărirea neamului românesc, au decis să înființeze un fond, care să poarte pentru toate timpurile numele George Barițiu"[281].

Acest fond era destinat premierii de produse literare și creării de locuri libere în internatul școlii de fete al „Asociațiunii transilvane".

Academia Română „onorând memoria iubitului său președinte și chiar de la întemeierea sa și meritat membru al ei a hotărât să serbeze la 8/20 mai 1893 un parastas *întru memoria neuitatului George Barițiu*. Și întrucât el a fost și președinte al Asociației transilvane, a invitat la această serbare și pe Comitetul Asociațiunii, care a numit o delegație din 3 membri ai săi, și anume: vicepreședintele Ilarion Pușcariu și al membrilor de Comitet: Partenie Cosma și Zaharia Boiu. După ședința publică a Academiei de la 7/19 mai, relatează redactorul „Transilvaniei" – în care Nicolae Olănescu, a dat citire unei frumoase ode în onoarea zilei următoare, ora 10 a dimineței de 8/20 mai întrunește în Biserica Sf. George-Nou pe membrii Academiei și ai Asociațiunii și tot publicul distins, ce venise, a participa la această sărbătoare.

Biserica Sf. George-Nou, înconjurată de un prea frumos parc, - preciza același redactor -, este una din cele mai mari și mai alese biserici din București.

[280] *Ibidem*, pp. 154-155
[281] *Ibidem*, p. 160

Iar funcțiunea religioasă a fost săvârșită cu demnitate de P.S. Episcop al Dunării de Jos, Partheniu.

A luat cuvântul secretarul și redactorul „Transilvaniei", care a spus, printre altele: „Mulțumim părintelui îndurărilor, care ne-a învrednicit și pe noi frații de peste munți și reprezentanți ai Asociațiunii transilvane pentru literatura română și cultura poporului român, a serba astăzi întru această sfântă casă a sa, împreună cu Voi preaiubiții noștri frați și preastimați membri ai ilustrei noastre Academii Române, memoria meritatului președinte al ambelor acestor instituțiuni, George Barițiu, iată venim și noi, a întruni lacrimile noastre cu ale Voastre, și cununa noastră de doliu pentru pierderea distinsului bărbat cu cununa doliului Vostru. Căci al *nostru a fost George Barițiu după originea sa; dar al nostru și al vostru și al întregului popor român din toate părțile* a fost el după cugetările sale, după simțămintele sale, după viața sa; și este un act de dreaptă recompensă ca iarăși întregul popor român să dea fiului său devotat și iubit tributul său de recunoștință, de stimă, de iubire..."

„... Iară nouă celor ce ne-am adunat astăzi întru acest frumos lăcaș, ridicat marelui martir *George*, patronul veneratului nostru defunct, și tuturor fraților, care sufletește serbează împreună cu noi, ne incumbe sfânta datorință, ca onorând cu pietate amintirea fericitului adormit, să continuăm cu bărbăție și opera cea mare, căreia a consacrat el viața sa; și în pământul cel bun al inimii române să urmăm necontenit a semăna sămânța cea curată a *luminii și a virtuții*. Și atunci putem fi convinși și liniștiți că sămânța aceasta, astăzi ori mâine, când va binevoi cel ce are anii și timpurile în a sa stăpânire, va răsări, va crește și va rodi: care treizeci, care șaizeci, care o sută, spre mărirea Domnului secerișului și spre fericirea semănătorului ...".

Luând cuvântul și profesorul Nicolae Ionescu, acesta relatează redactorul *„Transilvaniei"*, după ce relevă meritele fostului președinte al Academiei, propune ca semn de înaltă stimă pentru George Barițiu, să se ridice o statuie în memoria aceluia. Serbarea bisericească a fost simplă, fără zgomot, dar în spiritul cel nobil al stimei și recunoștinței, de care a fost condusă Academia, când a hotărât organizarea ei. A fost o nouă dovadă a armoniei și concordiei dintre Academie și Asociațiune manifestată în modul cum știe poporul român să iubească și să cinstească pe fii și binefăcătorii săi.

În onoarea lui George Barițiu, Academia a dispus a se face o medalie Comemorativă din bronz; aceasta având „pe o față figura președintelui, iar pe

cealaltă inscripțiunea: „Academia română lui George Barițiu, Mai 1812-1893”[282].

4.11. Comemorări și evocări post-mortem

În anii 1893 și 1894 numele lui George Barițiu a continuat să fie evocat atât în adunările generale ale Asociațiunii transilvane, cât și în adunările generale ale Academiei Române. Astfel, în „Programul pentru adunarea generală a XXXII-a a Asociației transilvane pentru literatura română și cultura poporului român la punctul I din ziua de 15/27 august 1893 se prevedea „Parastas pentru fericitul de pioasă amintire președinte George Barițiu”. Iar în introducerea la raportul aceleiași Asociațiuni din ziua amintită se spunea: „Comitetul ce vine a vă prezenta de astădată raportul său, stă sub dureroasa impresiune a ireparabilei pierderi, ce a îndurat Asociațiunea în ziua de 2 mai n. prin trecerea la veșnicie a neuitatului său președinte, George Barițiu.

Pe acea pagină de doliu a istoriei, unde însemnat va rămâne pentru toate timpurile ultimul ceas al vieții trecătoare a acestui bărbat trimis de providență la poporul român, națiunea recunoscătoare a imprimat nepieritoarea amintire a aceluia, care aproape șase decenii de-a rândul și-a legat nedespărțit numele de recunoașterea noastră națională și culturală.

Drept expresiune pregnantă a acestei renașteri s-a creat cu eminenta sa conlucrare Asociațiunea noastră, și nu a rămas un singur moment de rodnică activitate de la întemeierea ei până când moartea crudă a rupt din mâna lui George Barițiu condeiul său sublim, care moment să nu poarte timbrul ingeniului organizator al secretarului I și mai apoi al președintelui de pioasă memorie: *George Barițiu.*

Analele Asociațiunii noastre vor preda posterității neobositul zel și neasemănata ardoare, pe care George Barițiu cu o abnegațiune catonică le-a pus întru realizarea aspirațiunilor noastre culturale”[283].

Raportul Comitetului Asociațiunii din 15/27 august 1893 revine asupra fondului George Barițiu înființat în 9 mai nou în același an, precizând că „Dând fondului această menire, Comitetul a avut în vedere să eternizeze două momente din creațiunile immortale ale președintelui de piuă memorie, George Barițiu: momentul când la începutul vieții sale publice părintele publicisticii

[282] „Transilvania” XXIV, nr. 6, 15 VI, 1893, pp. 180-183.
[283] „Transilvania” XXIV, nr. 11, 15 XI 1893, pp. 345-346.

române prin condeiul său de scriitor a contribuit atât de puternic la trezirea din somn a conștiinței naționale a poporului român, și faptul, că apusul vieții sale l-a consacrat întru asigurarea creșterii naționale a femeii române prin conlucrarea sa intensivă pentru înflorirea școalei civile de fete a Asociațiunii"[284].

Desigur creând fondul George Barițiu, comitetul Asociațiunii, se arăta în raport, s-a preocupat și de asigurarea de resurse pentru ca el să-și îndeplinească menirea pentru care a fost destinat. S-a distribuit imediat un apel către românimea de pretutindeni, pentru ca toți adepții principiilor marelui bărbat să aibă ocaziune de a putea contribui cu obolul lor la mărirea numelui de George Barițiu, și prin aceasta la înflorirea literaturii și culturii române, iar toate sumele votate din fondul general al Asociațiunii pentru scopuri identice, să se transfere în viitor drept dotațiune la fondul *„George Barițiu"*.

Numele și meritele deosebite ale lui George Barițiu au fost evocate și în raportul general al secretarului general al Academiei Române prezentat Sesiunii generale a acesteia din 15/27 martie 1894.

Începându-și raportul său, secretarul general al Academiei, D. Sturdza, vechi colaborator al lui Barițiu, spunea:

„Domnilor colegi!

Anul care a urmat ultimei noastre sesiuni generale, nu a fost mai cruțător pentru Academie decât cei care l-au precedat. El a răpit Academiei pe președintele ei, veneratul *George Barițiu*, și pe doi membri onorari, *Petru Câmpeanu și Paul Bataillard"*[285].

Nici nu se împlinise încă un an, de când Academia, dimpreună cu națiunea întreagă, a serbat – amintește D. Sturdza în raportul său - cu adâncă bucurie sufletească, aniversarea de 80 de ani a lui *George Barițiu*, ajuns la adânci bătrâneți plin de vigoare și fără a fi întrerupt în lunga sa viață șirul rodnicei sale activități"[286].

În raport se spune că Academia se mândrea că l-a avut ca membru al său încă de la înființare, deoarece a fost unul dintre cei mai activi și mai iluștri membri, foarte învățat și devotat națiunii, cu puțin timp înainte îl alesese președinte al ei, bătându-i-se o medalie în memoria jubileului său. Iubit și stimat de toți, era și natural, relatează D. Sturdza, „ca Academia să ia cea mai vie parte la marea durere națională, cauzată întregului neam românesc prin

[284] *Ibidem*, p. 347.
[285] „Transilvania" XXV, nr. 4 din 15 aprilie, 1894, p. 97.
[286] *Ibidem.*

moartea acelui bărbat, care a strălucit între toți prin învățătură, prin activitate, prin patriotism și prin abnegațiune”[287]. Apoi raportorul amintește despre rolul „Gazetei Transilvania”și „Foaia pentru minte, inimă și literatură” în renașterea națională și faptul că ultimii ani de putere și activitate, el i-a consacrat spre a lăsa contemporanilor și posterității o operă istorică magistrală. „În această lucrare monumentală, care poartă titlul de «*Părți alese din istoria Transilvaniei pe 200 de ani din urmă*», Barițiu – spune Dimitrie Sturdza în numele Academiei, care cuprindea în cadrul său reputați istorici români și străini – a depus toată bogăția îndelungatelor sale studii și a meditațiunilor sale profunde asupra fazelor, prin care au trecut românii de peste Carpați în cele din urmă două secole. Această scriere este și va rămâne făclia, care luminează calea, pe care românii trebuiesc să continue lucrarea dezvoltării lor între popoarele, care îi înconjoară”[288].

Prin grai și scrieri, ca și prin fapte, Barițiu era văzut de către colegii săi ca o figură simpatică, un coleg fără ascunzișuri sufletești, deschis, gata oricând să ajute pe cineva, neavând alt gând decât dezvoltarea neamului său, viața lui fiind un exemplu demn de urmat. Și într-adevăr, el a fost urmat. Ne-o confirmă faptul, că succesorii săi la conducerea Asociațiunii … i-au imprimat acesteia o linie ascendentă de dezvoltare. La conducere vor veni oameni tot mai bine pregătiți în diferite specialități. Începutul secolului XX, va găsi o nouă generație la conducerea ei. Totodată Asociațiunea își va spori sferele de activitate, secția economică va ocupa un rol important în preocupările conducătorilor săi.

La a 50-a aniversare – în anul 1911, ea va înregistra o bază materială sporită, construcții și secții noi. Un loc important în preocupările ei ocupându-l agricultura, cooperația, alături de răspândirea culturii, a tipăririi de diverse genuri de cărți etc.

[287] *Ibidem,* p. 98
[288] *Ibidem*.

CAPITOLUL V
Asociația transilvană pentru literatura română și cultura poporului român după încetarea din viață a lui George Barițiu

5.1. Începutul veacului XX găsește o nouă generație la conducerea Asociațiunii

Decesul lui George Barițiu a fost greu resimțit, atât de Academia Româna, cât și de „Asociația transilvana...". Era și normal să fie așa pentru că la ambele instituții, - George Barițiu a fost unul din fondatori, contribuind totodată la construirea, maturizarea și buna funcționare a organismelor lor instituționale -. Ambele instituții erau subordonate aceluiași țel: progresului general al românilor de pretutindeni. Ele acționau însă în condiții politice, sociale și culturale diferite, ceea ce impunea și aplicarea unor procedee și strategii diferențiate, în vederea atingerii scopurilor comune: realizarea statului național unitar și ridicarea tuturor românilor pe o treaptă înaltă de bunăstare și civilizație asemănătoare cu a locuitorilor din statele dezvoltate.

Academia Română era o instituție care se dezvolta - mai ales după 1877 într-un stat liber, cu o legislație bine orientată și de la 1866 cu o constituție, care reglementa relațiile dintre cetățenii liberi ai aceluiași stat unitar și indivizibil. Academia, ca orice instituție, era obligată să respecte o anumită legislație. Între ea și funcția cultural-educativă a statului nu există nici o contradicție. Academia Română era sprijinită financiar de stat, era chiar subvenționată de acesta. Însuși regele, conducătorul statului, era președinte de onoare al acestei instituții, participa la sesiunile ei, o sprijinea moral, își folosea influența în sprijinul acesteia. Marii posesori de averi din România, sprijineau activ din punct de vedere financiar Academia. Unii i-au lăsat prin testament averi de milioane de lei.

În România se formase deja o elită intelectuală bine structurată. La data înființării Academiei funcționau deja doua universități naționale și un număr important de profesori universitari, se conturau deja unele curente literare; statul Român dispunea de mai multe instituții cu preocupări economice,

statistice, control financiar, învățământ agronomic etc., ceea ce românilor ardeleni le lipsea. Statul austro-ungar nesprijinindu-i pe români în fondarea unor instituții și a mișcării economice asociaționiste. România avea deja un aparat de stat propriu al său unde activau mulți absolvenți de universități atât din țară cât și de la marile facultăți din statele dezvoltate din punct de vedere cultural si economic.

Situația socială, politică, națională, culturală a Asociațiunii transilvane pentru literatura română și cultura poporului român era inferioară, nefavorabilă liberei dezvoltări în comparație cu aceea a Academiei Române.

„Asociațiunea transilvană …" funcționa condiționat. Ea acționa într-o provincie românească dominată de un imperiu bicefal: Austro-Ungaria. Îi erau interzise manifestările politice și abordarea unor teme de această natură în cadrul adunărilor generale. Încălcarea consensului prin abordarea unor probleme politice putea duce la desființarea ei. „Asociațiunea ..." nu primea subvenții de la stat sub nici o formă. Ea trăia numai din cotizații și unele sume primite prin testamente. Dar sumele primite prin testament erau mult inferioare celor primite de Academia Română. În Transilvania cei mai bogați oameni nu erau de naționalitate română.

Adunările generale anuale ale „Asociațiunii transilvane …" erau supravegheate de poliție, care era investită cu puterea de a interzice ținerea acestora, dacă era cazul.

Cât timp a trăit Bariţiu, Asociațiunea a reușit nu numai să supraviețuiască, ci să se și dezvolte. El a reușit să preîntâmpine orice conflict cu autoritățile statale și să mobilizeze ceilalți conducători la o corectă și eficientă administrare a averii, de care a dispus Asociațiunea, în vederea atingerii scopurilor fixate. Foarte important a fost faptul, că George Bariţiu a știut să se înconjoare de oameni capabili, care au preluat, putem spune, din mers, conducerea Asociațiunii, i-au dezvoltat și accelerat funcționarea în toate compartimentele create încă în timpul vieții lui, concomitent cu înființarea altora noi.

Amintirea numelor celor care au condus Asociațiunea între anii 1893 - anul morții lui Bariţiu și anul 1911 - când s-au împlinit 50 de ani de la înființarea ei, ne relevă faptul că Bariţiu s-a îngrijit în mod deosebit pentru a atrage la conducere oameni capabili, să dezvolte Asociațiunea, s-o consolideze, să-i sporească rolul în viața poporului român. În anul 1894 în adunarea de la Sebeș a fost ales președinte Ioan Micu Moldovan, care a condus

„Asociațiunea" împreuna cu vicepreședintele Ilarion Pușcariu până la 1901, când adunarea din Sibiu îl alege pe merituosul Dr. Alexandru Mocsionyi ca președinte și pe Iosif St. Șuluțiu ca vicepreședinte, iar de la 1904 funcționează acesta ca președinte până la 1911, ajutat de profesorul din Brașov, academicianul Andrei Bârseanu.

Ca primi-secretari au funcționat: asesorul Zaharia Boiu (1894-1895), Cornel Diaconovici (1895-1906), căruia i-a urmat poetul Octavian Goga (1906-1911). Iar postul de secretar II a fost ocupat de Dr. Amos Frâncu, Ioan Pop Reteganu, Dr. Vasile Bologa, Dr. Ioan Beu, Ioan I. Lapedatu și Octavian Tăslăuanu.

Toți aceștia au fost oameni de seamă în cultura, știința și politica românească, unii dintre ei chiar și în România interbelică.

Dacă în perioada președinției lui Barițiu coincide cu încheierea epocii de consolidare a Asociațiunii, următorii conducători, mai ales după 1896, au condus-o înspre epoca de expansiune în care începe să-și extindă propaganda de cultură și peste granițele Ardealului.

Încă din 1874, conducătorii „Asociațiunii" au fixat adunarea generală pentru anul 1875 la Lugoj. Dar fiind Asociațiunea transilvană, adunarea ei nu putea avea loc peste granițele acesteia. Lugojul făcea parte din Banat, teritoriu încorporat cu forța la regatul ungar. La cererea guvernului maghiar din 1895 de a elimina din titulatura „Asociațiunii" a termenului „transilvană", românii - după serioase dezbateri - au căzut de acord cu această modificare solicitată de guvern. Și astfel în anul 1896, Asociațiunea trece dincolo de granițele Transilvaniei. „Acesta - spunea președintele «Asociațiunii», I.M. Moldovan – e primul pas ce-l face Asociațiunea scoborând coasta munților și înaintând spre marginile extreme ale tărâmului ocupat de neamul nostru".

După Lugoj a urmat Beiușul (1898), Băile Herculane (1900), Oravița (1902), Baia Mare (1903), Timișoara (1904), Șimleul (1908) etc.

Deci, după 1896, *Asociațiunea pentru literatura română și cultura poporului român*, recucerește din punct de vedere cultural noi teritorii pe care puterea politică ungurească le alipise cu forța la regatul maghiar.

Martor ocular la acest proces de extindere a influenței Asociațiunii, istoricul Ioan Lupaș scria cu ocazia celei de a 50-a aniversări a acesteia: că năzuințele de cucerire ale Asociațiunii au întâmpinat „pretutindeni inimi deschise și primitoare pentru toți cei ce muncesc sub flamura Asociațiunii, în numele culturii și al progresului, îndemnați de nobila dorință de a trezi poporul

român din toate ținuturile la conștiința de sine, de a-l învăța să-și prețuiască mai bine comorile sufletului și de a revărsa asupra lui darurile bogate ale culturii naționale: *ale sale dintru ale sale*!"[289] Desigur planul de răspândire a științei și culturii în rândurile românilor aflați sub dominația austro-ungară, dar considerați ca făcând parte din Ungaria a continuat și după cea de-a 50-a aniversare a „Asociațiunii".

„În anii din urmă - scria tot Ioan Lupaș despre existența unui asemenea gând - s-a ivit și părerea, că Asociațiunea ar trebui să-și extindă propaganda sa binefăcătoare și asupra părților arădene, unde adevărat că există o instituție similară: „Asociațiunea arădeană", dar aceasta, constatăm cu părere de rău, a tânjit multă vreme în nelucrare și dormitează mereu".[290]

Desigur în anii care au urmat după decesul lui Barițiu se poate și trebuie relatat că „Asociațiunea a cunoscut nu numai o dezvoltare extensivă, ci și una intensivă. Ba chiar mai mult. S-a procedat la o dezvoltare paralelă intercondiționată și reciproc influențabilă pozitiv: extensivă și intensivă.

La începuturile „Asociațiunii", fondatorii ei s-au gândit la înființarea unei „societăți academice", prin concentrarea mai multor învățați sub scutul aceluiași așezământ, care să lucreze pe baze asociaționiste, cooperatiste pentru toți românii transilvăneni. În acest scop la Brașov, în a doua adunare generală au fost înființate trei secțiuni științifice: „filologică, istorică și de științe fizice-naturale. Pentru activitatea acestor secțiuni, George Barițiu a întocmit un program în 15 puncte care stabilea niște cadre foarte largi de acțiune ale noului așezământ și releva largul orizont intelectual în care se mișca învățatul român. Programul era intitulat: „Proposețiunile dlui George Barițiu, destinate spre a se elabora și după împrejurări a se premia".[291] Cele 15 puncte ale programului sunt însoțite și de un capitol separat intitulat „Alte dispozițiuni", în care se propuneau „măsuri energice spre a împlini lacunele din istoria patriei și a națiunii noastre".

Pentru partea istorică se făcea apel la „istoriofilii" și istoriografii din toate teritoriile locuite de români (Scarlat Rosetti, Generalul Mano, Ioan Maiorescu, Eudoxiu Hurmuzache, Nicolae Istrate în Moldova), să se „receară manuscriptele lui Samuel Micu și George Șincai de la ministerul din Viena"; se propunea intensificarea adunării de documente pentru istoria bisericească. Iar

[289] Vezi: „Transilvania", nr. 4 jubiliar, iulie-august, 1911, p. 348.
[290] *Ibidem*.
[291] Vezi: Actele privitoare la urzirea și înființarea Asociațiunii transilvane, p. 104.

foaia periodică, ce se va publica pe spezele Asociațiunii să se ocupe cu publicarea de documente istorice în original și în traducere.

Era un plan ambițios, de mari proporții. Dar el, având în vedere lipsa de mijloace financiare a „Asociațiunii", nu putea fi realizat în întregime. Multe obiective le-au realizat prin ceea ce a publicat Barițiu în revista „Transilvania". Barițiu este însă cel dintâi cărturar român, care a înțeles necesitatea nu numai a unității culturale a întregului corp național ajuns sub mai multe stăpâniri. A întreținut legături culturale, a făcut schimb de păreri, a împrumutat idei de la marii învățați din principatele române, la rândul lui le-a furnizat și el idei, informații de toate genurile celor din Moldova și Muntenia etc.

Dar ideea organizării secțiilor științifice-literare a rămas nerealizată până la adunarea generală anuală din 1877 de la Blaj. Au fost înființate atunci, pentru început cele trei secții concepute inițial chiar de George Barițiu: *Secția filologică*, al cărei prezident a fost Timotei Cipariu, iar membri activi: Dr. G. Silași și I. Micu Moldovan; *Secția istorică*: Prezident: G. Barițiu, cu membrii: Dr. Iosif Hodoș și I. Antonelli. *Secția: Științelor naturale*: Prezident: Pavel Vasici. Membri: Al. Bohățielu, Anania Trombițaș, Ștefan Pop, Dr. Nicolae Stoia, Dr. A.P. Alessi și I. Mărculețiu.

In anul 1878 s-au ținut o seamă de ședințe, a sporit numărul membrilor, s-au întocmit unele dispoziții reglementare, s-au făcut și unele propuneri dar care au rămas fără rezultate. Peste doi ani, la adunarea generală de la Sighișoara s-a recunoscut că planul n-a reușit. Românii, abia în acea perioadă erau în plin proces al formării unei elite intelectuale, vremurile erau tulburi, iar forțele intelectuale cele mai însemnate ale românilor erau concentrate în lupta politică împotriva încercărilor de deznaționalizare a românilor. Slabul nivel al puterii economice a românilor transilvăneni, mijloacele financiare reduse împiedicau foarte mult o autentică dezvoltare a cercetărilor științifice românești în Transilvania.

Cercetarea științifică transilvăneană avea o bază materială inferioară celei din România, unde aceasta era sprijinită de stat, de un corp de cercetători din rândurile profesorilor universitari, de oameni cu bunăstare care făceau donații fie Academiei Române, fie creând fundații care sprijineau știința și cultura românească, trimiteau tinerii la studii în țările cultural dezvoltate etc.

Dar cu timpul, ideea a fost reluată de reprezentanții unei noi generații, mai bine implementată în viața socială și economică a românilor transilvăneni,

unii chiar cu studii speciale de inginerie tehnică și tehnică agricolă și pedagogică.

Reluarea ideii și reușitei organizării și apoi a funcționării secțiilor științifice ale „Asociațiunii" revine, în primul rând, lui Cornel Diaconovici, primul secretar al acesteia în perioada 1895-1906.

Dacă in perioada 1830-1892 cultura și publicistica românească din Transilvania - cu toată pleiada de mari intelectuali, scriitori, publiciști, istorici, oameni de știință din domeniul științelor exacte (Andrei Șaguna, Timotei Cipariu, Ioan Maiorescu, Vicențiu Babeș, Iosif Hodoș, Visarion Roman etc.) a fost dominată de personalitatea extraordinară a lui George Barițiu - ultimul deceniu al secolului al XIX-lea și primii ani ai secolului XX cunoaște deja numeroase personalități remarcabile (Ștefan Pop, Iosif Vulcan, Ioan Slavici și întreg grupul de la „Tribuna" din Sibiu, Gavril Todică, Eugen Brote, Ioan I. Lapedatu, Ioan Lupaș etc.), unele din ele cu activități complexe în domeniul publicisticii și culturii, istoriei și într-un domeniu mai practic, acela al economiei. Una din aceste personalități a fost și aceea a omului de cultură, economistului, bancarului și remarcabilului publicist, Cornel Diaconovici.

Lui Cornel Diaconovici îi revine meritul principal în privința dezvoltării extensive și intensive în procesul expansiunii culturale al Asociațiunii la granița dintre secolul al XIX-lea și începutul secolului XX. Meritele lui sunt atât de mari pentru perioada celor 11 ani cât a fost secretar I al Asociațiunii pentru literatura și cultura poporului român, încât, credem că nu putem trece mai departe fără a face cunoscute câteva idei prețioase, care l-au călăuzit în activitățile sale pentru a face instituția să funcționeze eficient, iar ideile promovate să pătrundă profund în masele largi ale poporului român.

Cornel Diaconovici (1859-1923) este unul din cei mai de seamă instituționaliști, pe care i-a avut poporul român la sfârșitul veacului al XIX-lea și începutul secolului XX. El și-a dat seama că pentru a progresa economic și a se elibera de sub dominația străină, românii transilvăneni au nevoie de instituții și organizații funcționale, prin intermediul cărora să fie captate toate energiile de care ei, românii, dispuneau, potențial îndreptat și dirijat apoi spre realizarea idealurilor și aspirațiilor seculare de unitate națională. În acest scop, a perfecționat și a lărgit orizontul activităților instituțiilor culturale de care dispuneau românii din Transilvania, a întemeiat, însă, și noi instituții pe care le-a pus în slujba prosperității economice financiare, sociale, școlare, culturale, a păstrării demnității și creșterii prestigiului național.

Privirile și eforturile lui Cornel Diaconovici s-au îndreptat spre a face, în sfârșit, să funcționeze secțiile științifice-literare, preconizate în 1861, realizate în 1877, înzestrate cu instrucțiuni precise de funcționare în 1878, dar rămase practic încă fără înfăptuiri, deoarece românii - cu toate rezultatele bune în știință și cultură nu dispuneau încă de o elită intelectuală bine structurată, înzestrată cu forță organizatorică și capacitate științifică, cu un fond de cunoștințe, care să permită întemeierea și funcționarea unor instituții în care să lucreze savanți și cercetători, întemeind mari grupe în acest scop. Mai era necesar să treacă un anumit timp. Ideea nu a fost însă abandonată complet. Ea a fost reluată cu hotărâre de prim-secretarul Asociațiunii în anul 1899 la adunarea generală din Beiuș și la adunarea generală din 1900 de la Băile Herculane. Aici s-a votat un regulament nou, în care s-au specificat toate îndatoririle noilor membri, constituiți în cinci *secții literare-științifice*:

1. Secția literară
2. Secția istorică
3. Secția școlară
4. Secția științifică
5. Secția economică

Noul regulament completat la cererea primei ședințe plenare a secțiunilor din 1901 în cadrul adunării generale din același an, prevedea cele 5 secțiuni notate mai sus, care aveau să controleze mersul dezvoltării culturale a poporului român, să înlăture piedicile acestei dezvoltări și să creeze mijloacele adecvate pentru funcționarea lor, să urmărească și să sprijine mișcarea literară română, să conlucreze la popularizarea științelor, la crearea de colecțiuni științifice, de expozițiuni și alte instituțiuni culturale, și peste tot să dea comitetului central concursul și sfatul lor în toate chestiunile științifice-literare.

Secțiunilor li s-a desemnat, prin diversitatea lor, un teren de activitate vast și de importanță capitală, care cuprindeau în cea mai mare parte probleme și afaceri care nu puteau fi exercitate și promovate de oameni fără pregătire specială și cunoștințe adecvate în domeniu și cu atât mai puțin puteau fi rezolvate de o adunare ad-hoc, cum erau adunările generale anuale, la care se adunau oamenii de diferite pregătiri, din medii sociale diverse, deosebiri de cunoștințe, de etate și sex, deci din toate păturile poporului puși în situația de a dezbate în grabă și timp scurt, de câteva ore, probleme vitale pentru poporul român. Probleme administrative, de patrimoniu, de decizii cu privire la viitorul Asociațiunii nu puteau fi lăsate nici ele în sarcina unui singur comitet restrâns

ca număr de persoane. Erau deci necesare secțiile pentru creșterea eficienței activităților Asociațiunii în ansamblul său. „Agendele mari, multe și grave ale secțiunilor, atrăgea atenția Cornel Diaconovici, se înțelege, nu pot fi rezolvate în timp de câțiva ani, și astfel numai după un deceniu sau două vom putea aprecia în mod competent și temeinic, dacă aceste instituțiuni vor putea corespunde menirii lor și vor putea presta Asociațiunii și prin aceasta intereselor culturale ale poporului nostru, serviciile mari și importante ce se așteaptă de la activitatea lor. Mai ales astăzi avem să ținem cont de greutățile începutului, cu care au trebuit să se lupte secțiunile în anii dintâi și de secțiunile cu caracter personal, inevitabile și necesare la consolidarea unei corporațiuni mai mari, care să dezvolte o activitate intensivă cu concursul tuturor membrilor săi”.[292]

În momentul definitivării celor cinci secții ale Asociațiunii, C. Diaconovici avea deja o bogată activitate publicistică de conducere a unor publicații, activitate economică în sectorul bancar și organizatoric, în calitate de secretar I al Asociațiunii. În 1884, la vârsta de 25 de ani, C. Diaconovici este numit conducătorul ziarului *Viitorul*, ziar al Partidului Național Român; în 1885 înființează revista politică și culturală „Romänische Revue”, pe care a condus-o, redactat-o și susținut-o cu mari sacrificii financiare și de timp, o perioadă de 10 ani.

„Romänische Revue” a câștigat simpatii în rândurile opiniei publice din țările Triplei Alianțe, datorită informațiilor sistematice prezentate argumentat, sobru, fără patimă.

Personalitate remarcabilă, om de acțiune și inițiativă, publicistul și mai târziu economistul și activistul cultural, Cornel Diaconovici a depus o activitate complexă în mai multe domenii, alături de cea de redactor de ziare și reviste. A inițiat mișcări culturale de proporții, a fost editor de enciclopedie, a fost secretar I al Asociațiunii transilvane timp de 8 ani, pe care a reorganizat-o dându-i o structură organizatorică eficientă; a creat noi instituții de cultură, care funcționează și astăzi, a organizat expoziții de anvergură și multe altele.

În anul 1890, recunoscut deja ca om de cultură și acțiune, Cornel Diaconovici a fost chemat în serviciul Băncii „Albina” din Sibiu, unde timp de 6 ani a ocupat postul de secretar și director adjunct. A fost practic cel ce a inițiat și condus o profundă reformă și reorganizarea băncilor românești transilvănene. În 1896 renunță la calitatea de director al ziarului Dreptatea din

[292] „Transilvania”, nr. 4 jubiliar iulie-august, 1911, pp. 335-356.

Timișoara, trecând în serviciul Asociației pentru literatura română și cultura poporului român din Sibiu, în calitate de prim-secretar și director al revistei *„Transilvania”*. Cele două funcții în rețeaua bancară și cea culturală, i-au permis lui C. Diaconovici să aibă o viziune de ansamblu asupra stării culturii și economiei românilor transilvăneni și să desfășoare paralel o activitate complexă, care s-a dovedit prestigioasă în vederea creării, dezvoltării și consolidării unei baze materiale și instituționale, întărind și dând funcționalitate eficientă primului așezământ cultural al tuturor românilor transilvăneni. Totodată, el este acela care a așezat pe o bază mai temeinică, mai trainică a despărțămintelor *„Asociațiunii”*, legându-le mult mai trainic de viața, necesitățile și specificul poporului român.

Intelectual și specialist cu pregătire și viziune complexă despre viața social-economică, românul bănățean a îmbrățișat o concepție modernă cu privire la trecutul istoric al tuturor popoarelor. El pornea de la concepția că toate popoarele trebuie să se intereseze de trecutul lor istoric. Românii, cărora li se contesta autohtonitatea pe pământul Transilvaniei, aveau și mai multă nevoie de istorie și de cunoașterea trecutului lor.

Preocupat de trecutul românilor, de lărgirea orizontului lor cultural și de întărirea situației lor materiale, se poate spune, că Diaconovici, a pendulat între istorie, cultură și economie.

Românii să facă și ei ce fac și alte popoare în vederea adunării și colectării în anumite locuri a relicvelor trecutului. „Astăzi - scria intelectualul roman, în 1897 - nu mai există stat și popor cult, care - fie cultura lui cât de tânără - să nu-și fi ridicat un adăpost pentru păstrarea monumentelor trecutului său, pentru scutirea de pieire a relicvelor moștenite de la bărbații săi mari, pentru monumentele culturii sale și pentru toate productele valoroase ale muncii sale naționale.

Numai noi românii ciscarpatini, popor autohton în țara ce o locuim, formăm în această privință o regretabilă excepțiune, care dacă se și poate explica în urma vitregiunii trecutului nostru - în nici un caz nu se poate scuza pentru prezent, când am început a ne validita și cerem să fim considerați de națiunile conlocuitoare și de lumea mare ca un element de cultură și ca popor conștient de menițiunea (menirea – n.ns. T.I.) sa națională”.[293]

[293] Vezi: „Transilvania”, XXVIII, nr. 1, ian.-febr., 1897, p. 2.

Diaconovici, constata că *Asociațiunea transilvană* nu dispunea nici măcar de un local propriu unde să-și organizeze muzee, expoziții ș.a. Devenise, demonstrează el, necesară construirea unei Case Naționale a Românilor Ciscarpatini în care să se păstreze documentele istoriei, obiectele de însemnătate istorică, produsele industriei casnice și meșteșugărești care atestează capacitățile industriale ale românilor (capacități contestate chiar de către naționalitățile conlocuitoare), artistice și spirituale.

Transilvănenii erau și ei obligați să contribuie la întregirea istoriei neamului românesc. Ba mai mult, un muzeu național aflat într-o Casă Națională, după părerea bancarului român, avea nu numai importanță culturală și istorică, ci și una pragmatică economică. „Accentuăm – explica el - însemnătatea indiscutabilă a colecțiunilor etnografice pentru dezvoltarea industriei de casă. Știm ce avânt a luat această industrie când regina României, apreciind frumusețea neîntrecută a articolelor produse de femeia română, a atras asupra lor atențiunea lumii culte.

În cele mai mari orașe există magazine unde produsele industriei române de casă se cumpără cu prețuri foarte convenabile. O colecțiune etnografică, întocmită cu pricepere și gust, fără îndoială, ar contribui în măsură mare la dezvoltarea acestui ram al muncii române”.[294]

Portul țăranului român și produsele industriei de casă erau considerate „giuvaierele” cele mai frumoase ale colecțiunilor lor etnografice, chiar când fuseseră făcute doar incidental, fără pregătire și fără instrucțiune specială pentru cunoștințele ce se cer la o asemenea lucrare, deoarece străinii niciodată nu le vor putea dezvolta și executa în aceeași măsură ca proprii fii ai națiunii noastre.

Expozițiile cu caracter etnografic și economic organizate în incinta muzeului național ar fi contribuit deci la dezvoltarea economiei românești, nu numai a industriei de casă, la câștigarea încrederii românilor nu numai în capacitățile lor industriale, ci constituiau și un mijloc de reclamă comercială a capacităților lor creative, care puteau fi puse în slujba îmbunătățirii nivelului lor de trai și a însușirii de noi cunoștințe, la lărgirea orizontului lor cultural și a schimbării opticii străinilor cu privire la capacitățile poporului român. Diaconovici a surprins în acest caz perfect obiectivele care au fost urmărite de creatorii Asociațiunii transilvane, la 1861.

[294] *Ibidem*, p. 4.

Muzeul Național și Casa Națională, vor deveni utile și prin faptul că aici se vor putea adăposti biblioteca publică a *Asociațiunii*, cu colecțiile ei, actele de arhivă, colecțiile presei periodice, referitoare la înființarea presei românești, o adevărată comoară pentru istoria secolului al XIX-lea, actele și documentele referitoare la înființarea instituțiilor culturii românești. Muzeul trebuia înzestrat cu săli de reprezentații teatrale, expoziții, conferințe.

Economistul român în acțiunile sale pornea de la părerea că între activitățile culturale și cele financiare există o strânsă interdependență: ambele contribuiau la bunăstarea materială și spirituală a poporului. De aceea, trebuie să se sprijine reciproc. Băncile trebuiau să fie conștiente că un popor sărac nu percepe conștient importanța instituțiilor financiare. Concomitent cu procurarea sumelor de bani pentru împrumuturi, băncile erau obligate de situație să contribuie și la ridicarea nivelului de cultură al poporului român. Era necesar, ca fruntașii băncilor românești, să consimtă la formarea unor fonduri de cultură, adică a unor fonduri pentru dezvoltarea infrastructurii culturii și unor producții literare, spirituale, cărți de educație, o cotă de binefacere etc.

Un popor, care nu a avut în trecut condiții economice favorabile de dezvoltare, care a fost frânat și în dezvoltarea sa culturală, care abia la sfârșitul secolului al XIX-lea începea să „creeze fundamentul instituțiilor sale culturale, era obligat să aloce o cotă parte mai mare din veniturile sale în vederea creării acestora. Dar având în vedere că, pentru un asemenea popor, nevoile construcțiilor culturale erau mai multe decât a celor dezvoltate deja economic și cultural, alegerea rațională a scopurilor ce erau de protejat formau o chestiune anevoioasă și delicată. Trebuiau găsite căile cele mai eficiente de folosire a lor. Pentru aceasta însă era necesară: o strictă delimitare între scopurile culturale și cele pur filantropice sau de caritate. În împrejurările de atunci, accentul trebuia să cadă pe satisfacerea necesităților culturale.

Pentru prima dată în literatura economică românească din Transilvania, C. Diaconovici pune problema formării unui fond cultural centralizat al băncilor românești de care să se folosească întreaga națiune română din această parte a țării. În disputa dintre cei ce susțineau ca acest fond cultural să se folosească pentru nevoi locale și cei ce susțineau prioritatea acordării acestuia pentru nevoile general-naționale, C. Diaconovici era de partea acestora din urmă. „Aici colectivitățile - scria omul de cultură român – au să suplinească ceea ce individul singuratic din puterile sale mărginite nu

poate, şi - nefiind atât de direct interesul său - nici nu se prea vede îndemnat a crea".[295]

Se putea astfel fonda de către toate băncile româneşti o cotă centralizată pe care s-o pună sub administraţia unui organ, al unei instituţii comune, de fapt. După aprecierile secretarului Asociaţiunii, dacă s-ar fi luat ca bază de calcul profitul de 1.133.377 coroane din 1897 din care să se aloce 2% anual, în 25 de ani s-ar fi obţinut prin capitalizare suma de 1 milion de coroane. Din dobânzile anuale obţinute la această sumă se puteau realiza anual mari lucrări de ordin naţional. Era necesară numai voinţă în acest scop. „Nu avem - scria C. Diaconovici - decât a voi pentru a pune bazele unui nou şi mare aşezământ naţional, care ar putea ajunge la o importanţă capitală pentru înaintarea noastră în cultură. Institutul care va face primul început în această direcţiune, îşi va câştiga un merit nepieritor pentru cultura naţională a românilor din patrie"[296]. Ideea inspirată de economistul ardelean a început să se aplice în practică, în 1903, la o conferinţă a băncilor, când s-a creat fondul cultural comun al băncilor româneşti din Transilvania, care să fie alimentat anual din o parte a sumelor ce se vor aloca în scopuri culturale şi de binefacere şi vor rămâne disponibile după dotarea scopurilor locale de care vor voi să se folosească băncile, individual, prin donaţii directe.

Cornel Diaconovici îndeplinea funcţia de secretar I al *Asociaţiunii* şi de secretar al Delegaţiei Băncilor Româneşti din Ardeal. El a acţionat ca un adevărat liant între cele două genuri de instituţii româneşti. Instituţiile financiare ale românilor nu trebuiau privite, după părerea sa, numai ca întreprinderi ce urmăresc exclusiv scopuri economice, materiale, ci şi ca instituţii de altă natură: morale, culturale, naţionale etc.

Asociaţia transilvană nu concepea cultura ca ceva abstract, ruptă de nevoile materiale, cotidiene ale poporului român. Explicând acest lucru, omul nostru de cultură scria: „Cine a pătruns cât de cât puţin spiritul de care e condusă Asociaţiunea, şi care se manifestă atât în statutele cât şi în lucrarea ei, se va fi convins că această corporaţiune nicicând n-a interpretat conceptul culturii poporului român, în al cărei serviciu s-a pus, în înţelesul abstract, ci l-a fundamentat în sens cât se poate de larg şi practic.

[295] Revista economică, I, nr. 2/1899, p. 45.
[296] *Ibidem*, p. 47.

În asemenea împrejurări lucrarea ei a trebuit să se întâlnească în nenumărate puncte cu lucrarea instituțiilor economice, care în scopurile lor finale nu urmăresc decât bunăstarea și prin aceasta și cultura poporului nostru, și astfel au aceeași țintă ca și *Asociațiunea transilvană* … pentru că starea culturală a clientelei lor este un moment de supremă importanță pentru întreaga lor activitate și dezvoltare sănătoasă a acelei stări este, totodată și condițiunea și garanția înaintării și întăririi lor”[297].

Solidaritatea de interese s-a manifestat prin faptul că *Asociațiunea* a explicat publicului larg avantajele creditelor obținute de la băncile naționale românești, iar băncile, la rândul lor, au făcut numeroase donații, sprijinind economic mișcarea culturală organizată a românilor.

Și mai mult. Asociațiunea a sprijinit editarea de scrieri economice, ținerea de conferințe pe teme economice, a instituit burse pentru elevi, studenți și ucenici în vederea însușirii unor meserii. La Adunarea generală din septembrie 1900, de la Băile Herculane s-a înființat și o secțiune economică, ce avea să intensifice și să lărgească legăturile dintre două mari genuri de instituții ale românilor transilvăneni. „Cu cât mai intime vor fi legăturile dintre secțiunea economică a Asociațiunii și între instituțiile noastre economice – sublinia Cornel Diaconovici - cu atât mai ușor vor putea realiza sublimul scop pe care îl urmăresc: întemeierea bunăstării și culturii poporului român”[298].

Activitățile comune ale Asociațiunii și ale Delegației Băncilor Române au dus și la cristalizarea ideii unei expoziții a institutelor financiare românești din Transilvania. Ea a fost, de fapt, doar o parte a unei expoziții generale organizată de *Asociația pentru literatura română și cultura poporului român* cu prilejul deschiderii Muzeului istoric și etnografic din Sibiu, care a avut loc cu ocazia adunării generale a acestei asociații din 19 august 1905.

Expoziția băncilor era numai o parte a expoziției istorico-culturale, adică băncile au participat numai ca factor social-cultural al vieții poporului român, ea a jucat totuși un rol deosebit. Participând la expoziție, băncile românești au avut ocazia să se facă mai bine cunoscute marelui public, au sporit reputația lor, contribuind la combaterea pornirilor dușmănoase de care aveau parte din belșug din partea unor cercuri răuvoitoare ale presei și o parte a opiniei publice ungurești.

[297] *Ibidem*, II, nr. 9, 10 sept. 1900, p. 362.
[298] *Ibidem*, p. 364.

Expoziția urmărea și un scop utilitarist, constituia un mijloc de a-și face reclamă, sporea reputația băncilor cu influențe favorabile asupra dezvoltării spirituale a poporului român.

Făcându-se o publicitate largă prin expoziție, ea va fi o adevărată „icoană care va fi cu mult mai ușor și mai bine înțeleasă și apreciată de publicul mare, decât cifrele seci ale rapoartelor anuale pe care numai oameni cu pregătiri speciale le pot pătrunde pe deplin”[299].

Expoziția, spunea organizatorul ei, va spori nu numai încrederea publicului român în soliditatea băncilor, ci și în forțele noastre economice naționale, va impune respectul publicului străin și prin aceasta se va consolida foarte mult și creditul institutelor financiare române.

Dar Cornel Diaconovici nu s-a limitat numai la expoziția băncilor ardelene de la Sibiu din 1905. Peste un an, cu ocazia organizării din 6/19 iunie 1906 a Expoziției generale române de la București, el a organizat din nou o expoziție mai completă a institutelor de credit române din Transilvania.

Expoziția Băncilor a ocupat un despărțământ separat în Pavilionul etnografic al Românilor de peste hotare, cuprinzând pe lângă datele expuse în 1905 la Sibiu și 4 tabele generale care arătau dezvoltarea totalității băncilor românești și rezultatele obținute de acestea până la începutul anului 1906.

Ca secretar al *Asociațiunii*, care transpunea în practică politica culturală a acesteia, Cornel Diaconovici trata cultura națională în ansamblul ei, ca o cultură a românilor de pretutindeni.

Enciclopedia Română, întocmită sub redacția sa, este prima mare realizare a științei și culturii românești ce se constituie într-o operă națională elaborată de cei mai de seamă oameni de știință și cultură români din toate țările și regiunile în care locuiau. Unii se îndoiau de capacitatea *Asociațiunii* de a duce la bun sfârșit editarea unei *enciclopedii* la nivelul științific al timpului în mod corespunzător.

Apariția în 1898 a primului fascicul al *Enciclopediei Române*, ca număr de probă a spulberat însă orice urmă de îndoială.

Primul volum din enciclopedie a apărut în anul 1898. În prefața acestuia, Corneliu Diaconovici consemna cu modestie: „Am primit acest mandat, pe cât de onorific pe atât de oneros, în deplină cunoștință de cauză atât a greutăților multe și mari, ce va avea să întâmpine o asemenea publicațiune, cât

[299] *Ibidem*, VI, nr. 10, 5 mai 1905, p. 95.

și a debilității puterilor mele; am luat cu toate acestea angajamentul de a face prima încercare pe un teren până astăzi neumblat al literaturii române, de o parte fiind pătruns de convingerea că pentru noi astăzi mai mult decât oricând este o necesitate neapărată de a reuni izvoarele culturii și conștiinței noastre naționale într-un bazin comun, accesibil cercurilor celor mai largi, iar pe de altă parte, pentru că am fost încurajat de viile simpatii ce-a întâmpinat inițiativa *Asociațiunii* la oamenii cei mai probați ai înaintării noastre culturale, și de zelul cu care aceștia au oferit concursul pentru realizarea primei Enciclopedii Române".[300]

Vrednic urmaș și zelos continuator al operei generale a lui George Barițiu și a celorlalți mari fondatori și conducători ai Asociațiunii - Andrei Șaguna, Timotei Cipariu, Gavril Munteanu, Vasile Ladislau Pop, Ioan Micu Moldovan, Iacob Bologa ș.a. - chiar dacă nu a îndeplinit funcția de președinte al ei - Cornel Diaconovici merită cu prisosință ce s-a spus despre el de către un colaborator al revistei „Transilvania" din anul 1898, care scria: „Suntem datori domnului redactor, Dr. Cornel Diaconovici cea mai deplină recunoștință pentru deosebita îngrijire, care transpiră pe fiecare pagină din aranjarea și adunarea materialului atât de vast și de bogat. Așa se vede că Asociațiunea a depus această grea publicare în cele mai competente mâini, încât fără teama de a fi azi, mâine, stigmatizați de profeți falși, putem prognostica cel mai strălucit succes al acestei întreprinderi, dacă va ține înainte pe calea aplicată". Autorul - rămas anonim - din care am citat mai sus, nu numai că nu s-a dovedit un profet fals, ci dimpotrivă a anticipat corect zelul și reușitele publicistului - de fapt a unuia dintre publiciștii de marcă a românilor din Transilvania de dinainte de Unirea din 1918.

Ca publicist economist, Cornel Diaconovici a avut succese strălucite în editarea și redactarea *„Revistei economice",* prima revistă financiară de ținută a românilor transilvăneni, în promovarea reformei băncilor românești transilvănene, organizarea Conferinței băncilor române și organizarea instituției revizorilor-experți etc.

Mergând pe calea trasată de George Barițiu, economistul român considera că limba maternă este un element tot atât de important pentru individualitatea persoanelor, ca și dreptul și obiceiurile, religia și arta lor, ea fiind de aceea obiectul unor preocupări consecvente și statorite la toate

[300] *Enciclopedia Română*, de Cornel Diaconovici, Sibiu, 1898, Editura și tiparul lui Kraft.

popoarele culte. Dezvoltarea şi perfecţionarea limbii naţionale nu poate şi nici nu trebuie să fie de competenţa exclusivă a filologilor; ea trebuie să-i preocupe pe toţi intelectualii şi oamenii de ştiinţă din cele mai diverse ramuri de activitate.

Limba nu este creată, după părerea cărturarului român, de o elită oarecare, poporul în ansamblul lui este adevăratul creator al limbii. În cazul când filologii s-au abătut de la limba vie a poporului ori au încercat să o încătuşeze prin diferite teorii ale lor, ei au fost nevoiţi să-şi declare neputinţa şi să se reîntoarcă la singurul izvor al limbii trainice, la graiul viu al poporului. Avea în vedere cazul latiniştilor români care, pe lângă unele merite, au ajuns în unele cazuri la aberaţiuni şi exagerări imposibile, provocând o reacţie sănătoasă de revenire la graiul viu al poporului şi începerea unor lucrări serioase pentru dezvoltarea limbii naţionale.

Cornel Diaconovici a înţeles că asupra limbii române, din cauza că ea aparţinea unui popor ce a trăit mai multe secole în hotare politice despărţitoare, s-au exercitat multe influenţe, în componenţa sa au intrat multe cuvinte tehnice străine, luând forme din cele mai diferite. Se observau, printre altele, influenţe franceze, germane, italiene, iar în unele cazuri şi influenţe ungureşti, greceşti şi turceşti.

O asemenea situaţie, era considerată de către publicistul român, ca fiind necorespunzătoare. El aprecia eforturile scriitorilor români din regatul liber al României, de elaborare a unor lucrări literare şi ştiinţifice pentru restabilirea limbii vii a poporului în drepturile sale inalienabile, ca fiind deosebit de necesare. A făcut tot posibilul ca acest curent să exercite o puternică influenţă şi în presa şi şcolile româneşti din Transilvania. *Asociaţiunea*, la rândul ei, se angaja tot mai mult să înlăture stările necorespunzătoare, uneori intolerabile din trecut, contribuind la îndreptarea limbii vorbite de societatea cultă din Transilvania şi la unificarea limbii literare a scriitorilor români din trecut.

Considerând stabilirea regulilor ortografice române de către Academia Română o mare realizare, Cornel Diaconovici susţinea că ea trebuie aplicată de toţi vorbitorii de limba română, indiferent de ţara în care trăiau.

Un rol important în activitatea pentru unificarea şi îndreptarea limbii române –spunea acelaşi publicist - le revenea băncilor româneşti. El cerea - prin „Revista Economică" - să se înlăture unele stări necorespunzătoare, uneori de-a dreptul babilonice, pretinzând ca băncile şi publicaţiile lor să utilizeze o limbă mai bună, mai uşoară şi o terminologie mai uniformă.

Trebuia înlăturată situația în care fiecare bancă folosea o terminologie proprie, alcătuită în mod arbitrar, după priceperea și studiile unor directori și contabili, în care mare parte din traduceri servile și adeseori imposibile ale terminologiei germane sau ungurești, ceea ce le făcea în multe cazuri inaccesibile. Urmările erau adeseori păgubitoare pentru bănci.

Organul competent, abilitat pentru îndreptarea și unificarea terminologiei de bancă era, după economistul român, *Secțiunea Economică* a *Asociațiunii*, în care erau reprezentate și cercurile ce conlucrau cu conducerile băncilor. Diaconovici a sugerat ca Secția economică a Asociațiunii să ia măsuri în vederea publicării unui dicționar special pentru terminologia de bancă, iar Delegația Băncilor să intervină și să insiste ca toate băncile să introducă în gestiunea lor, în mod obligatoriu termenii stabiliți în toate sectoarele lor de activitate.

Subliniind avantajele acestei operațiuni, Diaconovici arăta că folosirea corectă și riguroasă a termenilor economici va favoriza înțelegerea lor de către întreaga masă a poporului român, iar circulația ideilor economice s-ar accelera.

Încercările lui C. Diaconovici de a elabora, prin Secțiunea economică a Asociațiunii, un *Dicționar* special al terminologiei financiare în limba română nu au dat rezultate. Le lipsea românilor transilvăneni un for științific de grad mai înalt, care să se preocupe de elaborarea unor lucrări de specialitate de înaltă ținută.

5.2. Asociațiunea își lărgește sfera domeniilor de activitate

În continuare ne propunem să evidențiem doar unele aspecte ale activității Asociațiunii, care marchează noi realizări, noi adăugiri la zestrea culturală și materială a ei, care a contribuit la ridicarea standardului de viață a poporului român după dispariția lui George Barițiu.

Mai întâi, Barițiu le-a lăsat românilor transilvăneni un corp intelectual de elită, capabil să contribuie la dezvoltarea științei și culturii românești transilvănene. Acest corp al intelectualilor era constituit din profesori cu numeroase specializări, docenți și profesori universitari, secretari consistoriali, referenți protoprezbiteri, protopopi, funcționari de bănci, medici, directori de bănci, secretari în diferite instituții de stat și particulare, avocați, judecători, ingineri, agronomi, notari, funcționari fiscali etc. etc. Și lista ar putea continua.

Unii din intelectualii transilvăneni urmaseră cursurile liceale și universitare ca bursieri ai Astrei sau cu bani împrumutați de la aceasta.

Asemenea potențial al elitelor intelectuale transilvănene, a permis urmașilor lui Barițiu, să realizeze unele obiective fixate de marele cărturar român încă din 1861 de la înființarea Asociațiunii. Printre acestea obiective pot fi numite, în primul rând cele cinci secții, o parte reorganizate pe scheletul celor din trecut și înființarea a încă două secțiuni noi: *Secțiunea școlară* și *Secțiunea economică*. Aceasta din urmă, vom vedea, va juca un mare rol în răspândirea culturii în general, a celei economice în special, ca și în răspândirea unor noi metode superioare „mai productive de înfăptuire a agriculturii, a economiei de câmp" și deci de îmbunătățire a vieții cotidiene a agricultorilor români.

Deci ceea ce dorea să realizeze Barițiu încă din 1861 și s-a realizat abia în 1900-1901 și după aceea se datorează noului stadiu, mai înalt, al științei și culturii românilor din această perioadă.

Dacă analizăm componența conducerii secțiilor literar științifice, alcătuită din *membri ordinari* și *membri corespondenți*, vom vedea că cei 48 de membri ai conducerii acestora provin din localități așezate pe tot teritoriul Transilvaniei (Abrud, Arad, Blaj, Brașov, Caransebeș, Fofeldea, Geoagiu, Lugoj, Năsăud, Sibiu, Sighetul Marmației, Sălișteː Cernăuți (în Bucovina) și Budapesta (Ungaria). Reorganizarea secțiilor științifice literare, a corespuns cu ridicarea întregii activități pe o nouă treaptă, mai înaltă a Asociațiunii. Ea a însemnat progres general atât în profunzime, cât și în extensiune, prin cuprinderea unor noi activități în preocupările secțiilor și despărțămintelor teritoriale.

Vom ilustra aceste afirmații numai printr-o scurtă relatare cu privire la funcționarea secției economice.

Secțiunea economică începe efectiv activitatea în anul 1903. Primele acțiuni ale acestei secții au fost acelea legate de sprijinirea răspândirii cunoștințelor economice și a metodelor avansate de exercitare a activităților economice de către țăranii români. De aceea, observăm că prima acțiune a conducerii secției a fost aceea de a recenza și aviza trei lucrări prezentate pentru a fi publicate în *Biblioteca poporală a Asociațiunii*.

Întrucât românii nu erau luați în evidențele statului maghiar ca entitate economică separată, forța lor economică nefiind cuantificată în mod separat, conducătorii Asociațiunii transilvane au ajuns la concluzia că acest lucru poate și trebuie făcut de către conducătorii secțiunii economice, ca organ al său de specialitate. În acest sens în anii 1903 și 1904 apar, printre activitățile secțiunii,

două obiective intitulate: „Întocmirea unui chestionar pentru adunarea datelor statistice" și „Aprobarea unui chestionar despre stările economice ale țăranului român din Ungaria". Conducerea Asociațiunii dorea să știe exact câtă populație agrară românească există în Transilvania, care este ponderea ei în totalul populației agrare totale transilvănene, în totalul populației românești, cât pământ posedă românii, care este suprafața medie ocupată de o gospodărie țărănească, câte animale posedă fiecare gospodărie, care este productivitatea pământului în anumite regiuni etc.

Gradul de pregătire al populației agricole a constituit și el una din preocupările secției economice a *Asociațiunii*. În acest scop conducerea secției economice a propus comitetului *Asociațiunii* „Studierea chestiunii înființării unei școale de agricultură", „Chestiunea școalelor economice de repetiție", „Chestiunea prelegerilor economice", „Calificarea învățătorilor pentru școalele economice de repetiție și adunarea de date în acest scop", „Organizarea în mod sistematic a prelegerilor economice pentru popor". Unii membri ai conducerii secției economice, funcționari de bancă, au prezentat lucrări de specialitate întocmite și publicate de ei din domeniul bancar. Cazul lui Ioan I. Lapedatu și al lui Nicolae Petra Petrescu.

Preocupați de buna pregătire în domeniul exercitării agriculturii țăranului român, reprezentanții secției economice au fost preocupați și de „Chestiunea pregătirii mai adecvate în direcția economică a tinerimii din seminarii și școli pedagogice".

Cu timpul secțiunea economică și-a extins activitățile și în domeniul organizării propriu-zise a populației agrare. În anul 1907 se face chiar propunerea unei „*Centrale a tovarășiilor*" în cadrul *Asociațiunii transilvane*, la care se adaugă apoi propuneri de înființare a însoțirilor culturale și economice, folosind în acest scop publicațiile românilor, organizarea de conferințe, acordarea de premii, expunerea de prelegeri populare și alte mijloace. În acest scop s-a luat hotărârea publicării unei broșuri cu titlul „Comuna Viitorul" de Romul Simu, în scopul de a face cunoscute diferitele însoțiri economice și culturale, ce ar fi trebuit să fie înființate în comunele românești.

O atenție deosebită recomandau conducătorii secției economice să se acorde „Românilor din Munții Apuseni".

Acolo unde era posibil se propunea ca despărțămintele, băncile, comunele să angajeze câte un agronom, iar comunele care întemeiau tovărășii să fie premiate.

La adunarea generală din 1908 de la Șimleu, Romul Simu a fost desemnat să țină o conferință despre căile de îmbunătățire a agriculturii exercitate de agricultorul român și de îmbunătățire a stării lui materiale.[301]

Planurile și programele de natură economică schițate de secția economică a Asociațiunii au generat o bogată literatură economică în rândurile intelectualilor români, care au sprijinit ideile și acțiunile de progres al agriculturii și cooperativizării țărănimii române.

La începutul secolului XX, unul din cei mai titrați economiști români transilvăneni, Ioan I. Lapedatu, a susținut și el - deși era specialist în probleme bancare - mișcarea cooperatistă și strânsa colaborare cu Asociațiunea transilvană. Într-o conferință ținută la Brașov, în anul 1904, Ioan I. Lapedatu, după ce a relatat faptul că românii au un nivel slab de dezvoltare economică, sunt de aceea săraci; îi îndeamnă să întreprindă măsuri urgente de îndreptare a situației materiale și sociale necorespunzătoare în care se găseau. Vor putea face aceasta însă numai dacă vor da dovadă de spirit de ordine, disciplină și muncă organizată. Iar experiența altor popoare, constata Ioan I. Lapedatu, ne relevă că organizarea economică poate fi realizată numai cu ajutorul reuniunilor; care pot fi reuniuni cu caracter industrial, comercial, agricol, de consum etc. Prin intermediul acestora, românii s-ar fi deprins cu ordinea și disciplina pe baza cărora s-ar putea construi un nou edificiu social-economic, mai dezvoltat pentru români. Reuniunile mici treptat, treptat vor deveni puternice, se va crea o reuniune centrală.

Un rol deosebit în realizarea unei rețele cooperatiste dezvoltate, îi revenea, după părerea lui Ioan I. Lapedatu, „Asociațiunii". El recomanda ca în cadrul comitetului fiecărui despărțământ să fie ales un membru a cărei activitate de bază să fie răspândirea de cunoștințe despre cooperație în rândurile poporului român, să contribuie la răspândirea experienței între reuniuni, să furnizeze date despre dezvoltarea rețelei acesteia etc. „Secțiunea centrală economică a «*Asociațiunii*» ar fi apoi chemată să urmărească și să supravegheze activitatea micilor reuniuni. Din rapoartele și datele statistice parțiale ar avea să pregătească rapoarte și statistici generale, care să servească de îndreptar celor ce s-ar interesa de această acțiune. Din experiențele câștigate s-ar putea întocmi

[301] Vezi: „*Transilvania*", nr. 4 jubiliar, iulie-august, 1911, pp. 362-363.

scrieri poporale și s-ar putea da sfaturi practice și de cel mai mare folos. În felul acesta secțiunea economică ar face un lucru folositor și bun”.[302]

Intelectualitatea românească, susținea economistul român, va avea și ea sarcina de susținere a mișcării reuniunilor economice, de fapt a mișcării cooperatiste. Dar pentru a putea acorda un ajutor eficient în această direcție, reprezentanții acesteia să-și însușească însă teorii economice moderne, cunoștințe de finanțe, de statistică, să înființeze cercuri de studii în acest domeniu etc.

Rămânând în cercul problematicii mișcării cooperatiste, notăm că: „În Transilvania mișcarea pentru cooperație a purtat în general denumirea de mișcare pentru «tovărășii». În legătură cu înființarea de «tovărășii» s-a observat existența a două tendințe în gândirea economică românească din Transilvania la începutul secolului XX. O primă tendință, al cărei exponent principal era Vasile C. Osvadă, susținea necesitatea unei mișcări cooperatiste independente față de bănci (e drept că se dezvolta în legătură cu activitatea acestora) și îndrumarea ei de către *«Astra»*. O a doua tendință, exprimată în special de Constantin Pop, considera că mișcarea cooperatistă trebuia să se dezvolte sub direcția și nemijlocita îndrumare și conducere a băncilor românești”.[303]

Vasile C. Osvadă pleca de la punctul de vedere că țăranii români trebuiau îndrumați prioritar către întemeierea de tovărășii, adică cooperative sătești de credit și mai puțin către bănci, care urmăreau obținerea de profituri și se interesau mai puțin de bunăstarea țăranului, de soarta celor săraci.

În schimb, scria Vasile C. Osvadă, „Ținta tovarășiilor este să dea putere și mijloace pentru înaintarea intereselor economice. Trebuința tovărășiilor e cerută de năzuința de a face pe cei săraci să se bucure de foloasele muncii și de ușurințele ce le dă capitalul mai mare”.[304]

Tovărășiile sătești erau accesibile țăranilor, deoarece ele nu cereau sume mari de bani la înființare, puteau fi înființate cu ușurință în orice comună mare sau mică, săracă sau bogată. Pe lângă scopuri economice, tovărășiile urmăreau, după părerea lui V. C. Osvadă și scopuri sociale. În schimb „Băncile – scria el – își au și ele rostul lor, dar nu umplu niciodată golul, pe care numai tovărășiile

[302] Ioan I. Lapedatu, *Probleme sociale și economice*, Brașov, 1904, pp. 21-22.
[303] Toader Ionescu, *Idei și orientări în publicistica economică românească la sfârșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului XX (1890-1918)*, Edit. Dacia, Cluj-Napoca, 1989, p. 120.
[304] Vasile C. Osvadă, *Legea tovărășiilor*, Orăștie, „Tipografia Nouă”, 1907, p. 3.

săteşti îl pot umplea. Căci oricum ar fi băncile, ele nu sunt decât scut capitalului şi speculaţiei".[305] Tovărăşiile urmăreau, după părerea lui Vasile C. Osvadă, binele obştesc, să unească munca celor săraci şi să realizeze câştiguri numai din ceea ce revine muncii din colaborarea cu ceilalţi factori ai producţiei (proprietatea şi capitalul). Întrucât băncile erau întreprinderi capitaliste, ele nu trebuiau să tuteleze mişcarea cooperatistă, a tovărăşiilor, în speţă. Mişcarea cooperatistă trebuia să-şi creeze un organ central propriu de conducere. Să se creeze, propunea Vasile C. Osvadă, o „Centrală a tovărăşiilor" pentru tovărăşiile săteşti şi anume în cadrul *Asociaţiunii*. El scria: „Să se alcătuiască o centrală pentru tovărăşiile săteşti şi anume în sânul *„Asociaţiunii"* sub îndrumarea Comitetului Central, prin secţiunea economică, reformată în conglăsuire cu trebuinţa. Această Centrală să se ocupe de formarea de tovărăşii săteşti (fie de credit ori de consum, valorizare, arendare, parcelare etc.) şi cu asigurarea vitelor în rânduielile stabilite de legea comercială".[306]

Centrala trebuie să înfiinţeze un birou în cadrul *„Astrei"* cu slujbaşi permanenţi. Aceşti slujbaşi ai ei aveau sarcina să facă propaganda ideii de cooperativizare prin scrieri, prelegeri şi prin alte mijloace. Funcţionarii aveau sarcina de a merge în mijlocul poporului unde se înfiinţau „tovărăşii". Acolo să îndrumeze lucrările, să ajute la stabilirea statutelor, să dea lămuririle necesare, să înlesnească întocmirea actelor de înregistrare şi apoi să dea tot sprijinul la desfăşurarea din ce în ce mai corectă şi ritmică a activităţilor curente.

Cea de-a doua tendinţă în mişcarea cooperatistă românească, exprimată în special de Constantin Popp, se opunea înfiinţării unei „Centrale a tovarăşiilor" în interiorul „Astrei". El pornea de la punctul de vedere că mişcarea cooperativă românească de la începutul secolului XX din Transilvania era slabă, firavă şi nu se putea dezvolta de sine stătător, independent de mişcarea bancară. De aceea, susţinea punctul de vedere al „Solidarităţii" (Asociaţia Băncilor româneşti, înfiinţată în 1907, cu sediul la Sibiu) ca mişcarea cooperatistă să fie îndrumată şi coordonată de către băncile româneşti existente. C. Popp vedea totuşi o „Centrală a tovărăşiilor în cadrul *„Solidarităţii"* şi nu a „Astrei". Octavian Sglimbea vedea, puţin altfel, organizarea cooperativelor în cadrul *„Solidarităţii"*. El considera că *„Solidaritatea"* să aibă două secţii:

a) *secţia bănci* şi

[305] *Ibidem.*
[306] Vasile C. Osvadă, *O propunere*, în „Revista economică", IX, nr. 15, 14 IV 1907, p. 163.

b) *secția tovărășiilor,* încadrată cu funcționari care să sprijine formarea de cooperative și tovărășii la sate.

Reprezentanții „Solidarității" recomandau băncilor să întemeieze asemenea cooperative „prin care poporul nostru să poată fi pus în poziție, pe de o parte, de a produce mai ușor, mai bine si mai mult, pe de altă parte ca productele sale să le poată valora mai curând și mai rentabil".[307] Și tocmai aici se observă o anumită contradicție între bănci și mișcarea cooperatistă. Băncile să ușureze și să sprijine însoțirile și tovărășiile de producție și de valorizare. Dar ce se întâmplă cu cooperativele Raiffeisen și de alt gen pentru credite? „Băncile nu trebuiau să le sprijine pentru că, după părerea reprezentanților băncilor, necesitățile de credit erau satisfăcute de rețeaua bancară. Împotriva punctului de vedere al reprezentanților „Solidarității" au luat atitudine în special membrii conducerii „Astrei". Astfel, Octav Tăslăuanu se opunea punctului de vedere al băncilor că accentul principal trebuie pus pe cooperativele de producție și de credit. Începutul, susținea el, trebuie făcut cu băncile populare (cooperative de credit). Și numai după aceea să se dezvolte cooperativele de producție și de consum. Băncile populare erau considerate de Octav Tăslăuanu ca fiind temelia pe care se va dezvolta o organizație economică cooperatistă închegată în toate domeniile posibile. De aceea importanța băncilor populare nu trebuia privită numai din punctul de vedere al profiturilor, cum procedau reprezentanții băncilor.

În ceea ce privește realizarea unei conduceri centrale, O. Tăslăuanu considera că organizarea economică cooperatistă nu se poate realiza în cadrul „Asociațiunii" din cauză că nu permit statutele. Aceasta nu însemna că ea trebuie să renunțe la sprijinirea acțiunii de înființare a cooperativelor. Dimpotrivă. „Astra" să sprijine acțiunea de înființare chiar și a unei „Centrale generale a cooperativelor". „Centrala cooperativelor" – propunea O. Tăslăuanu - se va compune dintr-un consiliu de administrație, în care va fi reprezentată „Asociațiunea", „Solidaritatea", băncile mai mari în număr de 4-5, „Reuniunea Română de Agricultură din Comitatul Sibiului", care la rândul ei, avea înființate bănci populare și alte centre de cooperative, cum era „Centrala din Orăștie

[307] Revista Economică, XII, nr. 31, 31 VII, 1910, p. 302.

pentru asigurarea vitelor", „Plugarul din Blaj". Această centrală generală avea să se ocupe cu cele 37 de însoţiri de credit existente.[308]

Cu timpul, poziţia „Solidarităţii" faţă de cooperativele de credit se va schimba în sensul acceptării existenţei şi funcţionării acestora. Dar în ce priveşte conţinutul şi menirea cooperativelor de credit, ea vedea în ele, în primul rând nişte filiale ale sale, nişte canale prin care să fie atraşi banii ţăranilor şi mai puţin un mijloc pentru ajutorul mutual, un instrument de ridicare economică a satelor.

Înfiinţarea secţiei economice a avut consecinţe multiple asupra dezvoltării în profunzime şi în extensiune pentru Asociaţiunea transilvană; contribuind la crearea unor noi forme de activităţi economice, prin crearea de bănci populare, cooperative de producţie, de consum, asociaţii de creştere a animalelor, introducerea de noi maşini agricole, au fost folosite noi stimulente financiare prin acordarea de premii pentru îmbunătăţirea raselor de animale, selecţionarea seminţelor, au pătruns noi forme agrozootehnice şi ştiinţifice în vederea raţionalizării agriculturii etc.

Discuţiile din literatura economică de specialitate dintre conducătorii români şi reprezentanţii „Solidarităţii", ai cooperativelor, specialiştilor, erau toate animate de acelaşi scop: îmbunătăţirea situaţiei materiale şi spirituale a poporului român din Transilvania. Indiferent de metodele pe care le propuneau, în vederea atingerii scopului, românii erau solidari şi uniţi în lupta de eliberare. Indiferent de orientarea socială şi economică, românii erau împotriva folosirii sprijinului financiar oferit de *„Hangya",* (Centrala de stat a cooperativelor din Ungaria), din Budapesta la înfiinţarea cooperativelor de credit în satele româneşti. *„Hangya"* urmărea să introducă sub influenţa ei însoţirile de credit din satele româneşti, fiind gata să participe la înfiinţarea lor, să le includă în reţeaua sa. Aceasta însemna, implicit, amestecul statului maghiar în reţeaua de cooperaţie şi de credit românească, separarea lor de Asociaţiune şi obiectivelor ei.

Era, de fapt, încercarea de a-i ţine pe români departe de mişcarea lor de eliberare naţională şi socială.

Am evidenţiat doar o anumita parte a activităţii Asociaţiunii cu implicaţii economice asupra românilor transilvăneni de la sfârşitul secolului al

[308] Vezi: Toader Ionescu, *Idei şi orientări în publicistica economică românească la sfârşitul secolului al XIX-lea şi începutul secolului XX*, Edit. Dacia, Cluj-Napoca, 1985, anexa nr. XLIII, pp. 254-258.

XIX-lea și începutul secolului XX. Aceste activități ne evidențiază cât de departe a reușit, în mod treptat, „Asociațiunea" transilvană să pătrundă în viața poporului român. Treptat, treptat ea a depășit intențiile și declarațiile inițiale de asociații, de cooperare doar în viața literară și culturală. Faptul că s-a implicat în viața economică – activitatea vitală a oamenilor prin care-și dobândesc cele necesare traiului, vieții - a însemnat foarte mult pentru români. Excluși de la viața de stat, pierzându-și autonomia politică, românii transilvăneni încercau să-și creeze o viața socială, politică și națională, cu suport economic și social propriu, cu forțe proprii, paralelă cu aceea a statului ungar asupritor.

Geniul lui Barițiu s-a manifestat încă din primele activități de organizare ale Asociațiunii. El a prevăzut și a propus ca formă de organizare și conducere a secțiilor științifice-literare. Denumirea ascundea intențiile politice de cuprindere ale activităților de manifestare independentă a românilor în relațiile lor cu statul ungar. Timp de patru decenii, secțiile literar-științifice nu au avut condiții decât de manifestări sporadice. Evoluția economică, socială, națională, culturală și politică (românii aveau deja un partid național propriu, o organizație de cercuri electorale proprii etc.), a permis ca la 40 de ani de la inițierea lor, secțiunile literar-științifice, prin care se prevedeau căile dezvoltării generale – pe baza unor studii concrete ale stărilor social-economice și politice făcute de membrii lor -, s-au creat, în sfârșit și condițiile de funcționare, la capacitate, care, putem spune, jucau rolul și îndeplineau funcțiile unor ministere ale românilor, paralele cu cele ale statului ungar.

Secția literară, de exemplu, s-a preocupat în perioada 1901-1910, printre altele, de proiecte pentru publicarea „Bibliotecii populare", de „Chestiunea «unificării ortografiei», de chestiunea «unificării limbii literare», de chestiunea «adunării materialului de folclor», de chestiunea «nomenclaturii populare», de chestiunea înființării «Muzeului limbii române», de «întocmirea biografiei bărbaților aleși ai neamului nostru», de chestiunea pentru premierea cărților literare intrate la concursul pentru premiul «Murășan», alcătuirea unui «Dicționar portativ românesc», îngrijirea de conferințele pentru adunările generale (operațiune pe care înainte o rezolva direct președintele Asociațiunii), propunerea lui Octavian Goga pentru pregătirea jubileului de 50 de ani de la înființarea «Asociațiunii» etc. etc. – nu sunt acestea probleme cu care se ocupa un minister al culturii?" Deci românii, reușiseră nu numai să-și creeze o cultură proprie, ci și organe ale culturii de îndrumare și stimulare – inclusiv materiale –

proprii, ceea ce nu însemna că ei se izolau de cultura și literatura naționalităților conlocuitoare.

În condițiile în care românii au avut de luptat cu politici adverse care încercau să-i deznaționalizeze, „să-i șteargă din istorie", să li se distrugă orice formă de viață din trecut; o secțiune istorică nu numai că era justificată, ci deosebit de necesară. Românii trebuiau să dovedească nu numai că au existat pe pământul Transilvaniei, ci și faptul că au fost primii locuitori ai acestui pământ, au avut civilizație proprie a lor, o organizație statală, numeroase forme administrative de organizare, forme de viață materială și spirituală distincte, că s-au luptat pentru acest pământ, că mulți străini s-au stabilit aici, pentru că românii i-au tolerat etc. etc. O *„secțiune istorică"* era deosebit de necesară pentru ca românii să combată ideile false, care le denaturau istoria și să le impună respect adversarilor, care nu aveau nici măcar istoria locurilor, în cere-și duceau existența, de partea lor.

Din enumerarea unor obiective referitoare la adunarea de colecțiuni și documente istorice, cu studii și publicațiuni istorice, etnografice, geografice și domeniul jurisprudenței și științelor politice și îndeosebi cu instalarea Muzeului Asociațiunii vor confirma pe deplin cele afirmate mai sus. Iată câteva din obiectivele propuse sau realizate în primii zece ani de existență ai *secțiunii istorice*:

Publicarea unei lucrări intitulată „conscripțiunea de la 1750", de Dr. Augustin Bunea, necesitatea unui „album al costumelor naționale", „întocmirea unui dicționar toponomastic după comitate", „Apel" și „Puncte de vedere" cu privire la întemeierea (înzestrarea) Muzeului, chestiunea portretelor personalităților marcante în istoria poporului român, chestiunea înființării unei noi secțiuni de drept și științele de stat, chestiunea dicționarului comunelor cu populație românească, editarea broșurilor Dr. R. Boilă, „Dreptul de alegător la alegerea deputaților dietali" și „Dreptul de alegător comunal" etc. etc.

Secțiunea științifică: În condițiile în care se găseau românii din Austro-Ungaria, secțiunea științifică și-a fixat sarcini mai mult de răspândire a științei decât de cercetare, pentru aceasta lipsindu-le fondurile necesare. S-au depus străduințe deosebite în vederea prezentării unor prelegeri populare cu mijloace moderne pentru acea vreme. Spre exemplu, conducerea secțiunii a procurat fonduri pentru introducerea prelegerilor cu proiecțiuni, cumpărând pentru aceasta trei schipticoane, s-au procurat diapozitive. În vara anului 1907

dizertația anuală a Adunării generale a Asociațiunii din Brașov a fost ținută de Aurel Vlaicu.

Secțiunea școlară. În condițiile în care școlile nu erau subvenționate de stat, românii au fost obligați să suporte ei cheltuielile funcționării acestora. De aceea secțiunea școlară a fost obligată să se preocupe permanent de statisticile școlare, nu numai în scopul cunoașterii situației generale a stării învățământului românesc, ci și în scopul procurării sumelor de bani pentru întreținerea și dezvoltarea învățământului în limba română.

5.3. Pagini de bilanț la capitolele, care au ca temă: „Contribuția lui George Barițiu la întemeierea și dezvoltarea Asociațiunii transilvane pentru literatura română și cultura poporului român"

Anul 2011 marchează două date importante pentru Asociațiunea transilvană pentru literatura română și cultura poporului român: *150* de ani de la înființare și *100* de ani de la întocmirea primului bilanț al rezultatelor obținute de ea pe o durată mai îndelungată: marcarea jubileului de 50 de ani (1861-1911).

În continuare ne vom referi, pe scurt, la acest bilanț făcut cu ocazia jubileului de 50 de ani ai Asociațiunii, semnat de mari oameni de știință și cultură pe care i-a dat Transilvania la sfârșitul secolului al XIX-lea și prima jumătate a secolului XX, care au ocupat însă și funcția de conducere în Comitetul Asociației transilvane. Este vorba despre Andrei Bârseanu, Ioan Lupaș, Octavian Goga, Octav Tăslăuanu, N. Togan ș.a.

În paginile anterioare am vorbit despre semnificația activităților celor cinci secții literare-științifice. Am ajuns la concluzia că cele 5 secții ale Asociațiunii pot fi echivalate cu activitățile unor ministere de resort într-un stat suveran liber. Cum Transilvania își pierduse autonomia politică, ele fiind părți funcționale ale unei instituții cu caracter asociaționist, ale Asociațiunii transilvane, nu puteau fi asimilate unor ministere, organe statale în general. Orice încercare în acest sens s-ar fi soldat cu interzicerea oricărei activități a *Asociațiunii.* Statul ungar, nu glumea când era vorba de manifestările de independență politică ale românilor transilvăneni.

Într-o încercare generalizatoare, cu privire la prezentarea titlurilor expuse cu ocazia adunărilor plenare ale secţiilor, în anii 1901-1910, autorul glăsuia: „Acestea sunt lucrările săvârşite de către membrii celor cinci secţii în timp de 10 ani, reclamând din partea Asociaţiunii, o cheltuială de Koroane 6759,15 ca diurne şi cheltuieli de drum (K.684,82 cr.). Cititorul nu găseşte înfăptuirea unei opere de sistematică cercetare ştiinţifică, de muncă ordonată în vederea unui scop bine determinat, dar poate desluşi o serie de îndemnuri bine puse în serviciul unei propagande culturale şi alături cu aceasta o seamă de lucrări care au satisfăcut anumite trebuinţe ale mediului căruia se adresau”[309].

Un mare merit al celor care au înfiinţat Asociaţiunea transilvană îl constituie faptul, că ei au înţeles un adevăr fundamental: cultura şi instrucţia nu se fac fără o susţinere materială şi spirituală. Erau necesare demersuri în acest sens. Forma cea mai corespunzătoare de realizare a acestui demers a fost forma de asociere, asociaţionismul, ajutorul mutual. Pentru generaţia care a înfiinţat Asociaţiunea, cultura şi literatura nu erau noţiuni abstracte, rupte de realităţi, de stadiul de dezvoltare al forţelor productive ale societăţii.

În şedinţa de constituire a Asociaţiunii transilvane din 9/21 martie 1861, în cuvântarea sa inaugurală, Andrei Şaguna sublinia că a obţinut de la guvernul patriei „voia spre întocmirea regulilor pregătitoare ale înfiinţândei asociaţiuni celei de noi dorite pentru literatura şi cultura poporului nostru român şi pentru industrie şi agricultură”[310].

Problema românilor, sublinia Şaguna în cuvântarea sa, era aceea de a depune eforturi în vederea înaintării literaturii, culturii, industriei şi agriculturii, adică, repeta el şi cu alte cuvinte, „a înainta starea spirituală şi materială a poporului nostru, vrem a deştepta prin mijloace naţionale facultăţile, va să zică, cugetările cele senine şi serioase în poporul nostru, ca să cunoască fiinţa şi destinaţia sa şi să o ştie întrebuinţa spre tot binele, precum şi alte naţii fac astăzi aceasta şi precum este spiritul cel civilizatoriu al secolului nostru; darurile lui vor garanta viitorul cel mai ferice al mult cercatei noastre naţiuni, şi o va feri de nişte lovituri ucigătoare de religie şi limba ei”[311]. Şaguna pronunţa aceste cuvinte la începutul anilor 1860, în perioada debutului aşa-zisului liberalism austriac, când şi transilvănenilor ca şi altor popoare asuprite de imperiul

[309] Vezi: „Transilvania”, nr. 4 jubiliar iulie-august, 1911, p. 364.
[310] Vezi: Actele privitoare la înfiinţarea Asociaţiunii transilvane pentru literatura română şi cultura poporului român, Sibiu, 1862, p. 46.
[311] *Ibidem*, p. 47.

respectiv, li se crea iluzia unei libertăți, a unui liberalism în care vor progresa și se vor dezvolta acele popoare, care vor ști să se folosească de libertatea economică, de întrecere și concurență și se vor dezvolta mai mult, mai repede, vor deveni mai bogate și deci vor deveni și mai culte, mai bine pregătite, viața le va fi mai ușoară.

Șaguna, Barițiu și întreaga intelectualitate românească de la mijlocul secolului al XIX-lea erau convinși, că *Asociațiunea transilvană* va contribui prin activitățile sale la ridicarea românilor pe o treaptă mai înaltă a civilizației. Căile utilizate de ei au fost multiple. Întrucât progresul unei țări putea fi realizat numai dacă țara respectivă avea un număr corespunzător de intelectuali, a început prin alocarea de stipendii pentru pregătirea tinerilor lipsiți de mijloace materiale. Banii erau colectați de la oameni cu stare materială mai bună, din crearea unor fonduri speciale prin întemeierea unor fundații, bani lăsați Asociațiunii în acest scop prin testament etc.

Se acordau burse pentru studenți și elevi ce se pregăteau pentru diferite specialități: drept, filozofie, pedagogie, agronomie, inginerie, gimnazii, școli reale, gimnaziale, pentru ucenici și calfe de meseriași, pentru școli confesionale; *se acordau ajutoare pentru școli*; *se acordau ajutoare în cărți; se acordau împrumuturi* (pentru studenții în medicină și agronomie).

În curs de 50 de ani (1861-1911) Asociațiunea a acordat burse și ajutoare în bani în sumă de o sută douăzeci și trei de mii coroane și nouă zeci și opt cr. La acestea trebuie adăugate și cele cincisprezece mii coroane, cheltuite între 1906-1911 pentru răspândirea prelegerilor populare.

Deși dispunea doar de mijloace modeste financiare, *Asociațiunea* a reușit totuși să atragă spre știință și cultură un număr important de tineri din familii modeste, care ajutați cu generozitate, au contribuit la formarea unei elite intelectuale conducătoare, profesionale în diferite domenii, cadre didactice școlare și universitare, funcționari, a unor slujitori ai bisericii, politicieni, pregătiți în lupta pentru eliberare națională, la care se adaugă un însemnat număr de meseriași, calfe, agricultori, agronomi și ingineri agronomi etc.

Eforturile financiare în vederea înmulțirii unei elite, capabile să contribuie la progresul material și cultural al poporului român, la sporirea rodniciei muncii lui, ridicarea românilor pe o nouă treptată de civilizație, nu au constituit decât una din formele de contribuție în acest sens ale Asociațiunii transilvănene.

De foarte mare importanță au fost eforturile acestei instituții îndreptate direct spre ridicarea nivelului de pregătire a întregii populații românești transilvănene la nivelul celorlalte naționalități conlocuitoare, și de ce să n-o spunem? la nivelul pregătirii populației europene. Direcțiile de acționare în acest scop au fost multiple: organizarea de prelegeri și conferințe populare, întocmirea și publicarea de cărți, reviste, publicații literare și economice, publicarea de cărți și broșuri de educație populară în domeniul higienei, menținerii sănătății populației, al astronomiei populare, cărți de poezii, povestiri populare, cărți de educație religioasă și morală, de istorie, cărți de agricultură, de întreținere a culturilor, de creștere a animalelor, de pomărit, metode de altoit a pomilor fructiferi la care se adaugă organizarea de expoziții fixe și volante, mai ales în timpul iernii, biblioteci comunale, școlare și biblioteca centrală a Asociațiunii etc.

5.4. Conferințele și prelegerile populare au îndeplinit un rol deosebit de important în răspândirea științei și culturii în rândurile poporului român din Transilvania

Ele erau organizate inițial cu prilejul Adunărilor generale anuale ale Asociațiunii, aveau și un caracter utilitarist, dar și un caracter festiv. Tematica era axată inițial pe teme de istorie ale poporului român, pe probleme lingvistice, se dădeau sfaturi de înțelepciune pentru poporul român. Inițial conferințele erau ținute de intelectuali de vază, aveau un caracter teoretic uneori prea abstract, neînțelese întotdeauna de o anumită parte a participanților la adunările generale. Se poate spune că unele din temele discutate în problemele literaturii și limbii poporului român în conferințele lui Timotei Cipariu, Gavril Munteanu, George Barițiu, Ioan V. Russu, Ioan Antonelli, Iosif Hodoșiu, Iosif Vulcan și alții au constituit preludiul discuțiilor și disputelor ce au avut loc mai târziu – începând din 1867 în cadrul Societății Academice Române de la București pe teme de istorie, literatură, dar mai ales pe teme de lingvistică. Unii din protagoniștii activităților din cadrul Asociațiunii vor contribui într-o bună măsură și la buna desfășurare a lucrărilor Societății Academice Române (Barițiu, Cipariu, Gavril Munteanu și alții).

Cu timpul, în mod treptat, conducătorii Asociațiunii au orientat tematica conferințelor spre probleme mai concrete, de natură prioritar

economică, de cultură și adecvată nivelului și preocupările poporului român, pentru popularizarea unor teme de interes general, folositoare țărănimii, dar și micilor meseriași și problematicilor școlare.

De exemplu, alături de teme cum ar fi „Despre necesitatea de a ne studia istoria patriei" sau „despre omul fosilă sau preistoric", apar și teme referitoare la „industria de casă și industria mică" sau cum ar fi: „Economia câmpului", „Necesitatea promovării și perfecționării meseriilor la români", „Studiu național economic despre bănci" etc.

La sfârșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului XX, conducătorii „Astrei" beneficiind de o situație materială mai bună, au inițiat noi forme de activitate, prin care să răspândească cultura și știința la sate pentru a practica noi forme raționale de agricultură, mai eficiente și deci de sporire a bunăstării românilor. S-au introdus astfel: *prelegerile poporale la sate.* Comitetul central și secția economică au alocat din anul 1905 până în 1910, 2000 de coroane anual din bugetul Asociațiunii care s-au împărțit ca premii celor ce țineau prelegeri în despărțăminte. Între 1905 și 1910 au fost cheltuite în acest scop 14.238 coroane. Numărul prelegerilor anuale ajunse, în 1909 la cifra de 500. El crescuse într-un ritm accelerat între 1900 și 1909. (De la 32 prelegeri în 1900 la 389 în 1909). În total în anii 1900-1909 s-au ținut 1441 prelegeri poporale și 114 conferințe. Aceasta este și ea o dovadă că și după decesul lui Barițiu, Asociațiunea a dezvoltat în domeniul culturii și științei o activitate susținută, pe care o practică an de an.

Aceeași constatare o facem și în legătură cu activitatea editorială a Asociațiunii, unde întâlnim preocupări susținute, e drept încă cu mijloace materiale modeste, de publicare a unor cărți de istorie, de literatură și povestiri populare, de editare a primei Enciclopedii Române, apoi de înființare a Bibliotecii poporale „menită a introduce în casele țărănești o lectură folositoare". În primul deceniu al secolului XX s-au împărțit în rândurile populației românești transilvănene *zeci de mii* de broșuri din această bibliotecă, care a publicat multe lucrări, ce au satisfăcut trebuințe vitale în domeniul culturii române, care a dezvoltat gustul de citit al țărănimii române. Între 1900-1909 s-au publicat 37 de titluri în această bibliotecă, la care se adaugă cele 6 titluri din anul 1910.

Alături de *biblioteca poporală*, Asociațiunea a mai înființat și *Biblioteca tineretului*, care se adresa elevilor de „vârsta plăpândă". Revista „Țara noastră", după o scurtă apariție a fost interzisă de autoritățile ungurești.

Muzeul Asociațiunii. Ideea unui muzeu, e drept într-o formă imprecisă și slab conturată, a început să-i preocupe pe conducătorii Asociațiunii încă de la ședința de constituire a acesteia. În „proposeţiunile" secretarului G. Bariţiu, citite în ședința a III-a a celei dintâi adunări generale ținute la Sibiu, la 6 noiembrie 1861, se amintesc mai multe probleme istorice și etnografice cu care avea să se preocupe Asociațiunea, dar care până la începutul secolului rămăseseră, în mare parte, nerezolvate. Spre exemplu, Bariţiu propunea ca Asociațiunea să facă o descriere comparativă a locuințelor țăranilor români, a porturilor și a tipurilor românești; să studieze etnologia românilor din Ardeal, să adune material folkloristic, inscripţii romane și documente[312]. Lipsa mijloacelor a împiedicat realizarea unui program atât de grandios. Încet, dar perseverent, în fiecare an câte puțin sau mai mult, el s-a realizat chiar în timpul vieții lui Bariţiu sau după moartea Sa, așa cum a fost, de exemplu, ideea înființării și construirii unui muzeu național al românilor ardeleni.

Deși nu aveau un muzeu al lor, totuși cei ce făceau parte din aparatul funcționăresc al Asociațiunii se preocupau adeseori de colecționarea unor obiecte pentru un viitor muzeu și pentru expozițiile pe care le-a organizat Asociațiunea (1861; 1881; 1905).

În raportul bibliotecarului Nicolae Cristea către Adunarea generală din 1867, ținută la Cluj, se face mențiune despre niște colecții de documente, monede antice, o spadă antică, primite în cursul anului 1866. În raport se face propunerea ca aceste obiecte și altele, care vor mai fi primite de la donatori, să constituie temelia unui „Muzeu de însemnătăți ..."[313].

În anii 1868 și 1870 bibliotecarul Asociațiunii, Visarion Roman propune, printre altele, tipărirea unui catalog al cărților bibliotecii și a obiectelor ce compun Muzeul Asociațiunii, tot el, în 1869, predă „pentru Muzeul Asociațiunii" câteva antichități dăruite de asesorul Dr. Ioan Maniu, cărora le urmează și alte obiecte dăruite de alte persoane.

În 1870 în raportul noului bibliotecar, - I. Maxim -, publicat în *Transilvania*, 1870, p. 117 se amintește la sfârșitul raportului și despre „stufe de aur", de minerale, de monede, de lucruri din antichitate, numerotate, înregistrate etc. Dar prima propunere concretă de înființare a unui muzeu al Asociațiunii apare în anul 1880. În raportul secțiunii de științe naturale și

[312] Vezi: Actele privitoare la urzirea și înființarea Asociațiunii transilvane pentru literatura română și cultura poporului român, Sibiu, 1862, pp. 75-76; pp. 105-108.
[313] "Transilvania", 1868, p. 147.

matematice din 1880 de la Turda se făcea propunerea înființării unui muzeu, dar și aceasta fără rezultat. Într-un articol intitulat „Preumblări prin expoziţiunea română" ce aparţineau profesorului P.B. Barcianu, publicat după vizitarea Expoziției Române organizată de Asociațiune în Telegraful Român, se pomenește din nou despre necesitatea unui muzeu. El insistând asupra importanței colecțiilor etnografice, care ar stimula nu numai dezvoltarea și refacerea culturii populare, ci și dezvoltarea industriei de casă, a meșteșugurilor etc.

Problema muzeului s-a rezolvat, în urma mai multor discuții și hotărâri, luate în 1897, în adunări ale comitetului central al Asociațiunii pe baza unui raport bine întocmit de Cornel Diaconovici, când s-a hotărât și ridicarea unei Case Naționale.

5.5. „Casa Națională"

Care se va construi pe un loc intravilan în Sibiu (Str. Morii nr. 6); s-a decis că va cuprinde:

1. Un muzeu istoric al Românilor din patrie, împreună cu colecțiunile arheologice și numismatice și cu o arhivă pentru păstrarea documentelor de interes pentru istoria română.

2. Un muzeu etnografic, întocmit cu deosebită considerare la păstrarea motivelor naționale în port și industria română de casă și la dezvoltarea a acestui ram al muncii naționale.

3. Biblioteca Asociațiunii, prevăzută cu toate condițiunile de dezvoltare, ce se recer pentru o mare bibliotecă națională.

4. Birourile Asociațiunii.

5. O sală mare pentru prelegerile publice, conferințe, reprezentațiuni dramatice.

6. Încăperi corespunzătoare pentru trebuințele societăților române din Sibiu.

Cornel Diaconovici a fost și de data aceasta omul „dibaci", care a reușit să facă rost de fonduri. „A aranjat o loterie și a introdus răscumpărarea felicitărilor de anul nou, din care până în 1905 a încasat 26.000 de coroane. Prin colecte, prin donațiuni și de la membrii fondatori ai muzeului s-au adunat 100 mii coroane, din care 24.000 au fost donați de familia Mocsonyi. Clădirea s-a inaugurat în 1905 și a costat 158.426 cor. 97 fil.

Cu ocazia inaugurării acestui așezământ cultural au fost organizate serbări naționale și o splendidă expoziție istorică – culturală și etnografică, nemaivăzută încă la românii transilvăneni. La inaugurare s-au întrunit români din toate colțurile și țările locuite de ei, realizându-se prin aceasta o sărbătoare a unității noastre naționale.

Muzeul avea două mari secții:

A. *Secția istorică*, cu subdiviziuni:

a. antichități și

b. biserica

B. Secția etnografică, cu subdiviziunile:

a. casa țărănească

b. porturi

c. obiecte pentru pregătirea mâncărurilor

d. obiecte ce se întrebuințează la diferite ocazii

e. muzică, dansuri

f. obiecte privitoare la ocupațiile țăranilor

g. tipuri caracteristice de români

h. produse limbistice.

Contemporanii, care au relatat despre expoziția Asociațiunii de la Sibiu din 1905, au considerat că aceasta s-a bucurat de un succes deplin. Speranțele ce le-au pus conducătorii Asociațiunii în abnegația poporului român și în însuflețirea acestuia pentru idealurile lui naționale și așteptările că prin înființarea expoziției se vor pune bazele unui mare Muzeu național al românilor prin donațiunile expozanților s-au realizat pe deplin. Muzeului i s-au donat de către expozanți 603 obiecte în valoare de 20.000-25.000 coroane, la care se adaugă colecțiile de fotografii, de monete, de ouă încondeiate și alte obiecte mai mărunte primite fără bani.

La expoziție au participat 1.327 expozanți cu peste 9.000 de obiecte, fără nici o subvenție din partea statului ungar asupritor sau din partea altor instituții oficiale austro-ungare. Deschisă timp de 25 de zile expoziția a reclamat cheltuieli numai de 6.000 coroane, acoperite numai din cele 6.435.37 coroane încasate din prețul vânzării biletelor de intrare, elevii tuturor școlilor având însă intrare gratuită.

La expoziția organizată de muzeu au participat alături de ardeleni din toate părțile Transilvaniei și români din toate țările în care ei locuiau atunci,

precum și un număr mare de străini care au rămas surprinși de cele ce au găsit în Expoziția românească.

„Este fapt, că nici când până acum nu s-a întrunit la un loc în număr mai mare societatea română cultă din diferite țări locuite de elementul nostru, și că nicicând străinii, și chiar adversarii noștri, nu au vorbit cu mai mult respect de o serbare națională românească, ca de astă dată". Acestea erau relatări găsite frecvent în presa românească.

Tot în presa vremii se scria frecvent că publicul român de pretutindeni, în frunte cu cei mai distinși reprezentanți ai săi, care au participat la serbările „Asociațiunii", a plecat de acolo mulțumit și „cu încrederea întărită în viitorul elementului românesc și că și în ochii popoarelor conlocuitoare am dat o nouă dovadă a vitalității și importanței naționalității noastre în țara ce o locuim".

În anii care au urmat expoziției din 1905, Muzeul prin strădania conducerii Asociațiunii cu deosebire a lui Octavian C. Tăslăuanu, care a lucrat în mod nemijlocit la aranjarea muzeului și catalogarea obiectelor existente și a celor achiziționate, făcând și călătorii etnografice în toată Transilvania, s-a îmbogățit cu noi dovezi ale istoriei naționale a românilor, care constituiau mărturii ale unei vechi civilizații autohtone românești pe pământul lor strămoșesc.

5.6. Biblioteca Asociațiunii

Încă de la început, conducătorii Asociațiunii au considerat crearea unei biblioteci, mijloc important de ridicare a culturii și civilizației unui popor. E drept, din cauza fondurilor reduse care i se alocau la început, ea s-a dezvoltat încet; fondul său de cărți se completa, inițial, din donații date de particulari. Printre primii donatori mai importanți la începuturi au fost: canonicul Timotei Cipariu, medicul Nicolae Stoia, Ioan Pinciu și îndeosebi Nicolae Punga, directorul școlii române de la Orlat.

În mod treptat, biblioteca a fost organizată pe baze moderne, cu cataloage sistematice. Ea a primit în dar multe cărți de la Academiile din București, Budapesta și Viena și de la alte societăți științifice și literare, iar începând din 1889 i s-au încorporat bibliotecii Asociațiunii mai multe biblioteci private cuprinzând sute de opere în cea mai mare parte de valoare incontestabilă, rămase de la iluștrii înaintași trecuți din viață: George Barițiu, Dr. Iosif Hodoș, Simion Mangiuca, Dr. Ioan Moga. Ca urmare a sporirii anuale

tot mai însemnate a numărului de cărți s-a simțit nevoia ca biblioteca să fie înzestrată cu un local mai spațios și să fie reorganizată din nou. Primul catalog tipărit a fost întocmit de bibliotecarul Nicolae Petra Petrescu în 1882. În 1895 s-a publicat al doilea catalog sistematic al bibliotecii, întocmit de bibliotecarul Nicolae Togan. La acea dată biblioteca Asociațiunii se compunea din 3.214 opere în 4.645 tomuri, 3.331 de broșuri și 15 hărți. Ea mai dispunea de un depozit de cărți destinate vânzării și distribuirii, compus din 19 publicațiuni în 2.744 tomuri și 2.190 broșuri.

La rândul ei colecțiunea de ziare și reviste de care dispunea Asociațiunea cuprindea la sfârșitul secolului al XIX-lea aproape toate productele presei românești periodice, formând una din cele mai frecventate secțiuni ale bibliotecii.

Către sfârșitul secolului al XIX-lea, numărul personalităților culturii românești, care au contribuit la înzestrarea bibliotecii Asociațiunii a sporit considerabil. Iată câteva nume de donatori importanți relevate în presa vremii: Nicolae Sustai, fost avocat în Brașov, văduva Hermina Sentz din Sibiu, Dr. Petru Cioran, Dr. Ilarion Pușcariu, Dr. Cornel Diaconovici, erezii (urmașii) judelui de tribunal Ioan Bădilă, văduva Aurelia Iosif Vulcan, Iuliu Vlăduț, Dr. Atanasie Marienescu.

Biblioteca a funcționat după regulamente bine precizate aprobate în adunări generale anuale ale Asociațiunii, schimbate, precizate, îmbunătățite și modernizate, conform noilor cerințe ale vremii. Ea a beneficiat de bibliotecari deveniți oameni cu renume în viața politică, culturală și publicistică a celei de-a doua jumătăți a secolului al XIX-lea și începutul secolului XX: Visarion Roman, Nicolae Cristea, Ioan Maxim, Ioan Crețu, Nicolae Petra - Petrescu, Dr. Ioan Crișan, Dr. Petru Șpan, Nicolae Togan, iar din 1908, 29 decembrie Comitetul Central al Asociațiunii *a pus biblioteca sub îngrijirea secretarului literar Octavian Goga.*

Dintre toate instituțiile culturale create de Asociațiunea transilvană, Biblioteca sa centrală s-a înfiripat cel mai greu și într-o perioadă destul de îndelungată. Două cauze au contribuit la aceasta: fondurile restrânse de care a dispus Asociațiunea în general, apariția continuă a noi și noi nevoi, prioritatea acordării fondurilor pentru pregătirea școlară a tineretului în vederea întăririi straturilor superior pregătite ale elitei românești, iar mai târziu pătrunderii frontale, am putea spune, în viața social-economică a populației românești agrare, prin răspândirea culturii și cunoștințelor economiei agrare, dar și a

creării unor cooperative sătești, inclusiv a unor asociații de producție agrară, animalieră; de procurare a unor unelte agricole mari și costisitoare, stimulării materiale a fruntașilor satelor etc.

Biblioteca centrală a contribuit nu numai prin faptul că a pus la dispoziția publicului românesc un fond însemnat de cărți și publicații, a sprijinit formarea și înmulțirea unor biblioteci locale, comunale și în centrele despărțămintelor Asociațiunii.

5.7. Sistemul organizatoric teritorial al Asociațiunii transilvane

Sistemul organizatoric și funcțional teritorial al Asociațiunii transilvane pentru literatura română și cultura poporului român s-a conturat anevoios și într-o perioadă destul de îndelungată. Pe măsură ce activitățile *Asociațiunii* s-au multiplicat s-a lărgit și conturat și sistemul organizatoric prin intermediul căruia, ea își punea în practică obiectivele sale educative, profesionale și culturale în rândurile populației românești din Transilvania.

La începuturile activităților sale, Asociațiunea nu avea subdiviziuni în teritoriu, ceea ce genera și unele greutăți activităților sale culturale exercitate în rândurile populației la sate.

În primele începuturi *Asociațiunea* avea numai așa numiții *colectanți* după protopopiate, care aveau obligația de încasare a taxelor de la membrii organizației. Se pare că metoda nu a dat întotdeauna roade, zelul colectorilor fiind în unele cazuri destul de redus.

Începând din 1867, Comitetul Central a întocmit adrese fiecărui colector, în care insista să raporteze comitetului despre activitatea înfăptuită în fiecare an. Nici această formă nu a impulsionat suficient activitatea colectorilor.

La propunerea lui Iacob Bologa făcută într-o ședință din 25 mai 1868 s-a hotărât:

1. „Înființarea atâtor subcomitete sau reuniuni ținutale prin diferite părți ale Transilvaniei, câte vor fi de lipsă și cu privire la natura împrejurărilor cu putință;

2. Denumirea unui agent al Asociațiunii în fiecare comună română curată sau amestecată românească din Transilvania". Studiate timp de 2 ani de către o comisie mixtă, propunerile lui I. Bologa au condus la ideea organizării *despărțămintelor*, pentru funcționarea cărora s-a elaborat și un regulament

special votat la adunarea generală din Șomcuta Mare, din august 1869, publicat în 1871.

Regulamentul prevedea că „Membrii Asociațiunii se împart cu privire la deosebitele ținuturi în despărțăminte, în fruntea cărora va fi un subcomitet, iar în fruntea comunelor din despărțăminte, cât privește pe membrii dintrânsele câte o agentură…", iar în alt paragraf se arată că „Scopul acestor despărțăminte este de a servi de mijloace, prin care să se poată realiza mai ușor obiectivele Asociațiunii, intrând acela în mai de aproape atingere cu poporul și răspândind învățătura în mai toate direcțiunile". Urmează enumerarea mijloacelor prin care să se atingă scopurile Asociațiunii, dispoziții privitoare la adunările cercuale, la comitetele cercuale, la agenturi, la averea despărțămintelor etc.

În 1897 s-a votat în adunarea generală din Sibiu „Regulamentul afacerilor interne pentru despărțămintele Asociațiunii". Dar faptul că în acesta se menținea o formulare a paragrafului 20 din regulamentul din 1869 că „nici o hotărâre a adunărilor cercuale ori ale subcomitetelor nu se poate pune în aplicare mai înainte de a fi adusă la cunoștința comitetului central și aprobată de acesta", a frânat mult inițiativa locală și a pricinuit nemulțumiri în despărțăminte, producând multă birocrație, însoțită de pătrunderea încetinită a unor inițiative.

Dar cu toată lipsa de flexibilitate a organizării despărțămintelor, înființarea și funcționarea lor a însemnat un pas important înainte în comparație cu trecutul, când lipsea un aparat propriu în teritoriu al Asociațiunii. Acum era clar pentru membrii Asociațiunii din teritoriu ce au de făcut, cum să facă, deoarece aveau și un ghid în acest scop: „Regulamentul afacerilor interne pentru despărțămintele Asociațiunii, votat în adunarea generală din 1869 din Sibiu". Modificat ulterior în 1876, 1888, 1891, 1894 acesta a ușurat munca conducerii Asociațiunii, mai ales, după 1895 și 1897, când această formă de organizare a creat posibilitatea înființării unor noi forme de instituții, prin care munca culturală a pătruns mai profund și peste tot în rândurile maselor populare, unde locuiau românii în Transilvania: *agenturile și bibliotecile populare*.

Organizarea despărțămintelor, fixarea numărului lor la un moment dat, precizarea limitelor fiecărui despărțământ și a sarcinilor generale ale lor a fost un proces destul de îndelungat. În ședința din 7 decembrie 1869, după ce a fost aprobat regulamentul, comitetul central al Asociațiunii a fixat pentru teritoriul său 22 de despărțăminte. Din acestea au fost înființate 18, din care au funcționat

numai o parte din ele. Între 1888 şi 1890 s-a lucrat la o nouă arondare, aprobată în Adunarea Generală din Reghin. Această nouă arondare cuprindea 33 despărţăminte. În 1892 se raporta că din cele 33 despărţăminte funcţionau 27.

Istoricii organizării Asociaţiunii, afirmă că, în sfârşit, acest proces îndelungat şi greu, care cere multă muncă, cunoştinţe multiple, cheltuieli mari şi ele, dificil şi pentru o organizaţie statală, a început să-şi arate roadele în 1892. Raportul Comitetului Central pe 1894 către Adunarea generală nota că ele „au împlinit misiunea frumoasă ce au prin contactul nemijlocit cu poporul, întru răspândirea interesului cultivat urmărit de Asociaţiune”[314].

După ce *Asociaţiunea* şi-a extins activităţile pe întregul teritoriu locuit de românii din Transilvania, modificându-se statutele conform noii situaţii în adunările generale din 1895 şi 1896, s-a lucrat la întocmirea unor noi regulamente pentru despărţăminte şi instrucţiuni pentru organizarea lor, în 1899 s-a făcut a nouă arondare prin care s-au proiectat 54 de despărţăminte. Dar şi acest proiect de arondare a suferit multe schimbări şi se modifica an de an, prin înfiinţarea de noi despărţăminte.

De data aceasta schimbările în numărul de despărţăminte nu mai erau provocate de o slabă funcţionare a unora din ele. Despărţămintele funcţionau deja – în marea lor majoritate - corespunzător. Dar pentru a uşura munca conducătorilor despărţămintelor şi o mai bună pătrundere şi cuprindere a populaţiei în raza de activitate a „Asociaţiunii...”, se tindea spre înfiinţarea unui despărţământ sau cel puţin a unei agenturi în fiecare localitate cu populaţie românească sau majoritar românească. Şi cum majoritatea localităţilor rurale din Transilvania erau româneşti sau majoritar româneşti, românii prin *Asociaţiune* formau, în fond, un stat în stat, aveau o viaţă socială a lor pe care statul ungar nu o mai putea controla în întregime.

În încheiere la acest capitol referitor la sistemul organizatoric teritorial al Asociaţiunii, vom releva, pe scurt, câteva din activităţile principale organizatorice, prin intermediul cărora munca culturală, ştiinţifică, precum şi unele activităţi de educaţie economică în rândurile populaţiei, care au devenit mai eficiente, mai corespunzătoare, mai stabile şi în continuu progres, conducând la creşterea conştiinţei naţionale şi sporirii formelor de luptă naţională de eliberare de sub dominaţia străină.

[314] Vezi: „Transilvania”, 1894, p. 285.

Mai întâi despărțămintele au înființat *agenturi* și *biblioteci poporale*. Numărul acestora crescuse substanțial până în 1910. Dar el continua să crească, deoarece *Asociațiunea* își propusese să aibă în fiecare comună o agenție și o bibliotecă. În anul 1909 s-a mai înființat o nouă „Bibliotecă poporală a Asociațiunii", prin care se desfac anual o sută de mii de broșuri.

În al doilea rând, despărțămintele desfășurau o activitate complexă prin expunerile științifice adecvate a unor prelegeri populare. La început despărțămintele țineau aceste prelegeri cu ocazia adunărilor cercuale. Ele erau ținute după o formă asemănătoare prelegerilor ținute la Adunările generale ale *Asociațiunii*.

Cu timpul însă s-a ajuns la concluzia că aceste prelegeri să fie ținute în comunele în care erau cercuri ale diferitelor despărțăminte. În aceste scop Comitetul Central a alocat în fiecare an suma de 2.000 coroane pentru ca prelegerile să se poată ține sistematic. În 1910 existau deja despărțăminte care organizau aceste prelegeri aproape în fiecare săptămână. Prelegerile au stimulat interesul în popor față de problemele culturale, inițiindu-i pe țărani și în multe taine ale unei agriculturi raționale și a unei munci mai spornice.

Despărțămintele au declanșat și o anumită întrecere în răspândirea în fiecare an a mii de broșuri cu învățături pentru popor, au aranjat expoziții economice, de port și artă populară, au împărțit premii pentru cele mai bune rezultate în creșterea vitelor, au încurajat unele ramuri de agricultură și industrie casnică etc.

Desigur, nu în toate despărțămintele se ducea o activitate corespunzătoare și în mod sistematic.

De exemplu, în 1895, existau 33 de despărțăminte organizate, din care doar 21 funcționau în mod sistematic, în 1900 existau 42 de despărțăminte organizate, funcționau 38, iar 1910 existau 60 despărțăminte organizate, lucrau corespunzător 45 și 15 necorespunzător.

Desigur datele sunt aproximative, deoarece numai din 1907 – 1908 s-a instituit o evidență specială despre activitatea tuturor despărțămintelor.[315] În anul 1910 existau cu 11 despărțăminte mai mult decât în 1909, progresul numeric era deci evident. Conducătorii *Asociațiunii devin astfel mai încrezători* cu privire la viitor. Optimismul era generat de faptul, că tot mai mulți români răspundeau chemărilor *Asociațiunii*, sprijinind-o în răspândirea culturii între

[315] Vezi mai amănunțit *„Transilvania"*, nr. 4, nr. jubiliar, iulie-august, 1911, pp. 478-483.

țărani și meseriași, întemeind asociații economice, agricole, de procurare a uneltelor mai scumpe în comun, concomitent cu organizarea de prelegeri populare la sate, conferințe, reprezentări teatrale, șezători culturale, cursuri de alfabetizare, expoziții și înființând agenturi și biblioteci populare la sate. Creșterea averii de care dispunea *Asociațiunea*, i-a permis acesteia să aloce din bugetul său pe 1910 suma de 2.000 coroane din care a împărțit ajutoare pentru plata conferențiarilor unui număr de 17 despărțăminte. În cele 17 despărțăminte, cărora li s-au repartizat ajutoare în bani au fost expuse 305 prelegeri populare. În Brașov s-au ținut 44 prelegeri populare, Năsăud 51, Sălișteă 68. În altele s-au ținut puține, în altele deloc, deși au primit și ajutoare bănești (cazul despărțământului Alba Iulia, din cauza unor situații excepționale). Prelegerile populare și conferințele ținute de conferențiarul agronom angajat în acest scop au fost ascultate în anul 1910 de aproximativ 100.000 de țărani.

Tematica expusă în fața țăranilor era foarte diversă și ea, nu se mai adresa unor analfabeți, ci unei țărănimi foarte receptive la numeroase și diverse probleme de civilizație, cultură, comportament social, organizare statală, probleme politice, limbă și literatură, dar mai ales economie agrară, industrie, comerț etc.

După datele generalizate la Comitetul Central al Asociațiunii pentru anul 1910, în acel an s-au tratat următoarele problematici în fața publicului românesc:

1. Despre chestiuni culturale, morale și religioase s-a vorbit în .....133 conferințe
2. Despre Asociațiune și scopurile ei în .....60 „
3. Despre economie și ramurile ei în .....97 „
4. Despre igienă în .....58 „
5. Despre istorie și geografie în ..... 22 „
6. Despre chestiuni financiare (asigurări, însoțiri etc) în ..49 „
7. Despre chestiuni practice de drept în .....18 „
8. Despre limbă și literatură în .....26 „
9. Despre industrie și comerț în .....7 „
10. Nu e indicat subiectul la .....27 „

Dacă analizăm structura pe profesiuni a celor care susțineau prelegerile populare și conferințele agronomice, observăm o structură de profesiuni mult evoluată față de primele decenii ale existenței Asociațiunii. Inițial prelegerile în

cadrul adunărilor generale erau ținute doar de savanți, mari gazetari, arhierei, avocați etc. Acum, datorită formării unei elite proprii românești, mult sporită numeric, găsim în rândurile celor ce expun și preoți fără rang, învățători, profesori, mai mulți avocați decât înainte, agronomi, medici, funcționari administrativi, ingineri, veterinari etc. Deci preoțimea și dăscălimea românească transilvăneană evoluase numericește și din punct de vedere profesional, încât contribuia esențial la creșterea nivelului profesional și cultural al țărănimii române.

Din cele expuse până aici nu trebuie să înțelegem că Asociațiunea era o instituție dedicată doar activităților de culturalizare a maselor populare neinstruite sau slab instruite. *Nici într-un caz* nu trebuie și nu putem reduce menirea acesteia numai la o muncă de culturalizare doar a maselor populare. Ea era o instituție de cultură complexă, menită să contribuie la instruirea, culturalizarea, dezvoltarea literaturii în general, a mișcării dramatice și teatrale, a serbărilor, șezătorilor literare și populare etc.

Asociațiunea organiza încă din primul deceniu al secolului XX și *conferințe pentru cărturari*. În unele orașe, în anul 1910, s-au ținut asemenea conferințe în mod sporadic, în altele – Bistrița, Blaj, Brad, Brașov și Sibiu ele s-au ținut în mod sistematic. Cifra totală a acestora fiind în 1910 de 61. Comitetul Central a introdus și sistemul schimbului de conferențiari. Aceasta în scopul închegării legăturilor culturale dintre intelectualii din diferite centre. „Schimbul de conferențiari se va continua, după putință, și în viitor, fiindcă s-a dovedit a fi foarte folositor și necesar pentru cărturărimea română”.[316]

În unele orașe și localități mai mari, despărțămintele au organizat, pe lângă conferințe și prelegeri, reprezentații teatrale, serate artistice literare, cu cântece, declamații și lecturi. La sate șezătorile culturale începeau să fie și ele organizate în număr din ce în ce mai mare.

De mare importanță erau, încă în primul deceniu al secolului XX, cursurile de alfabetizare organizate sub egida *Asociațiunii*. În anul 1909-1910, *Asociațiunea* a organizat în 10 despărțăminte 23 de cursuri de alfabetizare la care au învățat să scrie și să citească 230 de analfabeți. Se considera că era doar un început, Asociațiunea fixându-și ca obiectiv pentru viitor intensificarea acestei activități. Ea își lua angajamentul, că pe spezele sale, să tipărească și abecedarele necesare.

[316] *Ibidem*, p. 490.

Merită menționată și activitatea Asociațiunii de organizare economică a țărănimii, deoarece cultura era menită să ajute sporirea rodniciei muncii omului în vederea creșterii nivelului de trai material și spiritual. Iar acesta, la rândul lui, depindea și el de gradul de cultură al populației. Un nivel mai înalt de educație și cultură însemnând și un nivel mai înalt de viață, de bunăstare materială, spirituală și culturală.

De obicei, cu ocazia prelegerilor populare, despărțămintele înființau și însoțiri. De pildă, desp. Bistrița-Năsăud și Bran au înființat în 15 comune filiale pentru asigurarea vitelor, în legătură cu centrala Orăștie; desp. Cluj o însoțire de credit „Frățietatea" în Feiurd; desp. Mediaș a înființat în 4 comune însoțiri Raiffeisen, ... urmează apoi Mercurea, în Rod și alte localități în care s-au înființat Reuniuni de cântări, reuniuni de temperanță, tovărășii de consum, tovărășii de crâșmărit, reuniuni de înmormântări, reuniuni pentru procurarea mașinilor de îmblătit (treierat).

În anul 1910 Asociațiunea a primit o donație de 50.000 coroane în scopul desfășurării unei propagande intensive și sistematice pentru înființarea de bănci populare la sate.

Organizarea despărțămintelor a permis ca ideea și practica expozițiilor precum și conștientizarea importanței lor, ca mijloc de stimulare a dezvoltării economice, să pătrundă și la sate. În mod treptat, cu ocazia adunărilor cercuale, au fost organizate și expoziții. În anul 1910 s-au organizat, de exemplu: în Agnita o expoziție de cusături și țesături, în Cincu Mare a fost organizată o expoziție cu 900 de obiecte, unde s-au împărțit și premii, urmează apoi localitățile: Blaj, Ohaba, Lăpușul Unguresc, Năsăud, Cristian și Ghimbav, Zărnești etc. cu expoziții etnografice, expoziții de poame, expoziții de mașini agricole, de semințe etc.

La sfârșitul anului 1910, Asociațiunea avea 259 de agenturi și 375 biblioteci populare. În 1910 Comitetul Central a împărțit în rândurile populației 6.038 broșuri (tipărite sau cumpărate de Asociațiune).

Despărțământul Hida - Huedin, publică în 1910 o foaie poporală („Sfătuitorul"), iar în alte despărțăminte se înființaseră sau erau pe cale de a se înființa „Case Culturale" (Arpătac, Timișoara, Năsăud, Sebeș, Rășinari etc.).

Asociațiunea a continuat să tipărească revista „Transilvania", „Biblioteca Tineretului" și „Biblioteca poporală a Asociațiunii".

5.8. Încheiere și concluzii cu privire la rolul îndeplinit de „Asociația transilvană...” în viața poporului român între anii 1861-1911

Într-o formă prescurtată, putem afirma, fără putință de tăgadă, că Asociațiunea transilvană a îndeplinit un rol esențial, multiplu în viața poporului român: social, cultural, spiritual, educativ, pedagogic, de educație cetățenească și patriotică, națională și nu în ultimul rând, de educație economică, dublată de una politică și instituțional-organizatorică. Prin formele și mecanismele de organizare și funcționare a componentelor ei organizatorice, Asociațiunea transilvană a reușit să mobilizeze pentru susținerea sa masele largi populare sprijinită de întreaga elită națională în frunte cu elita intelectuală.

Datorită activității unite – în cuget și simțiri – la jubileul de 50 de ani ai Asociațiunii, românii aveau - datorită strădaniilor lor colective - în frunte cu președinții: Andrei Șaguna, Timotei Cipariu, George Barițiu și a celorlalți președinți care le-au succedat o instituție bine structurată, cu aparat de conducere și decizie funcțional teritorial. Am putea afirma că avea un aparat organizațional și organizatoric atât pe verticală cât și pe orizontală.

Urmarea dezvoltării Asociațiunii și activităților ei, raportul de forță se schimbă în favoarea românilor. Glasul lor este tot mai mult ascultat de puterea dominantă austro-ungară. Aceasta nu a însemnat că cercurile dominante ale imperiului au renunțat la politica dură, violentă de deznaționalizare a românilor. Soarta Memorandului din 1892 și condamnarea la ani grei de pușcărie a unui număr de 18 fruntași memorandiști în urma acelei mișcări este relevantă în acest sens.

Dar forța și prestigiul Asociațiunii s-a creat și s-a impus treptat, pe măsură ce ea a găsit formele organizatorice cele mai corespunzătoare pentru a pătrunde în mase și a le organiza, într-un fel sau altul. Forma de organizare interioară, a aparatului propriu, au fost despărțămintele, care, înființate, au permis o funcționare mult mai bună decât aceea realizată la începuturile activității Asociațiunii, când Comitetul alegea „colectorii” din teritoriu, a căror sarcină principală era colectarea de bani și trimiterea lor la sediul organizației. Prin despărțăminte s-au creat posibilități superioare, multiple de pătrundere a culturii în masele populației române. Ele au organizat prelegeri populare, au mobilizat extraordinar intelectualitatea română de la orașe și sate în vederea

desfășurării lor, ele au stabilit ce orientare trebuiau să aibă acestea pentru a fi cu adevărat utile populației; au organizat cursuri de alfabetizare, manifestări culturale, teatrale, expoziții etc. Un rol deosebit l-au îndeplinit în viața Asociației agenturile (subdiviziuni ale despărțămintelor) și bibliotecile populare organizate de aceleași despărțăminte.

La a 50-a aniversare, Asociațiunea dispunea de o bună organizare și de activitățile rodnice ale secțiilor științifice-literare înființate de Barițiu și completate de C. Diaconovici. Abia acum, la un alt stadiu de putere materială cultural-spirituală și financiară aveau condiții de funcționare cele cinci secții (3 înființate de Barițiu încă de la ședința de constituire a Asociațiunii în 1861 și două după dispariția sa, înființate de C. Diaconovici).

De o deosebită importanță s-a dovedit a fi activitatea secțiunii economice.

Prin activitatea secțiunii economice, Asociațiunea a găsit cea mai accesibilă cale de a ajuta țărănimea română să prospere din punct de vedere economic. Aceasta a fost calea însoțirilor (cooperației) economice pe care Astra le-a sprijinit; un accent deosebit punându-l pe cooperația de credit.

Barițiu s-a preocupat foarte mult pentru ca Asociațiunea să aibă Muzee și Expoziții, școli proprii și biblioteci. La a 50-a aniversare, ele erau instituții care funcționau după toate regulile pe care le impuneau existența unei asemenea instituții, având însă toate localuri și sedii proprii, înzestrate cu personal propriu, care funcționa după instrucțiuni bine precizate.

Barițiu, în toți anii în care a funcționat, fie ca secretar I sau președinte al Asociațiunii, a fost preocupat de obținerea de fonduri bănești pentru Asociațiune, dar și de utilizarea lor cu rost, prin acordarea de burse și ajutoare bănești în scopul răspândirii culturii și științei în rândurile românilor, dar și de sporirea averii bănești de care dispunea instituția.

Cu toată generozitatea românilor care contribuiau la crearea fondurilor Asociațiunii, aceasta a dispus, în general, de fonduri insuficiente pentru realizarea deplină a scopurilor pe care și le-a fixat prin statut. Totuși încet, dar cu perseverență, din cotizații ale membrilor săi sau din donații directe în bani sau prin testamente, Asociațiunea a acordat burse, ajutoare, a înființat școli, a construit Casa Națională la Sibiu ș.a.

Fondurile ei au crescut treptat, dar lent, acoperind tot mai multe nevoi ale culturii, pregătirii profesionale și progresului general al națiunii române.

Istoricul dezvoltării Asociațiunii transilvane ne relevă, într-adevăr, că evoluția fondurilor de care a dispus ea, au fost întotdeauna reduse, dar rațională

lor folosire și dărnicia multor români cu stare care, adeseori, i-au lăsat prin testament toată averea lor, i-au asigurat un continuu progres; ea devenind cea mai importantă instituție, care le-a asigurat românilor progresul și identitatea națională sub dominație străină.

De exemplu, în raportul către prima adunare generală a Asociațiunii din 28/16 -30/18 iulie 1862 se anunța că în casa ei se găsesc fonduri în bani și consemnațiuni în valoare de 13.120 fl.v.a. Cu acești bani a plecat Asociațiunea la drum. E drept unii membri ai ei mai promiseseră contribuții în bani. Dar deocamdată aceasta era suma sigură de care dispunea nou înființata Asociațiune transilvană.

Spicuind din unele rapoarte către adunările generale sau către Comitetul Asociațiunii, ne dăm seama că într-adevăr evoluția sumelor de care dispunea cea mai importantă instituție a culturii românești se producea într-un ritm destul de slab pentru marile nevoi culturale și spirituale de care aveau nevoie românii transilvăneni.

La 3 februarie 1863 Asociațiunea avea o avere în bani de 16.357 fl 30 cr; la 12 mai 1863 averea sporește la suma de 19.083 fl 85 cr; în septembrie același an atinge suma de 20.466 fl 67 cr.

În 1889, Asociațiunea avea o avere administrată de ea de 132.539 fl (cu 5.205 fl mai mult decât în 1888). Suma veniturilor a fost de 14.211 fl 11 cr, din care a cheltuit 12.530 fl 83 cr.

În anul 1891, deci după 30 de ani de la înființarea sa, Asociațiunea a înregistrat venituri de 16.402.37 fl, din care, după scăderea cheltuielilor, a rămas un sold de 429.38 fl.

Ea dispunea de o avere de 160.627.07 fl.

Întreaga avere administrată de comitetul Asociațiunii a fost la 31 decembrie 1891 fl 185.053.91. Suma depozitelor era de fl 5.524,84. Mai intraseră în casa Asociațiunii în 1891 1.000 fl de la „Albina". Iar la averea de mai sus mai trebuia adăugată valoarea inventarului școlii de 11.933 fl 50 cr.v.a.

Deci, timp de 30 de ani Asociațiunea nu a putut cheltui nici măcar o jumătate de milion pentru dezvoltarea culturii și literaturii. Dar cultura includea, în sine, după cei ce au avut inițiativa întemeierii Asociațiunii, dar și a celor ce au permis înființarea ei, și capacitatea de a dezvolta activități industriale, agricole, comerciale și altele. Venise momentul ca românii să dezvolte și asemenea activități pentru a se încadra în conceptul de cultură în înțelesul modern al cuvântului.

Pentru aceasta trebuiau tot mai mulți bani. Viitorul românilor în societatea modernă nu mai putea fi asigurat fără industrie și agricultură rațională. De fapt, atrage atenția Barițiu, scopul Asociațiunii este acela de a dezvolta cultura nu numai în sfera spirituală, ci și în sfera materială, lucru admis ca fiind necesar de către toate păturile și clasele sociale.

Scopul Asociațiunii de înaintare a literaturii și culturii naționale înțeles într-un sens larg, dar și într-un înțeles restrâns ca agricultura și industria, constituia, în același timp, una din condițiile puse de guvern pentru a primi aprobarea înființării ei.

Deci aprobarea înființării Asociațiunii transilvane implică condiția cheltuirii unor fonduri de câteva milioane, „din ale căror venituri să poată fi satisfăcute trebuințele curente de cultura limbii, de dezvoltare a unor cercetări științifice, de cultivare a artelor, de promovare a unor reforme în agricultură, de transferare a unei părți considerabile a tinerimii române în domeniul industriei mici și a celei mari, precum și a repartizării unei părți a acesteia spre îmbrățișarea comerțului în tot cuprinsul țării și dincolo departe de frontierele țării și peste mări”[317].

Dar Asociațiunea transilvană înființată în 1861, în primii ei 30 de ani de existență, a pus accentul numai pe una din laturile creației: creația culturală – spirituală. Pentru mai mult nu i-au ajuns mijloacele financiare de care dispunea. Această insuficiență nu era însă determinată de sărăcia populației românești; ci de condițiile istorice în care a trăit ea în secolele trecute și încă mai trăia sub o ocupație străină, în cea de a doua jumătate a secolului al XIX-lea.

Secole de-a rândul românilor li s-au dărâmat bisericile și mănăstirile zidite din piatră de către puterile ocupante.

Dar, în anul 1892, când Barițiu explica de ce românii nu au construit mai multe case, instituții culturale, industrii, clădiri comerciale, teatre etc. mai erau încă vii în memoria multor ardeleni dezastrele războiului civil din Transilvania anilor 1848/1849. După declarațiile multor martori ai evenimentelor din anii respectivi, dar și a actelor oficiale, peste două sute de sate românești din Transilvania și Banat au fost date flăcărilor, multe în întregime, altele pe jumătate sau mai puțin. Multe biserici au rămas din acel război ruinate, devastate. Românilor începând de la împăratul Iosif al II-lea (1780-1790) li s-a interzis construirea de biserici cu turn și clopote la orașe, decât numai capele, oratorii sau numai paraclise.

[317] Vezi: „Transilvania”, XXIII, nr. 9, 15 sept. 1892, p. 275.

În sate țăranii chiar dacă puteau zidi biserici din piatră nu-şi puteau permite să le construiască. Adeseori ei erau goniți din satele lor. În acest caz nu puteau căra şi biserica după ei.

Liberalismul austriac instaurat la 1860 şi cele câteva libertăți cucerite între 1860-1867 i-a îndemnat pe români să-şi refacă bisericile şi casele de rugăciuni în general. Între 1860-1891-1892 se zidiseră şi reparaseră peste 500 de biserici de piatră. Erau zidite şi biserici care costau 30.000-50.000 de florini. Decorarea interioară costa uneori cât şi zidirea bisericii. Bariţiu apreciază că între 1860-1892 s-au construit biserici în valoare de 10 milioane de florini. Construirea unor şcoli noi sau repararea celor vechi, apreciază Bariţiu, au costat şi ele cam tot 10 milioane fl pe românii transilvăneni.

„Acestea – explica patriotul român - nu sunt cifre împrumutate din fantezia cuiva, ci sunt luate din realitate sau adică din pungile poporului român, fără pic de ajutor de la vreun stat oarecare, căci ajutorul statului dat pentru cultura noastră contrasă într-o singură cifră ar dispărea alăturea cu milioanele date de popor pentru cultura sa”[318].

Dar cele de mai sus nu reprezintă încă tot ceea ce cheltuiesc românii pentru cultura şi ştiința lor. Tot din contribuțiile lor se ridicară diecezele, reşedințele episcopale, seminariile, preparandiile, tipografiile, librăriile, fondurile speciale bisericeşti, şcolare, umanitare, care sunt şi ele în sumă de câteva milioane peste fondurile lăsate de unii prelați şi unii bogați prin testament, fundații etc.

Deci după 1848/49 românii din monarhia austriacă au plătit impozite de stat şi comunale în sume enorme, la care au adăugat cheltuieli de 30-40 milioane pentru cultura lor proprie, care trebuia s-o situeze, din acest punct de vedere, la nivelul celorlalte naționalități conlocuitoare din imperiu.

După contribuțiile pe care le plăteau românii statului austro-ungar, la sfârşitul secolului al XIX-lea, ei ar fi avut dreptul să primească subvenții pentru dezvoltarea culturii de milioane de florini. Nu primeau însă nimic. Asociațiunea transilvană, reuniunile cultural private ale lor în general, reuniunile femeilor române, mişcarea teatrală şi alte reuniuni ce aparțineau românilor erau complet ignorate de organele statale ungare.

Asociațiunea transilvană nu cerea de la stat decât un fond de 120 mii florini, din ale cărui venituri să poată fi asigurate salariile şi celelalte trebuințe didactice ale şcolii civile de fete cu cinci clase, afară de clasele elementare. Mai

[318] *Ibidem*, p. 279.

cerea Asociațiunea un fond de 400 mii florini pentru întemeierea unei școli comerciale și reale. Aceste școli erau necesare, explica Bariţiu, pentru ca și în comunele românești de 2.000-5.000 locuitori să prindă rădăcini un comerț real, onest, sănătos prin care poporul să fie apărat de spoliatori și de corupţii insuportabile. Concomitent o parte a tinerimii trebuia orientată spre ştiinţe tehnice și militare, care în viitor vor asigura existența sigură a unei mari părți a populației.

O altă frână în dezvoltarea mai accentuată a puterii economice a Asociațiunii transilvane alături de insuficiența de fonduri provenea - după părerea lui Bariţiu - din slaba dezvoltare a spiritului de asociere între români.

La rândul lui, spiritul de asociere slab dezvoltat între români, nu era o trăsătură firească a națiunii române, o înclinație a ei spre viața pastorală – arhaică, cum încercau să-i prezinte adversarii austrieci și unguri pe români, pe națiunea română, în general. O mai slabă înclinație spre spiritul de asociere sau a spiritului de întreprindere exista într-adevăr la români, care, la rândul lui putea fi considerat și el o cauză a ritmului slab de acumulare a sumelor băneşti de care dispunea Asociațiunea transilvană. Trebuia avut însă în vedere și faptul că Asociațiunea transilvană a luat naștere în niște condiții istorice, care nu-i permiteau poporului român să se îmbogățească pe măsura muncii pe care o depunea el. În acele condiții istorice, românii moșteneau un trecut apropiat în care li se distruseseră multe creații materiale și spirituale, iar din ceea ce creau în prezent li se prelua foarte mult de dominatorii austrieci și ungari. Aceasta îi împiedica pe români, în mod constant, repetat să reconstruiască măcar ceea ce le-au distrus alții.

Totuși mai greu, cu multe piedici din partea ocupanților, folosindu-se de niște condiții favorabile din primii ani ai liberalismului austriac, românii încep și ei să creeze societăți, asociații în spiritul liberalismului, a liberei întreprinderi.

Însăși fundamentarea înființării Asociațiunii transilvane, s-a bazat pe ideea asociaționismului, care prindea tot mai mult contur la hotarul dintre prima jumătate și cea de a doua jumătate al secolului al XIX-lea în țările civilizate sau cele care își manifestau dorința de a intra în rândurile acestora. Andrei Șaguna, George Bariţiu și Gavril Munteanu, trei dintre marii învățați cofondatori, alături de celelalte personalități fruntașe ale românilor au subliniat clar importanța asociaționismului ca bază esențială, a progresului uman. Vom reda, de data aceasta, câteva idei susținute de profesorul Gavril Munteanu din Brașov cu privire la importanța asociaționismului în dezvoltarea și progresul

omenirii, susținute cu ocazia celei de a doua adunări generale a Asociațiunii din vara anului 1862 de la Brașov. „Tot veacul - afirma Gavril Munteanu - își are semnătura sa. *Semnătura veacului al XIX-lea în care trăim noi, este ceea a spiritului de asociațiune* (subl. ns. T.I.). Nu este specie de întreprindere pe câmpul cel larg al activității genului uman, pentru care să nu se asocieze indivizii de același cuget, de aceeași specialitate, și cu puteri unite să tindă a căpăta rezultate dorite. Astfel în domeniul material capitalurile pecuniare se asociază ca prin căi ferate să împreune țări cu țări, prin canale mari cu țări. Astfel în domeniul aci filozofii se adună ca rezultatele meditațiunilor nocturne să le popularizeze și să le facă proprietate comună, colo filologii, de altă parte didacticii, adunați în asociații năzuiesc a lăți descoperirile sale prin organe lucrate împreună. Acest spirit de asociațiune se bazează pe adevărul probat prin experiență, că două capete pot mai mult decât unul, că trei, patru s.c.l. mai mult decât două, scurt că în unire zace puterea. Ferice de poporul care aude și înțelege această voce a timpului”[319].

Gavril Munteanu avea în vedere că într-o masă de 10 milioane de români, se află puteri intelectuale, fizice, pecuniare chiar dacă zăceau răspândite. Până la acel moment (1861) acele puteri zăceau neutilizate, deoarece românii nu aveau un centru în care, ca într-un focar, să fie concentrate toate puterile, pentru a putea conlucra într-o direcție sau alta spre același scop. Este adevărat, recunoștea el, că și până atunci se făcuseră unele încercări izolate, când într-un loc, când în altul, dar fiindcă au fost izolate, nesprijinite de mari mase ale românilor, încercările disparate au rămas fără rezultate. *„Le-a lipsit românilor recunoaște G. Munteanu, spiritul de asociere”.*

Lipsa de asociere, care echivala în fond cu lipsa de organizare, a fost cauza pentru care, timp de decenii, românii nu reușiseră să înlocuiască chirilicele cu literele latine și încă nu ajunseseră în acel an 1861 la o uniformitate în scriere cu litere latine. Tot din lipsa de asociațiune se explica și lipsa unei istorii proprii întocmite corespunzător cu privire la poporul român.

Înființarea *Asociațiunii transilvane* marca existența unui anumit spirit asociaționist și în rândurile românilor. Desigur cu un grad mai înalt, în rândurile elitei intelectuale și, într-o măsură mai mică în rândurile populației agrare.

[319] A II-a Adunare Generală a Asociațiunii transilvane pentru literatura română și cultura poporului român ținută în Brașov de la 28/16-30/18 iulie 1862, pp. 61-62.

Noua asociațiune întemeiată avea sarcina să stabilească mai întâi cele ce erau necesare, apoi să continue cu ceea ce era folositor și în fine să continue cu ceea ce era plăcut pentru poporul român, stabilind însă pe parcurs, ca de la sine, mijloacele cele mai bune în vederea atingerii scopului dorit. Conducătorii Asociațiunii transilvane urmând maxima de a începe activitatea cu cele ce erau necesare, au stabilit că în acel moment de început, anul 1861, să înceapă cu pregătirile pentru introducerea ortografiei „cu litere mai doritoare. Adică să se treacă de la scrierea chirilică la cea cu litere latine".

Înființarea Asociațiunii a corespuns cu perioada imediată, de după anul 1860, an în care guvernul crease o comisiune filologică și pentru românii transilvăneni, ce avea ca scop să stabilească regulile și metodele de trecere spre o ortografie cu litere latine, după care urmau stabilirea regulilor pentru adoptarea sistemei fonetică și etimologică, lupta pentru unitatea limbii pentru ameliorarea ortografiei, care atunci avea ca sarcină să curme anarhia ce mai exista în ortografia cu litere latine.

Asociațiunea trebuia să înceapă deci prin a-și impune autoritatea în domeniul științelor filologice. A continuat însă prin a-și extinde activități numeroase și diverse în toate domeniile vieții sociale.[320]

Deci înființarea Asociațiunii transilvane de către români, ne relevă că în rândurile lor, exista un anumit grad de asociaționism, o anumită înțelegere a gradului de asociere, chiar o anumită conștientizare că multe lucruri nu se pot realiza decât prin forța unită a oamenilor. Ne-o dovedește și faptul că o parte a elitei intelectuale românești din monarhia austriacă a încercat să creeze societăți, asociații, în diferite domenii încă de la sfârșitul secolului al XVIII-lea și începutul secolului al XIX-lea. Majoritatea încercărilor le-au fost însă interzise.

În general monarhia, imperiul austriecilor nu s-a remarcat printr-un grad prea mare de liberalism, cu deosebire în părțile lui periferice, cum era și Principatul Autonom al Transilvaniei.

Referindu-se la gradul de asociaționism în rândurile populației europene existent în țările cele mai dezvoltate ale continentului, G. Barițiu, constata că acesta era încă slab dezvoltat în prima jumătate a secolului al XIX-lea chiar și în acele țări. Concretizând, Barițiu aducea ca exemplu un caz din Prusia anului 1844. În acest sens, el scria: „În faimoasa capitală Berlin se înființase la 1844 o *reuniune prusiană pentru ajutorarea claselor muncitoare*. Frederic Wilhelm al IV un rege milos și iubitor de oameni, pe lângă că aprobase

[320] Vezi: *Ibidem,* pp. 62-77.

acea reuniune, îi și dăruise 15 mii de taleri din casa sa; ministrul prusian însă, în flagrantă opoziţiune cu regele, a casat acea reuniune, de frică, zicea el, ca nu cumva cetăţenii prusieni sub masca iubirii de oameni să facă politică chiar cu banii regelui lor”[321].

La rândul său, Austria, explica cărturarul român, nu avea, la 1860, nici o lege constituţională, care să fie sancţionată de împărat, cu privire la dreptul de reuniuni. Existau doar unele ordonanţe ministeriale, dar care însă nu erau legi, nu aveau puterea acestora.

Asociaţiunea transilvană, remarca Bariţiu, a fost înfiinţată în puterea legii austriece de reuniuni din 1852. Lipsea deci, la 1861 o *lege sancţionată*, care să reglementeze *dreptul reuniunilor*, drept înnăscut şi sfânt. Aceasta îi deranja pe mulţi oameni, care considerau că există în permanenţă destulă răutate în lume şi nu voiau să-şi mai bată capul să se lupte cu morile de vânt; însă ei uitau că toată viaţa noastră este o luptă permanentă întreruptă de prea puţine zile de repaos. În cazul românilor participările la diferite reuniuni, asociaţii, forme de cooperare, chiar şi după înfiinţarea *Asociaţiunii transilvane* erau foarte greu acceptate. Au fost cazuri când pentru unele asociaţii dintre cele mai inofensive din domeniul agricol, aprobările de înfiinţare a lor au durat aproape un deceniu pentru români. Se crease în rândurile românilor transilvăneni o anumită teamă de a participa la diferite forme asociaţioniste şi cooperatiste, ceea ce a frânat, a încetinit mişcarea aceasta atât de necesară şi rodnică la anumite popoare care au beneficiat de libertatea ei, mai ales în a doua jumătate a secolului al XIX-lea. „Aşadară - frica de a participa chiar şi la reuniunile cele mai blânde şi mai inocente ar fi *una* din cauzele, pentru care mulţi nu vor să figureze nici ca membrii unei simple societăţi literare şi de cultură”[322], de genul Asociaţiei transilvane pentru literatura română şi cultura poporului român.

Deci după 30 de ani, în 1891, se constată o însemnată dezvoltare a Asociaţiunii transilvane în toate formele ei de activitate. Dar această dezvoltare, remarca Bariţiu, a fost însă frânată, încetinită, insuficientă pentru a acoperi în întregime nevoile dezvoltării culturii româneşti atât în domeniul celei spirituale cât şi în acela al prosperării materiale, cu *prioritate* a industriei şi agriculturii, în primul rând.

[321] „Transilvania” XXIII, nr. 9, 15 sept. 1892, p. 276.
[322] *Ibidem*, p. 277.

Bariţiu considera, am văzut, că au existat două cauze mari, care au stat în calea dobândirii de către români de fonduri mai multe pentru dezvoltarea culturii lor naţionale.

A. Faptul că ei au fost obligaţi de împrejurările istorice, create cu bună ştiinţă de cei ce ţineau Transilvania sub ocupaţie aplicându-i o politică de deznaţionalizare, dar pe care nu o puteau realiza decât, dacă le distrugeau religia şi cultura moştenite din moşi-strămoşi, prin demolarea bisericilor, distrugerea vechilor lor credinţe, interzicerea limbii materne şi impunerea alteia, demolarea şcolilor de care dispuneau etc. etc. Reconstrucţia bazei materiale a culturii române a impus pentru români enorme eforturi financiare, de 40-50 de milioane de florini. Aceasta în condiţiile în care statul ungar cheltuia zeci de milioane pentru subvenţionarea şcolilor ungureşti, confesiunile oficiale recunoscute de stat, societăţilor culturale etc.

Rezultatul a fost, am văzut pe parcursul acestei lucrări, penuria permanentă de fonduri ale Asociaţiunii transilvane pentru finanţarea culturii spirituale şi a bazei materiale pe care se sprijinea aceasta.

B. Cea de-a doua cauză relevată de Bariţiu, care frâna dezvoltarea Asociaţiei transilvane în primele două decenii de existenţă a fost: spiritul redus de asociere existent în rândurile poporului român, determinat de frica de a participa ca membri chiar şi a unor societăţi literare şi de cultură. Această atitudine a frânat sporirea numărului de membri ai Asociaţiunii.

Dar aceasta era situaţia în primele două decenii de existenţă ale Asociaţiunii. Cu timpul situaţia s-a schimbat în bine, primind un ritm de dezvoltare ascendent. Acumulările treptate de fonduri, mai buna organizare, crearea unor cadre de intelectuali proprii, schimbarea generaţiilor cu pregătire la niveluri mai înalte, conforme cu nivelul dezvoltării ştiinţei şi culturii, au influenţat schimbarea, deci şi a structurii sociale a românilor, creşterea conştiinţei lor naţionale, maturizarea atitudinii lor civice, conştientizarea că şi ei pot realiza ceea ce realizau celelalte naţionalităţi conlocuitoare, au permis şi Asociaţiunii transilvane să dispună de o avere proprie mai mare. Aceasta, a permis la rândul ei, promovarea de acţiuni culturale, literare, economice, ştiinţifice, de mai mare anvergură, care dispuneau de un suport financiar mult mai substanţial decât cel din timpul vieţii lui Bariţiu.

Dacă G. Bariţiu, relata în anul 1892, cu un anumit regret, că în Casa Asociaţiunii nu intraseră până în 1891 mai mult de 190.000 de florini, în anul 1911, la a 50-a aniversare a aceleiaşi instituţii, comitetul ei central raporta că averea administrată de ea era la sfârşitul anului 1910 de 952.664 cor. 76 fil, din

care scăzându-se datoriile de 29.679 cor. 67 fil, rămânea o avere de 922.985 cor. 09 fil. Averea se prezenta cu o creştere de 31.272 cor. 45 fil faţă de 1909.

În cursul anului 1910 Asociaţiunea mai primise o donaţie nouă de 40.000 de cor. de la un avocat, în cursul anului 1911 mai primise o donaţie de peste 100.000 fl din Sibiu. Mai primise de la banca „Albina" 1.000 de cor. pentru Muzeu şi 1.000 de coroane pentru fondul Bariţiu. Profesorul A. Bârseanu şi directorul de bancă din Şimleu, Andrei Cosma au înapoiat Asociaţiunii contravaloarea burselor primite de la aceasta pentru a urma cursurile la facultate. În general Asociaţiunea dispunea la a 50-a aniversare de fonduri suficiente în vederea promovării obiectivelor culturale, literare, ştiinţifice şi economice. Ea se bucura de mare prestigiu în rândurile populaţiei româneşti, care răspundea tot mai frecvent şi fără complexul fricii impus de teama de asociaţionism. Este ceea ce constata Raportul Comitetul Central către adunarea generală din Blaj, la 28 şi 29 august 1911 că: „instituţiunea noastră începe să trăiască în conştiinţa poporului nostru, ca un aşezământ nou de mare însemnătate pentru înaintarea şi întărirea culturii noastre naţionale"[323].

Se poate spune că legăturile dintre Asociaţiune şi populaţia românilor transilvăneni, accentuate încă din timpul preşedinţiei lui Bariţiu, în perioada 1888-1893, deveniseră foarte trainice în primii zece ani ai secolului XX. Iar în ceea ce priveşte spiritul asociaţionist pătrunsese profund şi în rândurile poporului român. Ardelenii acceptaseră şi promovau deja asociaţionismul atât în domeniul cultural, cât şi în domeniul agriculturii, meseriilor, industriei şi comerţului. Ca urmare şi numărul membrilor Asociaţiunii a sporit. E drept creşterea a fost oscilatorie, în funcţie de împrejurări. Dar tendinţa generală în cei 50 de ani a fost de sporire şi de pătrundere constantă în conştiinţa şi existenţa românilor transilvăneni. Iată câteva date care confirmă cele spuse mai înainte. În anul 1861/62, anul înfiinţării ei, Asociaţiunea a avut în total 745 membri (fondatori, pe viaţă, ordinari). Din al doilea an a început să scadă numărul membrilor. Chiar în anul următor 1862/63 numărul membrilor scade la 468, în anul 1864/65 cifra totală a membrilor scade la 285, pentru ca în anul ce urmează să atingă doar cifra totală de 193 membri. Abia în anul 1882/83 cifra totală anuală a membrilor se ridică la 501. Din anul 1883 cifra totală anuală a Asociaţiunii nu va mai scădea niciodată sub 500. Cifrele anuale vor oscila, cu creşteri şi scăderi de la 555 membri în anul 1884 la 911 membri în 1895. Începând din anul 1896 Asociaţiunea a atins cifra de 1.119 membri, pentru ca

[323] „Transilvania", nr. 4 jubiliar, iulie-august 1911, pp. 496-497.

din acest an cifra să crească la 1.482 în 1898 până la cifra de 1.980 membri în anul 1909.

Raportul general al comitetului central al Asociațiunii transilvane pe 1910, întocmit pentru a fi prezentat adunării generale, convocată în Blaj, la 28 și 29 august 1911, nota că la 1 august al acelui an, Asociațiunea avea în total 2.431 membri. Dar pe lângă acești membri, instituția, până la 1 august 1910, a mai avut aproape 11.000 de membri ajutători, cei mai mulți din rândurile țăranilor, ceea ce era considerat „un moment nou și de mare importanță în viața" Asociațiunii transilvane, deoarece va sărbători jubileul de 50 de ani cu aproape 14.000 de membri, generând o atitudine optimistă și speranțe că în anii următori numărul membrilor ei va spori.

Examinând stadiul de dezvoltare al Asociațiunii la cea de a 50 aniversare, realizările și poziția ei în societatea românească, vom înțelege mai bine explicațiile lui George Barițiu din anul 1892 referitoare la puținătatea fondurilor de care beneficiase aceasta până atunci și referirile la insuficienta dezvoltare a spiritului asociaționist în rândurile românilor.

În fond, Barițiu explica faptul că Asociațiunea nici nu-și fixase ca scop îmbogățirea ei și a poporului român. Ea își propunea, în realitate, să formeze oameni, care să trăiască și să se comporte adecvat noului stadiu de civilizație la care ajunsese societatea umană la jumătatea secolului al XIX-lea. Ea a insistat asupra scopurilor culturale, asupra culturii înțeleasă, așa cum am văzut într-un sens larg de cultură spirituală și materială.

Asociațiunea urmărea să le creeze românilor o nouă viziune, un mod nou de a-și percepe viața, un nou comportament în general, o nouă viziune asupra relațiilor din interiorul națiunii căreia îi aparțineau, românii să acționeze uniți ca o națiune monolită. Iar națiunea nu se putea ridica la nivelul celor care-și dobândiseră libertatea națională, făurind și o nouă civilizație, decât prin unitate. La rândul lor unitatea națională și spirituală distinctă nu se putea dobândi fără limba unitară, literară și o cultură națională unică.

Încă de la început, reprezentanții Asociațiunii au răspândit și fundamentat ideea că fără o limbă unitară nu poate să existe o naționalitate distinctă. De aceea au luptat pentru o limbă română unitară literară și o cultură națională unică.

Astriștii au contribuit la știința istoriei limbii române, la renunțarea la alfabetul chirilic și la introducerea alfabetului latin în toate publicațiile românești, de răspândire a limbii unitare înțeleasă de întregul popor.

Discutarea problemelor referitoare la limba română în cadrul Asociațiunii transilvane, a fost doar un preludiu al participării reprezentanților acesteia și a altor ardeleni, la marile și furtunoasele discuții care au avut loc cu privire la problemele lingvistice, în cadrul Academiei române între anii 1868-1880.

Asociațiunea a contribuit prin secția sa istorică, la studierea unor probleme fundamentale ale istoriei României, formând și o adevărată pleiadă de cercetători istorici care au trăit fie în Transilvania, fie în România de dinainte de Marea Integrare de la 1 dec./1918.

Asociațiunea a contribuit la publicarea în zeci de cărți, de broșuri, în zeci de mii de exemplare, la pregătirea de învățători și învățătoare, a înființat școli speciale pentru educația femeilor etc.

Cât privește lipsa spiritului de asociațiune la români, despre care vorbea Barițiu în 1892, trebuie și ea înțeleasă în funcție de subiectul pe care-l dezvolta el referitor la condițiile istorice, în care evoluaseră românii până la apariția Asociațiunii, condiții care se schimbaseră deosebit de mult în ultimele două decenii.

Afirmând că românilor încă le lipsea spiritul de asociațiune pe la mijlocul secolului al XIX-lea, Barițiu avea în vedere, în fond, că ei încă nu aveau un suficient spirit de întreprinzători, al inițiativei particulare și al afacerilor. Ei încă nu se acomodaseră total noului spirit al vremurilor creat de economia dominată de schimb. Nici nu se eliberaseră bine de stările feudale, erau încă menținuți sub dominația ungară și austriacă, dominație care le frâna dezvoltarea în toate domeniile vieții social-economice. În primul rând, românii nu aveau la jumătatea secolului al XIX-lea un comportament economic care să se fi ridicat la nivelul celor din țările dezvoltate, unde domina spiritul de întreprinzător, al liberalismului economic. De abia prin deceniile 8-9 ale secolului al XIX-lea, românii ardeleni treceau la îmbunătățirea metodelor lor de economie, erau atrași din ce în ce mai mult spre industria mare și mică, spre comerț. De asemenea, începeau să-și gospodărească mai bine fondul funciar de care dispuneau, își fructificau mai bine șeptelul de animale, începeau să folosească metode cooperatiste de economie etc.

În timpul vieții lui Barițiu, acestea erau doar începuturi pe linia dezvoltării economice și sociale. Totodată, să nu pierdem din vedere că Barițiu și un consorțiu de comercianți români au întemeiat în anul 1852 primul mare consorțiu industrial, bazat pe tehnica mecanică cea mai avansată, în domeniul fabricării hârtiei în acea perioadă. Neadaptată corespunzător la rigorile

capitalismului matur, concurată de industria capitalistă de hârtie din imperiu și din alte țări, condițiile generale interne și externe în care a funcționat fabrica de la Zărnești, după aproximativ douăzeci de ani de funcționare a dat faliment.

Cu toate acestea în anul 1911, la cea de a 50-a aniversare a Asociațiunii - după cum am văzut mai sus - situația generală era mult schimbată. Românii cumpăraseră în ultimii ani ai secolului al XIX-lea și începutul secolului XX însemnate suprafețe de pământ, în dauna marii proprietăți funciare, care în Transilvania în acea perioadă intrase într-un proces de destrămare.

Dar, ceea ce era foarte important pentru românii transilvăneni, era faptul că ei, la începutul secolului XX, aveau o rețea destul de dezvoltată de bănci proprii românești și cooperative agricole (asociații agrare), prin intermediul cărora țăranii români primeau credite agricole ieftine, folosite pentru sporirea suprafețelor cultivate, pe care le exploatau din ce în ce mai bine.

La punerea bazelor înființării și dezvoltării sectorului bancar românesc din Transilvania – sector important al economiei liberei inițiative – un rol important i-a revenit și lui Barițiu. La rândul său, sectorul bancar-financiar a contribuit substanțial cu fonduri bănești la funcționarea și lărgirea activităților Asociației transilvane.

Faptul că mulți transilvăneni mai treceau încă să muncească peste Carpați în România - unde acumulau bani – le permitea la întoarcerea acasă să cumpere unele suprafețe agricole sau să înceapă unele afaceri, ceea ce contribuia la bunăstarea unei anumite părți a populației autohtone. Aceste efecte erau vizibile mult mai pronunțat în 1911, la cea de-a 50-a aniversare, în comparație cu ceea ce exista la cea de-a 30-a aniversare a Asociațiunii, în anul 1891.

Până la sfârșitul celui de al șaptelea deceniu, întreaga Transilvanie era împânzită de un mare număr de instituții de natură socială, culturală, juridică, școlară, de asociații economice, cooperatiste (reuniuni economice agricole, de meseriași), reuniuni de femei și multe altele. Aveau românii și școli în limba lor maternă, școli pedagogice superioare, dar și facultăți teologice, cu programe de învățământ ce depășeau nivelul programelor liceale.

Aveau românii, după 1869 un Partid Național Român – e drept cu activitate semilegală, aveau însă organizate cluburi ale alegătorilor, care acționau pe întreaga Transilvanie. Acestea acționau legal.

Deci, întreaga Transilvanie era străbătută de la un capăt la altul de o țesătură de instituții ale românilor, care reușeau să mențină trează conștiința națională românească, să le facă educație la nivelul cerințelor vremii.

Le lipsea totuși românilor o instituție, de natură macroeconomică, capabilă să le îndrume și să contribuie la accelerarea vieții economice interromânești transilvănene, să-i ajute pe români să acumuleze mai multe averi pentru a slăbi dependența economică a lor de celelalte naționalități conlocuitoare, mai avute, deoarece statul maghiar și austriac duceau o politică de favorizare economică a ungurilor, sașilor și secuilor, în defavoarea românilor.

Le lipsea românilor – până către ultima treime a secolului al XIX-lea - o rețea bancară. Băncile erau veriga economică și socială ce le lipsea românilor în peisajul vieții economice transilvane. Era o cerință, o necesitate sesizată și explicată de Barițiu încă de la începuturile activității sale publicistice de la sfârșitul anilor 1830, începutul anilor 1840.

Abia la sfârșitul anilor 1860 și începutul anilor 1870, George Barițiu și-a găsit omul care a avut inițiativa înființării unei bănci românești pentru românii din Transilvania. N-o putea face singur. Acest om a fost Visarion Roman, devenit funcționar bancar la banca „Transilvania", banca româno-săsească la Sibiu, încă din anul 1869. I-a cerut sprijinul lui George Barițiu. Acesta nu numai că i l-a dat, dar fiind mai instruit în domeniu și mai documentat l-a îndrumat, i-a dat sfaturi cum să procedeze în anumite momente cheie în procesul pregătirii actelor și demersurilor pentru înființarea Băncii „Albina", bancă înființată în primăvara anului 1872.

Pentru o mai bună înțelegere a colaborării dintre Visarion Roman și George Barițiu la înființarea Băncii „Albina" și apoi la dezvoltarea unei adevărate rețele de Bănci românești pe întregul principat ne vom permite să adăugăm la această Monografie un capitol pe care-l vom intitula: *„George Barițiu și Visarion Roman courzitori ai sistemului financiar bancar național românesc din Transilvania ultimei treimi a secolului al XIX-lea".*

CAPITOLUL VI
George Bariţiu şi Visarion Roman, courzitori ai sistemului financiar bancar naţional românesc din Transilvania ultimei treimi a secolului al XIX-lea

6.1. Idei şi acţiuni în domeniul financiar bancar în Transilvania până la înfiinţarea, în 1872, a Băncii „Albina" din Sibiu

Gradul de evoluţie al sistemului bănesc în general, a nivelului de dezvoltare a sistemului financiar bancar, în special, constituiau - după George Bariţiu -, un semn distinctiv al maturizării unei economii de schimb şi al unei civilizaţii înalte a unui popor. Ţările cu grad înalt al dezvoltării sistemului financiar bancar al schimbului, în general, asigurau locuitorilor lor un câmp mai diversificat de activităţi economice, de câştig, de satisfacere a nevoilor lor materiale şi spirituale şi, deci, de civilizaţie superioară.

Nu acesta era cazul Transilvaniei în care sistemul financiar bancar s-a dezvoltat mai târziu, chiar şi în comparaţie cu unele ţări şi provincii din imperiul austriac. Ba şi mai mult. În Transilvania unele naţiuni au reuşit să îşi creeze bănci şi institute de economii mai devreme decât altele din acelaşi imperiu.

Românii din Transilvania, de exemplu, au avut condiţii de întemeiere a unui sistem financiar bancar propriu, mai târziu decât conlocuitorii lor, saşii, ungurii şi alţii. Ungurii, spre exemplu, au fondat la Budapesta, în 1839, *Prima casă de păstrare.* La croaţi, primele începuturi în domeniul bancar datează din 1846, când au înfiinţat casa de păstrare Agram (Zagreb). Slovacii au reuşit să pună bazele primei case de păstrare pe acţiuni în 1868.

În Transilvania, primele instituţii de credit au fost înfiinţate de saşi, urmaţi de maghiari şi şvabi. După străduinţe care au durat opt ani, un anume Peter Traugott Lange, funcţionar la cancelaria imperială din Viena reuşeşte să întemeieze la Braşov, în anul 1835, prima instituţie de credit cu capital săsesc, cu denumirea de *Kronstädter Allgemeine Sparkasse*, cu capital iniţial de 4.072,70 fiorini subscris de 90 de asociaţi în cote egale. În anul 1841 s-a înfiinţat şi la

Sibiu o nouă instituție săsească Hérmannstädter Allgemeine Sparkasse cu un capital de 1.322 fiorini subscris de 87 cetățeni sași. Acestea au funcționat după sistemul cooperativelor de credit Schulze-Delitzsch. Sașii aveau în 1870, 10 instituții de credit în Transilvania, 37 în 1880 și 51 în 1892.

Ungurii care trăiau pe teritoriul Marelui Principat al Transilvaniei, la rândul lor, au înființat în 1840 la Arad *Prima casa de păstrare din Arad*, transformată în 1845 în societate pe acțiuni. Ulterior, numărul instituțiilor locale înființate de unguri a crescut la 12 în 1870, la 32 în 1880 și 67 în 1892 dintre care 6 erau bănci, 32 case de păstrare și 29 reuniuni de credit.

Șvabii din Banat au înființat și ei, începând din 1846, bănci și cooperative de credit al căror număr a evoluat în funcție de conjunctura economică. Unele bănci ale lor, neavând o bună fundamentare economică au dat faliment ca urmare a crizei economice din anul 1873[324].

După 1873, șvabii au reînființat mai multe instituții de credit; ei au întemeiat cu precădere instituții bancare și de credit sub forma societăților de cooperare a țăranilor, formând în anul 1910 *Centrala Raiffeisen A.G.* cu sediul la Timișoara.

Deci Transilvania și Banatul posedau, începând din ultimii ani ai deceniului al IV-lea al secolului al XIX-lea un început de mișcare bancară, care se dezvolta încet dar sigur, cu deosebire din anii 1860.

Dar românii nu aveau până în 1868 nicio instituție bancară. Au trebuit să treacă mai mult de trei decenii până când românii au reușit să aibă și ei o instituție financiară a lor, proprie și să beneficieze de roadele activității ei.

Românii se găseau, până la mijlocul secolului al XIX-lea, într-un stadiu în care predominau activitățile agricole la care se adăugau cele de practicare a comerțului și a meseriilor și destul de slab a celor industriale propriu-zise.

Totuși românii transilvăneni în prima jumătate a secolului al XIX-lea, erau atrași tot mai mult, în curentul circulației marfare europene. Ei vor practica, într-o măsură sporită economia de schimb bazată pe circulația banilor, în detrimentul celei închise, naturale. Această tendință de practicare a economiei bănești de schimb ne este explicată tot de George Barițiu, care a făcut și în acest domeniu *operă de pionierat* la români. El scria, încă în 1839, subliniind tendința crescândă către câștig, de reorientare a activităților unor

[324] Datele cu privire la primele fonduri ale băncii pe teritoriul Transilvaniei sunt preluate din lucrarea: Eugeniu Merce, *„Gândirea economică cu privire la credit, instituțiile bancare din Transilvania"*. Teză de doctorat, Cluj-Napoca, 1999, pp. 179-181.

români, al căror număr sporea următoarele: „Bani, negoț, economie, câștig! împrejurul acestora se întoarce ca pe lângă niște osii lumea fizică și cea morală în zilele noastre. În zilele noastre? Ba din cele mai bătrâne veacuri până astăzi; - apoi teoreticii strige câte or vrea”[325].

Exprimându-și satisfacția intensificării și lărgirii unor activități economice către mijlocul secolului al XIX-lea în rândurile românilor, ceea ce corespundea în fapt cu căutarea unor soluții care să stimuleze înmulțirea activităților productive ale Transilvaniei, publicistul român scria: „Mulțumită cerului că în vreme ce în patria noastră o mulțime de capete se cuprind cu dezbaterea a felurite idei politice, adeseori numai amețitoare, alții au hotărât a-și pune silința pentru îmbunătățirea tuturor ramurilor economice, care într-o patrie izolată, cum este a noastră în multe privințe, e cel dintâi temei pentru al bunei viețuiri pentru gloate”[326]. Este perioada prosperării economiei de vite, a transhumanței păstorilor de vite și a sporirii numărului de negustori români, care dominau comerțul de tranzit al Brașovului și Ardealului cu orientul și cu occidentul, dar care, în același timp, creau și unele manufacturi industriale, ce se bazau pe materia primă adusă de păstorii ardeleni ce-și întrețineau turmele pe mănoasele câmpii ale Moldovei și Țării Românești.

Dar sesizând saltul românilor către economia bănească, economia de piață în general, Barițiu a observat și faptul că, spre deosebire de economia altor țări, dar și față de aceea a naționalităților conlocuitoare: ungurii, sașii și șvabii, economiei românilor ii lipsea ceva în lanțul activităților generale, îi lipsea o verigă foarte importantă și anume: o rețea de instituții financiar-bancare de credit, lipsă care s-a prelungit câteva decenii.

Preocupat de progresul economic al poporului român, George Barițiu și-a fixat încă de la începuturile activităților sale publicistice să răspândească în rândurile poporului român idei despre bani și circulația lor, despre credit, bănci și specializarea lor, finanțe, dobânzi etc.

Primele mențiuni despre credit și economii datează în publicistica barițiană încă înainte de 1848. Acestea erau niște informații cu privire la rezultatele favorabile ale casei de economii a sașilor din Brașov, la rolul acestora și a societăților de asigurare.

[325] Gazeta de Transilvania, II, nr. 42, 15 oct. 1839.
[326] *Ibidem*, VII, nr. 52, din 28 iunie, 1845.

În 1843, Bariţiu scria în *Gazeta de Transilvania* despre cele două case de economii existente în Braşov şi Sibiu, relatând că scopul acestora consta în a-i ajuta pe micii meseriaşi şi pe micii agricultori să economisească, pe cei care în general nu dispuneau de sume mari, ci doar de mici economii, să le poată fructifica. Recomandând *„Casa de păstrare din Braşov”,* el scria că aceasta, la înfiinţare, în 1835, îşi începuse operaţiunile cu doar 400 de florini de argint, pe care i-a dat Comunitatea Cetăţii, la care, treptat, s-au adăugat alte danii şi câştiguri. La această casă de păstrare se primeau capitaluri mici - până şi de 20 creiţari argint - la care se plăteau dobânzi de 4% pe an, însă la fiecare 6 luni se adăuga şi dobânda la dobândă, iar la împrumuturile acordate pe ipotecă sigură se percepea o dobândă anuală de 5%.

Pentru a le arăta românilor cât de atractivă este o casă de păstrare pentru cei ce apelează la ea, Bariţiu le relatează că numai în anul 1841 aceasta primise de la particulari 8.200 de posturi, 162.720 florini , 4 ¾ creiţari argint, în anul 1842 sumele crescând la 16.844 florini, 19 ¼ creiţari în 1.834 posturi.

În anul 1842 casa de păstrare a acordat unui număr de 127 de persoane împrumuturi în suma de 57.318 florini, 12 creiţari argint, în Braşov şi împrejurimi.

Îndemnându-i pe români să utilizeze serviciile caselor de păstrare, publicistul român le explică faptul că la ele se plăteau dobânzi, deci câştiguri, sumele fiind asigurate nu mai erau supuse furturilor, distrugerilor etc.

Prin publicistica sa, George Bariţiu a realizat o adevărată operă de pionierat, împărtăşind publicului cunoştinţe specifice economiei de piaţă, mecanismele ca şi avantajele superioare ale acesteia. Apariţia băncilor şi-a găsit şi ea un loc important în publicistica bariţiană. La întrebarea unora, *„Ce este bancul?*” (banca - n.ns. T.I), el dădea explicaţia că aceasta *„este un aşezământ, care îngrijeşte de numărarea, trimiterea şi circulaţia banilor pentru alţii, în sume nu numai mari, ci şi mai mici”*[327].

Prin operaţiunile multiple pe care le exercitau primirea banilor în depozit, acordarea de credite, scontul, reescontul, emisiunile de bani, cumpărarea şi vânzarea de acţiuni, obligaţiuni, efecte publice ş.a. - băncile, explica Bariţiu, influenţau pozitiv asupra diversificării, asigurării şi intensificării tuturor activităţilor economice ale unei economii naţionale. Explicând ce este aceea unitate bancară (de stat, privată sau mixtă, care sunt deosebirile dintre

[327] *Ibidem*, VI, nr 3, 10 I /1843.

băncile de depozite, de gir, de emisiune, de scont, de credit etc.), George Bariţiu, face operă de pionierat şi în acest domeniu al educaţiei economico-financiare a poporului român. De fapt, această precizare ne-a fost sugerată chiar de lecturarea unui articol pe această temă, scris de însuşi Bariţiu în anul 1877. El scria în acel an că: „la noi, în Transilvania şi chiar şi în Ungaria, instituţia de bănci, în sens de speculă cu bani, până la 1848, nu era cunoscută nici de nume, afară de numai puţinul pieţei comerciale, de care, în Transilvania, erau numai două: Braşovul şi Sibiul. Nici chiar Banca din Viena nu era cunoscută poporului”[328].

Pe măsura atragerii populaţiei româneşti în proporţii tot mai mari în circuitul economic, lipsa unei bănci proprii a românilor este resimţită tot mai mult de cercuri tot mai largi ale populaţiei româneşti. Necesitatea unei bănci pentru românii transilvăneni devenise încă de dinainte de revoluţia de la 1848 un deziderat naţional. Este tocmai acel deziderat de înfiinţare a unei bănci naţionale exprimat prin punctul 9 al Manifestului românilor transilvăneni din 24-25 martie 1848 care glăsuia astfel: „Banc naţional. Acesta a le fi dator a înlesni ţăranilor bani cu camătă uşoară de cel mult 3 ½ fl. procent, pentru ca, în cel mult cinci ani, să se poată scăpa de a lor despoţi”[329].

Acelaşi deziderat este exprimat în mod expres, de două categorii de români, care aveau nevoie de o bancă în vederea uşurării funcţionării afacerilor lor, care în lipsa acesteia, întâmpinau foarte multe greutăţi. Este vorba de Memoriul comercianţilor români din Braşov, întocmit de Ioan Maiorescu, prezentat guvernului austriac la 23 mai 1850, în care se solicita: „Înfiinţarea cât mai urgentă a unei sucursale a Băncii Naţionale în Braşov, pentru uşurarea schimbului de bani, atât pentru comercianţi cât şi pentru meseriaşi .

Comerţul nostru activ - se scria în memorand pentru a sublinia gravitatea faptului - depinde în măsură foarte mare de aceasta”[330].

Dar cererea comercianţilor români, ca şi multe altele ulterioare, a rămas fără răspuns din partea organelor guvernamentale vieneze. Va mai trece încă mult timp până când românii, vor avea o bancă cu caracter naţional în interiorul imperiului austriac. Aceasta, în ciuda faptului, relatat şi de G. Bariţiu,

---

[328] *„Gazeta Transilvaniei”,* nr. 34 din 1/13 XII, 1877.

[329] Vezi: Simon Bărnuţiu, *Discursul de la Blaj şi Scrieri de la 1848*, Ediţie îngrijită de Ioan Chindriş, Cluj-Napoca,1990, p. 36.

[330] Cf. N.G.V. Gologan, *Cercetări privitoare la trecutul comerţului românesc din Braşov*, Bucureşti,1928, p. 155.

că revoluția de la 1848 nimic nu a revoluționat într-o asemenea măsură cum a făcut-o în domeniul financiar-bancar. În acest sector al activităților umane, apăruseră multe operațiuni și forme de relații economice, care nu le erau cunoscute înainte nici chiar multor oamenii de afaceri, iar altele, cum erau cele ale comerțului de zărăfie, deveniseră o frână în calea sporirii afacerilor. Restricțiile pe care le întâmpinau românii în calea înființării unei bănci a lor proprii le creau greutăți, în primul rând, în calea dezvoltării agriculturii, iar frânarea dezvoltării acesteia întârzia, la rândul ei, înființarea unei bănci românești ca instrument al creșterii și diversificării economiei lor. Deci, nu întâmplător, Barițiu și-a axat scrisul, după 1848, în domeniul financiar pe dezideratul înființării unei bănci rurale de credit ipotecar în Transilvania, la care să aibă acces și românii, fără discriminări naționale împotriva lor. Încă în 1862, economistul român pleda pentru înființarea unei bănci de credit specializată în credit ipotecar, care să acorde împrumuturi, atât marilor proprietari de pământ, cât și celor mici, cu dobânzi de cel mult 5%.

Militant activ pentru înființarea unei bănci ipotecare în general, inclusiv a unei bănci a națiunii române, publicistul român considera că întârzierea înființării unei bănci agrare la începutul anilor 1860 în Transilvania era rezultatul unor contradicții dintre cercurile dominante din Austria și cele din Ungaria.

Austriecii voiau să continue a domina ei piața financiară din Transilvania, iar magnații unguri s-o rezerve pentru uzul lor. Când magnații unguri au primit totuși avizul de înființare a unei bănci ipotecare din partea Austriei, băncii respective i s-a interzis să acorde împrumuturi pe ipotecă în Ardeal. Referindu-se la acest fapt, publicistul român scrie: „Și iată aici această situație neplăcută pentru românii transilvăneni; este locul de a ne însemna o împrejurare peste măsură neplăcută și chiar fatală pentru noi ardelenii. Acea împrejurare este cum că întru înțelesul statutelor, direcțiunii aceleiași bănci nu-i este iertat de a da măcar nici o groșiță împrumut pe vreo moșie din Ardeal, și, cu alte cuvinte, Ardealul rămase și pe terenul financiar ca și pe cel politic între două scaune, încât adică locuitorii acestei țări nu au credit nici în Pesta, nici în Viena; prin urmare nici că pot spera vreo îmbunătățire decadentei lor stări economice, industriale, comerciale și cu acestea celei spirituale”[331].

[331] Vezi Gazeta Transilvaniei, XXV, nr. 86, 31 X, 1862.

Cu timpul ideea necesității unei bănci pentru români este preluată și răspândită și de alți intelectuali români, care nu numai că o propagă în publicistica românească, dar o includ și ca obiectiv de luptă în documentele întregii mișcări naționale.

Astfel cu ocazia Congresului Național Român, ținut în Sibiu, la propunerea lui Ioan Pușcariu este însușită ideea de a se înființa „o bancă ipotecară de credit numai pentru poporul țăran fără diferență de naționalitate”[332]. Ideea înființării unei bănci pentru Transilvania, se pare că era acceptată și de curtea din Viena, deoarece în *Autograful Împărătesc* din 15 iunie 1863, prin care se convoca și se deschidea Dieta Transilvaniei pentru 1 iulie 1863 la Sibiu, printre proiectele de legi ce se aveau în vedere a fi propuse spre discuție și aprobarea Dietei, figura și înființarea unei bănci de ipotecă[333].

În 1865 cu ocazia deschiderii Dietei din 14 decembrie, deputații români au intenționat să prezinte un program care prevedea, printre altele: „O bancă de credit pentru Ardeal cu o secție numai pentru poporul țăran”[334].

Practic ideea înființării unei bănci, cu precădere a uneia ipotecare, era deja acceptată de o mare parte a opiniei publice, nu numai de către români.

George Barițiu a continuat lupta publicistică pentru înființarea unei bănci și după instaurarea dualismului austro-ungar din anii 1865-1867.

El explica în publicistica sa că Transilvania, ca țară agrară simțea lipsa, în primul rând, al unui credit agrar.

Dualismul austro-ungar a înrăutățit situația economică a Transilvaniei; ungurii s-au dovedit mai slabi gospodari și mai lacomi, ei sporind impozitele și taxele. Proiectul unei bănci rurale conceput de austrieci prin anii 1863-1865, după instaurarea dualismului, în 1867, a fost anulat de către unguri.

S-a dovedit și în cazul Transilvaniei, că acolo unde nu exista un credit dezvoltat și o rețea de bănci bine organizată, *înflorea cămătăria* de tip precapitalist. În locul unei bănci rurale, care să promoveze un credit ieftin, dualismul, arăta Barițiu, i-a „fericit ” pe transilvăneni cu niște cămătari veniți de aiurea „mai întâi cu cărucioare trase de către două mârțoage, căruța încărcată cu câteva bulendre și cu câte ½ duzină de copii flămânzi, mai apoi pe calea ferată, în vagoane de a patra clasă, pentru ca după zece ani, să se întoarcă mai mulți dintre ei răsturnați în fotoliile vagoanelor de clasa a I-a ”.

---

[332] *Idem*, XXXVI, nr. 30, 1863.
[333] Vezi: Eugen Brote, *Chestiunea română din Transilvania și Ungaria*, București, 1895.
[334] Teodor V. Păcățian, *Cartea de aur*, vol. IV, 1906, p. 7.

Banca ipotecară ungurească, înființată la începutul anilor '70 ai secolului al XIX-lea acorda împrumuturi, relata Bariţiu, numai marilor proprietari. Aceştia, după ce luau împrumuturile de la bancă, le distribuiau ţăranilor cu camete de 50%-100%.

Publicistul român, atrăgea atenţia cercurilor conducătoare de la Budapesta că, lipsa creditului este una din cauzele importante ale faptului că ţăranii suferă mai mult decât alte categorii de locuitori. Săteanul, spunea el, este temelia statului, plăteşte mai mult de jumătate din toate dările pe care le încasează guvernul de la populaţie.

Dezinteresul cercurilor dominante de la Budapesta trebuia înlocuit prin iniţiative proprii. Românii erau îndemnaţi de marele luptător să-şi creeze creditul lor propriu. Pentru a-i determina să facă aceasta, a publicat în presa înființată de el despre numeroase cazuri de ruinare a micilor producători agricoli, pricinuite de camăta care mai persista în Austro-Ungaria chiar şi în ultima treime a veacului al XIX-lea. Ţăranii, făcând investiţii slab aducătoare de beneficii, supuse adeseori hazardului naturii, de multe ori nu puteau restitui în totalitate şi la termen sumele împrumutate, fiind obligaţi, adeseori, să-şi vândă şi puţinul lor avut. Alteori neputând să plătească decât dobânzile, ani în şir rămâneau datori, uneori fără speranţă de salvare.

În aceste condiţii, spunea învăţatul român, creditul *ieftin* constituie o condiţie vitală, în vederea prosperării agriculturii transilvănene. Atrăgea atenţia că agricultura românilor transilvăneni nu mai poate prospera fără ajutorul instituţiilor de credit, că românii nu vor fi în stare să achiziţioneze pământ fără a găsi bani suficienţi pentru împrumuturi cu dobânzi reduse. Comerţul fără credit, atrăgea el atenţia, se naşte mort. Se poate spune deci, că Bariţiu a fost foarte preocupat de problemele creditului, pe care le-a cunoscut, a fost pătruns de importanţa lui, i-a îndemnat pe români să organizeze instituţii financiar-bancare. George Bariţiu nu a făcut paşi concreţi de întemeiere sau de participare la înfiinţarea vreunei unităţi bancare. E drept, întocmind unele memorii către împărăţie sau către alte instituţii de stat ori semnând memorii întocmite de alţii, el era de acord cu cerinţa românilor de a li se îngădui să întemeieze o bancă pentru toţi transilvănenii sau numai pentru români.

Întemeierea unui institut bancar era o acţiune mult mai complexă, chiar şi decât întemeierea unei industrii a activităţii materiale. Acţiunea cerea timp, aprobările din partea organelor de stat se obţineau greu, mai ales pentru români. Marii comercianţi românii, care se mai ocupau încă cu comerţul de

bani (zărăfia) nu mai făceau față noului val al circulației generale a fluxurilor de mărfuri ai unei noi piețe capitaliste. Zarafii și zărăfia erau o formă de circulație specifică comerțului precapitalist.

Apariția și maturizarea economiei de tip capitalist și în Transilvania, i-a atras și pe români în circuitul financiar-bancar specific acestui stadiu al producției generalizate de mărfuri. Dar pentru români această trecere s-a făcut mai greu și cu mare întârziere. O parte din români au colaborat cu băncile naționalităților conlocuitoare, altă parte s-a folosit în continuare de serviciile zarafilor, a căror activitate s-a mai menținut o anumită perioadă până când au apărut și băncile românești.

Cert este că, tot mai mulți reprezentanți ai românilor, simt necesitatea întemeierii unor unități bancar-financiare pentru români. Publicistica națională va fi folosită tot mai mult și în acest scop. Apar tot mai mulți publiciști și publicații românești, care susțin ideea întemeierii creditului bancar românesc în Transilvania. Publicistica lor se va alătura celei a lui Barițiu, iar acesta o va sprijini și va colabora cu ei nu numai în ziaristică, ci și la întemeierea, dezvoltarea și întărirea unui sistem bancar național-românesc în Transilvania.

Cei mai apropiați colaboratori ai lui Barițiu, care au susținut și dezvoltat ideea creditului și a sistemului bancar au fost: Visarion Roman (1833-1885); Ion Roman (1833-1885) și Partenie Cosma (1837-1923).

Legături deosebite de colaborare pe toate planurile, le-a avut însă George Barițiu, cu V. Roman, cel care poate fi considerat al doilea publicist român transilvănean postpașoptist, preocupat intens de întemeierea și dezvoltarea creditului la românii de peste munți.

Visarion Roman a fost un mare luptător politic, atașat statornic idealurilor pașoptiste, un bun organizator politic și inițiator de mișcare economică în rândurile românilor, adept și pionier al pedagogiei sociale, organizator priceput și colaborator al lui Barițiu în desfășurarea Conferinței Naționale de la Mercurea din 1869, în urma căreia a luat ființă Partidul Național Român, adept și militant al mișcării memorandiste, dar și ziarist de înaltă clasă, luptător pentru unitatea națională a tuturor românilor.

Intelectual cu preocupări de economie, devenit învățător în Rășinari și redactor la *„Telegraful Român”,* apoi inspector la Banca de asigurări „Transilvania”, Visarion Roman este și întemeietorul – în 1868 - a primei cooperative românești din Transilvania, „Societatea de păstrare și împrumuturi

din Rășinari" și inițiatorul primei bănci românești din Transilvania, Institutul de credit și economii „Albina", care a început să funcționeze în 1872.

Luând contact cu realitățile timpului încă de tânăr ca redactor și învățător, apoi ca inspector de bancă, Visarion Roman și-a dat seama că revoluția de la 1848, deși a avut ca urmare, mai ales prin reformele ulterioare, dezrobirea țărănimii de feudali, totuși nu a îmbunătățit esențial viața și condițiile de trai ale acesteia.

Economia de piață, schimbul de tip capitalist sau piața capitalistă, pătrundeau tot mai mult și în Transilvania. Spiritului pătrunzător al lui Visarion Roman nu putea să-i scape faptul, că lipsa unui credit organizat îi împingea pe țărani să apeleze tot mai mult la împrumuturile cămătărești. Luând cunoștință de consecința negativă a acestui proces, care ducea deja la ruinarea unor gospodării țărănești, tânărul redactor le-a recomandat țăranilor să se asocieze, să se organizeze în cooperative de credit.

Desigur, înainte de a trece la înfăptuirea concretă a unor cooperative țărănești de credit, ca redactor, Visarion Roman a înfăptuit o anumită activitate publicistică în „Telegraful Român" în care a încercat să explice ce sunt asociațiile cooperative, *menirea* și efectul lor asupra stării materiale a țărănimii.

Încă în anul 1857, el scria în *„Telegraful Român"* că: „Noi, din parte-ne voim aici să îndeplinim o datorie sfântă, țiitoare de misiunea jurnalului nostru, dacă în cele următoare vom cerca în chip priceput a da oamenilor noștri o descriere a acelor reuniuni binefăcătoare, căci cu înlesniri ar putea fi introduse pe tot satul și a arăta pe cât ne permite a ne întinde coloanele ziarului nostru - folosul cel neprețuit al acelora, adică a dovedi că în împreunarea puterilor zace secretul tăriei"[335].

Visarion Roman a trecut însă de la idee la faptă întemeind „*Societatea de păstrare și împrumut din Rășinari"*, care și-a început activitatea în 1868, sub forma unei cooperative de credit Schulze-Delitzsch așezată pe baze comerciale.

Ca învățător în Rășinari, cu locuitori ce aveau ca ocupație principală oieritul și nu agricultura vegetală, Visarion Roman considera că era necesară o cooperativă, care să acorde credite în numerar, pe termene scurte, în primul rând negustorilor și meseriașilor. Acest lucru era determinat de faptul că „la 5.569 locuitori, în anul 1870, populația comunei dispunea doar de aproximativ 940 ha (3.38%), în timp ce partea cea mai mare a pământului era ocupată de

[335] Telegraful Roman, V, nr. 99/1857.

păduri (64,65%), iar restul era acoperit de fânațe și pășuni”[336]. În această situație, V. Roman a înțeles că nu se putea opera cu credite pe termen lung, deci nu putea acorda credite agricultorilor, ci doar celor care aveau nevoie de numerar pe termen scurt, adică negustorilor și meseriașilor locali.

Societatea de păstrare și împrumut din Rășinari, își fixa ca scop să răspândească în comună spiritul de asociere, să contribuie la îmbunătățirea stării materiale a locuitorilor comunei, care, ca urmare a lipsei terenurilor agricole, se ocupau cu meseriile, industria și comerțul.

În comuna Rășinari existau locuitori care dispuneau de capitaluri fără să aibă posibilitatea de a le fructifica, în timp ce alții nu aveau capitaluri, voiau să se ocupe de altceva, dar aveau nevoie de credite. Apelau adeseori la cămătari, la zarafi în general, dar aceștia acordau credite foarte scumpe. În această situație, V. Roman a înțeles că este necesară înființarea unei cooperative de credit așezate pe principiile sistemului cooperatist Schulze-Delitzsch.

Statutul noii cooperative consemna că membrii ei se reunesc într-o societate spre a-și procura prin creditul lor comun mijloacele bănești necesare: „la întreprinderile economice și de speculă și de altă parte de a da ocazia locuitorilor cu bani disponibili să aibă unde-i aloca și păstra pe timp mai scurt sau mai lung după împrejurările și voia lor”[337] .

Statutul prevedea modul de procurare ale fondurilor de rulment, îndatoririle și obligațiile membrilor, condițiile de a deveni membru al acesteia etc. Durata maximă a împrumutului era de 6 luni. La împrumut se plătea o dobândă de 6%, se prevedea din cine era compusă conducerea etc.

Societatea a început să funcționeze oficial de la 1 aprilie 1868, iar bilanțul încheiat la sfârșitul acelui an, dovedește că ea a fost așezată pe baze solide și că înființarea ei răspundea unor necesități acute ale populației.

În anul 1868 au fost acordate 27 de împrumuturi în valoare de 6.300 florini și 100 galbeni, care au adus o dobândă de 136 florini și 50x3 galbeni și 1/2 sfanți 10x.

Fondul de rezervă se ridică la suma de 75 fl 65x, din care scăzându-se cheltuielile curente de 46 fl 75x, mai rămâneau 28 fl 90x[338]. Era considerat un început promițător.

---

[336] Vezi: Victor Păcală, *„Monografia comunei Rășinari”,* Sibiu, 1915, pp. 92, 273.
[337] Vezi: *„Statutele Societății de păstrare și împrumut din Rășinari”*, Sibiu, 1868.
[338] Vezi: Bujor Surdu, *„Societatea de păstrare și de împrumut din Rășinari”* în Acta Musei Napocensis, 1966, p. 322.

Dar să notăm bine anul 1868. Inițiatorul și sufletul „afacerii", care era Visarion Roman, a părăsit Rășinarii, intrând în slujba băncii de asigurare „Transilvania". Nemaiavând cine să se ocupe de „Societatea de păstrare …" ea începe să funcționeze din ce în ce mai slab, până în anul 1881, când se desființează.

În perioada organizării societății din Rășinari, V. Roman nu mai avea nici un angajament, nicio slujbă din care să susțină familia. Societatea întemeiată nu putea să-i asigure existența proprie și a familiei. Ba mai mult, tot în perioada organizării cooperativei din Rășinari, V. Roman urmărea cu perseverență ideea fondării unei mari întreprinderi financiare de credit pentru toți românii transilvăneni, proiect făcut cunoscut inițial fruntașilor ardeleni George Barițiu și Ion Roman.

Înființarea acestei societăți care trebuia să fie constituită din două secțiuni – secțiunea organizatorică, destinată să acorde credite agricultorilor în condiții avantajoase, iar cealaltă, comercială, care urma să acorde credite comercianților și industriașilor români - a rămas însă în stadiul de proiect. Aceasta deoarece autorul ei, Visarion Roman, a început să realizeze un alt proiect, dar pe care îl va face cunoscut ceva mai târziu.

Deocamdată, el își căuta o slujbă pentru care s-a adresat lui Barițiu, mentorului și colaboratorului său din activitatea politică și aceea din cadrul Asociațiunii, mișcări în care s-a angajat și el cu toată perseverența încă din primii ani ai deceniului 1860.

Anul 1867, este anul în care începe o intensă corespondență între cei doi fruntași români ai mișcării naționale din care poate fi urmărit traseul înființării sistemului bancar românesc, greutățile întâmpinate de crearea și dezvoltarea acestuia, piedicile pe care le puneau organele de stat: șicane, întârzieri de aprobări în cazul înființării unor bănci, discriminări naționale, răutățile presei șoviniste etc. la care se adăugau și cele legate de slaba acumulare a capitalurilor în mâinile românilor, ca urmare a insuficientei dezvoltări a unei burghezii industriale și comerciale naționale, marile întreprinderi economice fiind deținute de capitalul austriac, urmat de cel ungar. Dar despre aceasta mai târziu.

Mai întâi, să urmărim apropierea dintre Visarion Roman și George Barițiu pe planul legăturilor personale și activității publicistice, susținute de o intensă corespondență în care cei doi colaboratori își comunicau gândurile și ideile cu privire la înființarea primei bănci românești, în jurul căreia au gravitat

toate băncile românești înființate până la Unirea cea Mare de la 1 decembrie 1918.

Într-o scrisoare datată: Răşinari, 24 aprilie 1867, Visarion Roman îi comunica lui George Bariţiu că în nr. 21 al *„Telegrafului Roman”* a.c.[339], a fost publicat un concurs pentru ocuparea postului de al treilea paroh la Biserica Sfântul Nicolae din Braşov, la care, fiind pregătit pentru această treaptă „a competit” şi el.

Deşi se hotărâse să se lase cu totul de preoţie, prietenii, îi comunică el lui Bariţiu, l-au „ademenit” să mai facă o încercare - poate ultima „în această privinţă”. În Răşinari, considera el, nu prea are ce face. Ar veni la Braşov unde are un câmp mai larg de activitate. În realitate, am văzut mai sus, a avut ce face şi a făcut: „Societatea de păstrare şi de împrumut pe baze cooperatiste”.

Ştie că la concurs va întâmpina unele greutăţi. Tocmai de aceea apelează la Bariţiu, pe care-l roagă „să-i vină în ajutor pentru pasul ce l-a făcut”. Îl considera pe Bariţiu un om influent atât în mişcarea naţională generală, cât şi pe plan local, la Braşov. Spera că prin intervenţia sa va reuşi să ocupe postul. În acelaşi timp se considera pregătit şi deci apt pentru funcţia la care concura. Ştia însă V. Roman că nu era bine văzut de unele cercuri ale clerului român ortodox. „Piedici – scria el – voi afla, mai cu seamă în Sibiu, însă numai de acelea care prin stăruinţă bărbătească se pot învinge. Pentru că sunt şi eu român şi am ideile mele politice, încă nu-s de ucis cu pietri”[340]. Se pare că piedicile nu au putut fi depăşite, după cum reiese din schimbul de scrisori dintre cei doi colaboratori.

În răspunsul său din 6 mai nou, 1867, Bariţiu îi dă de înţeles lui V. Roman că pune prea mult accent pe influenţa sa. Dar petiţiunea lui Roman nici nu era înregistrată. Fără înregistrarea ei nici nu se putea purta nicio discuţie cu privire la post. Îi dă de înţeles că din câte şi-a dat seama „streinii”, adică din alte centre nu vor avea succes. Cât priveşte omul căruia i-a trimis Roman petiţiunea se cunoştea foarte bine cu Bariţiu. Numai că, scrie cărturarul nostru, „lipseşte orice intimitate între mine şi dumnealui. Deci mă tem că de-l voi întreba, mai mult îţi voi strica, iar temeiul acestei temeri ţi l-aş putea împărtăşi numai prin grai. D-ta l-ai putea întreba prin telegram”[341]. I-a descris situaţia exactă, dar nu pentru a-l descuraja. Îl îndemnă însă să persevereze, iar din partea sa, Bariţiu îi

[339] Este vorba de „Telegraful Român”, nr. 21 din 12/24 I 1867, p. 5.
[340] *G.B.C., IX*, p. 184.
[341] *G.B.C.,* VII, p. 179.

promite că-l va ajuta oricând, „cu toată plăcerea", ceea ce a și făcut, iar colaborarea dintre ei a devenit tot mai strânsă și bazată pe sentimente curate și durabile, de respect reciproc.

În scrisoarea expediată din Răşinari la București, lui George Barițiu, în 17 august 1867, Visarion Roman îi comunică faptul că și el se aștepta să nu fie acceptat pentru postul de preot de la Brașov. A mai făcut și o altă încercare „în stațiunea de protopop, în tractul Zarandului, bazat pe susținerea mirenilor de acolo și pe sprijinul lui Iosif Hadoș (deputatul românilor din Zarand în dieta Ungariei în acea perioadă, n.ns. T.I.) cu care se cunoștea bine, de mult timp." Dar cum concursul avea loc sub directa supraveghere a lui Șaguna, cu care nici V. Roman, ca și Barițiu, nu se afla în relații cordiale, se aștepta, era chiar sigur, că nu va avea câștig de cauză nici acolo. Va fi nevoit ca și în continuare să lucreze pe cont propriu fără a avea undeva un post asigurat, permanent.

Întrucât George Barițiu se găsea în acea perioadă la București pentru a participa la lucrările de înființare a Societății Academice Române, viitoarea Academie Română, Visarion Roman îi solicită sprijinul pentru a obține un post în cadrul administrației acesteia ca funcționar de cancelarie sau în oricare alt domeniu.

În acea perioadă nu avea nici un angajament. Ca bun român, ca luptător pentru cauza română, pentru care lupta și suferea nu merita - considera el – soarta pe care i-o impuneau mai marii bisericii de a-l lăsa fără slujbă. „Domnia ta, mult onorate domnule, știi trecutul meu, știi simțămintele ce nutresc și principiile pentru care, după mărginitele-mi puteri, împreună am luptat și lupt și pentru care împreună am suferit și sufăr; mai află încă, că astăzi sunt pe deplin disponibil, n-am nicio funcțiune și viețuiesc cu totul retras în viața privată, deoarece inamicul comun (Andrei Șaguna care nu-i agrea atunci pe cei doi fruntași ai mișcării naționale românești – n.ns. T.I.), îmi ține calea de toate părțile, cum bine vedeți"[342]. Este adevărat că i s-a propus un post de redactor la „Albina", publicație românească ce apărea atunci la Viena, să meargă să lucreze acolo. Dar el ar merge mai bucuros să lucreze la București.

Tot în aceeași scrisoare îi sugerează lui Barițiu să vorbească cu C. A. Rosetti, proprietarul ziarului *„Românul",* ce apărea la București încă din 1857, să deschidă rubrică specială pentru cauza românilor ardeleni, prin care să se lupte cu ziarele austriece, germane și maghiare, care denaturau adevărurile

[342] G.B.C., IX, p.185.

despre românii ardeleni și Transilvania în general. S-ar demasca, scria V. Roman, atât „mișei… care întreţin necurmat corespondenţe mincinoase şi tendenţioase cu organele străine de aici; atunci atari prăpădiți ar trebui oricum să se sfiască şi să aibă mai mult respect de opţiunea publicului de acolo, dar şi ziaristica străină de aici, văzându-se angajată într-o luptă unde are de-a face cu armele adevărului, s-ar vedea şi ea silită a muia coarnele”[343].

Știind bine și limba germană și pe cea ungurească, V. Roman consideră că s-ar putea angaja pentru această treabă în serviciul „Românului” lui C.A. Rosetti.

De data aceasta, Visarion Roman, a avut mai mult noroc cu privire la ceea ce-i solicita lui George Barițiu. Dar, întrucât lucrurile nu erau încă bine așezate la Academie, ea fiind încă în organizare, Barițiu nu i-a putut îndeplini prietenului său toate cerințele.

Deocamdată nu-l poate ajuta cu angajare pe un post de funcționar, deoarece, fondurile de care dispune Societatea Academică sunt reduse, neputând angaja decât un strict necesar și acela cu anumite restricții. „Sper însă, îi scrie Barițiu, că în anul viitor acele împrejurări se vor schimba spre bine”[344] Dar pentru a-i ajuta demersurile, Barițiu îi sugerează că în cele 8 luni care au mai rămas până la viitoarea sesiune anuală a Societății Academice Române, să culeagă material la Dicționarul limbii române, în sensul programei publicată în *Gazeta Transilvaniei*[345]. El crede că Roman poate face și mai mult. Poate culege și proverbia, frazeologiza, idiotismi românești ș.a. Dacă Visarion Roman îi va trimite lui Barițiu 5-6 coale scrise, pe care el le va prezenta la Societate, cu aceasta s-ar face și el cunoscut nu numai la membrii societății ci și la toți literații din România. Aceasta i-ar deschide calea mai ușor către Academie.

Barițiu îl încurajează pe Visarion Roman scriindu-i că în Principate tineretul se afirmă ușor, atât în literatură cât și în politică. Nu există prejudecăți cauzate de diferențele de vârstă. Mulți oameni ca: Odobescu, Gârleanu, Alexandru Ureche ș.a. ocupau posturi înalte nu numai în literatură, ci și în politică (miniștri, directori, secretari generali, directori de departamente în ministere etc.).

Barițiu nu și-a putut îndeplini promisiunea de a-i face rost de un post de funcționar la Academie. Demersurile lui Roman către Barițiu nu au fost însă

[343] *Ibidem*, p. 186.
[344] *G.B.C.,*VIII, p. 181.
[345] Vezi : Gazeta Transilvaniei XXX, 1867 nr. 5, p. 297.

zadarnice. La îndemnurile lui Bariţiu a devenit colaborator la Dicţionarul limbii române şi membru al Academiei Române. Cât priveşte colaborarea la „Românul", răspunsul îl va primi numai după ce Bariţiu va avea prilejul să discute personal cu Visarion Roman, pentru a-i da anumite explicaţii cu privire la anumite caracteristici ale ziarului respectiv.

Peste două luni, Bariţiu primeşte răspunsul pozitiv. Visarion Roman este angajat la „Românul" din 1/13 decembrie 1868 cu 10 galbeni pe lună. În scrisoarea din 9 decembrie 1868, expediată din Braşov, după ce îi comunică lui V. Roman că este angajat, îl sfătuieşte să ia legătura cu C.A. Rosetti, pentru a i se explica în ce condiţii este angajat, care îi sunt obligaţiile şi cum să procedeze în calitate de corespondent secret al „Românului".

„După mine, îi comunică Bariţiu lui V. Roman, d-ta ţi-ai putea alege două rubrice principale, Ungaria şi Transilvania. Mai departe totul rămâne în tactul şi prudenţa dumitale, iară candela, « rugul cel nears » să ne fie adevărul, de aceea, cum am zis, e bine să se citeze foile şi persoanele numite în foile inamice. Te-aş vătăma dacă ţi-aş mai reflecta că la corespondenţe n-ai să te subscrii niciodată, şi nici să le datezi la aiurea, decât din anumitele ţări. Publicul nu are trebuinţă de localităţile unde petrec corespondenţii, ci de informaţiuni adevărate"[346]. Îi recomandă să-şi procure câteva ziare în germană şi maghiară din care să se informeze şi să găsească o cale sigură prin care să ajungă la timp şi în bune condiţii corespondenţele la redacţia „Românului". Schimbările politice, de guverne, miniştri etc. să nu-l alerteze. Acestea nu aveau legătură cu corespondenţele de peste graniţă ale „Românului".

În răspunsul său datat: Sibiu, 12 decembrie 1868, mulţumindu-i cărturarului român, Visarion Roman, este de acord cu condiţiile fixate de C.A. Rosetti; dar are să-i comunice lui Bariţiu ceva ce-i schimbase oarecum statutul lui Visarion Roman. Se angajase încă din toamna anului 1868 ca inspector achizitor în serviciul societăţii de asigurare româno-săseşti „Transilvania" din Sibiu, în serviciul căreia a rămas până în anul 1870.

Perioada cât a lucrat la „Transilvania" i-a schimbat viaţa determinându-l să lupte cu toate puterile fiinţei sale pentru întemeierea şi la români a unui sistem financiar-bancar naţional ca mijloc de menţinere a independenţei şi libertăţii naţionale în raporturile cu celelalte naţionalităţi din Transilvania, care-şi creaseră deja propriul lor sistem în acest domeniu.

[346] *G.B.C.,* VII, p. 178.

Deși va fi foarte ocupat la „Transilvania" totuși își va îndeplini obligațiile redacționale fixate de patronul „Românului". Îndreptarul pe care i l-a fixat Barițiu va fi, promite V. Roman, și el respectat. Poșta va fi ocolită de către corespondentul ardelean. Unele corespondențe vor fi trimise prin intermediul lui Barițiu. Tot prin el va primi și salariul.

Începând cu ultimele corespondențe dintre Visarion Roman și G. Barițiu din anul 1868 și începutul anului 1869 în conținutul lor va intra o nouă tematică, o nouă problematică ce preocupa deja și opinia publică românească de la mijlocul secolului al XIX-lea: tematica economică cu deosebire cea financiar-bancară. Era și timpul. Condițiile pentru ca elita burgheziei românești, să abordeze dintr-un nou punct de vedere realist întreaga viață socială, punând accentul pe dezvoltarea accentuată, multisectorială a economiei erau deja mature. Românii ardeleni aveau nevoie și ei de bani, de finanțe, de industrie (agricultură rațională, comerț dezvoltat etc.). De unde să înceapă? De la bani au răspuns cei mai îndrăzneți de data aceasta, să facă și românii bani! E drept, inițial, răspunsul a fost timid, pașii mici, dar cu timpul românii au reușit și ei ceea ce cu o generație mai înainte multora le era și teamă să viseze.

Unul dintre cei mai îndrăzneți s-a dovedit a fi Visarion Roman. Angajat în calitate de inspector și cu sarcini de serviciu, de a face muncă de teren, economistul român, un bun observator al realității social-economice, preocupat de viitorul poporului român și-a dat seama că întemeierea unei rețele de credit devenise vitală pentru românii transilvăneni.

Libertatea de mișcare pe care i-o oferea postul de la *Transilvania* i-a permis lui V. Roman să întrețină discuții pe teme bancare, de asigurări, să argumenteze celor cu care încheia asigurări sau le vindea acțiuni, avantajele instituțiilor financiare etc. Dar nu numai atât. Visarion Roman fiind unul din cei mai implicați fruntași naționali ai mișcării politice a românilor transilvăneni la acea vreme a perioadei anilor 1860-1870, folosea această libertate de mișcare pentru a se întâlni cu alți fruntași politici din multe localități sau de a merge acolo unde era necesar, fără a da de bănuit organelor de supraveghere secretă ale imperiului, devenit deja dualist. Aceste noi posibilități de mișcare nu au rămas neexploatate de inspectorul de bancă, V. Roman. Într-o scrisoare din 19 dec. 1868, el îi scria lui Barițiu, că i-a trimis „și al treilea articol pentru foaia de ei ştiută". (Românul lui C.A. Rosetti - n.ns. T.I.). Totodată îi comunică faptul că direcțiunea vrea să-l trimită vreo 2-3 săptămâni la Brașov. Tocmai bine. Vor avea ocazia să se întâlnească pentru a discuta mai multe amănunte cu privire la

colaborarea la „Românul", dar și alte probleme[347]; despre al căror prim rezultat, el scria într-o scrisoare datată 20 I 1869 următoarele: „Intâiul rezultat l-ați putut vedea din declarațiile făcute în adunarea scăunală din Sibiu în săptămâna trecută, din telegramele tuturor foilor din Viena și Pesta, din descrierile ce au să iasă în foile românești și din o mulțime de scrisori private, care s-au expediat de aici în toate părțile. Șaguna, necăjit rău pentru aceasta, instrumentele rău mustrate, căci n-au băgat de seamă"[348]. Adunarea scăunală a avut loc la Sibiu din 9 ianuarie 1869. În dezbaterile pentru aplicarea politicii „pasiviste" sau „activiste" primii au ieșit învingători, ceea ce l-a înfuriat foarte tare pe mitropolitul Andrei Șaguna, conducătorul aripii „activiste". Libertatea de mișcare i-a fost favorabilă lui V. Roman și în perioada premergătoare Conferinței Naționale a ardelenilor din martie 1869, când a avut posibilitatea să se deplaseze la Mercurea, locul de desfășurare al acesteia, atât timp cât a avut nevoie să lucreze pentru ea.

În peregrinările sale pentru „Transilvania", V. Roman a avut posibilitatea să cântărească bine șansele pe care le aveau românii de a li se asigura progresele sociale, culturale și economice în cazul înființării unei bănci „curat românești". În paginile anterioare am văzut că o serie de probleme ca și Conferința de la Mercurea au fost realizate și organizate în deplasare în interesul aceleiași societăți.

Este uimitoare activitatea multiplă, variată, care o desfășura Visarion Roman pentru a-și asigura surse de existență. Tocmai în acest scop se angajase și într-o slujbă care totuși nu-i asigura un câștig prea mare. Era implicat în activitatea culturală în cadrul *Asociațiunii*, a fost alături de Iacob Bologa și Ilie Măcelariu, persoana de bază care a organizat conferința de constituire a Partidului Național Român din Transilvania din martie 1869, în aceeași perioadă a înființat prima cooperativă de credit în anul 1868 în Rășinari și mai devenise de curând și corespondent secret al „Românului" lui C.A. Rosetti din București.

Pe linie profesională avea obligația de a atrage cât mai mulți acționari pentru banca „Transilvania" și a încheia contracte de asigurare. Avea însă un mare regret: că „Transilvania", bancă româno-săsească nu devenise încă un „institut curat românesc". Activitatea practică i-a dat prilejul să reflecte profund

[347] *G.B.C.,*IX, pp. 188-189.
[348] *Ibidem*, p. 189.

asupra nivelului stării materiale și a situației economice a poporului român. I-a creat posibilitatea să vadă că: „lipsa de întreprinderi pe terenul material o simt oamenii noștri în tot locul”[349], dar și să reflecteze și asupra modului cum poate fi remediată această situație. Este deja convins, că începutul trebuie făcut cu o instituție financiar-bancară, care să le asigure și românilor așa cum le asigurase și altor naționalități, să mobilizeze sume mari de bani în vederea dezvoltării generale a economiei. Este atât de convins și hotărât să contribuie la îmbunătățirea stării economice a românilor încât s-a decis de unul singur să se ocupe „cu compunerea unor statute pentru un «institut de bani curat românesc»”[350]. Este știrea pe care o transmite într-o scrisoare datată Arad, 5 iulie 1869 lui George Barițiu. Timpul pe care-l va petrece cu ocazia unei călătorii la Pesta în alte scopuri, îl va folosi și pentru informații în domeniul bancar. Considera că românii vor trebui să înceapă cu „un *Sparkasse* mare, românesc”. Alte considerații nu mai face de această dată. În schimb îl informează pe colaboratorul și mentorul său printr-o scrisoare chiar din Brașov, localitatea de reședință a lui Barițiu, acesta negăsindu-se la domiciliu în timpul unei delegații a lui V. Roman, care lucrase acolo timp de mai multe zile în cadrul obligațiilor de serviciu pentru Banca „Transilvania”. În zilele cât a durat delegația pusese în funcțiune și cea de-a doua ramură de activitate a băncii, cea care se ocupa cu asigurări de viață. Îi dă de înțeles, că înființarea celei de-a doua ramuri ale activității a instituției respective, era un semn că aceasta progresa, treburile mergeau bine.

Regretă că deși a stat în plus trei zile la Brașov peste durata delegației, totuși, nu a avut măcar șansa de a se întâlni cu Barițiu. Avea de lămurit probleme foarte importante, legate de preocupările sale de a înființa o bancă „curat românească”, care nu puteau fi lămurite decât „prin viu grai”.

Îi face cunoscut că în consiliul băncii „Transilvania” a mai intrat încă un român, colonelul Ursu, dând de înțeles că poziția românilor se întărea în cadrul aparatului de conducere al băncii. Totuși, V. Roman nu avea încredere în loialitatea sașilor. Prevedea că în cazul în care Banca „Transilvania” se va consolida, sașii îi vor da afară pe români și vor folosi banii adunați de la ei în folosul dezvoltării economiei lor. El scria în acest sens că: „perfidia săsească îmi insuflă încă multă temere și îngrijire despre banii românilor. Cugetăm că voi

[349] *Ibidem,* p. 208.
[350] *Ibidem.*

putea să vorbesc mai de-aproape cu dumneavoastră și despre acest institut pentru că, când aș ști că voi fi numai instrument pentru adunarea banilor pe seama sașilor și că scopul nostru nu se va putea ajunge, atunci în momentul acela m-aș retrage, cu atât mai voios că astăzi mi s-au deschis ochii mult și văd c-am putea să facem atari institute și românești. Alt motiv mai e pentru mine și acela că prin absentarea continuă de acasă pătimește educațiunea copiilor mei foarte mult"[351]. Gândurile și temerile sale comunicate lui Bariţiu în scrisorile din Arad și din Brașov, cu privire la statute și atitudinea sașilor față de români vor fi comunicate cu timpul de V. Roman și altui grup restrâns de prieteni români în care avea încredere.

O parte dintre românii care lucrau la *Banca Transilvania* s-au înțeles să acționeze în așa fel încât să obțină controlul asupra ei. Pentru aceasta trebuia însă înlăturat directorul Adolf Worell și să românizeze banca. În cazul că nu va reuși acțiunea aceasta, ei să se retragă și să pună bazele unei bănci cu capital exclusiv românesc sau „pur românesc" cum se exprima adesea V. Roman.

Adolf Worell, era apreciat de români ca fiind un aventurier financiar, a fost funcționar la Banca Transilvania de unde a fost dat afară de sași, nu de români. Cunoscând intențiile lui V. Roman cu privire la Worell, Bariţiu îl sfătuia să nu ia parte activă contra aceluia, deoarece putea să aibă rezultat opus celui dorit de români. Băgați bine de seamă, îi scria Bariţiu lui V. Roman, „că Worell dacă are inamici în această piață, dar are și amici, că unora și până acum li se pare că la acel institut sunt *prea mulți români*. Așa ceva nu putea merge în fugă"[352]. Deci așa cum voiau românii să facă un institut de credit „pur românesc", tot așa voiau și sașii. Aici nu era vorba de ură națională sau șovinism. Era vorba de interese economice, materiale ale unei întregi națiuni. Sașii aveau o situație economică mai bună, legături economice și susținere financiară din partea conaționalilor lor din Germania. Acest ajutor s-a resimțit în istoria economică a sașilor din secolul al XIX-lea atât pe plan financiar cât și pe planul organizării industriei mari, de fabrică și în agricultură.

Sfârșitul anului 1869 începutul anului 1870, marchează o etapă nouă în pregătirile lui V. Roman în vederea institutului de credit „curat românesc" cum îi plăcea lui să spună. Se mută de la Răşinari la Sibiu cu toată familia, iar în 11 februarie 1870 îi apare la București ultima colaborare cu „Românul". Cauzele

[351] *Ibidem*, p. 214.
[352] *G.B.C.*, VII, p. 198.

pentru care încetează colaborarea cu „Românul" sunt transmise lui Bariţiu printr-o scrisoare din 7 ianuarie 1870, în care îi scrie, printre altele, că :

a) este ocupat cu compunerea unor statute pentru înfiinţarea unui institut de credit pentru proprietarii mari şi mici în cuprinsul Transilvaniei şi Banatului, întreprindere care să fie „curat românească", dacă atare va fi aprobată de părintescul minister pestan;

b) că în acel timp şi trebile la „Transilvania" se vor reglementa pe baze mai bune şi mai sigure şi poate îmi va succede ca să fiu aplicat la serviciu intern, aici pe loc;

c) îmi voi face până atunci alte tocmeli"[353].

În această perioadă, V. Roman încă era optimist în lupta cu Worell. Credea că românii îl vor învinge. Îl asigura că după adunarea generală ce se va ţine în 30 ianuarie 1870 va auzi de faptul că românii au ieşit triumfători, că românii au influenţă în acea bancă.

Se stabilise că în adunarea generală din 30 ianuarie 1870 se va face propunerea pentru trecerea institutului şi în România. Ceea ce s-a şi hotărât, de fapt. S-a modificat atunci paragraful 10 al statutelor în sensul că societatea „Transilvania" este îndreptăţită să-şi extindă activitatea şi în ţările translaitane ale dualismului austro-ungar, dar şi pe teritoriul României[354].

Această prevedere de trecere a „Transilvaniei" cu o parte a activităţilor în România îi insuflă lui V. Roman o anumită îngrijorare cu privire la viitorul şi soarta României şi a românilor în general, dar şi ideea că transilvănenii să contribuie la crearea unui institut de asigurare general românesc peste Carpaţi, „care cu timpul să se extindă şi în Transilvania?"[355] Visarion Roman era unul dintre fruntaşii mişcării naţionale româneşti, care dorea foarte mult unitatea naţională a românilor, unirea tuturor ţărilor româneşti într-un singur stat naţional prosper din punct de vedere economic.

El, observând ofensiva de extindere a capitalurilor mari, puternice din ultima treime a secolului al XIX-lea, considera că românii trebuiau să ia măsuri de apărare a economiei lor pentru a împiedica transferarea avuţiei şi muncii lor naţionale, să ia calea străinătăţii, românii rămânând în continuare săraci. „Până când bărbaţii României nu-şi vor îndrepta atenţiunea şi asupra intereselor materiale ale ţării, vor comite păcatul de a fi pierdut din vedere factorul cel mai

[353] *G.B.C., IX*, p. 220.
[354] Cf. *Gazeta Transilvaniei*, XXXIII, nr. 10 din 16/4 II 1870.
[355] *G.B.C., IX*, p. 220.

potinte al prosperării, fără de care toate luptele politice vor fi în zadar. Mijlocul cel mai bun de a scăpa de cămătari și de inundațiunea germană (capitalul german - n.ns. T.I.) este de a ne mișca și pe terenul material și de a le face concurență în toate întreprinderile”[356].

Asigurările, explica viitorul bancar român, constituie calea pe care ies sute de mii de galbeni fără a se mai întoarce în țară pe altă cale. Numirea unui director în fruntea băncii „România” recent înființate accentua și mai mult această stare de scurgere a avuției naționale peste graniță. Iar în fruntea viitoarei societăți de navigație română pe Dunăre va fi tot un străin: A Dinelli, pe care-l întâlnise de curând în Banat „provocând pe străini să subscrie acțiuni la acea societate”[357].

Totuși chiar pe parcursul aceleași scrisori, pe la sfârșitul ei, Visarion Roman parcă nu mai este chiar așa de sigur pe victoria românilor în lupta cu sașii în interiorul băncii „Transilvania”. Admite și varianta pierderii, iar de banii investiți de români să se folosească numai sașii.

Poate ar fi mai bine ca românii transilvăneni, - lansează el altă variantă -, să contribuie la întemeierea unui mare institut general în București sub protecția statului, prin intermediul căruia să se asigure valorificarea capitalurilor românești prin dezvoltarea industriei, comerțului și agriculturii românești. Faptul că însuși Kogălniceanu era interesat într-o asemenea întreprindere, constituia, după părerea transilvăneanului nostru, o garanție sigură că ea va reuși și va aduce mari profituri.

„Eu, când ideea aceasta s-ar afla de bună, mă ofer - scrie V. Roman - a prezenta în timp de 6 săptămâni un proiect de statute pentru înființarea unui atare institut de siguranță și cred a nu trece marginea modestiei când, în caz că nu se află alt român, care să priceapă organizarea lui, mă declar gata și în stare a organiza și conduce asemenea așezământ, în convingerea că aș face un serviciu național și că mi-aș asigura existența”[358].

V. Roman era convins că o asemenea mare bancă de asigurare ar aduce mari foloase românilor.

Îl roagă pe G. Barițiu, ca în cazul în care consideră de bună ideea aceasta, s-o comunice și altora la București, să se folosească de marea sa

[356] *Ibidem.*
[357] *Ibidem.*
[358] *Ibidem*, p. 221.

influență pentru a contribui la realizarea ei. Ar fi dorit să discute personal cu Barițiu aceste probleme, timpul și multele preocupări nu i-au permis s-o facă.

Planul lui V. Roman cu privire la înființarea unei bănci de asigurare a românilor transilvăneni în București nu s-a realizat în timpul vieții lui.

Conducerea Transilvaniei îl trimite din nou în Banat, după cum reiese dintr-o scrisoare din Sibiu, al cărei sfârșit s-a pierdut, iar din alta expediată în 14 februarie 1870 din Lugoj îi scria prietenului său că: „Finind ieri proiectul de statute, de care v-am scris (al viitoarei bănci «Albina » - n.ns.T.I.) l-am spedat (expediat - n.ns. T.I.) astăzi lui B[ologa] la Sibiu, ca să-l citească 2-3 inși acolo, să mediteze asupră-i, atunci când mă voi întoarce să putem ține o conferință ca să vedem dacă, și ce se poate face: voi stărui din răsputeri – lucru de admirat și voință neclintită la acest excepțional român – ca să înființăm oricum un institut banal (bănesc, bancar, n.ns. T.I) românesc căci lipsa lui e prea simțită”[359].

Reîntors la Sibiu, după deplasarea în interes de serviciu din Banat, V. Roman îi scrie pe 28 II 1870 despre schimbările preconizate la banca „Transilvania” pentru 30 I 1869. Dar din tot ce se preconizase nu s-a realizat decât faptul că „Worell este ca delăturat de la banca «Transilvania », lucru care «i se urzea de mult prin oameni de influență »”. Românii îl presau pe președintele băncii, Milius, că dacă nu-l schimbă pe Worell, ei vor părăsi întreprinderea. Dar a fost ales membru în consiliul de administrație și director al băncii «Transilvania » avocatul Brukner. Lui Worell i s-au retras însă toate atribuțiile importante, nu mai avea putere în cadrul băncii. Românii – se pare – erau satisfăcuți numai pe jumătate. Voiau postul de director al băncii pentru ei. Chiar îl roagă pe Barițiu că până „nu se vor duce toate la îndeplinire să nu mai spună nimănui aceste știri”. Statutele băncii pe care le terminase le-a trimis, după cum i-a scris în 14 II 1870, lui Iacob Bologa, ca să le citească el și alți 2-3 prieteni. Era convins că ele au fost citite primind aprobarea tuturor și că se pot lua de treabă.

Dar, spre supărarea sa, Visarion Roman a avut și o surpriză neplăcută, după venirea sa din delegație, despre care îi va scrie în altă scrisoare lui Barițiu din 16 martie 1870 și anume: proiectul trimis lui Bologa pentru a fi citit de el și de alți 3-4 prieteni nici măcar nu fusese atins de cineva. Totuși V. Roman nu a dezarmat, a reușit să trezească interesul pentru acea întreprindere - unui număr suficient de colaboratori -, să alcătuiască un comitet format de Ion Hania, Urs

[359] *Ibidem*, p. 222.

de Marginea, Iacob Bologa, Paul Dunca, Ilie Măcelariu. La prima conferință a comitetului, proiectul de statut a fost primit cu căldură, iar ulterior, în mai multe ședințe a fost dezbătut articol cu articol, în ședințele ce se desfășurau zilnic. Paralel cu acele dezbateri, Visarion Roman urma un instructaj de două ore zilnic, pe care i-l făcea „capul filialei naționale din Sibiu, vienezul Widermann, promovat director general al băncii „Transilvania" în locul lui Worell. După instructajul lui Widermann capitol cu capitol urmau discuțiile cu membrii comitetului, hotărau cum trebuie rezolvate problemele statuare, noaptea Visarion Roman le stiliza și a doua zi capitolul era gata, după care urma altul la rând. Se lucra deci zi și noapte spre bucuria entuziastului de la Rășinari. Simt, însă – îi scria el lui Bariţiu - o mare bucurie, căci domnii amintiți sunt astăzi atât de animați pentru acel institut, încât nu i-ar mai putea nimeni să-i repășească de la el. Ajutând Dumnezeu să se aprobe statutele, vă pot încredința, că, de când vieţuim noi, asta va fi cea mai măreață, mai binefăcătoare și mai aplaudată întreprindere românească românilor din Austria"[360]. Era însă conștient că mai erau multe de făcut: traducerea în limba ungară, în germană, cerere de aprobare la minister care va trebui bine motivată. Faptul acesta era încă secret. Au stabilit numele de „Albina" „institut de credit pentru agronomi". Va fi un institut de credit asociat cu casa de economii, va înființa și reuniuni speciale de credit sub conducerea Direcțiunii, adică bancă de credit. Capitalul s-a fixat la suma de 300.000 fiorini divizat în 6.000 de acțiuni a 50 fiorini fiecare. Iar cercul activității: Transilvania și Ungaria. Când totul va fi gata, Visarion Roman îl anunță pe Bariţiu că-i va face o vizită sau îi va trimite numai statutul pentru al citi și el și să le spună părerea cu privire la calitatea lui.

Mai avea însă Visarion Roman și o cerere specială către Bariţiu. În limba română încă nu existau termeni financiari și bancari corespunzători. Trebuiau traduși din alte limbi. De aceea întâmpină greutăți enorme în alcătuirea statutelor, care urmau, în fond, în cazul respectiv, să introducă în circulație noi termeni pe care românii nu-i cunoșteau, uneori traducerea termenilor era aproape imposibilă, dacă nu chiar imposibilă.

Din conținutul scrisorii se degajă sentimentul, că Visarion Roman s-a adresat numai în ultima instanță lui Bariţiu. Știa că acesta era enorm de ocupat și era asaltat din toate părțile și în numeroase probleme pentru care i se cerea sfatul, soluții, intervenții pentru burse, pentru admiterea în unele școli etc. etc.

[360] *Ibidem*, p. 224.

„D-voastră, îi scria Visarion Roman lui Bariţiu, nu-mi veţi lua în nume de rău îndrăzneala dacă în interesul lucrului mă adresez în această privinţă către d-voastră, ca cel mai competent dintre oamenii noştri, şi vă rog aveţi bunătate a vă da părerea la numirile cuprinse în alăturata însemnare şi a mă onora zilele acestea cu un răspuns în această privinţă”[361].

Peste două săptămâni, în 30 martie, sufletistul şi perseverentul V. Roman, îi aducea la cunoştinţă lui Bariţiu, că proiectul a trecut prin dezbaterile comitetului, fiind primit cu foarte puţine modificări ; „el este deja proeictul comitetului şi nu mai mult al meu. Acum sunt ocupat cu traducerea lui în nemţie, după aceea va trebui să se traducă în ungară; afară de aceea eu şi cu Widermann suntem ocupaţi cu compunerea rugăminţii de aprobare către minister”[362].

Urma, conform hotărârii comitetului, ca Visarion Roman, să meargă la Blaj şi Braşov pentru a-i racola în mişcarea de întemeiere a băncii pe Timotei Cipariu şi Ioan George Ioan, cunoscut negustor braşovean şi, desigur, pentru a se întâlni cu Bariţiu, având astfel norocul a-i „comunica totul prin viu grai”. După ce se va întoarce la Sibiu, comitetul va mai ţine câteva şedinţe, după care „va subşterene operatul spre aprobare”. Visarion Roman recunoaşte în această scrisoare din 30 martie 1870, că apucându-se de înfiinţarea „Albina” s-a luat de o treabă pentru care nu era încă pregătit, a trebuit să înveţe „din mers”, să dobândească noi cunoştinţe pe care nu le avea. Iată cum exprimă el această situaţie: „Cu înfiinţarea «Albinei », apoi, eu cu puteri foarte mărginite m-apucai de un lucru mărişor, trebuie deci să citesc, să scriu şi să conversez întruna cu omul nostru de specialitate. Dacă ne vom ajunge scopul, va mai trebui, desigur să merg pe o lună, două la Pesta şi Viena, pentru a vedea întocmirile altor atari institute şi pentru a ne pune în legăturile neapărat de lipsă pentru singura înflorire a institutului nostru. Toate acestea, firește, dacă statutele vor fi aprobate, ce e încă foarte problematic”[363]. În aceste condiţii în care este foarte ocupat, îl roagă pe Bariţiu să-i transmită lui C.A. Rosetti că nu mai poate colabora la „Românul”. Iar cu privire la A. Worell îi sugerează lui Bariţiu că nu ar strica să se scrie ceva în cunoscutul ziar braşovean, *Kronstädter Zeitung*.

Începutul anului 1870 când V. Roman era foarte ocupat cu pregătirea lucrărilor pentru înfiinţarea „Albinei”, era şi pentru Bariţiu o perioadă plină de

[361] *Ibidem.*
[362] *Ibidem*, p. 225.
[363] *Ibidem*, p. 226.

preocupări, de griji, de răspunsuri la fel de fel de solicitări, dar și legate de afacerile lui personale cu privire la bunul mers al fabricii de la Zărnești, unde era director și proprietar etc. Într-o scrisoare datată Brașov, 1 aprilie 1870, Bariţiu îi cere scuze lui Visarion Roman, că nu i-a răspuns la scrisorile din 14 și 28 II și din 16 și 30 III/ 1870.

Era foarte ocupat. Era solicitat de peste tot (participa la adunările districtuale la Făgăraș, făcea călătorii în legătură cu discuțiile la diferite niveluri unde se hotărau traseele de cale ferată), la convorbirile joncțiunilor căilor ferate române cu cele austro-ungare etc. Îl anunță că și pe 23 aprilie nou 1870 când va fi prezent V. Roman la Brașov, el va fi plecat într-o delegație de trei săptămâni. Regreta mult, dar nu se vor putea întâlni nici atunci.

Nu a avut timp să se uite pe „lista numirilor mai grele pentru limba română. Îi atrage însă atenția că problema unor termeni economici este foarte delicată și plină de răspundere. Termenii conțin în esența lor „drepturi și obligațiuni de natură foarte delicată", de aceea este foarte precaut („sfiicios", după expresia lui Bariţiu - n.ns. T.I.) în traducerea lor. „Peste aceasta mai vine la mijloc și împrejurarea fatală că traducțiunea din nemțește în românește este tocma pe atât de nesigură, cât și uricioasă și adesea nesuferită auzului nostru. Mai adăugăm la aceasta, că cei mai mulți termeni tehnici, comerciali și financiari sunt traduși în nemțește din limbile italiană și franceză, iar câțiva adoptați din cea engleză. De aceea, eu zic – scria Bariţiu - că mai înainte de ai traduce noi din nemțește, să-i căutăm în limbile din care i-au tradus nemții, apoi să-i adoptăm din acelea …"[364].

În timpul pregătirilor pentru înființarea „Albinei", V. Roman își fixase ca termen de demisionare de la *„Transilvania"* numai atunci când „Albina" va fi înființată în urma aprobărilor ce spera să le obțină. Își îndeplinea, deci obligațiile în continuare conform regulamentelor fixate de conducere.

Îi comunică lui Bariţiu, că deplasarea la Blaj și Alba Iulia, despre care i-a comunicat în scrisoarea anterioară, pentru a discuta cu T. Cipariu, nu a mai avut loc, din cauza unor inundații. Mureșul a produs inundații, podarii nu au avut curajul să-l treacă cu podul. Va merge în locul său Ilie Măcelariu pentru a discuta cu T. Cipariu. V. Roman va face o călătorie la Pesta pentru a conveni cu unul dintre Mocionești pentru a-l câștiga pentru cauza „Albinei". „Lucrul - îi scria cu bucurie, V. Roman lui Bariţiu - de altmintrelea a înaintat, și cel mult

[364] *G.B.C.*, VII, p. 199.

într-o lună de zile se va putea subșterne guvernului pestan spre aprobare. Vom vedea și astă minune”[365] scria cu bucurie și nerăbdare, entuziastul V. Roman.

Pe data de 31 iulie 1870, după o călătorie de două luni, V. Roman se găsea la Sibiu de unde, îi scria lui Braițiu că încă o lună va mai sta la serviciul „Transilvaniei”, după care va ieși cu totul din serviciul ei, iar după el va trebui să facă la fel și Ilie Măcelariu. Îl înștiințează că în locul lui Worell „a intrat Widermann și director general”, acea persoană care îl instruia pentru redactarea statutelor „Albinei”. Widermann a plecat la București, pentru a sonda terenul despre modul cum s-ar putea extinde banca și acolo, iar nemții de acolo stăruiau să meargă și Ilie Măcelariu. Deci, sașii le-au luat-o deja înainte românilor în încercările de a deschide un nou debușeu în România pentru banca „Transilvania”.

În aceste condiții întreaga speranță a lui V. Roman rămâne „Albina”, iar dacă aceasta nu va fi aprobată, se gândește să se orienteze spre alte preocupări: va edita din nou „Amicul școalei”[366], va compune și va edita cărți școlare pe „picior propriu”, va încerca să înființeze o librărie românească etc. Om harnic, întreprinzător, încerca de toate, se găsea în fruntea tuturor acțiunilor culturale, naționale, dar tot sărac rămânea. Regretă că G. Barițiu nu va putea merge la Ad-Gralã de la Năsăud.

Aveau multe de vorbit!

Se poate spune că lucrurile mergeau destul de bine, deși V. Roman mai avea unele îndoieli. Era și normal, deoarece românilor li se blocau de către administrația ungară multe inițiative sociale, naționale și economice, prin care făceau pași cât de mici de exercitare mai liberă a drepturilor lor naționale, slăbind cât de cât asuprirea lor națională.

Până în luna iunie a anului 1870 era definitivat comitetul fondator compus din 7 persoane: *Iacob Bologa*, *Timotei Cipariu, Paul Dunca, Ioan Hannia, Alexandru și Antoniu Mocioni, David Urs de Marginea.* La sfârșitul lunii iulie, statutele aprobate de comitetul fondator, erau traduse deja în germană și maghiară, iar cererea pentru aprobarea înființării băncii adresată Ministerului regal ungar de agricultură, industrie și comerț - era redactată.

Sintetizând această situație, V. Roman îi scria lui Barițiu cu o anumită satisfacție: „Cu institutul de credit stăm așa: statutele sunt traduse și în nemție și

[365] *G.B.C.*, IX, p. 227.
[366] Revistă pedagogică editată de V. Roman la Sibiu (1860-1865).

în ungarie, cererea către minister este compusă, iar statutele tocma acum se purizează pentru a se da ministerului. Alexandru Mocioni şi colonelul Ursu vor fi plenipotenţiarii noştri în această cauză la Pesta. Pentru aprobare sunt bune prospecte, dacă marile evenimente ce au să vină nu ne vor trage dungă peste socoteală. Foarte mult lucru, timp şi speze mă costă pe mine aceste statute. Cu termenii români au rămas aşa cum am ştiut eu, deoarece nici cu domnul Cipariu nu am putut conveni. După aprobare însă, când se vor tipări statutele, aceia se pot îndrepta. Sper a vă putea trimite cât mai curând un exemplar din acele statute şi încă poate la Bucureşti"[367]. Bariţiu, la rândul lui, îi răspunde printr-o scrisoare datată 30 oct. 1870, cu privire la traducerea în română a termenilor financiari, reamintindu-i ce îi scrisese şi în altă parte să o caute în „franceşte şi italieneşte", de acolo să o formeze, „iară nicidecum după nemţeşte, că ne deformăm limba şi cei de dincolo nu ne mai pricep"[368] (românii de peste Carpaţi - n.ns.T.I). Cât priveşte demisia de la „Banca Transilvania" a lui V. Roman, Bariţiu îl întreaba dacă nu cumva s-a cam grăbit cu aceasta. Roman îi comunicase că va demisiona de la Banca „Transilvania" încă din 31 VI 1870.

Răspunsul cu privire la demisie şi informaţii referitoare la mersul acţiunii de obţinere a aprobării statutelor „Albinei", le va primi Bariţiu, într-o scrisoare de la Sibiu adresată lui de către interlocutorul său epistolar din 8 octombrie 1870. Abia de o zi se întorsese de la Pesta, unde a petrecut un timp de trei ori mai mare decât îşi propusese. „Am pus la cale totul ce mi-au fost prin putinţă şi avem prospectele cele mai bune pentru aprobare. Până la finele lui noiembrie curent rezultatul se va şti"[369]. Dar optimismul lui V. Roman nu s-a adeverit. În realitate tentativa sa nu a reuşit. Aversiunea şi încercările ungurilor de a-i opri din drumul lor spre progres pe români nu se stinseseră la Pesta. Statutele şi scrisoarea de aprobare, aveau să fie înaintate spre aprobare în 3 noiembrie 1870 de către Alexandru şi Antoniu Mocioni. Aprobările s-au tergiversat.

Visarion Roman este de acord cu observaţia lui G. Bariţiu, că era mai bine dacă nu ar fi demisionat de la Banca „Transilvania". Ar fi fost bine şi pentru starea sa materială, dar şi pentru noul institut pe care se străduiau să-l fondeze. Se putea crea impresia că românii de aceea şi-au întemeiat institutul lor pentru că „nu mai aveau loc la «Transilvania »". „Că eu de un an şi jumătate

[367] *G.B.C.,* IX, p. 228.
[368] *Ibidem,* VII, p. 200.
[369] *Ibidem*, IX, p. 229.

- scria foarte supărat V. Roman - mă ocup cu multă stăruință și sacrificiu cu realizarea întreprinderii noi (a băncii „Albina" – n.ns. T.I), asta firește lumea nu o știe și va crede că totul datează de la ieșirea mea. Tocmai pentru că eu cunosc toate acestea și le-am prevăzut, vă poate fi o dovadă că rămânerea mea la „Transilvania" n-a mai fost cu putință"[370].

Explicând în continuare de ce și-a dat demisia de la „Transilvania", V. Roman arăta că oricum „sașii și-au propus să curețe institutul de *toți* românii". Pe Iacob Bologa, Ioan Hanea și Ilie Măcelariu, explica el, îi aștepta aceeași soartă. Aceștia trei se gândeau să demisioneze toți deodată, iar directorii ținutali din Arad, Lugoj și Brașov sunt depuși, alte organe românești nu mai are institutul. Nu puteam deci să aștept până să-mi dea cu piciorul"[371]. Timpul petrecut la „Transilvania" *nu este* considerat de V. Roman ca fiind un timp irosit în zadar. Dimpotrivă, consideră că a fost un timp bine folosit și pentru el și pentru poporul român.

În fond, V. Roman recunoaște că aceeași atitudine adoptase și el, când credea că va transforma „Transilvania" în institut „curat românesc". Sașii s-au dovedit din punctul de vedere al afacerilor mai abili decât românii. Aveau o burghezie mai versată în afaceri, mai instruită din acest punct de vedere și cu numeroase legături la Viena și în Germania de unde primeau adeseori și sprijin economic. Pentru români a fost o lecție, care, de data aceasta, credem noi, le-a folosit. Să facă și ei ca alții: să-și creeze întreprinderi, să întemeieze institute bancare, să învețe să-și utilizeze banii, investindu-i în întreprinderi aducătoare de câștig etc.

Visarion Roman răspundea glasului vremii când s-a hotărât să militeze pentru o nouă ramură economică, legată de economia dezvoltată de mărfuri, după cum a avut dreptate și George Barițiu, militând pentru întemeierea unei fabrici mecanizate de hârtie la Zărnești, care era și ea simbolul unei noi trepte, superioare a economiei de schimb, de înlocuire a economiei slab dezvoltată în rândurile populației românești, care le frâna progresul economic, social și cultural.

Visarion Roman și membrii fondatori foloseau, spre sfârșitul anului 1870, orice ocazie pentru a se întâlni și a accelera lucrările pregătitoare pentru a realiza cât mai repede obiectivul pe care și l-au propus: înființarea unui „institut

[370] *Ibidem*.
[371] *Ibidem*.

de bani curat românesc". O asemenea ocazie s-a ivit, de exemplu, cu prilejul congresului național român de religie ortodoxă, convocat pe 1 octombrie 1870, la Sibiu, de Andrei Șaguna. La congres au participat de exemplu, frații Mocioni, Alexandru și Antoniu, care nu locuiau în Sibiu, ocazia fiind deci folosită în scopul ținerii unor ședințe ale comitetului fondator.

Din relatările lui Visarion Roman aflăm că toți membrii comitetului fondator știau că bunul mers al unei instituții bancare depinde, în primul rând, de buna pregătire și personalitatea directorului. De aceea, ei au găsit de cuviință, ca în primul rând, să se asigure de un director executiv cu calități corespunzătoare acestui post de mare răspundere. Erau hotărâți să nu numească un străin în acel post. Dar românii nu aveau încă un asemenea om pregătit pentru că, în fond, nici nu au avut bănci. Trebuia deci pregătit un asemenea funcționar superior al băncii ce se va înființa.

„Considerând domnii fondatori cu multă bunăvoință că eu fui norocosul de-a avea ideea înființării amintitului institut - eu carele de 1 an și ½ acum cuget zi și noapte asupra punerii în lucru a acestei întreprinderi, - considerând mai departe că de la ieșirea mea de la banca „Transilvania", îmi țin iar un instructor cu plată pentru învățarea contabilității și că în acest mod aș fi început calificarea mea, cum și din alte considerațiuni, îmi făcură prea marea onoare de a mă alege viitor director la acel institut"[372]. I-au pus însă condiția să meargă două luni la Viena, pentru a studia organizarea și funcționarea unor bănci de acolo, de la care să învețe cât mai multe resorturi ale meseriei. Totul pe cheltuiala fondatorilor, iar după aprobarea statutelor pe cheltuiala institutului.

În timp ce, V. Roman se pregătea pentru a deveni director al viitoarei bănci „curat românești", la „Transilvania" continua procesul de transformare al acesteia dintr-o bancă „româno-săsească" într-o bancă „curat săsească". Acest proces de „curățire a «Transilvaniei » de români", i l-a relatat proaspătul director de bancă lui Barițiu, astfel: „Directorul băncii «Transilvania » a propus într-una din ședințele Consiliului reducerea lefii lui Ilie … Plecarea (demisia – n.ns. T.I.) mea va urma peste o săptămână"[373]. Reducerea salariului în asemenea cazuri echivala cu invitația de a-și da demisia. Deci încă un român era „invitat" să părăsească creația financiară comună de - români și sași -, unde pentru cei ce munciseră din răsputeri pentru consolidarea instituției erau „poftiți" afară.

[372] *Ibidem*, p 232.
[373] *Ibidem,* p. 234.

Pe la sfârșitul lunii noiembrie 1870, Visarion Roman se îndrepta spre Viena pentru stagiul de pregătire în vederea instruirii exercitării funcției de director executiv al viitoarei bănci „Albina". S-a oprit însă la Pesta o săptămână ca să se intereseze de soarta statutelor înaintate Ministerului de agricultură, industrie și comerț spre aprobare. A constatat că statutele au fost comunicate și Ministerului de finanțe și de justiție, iar acesta din urmă, - scria el mai târziu în „Gazeta Transilvaniei" - ne face greutăți, pretinzând o serie de modificări[374]. Într-o scrisoare din 8 decembrie 1870, el îi scria lui Barițiu, că a fost silit în drum spre Viena a petrece la Pesta o săptămână „fiindcă astăzi lăsarea pe alții este amăgitoare"[375]. Sarcinile rezolvării problemelor formalităților privind aprobarea statutelor „Albinei" și-o asumaseră cei doi frați Mocioni, Alexandru și Antoniu.

La Viena a studiat activitatea a două mari institute bancare considerate modele pentru institutele din provincie: Österreichische Hypothekarkredit und Vorschuss Bank și Erste Österreichische Sparkasse, iar după amiaza făcea studii teoretice cu șeful contabil al primei bănci. Urmărea însă și activitatea zilnică a Bursei din Viena[376], care va fi o sarcină de serviciu și o preocupare de rutină când va deveni director executiv al „Albinei".

La întoarcerea de la Viena, la sfârșitul lunii martie 187l, viitorul director executiv, s-a oprit din nou la Budapesta pentru a urgenta aprobarea statutelor. Cu toate că acelea suferiseră unele modificări, iar frații Mocioni și-au folosit toate posibilele canale de influență, aprobarea lor, a mai fost totuși întârziată. Aprobarea a fost tărăgănată în special de Ministerul de finanțe, care cerea încă șapte noi modificări, e drept, ulterior a renunțat la trei dintre ele, dar celelalte patru au trebuit însă făcute. Dezamăgit de șicanele permanente și tărăgănările continue, V. Roman scria: „Nu știu dacă prevedeam așa mari greutăți, de mă apucam de așa mare lucru"[377].

Între dificultățile pe care le impunea guvernul noii societăți bancare românești era și obligația de emitere a unui număr sporit de acțiuni – minimum 3.000 și vânzarea lor integrală – condiție ce nu fusese impusă altor întreprinderi similare neromânești.

[374] Vezi „Gazeta Transilvaniei" XXXIV, nr. 50, 8 VII/26 VI 1871.
[375] Vezi *G.B.C.,* IX, p. 234.
[376] Vezi: „Gazeta Transilvaniei" XXXIV, nr. 50, 8 VII/26 VI 1871.
[377] *Ibidem*.

V. Roman îi scria lui Bariţiu că istoria „Albinei" va fi cândva o frumoasă istorie şi foarte instructivă. Referindu-se la viitor, la cei ce vor beneficia de ea, de fapt, nimeni nu se va mai gândi la sacrificiile şi chinurile lui pentru a o înfiinţa, „că eu - nota el - m-am sacrificat cam prea mult pentru dânsa", „apoi adaugă că altul ar fi trimis-o de 100 de ori la dracu, adică s-ar fi lăsat păgubaş. Spera totuşi, ca după ce ministerele vor da şi ele aprobările, statutele vor fi trimise împăratului pentru sancţionare, în cel mult una lună. De data aceasta aşa s-a şi întâmplat. Statutele au fost aprobate cu rescriptul din 14 iunie 1871 şi comunicate Magistrului din Sibiu de către Ministerul regal ungar de agricultură, industrie şi comerţ prin decretul nr. 6.727 din 20 iunie 1871"[378]. Magistratul din Sibiu a comunicat comitetului fondator rezoluţia la 27 iunie 1871. În aceeaşi zi s-a ţinut şi prima şedinţă oficială, s-a aprobat regulamentul provizoriu în virtutea căruia s-a ales un nou comitet fondator pentru conducerea afacerilor băncii „Albina" până la adunarea generală de constituire. Membrii aleşi în noul comitet fondator au fost următorii: Alexandru Mocioni, preşedinte, Paul Dunca, vicepreşedinte, Ioan Hannia, casier; Visarion Roman, director interimar[379]. În sfârşit, secretul păstrat în legătură cu înfiinţarea „Albinei" trebuia părăsit şi înlocuit printr-o activitate publicistică, de aducere la cunoştinţa opiniei publice româneşti. În acest scop, în aceeaşi şedinţă din 27 iunie 1871 s-a stabilit tipărirea în 5.000 de exemplare a programului, trimiterea a câte un exemplar din program la redacţiile foilor româneşti cu rugămintea de a sprijini acţiunea lor, corectarea statutelor cu modificările impuse de ministere şi tipărirea acestora la Pesta; publicarea modificărilor făcute şi descrierea subscripţiilor la fondul de acţiuni"[380].

Desigur, perioada din martie 1871 şi până în 27 iunie acelaşi an, nu a fost pentru V. Roman o simplă perioadă de aşteptare, el a mai făcut un drum la Pesta, chemat de Alexandru Mocioni pentru a-i da explicaţii cu privire la schimbările ce se cereau la statute; întocmise deja programul pe care trebuia să-l adopte comitetul fondator etc.

Pornit pe drumul înfiinţării unei bănci: „curat româneşti", V. Roman se opunea deja înfiinţării unei filiale a băncii „Transilvania" la Bucureşti. „În privinţa filialei de la Bucureşti - îi scria el lui Bariţiu - îmi ştiţi părerea. Eu din

[378] Vezi: Arhivele Naţionale Sibiu, Fond „Banca Albina", Registrul nr. 1/1871-1876, Protocolul şedinţei din 27 iunie 1871.
[379] *Ibidem.*
[380] *Ibidem.*

momentul când m-am convins, că ne-au înşelat saşii, am ţinut de păcat a-şi mai da românii banii la acel institut pentru foloasele săseşti şi de a avut ceva bun întâmplarea aceasta, aceea este mântuitoarea învăţătură ce mi-am câştigat, că românul să nu se întovărăşească la nimic pe lume cu saşii şi cu ungurii, căci aceştia *nu pot trăi* fără de a-l înşela, iară dacă românului îi trebuiesc institute, facă-şi-le pure ale sale din sărăcia lui"[381]. Un fruct al unei asemenea convingeri, explica primul director al unei bănci româneşti, Visarion Roman, era şi „nou înfiinţata bancă «Albina» la români, iar înfiinţata bancă «Transilvania», prin politica sa neloială faţă de români, care au servit-o cu loialitate a făcut fără voia şi conştiinţa ei un mare bine românilor"[382].

Visarion Roman îi mărturiseşte lui G. Bariţiu că el nu numai că a acţionat cu toate forţele sale pentru înfiinţarea unei bănci „curat naţionale" a românilor în Ardeal, a făcut încă şi ceva mai mult: a fost şi împotriva concesiunii pentru România, a deschiderii unei filiale la Bucureşti, „în care privinţă am lucrat din Viena prin un nepot al lui I.C Brătianu"[383]. Dacă acţiunea de a împiedica înfiinţarea unei filiale a „Transilvaniei" la Bucureşti i-a reuşit lui V. Roman, acţiunea de a-l împiedica pe Adolf Worell, duşmanul de moarte al lui, de a pătrunde în sistemul bancar de la Bucureşti a eşuat. În conducerea nou înfiinţatei bănci de asigurare şi credit „Dacia" din Bucureşti, care avea şi capital străin a pătruns şi Worell.

Dar corespondenţa şi colaborarea dintre Bariţiu si Visarion Roman în această perioadă, nu se reducea numai la informaţii reciproce şi schimbului de păreri cu privire la profilul şi organizarea viitoarei bănci a românilor transilvăneni. Ei erau şi oameni de afaceri. Bariţiu era fabricant şi comerciant de hârtie, Visarion Roman avea şi el nişte mici afaceri pe care le desfăşura concomitent cu înfiinţarea băncii, spera să şi le extindă în proporţii mult mai mari. Vom vedea că, faţă de Bariţiu îşi exprima dorinţa ca în viitor să sporească afacerile dintre ei, cu privire la comerţul de hârtie.

Bariţiu, la rândul lui, îl anunţă că deja a intrat în relaţii de afaceri cu hârtie cu unii negustori din Sibiu. Îl roagă pe V. Roman să se intereseze dacă există pe piaţa Sibiului case comerciale care primesc la scont sau reescont efecte de plată şi în ce condiţiuni, ce dobândă pretind etc. Îl roagă să se mai intereseze

[381] *G.B.C.*, IX, p. 236.
[382] *Ibidem*, p. 237.
[383] *Ibidem.*

dacă librarii și topografii din Sibiu își au firmele lor protocolate sau nu, pentru că de aceasta depindea modul de a sconta la bancă, filială sau altă casă[384].

Într-o scrisoare datată 3 iunie 1871, expediată din Sibiu, V. Roman îi aducea la cunoștință lui Bariţiu, că două case comerciale refuzaseră să-i sconteze niște polițe. Le-a scontat totuși, la banca „Transilvania".

Se scuza față de Bariţiu pentru faptul că încă nu i-a trimis informațiile cerute cu privire la prețurile hârtiei produse la fabrica de la Petrești. Promite, că în scurt timp i le va furniza.

Îl roagă pe Bariţiu să nu facă cu nimeni vreo înțelegere cu privire la furnizarea de hârtie la Sibiu, până nu se întoarce el de la Viena. Avea un plan al său în acest domeniu. Planul său era: „ca în caz că nu reies cu institutul „Albina" să edau (editez) *Amicul școalei* și prin aceasta să mă pun în legătură cu învățătorii noștri, spre a putea înființa o librărie comună, mai împreunând cu toate acestea și edarea de cărți școlare și de scrieri populare, cum și procurarea unor mijloace de învățământ, mape, globuri etc"[385].

Mai propunea V. Roman, ca în cazul când nu reușeau cu „Albina" să înființeze, la el la Sibiu o magazie (depozit) de hârtie.

Acum credea însă că acest plan probabil nu va mai fi valabil, deoarece era încredințat că în curând statutele „Albinei" vor fi aprobate, iar aceasta, pentru poporul român era atunci cea mai folositoare întreprindere. „Acum că «Albina» e ca înființată, eu cred că este destul de la mine dacă-mi voi împlini în toată privința bine chemarea ce mă așteaptă, mai vârtos când aceea este una din cele mai grele, iară eu unul din indivizii cu puteri foarte mărginite"[386].

Totuși, V. Roman, era o personalitate dinamică, el analiza mereu perspectivele de dezvoltare economică și a intercondiționării dezvoltării sectoarelor economice. Înființarea unei bănci nu era un lucru în sine, izolat de ansamblul circuitelor economice în general.

Băncile pentru aceea se înființau, și anume, pentru a mijloci circulația bunurilor și serviciilor de la un sector economic la altul pentru ca bunurile să ajungă cât mai repede de la producător la consumator, iar consumul să stimuleze producția bunurilor în flux continuu.

De aceea, V. Roman, stimulat și de tatonările lui Bariţiu cu privire la intenția de a intra cu hârtia fabricii de la Zărnești pe piața sibiană, consideră, că

[384] *G.B.C.*, VII, p. 205.
[385] *Ibidem*, vol. IX, p. 241.
[386] *Ibidem*.

dacă ar găsi un colaborator harnic, care să se asocieze cu el, ideea unei agenții ar fi realizabilă.

Descriind bunele perspective și efectul ei indus în circuitul economic, noul director de bancă scria: „Cu toate acestea, o agentură, după cum scrieți dumneavoastră, se poate înființa ușor. Vă rog însă să așteptăm acum rezoluțiunea definitivă a statutelor „Albinei", ca să vedem cum ne întocmim. Chiar cu deschiderea institutului „Albina" ne trebuiesc o mulțime de tipărituri, prin urmare o cantitate însemnată vom trage și spre scopul acesta de la d-voastră. Acel institut va adăuga așadar și el partea sa bunicică la creșterea consumului de hârtie; apoi calindarul meu, „Amicul poporului", vreau să-l scot pe anul viitor în vreo 3-4.000 de exemplare. Asociațiunea noastră transilvană încă strică destulă hârtie. Acum ne-am deschis și cancelaria comitetului administrativ al fondului scolastic grăniceresc, apoi comunele cele mari dimprejur încă mistuie destulă hârtie etc."[387]. Se contura deci o piață românească a hârtiei în Transilvania, care concura serios producția de hârtie a celorlalte naționalități conlocuitoare.

Preocupat de deschiderea unui depozit de hârtie la Sibiu și la rugămintea lui Barițiu, principalul interesat în acest sens, V. Roman i-a furnizat într-o scrisoare datată 12 iunie 1871 câteva date cu privire la prețurile hârtiei furnizate de fabrica de hârtie de la Petrești. E drept, prea multe date nu i-a putut furniza. Dar și datele puține procurate, erau considerate de V. Roman ca fiind suficiente să-i scrie lui Barițiu, că dacă va deschide un depozit de vânzări la Sibiu, aceasta i-ar determina pe cei de la Petrești „să mai micșoreze prețurile". Bazat pe cunoașterea faptului că la Sibiu se desfăceau mari cantități de hârtie, Visarion Roman îl îndemna pe Barițiu să țină concurența cu producătorii de la Petrești „fiindcă aici trece multă hârtie"[388].

În sfârșit, Visarion Roman este în măsură să-i comunice prietenului și colaboratorului său vestea cea mare, care-i răsplătea toate eforturile supraomenști depuse în scopul creării unui „Institut de Credit Curat Românesc". Într-o scrisoare datată 29 iunie 1871, el îi comunică lui George Barițiu că a primit de la Viena de la Grigore Silași o scrisoare datată 15 iunie 1871, că i s-a comunicat de către un oficial al ministerului unguresc rezoluția împăratului datată din Schönbrunn, 14 iunie 1871 prin care statutele „Albinei"

[387] *Ibidem.*
[388] *Ibidem*.

sunt aprobate. Silași exprimându-și și el bucuria își încheia scrisoarea cu următoarea propoziţiune: „Cerul binecuvinte întreprinderea mult promiţătoare, trăiască întru mulți fericiți ani urzitorul și cofăptuitorii”[389]. La nouă zile după primirea acelei scrisori a sosit o copie legalizată a unei ordinaţiuni ministeriale în cazul „Albinei”, iar prin 27 iunie 1871 le-a predat fondatorilor rezoluția originală despre aprobarea statutelor. Apoi îi comunică despre măsurile luate de comitetul fondator, „pentru începerea neamânată și energică a lucrărilor”. Programul, respectiv apelul către public era deja sub tipar. Decretul de aprobare a ministerului regal unguresc de agricultură și comerț pentru data de 21 iunie 1871 cu nr. 6.727.

„Ei bine ne-am atins scopul! – exclama cu mare bucurie V. Roman -. Cea mai însemnată și mai grea întreprindere de când trăim noi ăst rând de oameni se pune în lucrare la românii dincoace de Carpați și bine judecat lucru - această întreprindere e cel dintâi institut banal romînesc, deoarece nici frații din România n-au încă un atare institut.

Va reuși institutul a se pune bine pe picioare și a-și asigura viitorul - o, atunci foloasele lui nu se pot nicidecum precalcula pentru bietul nostru popor fript, înșelat și stors de vrăjmașii lui neîmpăcați”[390].

Și totuși, organele de stat ministeriale ale acelei perioade de câțiva ani ce au urmat instaurării dualismului - nu-i lăsau niciodată pe români să se bucure de ceva până la capăt, fără să-i șicaneze, într-un fel sau altul. Așa s-a întâmplat și cu aprobarea statutelor băncii „Albina”. Statutele au fost într-adevăr aprobate, dar li s-au mai impus românilor și niște modificări în statute, despre care nu au aflat decât la momentul primirii decretului, tulburându-le astfel fondatorilor bucuria rezultatului. V. Roman nu le considera niște piedici „neinvincibile” „ci cu ce inimă ne privesc stăpânii noștri”[391]. Cea mai grea modificare a fost aceea că în loc de 2.000 de acțiuni trebuiau emise 3.000. În același timp ministerul le-a impus să schimbe și acțiunile accesibile unor cercuri mai largi ale populației, de 50 florini, cu altele mai greu accesibile de 100 florini bucata. În încheierea acestei scrisori, V. Roman, îl întreba pe Bariţiu, ce perspective ar exista în Brașov pentru subscrieri de acțiuni și pe cine ar putea numi ca reprezentant al băncii, de la care ar spera cel mai bun rezultat?

[389] *Ibidem.*
[390] *Ibidem*, p. 244.
[391] *Ibidem*.

Modificările cerute de ministerul ungar i-au provocat lui V. Roman și fondatorilor „Albinei" noi eforturi, un drum la Pesta, cheltuieli sporite, amânări pentru rezolvarea unor lucrări pregătitoare în vederea începerii activității băncii ș.a.

A folosit totuși drumul făcut la Pesta pentru a merge și la Viena pentru a-i contacta pe bancherii Dumba și alții în vederea participării „în măsură mai mare la fondul de acțiuni", apoi la întoarcere se va deplasa și la Brașov pentru a „plenipotența", la recomandarea lui Bariț iu, o persoană „din cele mai cu vază pentru primirea de acțiuni" .

Îl anunță pe Bariț iu că va primi de la tipograful și librarul Kraft din Sibiu 300 de exemplare din programul și apelul fondatorilor băncii „Albina", cu care „ieșeau în public", cu rugămintea de a-l include ca adaos la foaia „Transilvania", „cu cea mai apropiată ocaziune, ca să-l capete așa întreg toți abonații d-voastră"[392].

Pus la curent cu mersul lucrărilor de fondare a „Albinei", a modului cum se desfășurau acestea de către V. Roman, G. Bariț iu ia și el parte prin acțiuni de popularizare a „Albinei", prin prospectarea pieței în general, a celei din Brașov și chiar din România, în special, prin publicarea unor documente emise de comitetul fondator, recomanda cunoscuților și colaboratorilor să devină acționari la nou înființata bancă, recomanda delegați de încredere pentru a subscrie acțiuni.

În corespondența cu V. Roman, Bariț iu introduce tot mai des subiecte și acțiuni legate de operațiuni de încasări și plăți, de stingere de datorii prin mecanismele de credite etc. Astfel, în 17 XI 1871 îl deleagă din partea fabricii din Zărnești pe V. Roman, să încaseze o asigurațiune emisă asupra Manufacturii de lână din Orlat, să trimită banii la fabrică să-și „rețină spezele și provizionul" etc. În 2 dec. îi mulțumește lui V. Roman pentru serviciile de încasare a poliței de la fabrica de lână de la Orlat, iar pe 5 ian. 1872 cererea se repetă pentru altă sumă de la aceeași fabrică de la Orlat. În aceeași scrisoare din 5 ianuarie 1872 Bariț iu îi scria lui V. Roman: „Ne folosim de această ocaziune spre a vă ruga, totodată, ca să dispuneți a se trimite domnului decan al facultății filosofice, A.T. Laurian, în București, 2 sau 3 exemplare din statutul institutului dumneavoastră „Albina", pentru că d-sa ne-a provocat pe noi să-i trimitem,

[392] *Ibidem.*

însă nu le-am avut”[393]. Iar într-un post-scriptum la aceeași scrisoare, același G. Barițiu îi scria: „În București voiesc să știe unii oameni dacă „Albina” cugetă a-și întinde activitatea și pe acolo”[394]. Deci, popularizarea acțiunii cu privire la înființarea unei bănci „curat românești” se făcea în România înainte ca banca „Albina” să funcționeze. Acțiunile de întemeiere a ei erau cunoscute atât în Transilvania, cât și peste Carpați.

În continuare vom extrage din protocoalele ședințelor comitetului fondator câteva date privitoare la modul cum s-au derulat lucrările și acțiunile de pregătire a zilei de începere a activității, de fapt, a deschiderii birourilor pentru publicul larg.

Programul institutului a apărut la 1 iulie 1871, iar la 1 august s-a emis prospectul de subscriere având ca ultim termen 10 octombrie 1871.

În ședințele următoare, comitetul fondator a ales și numit 42 de reprezentanți pentru strângerea subscripțiilor în 41 de localități, număr care va crește în viitorul foarte apropiat (persoane integre din punct de vedere moral, cunoscute și apreciate în localitățile respective), apoi comitetul fondator a trimis invitații pentru subscriere de acțiuni unor persoane de la care se putea spera că vor avea posibilități financiare să subscrie acțiuni.

Comitetul fondator a apelat și la ziarele românești: „Gazeta Transilvaniei”, „Albina”, „Federațiunea”, „Telegraful Român” să prezinte condițiile de subscriere a acțiunilor, numele celor care fac înscrieri de acționari, au publicat articole și reclame de popularizare a „Albinei”. La data de 15 octombrie 1871 într-o ședință a comitetului fondator s-a constatat că erau subscrise doar 1.836 acțiuni din cele 3.000 stabilite în mod obligatoriu de ministerul ungar. Termenele de subscriere au mai fost însă prelungite de mai multe ori. La 26 decembrie 1871 într-o nouă ședință a comitetului fondator s-a constatat că erau subscrise 3.096 de acțiuni, iar la 4 ianuarie 1872 cifra a ajuns la 3.115. Deci „Institutul de credit «curat românesc» putea fi înființat”. El s-a și înființat prin Adunarea constituantă a Institutului de Credit și Economii „Albina” din 14 martie 1872.

[393] *G.B.C.,* VII p.207.
[394] *Ibidem.*

6.2. Adunarea Constituantă a Institutului de Credit și Economii „Albina" din 14 martie 1872, piatra de temelie a sistemului bancar românesc din Marele Principat al Transilvaniei

Data de 14 martie 1872, va rămâne în istoria economică a românilor din Marele Principat al Transilvaniei, ca fiind ziua în care ei au făcut un pas important spre o treaptă mai înaltă a integrării în economia de mărfuri de tip capitalist - prin adăugarea unui nou sector al circulației economice, capitaliste și anume, cel al circulației bănești prin intermediul instituțiilor bancar-financiare.

În prima zi Adunarea constituantă a aprobat statutele, iar la cei 7 membri fondatori, aleși anticipat au mai fost adăugați tot prin vot, încă 5 membri: Grigore Matei, Elia (Ilie) Măcelariu, Mitropolitul Ioan Vancea, Aureliu Maniu și Ioan Popescu.

Tot în aceeași zi de 14 martie1872, Consiliul de Administrație a ales președintele în persoana lui Alexandru Mocioni și Vicepreședinții Iacob Bologa și David Urs baron de Margina. În cea de-a doua ședință din 15 martie 1872 a fost ales directorul administrativ al Consiliului de Administrație în persoana lui Visarion Roman, șeful contabil în persoana lui Ștefan Lissai, iar delegat al băncii a fost numit Ilie Măcelariu. Pentru publicitate, în afara foii oficiale, au fost desemnate, „Gazeta Transilvaniei" și „Albina".

10 aprilie, 1872 este ziua în care Banca „Albina" și-a început activitatea, deschizând birourile pentru publicul larg[395]. De acum încolo, românii trebuiau să demonstreze naționalităților conlocuitoare că nu sunt deloc mai prejos în exercitarea afacerilor financiare, că știu și pot să facă și ei ca „banii să rodească".

După înființarea „Albinei" colaborarea dintre V. Roman și G. Barițiu a continuat. Ca director executiv V. Roman avea sarcina de a asigura o bună funcționare a noului institut, de a obține o bună informare cu privire la partenerii de afaceri și a celor ce apelau la credite, asigurarea de credite avantajoase, alegerea celor mai bune forme de credit pentru fiecare categorie de clienți: mici proprietari agricoli, mici meseriași, comercianți, intelectuali etc. În această muncă de informare V. Roman a fost ajutat adeseori de Barițiu care, la

[395] Date preluate din comunicatul cu privire la Adunarea Constituantă a constituirii Băncii „Albina" din 14 martie 1872.

începutul funcționării „Albinei", ca director al fabricii de hârtie de la Zărnești avea multe legături cu mulți oameni de afaceri. Iată un exemplu de colaborare în acest sens, pe care-l găsim într-o scrisoare adresată din Sibiu în 18 III/1873 lui G. Barițiu. În scrisoarea amintită, V. Roman îi relata colaboratorului său că a primit o scrisoare de la Sotir Manciu și fiii din Brașov – locul de reședință atunci a lui Barițiu -, în care aceștia cereau să li se deschidă un credit de reescont, adică „să reescontăm accepte *bine* escontate de dânșii".

Dar înainte de a rezolva această scrisoare, Roman îi cere lui Barițiu să-l informeze:

a) Dacă casa Sotir și fiii e deplin sigură? După științele mele aceea ar fi astăzi cea dintâi casă neguțătorească în Brașov.

b) Până la ce sumă am putea să le dăm creditul cerut?

c) Cu ce procente lucrează în Brașov amintitul bancher ramul escomptului și ce procente i-am putea noi cere? Noi până aici nu am lucrat sub 10%.

d) Cu ce oameni are el de-a face în ramul escontului, sunt ei firme acreditate sau indivizi, care numai de la camătă își mai capătă bani?"[396]

V. Roman îi mărturisește că i-ar plăcea ca treptat, încetul cu încetul să intre în legături de afaceri cu Brașovul, dar era dator să procedeze cu multă scrupulozitate; de aceea i s-a adresat lui Barițiu, având încredere nemărginită în el.

George Barițiu îi va răspunde lui V. Roman printr-o scrisoare datată, Brașov, 21 martie 1873 că este vorba despre doi moștenitori ai casei comerciale Sotir Manciu din Brașov. „Sunt căsătoriți, la cărți nu joacă, au femei bune". Nu este prima casă din Brașov, și nu a fost nici când trăia bătrânul, dar a fost dintre cele mai bune, fac comerț de „zărăfie", lucrează cu procente diferite, în funcție de cererea determinată de anotimpuri, iarna 8-9%, cel mult 10%, vara cu 12-15%. Lucrează cu firme solide. Barițiu propune să li se dea solicitanților un credit de 5.000 fl.; ei lucrând și cu firme înregistrate și zarafi particulari.

Cât privește relațiile de afaceri cu Brașovul, Barițiu îl sfătuiește să intre în afaceri numai după ce „Albina" va dispune de informații a „tuturor firmelor protocolate", așa „precum o are de exemplu și filiala Băncii Naționale"[397].

[396] *G.B.C.,* IX , p. 245.
[397] *Ibidem*, VII, p. 209.

Serviciile reciproce de informații economice i-au provocat lui Bariţiu şi anumite neplăceri, fiind pus într-o poziţie jenantă chiar de unul din fraţii săi, Leon Bariţiu, cu ocazia solicitării de către acesta a unui mare împrumut de la banca „Albina".

Într-o scrisoare din 4 iulie 1872, adresată lui V. Roman, Leon Bariţiu cerea un mare împrumut de 5.000 fl. de la „Albina". V. Roman i-a cerut informaţii economice despre Leon Bariţiu, fratelui acestuia, George Bariţiu. În scrisoarea din 3 decembrie 1873, acesta din urmă îi dă răspunsuri incomplete despre starea economică a fratelui său. Ei nu mai locuiau demult în aceeaşi localitate, ştia mai multe din auzite. Se va interesa, va lua legătura cu alt frate al lor, „popa" Alexandru Bariţiu, va lua legătura cu cadastrul din Turda şi-i va comunica date mai complete. În 23/11 ianuarie 1874, G. Bariţiu îi scrie din nou o scrisoare lui Visarion R. mai bine documentată, dar nu prea îmbucurătoare. „Casa petentului e ipotecată pe sumă considerabilă, la care, – deşi ipotecată – plăteşte, după cum mi se arată, 12% pe an". Creditorii îi mai impuseseră şi alte condiţii grele. Informaţia fiind de a „treia mână", el nu ştia concret care sunt acelea. V. Roman, banca, să fie atenţi la acele condiţii când îi vor acorda creditul.

Leon Bariţiu a primit creditul care l-a dus la sapă de lemn, iar pentru a nu face închisoare a emigrat în România, unde a devenit o adevărată pacoste pentru G. Bariţiu, căruia îi cerea mereu bani şi pe care-i cheltuia fără rost.

Între anii 1874-1878 subiectul corespondenţelor dintre G. Bariţiu şi V. Roman este dedicat mai mult unor teme politice şi persoanele legate de activitatea în P.N.R, de unele neînţelegeri între cele două confesiuni ale românilor ardeleni: ortodocşii şi biserica unită, de luptele în cazul alegerilor unor episcopi sau mitropoliţi etc.

Pentru Visarion Roman – care avea o familie numeroasă (7 copii) apar probleme în legătură cu asigurarea viitorului acestora. Astfel într-o scrisoare din Sibiu, datată 12 IX 1877, îi aminteşte lui Bariţiu că într-o întâlnire pe care a avut-o recent la Sibiu l-a rugat să-l ajute în obţinerea unei burse pe seama fiului său Corneliu pentru o şcoală tehnică sau altă şcoală înaltă la care ar putea trece din şcoalele reale. Cererea era valabilă pentru anul viitor (1878). În 24 august 1878 revine cu cererea despre care a fost vorba în anul trecut. Ar dori o bursă pentru studii tehnice în străinătate, ar accepta şi altceva, unde pregătirea tehnică este inclusă la concurs. Dacă nu va putea primi o bursă în străinătate se

mulțumește și cu o bursă la o școală înaltă în România[398]. Într-o a treia scrisoare, Visarion Roman îi trimite lui Bariţiu şi o copie din Monitorul Oficial în care era publicat un concurs pentru o bursă. Din nou emite cerinţe scăzute, dar numai cu o condiţie: locul să fie asigurat cu o bursă[399].

Dacă până în anul 1878 Bariţiu şi-a adus contribuţia la edificarea primului institut de credit „Albina" din Sibiu, colaborând cu V. Roman în calitate de amic şi sfătuitor fără a avea vreo obligaţie, să-i zicem de ordin organizatoric sau statutară neprimind nicio remuneraţie, începând din septembrie 1878, situaţia s-a schimbat. Aflăm despre aceasta din scrisoarea lui V. Roman, din 6 septembrie 1878 în care îl anunţa pe Bariţiu, printre altele, că braşovenii şi-au exprimat dorinţa ca „Albina" să facă în oraşul lor o filială. În schimb Visarion Roman voia filială la Bucureşti.

Problema filialelor era foarte actuală, serioasă, după părerea directorului executiv al „Albinei".

Reiese aceasta din modul cum îl anunţa Roman pe Bariţiu despre preocupările conducerii „Albinei" cu privire la filiale: „Braşovenii - scria el, ne-au provocat să înfiinţăm o filială a institutului „Albina" acolo. Eu însă după câtă minte am mai bucuros aş face o asemenea filială în Bucureşti. Dacă credeţi că atare părere poate să treacă mai mult ca o glumă apoi ca angehender Werwaltungsrath[400] al institutului „Albina", „bineveniţi a lua în considerare lucrul şi în înţelegere cu dl. preşedinte Bologa a chibzui cele de lipsă. Gubernul de acolo cred că nu ne-ar pune mari greutăţi"[401]. Vom vedea în paginile viitoare, că Bariţiu va figura - într-un fel sau altul - în schema de personal al Băncii „Albina". Bariţiu va deveni - de fapt, colaborator încadrat oficial în schema de personal a „Albinei" prin aceasta, participarea sa la bunul mers al băncii devine o obligaţie de serviciu, deşi îi rămâne şi libertatea de mişcare în domeniul politic, cultural, social etc.

Într-o altă scrisoare, V. Roman îi scria, printre altele: „Vă salut de acţionar al institutului „Albina". Astăzi (16 IX 1878) am transcris o acţiune pe numele d-voastră: Cum? Vă voi spune la întâlnire, în Bucureşti"[402].

---

[398] Până la urmă **Corneliu Roman** a studiat în Germania, devenind agronom. A fost directorul staţiunii agronomice din Bucureşti.

[399] Faptul că cerea cu atâta stăruinţă o bursă pentru fiul său, denotă că starea materială a directorului executiv al băncii „Albina" nu era deloc înfloritoare, deşi se părea că avea un salariu anual bun.

[400] Viitor consilier administrativ – n. edit. vol.IX (*G.B.C.*, p. 251).

[401] *Ibidem.*

[402] *Ibidem*, p. 252.

6.3. Din anul 1878 G. Bariţiu devine coleg cu V. Roman în consiliul administrativ al Băncii „Albina” din Sibiu

Deci, începând din anul 1878, relaţiile dintre cei doi colaboratori pe diferite planuri, devin şi relaţii între doi membri ai consiliului administrativ şi acţionari ai băncii „Albina”. Schimbul de scrisori dintre ei a rămas, însă, în continuare, străbătut de acelaşi înalt spirit de prietenie şi profund respect reciproc până la moartea prematură din anul 1885 a lui Visarion Roman.

În schimbul de scrisori dintre ei s-au conturat două preocupări majore: prima a fost grija pentru extinderea Băncii „Albina”, iniţial în oraşul Braşov sau a abordării diversificării mai multor forme de credit, şi a doua a fost preocuparea pentru buna funcţionare a aparatului administrativ şi multiplicării genurilor de operaţiuni bancare ş.a.

Într-o corespondenţă din Sibiu din 6 aprilie 1880, V. Roman îl anunţă pe Bariţiu că alăturat îi trimite protocolul despre tipărirea şi predarea scrisurilor funciare (obiect foarte important al afacerilor financiare ale „Albinei”) cu rugămintea de a-l semna şi a i-l returna ca să-l poată prezenta apoi în şedinţa direcţiunii după ce îl va fi semnat şi Kraft cu el împreună. Îl informează că Vincenţiu Babeş s-a certat cu ceilalţi membri ai conducerii „a părăsit Sibiul ca un urs împuşcat spunând verde că de aci încolo are să vină la cuţite cu direcţiunea noastră. Într-aceea şi-a vărsat veninul în doi articoli apăruţi în *Familia* şi *Luminătorul*”[403]. Il mai anunţă pe Bariţiu că, „cu ocazia unei conferinţe a juriştilor români ce va avea loc în 12 IV 1880 se va ventila din nou cestiunea înfiinţării unei asociaţiuni agronomice”[404].

Pe data de 23 aprilie 1880 nefiind încă în Sibiu, V. Roman îi expediază colaboratorului său, G. Bariţiu „sub bandă cu poşta” 10 exemplare din „dare de seamă a institutului nostru”. „Dacă găsiţi cu cale, vă rog să le distribuiţi la cine credeţi că-i interesează”[405]. Este vorba despre Raportul băncii citit de Visarion Roman în a 7-a adunare generală a băncii „Albina” din Sibiu, în 19 III 1880 în care s-au analizat rezultatele obţinute în anul calendaristic 1879, despre care se spunea că au dat „noi probe despre prosperitatea crescândă a institutului

[403] *Ibidem*, p. 258.
[404] V. Roman avea în vedere chestiunea înfiinţării unei „Societăţii agronomice române”, asociaţie mult dorită de românii din Transilvania. Vezi notele 6-9, p. 258.
[405] *Ibidem.*

nostru”[406]. În corespondență V. Roman îi include și un „prospect” al scrisurilor funciare ale „Albinei”. „Scrisurile funciare” ale „Albinei” erau actele principale cu care se operau împrumuturile în domeniul agricol. Ele erau de 100 fl, 500 fl și 1.000 fl.

În timp ce Bariţiu se găsea în România la sesiunea Academiei Române din primăvara anului 1880, V. Roman îl ruga printr-o scrisoare expediată în 14 aprilie 1881 din Sibiu să procure pentru Comitetul Expoziţiunii din Sibiu, un regulament al Expoziţiei naţionale industriale, inaugurată la 1/13 XI 1880 în capitala României de către Societatea Concordia Română. Regulamentul expoziţiei din Bucureşti, le era necesar ardelenilor, pentru întocmirea, de către juriul expoziţiei a regulamentului lor de premiere și stabilirea principiilor la premierea obiectelor.

Deși foarte ocupați, Bariţiu, la 72 de ani ai săi și V. Roman la 52, se gândeau să înfiinţeze un institut tipografic: „Ateneu”, ce urma să tipărească primul ziar cotidian transilvan.

În același timp, o altă grupare de români, în frunte cu negustorul Diamandi Manole, ajutat și de scriitorul I. Slavici, se pregătea pentru înfiinţarea cotidianului „Tribuna” tot la Sibiu.

Într-o scrisoare din Sibiu, 3 aprilie 1884, Visarion Roman îi făcea cunoscut lui Bariţiu care este stadiul pregătirilor celor două grupări. „Toată ziua cu care întârziem, scria V. Roman, este în folosul contrarilor. D-l Ieronim v-a trimis ieri „prospectul” consorţiului Diamandi et comp. din care se vede că acela a deschis și deja a încheiat subscripţiunea capitalului social”[407]. Iniţiatorii „Ateneului” ar fi dorit să fuzioneze cu cei din consorţiul Diamandi et comp. Se pare că aceștia din urmă i-au ocolit. Consorţiul Diamandi, îl anunţă V. Roman pe Bariţiu, cumpărase deja și o tipografie de 9.000 fl și intenţiona să editeze ziarul cotidian în data de 1 mai 1884. V. Roman propunea să se grăbească și cei de la „Ateneu” să deschidă subscrierile la București și în Transilvania. De fapt tratativele cu Diamanadi Manole și Ioan Slavici au eșuat. „Pare-mi-se, scria V. Roman, că mult are să se adeverească și la această intreprindere: „cine riscă câștigă”[408]. Consorţiul lui Diamandi Manole a riscat și a câștigat. „Ateneul”, în care erau implicaţi și alţii de la „Albina” – Partenie Cosma, Vincenţiu Babeș, Ieronim G. Bariţiu și alţii au pierdut cursa. „Tribuna” a apărut și a jucat un

[406] *Ibidem.*
[407] *G.B.C.*, IX p. 260.
[408] *Ibidem.*

mare rol în lupta politică a românilor din Transilvania împotriva deznaționalizării românilor.

Ultima scrisoare în corespondență cu Visarion Roman, datată Sibiu, 4 aprilie 1884, este dedicată dezmințirii unor zvonuri răspândite de un anume D. Porescu cu privire la creditele personale. V. Roman îi scrie lui Bariţiu că cele spuse de amintitul de mai sus sunt complet neîntemeiate. „Porescu a vorbit fleacuri", își încheie el scrisoarea liniștindu-l pe Bariţiu.

Decesul lui Visarion Roman la vârsta de 52 de ani, în 11 mai 1885, a curmat brusc o corespondență atât de importantă pentru cunoașterea profundă a istoriei timpului celor doi mari luptători pentru cauza națională a românilor transilvăneni din secolul al XIX-lea.

Supraviețuindu-i lui Visarion Roman, George Bariţiu, - deși se apropia de vârsta de 80 de ani - ne-a lăsat în continuare o corespondență, care constituie izvor prețios de cunoaștere pentru istoria economică a Transilvaniei, dar și a abordării și diversificării ideilor economice ce circulau între români, în a doua jumătate a secolului al XIX-lea. Românii, elitele economiștilor români erau deja nu numai consumatori de idei economice, ci și creatori de idei și teorie economică, bazate pe interpretarea și aplicarea lor creatoare, adecvată la realitățile naționale ale Ardealului. Dar nu numai ale Ardealului, ci și ale întregului pământ românesc prin crearea, printre altele, a unei rețele de credit și bănci, care să servească toate țările și părțile de teritorii românești ai căror locuitori trăiau încă în hotare politice despărțitoare prin vitregia vremurilor.

6. 4. Epistolarul bariţian, mijloc eficient de promovare a ideilor financiar-bancare în mediile intelectuale și a claselor mijlocii românești ardelene

În ansamblul sistemului de cunoștințe globale pe care și le-a însușit și transmis G. Bariţiu în rândurile populației românești, ideile și activitățile de natură economică, au îndeplinit un rol prioritar.

Profesor de cunoștințe și științe economice, cofondator și director de fabrică, agent și îndrumător al unor depozite de vânzări, consultant în diferite comitete pe problema construirii celor mai profitabile rețele de căi ferate pentru Transilvania și celorlalte țări românești, publicist de talent, în domeniul economic, cofondator și membru împreună cu Visarion Roman al primei bănci românești din Transilvania; iată câteva repere, care-l așează pe G. Bariţiu în

poziția de cel mai important economist și analist al românilor de sub dominația austro-ungară din a doua jumătate a secolului al XIX-lea.

Cunoașterea teoriei economice, în concepția lui Barițiu, constituia o condiție indispensabilă pentru promovarea unei politici economice eficiente. El considera că oamenii de stat sau conducătorii statelor nu puteau să-şi îndeplinească misiunea lor, dacă nu aveau pregătire economică, care să le servească la cunoașterea și relevarea căilor de creștere a avuției generale. „Astăzi în Europa luminată *știința economiei naționale și politice* este ținută în mare onoare, mulțime de catedre s-au deschis pentru aceste științe pe la universități; în câteva țări elementele ei se predau încă din gimnaziu, bărbații de stat se ocupă mereu de această știință, fără de care nu poate fi nici vorbă de avuție națională, iar fără aceasta nu poate fi nici vorbă de libertate … Problemele economiei naționale sunt imense și toate popoarele europene sunt agitate de ele … Pe când ne sta deschise coloanele «Gazetei Transilvaniei» după ce-o recomandam de repetate ori am și publicat în vara anului 1876 vreo 12 articole practice din sfera economiei naționale cu aplicare anume la bogata Transilvanie, care încă pe lângă că era spoliată ca și cum ar fi fost subjugată prin robie, e ținută în neștiință, chiar asupra problemelor vitale”[409].

Barițiu folosea toate căile posibile la vremea sa pentru răspândirea științei economice, pe care el, după școala istorică germană, o numea *știința economiei naționale.* Pentru el, știința economiei naționale constituia în cea de a doua jumătate a secolului al XIX-lea știința viitorului, știința înavuțirii popoarelor. Până și în corespondența particulară, cu prietenii săi, el recomanda alegerea și întocmirea unei biblioteci mai întâi cu achiziționarea cărților de știința economiei naționale și științele de stat. De ex. într-o scrisoare către bunul său prieten și coleg, Ioan Micu Moldovan, cu care făcea schimburi de idei științifice prin corespondență personală, Barițiu îi scria, printre altele, într-o scrisoare din Sibiu, în data de 14 noiembrie 1879 următoarele: „Nu știu în ce măsură se cultivă aceste două ramuri științifice (știința economiei naționale și științele de stat, n.ns. T.I.) de către inteligența noastră din Blaj. Presimt însă că cea mai de aproape generațiune ce urmează după noi bătrânii și celelalte toate vor avea, dacă nu au chiar și astăzi, trebuință imperioasă de a cultiva științele acestea ca să nu ne mai poarte de nas până și scribălăii de la Aiud”[410].

[409] „Observatorul” an. II, nr.8, 27/8 II, 1879.
[410] *G.B.C.*, X, p. 424.

Implicarea lui George Bariţiu în echipa de conducere a băncii „Albina", a fost de bun augur pentru această întreprindere financiară. Gradul de încredere în persoana lui Bariţiu se reflecta şi în sporirea încrederii populaţiei româneşti în activităţile primei bănci naţionale şi a celorlalţi, înfiinţate de români în Transilvania secolului al XIX-lea. Totodată, trebuie să luăm în consideraţie că în conducerea băncii erau şi mulţi colaboratori ai lui Bariţiu din conducerile altor organizaţii şi asociaţii româneşti (Asociaţiunea transilvană, P.N.R., în conducerea unor fundaţii ale românilor, colegi de la Academia Română etc.), dintre care îi amintim pe: Visarion Roman, Iacob Bologa, Ilie Măcelariu, Vincenţiu Babeş, cărora li s-a adăugat şi Partenie Cosma, după decesul lui V. Roman în 1885. Deci Bariţiu venea la „Albina" printre vechi colaboratori. Începând din 20 X 1880 devine angajat al „Albinei" şi Ieronim G. Bariţiu, fiul marelui nostru patriot. Ieronim G. Bariţiu îl ajuta în această perioadă pe tatăl său şi la redactarea *„Observatorului"*, unde publică şi unele materiale cu conţinut filozofic, moral şi economic.

Implicat tot mai mult în ultimii săi 10-15 ani de viaţă în activităţile Băncii „Albina", concomitent cu promovarea în posturi tot mai mari şi de răspundere în mişcarea naţional-politică, culturală, la Academia Română etc., George Bariţiu se adresează tot mai puţin presei pentru a elucida o seamă de probleme economice ce preocupau lumea şi mai ales pe români. Nu scapă, însă, din vedere să elucideze unele probleme de natură economică în corespondenţa sa cu prietenii, familia şi colaboratorii, după cum nu omite să analizeze, după cum am văzut în alte capitole anterioare, să facă analiza stării economice financiare anuale a Asociaţiunii, şcolilor acestora, a diferitelor fundaţii etc.

Anumite pasaje din corespondenţa lui Bariţiu, din ultimii ani ai vieţii, sunt adevărate lecţii de analiză economico-financiară, mai ales în cazul când aceasta se referă la principiile de funcţionare a băncilor.

Într-o corespondenţă din Braşov din data de 1 martie 1885, George Bariţiu răspunzând unor întrebări adresate de prelatul Olimpiu Barbulovici[411] cu privire la principiile de funcţionare ale instituţiilor financiar-bancare îi scria

[411] **Olimpiu Barbulovici,** preot şi protopopul Giulei (sat Borşa, jud. Cluj), din 1874, după decesul lui D. Coroianu, vicar al Sălajului şi preşedinte al Despărţământului *Astrei* din aceeaşi zonă; a fost organizatorul adunării generale anuale a Astrei de la Şimleul Silvaniei, din 4-5 VIII 1878, de când datează şi cunoştinţa sa personală cu Bariţiu, cel care a prezidat lucrările acestei adunări., în lipsa preşedintelui şi vicepreşedintelui *Asociaţiunii* I. Bologa şi, respectiv, T. Cipariu, Vezi: nota nr.1, *G.B.C.* X , p. 447.

că: este regulă generală a institutelor de bani şi a comerciului a observa în cele mai multe afaceri, şi dacă s-ar putea în toate, strictul secret, bunăoară, ca strategie. Natura comerciului cere aşa. „Albina" este foarte tare luată la ochi şi pândită, iar de 3 luni încoace ziarele din Cluj zbiară asupra ei ca din ţeapă, mult mai tare decât asupra … cămătarilor, (pe care îi identificau, în mod greşit, cu evreii – n.ns.T.I.)[412].

Bariţiu îl informează pe O. Barbulovici că de vreo trei ani au început să ceară micii proprietari agrari români credite de la „Albina". Dar de vreo două luni nu se mai dădeau, deoarece pământul nu se mai vindea în mod individual ţăranilor. În schimb se vindeau în ultimul timp numai după ce vânzarea lor ajungea să fie anunţată cu toba. Dar şi atunci se vindeau când venea câte un sat întreg sau o grupare de ţărani fruntaşi şi cereau să le-o vândă în întregime. Pentru aceasta se împrumutau cu bani pe 20-25 de ani de la „Albina", pentru care ea lua ipotecă triplă. Strigătele presei maghiare, scria G. Bariţiu, că românii le fură ungurilor pământurile cu ajutorul băncilor făceau parte dintr-un război economic. Operaţiunile de cumpărare a moşiilor de la marii proprietari unguri şi revânzarea lor ţăranilor români, explica Bariţiu, erau foarte rentabile pentru „Albina". Bariţiu recunoştea că într-adevăr, românii duceau un război economic: „Da, este un *război economic,* acesta, pe care trebuie să-l purtăm cu toate puterile, în tot cuprinsul ţării, dacă voim să mai existăm şi să avem în adevăr patria noastră. Ziarele ungureşti ţipând cât le ţinea gura exprimau un mare fals istoric, denaturau realităţile". Românii cumpărau pământul ce li s-a jefuit prin metode extraeconomice, deci fără echivalent, iar pentru vânzarea terenurilor magnaţii unguri luau bani de la ţăranul român. El, ţăranul român, era jefuit pentru a doua oară. Marele proprietar ungur, a explicat economistul român, nu odată, ci de mai multe ori, primind dintr-o dată bani mulţi primea posibilitatea reinvestirii lor în alte noi afaceri, ce cereau capitaluri mari acumulate, primeau deci posibilităţi, de a se transforma în capitalişti. Deci ei doar se adaptau la noua situaţie.

„În 26 martie 1885, G. Bariţiu îl informa pe acelaşi O. Barbulovici că se va ţine adunarea generală a XII-a la «Albina» «şi cred că dividenda va fi iarăşi 10%. Acţiunile sale sunt urcate cu 30% peste al pari; iar din scrisurile sale funciare, în loc de valoare până la 200.000 fl. cum se calculase la început, sunt vândute la peste 400.000, din cauză că au hipotecă triplă şi dau 6%. Din aceste

[412] *G.B.C.,* X, p. 452.

cauze răcnetele (presei maghiare n.ns.T.I.) – prevedea el - se vor înteți la Cluj și pe aiurea»”[413]. De fapt aceste „răcnete” s-au prelungit până la 1 decembrie 1918, ziua Marii Uniri a Transilvaniei cu România. Afacerile „Albinei” mergeau însă bine, banca prospera, conducătorii săi de asemenea, cu o singură excepție, Visarion Roman, care a murit sărac. Au rămas după moartea lui 7 copii și o datorie de 30.000 florini, sumă enormă pentru acea perioadă.

Referindu-se la situația creată, după decesul lui Visarion Roman, în numeroasa lui familie și a „Albinei”, George Barițiu îi scria fiicei sale Victoria, într-o scrisoare datată 25/13 mai 1885 „despre necazurile și scârbele” de la „Albina”, că după moartea lui Roman a cărui familie a rămas atât de săracă, „încât am înmărmurit cu toții, și apoi datorii peste 30 mii! … Moartea ca moartea, dar omul avea plată fixă 3.500 fl. și tantiemă cu alte picușuri peste 1.300 fl., cu totul aproape 5.000 fl. siguri. Și totuși datorii mari! Curge investigațiune strictă. Datoriile nu sunt la „Albina”, ci pe la alții, anume la bătrânul Dunca 17.000 fl., la o văduvă 3.000 fl., la alți câțiva peste 10.000 fl. Adevărat că are 7 copii, din care 2 fete mari pe care tocma acum era să le mărite, mai dintru-odată. Speculele pe de lături ale „Albinei” l-au adus la acea soartă, căci era lacom peste măsură”[414].

Desigur, moartea lui Visarion Roman a provocat câteva perturbări și Comitetului Central al P.N.R. La el se găseau încasări din vânzarea actelor conferinței P.N.R. (probabil cea din 1884) pe care el nu apucase să le deconteze. Barițiu apreciază într-o scrisoare din 15 noiembrie 1885, adresată lui Ioan Rațiu că probabil era vorba de 100 fl., pe care el îi consideră pierduți[415].

Personalitatea și priceperea lui Barițiu încep să se impună tot mai mult și în organele de conducere ale „Albinei”, el fiind considerat participant indispensabil al acestora, mai ales la ședințele în care se discutau subiecte importante pentru viitorul „Albinei”. Într-o scrisoare din 9 dec. 1885, însuși președintele băncii, Iacob Bologa, îl ruga pe G. Barițiu să fie prezent la ședința plenară a „Albinei” din 5/17 dec. 1885 la care se vor decide lucruri de mare importanță pentru banca respectivă, lucruri despre care ei „discutaseră în una din serile trecute. «Fă deci, iubite frate, cum vei face și vină negreșit și tu la această ședință de atâta însemnătate»”[416].

[413] *Ibidem*.
[414] *Ibidem, VIII*, p. 178.
[415] Vezi: *Ibidem*, X, p. 461.
[416] *Ibidem*.

Reiese că Bariţiu devenise şi un fel de confident sau chiar de consilier în problemele mai greu de rezolvat ale „Albinei" sau care pretindeau o mai mare putere de pătrundere cu privire la scrutarea viitorului. Dar lui Bariţiu i se cereau sfaturi şi de către alte persoane care doreau să înfiinţeze sau înfiinţaseră deja instituţii de credit. Semnificativă este scrisoarea din Braşov, 9 mai 1886, expediată de Bariţiu lui *Alexiu Berinde*[417] ca răspuns la o scrisoare expediată de acesta şi pe care el a primit-o în 19 martie 1886 împreună cu statutele unei Societăţi de credit şi economii. Bariţiu îi relatează că a citit statutele la Braşov, unde el se găsea la două fiice măritate în localitate, unde are de rezolvat o seamă de afaceri de familie.

Bariţiu s-a bucurat mult de întreprinderea sătmăreană, aştepta de mult, dorea chiar să primească o asemenea ştire ca aceasta din acele comitate locuite de români, după ce în Transilvania lucra „Albina" de 14 ani cu bune rezultate şi după ce în anii din urmă s-au mai înfiinţat societăţi de credit şi economii. El enumeră pentru acea dată ca fiind înfiinţate societăţi de credit şi economii în următoarele oraşe: Făgăraş, Orăştie, Deva, Reghin, Cluj, apoi în Banat la Timişoara, la Năsăud, iar de 3 ani o filială sănătoasă a „Albinei" la Braşov. Statutele pe care le-a citit Bariţiu erau cele ale societăţii de credit Perseu întemeiată în 1886 la Seini, în Comitatul Sătmar, care în 1892 a fost transformată într-o societate pe acţiuni purtând numele de *Sătmăreana* cu un capital de 100.000 fl.[418].

Deci Bariţiu urmărea cu multă atenţie mişcarea bancară din Transilvania, analiza efectele acestei mişcări economice, efectele unei ramuri de activitate economică ce le lipsea complet românilor în urmă cu un deceniu şi jumătate. Dezvoltarea unei reţele proprii de bănci era considerată un colac de salvare pentru naţiunea română din Transilvania de la deznaţionalizarea completă. În sfârşit, se găsise veriga salvatoare, care acţiona după principiul vaselor comunicante. Efectele mişcării bancare se resimţeau în domeniul economic, social şi cultural, învăţământ, independenţă religioasă faţă de alte culte care urmăreau să-i îngenuncheze atât pe ortodocşi, cât şi pe uniţi etc.

Acest mănunchi de bănci, dar mai cu seamă „Albina", scria el, în scrisoarea către protopopul Alexandru Berinde „salvară şi până acum sute de

[417] **Alexandru Berinde**, preot şi protopop greco-catolic al Seinilor, activ militant local pe tărâm şcolar, cultural şi bisericesc, întemeietorul primei bănci româneşti din Sătmar, *G.B.C. X,* p. 480 (vezi nota 1.)
[418] *Ibidem,* Nota nr. 2.

case și moșioare românești de înstrăinare și pe familii de ruină totală, iar la altele și mai multe le-au ajutat a cumpăra de veci mai multe mii de iugăre; s-au cumpărat și câteva moșii mai mari, în valoare de 30 până la 80 mii florini, pentru unele comune românești, ai căror locuitori le împart între sine sau le folosesc în comun și această programă se realizează mereu.

Era timpul suprem ca să se arunce și românii la terenul acesta de activitate, punând umăr la umăr"[419]. În fond, observăm că Barițiu contribuind, în mod nemijlocit la întemeierea unei rețele bancare românești, participa la un program pe care românii îl urmăreau încă demult și pe care-l realizau în mod treptat, verigă cu verigă.

Asociațiile economice, în sens de centralizare și concentrare a capitalurilor pecuniare și chiar cooperative, de lucrare în comun le-au fost interzise românilor mulți ani. Au început-o cu asocierea în cultură și literatură, care le-a reușit. Venise vremea și pentru o mare asociație în domeniul economic. Românii au sesizat că o creație economico-financiară le-ar reuși. Treptat această mișcare se va impune și ea va trage după sine toate sferele sociale, culturale și economice ale românilor, care se vor mișca tot mai viguros spre independență națională.

Mișcarea economică și de însușire de proprietăți agrare trebuia să se transforme deci într-o mișcare organizată. De fapt, ea era o mișcare ce se opunea divizării promovată de statul maghiar de a-i deposeda pe români de proprietățile agrare, de a-i împiedica a-și însuși terenuri chiar și prin cumpărare. Adică nu li se permitea exercitarea deplină a unui drept câștigat de om prin naștere într-o societate liberă și democratică, principii de care politicienii maghiari făceau mult caz.

Barițiu adăuga la experiența și cunoașterea istorică și experiența personală. Aflându-se adeseori în colective precumpănitor ungurești, nu odată i-a fost dat să audă: „Este pericol mare pentru noi (pentru unguri n.ns. T.I.) ca să suferim pe valahi a-și face capitaluri de bani și a-și câștiga proprietatea de pământ și mici realități la orașe și sate"[420].

Exact așa îi vorbise lui Barițiu și un consilier de curte din Viena pe nume Somlyai.

[419] *Ibidem*, p. 481.
[420] *Ibidem*.

Între 1861-1868 și în continuare până mai târziu se putea citi adeseori despre „pericolul" însușirii proprietăților funciare de către români.

Începând din 1884 în ziarele ungurești din Cluj se citea tot mai des unele ca acestea: „Vai de noi și de noi! Am ajuns ca și inteligența valahă și popii valahi să aibă capitaluri de bani și iară blestemata de „Albina" și Blajul cel afurisit ne cumpără moșiile"[421]. Tocmai în acea perioadă fundația Șuluțiană din Blaj era pe cale de a cumpăra o mare proprietate vecină, cu 380 mii de florini. Dar șoviniștii unguri s-au opus și l-au determinat să-l vândă grofului Haller cu 360 mii fl. Deci ungurii mai și obstrucționau transferarea proprietăților funciare în mâinile românilor.

Românii, explica Barițiu, trebuiau să-și ia soarta în propriile lor mâini. Preoții români, indiferent de confesiune să ajute poporul, să-i dea sfaturi, dar și exemple despre modul cum să-și câștige existența, cum să economisească. Dacă nu vor face așa, în 30 de ani, poporul român poate să dispară, deoarece dușmanii lui încercau să-i țină pe români în situația de slugă, să-i facă vrednici de plâns, apoi maghiari sau străini de țară. Românii, explica Barițiu, trebuie să știe că „fără averi considerabile nu vom scăpa de pericol"[422].

Barițiu îi mărturisea interlocutorului său, că dacă cel puțin 2.000 de preoți români – ortodocși și uniți - ar urma exemplul lui, al lui Alexiu Berinde „fără zgomot, fără paradă, însă pe calea legii" și nu s-ar lăsa intimidați de „obrăzniciile fanaticilor" ar ajunge departe. Ar fi fost foarte bine, dacă toți preoții, nu s-ar fi jenat să facă parte din direcțiunile băncilor și ai Consiliilor de administrație ale acestora.

În acest sens el dădea exemplul lui Ioan Vancea, pe Ioan Mețianu, Mihail Pavel, Ioan Popazu, care erau deja membri în direcțiunile băncilor românești apărute până în 1886. Barițiu îi explică lui Alexiu Berinde, că doctrinele sale pe care le-a promovat în *„Observatorul"* prin care îi îndemna pe români la cumpătare, muncă, câștig, economisire și păstrare sunt continuate de el în *„Transilvania", „Foaia Asociațiunii transilvane pentru literatura română și cultura poporului român"*, editată deja de 18 ani.

Trecut de vârsta de 75 de ani, Barițiu este solicitat să participe încă la foarte multe acțiuni ale românilor transilvăneni. Peste tot ia însă parte activă. De ex. printr-o scrisoare datată 14 III 1888, îi scria fiicei sale Victoria, că în acea

[421] *Ibidem*.
[422] *Ibidem*.

zi era în așteptarea invitației de la Academia Română pentru participarea la sesiunea de vară a Academiei Române, că „înainte de amiază a fost nevoit să facă trei vizite neprevăzute. Îndată după această scrisoare, scria el, am să merg la ședința de la „Albina", care va ține până seara la 7 ore, după care nu mai pot lucra nimic. Așa că mă restrâng la cele necesare"[423]. Era și perioada când redacta opera sa fundamentală: „Părți alese din Istoria Transilvaniei …". Multiplele obligații pe care le avea, îi răpeau din timpul ce și-l rezervase pentru redactarea finală a operei amintite. A mai avut în ultimii ani ai activităților în care era implicat și nenorocul că unii colaboratori s-au îmbolnăvit grav, unii chiar au și decedat. Enumerând preocupările multiple pe care le avea și greutățile cu colaboratorii, care nu-și mai puteau îndeplini obligațiile curente, adaugă, la un moment dat că „Mai sunt și alte afaceri, care ar fi prea lung a le înșira aici. La foaia «Transilvania», - îi scria el lui Ioan Rațiu în 3 III 1889 – nu am de nicăieri nici un ajutor, căci prin ce ar fi nu convine publicului serios. Sunt și la «Albina» ședințele mai dese ca odinioară". Într-adevăr, pentru Barițiu mai era și Academia Română, mai avea și activități de unde câștiga câte ceva pentru a întreține numeroasa sa familie, care includea nu numai copiii săi, ci și nepoții, de soarta și educația lor îngrijindu-se însuși Barițiu.

În ultimii 7-8 ani ai vieții sale, Barițiu a îndeplinit în mai multe locuri funcția de președinte: la P.N.R., la Asociațiune, în 1891 devine pentru o scurtă perioadă și președintele Băncii „Albina"; iar la data decesului în 20 aprilie 1893 *era și președintele Academiei Române.*

Erau cazuri când adunările generale sau ședințele de comitet se suprapuneau, iar Barițiu trebuia să opteze la care adunare sau ședință va merge. Un asemenea caz s-a ivit la sfârșitul lunii martie și începutul lui aprilie în anul 1891. Într-o scrisoare datată Sibiu, 10/22 martie 1891 adresată fiicei sale Victoria, el îi scria că va fi la București pe data de 1 aprilie la sesiunea de primăvară a Academiei numai condiționat: „dacă voi putea scăpa de la „Albina" înainte de 31. Dacă nu, atunci – continuă el -, nu voi pleca de aici până în 1 aprilie nou, și iată pentru ce: în 31 martie este adunarea generală. În urmarea morții lui Măcelariu, am rămas eu și la „Albina" președinte. Cerc toate ca să scap de acest prezidiu împreunat cu răspundere foarte grea și să-l împing pe d. Hannia, că mă apucă fiorii când cuget că suntem răspunzători pentru un capital străin de peste 4 milioane, că se învârt sume de până la 13 milioane peste an și

[423] *Ibidem,* vol. VIII, p. 225.

cambii *40.000 bucăți.* Președintele peste tot și pretutindeni poartă răspunderea cea mai grea. Nu este pentru mine. Peste puțin voi intra în anul al 80-lea”[424]. Cu puțin timp înainte de a împlini 80 de ani, Barițiu considera că de acum încolo nu va mai accepta munci de răspundere, dar nu că nu va mai munci. Va munci și în continuare, atât cât să-și câștige pâinea de toate zilele, cât să pună ceva la o parte ca să aibă supraviețuitorii cu ce să-l înmormânteze, să nu-l îngroape și pe el de pomană cum s-a întâmplat cu Bologa și Măcelariu, primul înmormântat cu spezele *Asociațiunii,* al doilea pe spezele „Albinei”. Ar dori să moară și el doar în 2-3 zile de suferințe, cum i s-a întâmplat lui I. Bologa și lui I. Măcelariu. Singura lui grijă ar trebui să fie pregătirea să nu sufere mult înainte de a muri, „iar nu președinții și domnii care-mi răpesc orele și zilele fără folos personal, decât gloriolă deșartă”[425]

Se pare că o bună parte dintre conducătorii „Albinei” – V. Roman, Iacob Bologa, I. Măcelariu, G. Barițiu, Cornel Diaconovici - au părăsit viața pământească în postura de oameni săraci, chiar dacă în timpul vieții lor, creau impresia că sunt bogați.

[424] *Ibidem*, p. 252.
[425] *Ibidem.*

CAPITOLUL VII
Banca „Albina", instituție financiară și de credit fondată pentru satisfacerea necesităților în acest domeniu pe întreg spațiul românesc

7.1. Încercări nereușite de creare a unei sucursale a băncii „Albina" în Regatul Român

Creată ca unitate singulară în anul 1872, Banca „Albina", în numai 25 de ani a devenit unitatea de credit cea mai evoluată dintr-un adevărat sistem bancar transilvănean, răspândit pe întreg spațiul țării. Dar vorbind despre un sistem de bănci românești din Ardeal, trebuie să subliniem, că întemeietorii acestuia în înființarea băncilor românești ardelene nu au luat în calcul numai piața Marelui Principat al Transilvaniei, ci și cerințele dezvoltării creditului din România, mai ales după ce aceasta a devenit regat independent, după războiul de independență din 1877.

Țările românești s-au dezvoltat – așa cum au relatat mulți istorici și cum am expus și noi unele aspecte ale acestui proces și în prezenta *Monografie* – într-o strânsă unitate. Relațiile economice dintre ele, în ciuda tuturor vicisitudinilor istorice s-au multiplicat și interferat pe măsura înaintării economiei lor spre stadii mai înalte ale economiei de mărfuri.

Din punct de vedere economic, Țările Române s-au dezvoltat într-o strânsă unitate, meseriașii din Ardeal produceau mărfuri manufacturiere pentru cei din Țara Românească și Moldova încă din secolele XIV și XV, iar comercianții de aici duceau mărfuri pentru ardeleni de proveniență locală sau importate din Turcia, Bulgaria și alte țări. Ardelenii duceau peste munți mărfuri produse de ei sau importate din țările apusului. Aceste relații nu erau rezultatul doar al unor schimburi comerciale sau economice. Relațiile dintre români s-au bazat de-a lungul veacurilor – chiar când locuiau în state diferite – pe unitatea de neam, de limbă, de obiceiuri, tradiții, cultură, de religie etc.

Tot ce se înfăptuia în plan economic, cultural, în perfecționarea și dezvoltarea limbii române, a dezvoltării învățământului era rezultatul, să-i spunem „a studierii cererii românilor de pretutindeni".

Secole de-a rândul cererea de produse cerealiere și animaliere din Moldova și Țara Românească a fost stimulată de creșterea cererii pentru aceste produse din Transilvania. Materiile prime necesare industriei și meșteșugurile transilvănene au provenit în covârșitoarea lor majoritate de peste Carpați. Întrucât acest aspect al unității economice a fost dezbătut și în alte capitole ale acestei lucrări, nu mai revenim asupra lui.

În continuare vom dezbate acest aspect al unității economice numai cu privire la relațiile financiar-bancare, ce se desfășurau și ele pe întregul areal locuit de o populație majoritar românească.

Nu au putut face abstracție de realitatea istorică a unității economice dintre țările române de-a lungul veacurilor nici cei ce întrețineau și dezvoltau activități bancare în Transilvania în cea de-a doua jumătate a secolului al XIX-lea.

Aceste activități financiar-bancare, devin tot mai independente față de circuitele altor forme de capital, chiar încep să le domine, să le strângă la un loc prin concentrare și centralizare. Întreprinderile financiare, pentru a dispune de capitaluri mari nu se mai puteau limita la spații restrânse. Este adevărat, Banca „Albina", a fost concepută de cei doi courzitori: V. Roman și G. Bariţiu și apoi de către Comitetul de administrație ca o bancă cu specific prioritar agrar, își va recruta clientela, cu precădere din rândurile agricultorilor urmată numericește de intelectualitatea de la sate.

Apare, încă de la începutul procedurilor de întemeiere a Băncii „Albina", ideea că aceasta va trebui să-și extindă activitățile și dincolo de granițele Transilvaniei. Vor fi deci nevoiți să înceapă și niște demersuri pentru a înființa o bancă la București sau poate bucureștenii să înființeze ei în Transilvania o bancă cu capital românesc.

Dovada necesității extinderii dincolo de Transilvania, în România, adică peste Carpați, au simțit-o și sașii, populație germană, cu afinități spre spațiile germane: Germania și Austria.

Dar având o economie mai slab dezvoltată decât a celor două țări amintite, sașii acolo nu aveau sorți de izbândă. Nu ar fi rezistat concurenței. Populația redusă numericește în Transilvania, sașii colaborează cu românii la înființarea Băncii „Transilvania". Simțind concurența românilor, sașii i-au îndepărtat pe aceștia din „Banca Transilvania". Au făcut aceasta după ce împreună cu românii au reușit să facă din banca amintită cea mai bună afacere financiară transilvăneană. După îndepărtarea majorității românilor din Banca

„Transilvania", saşii prevedeau că viitorul îi va determina să ia măsuri de dezvoltare extinzându-se şi în România, respectiv la Bucureşti. Saşii şi românii ardeleni făceau afaceri cu românii din cele două principate româneşti de secole. Nu puteau deci să nu se extindă şi în acest nou gen de afaceri, devenite rentabile şi în teritoriul românesc de peste Carpaţi.

Pentru români acţionau însă şi alţi factori, care uneori prevalau în raport cu cei legaţi de profit. Este vorba despre unitatea de neam, de religie, de limbă, de cultură etc. În România, ardelenii se simţeau acasă, erau liberi să îmbrăţişeze orice ocupaţie, adeseori erau chiar preferaţi. În Transilvania persistau încă multe restricţii pentru români. Istoria întemeierii Băncii „Albina" şi a altora confirmă cu prisosinţă aceste afirmaţii. Străduinţele lui Visarion Roman de a întemeia unele afaceri bancare în România, nu s-au îndeplinit, s-au izbit de numeroase restricţii ale organelor statale ungureşti.

Totuşi, cu toate că nu i-au reuşit planurile pe care le-a nutrit, fie elaborate individual, fie în colaborare cu Bariţiu, Visarion Roman poate fi considerat promotorul şi iniţiatorul primelor planuri de întemeiere a unei reţele de credit şi bancare pe întreg teritoriul românesc.

Visarion Roman a dorit să înfiinţeze sucursale ale băncilor din Transilvania peste Carpaţi, în România şi sucursale ale băncilor din România în Transilvania. Realizarea acestei idei conducea – după dorinţa bancarului român – la crearea unei reţele unice de unităţi financiar-bancare pe tot teritoriul ţării, indiferent de hotarele politice despărţitoare existente înainte de Marea Integrare a tuturor românilor într-un stat unitar – România Mare -, realizată la 1 Decembrie 1918.

Faptul că Visarion Roman a devenit unul din colaboratorii cei mai apropiaţi ai lui G. Bariţiu pe plan politic şi că a devenit colaborator la Academia Română, contribuind la întocmirea dicţionarului limbii române şi altele i-au apropiat pe cei doi în formarea şi formularea multor puncte de vedere comune cu privire la mişcarea naţională şi formele ei, la dezvoltarea învăţământului şi educaţiei poporului român. Dar faptul că Visarion Roman şi-a găsit un angajament la Banca „Transilvania", bancă înfiinţată în 1868 cu capital prioritar săsesc, l-a ajutat mult în formarea şi radicalizarea unor păreri cu privire la necesitatea unor bănci româneşti, cu capital „curat românesc", care să cuprindă o acţiune şi să genereze efecte pozitive în perimetrul tuturor teritoriilor naţionale româneşti, indiferent de statutul lor politic. Aici, la Banca „Transilvania", a învăţat să-i cunoască mai bine pe saşi şi chiar să le descifreze

gândurile lor ascunse cu privire la colaborarea cu românii angajați sau care aveau funcții în sistemul de conducere al unității respective.

Proaspăt angajat la „Transilvania", V. Roman află cu surprindere că „Consiliul de administrație" al băncii respective „are de cuget a cere în România concesiune pentru lățirea băncii, a înființa la București, o filială generală pentru toată România și cu conducerea ei a încredința pe dl. Măcelariu. Mai puțin de 5-6.000 fiorini nu avea D-sa pe an atunci"[426].

Pe măsură ce banca „Transilvania" mergea tot mai bine, sașii și-au schimbat atitudinea față de românii cu care au înființat-o. Începând să se intereseze de posibilitatea înființării unei sucursale în România, au început operațiunea „de curățire a băncii de români". Deci sașii voiau și ei o bancă „curat săsească" și chiar cu o sucursală la București și apoi extinsă în teritoriile locuite de ei, l-au determinat nu numai să fondeze o bancă românească, pentru Transilvania, ci să dorească o rețea de instituții financiare; care să cuprindă întreg spațiul carpatin românesc. Descendent dintr-o familie de români din Rășinari, localitate cu populație numeroasă, în care aproape toți locuitorii aveau turme de oi pe care le întrețineau pe plaiurile moldovene și muntene, Visarion Roman s-a hotărât repede să creeze instituții de credit pentru toți românii. El nu făcea altceva decât să se adapteze unor realități în plină schimbare pe plan național și internațional. Dacă economiile naționale deveneau tot mai interdependente, diferitele provincii ale aceluiași popor, chiar dacă erau separate vremelnic de hotare politice despărțitoare, deveneau și ele tot mai interdependente. Pentru că trebuie avut în vedere că „mocanii «nu constituiau singura populație transilvăneană care avea ocupații productive pe teritoriul Moldovei și Munteniei. După unirea principatelor, accentuându-se dezvoltarea economică, un număr tot mai mare de transilvăneni, meșteșugari și comercianți, au trecut peste munți. Unii au trecut temporar, alții s-au stabilit definitiv în Principate»"[427]. Rolul transilvănenilor la dezvoltarea economică a României a sporit mult către sfârșitul secolului al XIX-lea.

Dezvoltarea economiei de piață de tip capitalist a avut ca efect adâncirea diviziunii muncii între vechea Românie și Transilvania, ca părți componente ale aceluiași teritoriu economic format de-a lungul secolelor. La rândul său, procesul de adâncire a diviziunii muncii între teritoriile românești a favorizat

[426] *G.B.C.*, IX, p. 190.
[427] Toader Ionescu, *Ideea unității naționale reflectată în gândirea economică din Transilvania* (1848-1918), Ed. Șt. și Enciclopedică, București, 1983, p. 41.

dezvoltarea forțelor productive și ale industriei de fabrică, atât în România cât și în Transilvania, a sporit caracterul complementar al industriilor lor, ca urmare a legăturilor seculare dintre ele.

Foarte importantă a fost în această perioadă circulația forței de muncă cu pregătire, calificată în școli de diferite grade, uneori bine și înalt *specializată* din Transilvania în România. Cei ce treceau peste munți, în România, transferau odată cu puterea brațelor, experiența, pregătirea profesională și inteligența, factori care au contribuit mult la dezvoltarea economico-socială a României.

„Migrarea din Transilvania în Regatul Român este un fenomen vechi și complex determinat de accentuarea asupririi sociale și naționale a populației românești. Căutând să scape de asuprire, românii treceau în celelalte provincii românești de peste Carpați, unde găseau condiții materiale mai favorabile de existență, eliberându-se totodată de oprimarea națională”[428]. Activitățile financiar-bancare au simțit nevoia unor acțiuni comune chiar din faza de început a lor, ca activități încă virtuale, înainte de a fi puse în activitate. De viitoarele activități ale „Albinei”, am văzut cu altă ocazie, se interesau și bucureștenii, punând întrebarea dacă „Albina” va face afaceri și pe acolo.

Visarion Roman și-a manifestat disponibilitatea să treacă în România pe diferite posturi sau funcții încă înainte de înființarea „Albinei”, dar și după înființarea ei, când ocupa în cadrul acesteia postul de director executiv, post cheie în sistemul bancar de atunci.

Desigur, amânarea înființării unei filiale a „Albinei” la București, se datora faptului că unii responsabili ai acesteia ca Bologa și Măcelariu înclinau să deschidă mai întâi o filială la Brașov. Dar aceasta nu a însemnat inexistența unor legături între băncile din cele două țări surori. În anul 1873, între societatea de asigurare „Dacia” din București și Banca „Albina” din Sibiu se încheie o convenție în care se stipulează condițiile în care prima încredința celei de a doua reprezentanța sa generală pentru Transilvania și Banat. Convenția a fost încheiată în urma călătoriei din acel an în vederea unor tratative pentru obținerea din partea „Daciei” a dreptului de reprezentanță generală pentru Transilvania și Ungaria.

Dar, promulgarea unei noi legi maghiare din 15 mai 1875 le-a obligat pe cele două părți să pună legăturile dintre ele pe bazele acestei noi legi, ceea ce a

[428] *Ibidem*, p. 61.

necesitat o nouă deplasare a lui V. Roman la 11 dec. 1876 la București și o nouă convenție conformă cu legea din 1875 aprobate în ședința extraordinară a „Albinei" din decembrie 1876. Războiul de independență al României n-a mai permis aplicarea în viață a acestei forme de colaborare.

Dar dorința lui V. Roman cu privire la legăturile dintre componentele financiar-bancare ale celor două părți ale teritoriului românesc nu se puteau și nici nu trebuia, să se limiteze doar la genuri de colaborări ca cele amintite mai sus. El insistă pentru o filială în București, discută problema cu Iacob Bologa, președintele „Albinei", cu Ilie Măcelariu și alții, insistă să meargă la București pentru noi tratative. Încearcă să convingă că înființarea de filiale de către „Albina" la București și de către „Dacia" și „România" la Sibiu sunt de mare importanță și de urmări binefăcătoare în interesul nostru economic.

Discuțiile dintre V. Roman și alți conducători ai „Albinei", se purtau paralel cu întreținerea unei intense corespondențe pe aceeași temă dintre el și George Barițiu.

Corespondența dintre V. Roman, G. Barițiu, și conducătorii băncii, reflectă ca o oglindă eforturile, discuțiile și convorbirile pe care le-a purtat acest pionier al mișcării economice financiare românești cu personalități transilvănene și din România pentru a înființa o sucursală a „Albinei" la București, eventual și o casă de economii tot în capitala României.

Cel mai puțin convins de necesitatea unei asemenea creații economice era Iacob Bologa, vechi colaborator al lui Barițiu și V. Roman. Ca membru fondator și președinte al „Albinei" din 1874, Bologa avea un cuvânt greu de spus. El era chiar cel ce se opunea cel mai mult deschiderii unei filiale a băncii „Albina" la București.

„Dl Bologa mi-a scris – îi comunica V. Roman lui G. Barițiu – și în privința greutăților ce vede el pentru o filială a „Albinei" în București. I-am arătat cum aceleași se pot delătura perfect. Totul depinde de la mâinile căror se va încredința conducerea filialei"[429].

Cei capabili pentru aceasta erau el și eventual Aurel Brote, director al Băncii „Transilvania" din Sibiu încă din 1874. Prevedea, că în urma puternicei concurențe pe care o făcea „Albina" băncii amintite, Aurel Brote se va pune în slujba acesteia și ar putea primi postul de director al proiectatei sucursale din București. Totodată, Roman îl informează pe Barițiu că se țin conferințe pentru

[429] *G.B.C.*, IX, p. 252.

înființarea unei reprezentanțe a celor două bănci bucureștene – „Dacia" și „România" – pentru înființarea unei reprezentanțe a lor pentru Transilvania și Ungaria în Sibiu. Nedumerit de această poziție a lui Iacob Bologa, V. Roman îi scria lui Barițiu că nu știe, nu-și dădea seama de ce Bologa nu le recomanda celor doi directori de la „Dacia" și „România", să-l convoace să ia parte la acele consultări. Este convins că aceia ar fi de acord cu chemarea lui, și ar face-o chiar și pe spezele lor. În acest caz și problema filialei în București s-ar rezolva mai curând și mai bine.

Visarion Roman privea problemele din punctul de vedere al interesului economic național într-un orizont mai îndepărtat, decât cel al momentului, al interesului imediat.

Pentru el, atât deschiderea unei reprezentanțe a „Daciei" și „României" – în Sibiu – cele două bănci din București – cât și deschiderea unei filiale a „Albinei" din Sibiu în București, erau chestiuni ce trebuiau văzute din punctul de vedere al viitorului întregii țări. Românii nu trebuiau să scape acest moment, ci să-l folosească în interesul lor. Iată ce scria el în acest sens: „Dar ambele chestiuni, atât filiala «Albinei» în București, cât și reprezentanța în Sibiu a Societăților «Dacia» și «România», sunt după mine de mare succes cu urmări nespus de binefăcătoare în interesul nostru economic, și ocaziune mai bună ca acum pentru realizarea acestor proiecte nu știu când vom mai avea. Eu însă – scria cu regret V. Roman – mi-am făcut datorința și păcat nu voi avea"[430]. Într-adevăr el și-a făcut datoria, și-o va mai face și în continuare, chiar dacă obiectivele susținute de el vor fi realizate de alții, cărora soarta le-a surâs mai mult, beneficiind și de alte împrejurări mai favorabile apropierii dintre Transilvania și România.

În anul 1879 împrejurările păreau, să fie favorabile îndeplinirii visului lui V. Roman de a se înființa o filială a „Albinei" la București. Unele persoane care susțineau să se facă o sucursală la Brașov și nu la București, între timp s-au convins și ele că este mai rentabil să fie înființată în capitala României. Despre schimbarea unui asemenea punct de vedere îi scrie V. Roman, în 13 iunie 1879, cu privire la poziția lui I. Măcelariu. „În ultima ședință a direcțiunii institutului „Albina", d. Măcelariu face propunerea ca nu în Brașov, ci în București să înființăm filiala"[431].

[430] *Ibidem*.
[431] *Ibidem*, p. 253.

În acel an, 1879, să se adune informații, iar la viitoarea adunare generală să se modifice *paragraful 3* al statutelor și îndată să fie deschisă filiala. Hotărârea a fost transmisă Comisiei deja existentă pentru filiala Brașov.

Visarion Roman profită de ocazia că G. Bariţiu se găsea la Sesiunea de vară a Academiei Române la București, rugându-l ca în limita timpului liber, să se informeze despre perspectivele ce ar putea avea o atare filială în București și ce pași se cer pentru a obține concesiunea. După întoarcerea de la București urma ca Bariţiu să expună comisiunii amintite și direcțiunii, care sunt posibilitățile deschiderii unei filiale la București.

Își expune din nou punctul de vedere că o asemenea filială la București ar avea înțeles, numai dacă el sau Aurel Brote – funcționar la „Transilvania" apoi director al acesteia – ar fi numiți la conducerea ei. Considera că acolo la București principala condiție a prosperării „va fi ca, conducerea filialei să fie încredințată în mâini sigure"[432].

V. Roman presimte totuși, că înființarea unei sucursale a „Albinei" la București va întâmpina mari greutăți atât din cauza unei noi legislații bancare cât și din cauza unor afaceriști cu care lucrase la „Transilvania" în Sibiu, care-l înlăturaseră din serviciul acelei bănci și apoi trecuseră la București și pătrunseseră în noile creații bancare românești și se opuneau acum unei filiale a „Albinei" în capitala României. Tocmai în această perioadă apăruse *Mesajul* Domnitorului Carol I, rostit cu ocazia deschiderii Adunării de revizuire a *Constituției.* Acesta prevedea „Crearea unei bănci de scont și de circulație și a unei case de economii". Din *„Curierul financiar"*, jurnalul economic-politic, financiar, comercial, industrial și de căi ferate, cât și pe cale privată, V. Roman aflase că sub acea casă de economii amintită în cuvântul de tron „înțelegea proiectul faimosului «Grunder»"[433], Adolf Worell care s-a depus la Ministerul de Agricultură și Comerț având de fondatori pe dd. Török, Pruncu, Poenaru, Bordea, Dr. Marcovici, Alexandru Orăscu, Balangiu, Procopie Dumitrescu, Cerișeanu și Hancik Sahim … Cunoașteți pe Worell, el grundueşte pentru punga lui, ca după 5-6 ani să lase institutul în stare nici a trăi nici de a putea muri"[434]. Avea deja la activ două cazuri: Banca „Transilvania" pe care a părăsit-o în asemenea stare, încât – prevedea V. Roman – anevoie se va mai putea întrema vreodată și „Dacia" din București, care în acest an, 1879, trecea

[432] *Ibidem*.
[433] Întemeietor (fondator).
[434] *G.B.C.,* IX, pp. 253-254.

printr-o perioadă grea și pentru care – prevedea același V. Roman – cu greu se va mai putea însănătoși în 10 ani.

Adolf Worell era dușmanul care-l dăduse afară de la „Transilvania", slăbise banca ș.a.

Trecând din Sibiu la București, Worell se dădea mare specialist în domeniul bancar. V. Roman spunea însă despre el că nu se pricepea la afaceri bancare, deoarece el lucrase numai în ramura asigurărilor. V. Roman îi reamintește lui Bariț faptul că îi spunea cândva că nimic nu este mai necesar în România ca o *Sparkasse* în București după modelul celor din Austria și Germania.

Se oferea din nou – după cum o făcuse cu câțiva ani mai înainte - să întocmească un statut pentru o casă de economii, iar dacă i s-ar încredința și postul de director sau alt funcționar bine plătit ar trece cu totul în România. Garantează că va întocmi o Sparkasse prosperă, iar „Albina" nu va suferi cu nimic, deoarece acolo lucrurile sunt bine puse la punct. „După științele și experiențele mele de până aici aș putea garanta cu viața mea, că voi întocmi *Sparkasse* proiectând-o astfel încât să o poată vedea și lăuda oricare bărbat din Europa și că în 5-10 ani acțiunile ei se vor urca la cursul acțiunilor primelor case de economii din Viena și Budapesta. Niciodată d-le Bariț, nu veți fi mai mulțumit de o faptă ce ați făcut, ca de aceasta"[435]. Condiția succesului era aceea de a găsi 5-6 bărbați destoinici pentru comitetul fondator, sacrificii de bani nu erau necesare, „totul se va face neforțat, de la sine însuși, avea încrederea că românii vor subscrie multe acțiuni, treburile vor merge mai ușor decât cu „Albina" la Sibiu. În 2 (două) săptămâni promitea că va întocmi proiectul de statut și că întreaga organizare va fi gata în timpul unui concediu de o lună.

În România, V. Roman avea de gând să se alăture orientării liberale și a Brătienilor, în special, de rezistență la pătrunderea capitalului străin în țară. Dorea deci să se alăture acelei politici devenită mai târziu politica „prin noi înșine". Iar scrisorile adresate în această perioadă lui G. Bariț ne relevă, odată în plus, dorința economistului ardelean de a se stabili în România, unde pentru românii ardeleni, existau condiții mai favorabile pentru a pătrunde în mediul de afaceri, decât în monarhia austro-ungară.

De aceeași părere era și George Bariț, aprobând ideea colegului său sibian de întrepătrundere a capitalului bancar din Transilvania cu cel din

[435] *Ibidem*, p. 254.

România. El aproba și ideea lui V. Roman de a trece în România, după cum reiese dintr-o scrisoare pe care i-a trimis-o în 2/14 iulie 1879, prin care îi sugera să se ocupe de redactarea unui proiect de statute pentru o casă de economii în București. În aceeași epistolă, George Barițiu își cerea scuze că a întârziat cu răspunsul la scrisoarea pe care i-a trimis-o Roman, în 13 iunie 1879, deși dorințele acestuia erau și dorințele arzătoare ale lui. Timpul nu i-a permis să răspundă. Dar chiar să fi avut timp tot nu-i putea să-i răspundă mai devreme decât a făcut-o. Exista o altă persoană, prezentă la Sesiunea Academiei (Vincențiu Babeș-n.ns. T.Ionescu), dar care era în același timp și funcționar la „Albina", care susținea că tot ce nu pornește la „Albina" din inițiativa sa „nu poate să fie nici bun, nici folositor". Pe Barițiu îl urmărea în tot ce făcea, iar celorlalți membri ai Academiei, mai ales „bărbații de stat", primeau de la acela „lecții cu orele întregi", încât „adesea – scria Barițiu – le admir patiența"[436]. Dacă ar fi început demersurile pentru filială sau Sparkasse la București cu unii miniștri, aceștia nu făceau, în general, nici un secret din cele ce aflau de la Barițiu și astfel colegul de la Academie, funcționar și el la „Albina" ar fi aflat și scandalul începea înainte de orice pregătire pentru filiala bucureșteană.

„Profesorul nostru – îi scria Barițiu lui V. Roman – plecă ieri de aici, ca să pună la cale și altă țară. Așa eu, rămas fără auditoriu săptămâna aceasta întreagă, rămân aici de capul meu, ca să deschid câte uși voi putea și să prepar spiritele atât pentru filială, cât și pentru casa de economii, chiar și pentru un munte de pietate"[437].

În această perioadă Direcția Băncii „Albina" se hotărâse în mod definitiv să întemeieze o filială la București, deci nu la Brașov. Aceasta era, de fapt, și rugămintea către G. Barițiu, de a tatona terenul în acest sens. El atrage însă atenția că publicul nu este prea pregătit, nici nu știe prea multe despre asemenea instituții. Va pune însă la dispoziție ziarul „Observatorul", care începuse să se difuzeze tot mai mult și la București, pentru pregătirea opiniei publice. Mai ales că ziarul lui se difuza în rândurile elitelor superioare, care le influențau și pe celelalte.

Barițiu atrage atenția lui V. Roman că dacă „Albina" dorește o filială la București, este necesar să facă niște speze, trimițând un membru al direcțiunii la

[436] *Ibidem*, VII, p. 218.
[437] *Ibidem*, pp. 218-219.

București pentru 3-4 săptămâni, care va trebui să poarte convorbiri pentru toate cele trei scopuri: *filială*, *casă de economii* și *munte de pietate.*

Bariţiu îi comunică, prin aceeași scrisoare din 2/14 iulie 1879, că consorțiul lui A. Worell, vechiul dușman al lui V. Roman de la Sibiu, a fost respins în secțiunile Camerei.

„La dorința dumitale manifestată în confidență, nu-ți răspunz altceva, decât te rog ca să te ocupi de redactarea unui proiect de statute pentru o casă de economii. Mie mi se pare că acel proiect este necesar îndată din primele zile din care am începe a propaga ideea salutarie în această capitală și țară. Așadară cât mai curând și cât mai exact”[438].

Cu cât vor răspândi informațiile mai repede, mai exacte, cu proiecte mai precise, cu atât succesul va fi mai asigurat, explica Bariţiu.

Aceleași reguli trebuiau aplicate și în cazul casei de economii și a unui munte de pietate.

Dar cu toate stăruințele celor doi mari protagoniști – George Bariţiu și Visarion Roman – care doreau crearea imediată a unei rețele de bănci pe întregul teritoriu românesc, dorința lor nu s-a realizat imediat. Ambele rețele de instituții financiare erau încă slabe. S-au pus, cum s-ar spune, greu pe picioare. Conducătorii celor două case de economii din România: „Dacia” și „România”, proveniți din țări mai dezvoltate din punct de vedere economic se ghidau în afacerile lor după principiul celui mai mare profit ce putea fi obținut. Cele două instituții urmăreau cucerirea pieței financiare din Transilvania chiar în dauna „Albinei” din Sibiu.

În timp ce românii de la „Albina” mai discutau, dacă să întemeieze filială în Brașov sau în București, emisarii societății de asigurare „România” din București încercau să creeze ei o sucursală la Sibiu pentru a-i concura pe sibieni. Totodată, ei încercau să-i racoleze pentru diferite funcții în posturile importante ale filialei lor. Unul din cei vizați pentru a fi racolați era chiar directorul „Albinei”, V. Roman.

„Zilele acestea – scria V. Roman – veni aici d. Josef Herzfeld, șeful secțiunii incendiu la societatea de asigurare „România” din București. „… Scopul vizitei dlui Herzfeld a fost tragerea de informațiuni pentru extinderea activității „României” și în Transilvania. A stăruit a-mi oferi mie primirea

[438] *Ibidem*, p. 219.

reprezentanței generale”[439]. Desigur, V. Roman l-a refuzat politicos. Delegatul aflând că unii membri ai conducerii „Albinei” sunt la sesiunea Academiei la București, s-a interesat de numele lor pentru a lua legătura cu ei și a-i converti să ia parte la filiala ce vor întemeia ei la Sibiu.

Aceste încercări ale Societății de asigurare „România”, de a pătrunde pe piața Sibiului, de a deschide o filială la Sibiu, atrage atenția V. Roman, trebuie să alerteze conducerea Băncii „Albina” să se grăbească să deschidă filiala de la *București*. V. Roman avea în vedere faptul că în societatea de asigurare „România” domina capitalul străin, ori el era adeptul acordării concesiunilor prioritar capitalului național pentru crearea de întreprinderi și instituții financiare autohtone.

Dorea ca dezvoltarea economică să se facă, în primul rând cu capital național românesc. „Țin însă mult – scria economistul român – ca să folosim ocaziunea și să stăruim din toate puterile noastre ca „Prima casă de economii în România să se întreprindă și conducă numai prin români, și precum *cartea* s-a importat mai întâi în România prin ardeleni, așa și prima instituțiune de credit și de economii să aibă a-și adscrie existența românilor transilvăneni”[440]. Va fi, susține Visarion Roman, nu numai o faptă națională, ci și una aducătoare de câștiguri, chiar de foarte mari câștiguri, de profituri materiale nebănuite mai înainte. Dovada o constituia creșterea foarte mare a valorii acțiunilor celor mai multe case de economii din Austria, Ungaria, Franța, Germania etc.

După părerea lui V. Roman nu mai încăpea nicio îndoială „că o casă de economii în București, trebuie să se facă, întrebarea e numai dacă o vor face românii ori străinii?!”[441].

În fond, V. Roman a sesizat bine că acel delegat, pe nume Iosef Herzfeld, care se prezintă delegat al societății de asigurare „România” și șef al departamentului asigurărilor împotriva incendiilor, nu era un reprezentant al capitalului național românesc. El voia să concureze banca „Albina” la ea acasă, luându-i-o înainte, deschizând în Transilvania o filială. Herzfeld era, în fond, un reprezentant al capitalului în general. Pe el nu-l interesa dacă cei ce făceau afaceri în România, contribuiau prin aceasta la îmbunătățirea existenței materiale și spirituale a celor ce produceau bunurile de existență din teritoriul actorilor economici. În schimb, Visarion Roman și Barițiu, priveau deschiderea

[439] *Ibidem*, IX, p. 256.
[440] *Ibidem*.
[441] *Ibidem*.

unor filiale și sucursale bancare ca o acțiune de mândrie națională. Acțiunile lor, am văzut și cu alte ocazii, răspundeau unor necesități obiective din evoluția și acțiunea lor organică. Cele două economii au gravitat întotdeauna una spre cealaltă; o cerință izvorâtă din dezvoltarea unității economice a pământului românesc de-a lungul veacurilor.

Dar deocamdată dorința unei filiale a Băncii „Albina" în România, ardelenii nu au putut-o realiza.

Visarion Roman s-a stins din viață în anul 1885, la vârsta de 52 de ani.

Dorințele lui Visarion Roman și ale lui George Barițiu au fost preluate de Valeriu P. Bologa, numit în 1887 diriginte al filialei „Albinei" din Brașov (înființată în 1882). Acesta a fost un funcționar de bancă cu multă experiență, el s-a străduit să modernizeze activitățile și operațiunile Băncii „Albina" din Sibiu și a filialei ei din Brașov, completându-se reciproc. El a multiplicat activitățile acestora cu noi forme mai profitabile de afaceri, adaptate noului stadiu mai evoluat al sistemului bancar internațional. „Una din aceste forme de afaceri era aceea de a intensifica și diversifica legăturile de afaceri cu cercurile financiare din regatul României. În vederea acestui scop, el s-a informat temeinic cu privire la mersul economiei românești, face călătorii în România unde poartă numeroase discuții cu oamenii politici și cu oamenii de afaceri, reprezentanți ai cercurilor financiare etc. Recomandă același lucru și conducătorilor „Albinei" din Sibiu, care uneori dădeau dovadă de conservatorism în privința lărgirii cercului de afaceri în general, nu numai extinderii lor în România sau a creării unei filiale în București"[442].

Ca și George Barițiu și Visarion Roman mai înainte și pentru Cornel Diaconovici mai târziu, Valeriu P. Bologa considera că o activitate bogată desfășurată de „Albina" în România ar avea o semnificație mult mai largă decât cea economică. Asemenea activități și acțiuni ar lega românismul și l-ar unifica din punct de vedere economic, indiferent de granițele politice despărțitoare, făcându-se astfel un pas înainte pe calea realizării aspirațiilor naționale. Este, de fapt, una din ideile cu privire la unitatea economică a românilor din toate țările locuite de ei, promovată de G. Barițiu încă din deceniile 4 și 5 ale secolului al XIX-lea în activitatea publicistică. Transferarea capitalului transilvănean în regatul român ar fi ocupat locul capitalului străin penetrat în România,

[442] Vezi: **dr. Constantin Rada**, *Cornel Diaconovici - Un om, un destin, o vocație,* Oradea, 1999, p. 236.

contribuind astfel la românizarea capitalului. Capitalul românesc ar fi lucrat astfel pe întreg teritoriul daco-roman, unitatea românilor s-ar fi manifestat astfel, indiferent de granițele politice.

„Un capital românesc chiar din Transilvania stabilit în București, în caz de criză nu s-ar fi retras așa cum făcea capitalul străin, susținea Valeriu P. Bologa”[443].

Lipsa unei sucursale în România, a unei filiale a băncii „Albina” nu a însemnat lipsa legăturilor de afaceri dintre cele două sisteme financiare românești de pe ambele versante ale Carpaților. Dimpotrivă, ele au existat și s-au diversificat. Întemeierea Băncii Naționale a României, în 1880, și a filialei „Albinei” din Brașov, în 1882, a dat un important impuls acestor legături. Prin filiala sa brașoveană, „Albina” cumpăra monedă, scrisuri funciare rurale și urbane, diferite efecte publice românești, acțiuni ale B.N.R., a acordat împrumuturi unor întreprinderi industriale din București, Focșani, Buhuși etc. Cele mai bune rezultate în cadrul colaborării dintre Banca „Albina” și sistemul bancar din România s-au obținut între *1900* și *1914*, cu toate că nici în această perioadă, „nu toate formele de colaborare încercate vor ajunge în stadiul finalizării practice sau vor avea o existență mai scurtă decât li se prevedea în momentul entuziast al lansării lor”[444].

Încă o încercare de a crea o filială a Băncii „Albina” la București, de către Nicolae Vecerdea , urmașul lui Valeriu Bologa la conducerea filialei brașovene, nu a reușit nici aceea. Nicolae Vecerdea propunea în anul 1904 conducerii centralei sibiene „înființarea unei comandite sau agenturi în București, cu scopul de a cultiva lombardul în numeroase afaceri ale Centralei și Filialei (brașovene n.ns.) încredințate casei Constantin Steriu”[445]. Nici acestei propuneri conducerea băncii sibiene nu i-a acordat atenția cuvenită. Dar, credem, că nici nu poate fi învinuită prea mult pentru aceasta. În România erau deja bănci mult mai mari și mai puternice decât „Albina” de la Sibiu.

Este, printre altele, cazul *„Băncii Românești”* sau al *Marmoros Bank* din București și al altora câteva, față de care banca sibiană rămânea o bancă modestă, cel puțin până la sfârșitul secolului al XIX-lea.

---

[443] Cf. **Mihai D. Drecin**, *„Banca „Albina” din Sibiu, investiție națională a românilor transilvăneni* (1871-1918), Cluj-Napoca, 1982, pp. 193-196.
[444] *Ibidem*, p. 197.
[445] *Ibidem*, p. 200.

Îi revine lui Cornel Diaconovici meritul de a fi înțeles că înainte ca sistemul bancar românesc din Transilvania să se extindă și peste Carpați, el trebuie întărit și modernizat în interiorul Transilvaniei. În stadiul în care se găsea capitalul bancar transilvănean către sfârșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului XX, el nu ar fi rezistat nici concurenței capitalului național românesc din regat, nici concurenței capitalului străin care pătrunsese masiv pe piața de capital a României.

Cornel Diaconovici a înțeles că mai erau multe de făcut în Transilvania, dar și în România mai rămâneau unele lucruri de realizat, chiar în domeniul sistemului financiar-bancar. În aceste condiții legătura cu sistemul bancar din România trebuia căutată prin acele verigi în care sistemul bancar era mai slab ori prin acele forme care îi lipseau sistemului de pe celălalt versant al Carpaților.

Treptat, în timp, formele de colaborare dintre „Albina" și băncile din regat s-au impus de la sine, României – cu un sistem bancar mai dezvoltat – îi lipsea însă o rețea de bănci de amanet, un *Munte de pietate*. Încercările de a crea, în 1895, o asemenea bancă, chiar cu ajutorul guvernului, au *eșuat*.

Peste 10 ani, în 1905, încercarea înființării unui *Munte de pietate* este reluată de Take Ionescu, numit atunci ministru de finanțe al României. Acesta i-a comunicat lui Partenie Cosma prin Constantin Steriu despre intenția creării unui Munte de pietate și că, dacă cei de la „Albina" sunt dispuși pot participa și ei la această acțiune. Partenie Cosma a comunicat această invitație într-o ședință a direcțiunii de credit a „Albinei" din 2 mai 1905. Ședința direcțiunii îl autorizează pe Partenie Cosma, directorul executiv, să studieze problemele legate de Muntele de pietate în România, condițiile în care ar putea „Albina" să participe la acest gen de afaceri și să facă o călătorie la București"[446], unde să ia legătura cu factorii competenți.

De această dată „Albina" se hotărăște, în sfârșit, să pătrundă pe piața capitalului bancar din România, cu toate că acum unele persoane din conducere s-au opus, vădind un conservatorism cu nimic justificat. În realitate acum „Albina" avea suficiente rezerve de capital acumulate și o altă putere economică față de cea din secolul al XIX-lea. Efectele sale erau primite la lombard chiar și la Banca Austro-Ungară.

[446] Arhivele Statului Sibiu. *Fond Banca „Albina" XIV, proces-verbal din 2 mai 1905, Ședința a VII-a*, 71. În continuare: A.S.S., F.B.A.

După hotărârea din 2 mai 1905, în decursul anului au avut loc mai multe întâlniri și convorbiri între Partenie Cosma și Take Ionescu. Acesta îi promite directorului „Albinei", că în momentul în care va ajunge problema în stadiul de pregătire a proiectului de lege, el îl va comunica conducerii Băncii „Albina" și că nu va angaja discuții cu alți eventuali potențiali parteneri până când nu va avea răspunsul acestuia. Îi mai promite ministrul român de finanțe și faptul că, în anul 1906, va pune în discuția parlamentului o lege privitoare la *Muntele de pietate*.

În una din întâlnirile dintre Partenie Cosma și Take Ionescu, acesta – cunoscând capacitățile și rolul determinant al lui Cornel Diaconovici în reforma și întărirea sistemului bancar românesc din Transilvania – i-a strecurat, în mod subtil, ideea că dacă nu poate veni el, să-l trimită pe Cornel Diaconovici. Partenie Cosma așa a și făcut. Și astfel Diaconovici a devenit, și de această dată, pionul principal care va duce la bun sfârșit un nou proiect de mare importanță pentru evoluția și unificarea, într-un fel sau altul, a sistemului bancar românesc pe întreg cuprinsul patriei.

Preluând acțiunea de a continua lucrările de stabilire a unei colaborări între Banca „Albina" din Sibiu și sistemul bancar românesc, Cornel Diaconovici s-a întâlnit cu Take Ionescu și cu secretarul general, stabilind împreună cu ei toate detaliile esențiale ale unui nou *Anteproiect* al Caselor de împrumut pe amanet în Regatul României. Se prevedea că dacă acest Anteproiect va fi acceptat de către direcțiunea „Albinei", ministrul de finanțe îl va prezenta corpurilor legiuitoare din România „imediat după feeriile Crăciunului"[447].

Anteproiectul cuprindea 30 de articole, prevedea condiții foarte avantajoase pentru banca sibiană. Astfel, „Albinei" i s-ar fi acordat concesiunea pe timp de 30 de ani de a înființa în România cu un capital social de cel puțin 1 milion *Casa de împrumut pe amanet*, dividendul de 25% - cu un profit de 30.000-50.000 de coroane anual.

Într-o ședință din 20 ian. 1906, Cornel Diaconovici a prezentat un raport în fața direcțiunii, insistând că „Albina" să se angajeze în afacere. Lucrul era posibil și avantajos. Dar era și o măsură de prevedere față de schimbările economice nefavorabile pe care Diaconovici le prevedea pentru viitorul apropiat. Sistemul bancar românesc față de sistemul de bănci unguresc din Transilvania și Ungaria și față de băncile străine ce acționau pe teritoriul ei, era

[447] A.S.S., F.B.A., Proces-verbal, 20 ian. 1906.

mai slab, cu o forță economică inferioară. Prevedea o ofensivă accentuată a tuturor băncilor neromânești împotriva celor românești. O întreprindere financiară prosperă pe teritoriul României ar fi ajutat băncile românești din Transilvania să reziste concurenței străine. O bancă mare în România era deci o șansă sigură de venituri și de stabilitate financiară.

Supus la vot *Anteproiectul* lui Cornel Diaconovici a provocat vii discuții nu a fost adoptat; au căzut însă și alte variante propuse de alți membri ai direcțiunii.

Totuși propunerea înființării unei ramuri noi de credit în România era foarte atrăgătoare; dorința și posibilitățile de colaborare existau din ambele părți. Puteau fi găsite și alte soluții cu rezultate bune. Câteva zile mai târziu, Partenie Cosma le comunică colegilor săi că nu mai este cazul să fie căutate și alte soluții, deoarece el „dimpreună cu alți soți ai săi de aici și din Regat sunt deja pe cale de a înființa un sindicat, care va lua asupra sa fondarea *Caselor de amanet din România*"[448]. S-a luat și o hotărâre că în cazul în care se va înființa acel sindicat, „Albina" nu va participa în calitate de concesionar la înființarea *Muntelui de pietate în România*, o puteau însă sprijini subscriind acțiuni în cazul în care li se va permite.

În sfârșit! Calea unei strânse colaborări între capitalul financiar-bancar din regatul român și cel din Transilvania era deschisă. Eforturile lui V. Roman, George Barițiu, Partenie Cosma, Valeriu P. Bologa și alții încep să dea roade.

Rolul hotărâtor îi revine și de această dată, ca și în multe alte cazuri, începând din 1890, lui Cornel Diaconovici.

Subliniind rolul acestui demn urmaș al lui Barițiu, Constantin Popp, scria în 1923, într-un număr festiv al *Revistei Economice* că Diaconovici Cornel „La 1905 trece la București, unde spiritul său activ plăsmuiește noi instituții de folos obștesc. În fața exploatării neomenoase, la care era expusă poporațiunea nevoiașă din capitală din partea unei întregi legiuni de cămătari fără suflet, Diaconovici inițiază crearea de case de amanet (Munte de pietate)".

Ideea este privită favorabil din partea guvernului român, iar dr. Diaconovici este încredințat cu elaborarea proiectului de lege pentru crearea acestor așezăminte de ajutorare a celor mici. Proiectul său este acceptat aproape fără modificări, trecut prin parlament și în curând ia ființă și în București, cu conlucrarea și a capitalului românesc din Ardeal, prima instituție de acest fel

[448] A.S.S., F.B.A., 15 (12).

din Vechiul Regat. Caselor de împrumut pe amanet (Muntele de pietate) privilegiate din România al căror director general va ajunge Dr. Diaconovici, „li s-a adăugat ulterior și «Banca Carpaților» întemeiată și condusă tot de Diaconovici, instituție ce a lucrat cu bune rezultate”[449].

Proiectul de lege întocmit de C. Diaconovici – despre care vorbește C. Popp – a devenit *Legea pentru înființarea caselor de amanet*, votată în Senat la 1 februarie și apoi în Cameră la 15 februarie, promulgată și sancționată de rege în 21 II 1906.

După sancționarea *Legii pentru casele de amanet* s-a încheiat o convenție între ministrul de finanțe Take Ionescu și între sindicatul compus din Partenie Cosma și Cornel Diaconovici. Sindicatul celor doi își asumă obligația de a înființa o societate anonimă cu sediul în București, cu un capital social de cel puțin 1.000.000 de coroane, care în caz de necesitate se putea urca nelimitat prin emisiuni de noi acțiuni”[450].

Conform Convenției, societatea se obliga ca în curs de 10 ani de la data concesiunii să înființeze case de împrumut și în orașele mai mari: Iași, Galați, Brăila, Craiova. Tot ei i se rezerva și dreptul exclusiv de a înființa pe durata concesiunii de 30 de ani sucursale și în alte localități[451].

Persoanele care au format comitetul fondator al sindicatului respectiv proveneau din toate ținuturile locuite de români, cu excepția Basarabiei. Pe lista fondatorilor figurau Partenie Cosma, Ioan Mihu, Cornel Diaconovici, Iancu Mețianu din Transilvania, Victor Ionescu, deputat Alexandru Ciurcu, viceprimarul capitalei, Constantin Steriu, bancar, Nicolae Xenopol – avocat și Nicolae Lahovari – avocat și deputat, Constantin Rădulescu – medic și mare proprietar în București. Dar Ciurcu și Steriu erau originari din Brașov, iar Rădulescu din Lugoj.

Observăm că din cele 10 persoane fondatoare ale societății, 7 erau din Transilvania și numai 3 din Vechiul Regat. În primul consiliu de administrație al *Societății Anonime* era inclus și bucovineanul din Cernăuți, Nicolae Flondor.

Cornel Diaconovici a fost inițiatorul și sufletul întregii acțiuni. El locuise până la acea dată în Banat și Transilvania, iar, cu această ocazie, stabilindu-se însă în Regatul Român, la București.

---

[449] **Constantin Popp**, *„Dr. Cornel Diaconovici”*, în „Revista economică”, anul XXV, nr. 34, 30 VIII, 1923.
[450] A.S.S., F.B.A, XV, 45.
[451] *Ibidem*.

Primul consiliu de administrație avea următoarea alcătuire: Partenie Cosma – președinte, Nicolae Xenopol – vicepreședinte, Dr. Ioan Mihu, Dr. Iancu Mețianu, Victor Ionescu, Nicolae Steriu – membri. Primul consiliu de cenzori îi avea ca titulari pe Alexandru Ciurcu, Dr. Constantin Rădulescu și Ioan I. Lapedatu – secretar al băncii *Ardeleana* din Orăștie, iar ca membri supleanți pe G. Stroescu – viceprimar al Bucureștilor, M. Paciurea – inginer din București și Dominic Rațiu – revizor al Băncii „Albina".

Înregistrată la tribunalul Ilfov din București sub nr. 3.155/1906 societatea anonimă pe acțiuni a caselor de împrumut pe amanet din România a emis un număr de 2.000 de acțiuni a 500 lei, din care „Albina" va subscrie 400 de acțiuni (1/5 din capitalul social).

Societatea dovedindu-se prosperă, Banca „Albina" a contribuit la dezvoltarea ei și prin creditele însemnate pe care i le-a acordat ulterior. În primii doi ani de existență, afacerile cresc în fiecare trimestru cu 50%, ceea ce i-a îndemnat pe conducătorii aceleiași bănci să îndrăznească mai mult în promovarea relațiilor cu România. Pentru a nu mai resimți efectele restricțiilor statutelor băncii, ei le-au adus acelora o modificare esențială. Paragraful 3 este modificat, reședința societății e Sibiul și activitatea ei se extinde în patrie și în străinătate. Societatea este autorizată a înființa filiale, comandite, reuniuni de credit și agenturi"[452].

Deci, numai în decurs de un an, exponenții capitalului bancar s-au convins de seriozitatea, dar și de profitabilitatea extinderii colaborării capitalului românesc din Ardeal și cel din Regatul Român. Dovadă a acestui lucru este și faptul că venitul caselor de împrumut pe amanet ajunsese la importanta sumă de 3.000.000 lei. Perspectiva era de creștere. Dar acest profit, potrivit legilor în vigoare, nu putea fi valorificat sub forma împrumuturilor ipotecar și de scont *decât* prin intermediul unei bănci. S-a înființat în acest scop „Banca – Carpaților". Acționarii Caselor de împrumut pe amanet au devenit și acționari ai Băncii Carpaților. Drept urmare, „Albina", unul din acționarii principali ai Băncii „Carpaților", a subscris 200 de acțiuni a 500 lei fiecare, din totalul celor 2.000 de acțiuni în care a fost împărțit capitalul social al băncii[453].

Prin cele două creații ale „Albinei", începând din anul 1906, se formează o nouă formă de capital, aceea a capitalului financiar, ea își lărgește astfel sfera

[452] A.S.S., F.B.A., 16 II 1907 *(Raport la Adunarea generală a Institutului de Credit și economii),* Sibiu, 23 III 1907.
[453] A.S.S., F.B.A., Sibiu, XVII, 1911, pp. 239, 242.

de activitate pe întreg teritoriul economic românesc de pe ambii versanți ai Carpaților. Capitalul productiv și cel comercial circula deja de secole pe întregul teritoriu românesc.

Desigur, vorbind despre împletirea nemijlocită a intereselor și circulației capitalurilor românești pe întregul teritoriu al României, nu înseamnă că în perioadele anterioare nu se făceau afaceri financiar-bancare pe întregul teritoriu al României. Circulația marfară intensificată în cea de a doua jumătate a secolului al XIX-lea a accelerat și circulația banilor între cele două teritorii românești: România liberă și Transilvania ocupată. Pe măsura înaintării spre economia bănească se diversifică și formele circulației bănești pe ambii versanți ai Carpaților.

Preocupările cercurilor bancare românești din Transilvania, relațiile pe care le întrețineau oamenii de afaceri de pe ambii versanți ai Carpaților românești s-au reflectat în preocuparea deosebită pe care aceștia au acordat-o mișcării bancare din România.

„Revista Economică" nr. 10 din 10 oct. 1900 într-un articol al său face o succintă cronică a apariției și dezvoltării rețelei de bănci din România. Cronica menționa, printre altele, că prima bancă ce s-a fondat în România la 1867 a fost Banque de Roumanie, cu sediul în București și cu o sucursală la Galați, transferată în 1899 la Brăila. Această bancă funcționa în locul fostei Banque Imperiale Otoman, deținând un capital de 25 milioane de lei.

În 1880, consemnează revista, s-a constituit Banca Națională a României, după care urmează „Creditul Agricol" și „Banca Agricolă" în 1894. Au apărut apoi „Creditul Funciar", Marmorosch Blank et C-ie, Banca Generală a României. Societățile de asigurare erau în număr de 6 în România după datele de care dispunea „Revista Economică" la sfârșitul secolului al XIX-lea (Dacia, România, Națională, Generala, Unirea, Universala). Unele din acestea făceau afaceri și în Transilvania. Cu timpul „Revista Economică" va aduce noi date despre numărul de bănci mari, mici și mijlocii din România, despre capitalul băncilor mari din România, bilanțurile lor etc.

O deosebită atenție a fost acordată în paginile „Revistei Economice" a Băncii Naționale a României, a cărei politică monetară se reflecta și în afacerile numeroșilor transilvăneni care exercitau activități economice în România sau, pur și simplu, veneau la muncă în „Țară", cum numeau ei în mod frecvent România.

Cititorii „Revistei Economice" erau informați în mod curent despre situația la zi a „Băncii de emisiune" a României (despre bilanțurile ei anuale, semestriale sau chiar trimestriale, despre rapoartele consiliilor de administrație, schimbări de directori, stocurile de aur ale României, situația tezaurului etc.), despre finanțe și circulația monetară. Sunt publicate în „Revista Economică" din perioada amintită largi extrase din buletinele lunare ale Ministerului de Finanțe al României, despre situația exercițiilor financiare anuale sau semestriale, despre reforme ale cheltuielilor bugetare, reforme de impozite sau schimbări de monede. Poșta, telegraful, casa de economii, casele de asigurări nu au fost scăpate nici ele din vedere de către redactorii „Revistei Economice". Circulația de persoane dintre cele două țări surori, intersectarea relațiilor de afaceri și a afacerilor ce se extindeau pe întreg pământul românesc presupunea recurgerea la serviciile bancare, în a căror bună funcționare erau interesați și transilvănenii.

Dacă la începutul mișcării bancare a românilor transilvăneni, reprezentanții gândirii economico-financiare din Transilvania nu au dat o atenție deosebită mișcării de credite cooperatiste, cu timpul atitudinea lor se schimbă. Aceasta se va întâmpla, mai ales, la începutul secolului XX sub influența succeselor apreciabile ale mișcării cooperatiste din România. „Revista Economică" din Sibiu, organ de presă al Opiniei bancare românești, va fi și de această dată, o adevărată tribună de răspândire a experienței și succeselor mișcării cooperatiste din România.

- În paginile „Revistei Economice", în perioada 1898–1918, au apărut numeroase articole și materiale cu privire la înființarea, funcționarea și dinamica băncilor populare din România, considerate model pentru mișcarea cooperatistă din Transilvania. Un număr apreciabil de studii din „Revista Economică" și din alte organe de presă și broșuri analizează aspecte ale legislației privitoare la băncile populare, istoricul lor, preocupări de îmbunătățire a băncilor populare, cifra de afaceri și a capitalurilor de care dispuneau etc. În 1902 apărea, de exemplu, în „Revista Economică" articolul „Băncile populare în România", în care erau publicate date despre dezvoltarea și preocupările de îmbunătățire a funcționării aparatului lor bancar ș.a., date preluate din diferite publicații din România. Tot în 1902, apărea în „Revista Economică" articolul: „Conducerea micilor bănci de la sate în România", cu specificația: după revista „Creditul". Autorul articolului își exprimă părerea că:

„micile bănci să fie conduse de săteni şi nu de funcţionari publici, şi ele să ajungă la prosperare prin puterile lor proprii, iar nu prin bunăvoinţa statului".

Un adept al cooperatismului din Transilvania scria că „va fi mai bine ca, nu numai în Regat, ci şi aici la noi să se ţină cont cu toată seriozitatea de stările de astăzi ale poporului român în multe privinţe identice dincoace şi dincolo de Carpaţi şi de condiţiile indispensabile pentru consolidarea asociaţiilor de credit în asemenea ţări"[454]. Cooperatorii ardeleni considerau că pe ambii versanţi ai Carpaţilor condiţiile social-economice fiind asemănătoare, este necesară în ambele cazuri, o politică identică în domeniul băncilor populare. Pornind de la asemenea consideraţii, Vasile C. Osvadă, unul din pionierii mişcării cooperatiste transilvănene, scria în 1907, într-o broşură cu titlul „Băncile Populare din România", că „Se întrevede cu siguranţă, că în apropiatul viitor rolul principal o să-l aibă tovărăşiile (…) Convingerea că de la fraţi mai cu drag înveţi, căci mai cu drag îi ai – m-a îndemnat să dau publicului nostru prin broşura aceasta pur informativă unele date, din care sper că se va putea cunoaşte cât de cât începuturile, organizaţia şi sfârşiturile ajunse de instituţiile Băncilor Populare din România – mult superioară muncii de felul acesta ce facem noi şi peste tot ce se face în Ungaria"[455].

Prezentând Băncile populare din Regatul Român ca izvor de învăţăminte pentru mişcarea cooperatistă transilvăneană, „Revista Economică" publica în 12 sept. 1907 lungi extrase din *Anuarul Băncilor Populare din România pe anul 1906.*

Datele din *Anuar* evidenţiau că la 1 sept. 1902 în România nu erau decât 700 Bănci Populare cu 59.844 membri şi cu un capital de 4.250.600 lei. La 1 iulie 1904, numărul Băncilor Populare crescuse la 1.625 de unităţi, 121.786 membri cu un capital de 10.086.620 lei şi cu 2.431.112 lei depuneri spre fructificare.

Numai peste 6 luni, consemna aceeaşi revistă, existau deja 2.021 *Bănci Populare* cu 239.002 membri, capital subscris de 20.035.054 lei, care, împreună cu depunerile spre fructificare şi celelalte fonduri, se ridicau la suma de 27.275.474 lei. Revista mai consemnează şi evoluţia mai accelerată şi a altor forme de cooperaţie în România: cooperative de credit orăşeneşti, societăţi de consum sătesti. Foarte importantă era, după părerea *„Revistei Economice",* întemeierea „Obştiilor de arendare de moşii".

[454] „Revista Economică", II, nr. 2/1903, pp.11-12.
[455] *Băncile Populare în România,* Revista Economică, VI, br. 20, 14 mai 1904.

Legea băncilor populare promulgată la 28 III 1903 pe baza căreia funcționau acestea în România, completată ulterior la 1 și 8 dec. 1904, 6 și 15 aprilie 1905 și 1 și 4 martie 1906 era considerată de Vasile C. Osvadă una dintre cele mai bune legi „ce s-au adus undeva pentru ridicarea satelor prin alcătuiri de instituții economice".

În vederea conducerii și încurajării mișcării și creării de bănci sătești, prin Legea Băncilor Populare și a Casei lor Centrale, s-a creat, cu sediul în București, o Centrală, susținută de stat, care era chemată să controleze, să îndrume și să ajute cu împrumuturi băncile sătești. Casa Centrală a Băncilor Populare era scutită de taxe poștale, registrele, documentele și înregistrările, fiind libere de timbru.

Se permitea ca în jurul și cu sprijinul băncilor populare să se alcătuiască la sate tovărășii de consum, de vânzare etc., dar în special obștii pentru arendarea și cumpărarea de moșii.

În același scop al întăririi băncilor populare, legea din România admitea ca mai multe bănci dintr-o regiune să formeze o federație (o centrală sau federație județeană) care se punea apoi sub scutul *Casei Centrale din București.*

Presa transilvăneană a continuat să publice multe materiale despre cooperația sătească din România și în perioada 1910-1914. Au fost publicate numeroase știri despre dinamica dezvoltării băncilor populare din România, despre creșterea puterii lor economice, considerate model de urmat pentru țărănimea transilvăneană. Au fost însă aduse și critici sistemului cooperatist din România. Dar, cu timpul criticile s-au stins; tendința dominantă rămânând aceea de înființare a unui număr cât mai mare de cooperative, după modelul românesc al Băncilor Populare. Primul Război Mondial a stopat însă această tendință. Ea va fi reluată sub auspicii favorabile numai după Marea Integrare din decembrie 1918.

Am amintit câteva aspecte ale modului cum urmăreau publiciștii ardeleni mișcarea băncilor populare din România, ca și aderarea lor la genul respectiv de cooperație, deoarece această atitudine a fost generată de un proces mult mai complex al dezvoltării sociale, economice și politice a Transilvaniei în ultimele decenii în care ea s-a mai găsit sub dominația imperiului austro-ungar. Ideologia băncilor populare a fost produsul mișcării instituționale complexe a românilor transilvăneni: instituțiile politice și mișcarea memorandistă, crearea Asociațiunii transilvane și a unei mișcări bancare proprii, a intercondiționării și sprijinirii reciproce în crearea de școli și curente economice în diferite localități,

în jurul unor ziare și reviste economice, a unor centre bancare sau a unor mișcări cooperatiste etc.

Desigur, lucrarea noastră, și așa destul de extinsă, nu-și poate permite o analiză extinsă a unor școli și curente economice care au circulat în gândirea economică românească din Transilvania la sfârșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului XX.

Ne vom limita doar la creionarea câtorva pagini cu privire la un curent și o mișcare, și anume la curentul cooperatist al mișcării băncilor populare, format în Transilvania ca urmare a contactului dintre activiștii cooperatori din Transilvania și Vechiul Regat al României. Un rol important în această promovare a ideii și mișcării băncilor populare din România l-a avut Revista Economică din Sibiu. Membrii redacției ei sunt primii adepți ai curentului Băncilor Populare. Dar curentul respectiv s-a extins în Transilvania și în alte centre de cultură economică românească. Dar cel mai important exponent, după aprecierea noastră a fost Vasile C. Osvadă, care pe lângă că a redactat „Tovărășia", dedicată exclusiv problemelor cooperației sătești a publicat și lucrările: *Legea tovărășiilor* (Orăștie, 1907) și *Băncile Populare din România* (Orăștie, 1907). Dacă Visarion Roman, G. Barițiu, Ilie Măcelariu și alții voiau să transfere capital bancar în Vechiul Regat al României, ei fiind deja exponenți ai unor forme de capital și de credit dedicat dezvoltării unei economii de mărfuri de tip capitalist, Vasile C. Osvadă și alții au fost exponenții transferării unor forme social-economice din România în Transilvania, dovadă a unor forme de economie care se completau reciproc, ambele având nevoie de dezvoltarea creditului.

7.2. Câteva concluzii ce se impun cu privire la rolul băncilor în viața românilor transilvăneni în ultima treime a secolului al XIX-lea și începutul secolului XX

Visarion Roman și George Barițiu, inițiind mișcarea bancară românească din Transilvania, așteptau foarte multe de la aceasta. Dar realizările practice ce au urmat până la Marea Unire din decembrie 1918, au depășit cu mult așteptările celor doi inițiatori cu privire la profunzimea și amploarea schimbărilor social-economice provocate de noile creații financiar-bancare. Schimbările au fost profunde și multiple, de ordin economic, structural-social,

cultural, psihologic, comportamental, național și politic. Este drept, unele schimbări la care au contribuit băncile au venit după dispariția celor doi „courzitori", după ce băncile românești au devenit mai solide din punct de vedere economic, cu capacități sporite de a aloca sume mai mari în scopuri culturale, sociale, pentru burse unor elevi și studenți etc.

Faptul că băncile românești au luat naștere într-un mediu social-economic în care se impunea ajutorul lor financiar în vederea pregătirii tinerei generații, a dezvoltării sistemului instructiv-educațional, căruia i se refuzau alocații din partea statului, precum și refuzul subvenționării necesităților funcționării celor două biserici românești etc., unii au considerat că unitățile bancare ale românilor nu aveau un caracter comercial, ci doar unul social-cultural.

În realitate majoritatea băncilor românești – generate de mecanismele economiei capitaliste, ca și toate celelalte din această lume – s-au întemeiat ca societăți pe acțiuni cu un capital format din acțiuni nominative. Deci ele au fost societăți comerciale, care și-au desfășurat activitatea pe principiul obținerii de profituri. În condițiile economiei de piață mărimea dobânzilor sistemului bancar este reglată de piață, nu de considerente morale.

Încă înainte ca Banca „Albina" să funcționeze, la 25 martie 1872, Visarion Roman adresându-se lui Ioan Micu Moldovan îi scria că: „n-am vrea să defigem (să stabilim n.ns.) prea mari interese pentru împrumuturile noastre, suntem datori însă acum ca niciodată, a griji pentru cel mai mare profit posibil, spre a da acționarilor la cel dintâi bilanț, dividende. Cred că și dumneata care ne-ai procurat atâția acționari împarți dorința asta"[456].

Totuși, în general, băncile românești au perceput dobânzi mai mici pentru creditele acordate decât băncile naționalităților conlocuitoare. Cu toate acestea uneori au fost criticate, imputându-li-se că percep dobânzi mari.

Împotriva celor ce negau caracterul capitalist al băncilor au luat atitudine mulți reprezentanți ai gândirii social-economice, mai ales cei din primii ani ai secolului XX, care trăiau deja într-o societate capitalistă, „curățată" mai mult de rămășițele feudale în comparație cu anii '80 și '90 ai secolului al XIX-lea.

---

[456] Vezi: **Ștefan Manciulea**, *Corespondența dintre Visarion Roman și Ioan Micu Moldovan, extras din Volumul Omagial C. Giurăscu*, București, 1944, p. 328.

Spre exemplu, - Eugen Brote analizând forma juridică și comercială a băncilor românești după ce și-au publicat bilanțurile anului 1906 arăta că din acestea 80% erau societăți pe acțiuni, care dețineau 95% din capitalul activ total, iar 20% erau cooperative, ce dispuneau doar de 5% din acest capital. Deci băncile românești aveau la baza existenței lor organizatorice proprietatea privată, fiind astfel o formă a societății comerciale, care-și fixau ca scop obținerea de profituri pentru acționarii ce au întemeiat banca. Băncile erau deci întemeiate „a lucra în interesul acționarilor, care au pretențiunea justă a primi după capitalul lor alocat cele mai mari dobânzi posibile”[457]. Lucrând altfel, direcțiunile băncilor ar renunța la principiul speculativ – capitalist în afacerile lor, ceea ce ar contrazice noțiunii și funcției întreprinderilor ce le-au fost încredințate.

Subliniind caracterul comercial, capitalist de fapt, al băncilor românești, Ioan I. Lapedatu, unul din cei mai mari economiști ardeleni de la începutul secolului XX scria: „Câștigurile și dividendele îi preocupă în primă linie pe aproape toți, și nu fără motiv. Fiecare ar voi să știe cât mai sigur, la ce și la cât se poate aștepta”[458].

Cele mai multe materiale cu privire la caracterul comercial al băncilor românești au fost publicate în „Revista Economică”, tribuna băncilor românești din anii premergători ai Marii Uniri din 1918. Într-o formulare sintetică apărută într-un număr al „Revistei Economice” din 1917 se scria: „Băncile, ca atare sunt întreprinderi comerciale «speculative», fie ele sub orice lozinci înființate. Aceasta în zadar ar contesta-o oricine”[459].

Dar adepții și susținătorii întemeierii unui sistem bancar în Transilvania, subliniind caracterul comercial al băncilor, nu au considerat niciodată că ele erau avantajoase doar unei categorii de indivizi – numai pentru cei care le întemeiau și le administrau. Dimpotrivă, susțineau ei, sunt întreprinderi avantajoase pentru toate categoriile de persoane ce participă, într-un fel sau altul, la punerea lor în funcțiune.

George Barițiu, scria încă în anul 1838 – deci cu 34 de ani înainte de înființarea Băncii „Albina” – că banca nu are alt scop decât „A folosi de

[457] Eugen Brote, *Organizarea creditului prin băncile românești*, Arad, 1909, p. 12.
[458] Ioan I. Lapedatu, *La chestiunea proximelor bilanțuri ale băncilor noastre,* „Revista Economică”, XVII, nr. 47, 20 XI 1915, pp. 443-444.
[459] *Interesele active și pasive la bănci (semnat R.)*, Revista Economică, XIX, nr. 7 din 3 III/1917, pp. 74-76.

aproapelui și mai ales la clasa cea mai neavută, a-i îndemna la o păstrare înțeleaptă, a le ajuta să-și asigure și să-și înmulțească câștigul”[460]. Păstrarea, economisirea, încurajarea și dezvoltarea spiritului de economisire în rândurile populației românești, a țăranului român, în special, a fost una din ideile de bază ce a fost așezată la fundamentarea necesității și justificării întemeierii Băncii „Albina”. În statutul „Albinei” se arăta că „scopul băncii era, printre altele, a deștepta într-însul (poporul țăran - n.ns. T.I.) spiritul de economie”. Nu era întâmplător faptul, că majoritatea băncilor de credit și a cooperativelor de credit românești se numeau de credit și economii sau case de economii, case de păstrare, societăți de păstrare, societăți de credit și păstrare, reuniuni de păstrare și împrumut, iar imediat după precizarea numelui institutului, urma circumscrierea precisă a menirii institutelor financiare ca institute cultivatoare a spiritului de cruțare, de economisire, prin primirea de depozite spre fructificare etc. Aceasta impunea mari răspunderi morale din partea conducătorilor bancari, față de micii depunători, care compuneau marea majoritate a depunătorilor spre fructificare la băncile românești. Economiile acestea erau rezultatul unor câștiguri în urma exercitării unor munci grele, cu multă sudoare, dobândite uneori cu renunțări la satisfacerea unor necesități imediate. Irosirea economiilor încredințate însemna dezastru pentru cei ce le-au depus, precum și pierderea încrederii în sistemul bancar din partea marii majorități a populației românești.

„Revista Economică” din Sibiu al cărei director era Cornel Diaconovici, publica încă din primul număr al apariției sale din 1898 un articol semnat de profesorul Arsenie Vlaicu, care evidenția avantajele depunerilor spre fructificare la bănci. Iată avantajele economisirii prezentate de profesorul brașovean:

1. îndemnul la economii;
2. poftă de muncă potențată;
3. fructificarea și valorificarea sumelor mici, care altfel ar rămâne inactive;
4. frânarea poftelor de lux și efectuarea de cumpărări nefolositoare, care se ivesc întotdeauna cu banii în mână;
5. asigurarea „singuraticilor” și a familiilor pentru cazuri de lipsă și accidente;

[460] Vezi „Gazeta Transilvaniei”, I, nr. 3, 26 III 1838.

6. promovarea culturii în mod indirect prin ridicarea moralului și prin ușurarea câștigării cunoștințelor necesare”[461].

În literatura economică a vremii, dar și în cea pedagogică, precum și în diferite forme de propagandă a băncilor se promovau idei care susțineau că „economisirea arată, dezvoltă și multiplică virtuțile gospodărești ale săteanului”. Băncile să nu se rezume numai la acordarea de credite, fiind intermediarii acestora; ele să îndeplinească și rolul de „învățători agricoli”, să acționeze pentru înrădăcinarea datinei economisirii banului în satele noastre.

Economistul Constantin Popp, redactor al „Revistei Economice”, apoi și director al acesteia, bun colaborator al lui Cornel Diaconovici și Ioan I. Lapedatu, scria adeseori, că deșteptarea, promovarea și dezvoltarea spiritului de cruțare în sânul poporului este o virtute de o mare valoare etică, care trebuie educată ca orice altă virtute, iar aceasta este chemarea caselor de păstrare, al căror caracter îl au și băncile noastre.

Același C. Popp dădea explicații cât de ușor se depun banii în Franța, Belgia, Rusia, Germania și Austria, că se economisea timp, că existau și case de păstrare în școli ale elevilor, că educația economisirii și vieții echilibrate începe încă din copilărie. Acolo băncile nu așteptau ca deponenții să vină la ele. Mergeau ele la deponenți. Deci, economisirea crea dublu avantaj când era bine organizată: pentru depunător și pentru societate în general prin asocierea capitalurilor, care devin astfel capabile să fie folosite la realizarea unor mari lucrări, transformându-le astfel din capitaluri neproductive în capitaluri productive.

Totodată, economisirea prin bănci constituia și o armă de luptă împotriva cămătăriei, care reprezenta un adevărat flagel pentru economia Ungariei și Transilvaniei.

În publicistica sa, Barițiu a luat, adeseori, atitudine hotărâtă împotriva cămătăriei nemiloase, care pretindea, relata el, dobânzi foarte mari, ruinătoare pentru împrumuturile acordate. Acestea, arăta el, adeseori, în paginile *„Gazetei Transilvaniei”*, ca și ale *„Observatorului”*, se ridicau la enormul procent de 50%, 100% și chiar 200% și uneori și mai mult. În cazul dobânzilor plătite în natură, procentul transformat în bani depășea uneori și 300%. Cămătăria bântuia atât la sate cât și în orașele mari și mici.

[461] Arsenie Vlaicu, *Institutele noastre financiare*, … „Revista Economică”, I, nr. 1 din 1 I/1899, p. 8.

Legile Ungariei erau blânde cu cămătarii și cămătăria. Unele legi adoptate de parlamentul maghiar împotriva cămătăriei nu au avut efectele scontate. Cămătăria a continuat să asuprească populația sătească, adeseori și o mare parte și a celei orășenești până către sfârșitul secolului al XIX-lea.

Ca urmare a experienței istorice negative, care a relevat că legislația ungurească, dar și cea austriacă împotriva cametei, nu au avut prea mare efect în acest sens, publiciștii români își manifestau, adeseori, neîncrederea în efectele măsurilor prevăzute de aceasta. De exemplu, în urma unor discuții, prin anul 1883, în Dieta Ungariei din Budapesta cu privire la o lege contra cămătăriei, Ioan Roman, colaborator al „Observatorului" lui George Barițiu, scria că „boala de care suferă poporațiunea e cu mult mai mare și mai periculoasă, decât să se poată sana prin legi contra uzurăriei (cămătăriei – n.ns.T.I.) … Uzurăria nu este cauza adevărată a sărăciei poporului, ci numai efectul sărăciei. … Adevărata cauză a sărăciei, prin urmare a scumpetei de capital, este lipsa de industrie și comerț național, exploatarea noastră prin industria străină, scoaterea banilor din țară[462].

Atent la firul istoriei creditului și a schimburilor bazate pe bani, ca și la experiența altor țări, George Barițiu, ca și alți economiști și oameni de afaceri transilvăneni, au ajuns la concluzia, verificată, de fapt și în alte țări, că băncile reprezintă, printre altele, cel mai bun mijloc de combatere a cametei.

Într-o prezentare sintetică a rolului băncilor în înlăturarea cametei, George Barițiu scria: „Întrucât pentru propriul popor cultivator de pământ, dacă s-a făcut vreodată ceva spre ușurarea lui, apoi aceasta s-a întâmplat de când câțiva bărbați aleși în frunte cu familia Mocioni au înființat institutul de credit „Albina" în 1872. Cutezăm a susține, cu experiența ce avem, că de atunci încoace în mijlocul unor asupriri și spoliațiuni, până în cincizeci de mii de familii de români au scăpat de o ruină sigură cauzată prin uzurării"[463]. Faptul că această încredere în rolul băncilor era o părere acceptată de toți reprezentanții opiniei publice românești, nu numai de G. Barițiu, ni-l atestă și cererea semnată de comitetul fondator al Băncii „Albina" către ministrul Szlavy în vederea aprobării susnumitei bănci. În cerere, se scria, că: „locuitorii de la sate, care pe lângă puterea brațelor unei familii întregi, mai are de proprietate a sa casă, curte, moșie, animale și proviziuni, când vine lipsa de bani, este supus fără nici

[462] „Observatorul", nr. 8, 29/10 II 1883.
[463] George Barițiu, *Părți alese din Istoria Transilvaniei pe două sute de ani în urmă*, vol. III, 1891, p. 498.

un ajutor exploatațiunii cămătarilor”[464]. Cererea în vederea întemeierii Băncii „Albina” se baza pe convingerea fermă a fondatorilor că ea va contribui la eliberarea populației de asuprirea cămătărească. Și așa s-a și întâmplat, după cum constata un alt publicist și activist bancar, Ioan I. Lapedatu, cu privire la politica bancară a dobânzilor practicată de Banca „Ardeleana” din Orăștie.

Prin politica sa bancară a dobânzilor, Banca „Ardeleana”, scria economistul amintit, a reușit reducerea dobânzilor și în special acordarea de credite tuturor celor cinstiți, harnici și acreditabili, a avut de urmare și stârpirea în mare măsură a uzurarilor care storceau pe cei lipsiți și necăjiți, luându-le astfel posibilitatea oricărui progres economic”[465].

După 30 de ani de activitate bancară, când „Albina” nu mai era o bancă izolată a românilor transilvăneni, când deja existau sute de bănci românești pe întreg pământul Transilvaniei, un alt economist transilvănean avea temeiul să aprecieze, scriind în „Gazeta Transilvaniei” în 1903 că „băncile noastre (din Ardeal, n.ns. T.I.) românești au adus și aduc servicii necontestabile poporului nostru de la sate și orașe pe terenul economic, social și chiar moral. În primul rând ele au combătut uzura și au scăpat pe sătean din ghearele cămătăriei”[466].

Concluzii și mai fundamentate din punct de vedere al perioadei istorice a avut ocazia să prezinte, la un deceniu după Marea Unire, același Ioan I. Lapedatu, devenit între timp profesor la Academia de Înalte Studii Comerciale Cluj și chiar Ministru de Finanțe. Analizând activitatea băncilor românești în perioada 1890-1918, economistul român a ajuns la concluzia că ele au făcut servicii reale și incontestabile creditului privat, prin politica lor de afaceri, au salvat averile țăranilor noștri din mâinile cămătarilor și uzurarilor[467].

Dorințele lui Barițiu, Visarion Roman, Iacob Bologa, frații Mocioni, Ilie Măcelariu, Paul Dunca și al altora de a scăpa populația românească de asuprirea cămătarilor și de a provoca schimbări în modul de existență, de comportament, de adaptare a unor noi norme de viață, de a-și însuși noi forme de proprietate, de a prețui avuția sub formă de bani, de a recurge mai des la formele de piață și schimb pentru a obține cele necesare traiului. Dorințele acestea se bazau pe

[464] „Gazeta Transilvaniei”, XXXIV, nr. 60 16/4 august 1871.
[465] Ioan I. Lapedatu, *Monografia institutului de credit și economii „Ardeleana”, societate pe acții în Orăștie*, Sibiu, 1912, p. 110.
[466] Vezi „Gazeta Transilvaniei”, LXVI, nr. 34, 13/25 II 1903, articolul „*Probleme economice”*, Semnat: Ion de pe Văcărea.
[467] Vezi: Ioan I. Lapedatu, *Finanțele private în Ardeal*, în vol. *Transilvania, Banatul, Crișana, Maramureșul*, vol. I, București, 1929, p. 563.

experiența vieții, pe observațiile de zi cu zi, care vrând-nevrând, - datorită unor legi economice implacabile – atrăgeau tot mai mult și populația românească.

Dar pentru extinderea noilor forme de existență socială și ridicarea pe o treaptă mai înaltă de civilizație, poporului român îi trebuiau proprietăți mai multe; pentru dobândirea lor îi trebuiau bani. Bani mai mulți decât cei obținuți din activitățile curente puteau fi obținuți numai prin credite. Cei obținuți de la cămătari, fie că le permitea să obțină foarte puțină proprietate, fie că le „ajuta" să o piardă chiar pe cea care o mai aveau.

Apariția unor instituții de credit, a unor bănci care să le procure și românilor credite ieftine prin intermediul cărora să dobândească noi proprietăți funciare și nu numai, devenise pentru românii transilvăneni o necesitate vitală.

Apariția și dezvoltarea băncilor românești, ca verigă vitală pentru dezvoltarea unei economii de piață, s-a produs exact în perioada când românii aveau mai multă nevoie de ele. Înființarea băncilor era tot atât de necesară în mediul urban cât și în cel rural, atât acționarii cât și clientela proveneau din ambele medii. Întrucât majoritatea populației se îndeletnicea cu agricultura, băncile și-au îndreptat activitățile, în mod prioritar, spre aceasta, sprijinind țărănimea în aproprierea de proprietăți funciare în vederea întregirii propriilor loturi de pământ de care dispunea și lărgirea suprafețelor de folosință comună. Băncile au acordat agricultorilor credite cu ușurință pentru cumpărarea de suprafețe mai mari și mai mici. Făceau aceasta, fie cumpărând ele moșiile de la marii proprietari pe care apoi le parcelau și le vindeau țăranilor, fie le acordau credite pe diferite termene celor interesați în achiziționarea unor suprafețe de pământ.

Desigur, Banca „Albina", fiind prima bancă românească înființată și timp de zece ani unica bancă mai importantă a românilor transilvăneni, s-a situat în fruntea acțiunii de cumpărare de moșii, parcelare, vânzarea pământurilor la țărani și acordarea de credite. Cu timpul ea a contribuit la această operațiune și în mod indirect prin acordarea creditelor de reescont celorlalte bănci românești, deoarece prin emiterea scrisurilor funciare de către „Albina", acestea aveau cui să cedeze împrumuturile ipotecare pentru a obține sumele de bani de care aveau nevoie.

Printre băncile care au contribuit la sporirea proprietăților de către țăranii români amintim: „Albina" din Sibiu a contribuit cu împrumuturi sau alte forme de creditare la parcelarea unor mari proprietăți în comune așezate aproape în toate comitatele Transilvaniei. Proprietățile parcelate aveau

suprafețe între 50 și aproape 2.000 de iugăre, împrumuturile erau de la 20.000 fl. până la 200.000-300.000 florini, câștigurile atingeau sume de 2.000-3.000 de fl., în funcție de suprafețele parcelate. Au beneficiat, printre alții, locuitori din Luduș, Ocna Sibiului, Feleac (Cluj), Pădureni (Gherla), Seini (lângă Baia Mare) , Gurberdin (Bihor), Pecica (Arad), Carmârște (aproape de Oravița), Porumbenii Mari (lângă Odorhei), Buia (jud. Sibiu), sașii din Cristurul Secuiesc. Locuitorii care primeau împrumuturi de la „Albina" erau români, unguri și sași. Dobânzile variau între 6%-8%.

Banca Ardeleana din Orăștie, a contribuit și ea la rotunjirea proprietăților țărănimii ardelene ca urmare a parcelării unor moșii.

„Prin parcelarea de moșii și finanțarea cumpărărilor de pământ, în perioada 1897-1909, Banca „Ardeleana" – scria Ioan I. Lapedatu – a pus clientela sa – direct și indirect – în posesia a mii de iugăre de pământ"[468]. Același lucru l-au făcut Banca „Șoimul" din Uioara, Banca „Aurora" din Abrud, „Economul" din Cluj și multe altele.

Ca urmare a crizei agrare din 1873-1895 marea proprietate din Transilvania prost administrată, deci slab productivă – nu a rezistat concurenței cerealelor aduse de peste Ocean, din Rusia sau România, ceea ce a condus la starea de faliment a marilor proprietari. Pentru aceștia era mai rentabil să vândă moșiile, iar sumele de bani să le investească, în alte domenii mai rentabile ca industria, comerțul și activitățile bancare. Cum cele mai mari moșii ale marilor funciari maghiari se găseau în comitatele cu populație majoritar românească, acestea au fost vândute populației românești, preponderentă numeric. Acest lucru, deosebit de evident în epocă nu au vrut să-l înțeleagă reprezentanții presei maghiare, care au început o campanie deosebit de violentă împotriva băncilor românești, pe care le învinuiau de șovinism, că vor să-i despoaie pe unguri de proprietăți în favoarea românilor, de ruinare a populației maghiare, de alungare a acesteia din Transilvania și înlocuire a ei cu populație românească etc.

Într-adevăr, ziarele ungurești acuzau băncile românești de cele enunțate mai sus, dar și de multe altele, cum ar fi: acordarea de către ele a unor împrumuturi proprietarilor maghiari, iar la cea mai mică întârziere a achitării creditelor le scoteau moșiile la licitație și le împărțeau românilor. Li se imputa

[468] Ioan I. Lapedatu, *Monografia Institutului de credit și economii Ardeleana, Societate pe acții în Orăștie 1885-1910,* Sibiu, 1912, p. 80.

acelorași bănci că adună moșiile maghiare, periclitează existența clasei de mijloc a maghiarilor, ca și pe cea a secuilor, numită de ei *„sentinela”* de la estul regatului[469]. Ziariștii și politicienii, ca și parlamentarii unguri de la Budapesta nu rămâneau nici ei mai prejos în a face propuneri de represalii împotriva băncilor românești. Unii din ei propuneau ca membrii conducerilor și funcționarii acestora să nu aibă dreptul de a ocupa locuri de parlamentari în Corpurile legiuitoare ale țării.

Conducătorii băncilor românești, ca și publiciștii români au reacționat prompt la învinuirile aduse băncilor românești că ar promova o politică bancară șovină de deposedare a ungurilor de proprietăți funciare și de a-i alunga din Transilvania.

Dând o ripostă fermă unor asemenea idei și încercări de a-i denigra pe români și băncile lor, Partenie Cosma făcând referire la contele Esterhàzy, spunea cu ocazia raportului anual pe 1901 al Băncii „Albina”, următoarele: „de un lung șir de ani oameni fără conștiință răspândesc prin ziaristică și prin parlament acuze tendențioase la adresa institutelor de bani românești și în special la a institutului nostru cel mai vechi între ele: că urmărește scopuri politice și anume că tind la deposedarea elementului maghiar … Declarăm de calomnii tendențioase toate afirmările de această natură și nu ne putem suprima mirarea, că se află și bărbați de stat și oameni serioși, care dau crezământ ăstor fel de bârfeli și stau de vorbă cu cei ce le răspândesc, ba provoacă societatea, ca ea să ia măsuri de apărare contra unui rău, care nu există decât în creierii înfierbântați ai unor existențe fără căpătâi și ai unor fanatici, orbiți de ură contra elementului român pentru vitalitatea sa”[470]. Dar nu toți marii proprietari unguri și-au pierdut moșiile, ruinându-se și abandonându-le.

Unii mari proprietari au încercat să modernizeze și să rentabilizeze moșiile. Pentru aceasta au făcut împrumuturi mari la bănci. Criza economică din ultima treime a secolului al XIX-lea, anii secetoși care au urmat după 1900, au agravat situația economică a moșierilor; datoriile ipotecare au sporit încontinuu. La 1893 datoriile ipotecare erau de 888 milioane coroane, în 1903 erau deja de 2.600 milioane coroane. Anual moșierii aveau de plată anuități de 130 milioane, la care se adăugau 120 milioane dări și alte plăți, deci în total

[469] Asemenea afirmații făcea, printre altele, ziarul: Ellenzék din Cluj, Cf. „Revista Economică” III, nr. 45/1901, p. 422.

[470] Cf. *„Revista Economică”* III, nr. 26, 6 VII 1901, p. 266. Vezi: „Revista Economică” nr.2/1902; nr. 41/1902; nr.19/1904; nr. 17/1905; nr. 37/1913; nr. 10/1911.

datorii de plată de 250 milioane coroane anual. Venitul cadastral era doar de 260 milioane coroane. Singura soluție de a plăti datoriile pentru mulți moșieri maghiari a fost vinderea moșiilor. În Transilvania au cumpărat pământ românii, maghiarii și sașii.

După 1900, se poate spune, s-a format un adevărat curent al parcelărilor de moșii. Primele care au avut potențial bănesc disponibil au fost băncile. Ele au și inițiat acțiunea de parcelare a moșiilor, deoarece aveau bani și aveau și cui să le vândă cu câștig. Au participat însă la parcelare și diferite categorii de oameni care aveau bani disponibili: bancheri, avocați, preoți, proprietari de pământ, învățători, militari, pensionari, agenții, negustori de lemne etc.

Băncile românești, având numerar disponibil nu puteau să nu participe la acest proces de obținere a unor bune câștiguri obținute pe seama afacerilor cu pământ, care au contribuit într-o anumită măsură și la schimbarea structurii sociale a românilor, care, prin acest proces se apropia tot mai mult de o structură caracteristică societății capitaliste. În fond, destrămarea proprietății moșierești, care amintea de vechile structuri funciare feudale, era și ea într-un proces de adaptare la o structură mai pronunțat capitalistă, pe care-l urma și economia ungară în general; mulți mari proprietari își transferau banii din agricultură, în industrie și comerț, sectoare economice bazate pe raporturi capitaliste, concurențiale, pe liberul schimb, fără privilegii și discriminări naționale, religioase ș.a.

În condițiile în care statul maghiar refuza orice ajutor necondiționat sistemului școlar, cultural, celor două religii ale românilor – ortodoxă și unită – românii transilvăneni și-au creat propriile lor instituții în acest domeniu: școli, biserici, reuniuni economice, asociații cultural-științifice etc.

Crearea Asociațiunii transilvane pentru literatura română și cultura poporului român a dat un avânt necunoscut în trecut în dezvoltarea învățământului și culturii românești în Ardeal. „Asociațiunea …" a permis concentrarea tuturor eforturilor românilor transilvăneni într-un domeniu în care progresul le era aproape complet interzis din partea dominanților. Realizările cele mai prețioase ale „Asociațiunii transilvane …" au constat, după părerea noastră în conștientizarea forței unite a poporului în lupta de eliberare națională, înțelegerea percepută și ea că fără progres economic, fără un salt în acest domeniu, românii nu se vor putea ridica la înălțimea popoarelor conlocuitoare, la care se adaugă realizările notabile în domeniul culturii și învățământului. Prin bursele acordate unui număr mare de tineri în vederea

pregătirii în institutele de învățământ superior, școlile medii și școlile de ucenici, „Asociațiunea …" a contribuit mult la sporirea cantitativă și calitativă a capitalului uman al populației românești din Transilvania.

La rândul său, crearea sistemului bancar românesc a însemnat sporirea posibilităților financiar-bănești de susținere a instituțiilor de învățământ și cultură românești din Transilvania. Marele merit al întemeietorilor Băncii „Albina" a constat și în faptul că încă din perioada elaborării statutului acesteia au prevăzut ca: „o anumită sumă, dar nu mai mică de 5% din venituri, să fie alocată pentru scopuri de interes comun"[471]. Statutele modificate în 1876, 1879 și 1895 vor utiliza conceptul de „binefacere".

Cornel Diaconovici a dat o nouă fundamentare fondurilor culturale, considerându-le parte a acumulărilor de capitaluri, în domeniul investițiilor social-culturale a națiunii române. Pentru români, întrucât nu primeau fonduri de la stat pentru dezvoltarea social-culturală – asemenea fonduri create de băncile lor aveau o semnificație deosebită.

Statul refuzând finanțarea învățământului și culturii românești, populația românească, săracă, fără posibilități de acumulare, era obligată să se autofinanțeze, ceea ce contribuia și mai mult la menținerea ei în stare de pauperitate.

Tocmai analizând această situație Cornel Diaconovici a demonstrat argumentat necesitatea unui fond cultural centralizat al băncilor românești, de care să se folosească întreaga națiune română din această parte a țării, ca fond cultural centralizat, ceea ce le-ar fi permis românilor transilvăneni să creeze instituții și edificii centrale pe întreaga Transilvanie (O casă națională cu bibliotecă națională, cu muzeu național, cu școli și alte instituții naționale). Fondul cultural nu mai era privit ca un fond de binefacere. El avea o justificare economică. Un popor cu o cultură națională dezvoltată își va gestiona mai bine, mai eficient și avuția națională.

Prin funcțiile pe care le-a îndeplinit în sistemul financiar-bancar de director adjunct și secretar al Băncii „Albina", prim-secretar al „Astrei", director al revistei „Transilvania" și al „Revistei Economice", secretar al „Conferinței Băncilor Române" din Transilvania și mai târziu director al „Casei de împrumut pe amanet" din România și al Băncii „Carpaților", Cornel Diaconovici a fost o personalitate de prim rang, care a contribuit la coeziunea

[471] Vezi Statutele Institutului de credit „Albina", Pesta, 1871, paragraful 69.

tuturor românilor pe plan economic, cultural, social şi naţional. El este acela care a iniţiat construirea *Casei Naţionale a românilor*, a iniţiat *Conferinţa Băncilor Române* şi organizarea lor în *Solidaritatea*, a iniţiat prima Expoziţie a Băncilor Române din Transilvania, a organizat participarea acelorași bănci românești din Transilvania la *Expoziţia generală română*, a editat prima *Enciclopedie generală română,* la întocmirea căreia a mobilizat intelectualitatea românească din toate ţările locuite de români, a iniţiat unificarea terminologiei românești de bancă etc. Tot lui îi revine meritul de a fi realizat un vis de al lui George Bariţiu, Visarion Roman, Valeriu Bologa, Partenie Cosma ș.a. – de a crea forme de colaborare între sistemul bancar românesc din Transilvania şi cel din Vechiul Regat.

Problema constituirii unui fond cultural centralizat al băncilor românești a fost dezbătută timp de câţiva ani în coloanele *Revistei Economice şi la Conferinţele Băncilor Române*. Dar ea nu a avut ecou. Rezultatele au fost modeste. Băncile nu erau împotriva unei cote pentru fonduri culturale. Voiau însă ca de aceasta să beneficieze, în primul rând cei din cercul de activitate al băncii respective, cei care contribuiau la crearea acelui fond. Băncile au dat ajutoare pe tot parcursul anului, de la caz la caz, în mod direct şi indirect, pentru scopuri culturale, iar în adunările generale de bilanţ au votat o cotă parte din profiturile lor pentru aceste nevoi. Sumele alocate nevoilor culturale au crescut de la an la an. Ele apăreau în bilanţurile băncilor sub alte denumiri. Erau, de fapt, mascate.

Băncile au contribuit cu fonduri culturale la zidirea de şcoli noi, lărgirea altora mai vechi, procurarea de material didactic, zidirea de internate, distribuirea unor sume de bani pentru elevii săraci, susţinerea învăţătorilor şi profesorilor mai tineri, *acordarea de burse*; tipărirea de manuale, acordarea de subvenţii studenţilor organizaţi în societăţi academice din diferite centre universitare, subvenţii acordate asociaţiilor de ucenici, subvenţionarea de mese studenţeşti, susţinerea cursurilor de alfabetizare, construirea de biserici, repararea celor existente, cumpărarea de cărţi şi odăjdii, ca şi a unor obiecte de cult pentru preoţi, subvenţionarea *„Astrei", Societăţii pentru fond de teatru român, Fundaţia pentru ajutorarea ziariştilor români din Ungaria*, *reuniunilor de agricultură, reuniunilor de meseriaşi, reuniunilor de înfrumuseţare a oraşelor, casinelor etc.*

Fondurile alocate de băncile românești în scopuri culturale au fost destul de mari şi cu destinaţie diversă.

Banca „Albina", de exemplu, în perioada 1872-1918 a donat în scopuri culturale și de binefacere 682.540,27 coroane. Banca „Ardeleana" a donat din anul 1885 până în 1910 69.061,69 coroane; „Silvania" din Șimleu în decurs de 30 de ani a contribuit pentru scopuri de binefacere cu 252.121 coroane; Banca „Economul" din Cluj între 1886 și 1910 a cheltuit în aceleași scopuri 62.000 coroane. Unele bănci nu stabileau sume absolute pentru aceste contribuții, ci un anumit procent. În unele cazuri acționarii erau de acord să primească dividende procentual mai mici în favoarea sporirii cotelor de binefacere. S-au înființat și bănci speciale a căror menire era aceea de a strânge fonduri în vederea constituirii unor fonduri social-culturale („Lumina", 1909, la Sibiu etc.)[472].

„Asociațiunea transilvană …", la rândul ei, a primit și ea multe ajutoare din partea băncilor românești. Ajutoarele au fost acordate în multe feluri. Uneori ele mergeau direct la finanțarea școlilor care aparțineau Asociațiunii prin acordarea unor sume fixe acestora și internatelor lor, la care se adăugau un număr de burse anuale acordate unor elevi și eleve cu situație materială mai slabă.

Un anumit număr de bănci au devenit membri fondatori ai *Asociațiunii* pentru care plăteau o taxă anuală de 400 de coroane. Dar mai existau și în anul 1912 încă bănci care nu dețineau această calitate. De aceea, la începutul anului 1912, Biroul Central al *Asociațiunii* adresa un nou apel către Direcțiunea „*Solidarității*" și către direcțiunile băncilor românești prin care erau rugate să înscrie băncile românești fie ca membri pe viață cu o taxă de 200 de coroane, fie ca membri fondatori cu o taxă de 400 coroane. Iar funcționarii băncilor românești erau îndemnați să se înscrie ca membri ordinari cu o taxă de 10 coroane anual sau ca membri ajutători cu o taxă de 2 coroane pe an.

Asociațiunea, mai ales în anii anteriori formării sistemului bancar românesc, a întâmpinat mari greutăți financiare. „Cu toate acestea ea a acordat în primii 50 de ani de existență burse, premii și ajutoare în sumă de 221.216 coroane"[473]. După formarea sistemului bancar al românilor transilvăneni, *Asociațiunea* făcea mereu apel la bănci. Fără ajutorul acestora nu s-ar fi putut realiza construirea celor două mari edificii ale românilor create înainte de Marea Unire de la 1 dec. 1918. Este vorba de *Casa Națională*, a *Astrei* la care au

[472] Cf. Mihai Drecin, Banca „Albina" din Sibiu, Cluj-Napoca, 1982, p. 163.
[473] Vezi „Revista Economică", XIII, nr. 37, 10 IX, 1991, p. 372.

contribuit și băncile. În 1904, 10 bănci au achitat cote de 2.000 coroane ca taxă de fondator, iar alte 20 au contribuit în total cu 3.715 coroane.

Băncile au contribuit și la constituirea fondului pentru construirea localului Școlii Comerciale din Brașov. Statul ungar a refuzat construirea unui local pentru acea școală comercială.

Băncile românești au întemeiat unele fundații pentru ajutorarea unor categorii de intelectuali cum a fost, de ex. *Fundațiunea ziariștilor români*, apoi orfelinatul din Sibiu etc. Ele au avut o însemnată contribuție la creșterea numerică și creșterea calitativă a pregătirii intelectualității românești transilvănene. E greu de cuantificat cât de mare este această contribuție, deoarece ea a fost nu numai directă, ci și indirectă prin efectele propagate ale unor activități pe care le-au realizat ele din inițiativă proprie.

Oricum, căile prin care băncile au contribuit la formarea intelectualității românești au fost diverse și susținute cu insistență de-a lungul anilor existenței lor.

O primă cale a constat în: ajutorarea unor tineri din familii relativ sărace, cu dragoste de învățătură, prin asigurarea unui „prânz" gratuit, numit în epocă: „Masă a studenților", acțiune inițiată de „Albina" și urmată și de alte bănci românești, ajutoare acordate direct elevilor și cadrelor didactice, ajutoare acordate școlilor, bisericilor, reuniunilor culturale, burse acordate studenților români aflați în străinătate.

Prin acordarea de împrumuturi în vederea achiziționării de pământuri de către unii săteni sau înființarea unor ateliere ale unor meșteșugari, activități comerciale, băncile au contribuit la dezvoltarea unei clase de mijloc mai înstărită. Mulți din aceștia, către sfârșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului XX, și-au trimis fii la studii în străinătate sau în România.

Băncile românești au creat ele însele prin propria lor activitate locuri de muncă pentru un anumit număr de intelectuali, cărora le-a asigurat existența în țară, în serviciul și dezvoltarea poporului lor. Semnalând această situație, un publicist, care folosea pseudonimul: Ion de pe Văcărea scria: „la bănci se adăpostește și trăiește o numeroasă inteligență română direct și indirect, care-și găsește aplicațiune și existență onorabilă în patrie, în serviciul poporului; fără de ele multă lume ar fi silită să ia lumea în cap, ori să treacă și să se asimileze cu totul în tabăra vrăjmașilor noștri"[474].

[474] „Gazeta Transilvaniei", LXVI, nr. 34 din 13/25 II 1903.

După intrarea în vigoare a legii școlare din 1907, și posturile de învățător puteau fi ocupate numai de persoane agreate de guvern. Românilor le rămâneau numai posturile bisericești, confesionale și profesii libere: avocați, medici, comercianți.

În anul 1908 „Revista Economică" aprecia că la băncile românești erau angajați peste 1.000 de intelectuali la circa 160 bănci[475]. Dar cu băncile aveau legături directe mult mai mulți intelectuali: unii intelectuali făceau parte din direcțiunile și comitetele de supraveghere ale băncilor, alții erau, pur și simplu, acționari ai acestora, alții erau jurisconsulți etc. Vasile C. Osvadă ridica această cifră a celor ce aveau „legături cu băncile" la 1.790 persoane în 1909[476].

Dacă luăm în considerație legăturile băncilor cu depunătorii de bani spre fructificare, cu cei ce apelau la credite în scopul realizării unor construcții imobiliare, a achiziționării unor proprietăți funciare, pentru exercitarea unor forme de comerț sau pur și simplu în scopuri consumptive, putem trage concluzia că băncile românești în primele două decenii ale secolului XX erau adânc înrădăcinate în viața economică, socială și în existența zilnică a românilor transilvăneni.

Această integrare, să-i spunem organică, a rețelei bancare în toate sferele vieții sociale românești s-a reflectat și în schimbarea structurii societății românești, care se apropia tot mai mult de structura socială a țărilor cu economie dezvoltată, chiar dacă proporțiile sferelor sociale rămân altele, economia Transilvaniei amintind de aceea a țărilor cu economie predominant agrară, dar în care industria și comerțul câștigau teren.

O contribuție însemnată la schimbările sociale în populația românească se datorează participării băncilor românești la operațiunile și afacerile întreprinse de bănci cu terenuri agricole la sfârșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului XX.

Afectată de criza agrară, despre care am amintit în paginile anterioare, ca și de scăderea randamentelor, marea agricultură moșierească din Ungaria și Transilvania a intrat într-un proces de decădere și ruinare, ca urmare, multe mari proprietăți vor fi vândute băncilor sau unor cumpărători individuali ce dispuneau de sume mari de bani. Multe din aceste proprietăți vor fi parcelate și vândute țăranilor, altele vor fi reținute chiar de conducătorii băncilor, deținători

[475] „Revista Economică", X, nr.21, 24 V/1908, p. 229.
[476] Vezi *Țara noastră II*, nr. 50, 7/20 XII 1908, pp. 406-407.

deja de sume importante de bani. Este perioada când ia naştere marea proprietate moşierească românească din Transilvania. Spre exemplu: preşedintele băncii „Ardeleana" din Orăştie, Mihu Ioan a cumpărat 5.213 jugăre, Aurel Vlad, directorul aceleiaşi bănci, 6.727 jugăre, Gheorghe Pop de Băseşti, membru în direcţia „Albinei", preşedinte la „Chiojdeana" din Şomcuta, la „Sătmăreana" şi la „Sălăjana" a achiziţionat 2.391 jugăre. Până în 1907 existau deja 32 proprietari români cu peste 1.000 jugăre, iar numărul românilor cu proprietăţi de peste 100 jugăre se ridica la cifra de aproximativ 800, proprietate achiziţionată tot în perioada respectivă. Burghezia românească de la oraşe şi sate a achiziţionat în perioada 1902-1912, 710 proprietăţi mijlocii de 50 jugăre. Au fost cumpărate şi mici proprietăţi în suprafaţă totală de 13.076 de jugăre. Mulţi ţărani cumpărau pământul pe credit luat de la bănci. Deci băncile erau interesate în achiziţionarea de moşii şi parcelarea lor nu numai pentru că achiziţionau mai ieftin şi vindeau mai scump, dar mai acordau şi credite pentru care încasau şi dobânzi.

Afaceri cu terenuri agricole făceau şi băncile româneşti, ungureşti şi cele săseşti. Clienţii băncilor româneşti erau români, unguri şi saşi, dar şi alţii, cei ai băncilor ungureşti erau unguri, români şi saşi, cei ai băncilor săseşti erau saşi, români şi unguri etc. Conducerile băncilor ardelene nu făceau deosebiri de naţionalitate în afacerile lor. Ca urmare a operaţiunilor şi afacerilor bancare şi nu numai, societatea românească a primit o structură socială mai liberală, mai pronunţat pătrunsă de relaţiile şi structurile unei economii pronunţat concurenţiale în toate ramurile economiei naţionale. Economia concurenţială va domina atât în ramurile non-agricole, cât şi în agricultură.

Unele mari proprietăţi agricole bazate pe relaţii vechi ce aminteau de depăşitele structuri feudale se transformă în mari proprietăţi bazate pe relaţii ale economiei de piaţă. Proprietarii mijlocii practicau şi ei o agricultură preponderent comercială. Micii proprietari practicau o agricultură de subzistenţă şi parţial comercială.

Proletarii agricoli, trăiau din vânzarea capacităţilor lor de muncă, o parte din ei s-au transferat la oraş, unii emigrau în România, iar alţii în America. Parte din ei s-au întors acasă; alţii, nu.

Cei ce se întorceau acasă, în Transilvania, au adus cu ei sume de bani, uneori mai modeste, alteori mai mărişoare, cu care şi-au întemeiat gospodării sau le-au dezvoltat pe cele moştenite de la părinţi. Numărul acestora a fost destul de consistent, deoarece mulţi ardeleni în România, mai ales înainte de

Primul Război Mondial găseau foarte uşor de lucru prin angajări sau organizându-şi gospodării proprii, stabilindu-se definitiv în localităţile respective, ori chiar întemeind sate noi.

Un număr mare de ardeleni au excelat în organizarea şi exploatarea moşiilor, care le-au fost încredinţate spre administrare. Bine remuneraţi, reîntorşi acasă cu importante sume de bani pe care le-au investit în activităţi lucrative în Transilvania sau cumpărându-şi proprietăţi imobiliare, mulţi ardeleni s-au încadrat într-o treaptă superioară faţă de aceea din care făceau parte în momentul trecerii în România.

Aceleaşi trasee le-au urmat şi ungurii şi o anumită parte a saşilor.

Majoritatea ungurilor trecuţi din Ardeal peste Carpaţi s-au aşezat în oraşele României. Au fost bine primiţi şi s-au integrat în viaţa specific românească. Nu li s-a pus nici o oprelişte în calea opţiunilor profesionale sau ocupării unui loc în aparatul de decizie în sectorul de stat sau particular. Iar în România actuală maghiarii se bucură de toate drepturile; lucru recunoscut şi de Uniunea Europeană, ai cărei membri sunt astăzi atât România cât şi Ungaria, unde ambele ţări colaborează cu succes, aşa cum şi-ar fi dorit şi G. Bariţiu să se întâmple încă din timpul vieţii sale.

Bariţiu nu a urât niciodată poporul maghiar. El a explicat întotdeauna, că şi maghiarii au dreptul la libertate, independenţă, suveranitate, ca şi românii; dar să realizeze aceste deziderate pe baza a două state independente: un stat românesc, independent şi suveran, care să unească toate provinciile şi statele româneşti aflate sub ocupaţii străine la statul român devenit după războiul de independenţă (1877) regat liber şi independent; Ungaria, la rândul său, să renunţe la tendinţele de deznaţionalizare a popoarelor pe care, într-o formă sau alta, le domina, acordându-le drepturi politice depline, dreptul deplin la învăţătură, în administraţie şi justiţie, dreptul la opţiunile religioase şi oficierea lor în limba maternă etc. Aceste dorinţe, care erau şi ale poporului român, nu s-au realizat în timpul vieţii lui G. Bariţiu, deşi el a militat pentru realizarea lor timp de aproape şase decenii, fie ca simplu combatant, fie în calitate de conducător al unor instituţii, formaţiuni politice, administrative sau şcolare etc.

Marea dorinţă, pe care Bariţiu a fixat-o ca obiectiv fundamental al vieţii sale, a fost aceea de a-i vedea pe toţi românii, trăitori în mai multe state, divizaţi de evenimente istorice nefavorabile, adunaţi într-un stat propriu, uniţi într-o comunitate statală proprie, bine organizată, cu o populaţie prosperă din punct de vedere economic, instruită, cultă, în care românii să se respecte reciproc, să

aibă un asemenea comportament încât să fie respectați în toată lumea cultă și civilizată. Cunoscând faptele și ideile marelui nostru patriot putem afirma, cu deplin temei, că el poate fi considerat un ilustru precursor al *Marii Integrări a Românilor*, consfințită prin realizarea României Mari de la 1 Decembrie 1918.

George Barițiu a demonstrat în întreaga sa viață, că românii au fost înzestrați, prin evenimentele și desfășurarea istorică a formării lor ca popor, cu un asemenea teritoriu, cu bogății diverse și favorabile dezvoltării umane încât între ei s-au putut dezvolta relații de schimb și colaborare pe teritorii destul de mari, s-a format o limbă comună, obiceiuri, forme de conviețuire asemănătoare, chiar forme religioase comune pe spații largi etc.

George Barițiu a militat pentru desființarea granițelor politice dintre toate cele trei țări românești: Moldova, Țara Românească și Transilvania.

A militat pentru intensificarea schimbului de mărfuri între toate țările românești, care pentru transilvăneni a fost întotdeauna cel mai avantajos și cel mai sigur. El a evidențiat, adeseori, că între cele trei Principate carpatine exista o rețea unică de comerț și de afaceri reciproc avantajoase. Adeseori aceiași comercianți aveau stabilimente comerciale și uneori chiar industriale în toate cele trei țări românești. Domnitorii români din Moldova și Muntenia și-au păstrat mult timp proprietatea asupra multor moșii și sate locuite cu români în Transilvania, unde se exercita și o administrație specific românească.

Aceiași agenți economici desfășurau activități productive și comerciale în Moldova și Transilvania sau chiar în toate cele trei țări românești.

Ca urmare a desfășurării acestor procese economice, repetate veacuri de-a rândul, Barițiu a luptat, s-a străduit să influențeze, să educe și să îndrumeze zeci și sute de agenți economici, politicieni de seamă, politicieni influenți din Austria, România, Ungaria și Transilvania, inclusiv pe domnitorul Al. Ioan Cuza, să creeze o rețea densă, dezvoltată de căi ferate, cu multe legături între Țările Române – Austria, Transilvania și Ungaria. El a demonstrat că oprirea unei căi ferate la granița cu România, la Brașov, de exemplu sau chiar în oricare alt oraș, ar echivala cu condamnarea acestor rețele la ruină. Nici căile ferate din România, fără legătură cu cele din Austro-Ungaria, dar cu deosebire fără cele din Transilvania nu le vedea un viitor strălucit. Nu întâmplător, el spunea adesea, că pulsul pieței transilvănene bătea drept la Gurile Dunării, că fără comerțul cu Țările Române, pentru Transilvania nu există niciun comerț sau că fără Dunăre liberă comerțul transilvănean nu avea nicio semnificație, iar fără

acesta, în Transilvania nu se va dezvolta nici industria națională; populația ei rămânând în continuare săracă.

Sinteza faptelor și a meritelor lui G. Barițiu în lupta de eliberare socială și națională, ne îndreptățește să-l considerăm – Românul secolului al XIX-lea –, precursor ilustru al înfăptuirii Marii Integrări a tuturor Românilor prin consfințirea Regatului <u>România Mare</u> la 1 Decembrie 1918.

REZUMAT

Prezentarea vieții, a multiplelor activități și diversității de idei și teorii pe care le-a analizat, le-a susținut sau le-a criticat marele nostru patriot, George Barițiu, ni-l conturează ca pe o personalitate deosebit de instruită și informată, cu cunoștințe din foarte multe genuri de activități ale ființei umane. Acestea au fost însă rodul unei înzestrări cu o voință, capacități de muncă și înțelegere deosebite ale realităților înconjurătoare, pe care le-a pus în slujba eliberării sociale și naționale a românilor transilvăneni aflați încă sub dominație străină – unguerească și austriacă – în secolul al XIX-lea.

Deși pregătit pentru a îmbrățișa și profesa fie o carieră ecleziastică, fie de profesor, G. Barițiu a practicat și alte profesiuni și cariere care-i permiteau să ia parte la lupta de eliberare națională și socială a românilor de sub dominația străinilor, de așezare a transilvănenilor pe o treaptă de cultură, instrucție și bunăstare materială alături de popoarele civilizate, prospere și instruite ale Europei dezvoltate.

Barițiu a conștientizat, încă de la primii pași ai încadrării sale în activitățile sociale, că societatea umană este o alcătuire complexă, că relațiile între oameni nu sunt idilice, că între ei sunt deosebiri de interese, fie individuale, fie de grup, dar și între popoare, care în timpul vieții sale îmbrăcaseră deja forma de interese naționale, adică între diferitele națiuni, formate și ele într-un proces complex și îndelungat al istoriei umane.

Barițiu a acceptat punctul de vedere că, societatea omenească s-a scindat cu timpul în clase sociale sau caste. Inițial s-au scindat după forța intelectuală și după aceea a fizicului. Rezultatul a fost separarea oamenilor în dominatori și dominați, între clase dominante și clase dominate.

Studiind realitățile sociale, Barițiu a constatat că de divizarea societății în clase cu interese contradictorii, deosebite, care generează adeseori lupte între ele nu a scăpat nici Ungaria, nici Transilvania. Lauda peste tot a conducătorilor

unguri, că Ungaria este o țară liberală și democratică încă înainte de 1848, constata Bariţiu, era o minciună sfruntată. În realitate, Ungaria menținea intacte multe forme ale structurii sociale feudale foarte apăsătoare pentru populație.

Până în 1848, *comercianții, industriașii și meseriașii* care locuiau la orașe nu aveau decât două locuri în dieta țării. *Magnații, oligarhii, boierii, nobilii mari și mici* și boieri comuni sau nobili ș.a. nu plăteau dări, erau scutiți și de armată și de oricare alte obligații.

Țăranii, sătenii – lipsiți de distincțiune și naționalitate, de religie, de drepturi politice și de drepturi personale, civile, erau supuși și subordonați complet voinței și plăcerii proprietarului, ca orice animal necuvântător, iobagi, coloni, zilieri.

Statul preoțesc – în unele perioade a avut drepturi politice.

Despre drepturi politice ale clerului românesc nici nu a fost vorba în Transilvania, nici măcar după ocuparea ei de austrieci.

În secolele XV și XVI prin legi, populația Transilvaniei s-a divizat în națiuni, cu drepturi mai mari sau mai reduse.

Națiunea nobililor – națiunea maghiară, națiunea secuilor și națiunea sașilor.

Mai era „până la începutul secolului al XIX-lea *națiunea română* (*natio valachica*) nume folosit în legile și actele publice ale guvernului cu ură, mai ales din cauza credinței lor și a ritului lor religios, pe care celelalte popoare nu-l suportau".

Structura socială era și mai complicată în Transilvania. Mai complexă era structura confesiunilor religioase. Acestea erau: *romano-catolicii* (latini), *greco-orientali* sau *lege românească*, *reformați* (calvinii și luteranii).

Aceasta era starea și situația confesiunilor religioase din Transilvania.

Bariţiu a analizat structura populației Transilvaniei și a Ungariei, deoarece această structură socială și religioasă nu aducea pacea în țară, ea provoca lupte și încăierări între locuitorii țării, instabilitate politică, campanii de racolări de la un cult religios la altul pentru menținerea dominației politice asupra întregii populații.

În Transilvania, feudalismul, explica Bariţiu în presa și lucrările sale istorice, a avut cea mai prelungită existență, el a însemnat ocrotire prin legi a feudalilor, apăsare și jefuire stabilită prin legi pentru marea masă a populației agrare, cu deosebire a țăranilor români.

Studiind publicistica de natură istorică a lui Bariţiu, constatăm că nu numai ungurii nu-i iubeau pe români, dorind să-i deznaționalizeze și să-i iobăgească, ci și sașii. Și ei îi disprețuiau pe români, dorind să-i transforme în iobagi pentru a acumula averi pe seama lor.

Toate legile urbariale din Ungaria menite să rezolve problema agrară îi ocoleau pe români. Și aceasta se întâmpla nu numai înainte de revoluția de la 1848, ci și după aceea. Ca urmare a acestui fapt, Bariţiu constata că la 34 de ani de la revoluția de la 1848, relațiile agrare din Transilvania încă erau foarte încurcate. Legile agrare au fost întotdeauna rău întocmite, nedrept concepute, funest aplicate, cu urmări dezastruoase pentru marea majoritate a țăranilor români. Prin acele legi țăranilor li se jefuiau prin judecătorii multe terenuri arabile și păduri prin comasare și segregare. Marii funciari primeau pământurile, care nu le aparținuseră niciodată, țăranilor li se acorda doar nedreptatea, dreptul de a muri de foame, ei și copiii lor. Comunele iobăgești își pierdeau și drepturi câștigate cu peste 100 de ani în urmă, mai erau și săteni care erau goniți din vatra satului, ajunși pe drumuri.

După înfrângerea revoluției române de la 1848, Bariţiu a fost nevoit să emigreze în Bucovina. La întoarcerea acasă își găsește averea spoliată. S-a aflat în situația de a căuta un mijloc, o ocupație din care să trăiască și el și familia sa. Conducătorii românilor ardeleni i-au cerut să continue cu publicațiile sale: „Gazeta …” și „Foaia …”, dar în curând îi vor fi interzise din cauză că a publicat un raport despre luptele lui Avram Iancu în timpul revoluției de la 1848. Prin septembrie 1850 au fost numiți redactori ai celor două gazete: Iacob Mureșanu și Gavril Munteanu.

Pentru Bariţiu apare din nou problema pe ce cale să meargă în viitor, cu ce să înceapă, cu ce să pornească la un nou drum? A ales să devină comerciant și fabricant de hârtie.

Dar până să fie construită fabrica, el și familia sa, care începuse să sporească, născându-i-se aproape anual câte un copil, trăia din colaborări la „Gazeta Transilvaniei” și „Foaie pentru minte, inimă și literatură”, întocmea dicționare ș.a.

Cu ajutorul a doi comercianți, Bariţiu înființează în 1851 o tipografie la Brașov, care îi va ușura activitatea editorială.

Orientarea spre profesiunea de comerciant și fabricant de hârtie a fost precedată de încercările lui Bariţiu de a ocupa un post de preot într-o parohie sau de profesor, profesiuni pentru care avea calificarea necesară. Nu le-a primit

însă. I s-a oferit un post de inspector şcolar în Moldova, pe care iniţial l-a acceptat, apoi a renunţat la el. Era prea legat sufleteşte de Transilvania sa natală, deşi mama sa era de origine moldoveancă.

A luat hotărârea de a trece într-un domeniu ce părea atunci mai profitabil şi mai sigur.

Impulsul industriei în general, creşterea deosebită a cererii de hârtie după revoluţia de la 1848-49 l-au îndemnat să opteze pentru a exercita profesiunea de industriaş şi comerciant de hârtie. A prevalat şi faptul că această cerere de hârtie sporise nu numai în Transilvania, ci şi în celelalte două ţări româneşti de peste Carpaţi: Ţara Românească şi Moldova.

Puţina hârtie care se fabrica în Transilvania înainte de revoluţia de la 1848 mergea în principate. Erau mari comercianţi românii braşoveni care aveau „mori de hârtie în proprietate sau închiriate". Fabricile de la Orlat şi Cârţişoara lucrau cu beneficii de 100%, dar de multe ori nu făceau faţă cererii din partea clienţilor din principate.

Împrejurările favorabile îi stimulează pe negustorii români braşoveni să înfiinţeze o fabrică de hârtie în Zărneşti. Fabrica va lua fiinţă la 20 sept./2 oct.1852 pe baza unui „contract de însoţire", care şi-a propus să construiască o fabrică de hârtie „după cel mai perfect model", atins de fabricile de hârtie din apus.

Bariţiu este delegat de consorţiu să facă o călătorie în mai multe ţări din Europa pentru a cumpăra o fabrică de hârtie.

Călătoria a durat din 14 oct. 1852 – până la 20 dec. 1852. A ţinut un „jurnal de călătorie", tipărit o parte în „Gazeta Transilvaniei" şi o parte în „Foaie pentru minte, inimă şi literatură" la sfârşitul anului 1852 şi începutul anului 1853.

Bariţiu va străbate şi va vizita o serie de oraşe din mai multe ţări precum Austria, Cehia, Germania, Olanda, Franţa, Belgia, Ungaria. Va arvuni şi apoi va achita maşinile comandate în Belgia, de unde le expediază pe calea apei, prin Constantinopol şi apoi la Galaţi. Ghinionul lui Bariţiu şi al consorţiului de negustori, a fost faptul că, în octombrie 1853 s-a declanşat războiul Crimeii (1853-1856). Maşinile ajung la Constantinopol tocmai în timpul războiului. Maşinile sunt blocate, mai întâi la Constantinopol şi apoi la Galaţi. Înmagazinarea, paza maşinilor, transportul şi alte cheltuieli sporesc enorm costul maşinilor. Acestea erau deja cheltuieli neprevăzute, costul depăşeşte deja suma iniţială prevăzută pentru construirea fabricii. Lucrările de montare ale

fabricii încep abia în 1856. Fabrica își începe activitatea în anul 1857. Încet, anevoios – prima mare fabrică mecanizată de hârtie a românilor transilvăneni – începe să furnizeze hârtie de calitate pe piețele Transilvaniei, Țării Românești, Moldovei, în Bulgaria și Serbia.

Barițiu a fost numit directorul fabricii, dar acest post s-a dovedit un chin pentru el.

Societarii fabricii au fixat inițial un capital social doar de 80.000 fl.m.c. Ar fi fost necesar un capital inițial de cel puțin 250.000 fl.m.c. Nici nu a început fabrica să funcționeze și Barițiu a început goana după credite. Dobânzile erau foarte mari atunci, cu deosebire în țările slab dezvoltate industrial. Unii negustori, membri ai consorțiului au devenit și ei creditori ai fabricii, dar și ei percepeau dobânzi mari.

Băncile vieneze au refuzat de multe ori să acorde credite fabricii din Zărnești. În general apusenii acordau greu credite țărilor din răsăritul Europei. Dacă acordau, le percepeau însă dobânzi foarte mari. Lipsa de numerar și de credite au întrerupt adesea fluxul de fabricație, utilajele fabricii stând nefolosite sau erau folosite sub capacitatea lor de producție.

Lipsa de directori și de personal înalt calificat autohton a însemnat și ea o mare pacoste pentru fabrica de la Zărnești. Mari pagube le-au provocat proprietarilor fabricii, directorii tehnici aduși din străinătate. Aceștia erau – după relatările lui Barițiu – complet dezinteresați de soarta fabricii și de starea materială a proprietarilor ei.

Strădaniile lui Barițiu de a colabora cu industriașii din domeniu, de a-i face cosocietari, de a investi în modernizarea fabricii s-au lovit adeseori de lipsă de înțelegere, de refuz.

Încercările lui Barițiu de a crea mari depozite de hârtie în București, Ploiești și Iași nu au ajutat nici ele funcționarea fabricii de hârtie de la Zărnești la parametrii care să asigure profituri substanțiale pentru cosocietarii săi.

Începând din 1877, fabrica a fost scoasă la licitație, dar nu s-a vândut decât în 1880, fiind achiziționată de Banca „Transilvania" din Sibiu cu 60.000 florini, de la care a ajuns în proprietatea unei firme săsești din Brașov, care a reorganizat-o pentru producția de hârtie de împachetat.

Preocupat cu problemele cotidiene de asigurare a existenței materiale a lui și a familiei, G. Barițiu nu a neglijat niciodată problemele superioare legate de existența națiunii române, de politica pe care trebuia s-o promoveze aceasta

pentru a nu dispărea complet ca națiune, așa cum o doreau clasele dominante din Austria și Ungaria.

Pentru a abate atenția popoarelor subjugate de la manifestări de nemulțumire împotriva nedreptăților ce li s-au aplicat între anii 1850-1860, conducătorii Austriei au înlocuit sistemul dictatorial, absolutist, cu un sistem mai liberal de conducere a imperiului, pe care l-au considerat mai eficient, mai suplu. În acest nou sistem urmau să fie introduși și românii. A fost elaborată în acest scop diploma imperială din 20 oct.1860 și patenta imperială din 26 febr. 1861 prin care s-a instituit un sistem politic mai liberal prin restaurarea autonomiilor comunale și județene.

De o deosebită importanță va fi și Dieta Transilvaniei din 1863-1864, care și-a fixat ca prim obiectiv reglementarea situației de drept public a națiunii române și a confesiunilor ei.

Românii au fost entuziasmați de drepturile pe care le acorda Diploma împărătească din 20 oct.1860. Barițiu, om cu experiență și participări numeroase la diferite conferințe, analist al multor proclamații și legi promițătoare, uneori prin vagi promisiuni și-a dat seama că în Diploma împărătească, nu era nominalizat expres, nici un drept politic. El atrage atenția, că acea diplomă nu era prea explicită cu drepturile constituționale, care vor fi acordate românilor. Dovada: prin patenta din 26 februarie 1861, românii erau puși în situația de a trata și negocia cu națiunile privilegiate: ungurii, sașii și secuii toate drepturile, libertățile și îndatoririle fundamentale de care trebuiau să se folosească și ei. Se găseau exact în aceeași situație din pragul revoluției anului 1848. Erau deci obligați să ceară și să pretindă, ca și cum nu ar fi avut nimic. Barițiu prevedea că ungurii vor pune mereu pe tapet uniunea Transilvaniei cu Ungaria. Ceea ce s-a și întâmplat, iar Diploma imperială din 20 X 1860 era nulă.

La propunerile unora de a cere împăratului ca românii să aibă și ei „un cap național", Barițiu prevedea că împăratul se va opune; o asemenea revendicare nu va avea sorți de izbândă. Românii să-i ceară împăratului o adunare națională care devenise vitală. Ca urmare a cererilor românilor către împărat în ianuarie 1861 și aprilie 1863 au avut loc două conferințe naționale ale românilor ardeleni, care au marcat trepte diferite de progres rapid ale românilor în mișcarea națională. Cu privire la Conferința Națională românească ținută în 1/13 până în 14/26.ian.1861, Barițiu aprecia că aceasta a fost prima întrunire mai mare după 3/15 mai 1848 desfășurată într-un înalt

spirit de solidaritate națională, de disciplină și de înaltă înțelegere a momentului istoric în care se aflau atunci românii ardeleni.

La această adunare românii au înțeles, *că toți românii fără deosebire de confesiune*, sunt frați de același sânge și că deosebirea de confesiune nu-i mai poate despărți pe unii de alții în cauza națională a românilor.

Memorandul prezentat în adunare care propunea, printre altele, să se înființeze de urgență o facultate juridică română; să se creeze o societate literară pentru cultura limbii și pentru înaintarea culturii naționale; să se ridice un monument la Blaj pentru Samuel Micu, Gheorghe Șincai și Petru Maior, iar altul la Sibiu sau Avrig pentru Gh. Lazăr, demonstra că opinia publică românească progresase mult, ea fiind preocupată și de alte probleme, în afară de cele politice. Se conștientizase că existența națională se menține și prin cultură, istorie, prin școală, cinstirea memoriei înaintașilor etc.

Conferința românească de la Sibiu din aprilie 1863, îi implică pe români mai mult în jocurile politice ale imperiului, nu se limitează numai la problemele politice proprii ale românilor transilvăneni și ale Transilvaniei.

În interiorul mișcării naționale, conferința a generat multe dispute și atitudini cu privire la căile pe care trebuiau să meargă românii ardeleni în viitor în vederea păstrării ființei naționale. Se conturase o mișcare moderată, în frunte cu Andrei Șaguna și Vasile Ladislau Pop și orientarea radicală în frunte cu George Barițiu, Ioan Rațiu, cărora li s-au adăugat Visarion Roman, Ilie Măcelariu și Iacob Bologa.

Românii încep să participe la viața politică a principatului și la Senatul imperial de la Viena.

Cu toate lacunele Diplomei din 20 oct. 1860 și ale patentei din 26 febr. 1861, ele au permis organizarea unui sistem politic mai liberal prin restaurarea autonomiei comunale și județene. Viața politică se agită.

Românii din Transilvania, în frunte cu elitele lor intelectuale, reușesc să impună ca Dieta Transilvaniei, să fie convocată pe data de 4 noiembrie 1861 la Sibiu, nu la Cluj. Ungurii au boicotat-o, românii au obținut însă majoritatea.

Printr-un regulament interior anexat actelor ce aprobau Dieta transilvană din 1863 împăratul propunea acesteia dezbaterea a 9 legi. Cea mai importantă era aceea de la nr.1 intitulată: *Despre efectuarea egalei îndreptățiri a națiunii române și a confesiunilor ei.* Era de fapt propunerea de recunoaștere a românilor ca a patra națiune în principat, cu drepturi politice depline și recunoașterea celor două confesiuni ale ei: ortodoxă și greco-catolică .

Dezbaterile au fost deosebit de vii și contradictorii. Ungurii nu voiau sub niciun chip recunoașterea națiunii române. Ei voiau să-i deznaționalizeze, să-i transforme pe români în unguri. S-au dezbătut în cadrul sesiunii 9 (nouă) proiecte, printre care și unul ce aparținea guvernului. Aici s-a văzut măiestria lui G. Barițiu și capacitatea sa de a redacta un text, în așa fel, încât să sugereze interlocutorului să înțeleagă din acesta ceea ce trebuia, conform cu intențiile celui ce l-a redactat. Ultimul proiect pe baza căruia s-a adoptat legea de recunoaștere a națiunii române aparținea guvernului. Dar ultima redactare i-a aparținut lui George Barițiu. Aceasta a fost varianta acceptată după ce proiectul a fost dezbătut în 10 ședințe, proiectul de lege al comisiei, care devine astfel „articol de lege, după o a treia citire făcută în trei limbi".

Barițiu a mai participat în această perioadă a anilor 1863-1865 și la lucrările senatului imperial de la Viena.

În senatul imperial, Barițiu și-a dat seama că românii aveau autonomia. Nu aveau însă mijloace de a o susține. La cererea lor de a li se trece la cheltuieli subvenția cerută de Andrei Șaguna, au fost apostrofați – întrebați în bătaie de joc: „Adică ați venit aici ca să cerșiți?" Transilvania era singura provincie a imperiului, care nu avea „un fond special, pe care îl numeau „fond provincial". Dar participa la cheltuielile imperiului cu fonduri care adeseori erau peste puterile ei.

Din participările la senatul imperial, Barițiu a înțeles că românii din Transilvania erau chemați acolo „ca un fel de umplutură, fictiv", în timp ce li se pregăteau lovituri pe la spate și de către unguri și de către „bunul împărat". Barițiu a aflat, că în timp ce românii participau la senatul imperial, în afara acestuia li se pregătea marea lovitură de creare a unei structuri politice noi: Imperiul Austro-Ungar, prin pactul dualist din 1867. Concluzia lui Barițiu a fost că „Prezența românilor la senatul din 1863-1864 a fost o greșeală". Aceasta l-a convins și mai mult pe G. Barițiu să continue cursul „pasivismului" în lupta împotriva oprimării românilor și a încercărilor de a fi deznaționalizați.

Barițiu va fi unul din întemeietorii Partidului Național Român din Transilvania, va contribui esențial prin participarea activă la mobilizarea prin mișcarea memorandistă de luptă împotriva dominației dualismului austro-ungar din 1867.

După anii 1866-67 și după înființarea P.N.T. detașamentul luptătorilor români înrolați în mișcarea națională a crescut deosebit de mult, totuși G.

Bariţiu a rămas patriotul român cu cele mai mari contribuţii la orientarea, organizarea şi dezvoltarea mişcării naţionale şi politice între anii 1870-1893.

În perioada 1878-1884, Bariţiu a contribuit substanţial la procesul de unificare a celor două partide naţionale ale românilor de sub dominaţia austro-ungară: Partidul Naţional Român din Transilvania şi Partidul Naţional Român din Banat. Va contribui substanţial şi la procesul de organizare al alegătorilor români, prin întemeierea „cluburilor alegătorilor români", singura formă politică pe care le-o permiteau organele de stat austro-ungare. În lucrările sale istorice şi programele politice, memorandumurile şi unele documente ale P.N.R. din Transilvania, G. Bariţiu va combate energic teoriile istoricilor unguri care negau caracterul autohton al populaţiei româneşti transilvănene.

Va demonstra cu date istorice autonomia Transilvaniei, caracterul arbitrar şi antiromânesc al Uniunii Transilvaniei cu Ungaria, integritatea teritoriului transilvan şi *Parties adnexae*, vechimea şi drepturile românilor în Transilvania şi Ungaria; a evidenţiat că la aşezarea ungurilor în Ungaria şi Transilvania, românii aveau deja pe aceste teritorii districte proprii, voivozi şi cneji, unii români au ocupat chiar ranguri de înalţi funcţionari de stat, până la treptele cele mai de sus şi un rege – Matei Corvin, precedat de tatăl său Ioan Corvin de Hunedoara în funcţia de gubernator al Transilvaniei. Lista voivozilor şi cnezilor de origine română – nota Bariţiu – este foarte lungă. Cât despre limba română, ea era în secolele anterioare secolului al XIX-lea vorbită chiar de mai multe popoare din Ungaria şi din jurul ei. G. Bariţiu evidenţiază nedreptăţile practicate de statul ungar, care nu acorda românilor dreptul la vot prin legile electorale.

Cu timpul, G. Bariţiu a extins mişcarea memorandistă nu numai în scopul radicalizării mişcării naţionale româneşti, ci şi pentru informarea opiniei publice europene. Hotărârea pentru un asemenea memorand a fost luată de comitetul nou ales al P.N.R. la Conferinţa alegătorilor români din Ungaria şi Transilvania din 1, 2, 3 iunie 1884, ţinută la Sibiu. „Apelul" a fost semnat de G. Bariţiu, preşedinte şi A. Trombiţaş, secretar.

Asupra acestui „Memorand" s-au purtat foarte multe discuţii în mişcarea naţională românească între anii 1884 şi 1887. Noul Memorand este conceput de la început să fie adresat direct împăratului şi „opiniei publice din ţară şi străinătate".

Ultima variantă a proiectului Memorandului a fost întocmită de Iuliu Coroianu, avocat în Cluj. Proiectul a fost supus unor modificări, augmentări și adaptări prin membrii comitetului, întruniți în mai multe ședințe, convocate de Ioan Rațiu la Turda, Cluj și Budapesta. Se dezbat cu această ocazie probleme legate de „modul așternerii Memorandului", chestiune care presupunea și unele investigații printre oamenii politici de la Viena, Budapesta, cu deosebire de la București.

În vederea întocmirii Memorandului, transilvănenii colaborează și cu politicienii de la București; legând mișcarea transilvăneană și cu aceea a altor naționalități asuprite din Ungaria. O delegație compusă din Iuliu Coroianu și Vasile Lucaciu va merge la București pentru a lua legătura cu M. Kogălniceanu, D.A. Sturdza, I.C. Brătianu și Regele Carol I. Aceasta punea în lumină intenția de sincronizare a acțiunilor din Transilvania cu cele din România.

Barițiu nu mai apare de această dată în mod oficial ca redactor al *Memorandului*, el a continuat însă să ajute substanțial, uneori apărând în postura de catalizator chiar în raporturile cu autorii și responsabilii *Memorandului*.

După ce Memorandul a fost întocmit, finisat, revăzut, rerevăzut s-a ajuns la concluzia prezentării acestuia de către o delegație cât mai mare direct împăratului (circa 300 de persoane). La 28 mai 1892 se găseau la Viena 237 delegați în frunte cu Ioan Rațiu, George Pop de Băsești, Vasile Lucaciu, Patriciu Barbu etc.

Dar încă din 23 mai 1892 primul ministru al Ungariei adresase un memoriu către împărat să nu primească delegația românilor ardeleni. „Rezoluția împăratului suna în felul următor: «Am luat cunoștință de acest raport aprobându-l»". Deci delegația celor trei milioane de români nu a fost primită de împărat. A fost considerată „o adunare de indivizi fără nicio autorizație și fără drept de a vorbi și a lucra în numele poporului român". Între timp lui Ioan Rațiu i-au devastat casa de la Turda. Rațiu s-a mutat la Sibiu, unde prefectul de Sibiu îi va remite în 25 iulie, *Memorandul* trimis de Ministerul de interne ungar.

Pentru Barițiu a fost o mare dezamăgire refuzul primirii delegației românilor de către împărat. Dezamăgirea s-a transformat în durere, mai ales după ce șoviniștii maghiari și-au vărsat furia asupra populației românești din mai multe localități. După aceste întâmplări, Barițiu a mai trăit doar 10 luni, a

murit cu doi ani mai înainte de pronunțarea finală a pedepselor conducătorilor mișcării memorandiste de la 1892.

Sute de ani, organele de stat ungurești s-au străduit să distrugă orice forme de instituții organizaționale vechi, care atestau că românii erau cea mai veche populație și singura autohtonă de pe teritoriul Transilvaniei. Susținând prin scris și prin viu grai că românii sunt doar „venetici" în Ungaria și Transilvania, organele de stat ungurești încercau să-i deznaționalizeze pe români, să-i transforme în apatrizi, impunându-le limba și cultura – (care de fapt nu prea era) – maghiară, să-și asigure forța de muncă cu iobagi români.

Elitele intelectuale românești au conștientizat însă că românii pentru a-și perpetua ființa națională în Transilvania se impune crearea unei structuri instituționale și antreprenoriale românești în domeniul culturii, administrației și învățământului, alături de structurile politice. În anul 1861 din dorința și străduința tuturor intelectualilor români și a tuturor componentelor elitei românești transilvănene a luat ființă: Asociațiunea Transilvană pentru Literatura Română și Cultura Poporului Român.

Primele trei adunări generale ale Asociațiunii au constituit „procesul de «urzire», de stabilire a părților constitutive a diferitelor și complexelor funcții pe care le-a îndeplinit «Asociațiunea …» ca instituție culturală a națiunii române. Ea a devenit un fel de stat în stat a românilor ardeleni în lupta de eliberare de sub dominația austro-ungară; primii săi președinți au fost: Andrei Șaguna, Baronul Ladislau Vasile Pop, Timotei Cipariu și Iacob Bologa".

După decesul, în 3 mai 1888 al lui Iacob Bologa, Nestorul presei românești ardelene, George Barițiu, este ales președinte al „Asociațiunii …", la vârsta de 78 de ani.

Ca membru și președinte al „Asociațiunii …", Barițiu se implică tot mai mult în lupta împotriva falsificatorilor istoriei poporului român, cu deosebire împotriva teoriei lui Rösler, care nega continuitatea românilor în Transilvania. Va ține conferințe pe această temă, va publica din lucrările istoricului român Al. D. Xenopol în revista „Transilvania", continuând, de fapt, o acțiune pe care o începuse mai înainte în ziarul său „Observatorul" (1878-1885).

George Barițiu este și unul din cofondatorii ardeleni ai Academiei din București; el este unul din ctitorii principali ai „Asociațiunii transilvane".

Când vorbim de rolul lui Barițiu în fondarea și dezvoltarea Academiei Române între anii 1866-1893, nu ne putem limita numai la afirmația că el a ținut legătura, a colaborat, într-un fel sau altul cu aceasta, a fost unul din pionii

principali ai elitelor conducătoare, fruntașe, care au făcut Academia să funcționeze, să răspândească razele luminii științelor asupra tuturor românilor, locuitori ai mai multor țări din secolul al XIX-lea.

Barițiu este unul din cei mai mari popularizatori ai Academiei, despre lucrările, rezultatele și dezbaterile sesiunilor științifice anuale ale ei în rândurile populației transilvănene. El a considerat Academia un for științific al românilor de pretutindeni. A colaborat la *Gramatica limbii române*, la *Dicționarul limbii române* al lui A.T. Laurian.

Folosindu-se de experiența în organizarea și dezvoltarea „Asociațiunii …", Barițiu a colaborat și la organizarea și buna funcționare a secțiilor științifice ale Academiei. Iar elementele pozitive în funcționarea Academiei a încercat să le aplice în scopul perfecționării organizatorice și funcționale ale Asociațiunii transilvane. I-a sprijinit foarte mult pe ardelenii, membri ai Academiei: Timotei Cipariu și Gavril Munteanu în tipărirea operelor proprii sau a celor traduse, cu deosebire din clasicii latini.

Dar, după părerea noastră: „Adevărata măsură a contribuției barițiene la funcționarea și dezvoltarea Academiei Române a fost aceea din domeniul *istoriografiei*. Era, de fapt, punctul forte al preocupărilor și activităților sale. Considera istoria ca o activitate complexă: elaborarea de studii istorice, adunarea și colectarea de materiale brute pentru arhive, înfăptuirea de lucrări arheologice. A fost vicepreședinte și președinte al Secției de Istorie a Academiei, unde a colaborat cu marii istorici români ai perioadei. Activitatea intensă și multilaterală nu i-a scăpat din vedere nici regelui Carol I al României, care în calitate de „membru de onoare" al Academiei vizita adeseori sesiunile științifice anuale ale acesteia, prilej cu care mai întreținea și câte „o scurtă convorbire" cu ardeleanul George Barițiu, de peste Carpați.

Încetarea activității Fabricii de hârtie de la Zărnești i-a creat mai mult timp liber lui Barițiu, timp pe care l-a dedicat activităților social-politice, iar între anii 1878-1885 și editării ziarului „Observatorul".

Pentru transilvănenii ce trăiau în Transilvania propriu-zisă, sesiunea Academiei Române inaugurată în 23 II-7 III 1893 a rămas o zi istorică, ce a constat în faptul că, în cadrul ei, președinte al Academiei devenea un român, care locuia în afara granițelor României. Și într-adevăr cu ocazia acestei sesiuni, în 24 martie, acel român ales în fruntea Academiei Române, nu era altul decât George Barițiu, locuitor în Transilvania, sudit - cetățean austro-ungar. El l-a înlocuit pe Ioan Ghica.

Soarta a fost vitregă cu G. Bariţiu: nu i-a dat decât foarte puţin timp să se bucure de marea recunoaştere a meritelor sale de ordin ştiinţific, cultural, politic, naţional, moral din partea întregii naţiuni. La scurt timp, după întoarcerea de la sesiunea Academiei Române din 1893, Bariţiu s-a îmbolnăvit de o congestie pulmonară, care l-a chinuit timp de 6 zile, murind în ziua de 20 aprilie/2 mai 1893.

***

Din expunerea vieţii şi activităţii lui Bariţiu, ne dăm seama că el a aparţinut burgheziei româneşti transilvănene, aparţinea deci elitei, dar încadrarea în această elită se datora, în primul rând nivelului de înaltă ţinută a instrucţiei şi cunoştinţelor multiple de care dispunea şi mai puţin averii sale materiale. Chiar şi în cadrul fabricii de hârtie de la Zărneşti, veniturile sale proveneau prioritar din activităţile multiple pe care le exercita în calitatea sa de director comercial al acesteia şi mai puţin din veniturile ce veneau din calitatea sa de coproprietar. Dar acest lucru nu contează. Important este faptul că a făcut parte din acea elită, care a conştientizat că dacă în structura populaţiei româneşti nu vor interveni schimbări sociale şi comportamentale, naţiunea română din Transilvania va dispărea, va fi deznaţionalizată. Se impuneau deci măsuri pentru a evita această situaţie. Toate activităţile pe care le-a exercitat în timpul vieţii au fost dedicate progresului naţiunii române pe care a dorit-o cultă, instruită şi cu un nivel de trai material asigurat printr-o muncă rodnică, organizată.

Dintre toate activităţile exercitate de Bariţiu, se pare că cea mai eficientă şi mai bine organizată în direcţia modernizării vieţii sociale şi a încadrării românilor într-o structură socială distinctă, a fost aceea depusă în domeniul creării, dezvoltării şi modernizării sistemului financiar-bancar.

Băncile îi obligau de la început pe cei ce le înfiinţau să folosească un contingent de persoane cu înalt potenţial intelectual şi profesional. În general, băncile sunt supuse perfecţionărilor şi schimbărilor în mod continuu. Şi băncile româneşti au fost supuse acestor cerinţe şi adaptate la standardele oficiale europene.

Sectorul bancar a atras spre el o seamă de profesiuni, fie pentru a obţine credite, fie în scopul plasării unor capitaluri pentru profituri, fie pentru a se angaja ca funcţionari sau a ocupa posturi de conducere, uneori bine plătite.

Mobilitatea socială a rezultat foarte clar și din participarea activă a țăranilor înstăriți în acțiunile de înființare a băncilor sau prin sporirea creditelor în vederea modernizării satelor, aplicarea metodelor agrozootehnice noi pentru transformarea proprietăților funciare mijlocii în exploatări de tip fermier, la acestea se adaugă și diversificarea preocupărilor spre domeniile industriale, comerciale și de credit.

Dezvoltarea sectorului bancar, ale cărei începuturi au fost puse din inițiativa lui Visarion Roman și a lui G. Barițiu, a sporit mult mobilitatea socială a elitelor românești formate deja la începuturile celei de a doua jumătăți a secolului al XIX-lea. Deși încă fragil, capitalul bancar românesc din Transilvania, a atras spre el nu numai sporirea cerințelor de creditare a altor sectoare ce aveau nevoie de modernizare și deci de credite, ci și implicarea unui însemnat contingent de resurse umane, în forurile de conducere bancare, funcționare și control al institutelor bancare, capabil să asigure funcționalitatea corectă și în linii esențiale, eficientă, în consonanță cu cerințele impuse de specificul activităților financiar-bancare concrete.

Procesul de formare și stabilirea unor funcții și funcționalități în sistemul de credit românesc în Transilvania, înainte de unire, a constituit obiectul unor cercetări speciale.

Un asemenea demers, caracterizat prin strictă rigurozitate și valoare științifică, a realizat prof. univ. dr. Vasile Dobrescu, de la Universitatea din Tg. Mureș. Domnia Sa constata, printre altele, că în anul 1913, personalul de conducere și de administrație al băncilor românești transilvănene avea următoarea structură: clerici 571; avocați 293; notari 117; învățători, inspectori școlari 194; țărani înstăriți 410; mari proprietari 153; negustori și meseriași 163; medici și farmaciști 67; alte profesii 39; fără profesii 1.010.

În comitetul de direcție erau: clerici 335; avocați 171; notari, judecători 71; învățători, profesori 89; medici, farmaciști 44; comercianți, meseriași 80; economi plugari 109; proprietari, arendași 143; mari proprietari 37; alte profesii 36; fără profesie, cu funcție 62; fără profesie și fără funcție 53[477].

[477] Vezi: prof. univ. dr. Vasile Dobrescu, *Funcții și funcționalități în Sistemul de Credit românesc din Transilvania până la Primul Război Mondial.* (Studiu de caz), Editura Universității „Petru Maior", Târgu Mureș, 2006.

CURRICULUM VITAE

Prof. univ. dr. **IONESCU TOADER**

Data și locul nașterii: 04 mai 1929, comuna Independența, județul Galați, România.

Studii: 1936-1943, Școala primară din satul Serdaru, comuna Șendreni, județul Galați; 1943-1948, clasele I-V, Liceul Comercial Galați; 1948-1951, Școala Medie de Comerț Galați; 1951-1952, student „Institutul de Științe Economice și Planificare" București; 1952-1957, Universitatea de Stat „Mihail Lomonosov", Moscova, Rusia (Diplomă de merit).

Doctorat: 1969, Academia de Studii Economice din București. Titlul tezei: *Idei progresiste cu privire la dezvoltarea economică a Transilvaniei în a doua jumătate a secolului al XIX-lea.*

Activitate profesională: 1957-1958, Șef de cabinet, Institutul Politehnic din Cluj; 1958-1959, asistent, Catedra Economie Politică, Universitatea „Victor Babeș"; 1959-1961, asistent Catedra Economie Politică, Universitatea „Babeș-Bolyai"; 1961-1963, asistent, Catedra de economie Politică, Facultatea de Științe Economice Cluj; 1963-1971, lector, Universitatea „Babeș-Bolyai"; 1971-1990, conferențiar, Universitatea „Babeș-Bolyai"; 1990-1998, profesor, Universitatea „Babeș-Bolyai"; 1998-2011, profesor consultant; 1998-2005, profesor universitar Universitatea „Dimitrie Cantemir" Cluj-Napoca.

Discipline predate: Istoria gândirii economice, Doctrine și curente economice contemporane, Istorie economică, Metodica predării disciplinelor economice, Istoria gândirii economice din România, Metodica predării disciplinelor economice.

Domenii de cercetare: Istoria gândirii economice românești, Istoria gândirii economice universale. Domeniul predilect de cercetare economică: Istoria

gândirii economice din România, în special gândirea economică din Transilvania.

Afilieri: 1990-1998 – membru al Colegiului de redacție al revistei Studia Universitatis Babeș-Bolyai, Series Oeconomica; 1992-1993 – membru al Comisiei superioare de atestare a diplomelor și titlurilor de doctorat pe lângă Ministerul Învățământului și Științei; membru al Asociației oamenilor de știință din România; membru al Asociației Generale a Economiștilor din România; membru al Asociației Cultural Științifice „George Barițiu" din Cluj-Napoca; membru al Comisiei de Istorie și gândire economică de pe lângă Academia Română etc.

Distincții: 1968 – Premiul III al Ministerului Învățământului pentru contribuții la lucrarea *Din gândirea economică progresistă românească*, editura Științifică, București; 2005 – Diploma de excelență pentru întreaga carieră de învățământ și cercetare, conferită de Asociația Generală a Economiștilor din România; 2006 – Diploma de excelență pentru întreaga carieră de învățământ și cercetare, conferită de Universitatea „Babeș-Bolyai" din Cluj-Napoca, în cadrul căreia am activat 54 de ani.

ACTIVITATEA ȘTIINȚIFICĂ
(PUBLICAȚII, COMUNICĂRI ȘTIINȚIFICE)

A. CĂRȚI

1. *Din gândirea economică progresistă românească*, Edit. științifică, București, 1968, pp. 285-340 (autori: Ivanciu Nicolae Văleanu, Toader Ionescu, Mureșan Dumitru ș. a.).
2. Ionescu Toader ș. a., *Studii de istorie a economiei și gândirii economice românești*, Edit. Dacia, Cluj-Napoca, 1979, pp. 113-119 și pp. 199-215.
3. Ionescu Toader, Ivanciu Nicolae-Văleanu, Pinczes Iuliu, *Gândirea economică din Transilvania (1784-1918),* Edit. Acad., București, 1981, 300 p.
4. Ionescu Toader, *Ideea unității naționale reflectată în gândirea economică din Transilvania*, Edit. științifică și enciclopedică, București, 1983, 300 p.
5. Ionescu Toader, *Idei și orientări în publicistica economică românească la sfârșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului XX (1890-1918),* Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1985, 296 pag + 12 reproduceri.

6. Ionescu Toader, Popescu Gh. *Istorie economică (fapte și idei),* Cluj-Napoca, 1993, 300 p.
7. Ionescu Toader (coautor) *Arc peste timp (23n. 1843-23n. 1993),* (coautor și autor Vasile C. Nechita), Edit. Univ. Al. I. Cuza, Iași, 1994.
8. Ionescu Toader, *Istoria gândirii economice din România (1900-1944)*, Edit. Economică, București, 1996, 374 p.
9. Ionescu Toader, *Doctrine și curente economice contemporane*, Edit. George Barițiu, Cluj-Napoca, 1998, 303 p.
10. Ionescu Toader, *Istoria gândirii economice universale și românești*, Casa de editură „Sarmis", Cluj-Napoca, 1999, 362 p.
11. Ionescu Toader, *Doctrine și curente economice contemporane*, Edit. Risoprint, Cluj-Napoca, 2001, 450 pag.
12. Toader Ionescu, *Istoria României. Transilvania*, vol. II (1867-1947), Cluj-Napoca 1999, Lucrare colectivă (Contribuții cu paragrafele și subparagrafele: de la pag. 285-302; 310-332; 1001-10014; 1094-1105).
13. Toader Ionescu, *Revista Economică din Sibiu despre unitatea economică a pământului românesc, în vol. Probleme actuale ale gândirii, științei și practicii economico-sociale*, vol. IV, Editura Ecoexpert, Cluj-Napoca, 2001, pp. 60-66 (în colaborare).
14. Toader Ionescu, *Neoliberalismul și socialismul liberal în opera sociologului român Dimitrie Drăghicescu, (în colaborare), în vol. Probleme actuale ale gândirii, științei și practicii economico-sociale*, vol. IV, Editura Ecoexpert, Cluj-Napoca, 2001, pp. 199-206.
15. Toader Ionescu, Dacinia Crina Petrescu*, Studii de istoria gândirii economice. Evidențierea unor aspecte ale heterodoxiei în evoluția gândirii economice*, Editura Efes, Cluj-Napoca, 2006.

B. CURSURI UNIVERSITARE

16. Ionescu Toader, *Doctrine economice contemporane I-II*, Cluj-Napoca, 1974, (Xerografiat, Univ. Babeș-Bolyai, Cluj-Napoca, 366 pag.).
17. Ionescu Toader, *Gândirea economică din România în secolul al XIX-lea și prima jumătate a secolului XX*, Cluj-Napoca, 1992, 210 p.
18. Ionescu Toader, Popescu Gheorghe, *Istoria gândirii economice din antichitate până la sfârșitul secolului al XIX-lea*, Cluj-Napoca, 1992, 233 p.

C. CULEGERI DE PROBLEME

19. Colectiv de autori. *Forțele de producție în agricultura României presocialiste (1848-1945)*. Caiet de studiu Nr. 120, București, 1987 (editat de Consiliul Suprem al Dezvoltării Economice și Sociale), 347 pag. (Xerografiat).
20. Colectiv de autori. *Proprietatea și exploatații funciare (1848-1945). Texte de gândire economică*. Caiet de studiu nr. 135, (editat de Institutul Central de Cercetări Economice), Bucureşti, 1989, 410 p.
21 Colectiv de autori. *Relații de producție în agricultură. Problema agrară în România (1848-1945). Texte de gândire economică*, Caiet de studiu nr. 136, (editat de Institutul Central de Cercetări Economice), Bucureşti, 1989, 404 p.
22. Colectiv de autori. *Politica și legislația agrară (1848-1945)*, Caiet de studiu nr. 138, (editat de Institutul Central de Cercetări Economice), București, 1989, 264 pag.
23. Colectiv de autori. *Producția agricolă (1848-1945). Texte de gândire economică*, Caiet de studiu nr. 139, Bucureşti, 1989, 258 pag.
24. Colectiv de autori. *Asociații economice în agricultură. Creditul agricol (1848-1945). Texte de gândire economică*. Caiet de studiu nr. 140, (editat de Institutul Central de Cercetări Economice), Bucureşti, 1989, 324 p.
25. Colectiv de autori. *Starea materială a țărănimii și premisele mișcărilor țărănești (1848-1945). Texte de gândire economică.* Caiet de studiu nr. 151, (editat de Institutul Central de Cercetări Economice), Bucureşti, 1989.
26. Ionescu Toader, *Idei progresiste cu privire la dezvoltarea economică a Transilvaniei în a doua jumătate a secolului al XIX-lea*. Teză de doctorat, București, 1969, 342 pag. dactilografiate.
27. Ionescu Toader, *Idei progresiste cu privire la dezvoltarea economică a Transilvaniei în a doua jumătate a secolului al XIX-lea*. Rezumatul tezei de doctorat, Cluj-Napoca, 1969, 32 pag.

D. ARTICOLE ȘI STUDII PUBLICATE

28. Ionescu Toader*, Aspecte ale realizărilor agriculturii sovietice și perspectivele sale în anii planului septenal*, în „Probleme Economice", XII, nr. 7, (1959), pp. 106-121.

29. Ionescu Toader, Olah Constantin, *V. I. Lenin despre construirea comunismului*, în Studia Universitatis Babeș-Bolyai, series III, Fasciculus 1, 1960 Philosophica et Economia, Cluj, pp. 7-27.
30. Ionescu Toader. *Rolul organizării sociale a muncii în creșterea neîntreruptă și în ritm rapid a productivității muncii în economia socialistă*, în: Studia Universitatis Babeș-Bolyai, series III, Fasciculus 2, 1961, Oeconomica et Jurisprudența, Cluj, 1961, pp. 57-73.
31. Ionescu Toader, *Creșterea premiselor pentru apropierea treptată dintre munca fizică și munca intelectuală în țara noastră*, în: Studia Universitatis Babeș-Bolyai, Cluj, 1963 pp. 7-27.
32. Ionescu Toader, *Creșterea necontenită a nivelului de trai al oamenilor muncii - obiectiv suprem al politicii P.M.R.*, în Studia Universitatis Babeș-Bolyai, Series Philosophia et Oeconomica, Cluj, 1964.
33. Ionescu Toader*, Pionierii industrializării românești*, în Korunk, nr. 9, pp. 1118-1224, nr. 12, p. 1685, 1965, Cluj.
34. Ionescu Toader, *Dezvoltare economică și integrare*, în: Korunk nr. 4/1966, pp. 16-19.
35. Ionescu Toader, *Condițiile economice ale Unirii*, în: Korunk nr. 4/1966.
36. Ionescu Toader, *O îmbinare rațională*, în: Viața Economică, nr. 47/25 XI/1966.
37. Ionescu Toader*, Din istoria gândirii economice românești. Idei progresiste în gândirea economică a lui Bogdan Petriceicu Hasdeu*, în Studia Universitatis Babeș-Bolyai, Series Oeconomica, 1966, Cluj, pp. 127-146.
38. Ionescu Toader*, Pătrunderea ideilor „Capitalului" în România*, în „Astra", II, nr.8, 15 aug. 1967, Brașov.
39. Ionescu Toader, *Din gândirea economică a lui Partenie Cosma*, în: Probleme Economice, nr. 1/1967, pp. 147-152.
4o. Ionescu Toader, *Capitalul lui Karl Marx în România*, în Studia Universitatis Babeș-Bolyai, Series Oeconomica, 1967, Cluj, pp. 21-34.
41. Ionescu Toader, *Criterii de apreciere a gândirii economice din trecut*, în Probleme Economice, nr. 7/1968, pp. 105-107.
42. Ionescu Toader, *Cauze ale înapoierii vechii Transilvanii în scrierile unor gânditori progresiști*, în: Studia Universitatis Babeș-Bolyai, Series Oeconomica, Cluj, 1968, pp. 139-151.

43. Ionescu Toader, *Ideea făuririi statului național unitar în gândirea social-economică românească*, în: Probleme Economice, nr. 11/1968, pp. 23-33.
44. Ionescu Toader, *Simion Bărnuțiu, militant de seamă al revoluției din Transilvania, în*: Viața Economică, VI nr.18 (246) 3 V 1968.
45. Ionescu Toader, *Unitatea economică a țărilor române reflectată în presa din Transilvania*, în: Viața Economică, VI, nr. 45 (272) 8 XI, 1968.
46. Ionescu Toader, *„Economul", în „Unirea",* supliment social, politic, cultural, al ziarului „Unirea" din Alba Iulia, nr. 1/1969.
47. Ionescu Toader, *Unitatea economică a țărilor române reflectată în publicistica din Transilvania*, în: Studia Universitatis Babeș-Bolyai, Series Oeconomica, 1969, Cluj, pp. 9-23.
48. Ionescu Toader, *Concepții agrare înaintate în gândirea economică din Transilvania (a II-a jumătate a secolului al XIX-lea)*, în: Cercetări de economie agrară a Institutului agronomic Dr. Petru Groza - 1969, Cluj, pp. 133-139.
49. Ionescu Toader, *Concepția lui Nicolae Cristea despre rolul industriei*, în: „Viața Economică", nr. 12/28 martie 1969.
50. Ionescu Toader, *Ioan Socaciu - Profesor de Economie politică*, în: „Viața Economică", nr. 42/ 24 oct. 1969.
51. Ionescu Toader, *Influența concepțiilor social-economice a lui Constantin Dobrogeanu Gherea asupra socialiștilor din Transilvania*, în: vol. Concepția economică a lui Constantin Dobrogeanu Gherea și L. D. Pătrășcanu, Academia de studii economice, București, 1970.
52. Ionescu Toader, *Idei cu privire la liber-schimbism și protecționism în gândirea economică din Transilvania în secolul al XIX-lea*, în: Studia Universitatis Babeș-Bolyai, Series Oeconomica, Fasciculus 1, 1970, Cluj, pp. 94-103.
53. Ionescu Toader, *Despre critica economiei politice burgheze în opera lui V. I. Lenin*, în: Probleme Economice, XXIII, nr. 3/1970. pp. 6-9.
54. Ionescu Toader, *Concepția economică a lui Ștefan Pop, în „Unirea"*, supliment social-politic, cultural al ziarului din Alba Iulia, nr. 3/1971.
55. Ionescu Toader, *Contribuția lui Friedrich Engels la cunoașterea primelor forme de manifestare a capitalismului monopolist*, în: Studia Universitatis Babeș-Bolyai, Fasciculus 1, Cluj, 1971, pp. 39-51.

56. Ionescu Toader, *Un reprezentant al concepțiilor agrare înaintate în gândirea economică din Transilvania: profesorul, economistul și agronomul Ștefan Pop*, în: Lucrări științifice, cercetări de economie agrară, Institutul Agronomic Dr. P. Groza, Cluj-Napoca, 1971, pp. 185-193.
57. Ionescu Toader, *Concepția economică a lui Ioan Roman*, în: Studia Universitatis Babeș-Bolyai, Series Oeconomica, Fasciculus 2, 1972, pp. 141-151.
58. Ionescu Toader, *Contribuția presei socialiste transilvane la demascarea militarizării imperiului habsburgic și fundamentarea necesității făuririi statului național unitar român*, în: Studia Universitatis Babeș-Bolyai, Series Oeconomica, Fasciculus 1, 1972, pp. 63-75.
59. Ionescu Toader, *Pagini de economiști transilvăneni, Nicolae Cristea*, în: „Transilvania", nr. 10/1973.
60. Ionescu Toader, *Considerații cu privire la caracterul orânduirii capitaliste în presa socialistă din Transilvania în perioada 1881-1918*, în: Forum științe sociale, V, nr. 5, pp. 125-133.
61. Ionescu Toader, *Teorii ale solidarismului social-economic în România interbelică*, în: Studia Universitatis Babeș-Bolyai, Series Oeconomica, Fasciculus 1, 1973, pp. 5-15.
62. Ionescu Toader, *Continuitatea comunității de viață economică a românilor de pe teritoriul vechii Dacii (I, II)*, în: „Revista Economică", nr. 38-39/1976.
63. Ionescu Toader, *Presa transilvăneană, despre problema Dunării și independența României*, în: „Transilvania", Sibiu nr. 5/1977, pp. 37-39.
64. Ionescu Toader, *Ideea independenței în publicistica transilvăneană din secolul trecut*, în „Tribuna", nr. 18 (1963), XXI, nr. 9, 1977.
65. Ionescu Toader, *Ideea Unității economice și de stat a României*, în: „Tribuna" XXI, nr. 1093 din 1 dec. 1977.
66. Ionescu Toader, *Centenarul Independenței, unitatea economică și suveranitatea națională a României reflectată în presa transilvăneană, (secolul al XIX-lea)*, în: „Revista Economică", nr. 1, 7 ian. 1977, pp. 20-21, 24.
67. Ionescu Toader, *Contribuția românilor transilvăneni la războiul de independență*, în „Revista Economică" nr. 16 din 22 apr. 1977.
68. Ionescu Toader, *Independența națională și unitatea economică a României reflectată în presa transilvăneană din secolul trecut*, în „Revista economică" nr. 15 din 15 apr. 1977.

69. Ionescu Toader, *Anul aniversării unor evenimente remarcabile în viața poporului român (Centenarul Independenței de Stat a României și șapte decenii de la răscoala țăranilor din 1907*, în: Studia Universitatis Babeș-Bolyai, Series Oeconomica, nr.2, 1977, Cluj-Napoca, pp. 3-6.
70. Ionescu Toader, Cursul național de vară 10-29 iulie 1978, *Civilizația românească-civilizație universală, 1978 (Dezvoltarea social-economică a României în anii socialismului),* pp. 62-78.
71. Ionescu Toader, *Comunitatea economică a țărilor românești de-a lungul veacurilor*, în „Revista Economică", nr. 29 și 31, 1978.
72. Ionescu Toader, *Șase decenii de la realizarea Statului național unitar român. Schimbul de activități și de mărfuri dintre Regatul Român și Transilvania baza economică a realizării statului național român*, în Studia Universitatis Babeș-Bolyai, Series Oeconomica, 2, 1978, Cluj-Napoca, pp. 15-21.
73. Ionescu Toader (și alții), *Aspecte ale dezvoltării învățământului economic superior și cercetarea științifică în Transilvania interbelică*, în: Facultatea de Științe economice a Univ. din Cluj-Napoca, nr. III, 1979, pp. 116-124.
74. Ionescu Toader, *Viziunea socialiștilor români asupra perspectivei socialiste a țării*, în: „Revista Economică", nr. 19 din 11 mai 1979.
75. Ionescu Toader, *Tradiții progresiste ale gândirii economice românești (Aurel Cristea, 1881-1912)*, în: „Revista Economică", nr. 31, 3 aug. 1979.
76. Ionescu Toader, *Perfecționarea predării științelor sociale. Intervenție*, în: Forum, nr. 7-8, 1979, pp. 104-105.
77. Ionescu Toader (și alții) *60 de ani de învățământ economic superior*, în Culegere de studii și cercetări economice VI, 1980, pp. 3-20.
78. Ionescu Toader, *Concepția economică a socialistului român, Ioan Crețu*, Idem, pp. 101-106.
79. Ionescu Toader (și alții), *Pagini din Istoria dezvoltării învățământului economic*, în „Tribuna", nr. 48/1980, p. 6.
80. Ionescu Toader, *Contribuții ale economiștilor transilvăneni la relevarea unității de interese ale poporului român*, în: „Revista Economică" nr. 19-20/1980.
81. Ionescu Toader, *Perspectiva socialistă a țării în concepția unor gânditori transilvăneni (Ioan Crețu)*, în: „Revista Economică", nr. 29/1980, pp. 24-25.
82. Ionescu Toader, *Perspectiva socialistă a țării în concepția unor gânditori transilvăneni (Emil Isac)*, în: „Revista Economică", nr. 30/1980, pp. 24-25.

83. Ionescu Toader, *Concepția economică a profesorului de economie politică Dimitrie B. Ionescu*, în: Studia Universitatis Babeș-Bolyai, Cluj-Napoca, nr. 2, 1980, pp. 71-79.
84. Ionescu Toader, *Elemente ale concepției despre cooperație în România interbelică (A. G. Galan)*, în: „Revista Economică", nr. 16/17/IV 1981, pp. 20-21.
85. Ionescu Toader, *Repere ale gândirii economice cooperatiste din România în perioada interbelică*, în: „Revista Economică", nr. 33 din 14 aug. și 34 din 21 aug. 1981.
86. Ionescu Toader, *Contribuția „Gazetei Transilvaniei" la lupta burgheziei românești pentru construirea de căi ferate în Transilvania*, în: Studia Universitatis Babeș-Bolyai, Series Oeconomica, nr. 2, 1981.
87. Ionescu Toader, *Ideea ekonomiceskovo progressa v rumânskom mâșlenii vo vtoroi polovine XIX ovo veka, în vol. Proceding of the 16 the International Congres of Science Bucharest, Romania*, p. 356, 26 VIII-3I X 1981.
88. Ionescu Toader, *Absujdenie vsviazi s jeleznami dorogami kak factor obșcestvenovo progressa v rumânskoi presse Transilvanii, v 50-70 godâ XIX-ovo veka*, Idem, vol. 2, p. 159.
89. Ionescu Toader, *Tradiții progresiste ale gândirii economice românești: Dimitrie Comșa*, în „Revista Economică", nr. 44 din 30 oct. pp. 22-23, nr. 45 din 6 n. pp. 22-23, 1981.
90. Ionescu Toader, *Critica unor încercări de identificare a crizei sociale și economice a capitalismului cu o criză generală a industrialismului, în vol. Orientări actuale în gândirea economică Contemporană*, (editat de Institutul Central de Cercetări Economice, București, 1981, pp. 224-232.
91. Ionescu Toader, *Tradiții progresiste ale gândirii economice românești. Preocupări pentru îmbunătățirea situației din agricultură: Eugen Brote,* în: „Revista Economică", nr. 8 din 2 IV 1982, pp. 22-23.
92. Ionescu Toader, *Tradiții progresiste ale gândirii economice românești: Nicolae Cristea*, în: „Revista Economică" nr.13, 19 IV/1982, pp. 22-23.
93. Ionescu Toader, *Elemente de gândire economică la Dionisie Fotino*, în „Revista Economică", nr. 18, 17 V, 1982, pp. 20-21.
94. Ionescu Toader, *Tradiții progresiste ale gândirii economice românești: Aurel Brote*, în „Revista Economică" nr. 51, 24 XII/1982, pp. 20-21.
95. Ionescu Toader, *Tradiții progresiste ale gândirii economice românești*, în „Revista Economică", nr. 33/19 august 1983, pp. 26-27.

96. Ionescu Toader, *Economiști transilvăneni militanți activi pentru emanciparea economică și unitatea națională*, în: „Revista Economică", nr. 38/23 sept. nr. 39/30 sept, nr. 40/7 oct, 1983.
97. Ionescu Toader, Pinczes Iuliu, *Permanența ideii de unitate în gândirea economică din Transilvania*, în: „Revista Economică" nr. 4/26 I, nr. 35/3 II; nr. 6/10 II, nr. 7/17 II-1984.
98. Ionescu Toader, *Economiști români cu privire la rolul industriei și meseriilor*, în: „Revista Economică", nr. 13/30 III, nr. 14/5 IV, nr. 16/12 IV, 1985.
99. Ionescu Toader, *Semnificația liberalismului. Evoluția de la liberalism spre neoliberalism în gândirea economică românească*, în: Culegere de studii și cercetări economice XVI/1986, pp. 75-81.
100. Toader Ionescu, *Tradiții progresiste ale gândirii economice românești (Critica concepțiilor economice burgheze în literatura economică marxistă în perioada interbelică)*, în: „Revista Economică" nr. 17/25 IV, nr. 20/16 V, nr. 21/23 V, 1986.
101. Ionescu Toader, *Tradiții progresiste ale gândirii economice românești. Concepții cu privire la dezvoltarea și progresul meseriilor cu circulație în Transilvania la sfârșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului XX*, în: „Revista Economică", nr. 35/29 VIII, 1986, pp. 23-24.
102. Ionescu Toader, (în colaborare) *Problema agrar-țărănească în gândirea liberală și neoliberală din România*, în: Studia Universitatis Babeș-Bolyai, Series Oeconomica, Fasciculus 2, 1986, pp. 20-30.
103. Ionescu Toader, *Gândirea economică românească din Transilvania cu privire la dezvoltarea agriculturii (1900-1918)*, în „Revista Economică', nr. 43/24 X și nr. 44/31 X 1986.
104. Ionescu Toader, *Gândirea economică din Transilvania cu privire la problemele agriculturii românești*, în: „Revista Economică", nr. 44 și 45/1986.
105. Ionescu Toader, *Economia petrolieră românească în viziunea unor reprezentanți ai burgheziei liberale*, în „Revista Economică" nr. 23 și 24/1986.
106. Ionescu Toader, *Teorii burgheze despre solidarismul social-economic*, în: „Revista Economică".
107. Ionescu Toader, *Considerații critice cu privire la teoria și practica liberală „prin noi înșine"*, în: Culegere de Studii și Cercetări Economice XVII, 1987, pp. 20-27.

108. Ionescu Toader, *Agricultura. Starea și căile sporirii producției agricole în viziunea liberalilor români din perioada interbelică*, în: Studia Universitatis Babeș-Bolyai, Fasciculus 1/1988, pp. 23-28.
109. Ionescu Toader, *Problema agrar-țărănească în viziunea țărăniștilor în perioada interbelică*, în: Studia Universitatis Babeș-Bolyai, Fasciculus 2/1988, pp. 40-45.
110. Ionescu Toader, *Ideea de lege și legitate economică în gândirea economică românească (a doua jumătate a secolului al XIX-lea),* în: Culegere de studii și cercetări economice XIX, 1989, pp. 11-25.
111. Ionescu Toader, *Evoluția conceptului de lege și legitate economică în opinia economică românească. Opinii liberale și neoliberale (primele patru decenii ale secolului XX)*, în: Studia Universitatis Babeș-Bolyai, Oeconomica, 1, 1989, pp. 25-30.
112. Ionescu Toader, *Evoluția conceptului de lege și legitate economică în opinia doctrinei țărăniste din România interbelică*, în: Studia Universitatis Babeș-Bolyai, Oeconomica, 2, 1989, pp. 10-17.
113. Ionescu Toader*, Teorii cu privire la rolul economic al statului*, în: „Revista Economică", nr. 49 și 50/1989.
114. Ionescu Toader, *Concepția dirijistă a lui Mitiță Constantinescu privind crearea și dezvoltarea complexului economic național românesc*, în: Culegere de studii și cercetări economice, XX, 1991, pp. 1-21.
115. Ionescu Toader (în colaborare), *John Keneth Galbraith*, în Studia Universitatis Babeș-Bolyai, Economica 1-2, 1991, Cluj-Napoca.
116. Ionescu Toader, *Probleme ale dezvoltării economiei Transilvaniei în viziunea unor intelectuali români*, în Acta Musei Napocensis XXIV-XXV 1987-1988, Cluj-Napoca, 1992.
117. Ionescu Toader, *Concepția dirijistă a lui Mitiță Constantinescu privind crearea și dezvoltarea complexului economic național românesc*, în: Acta Musei Napocensis, 26-30 II Istoria (1989-1993), Cluj-Napoca, 1994, pp. 327-344.
118. Ionescu Toader, *Continuitate și discontinuitate în gândirea economică românească actuală*, în: „Economistul", VI, nr. 363, 28 VI 1995.
119. Ionescu Toader, *Școala economică românească din Sibiu (a doua jumătate a secolului al XIX-lea și începutul secolului XX), în volumul Economia românească - criză, adaptare, integrare europeană*, Edit. Univ. Lucian Blaga din Sibiu, Edit. Continent, Sibiu - București, 1995, pp. 25-29, în „Economistul", VI, nr. 26, 53, 2 IX 1995.

120. Ionescu Toader, *Tranziție, continuitate și discontinuitate în gândirea economică românească actuală*, în: Analele universității din Oradea, tom IV, 1995, pp. 89-93.
121. Ionescu Toader, *Naționalizarea (românizarea) capitalului și politica „prin noi înșine" în viziunea lui Victor Slăvescu*, în vol. *Tradiție și integrare europeană*, Edit. SEDCOM, Iași, 1996, pp. 422-428.
122. Ionescu Toader, *Doi economiști clujeni: Ioan I. Lepedatu și Ioan N. Evian*, în: Idem pp. 444-450.
123. Ionescu Toader, *75 de ani de predare a economiei politice la Universitatea Clujeană*, în Studii și cercetări economice, vol. XVI, 1996, pp. 268-275.
124. *Aspecte ale literaturii și gândirii economice românești în secolele XIX-XX, grant (1997-1998),* director de proiect prof. univ.'dr. Toader Ionescu.
125. Ionescu Toader (în colaborare), *Victor Jinga, enunțări programatice cu privire la economia românească la momentul 1944, în vol.: Ziua economiștilor, studii și comunicări*, Edit. Carpatica, Cluj-Napoca, 1999.
126. Ionescu Toader, în: *O valoroasă contribuție la generalizarea experienței dezvoltării economice (Recenzie la lucrarea Dezvoltarea economică a României 1944-1964),* Studia Universitatis Babeș-Bolyai, Series Philosophica et Oeconomica, 1965, Cluj, pp. 191-195.
127. Ionescu Toader, *Istoria doctrinelor economice, Recenzie la Manualul de Istoria Doctrinelor Economice*, București, E.D.P., 1964, în: Korunk, 1965, pp. 413-415.
128. Ionescu Toader, *Terra noastră – O lucrare cu un conținut istoric multilateral*, în: Studia Universitatis Babeș-Bolyai, Series Oeconomica, Fasciculus 2, 1970, Cluj, pp. 150-151.
129. Ionescu Toader, *Marginalii la studii de istorie a gândirii economice*, în: Studia Universitatis Babeș-Bolyai, Series Oeconomica, Fasciculus 2, 1971, pp. 143-145.
130. Ionescu Toader, *Un nou manual de Istoria Doctrinelor Economice apărut în țara noastră*, în Studia Universitatis Babeș-Bolyai, Series Oeconomica, Fasciculus 2, 1971.

E. DICȚIONARE

131. Ionescu Toader (coautor), *Dicționar esențial*, Clujeni ai secolului ’20, Casa Cărții de Știință, Cluj-Napoca, 2000.

F. ARTICOLE PUBLICATE ÎN PRESA LOCALĂ
(Listă selectivă)

132. Ionescu Toader, *Ion Ghica – pionier al învățământului economic în România*, în: Drumul socialismului (Deva), anul XIX, nr. 3830, 25 IV 1967.
133. Ionescu Toader, *Doi reprezentanți înaintați ai gândirii economice: P. S. Aurelian și A.D. Xenopol*, în: Drumul Socialismului (Deva), XIX, nr. 3884, 12 V 1967.
134. Ionescu Toader, *George Barițiu despre dezvoltarea economică a Transilvaniei*, în: idem, nr. 3866, 7 VI 1967.
135. Ionescu Toader, *Mihai Kogălniceanu – militant activ pentru progresul economic al României*, în: idem, XIX, nr. 3942, 6 IX 1967.
136. Ionescu Toader, *Simion Bărnuțiu – ideolog al revoluției*, în: „Unirea" (Alba Iulia), I, nr. 42, 6 IV 1968.
137. Ionescu Toader, *George Barițiu*, idem, I, nr. 56, 25 IV 1968.
138. Ionescu Toader, *Unitatea națională în gândirea economică a înaintașilor*, idem, I, nr. 75, 14 mai 1968.
139. Ionescu Toader, *150 de ani de la nașterea lui Ion Ionescu de la Brad*, în: idem, nr. 109, 25 V 1968.
140. Ionescu Toader, *Ideea unității naționale în operele unor înaintași ai științei și culturii noastre*, I, 219, 31 X 1968.
141. Ionescu Toader, *Semicentenarul Unirii 1918-1968*, în: idem, I, nr. 221, 2 XI 1968.
142. Ionescu Toader, *Desăvârșirea statului național unitar, în concepția presei socialiste muncitorești*, în: idem, I, 832, 15 XI 1968.
143. Ionescu Toader, *Circulația peste Carpați a valorilor materiale - cerință obiectivă determinată de condițiile social-istorice și geografice*, în: idem, I, nr. 233, 16 XI 1968.
144. Ionescu Toader, *Personalitatea lui Ludwig Roth*, în: idem, II, nr. 11 V 1969.
145. Ionescu Toader, *Nicolae Bălcescu economist*, în: idem, II, 28 VI 1969.
146. Ionescu Toader, *Nicolae Bălcescu*, în: Năzuința, nr. 75, II, 29 VI 1969.
147. Ionescu Toader, *Activitatea lui Alexandru Ioan Cuza în domeniul economiei*, în: Unirea, III, 20 IV 1970.
148. Ionescu Toader, *Concepția social-economică a lui Constantin Dobrogeanu-Gherea*, în: idem, 7 V 1970.

149. Ionescu Toader, *Sub semnul solidarității și acțiunii frățești (1877 - anul Centenarului independenței)*, Făclia, nr. 9567, 5 VIII 1977.
150. Ionescu Toader, *De ce este necesară trecerea la economia de piață*, în Graiul Sălajului (Zalău), anul II, nr. 94 din 20 iunie 1990, nr. 95 din 21 iunie 1990.
151. Ionescu Toader, *Privatizarea (I),* în Graiul Sălajului, nr. 98, 26 VI 1990, (II), 28 VI 1990.
152. Ionescu Toader, *Pe ce cale va merge agricultura românească?*, în: idem, nr. 137, 18 VIII 1990.
153. Ionescu Toader, *Ce nu trebuie să facă România pentru a se redresa economic și financiar*, în: idem, nr. 143, 28 VIII 1990.
154. Ionescu Toader, *Ce trebuie să facă România pentru a se redresa economic și financiar*, în: idem, nr. 144, 29 VIII 1990.
155. Ionescu Toader*, Despre necesitatea instaurării unei „legi de justiție socială" în România*, în: idem, nr. 148, 4 IX 1990.
156. Ionescu Toader, *Liberalism social*, în: idem, nr. 145, 30 VIII 1990.

G. COMUNICĂRI ȘTIINȚIFICE
(Listă selectivă)

157. Ionescu Toader, Zoltan Szücs, *Aspecte ale pătrunderii ideilor „Capitalului" lui Karl Marx în România (ultimele decenii ale secolului al XIX-lea)* – Sesiune științifică a Facultății de Științe Economice 21 mai 1967.
158. Ionescu Toader, *Concepții agrare înaintate în gândirea economică românească din Transilvania*, Sesiunea de comunicări științifice a Institutului agronomic din Cluj-Napoca, 22 aprilie 1968.
159. Ionescu Toader, Pop Sabin, „*Marx în România"*, - Sesiunea științifică a cadrelor de științe sociale din Centrul universitar Cluj, 5 mai 1968.
160. Ionescu Toader, *Concepția economică a lui Ion Roman*, Sesiunea științifică a Academiei de Studii Economice din București, 18-21 dec. 1968.
161. Ionescu Toader, *Concepția economică a lui Ion Ionescu de la Brad*, - Sesiunea științifică a Facultății de Științe Economice, Cluj-Napoca 1968.
162. Ionescu Toader, *Conceptul de industrie în publicistica social-economică din Transilvania (a II-a jumătate a secolului al XIX-lea)*, Sesiunea științifică a Institutului Politehnic din Cluj, 10-12 XI 1968.
163. Ionescu Toader, *Din istoricul predării economiei politice la Universitatea clujeană*, Sesiunea științifică a Univ. Babeș-Bolyai din Cluj, 1970.

164. Ionescu Toader, *Considerații privind caracterul orânduirii capitaliste, în presa socialistă din Transilvania în perioada 1901-1918*, Seminarul național de gândire economică modernă și contemporană la Academia de Studii Economice din București, 25-28 aprilie 1971.
165. Ionescu Toader, *Contribuția presei transilvănene la demascarea militarizării Imperiului habsburgic*, Sesiunea științifică a Facultății de Științe Economice, 28 mai 1971.
166. Ionescu Toader, *Profesorul, economistul și agronomul Ștefan Pop*, Sesiunea științifică a Institutului Agronomic din Cluj, aprilie 1971.
167. Ionescu Toader, *Apreciere asupra teoriei despre solidarismul social-economic cu circulație în România interbelică*, Sesiune științifică a Facultății de Științe Economice, Cluj-Napoca,11-12 aprilie 1972.
168. Ionescu Toader, *„Tradiții progresiste transilvănene în știință”*, Sesiune științifică a Institutului politehnic din Cluj, 22-23 februarie 1974.
169. Ionescu Toader, *Contribuții la cunoașterea publicisticii anticapitaliste a lui Emil Isac*, Sesiunea științifică a Facultății de Științe Economice, 10-11 mai 1975.
170. Ionescu Toader, *Influența ideilor lui Constantin Dobrogeanu-Gherea asupra gândirii socialiștilor români din Transilvania*, - a II-a sesiune științifică a Seminarului național de doctrine economice la A.. S. E. - București, 20-22 nov. 1975.
171. Ionescu Toader, *George Barițiu, strălucit militant și ideolog al independenței și suveranității României*, - a V-a ședință de comunicări a Seminarului național de doctrine contemporane Gherea-Pătrășcanu, A.S.E. București, 15-16 aprilie 1977.
172. Toader Ionescu, *1977 – Anul aniversării unor evenimente remarcabile în viața poporului român*, Sesiunea științifică anuală a Facultății de Științe Economice, 18-21 mai 1977.
173. Ionescu Toader, *Contribuția transilvănenilor la războiul de independență din 1877-1878*, idem.
174. Ionescu Toader, *Aspecte ale dezvoltării învățământului economic superior și cercetarea științifică în Transilvania interbelică*, Sesiunea științifică a Univ. Babeș-Bolyai Cluj-Napoca, 12-13 mai 1978.
175. Ionescu Toader, *Ioan Crețu – fruntaș al mișcării socialiste transilvănene*, sesiunea științifică a Univ. Babeș-Bolyai, Cluj-Napoca, 25-26 nov. 1979.
176. Ionescu Toader, *„D.B. Ionescu, profesor de economie politică al Universității clujene”*, idem, 1980.

177. Ionescu Toader, *„60 de ani de învățământ economic superior în orașul Cluj-Napoca”,* Culegere de studii și cercetări economice VI, 1980, pp. 3-20.
178. Ionescu Toader, *Constantin Dobrogeanu Gherea, primul economist marxist român*, Sesiunea științifică a Univ. Babeș-Bolyai din Cluj-Napoca, 4-5 IV 1980.
179. Ionescu Toader*, Unitatea națională reflectată în gândirea economică din România (1841-1918)*, Sesiunea științifică a Muzeului de Istorie a Transilvaniei sub denumirea: *Continuitate milenară*, Cluj-Napoca, 27-29 mai 1980.
180. Ionescu Toader, *Lupta burgheziei din Transilvania pentru construirea de căi ferate reflectată în Telegraful Român (1855-1867)*, Sesiunea științifică a Universității clujene, 27-29 mai 1980.
181. Ionescu Toader, *Concepția economică a lui Atanasie G. Galan*, - idem.
182. Ionescu Toader, *Dezbateri cu privire la căile ferate ca factor de progres social-economic în presa românească din Transilvania în deceniile 5-7 ale secolului al XIX-lea*, Sesiunea Academiei Române, 24-25 XI 1980.
183. Ionescu Toader, *Ideea de progres economic în gândirea românească în cea de-a doua jumătate a secolului al XIX-lea, al XVI-lea Congres Internațional de Istoria Științei*, București, 26 august–3 sept. 1981 (secția 12).
184. Ionescu Toader, *Dezbateri cu privire la căile ferate ca factor de progres social-economic în presa românească din Transilvania în deceniile 5-7 ale secolului al XIX-lea*, idem, (secția 4).
185. Ionescu Toader, *Unitatea economică a României reflectată în gândirea economică*, Sesiunea Academiei de Studii Economice, București, 7-8 VI 1984.
186. Ionescu Toader, *Contribuții ale socialiștilor români la răspândirea economiei politice marxiste*, Sesiunea anuală a Univ. Babeș-Bolyai din Cluj-Napoca, 2-3 VI 1984.
187. Ionescu Toader, *Gândirea progresistă cu privire la unitatea economică a României în a doua jumătate a secolului al XIX-lea*, Sesiunea științifică anuală la Arhivele statului Cluj-Napoca, 21 XI 1985.
188. Ionescu Toader, *Concepția țărăniștilor cu privire la proprietate*, Sesiunea științifică a Facultății de Științe Economice a Universității clujene, 23 XI 1985.
189. Ionescu Toader, *Semnificația neoliberalismului românesc*, Zilele Academiei Clujene, 3-7 dec. 1985.

190. Ionescu Toader, *Problema agrară în viziunea Partidului Național Țărănesc, al X-lea simpozion național de istorie și retrologie agrară a României*, Baia Mare, 15-18 iunie 1988.
191. Ionescu Toader, *Ideea de lege în gândirea economică românească*, Sesiunea științifică a Univ. Babeș-Bolyai, Cluj-Napoca, mai 1988.
192. Ionescu Toader, *Concepții cu privire la rolul economic al statului burghez, cu circulație în România interbelică*, Sesiunea Universității Babeș-Bolyai din Cluj-Napoca, 27-29 oct. 1989.
193. Ionescu Toader, *Concepții economice cu privire la credit și bănci cu circulație în Transilvania în a doua jumătate a secolului al XIX-lea,* Simpozionul național „Muncă, Bani, Bănci, Cultură și Politică", Oradea, 12-13 aprilie 1991.
194. Ionescu Toader, Gheorghe Popescu, *Unitatea economică a României reflectată în gândirea economică din Transilvania*, Sesiunea de comunicări științifice a Universității din Oradea, 6-7 iunie 1991.
195. Ionescu Toader, *Concepția lui Gheorghe Dragoș despre cooperație*, Univ. Babeș-Bolyai, Facultatea de Științe Economice, Cluj-Napoca, 5-6 iunie 1992.
196. Ionescu Toader, *Concepția economică a lui George Barițiu*, Academia Română, Filiala Cluj-Napoca, 12-17 oct. 1992.
197. Ionescu Toader, *Concepții neoliberale cu privire la credit și bănci în România interbelică*, Simpozionul Național, „Muncă, Bani, Bănci, Cultură și Politică", Oradea, 10-12 mai 1993.
198. Ionescu Toader, *Circulația ideilor economice din vechiul regat român în presa Transilvăneană, Sesiunea națională: 150 de ani de la predarea de către Ion Ghica a primului curs de economie politică din România la Academia Mihăileană din Iași* (23 noiembrie 1943-23 nov. 1993), Iași.
199. Ionescu Toader, *75 de ani de predare a economiei politice la Universitatea din Cluj-Napoca*, Sesiunea științifică a Facultății de Științe Economice din Cluj-Napoca, 4-6 iunie 1994.
200. Ionescu Toader, *Economiștii clujeni în perioada interbelică*, Sesiunea anuală a Universității Creștine Dimitrie Cantemir, Cluj-Napoca, iulie 1994.
201. Ionescu Toader, *Economiști clujeni*, Academia Română, Filiala Cluj-Napoca, 17-29 oct. 1994.
202. Ionescu Toader, *Economiști clujeni*, Universitatea Al. I. Cuza, Facultatea de Științe Economice Iași, 23 oct. 1994.

203. Ionescu Toader, (în colaborare), *Reflecții cu privire la concurență*, în: Revista Economică din Sibiu în perioada 1900-1918, Sesiunea de comunicări științifice „Spontan și conștient în formarea economiei concurențiale", Fac. de Șt. Economice, Catedra de Economie politică, Leghia, jud. Cluj, 25 mai 2001.
204. Ionescu Toader, *Profesorul, istoricul și arhivistul Alexandru Matei la ceas aniversar, 80 de ani, în lucrarea: Alexandru Matei la 80 de ani*, Edit. Napoca Star, Cluj-Napoca, 2013, pag. 61.
205. Ionescu Toader, *George Barițiu, românul secolului al XIX-lea în lucrarea: Alexandru Matei la 80 de ani*, Edit. Napoca Star, Cluj-Napoca, 2013, pag. 297.
206. Ionescu Toader, *Dezbateri privind dezvoltarea meseriilor și industria de casă în Transilvania în a doua jumătate a secolului al XIX-lea, în Studii de istorie economică și istoria gândirii economice*, vol. XIV, pag. 187, Edit. Academiei Române, București, 2012.

H. REFERINTE

Mihaela Chiroșca, Adina Negoiță (redactori), Dicționarul specialiștilor – un „Who's Who" în știința și tehnica românească, Ed. Tehnică, București, 1998, vol. II, pp. 148-149; Clujeni ai secolului 20, Dicționar esențial, Casa cărții de știință, Cluj-Napoca, 2000, p. 157; Cristian Colceriu, Personalități clujene contemporane, Ed. Limes, Cluj-Napoca, 2005, pp. 131-137; Dan Fornade, Personalități clujene (1800-2007), Casa cărții de știință, Cluj-Napoca, 2007, p. 273; Cristian Colceriu, Elite clujene contemporane. Cluj Contemporary Elites, Editura Clear Vision, Cluj-Napoca, 2009, pp. 389-400; Dumitru Matiș, Gheorghe Popescu, Oeconomica Napocensis, 1920-2010, Editura Imprimeria Ardealul, Cluj-Napoca, 2010; Gheorghe Ciobanu, Gheorghe Popescu, Catedra de Economie Politică, 1919-2011 (Universitatea Babeș-Bolyai – Facultatea de Științe Economice și Gestiunea Afacerilor), Imprimeria Ardealul, Cluj-Napoca, 2011.

FOTOGRAFII

FOAIE

пентрѫ

МИНТЕ, ІШІМѪ ШІ ЛІТЕРАТѮРѪ.

№. 10. Luni 9. Martie. 1842.

73

РОМѪНІЙ ші МАГЇАРІСМѪЛ.

(Ѯртаре).

Щіѳ кѣткѫ дѣпѫ тоате ачестеа, Двоастрѫ вецї арѣпка лп калеа теа апалогіа ші тѫ вецї вате кѫ пілделе алтор пацїі domnitoape din алте цѣрї, каре лпкѫ аѳ префъкѣт кѫ лпчетѫл — de одатѫ нічї de кѣт — пе пацїіле лорѳші сѣпѣсе. Аша вецї зіче лптре алтеле: Romanїї орї ѯnde кѫpindea, romaniza; лп веакѯріле поастре неатѫл фрѫпческ лп Галліа despaціonaліzѫ пе атѫтеа пацїі лъкѯітоаре лп ачеа царѫ маре шчл. шчл. Апалогіа Длорвоастре шкіоапътъ фоарте. Romanїї кѣт despaціonaліza? Маї лптъіѳ трімітеа колонїі фоарте марї ші пѣтероасе, кѣт ші легіоане, каре тоате ворвіа лімва Ромеї; пеcте ачеаста еї лпдѫлчеа пе пацїіле сѣбжѣгате прїімind релїціа, zeїї ші idoлїї ачелораш. Лп сфѫршіт п'авет нічї о пілдѫ лп історіе, каре съ доведеаскѫ, кѣткѫ Romanїї кѫт аѳ лпфлоріт Репѫбліка, ар фі лптревѫінцат сілѫ спре a romaniza, пѳ; пентрѳ-кѫ Сенатѫл лпцелепт, авеа прічінѫ орї ла че лптъмпларе а се пъzi de a пѳ продѫче реакцїї. Іар Двоастрѫ ѯnde авецї колонїї din пѫцінътатеа лп каре въ афлацї? Ші апої ѯnde стѫм астъzї ѯnїї кътрѫ алцїї лп прівінцѫ релїціоасѫ? Ачі аш маї авеа a зіче фоарте мѫлте, пентрѳ-кѫ сітц оарешкѣт, кѫ мѫлцї din пріетінї тѫ вор мѫстра кѫ пѳ кѫпоск пе от прівіт din пѫнкт псіхолоцік. Се поате преа лесне, кѣткѫ еѳ патѫра отепеаскѫ пѳ о кѫпоск de ажѫнс — ші феріческ пе чел каре о кѫпоаще; атѫта лпсѫ тот кѣтеz a зіче, кѣткѫ кѫпоск пѣтереа конверсацїеї ші a опініілор релїціоасе асѫпра інімїї ші a dѳхѫлѳї отенеск. — — De Фрѫнчї кѣткѫ аѳ францозіт, лпzѫdар лмї сѣпецї. Не че фелїѳ de неатѫрї амалгамаръ еї ші лп каре веак? Еї амалгамаръ лп веакѯріле трекѣте пе піще пацїі кѫ мѫлт маї мічї ла пѣтърdекѫт чеа domnitoape, каре пацїі пе лѫпгъ че п'авеа нічї о літератѫръ, апої ші ера de ѯna ші ачееаш релїціе католікъ. Іа съ фіе търтѫрісіт о пацїе етероцепъ лп Франца пѳ маї маре декѫт de патрѳ чінчї мілїоане релїціа съ зічет a Хѣгепоцілор, о пацїе компактъ: атѫнчї лѣтеа ера съ вазъ, ла че кале ар фі есіт Фрѫнчїї кѫ ачееаш. Вої пѣтернічілор ші авѫцілор, пѳ въ прецетацї рогѳвъ, дацї кѣте о візітъ кѫnd ші кѫnd Баскілор din Піренеї, ачестѳї неам пѫцін ла пѣтър, дар кѫ атѫт маї пѣтернік лптрѳ апърареа дрептѫрілор авѳте din времіле Романілор

Articolul „Românii și maghiarismul”
din revista „Foaie pentru minte și literatură” nr. 10 din 9 martie 1842

FOAIE

пентрѫ

МИНТЕ, ІШІМЪ ШІ ЛІТЕРАТѮРЪ.

№. 23. *Luni 8. Iunie,* *1842.*

DESPRE VECHIMEA ROMÂNILOR ÎN ARDEAL ŞI DEOSEBIT ÎN PĂMÂNTUL CE SE ZICE „FUNDUS REGIUS,“ ADECĂ „PĂMÂNTUL SĂSESC.“

(Ѳртаре.)

Мълці хроністі векі ші апѫміт ші чеі ромънещті din Прінчіпате, прекѫм ші історічій чеі маі ноі (Лнтре каре пѫмім пѫмаі пе Eichhorn) мъртѫрісескѫ, къ пе ла капетѫл веакѫлуі 11 ші Лн веакѫ ал 12 аѫ трекѫт непѫмърате колоніі din Apdeal Лн Ціара ромънеаскъ. Noі, карій ам авѫт прілецій de a кѫноаште ші diалектеле din Apdeal ші челе din Ціара ромънеаскъ але лімбеі ромънещті, ам пѫтea аръта ачеаста ші dѫпъ ѳртеле лімбеі; прекѫм тот dѫпъ ѳртеле ачесте сѫнтем Лн старе de a аръта, ка че фел de Ромъні аѫ пѫтѫт съ віе dintre чеі din Dачіа лѫі Аѳреліan Лн Apdeal чева маі тѫрзіѫ. Neam пѫтea ажѫта ші кѫ традіцііле попорѫлуі ромънескѫ din маі мълте жѫдеце мѫнтене але Ціреі ромънещті dinколо ші dinкоаче de олтѫ. Колонізареа ачеаста а ѳрмат Лн тъсъра, Лн каре скѫdea пѫтерѫл Кѫтанілор парте пріn ресѳоаеле кѫ Константінополітаніі, парте кѫ Ріцій Ѳнгаріеі, парте кѫ стрекѫраreа лор Лн Ѳнгаріа ші Лн врео кѫтева локѫрі але Apdeaлѫлуі despre міaзъzi. Dакъ колоніile ачесте аѫ трекѫт кѫ оаре каре регѫлъ ші сѫпт къпетенії, пѫ штім; атѫт штім, къ Domnіі Фъгъраш ѫлуі ші аі Отлаш ѫлуі Ромъні din фаміліа de „Negрѫ,“ Лпкъ ла сфършітѫл веакѫлуі ал 12 ші Лнчепѫт de 13 Лші Лнтіncесеръ пѫтереа лор пе сѫпт поалеле Карпаціlор Лн Ціара ромънеаскъ, прекѫм се доведеште ачеаста din піатра de пе вісеріка dela Кѫмпѫл лѫнгѫ, Unde се zіче кѫ ачеа вісерікъ есте zіdітъ de Padѫ Negрѫ Воіvod Лнтѫіѫл Domnѫ ал Ціреі ромънещті, ла апѫл dela фачереа лѫмеі 6623 (стілѫл вісерічеі гречещті) каре фаче анї dela Хс. 1215*).

*) Лнскріsѫл de пе піатра ачеаста л-ам четіт Лнсѫм, dѫпъ че кѫ мълт маі Лнаінте четісѫм Хроніка „Nепѫміѫлуі“ ромънескѫ, пеcте каре а dat ші пъріnтеле Klain ші din каре Лнтъртъмеште лѫі Енгел о вѫкать традѫсъ Лн лътінеште, de аколо de Unde се Лнчепе ширѫл пріnціlор Лн ачел Nепѫміт: (вezі „Engel's Geschichte der Walachei-Einleitung“ S. 95) къчі ексетплярѫл пеcте каре а dat Klain пѫ ера Лнтрегѫ. Кіпѫл, кѫ каре ачест хроністѫ ворвеште despre грешеала de 75 анї (dela 1215—1290) ші сілінца лѫі de a Лndрепта хроніcеле ромънещті, Лнші-

Articolul „Despre vechimea românilor în Ardeal şi deosebit în pământurile ce se zice «FUNDUS REGIUS» adică «pământul săsesc»” din revista „Foaie pentru minte şi literatură” nr. 23 din 8 iunie 1842

FOAIE

пентрѫ

МИНТЕ, ІНІМЪ ШІ ЛІТЕРАТѪРЪ.

No. 38. ***Luni 21. Septemvrie,*** **1842.**

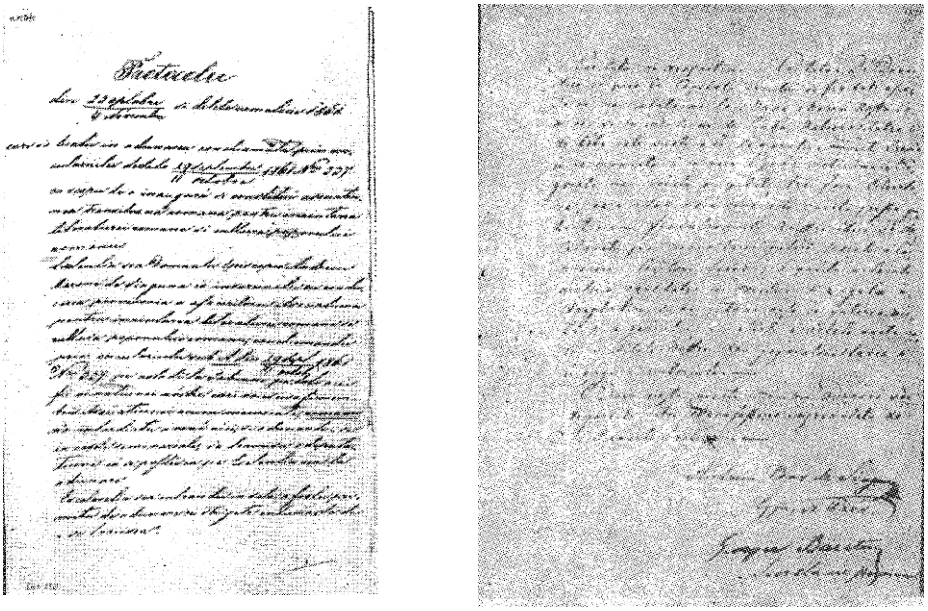
Domnѫl Dr. Ст. Л. Рот ші Ромънії Ардѣлені ынaintea Dѫmneaлѫї ын прівінцъ кътрѫ свѣреtеле Magiарілор деспре панславісмѫ.

(Ѫртаре.)

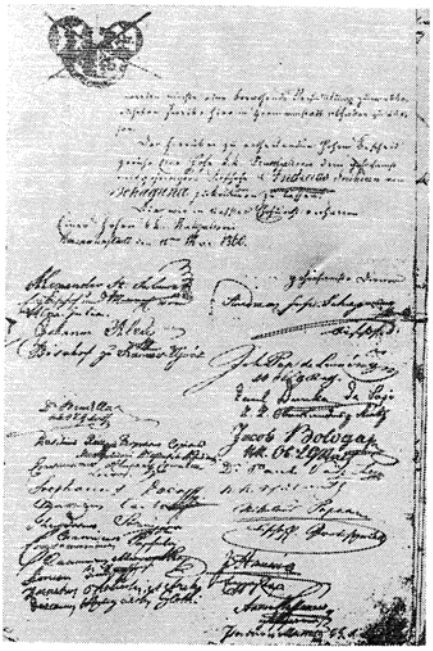
Dакъ, — фъръ а цінті прін кѫтърътѫра ачеаста ла алтчева декѫт пѫмаї ла кредінцъ кътрѫ тропѫ, — врецї съ стѫлцецї пе Ромънѫ din панславісмѫ кѫ деплінъ сігѫранціе ші съ-ї кѫштігацї іnіma пентрѫ статѫл Австріеї, пентрѫ патріе: апої, дѫпъ атеа пърере, п'авецї, декѫт съ стѫлцеміцї саѫ съ ынdестѫлацї ліпселе ші требѫінцеле лѫї, съ-ї прецѫцї вреднічіа отенеаскъ, съ-ї респектацї крештінісмѫл саѫ лецеа, съ-ї дацї о ківерпісіре de cine стътътоаре, міжлоаче de крештере шчл., кѫ ѫn кѫвѫнт: стѫлцеміцї інтереселе лѫї. Къчї ачесте леагъ ші деслеагъ. Nъdeжділе стѫлцеміте dinкоаче, пѫмаї аштеаптъ пеміка de dinколо. Съ стѫмпере гъверпѫл de акасъ фоатеа ші сетеа ачестѫї попор, ка съ п'аївъ требѫінцъ de a се стѫпгъіé кѫ алтѫл віітор. De храпа дрептъцеї аѫ еї ліпсъ ші de рекорітоареа вестъръ a ѫпеї трактърї отеноасе. Прін фачерї de віне съ-ї легацї de Царъ ші de воїї: дацї-ле съ аївъ че пїерde прін ресвоїѫ орї прін пъвълірї. Дацїле тот че чере дрептѫл ші кѫвіінца, ка съ пѫ маї аївъ че пофті кѫnd се вор іві стреінїї. Стреінѫл ва фъгъdзі, ва da; ынсъ dінтр'ал вострѫ ва лъа ші ва da лор. Атѫнчї пріміторѫл ва сімці стѫлцеміре ын іnіma са (кътръ дътътор); іар de пагѫва воастръ се ва кѫкѫра ші-ші ва вате жокѫ de воі. Dѫпъ че одатъ леацї стѫлцемїт інтереселе, атѫнчї еї се вор одіхні ші сътї вор кѫта пачеа. Атѫнчї Ромънѫл пѫ се ва маї пѫне ын вѫрфѫл децетелор, ка съ вазъ, оаре de парте есте стѫпгъіторѫл, ші пѫ ва маї ынtinde врекїа ка съ асквлте, пѫ кѫтва кѫ лімва стреінѫлъї віне ші стеагѫл доріцеї. — Dела воі спѫнzвръ, повілї Магїарі, а ѫтвѫна пе сѫпѫнїї ромънешті, а-ї стѫлцеті, а кѫштіга іѫвіре прін іѫвіре ші а продъче драгосте фіїаскѫ прін ынкредере. Феріцї фърделецї віітоаре, прін фачерї de віне de акѫт, ѫтвлѫнзіцї прін блѫндеце, фачецї съ фіе пропрії аї Църеї прін пропріетате!

Dарѫл ші ѫпгъdзінца есте ѫn прѫнкѫпъскѫт din кѫна воіе, фъръ фрѫте ынкрецітъ, din мѫпъ словодъ. Ѫn асемене дарѫ, фаче чінсте дързіторѫлъї, іар пе прімітор ѫл ынкаркъ кѫ datopіa de a аштепта кѫ

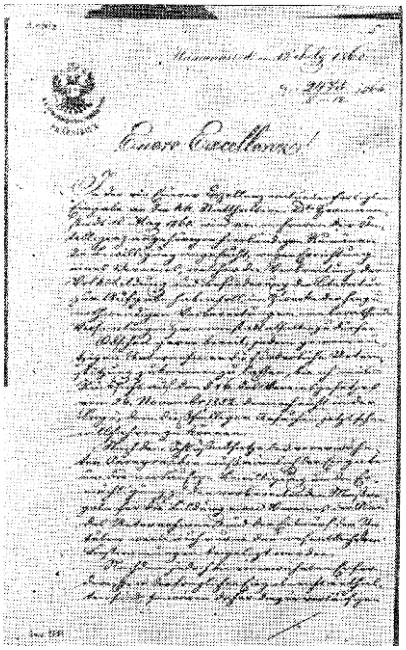
Articolul „Domnul Dr. St.L Roth și românii ardeleni înaintea dumnealui în privința către" sbieretele maghiarilor despre panslavism" din revista „Foaie pentru minte și literatură" nr. 38 din 21 septembrie 1842

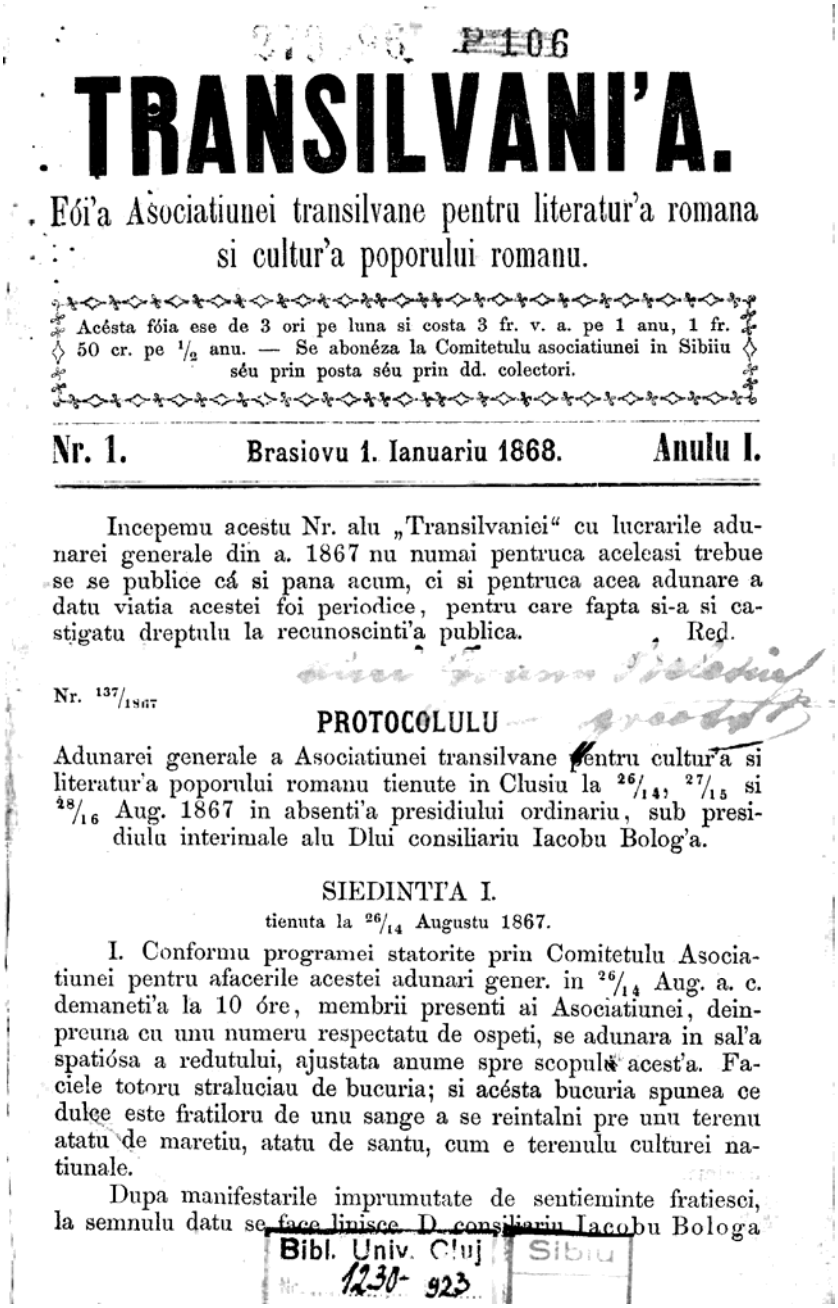
Protocolul adunării generale de constituire a Asociațiunii (prima și ultima filă)

Memoriul din 10 mai 1860, cu primele semnături

Răspunsul oficialităților (fragment)

2106

TRANSILVANI'A.

Fói'a Asociatiunei transilvane pentru literatur'a romana si cultur'a poporului romanu.

Acésta fóia ese de 3 ori pe luna si costa 3 fr. v. a. pe 1 anu, 1 fr. 50 cr. pe ½ anu. — Se abonéza la Comitetulu asociatiunei in Sibiiu séu prin posta séu prin dd. colectori.

Nr. 1. Brasiovu 1. Ianuariu 1868. **Anulu I.**

Incepemu acestu Nr. alu „Transilvaniei“ cu lucrarile adunarei generale din a. 1867 nu numai pentruca aceleasi trebue se se publice cá si pana acum, ci si pentruca acea adunare a datu viatia acestei foi periodice, pentru care fapta si-a si castigatu dreptulu la recunoscinti'a publica. Red.

Nr. $^{137}/_{1867}$

PROTOCOLULU

Adunarei generale a Asociatiunei transilvane pentru cultur'a si literatur'a poporului romanu tienute in Clusiu la $^{26}/_{14}$, $^{27}/_{15}$ si $^{28}/_{16}$ Aug. 1867 in absenti'a presidiului ordinariu, sub presidiulu interimale alu Dlui consiliariu Iacobu Bolog'a.

SIEDINTI'A I.

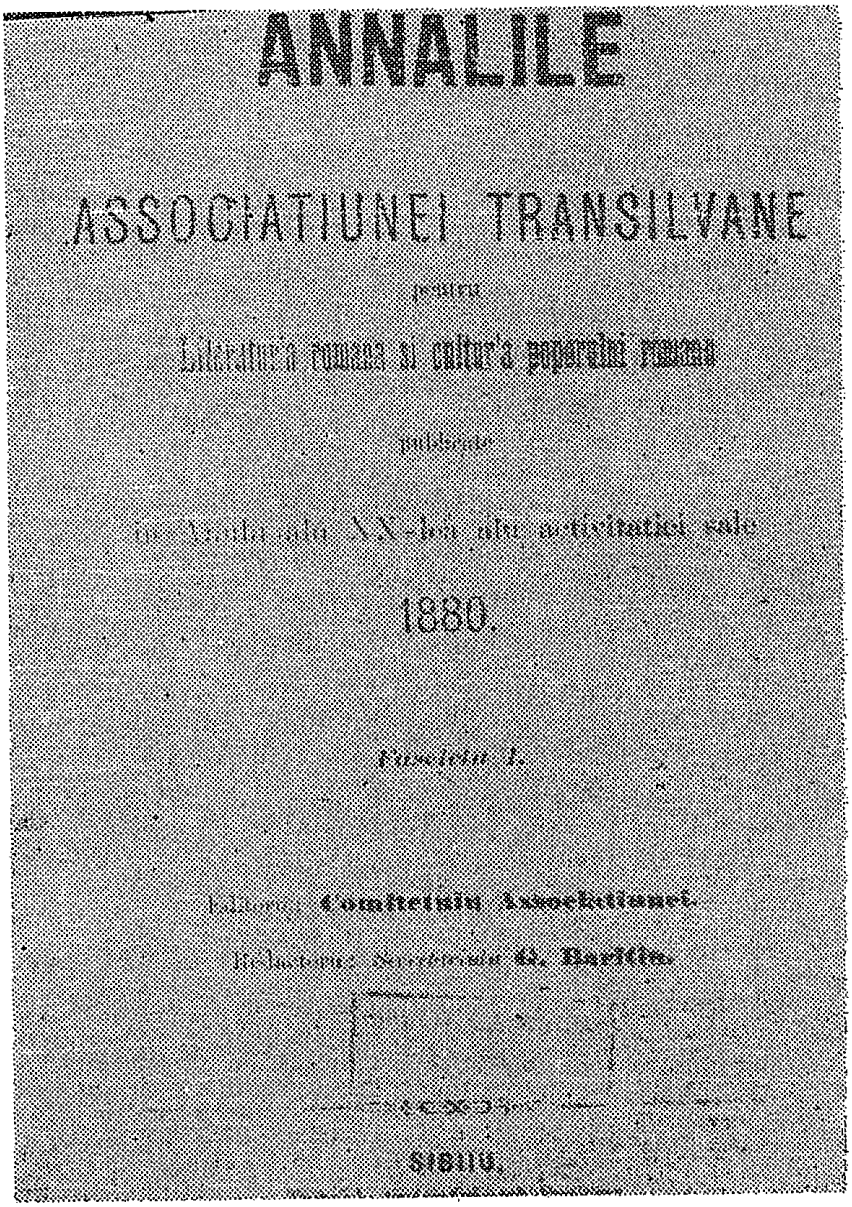
tienuta la $^{26}/_{14}$ Augustu 1867.

I. Conformu programei statorite prin Comitetulu Asociatiunei pentru afacerile acestei adunari gener. in $^{26}/_{14}$ Aug. a. c. demaneti'a la 10 óre, membrii presenti ai Asociatiunei, deinpreuna cu unu numeru respectatu de ospeti, se adunara in sal'a spatiósa a redutului, ajustata anume spre scopulu acest'a. Faciele totoru straluciau de bucuria; si acésta bucuria spunea ce dulce este fratiloru de unu sange a se reintalni pre unu terenu atatu de maretiu, atatu de santu, cum e terenulu culturei natiunale.

Dupa manifestarile imprumutate de sentieminte fratiesci, la semnulu datu se face linisce. D. consiliariu Iacobu Bologa

Bibl. Univ. Cluj Sibiu
Nr. 1230-923

Primul număr al Revistei „Transilvania”

ANNALE

ASSOCIATIUNEI TRANSILVANE

pentru

Literatur'a romana si cultur'a poporului romanu

publicate

de Secretariulu XX-lea alu Societatei sale

1880.

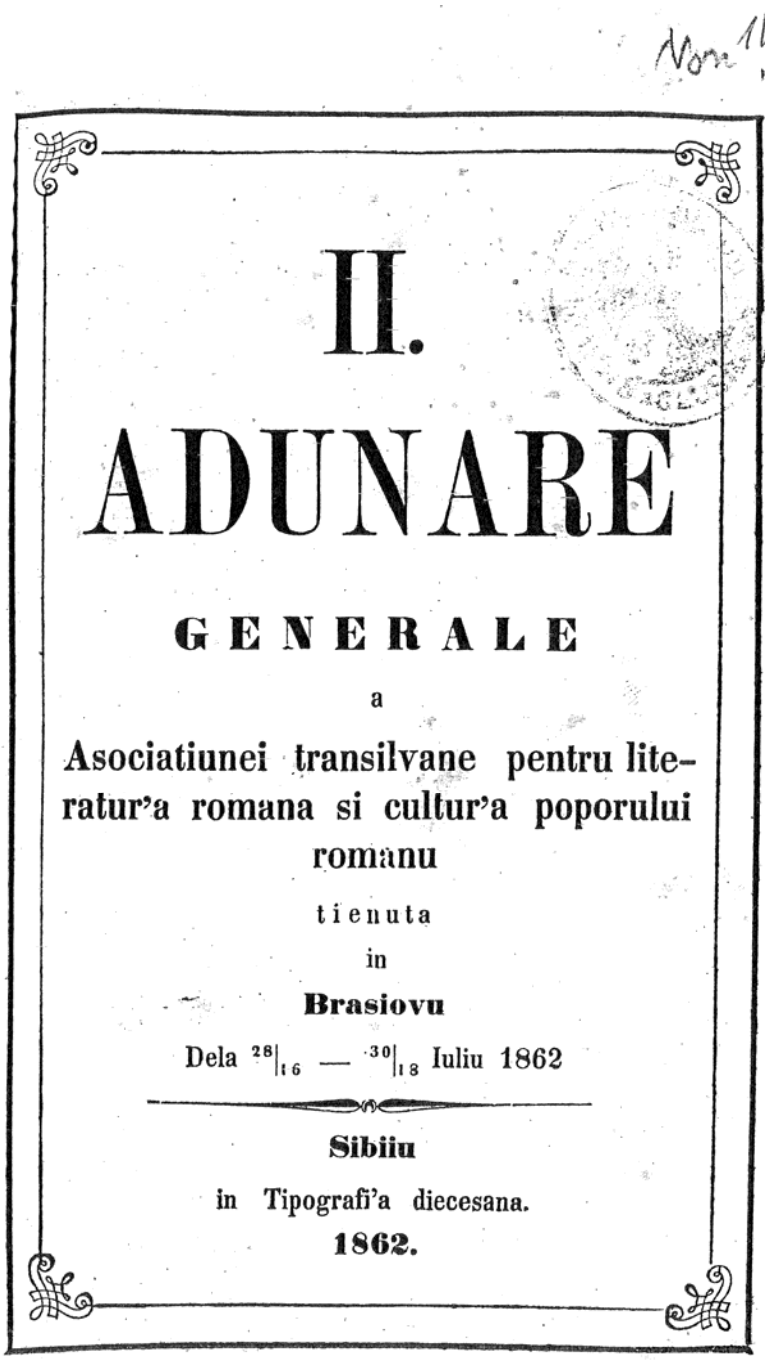
Tomulu I.

Editiunea Comitetului Associatiunei.

Redactoru: Secretariulu Gr. Baritiu.

SIBIIU.

Analele Asociațiunii

II.

ADUNARE

GENERALE

a

Asociatiunei transilvane pentru literatur'a romana si cultur'a poporului romanu

tienuta

in

Brasiovu

Dela $^{28}|_{16}$ — $^{30}|_{18}$ Iuliu 1862

Sibiiu

in Tipografi'a diecesana.

1862.

A doua Adunare generală a Asociațiunii

Protocolulu

Adunarii generale II. tienute de Asociatiunea transilvana pentru literatur'a si cultur'a poporului romanu la Brasiovu în an. 1862.

Siedinti'a I. din $^{28}/_{16}$ Iuliu

Acést'a Siedinti'a 1 decurse preste totu in ordinea si intru intielesulu programei pregatite de catra Comitetulu asociatiunei in Siedinti'a sa din 1 Iuliu n., cu acelu adaosu inse, carele in programa nu s'a potutu prevede, adeca numerulu celu insemnatoriu alu membriloru adunati, bucuri'a si entusiasmulu, care se vede stralucindu pre feciele tuturoru, pentruca provedinti'a le ajuta ca se se pota re'ntalni spre a consulta despre midilócele conducatórie la scopulu prefiptu in statutele Asociatiunii.

Dupace dumineca in prediu'a adunarii se servise S. liturgia de catra Escelenti'a Sa Domnulu Episcopu diecesanu incongiuratu de preotimea numerosa si se cerusse ajutoriulu cerescu la lucrarile, ce asteptau pre adunare, — apoi in urmatória di demaneti'a pe la 9 óre adunarea alese din sinulu seu o deputatiune de 12 membrii spre a invita pre E-

1 *

Protocolul Adunării generale II

TRANSILVANI'A.

FOI'A ASOCIATIUNEI TRANSILVANE

PENTRU

LITERATUR'A ROMANA si CULTUR'A POPORULUI ROMANU.

ANULU ALU II-LEA

1869.

Editoriu: **comitetulu asociatiunei.**

Redactoriu: secretariulu asociatiunei **G. Baritiu.**

BRASIOVU.
In tipografi'a Römer & Kamner.

Revista „Transilvania"

4199 I 451403

TRANSILVANI'A.

FOI'A ASOCIATIUNEI TRANSILVANE

PENTRU

ITERATUR'A ROMANA si CULTUR'A POPORULUI ROMANU.

ANULU ALU X-LEA

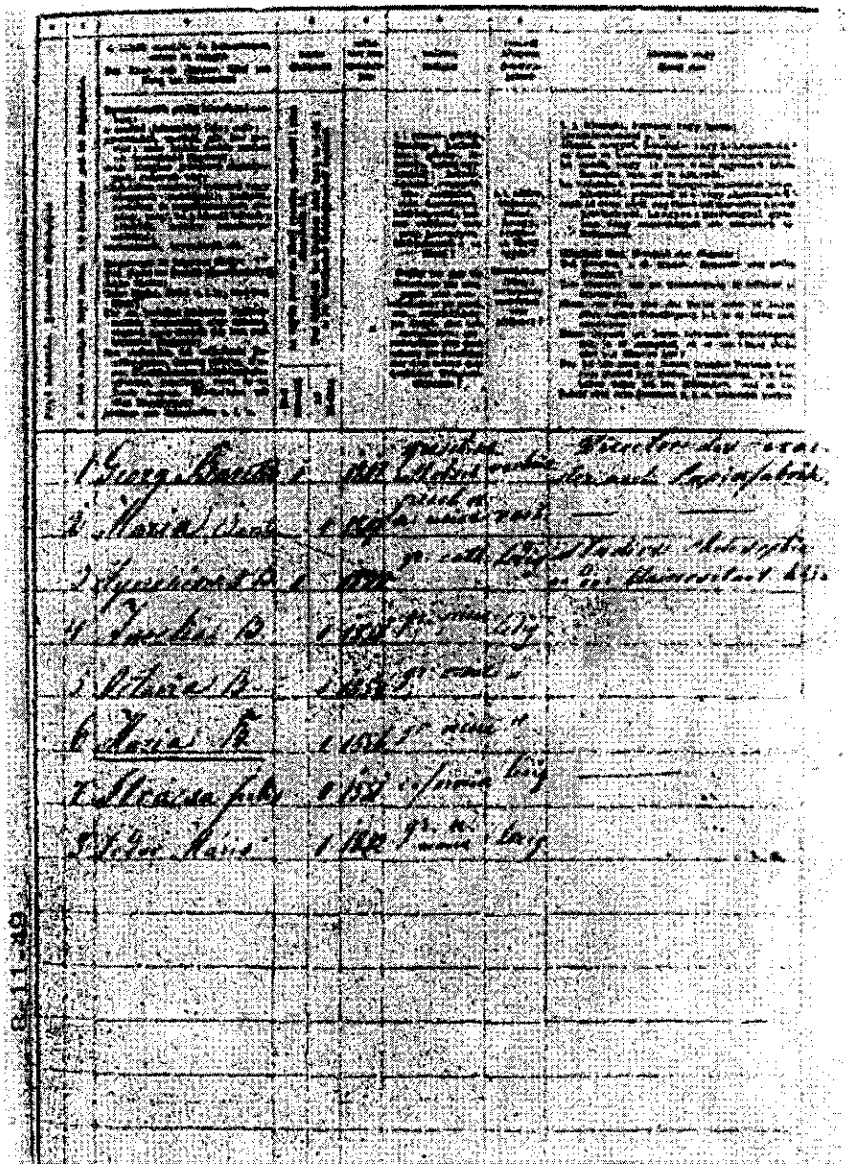
1877.

Editoriu: comitetulu asociatiunei.
Redactoriu: secretariu alu asociationei G. Baritiu.

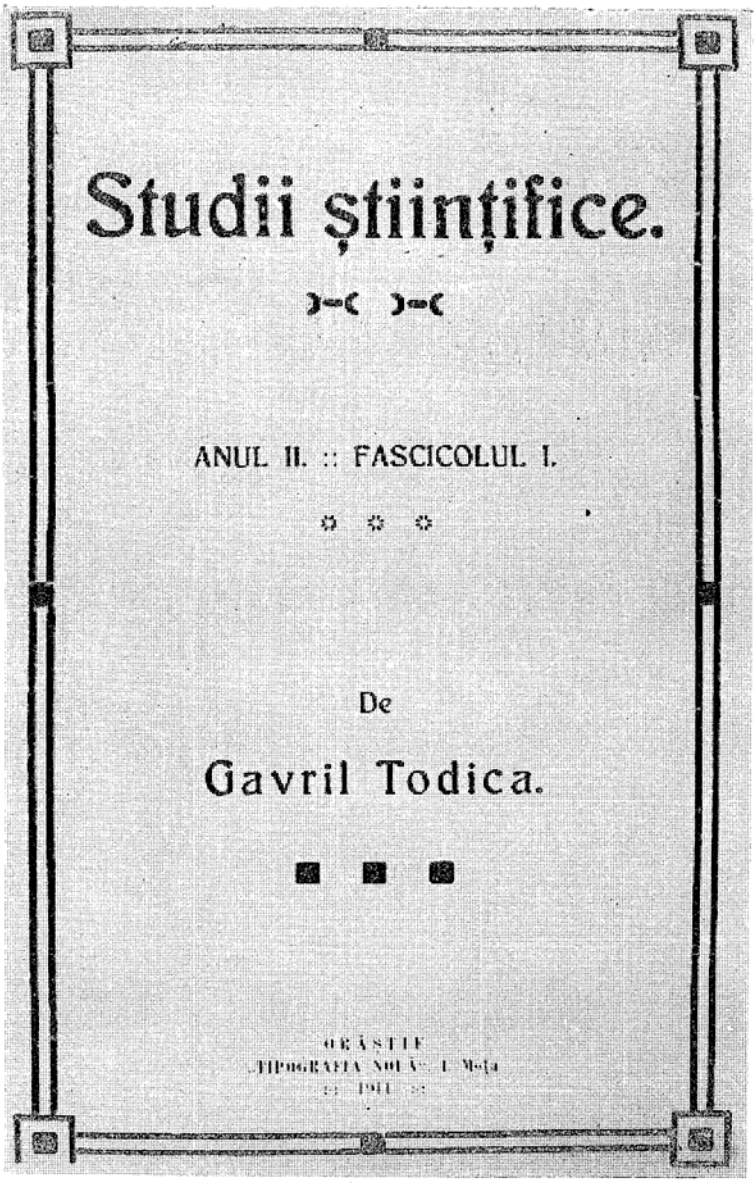
BRASIOVU.
In tipografi'a Römer & Kamner.

R. C. V. Cluj-Napoca
Nr. inv. [illegible]

Revista „Transilvania"

Foaie de recensământ a familiei Bariţiu din 1869 (din arhiva oraşului Braşov)

Coperta revistei „Studii științifice" din 1911, editată de Gavril Todică

Anul XI. Budapesta, 12 Decemvrie 1913. Nr. 50

ADEVĂRUL

ORGANUL PARTIDULUI SOCIALDEMOCRAT DIN UNGARIA

Eșă pentru poporul muncitor român — Redactată de un comitet — Apare în fiecare Vineri.

Criza economică.

* * *

Congresul extraordinar al sindicatelor.

Cum nu se poate despărți umbra de om, cum nu se poate închipui un dnal fără valu, așa nu poate fi, nu poate exista nici lumea capitalistă de azi fără armata de rezervă a celor fără de lucru. Precum după legile neînduplecate ale naturei se perindează cele patru anotimpuri: primăvara, vara, toamna și iarna, așa și în urma ordinei și legilor sociale de azi lipsa de lucru este un fenomen natural, iar crizele economice vin și ele cu un mers firesc.

Toate produsele economice, atât industriale cât și agronomice: mașinile, instrumentele de lucru, hainele, etc. în industrie, apoi producerea grânelor și a altelor cereale în agronomie se fac pentru îndeplinirea cerințelor și trebuințelor societății, a omenilor.

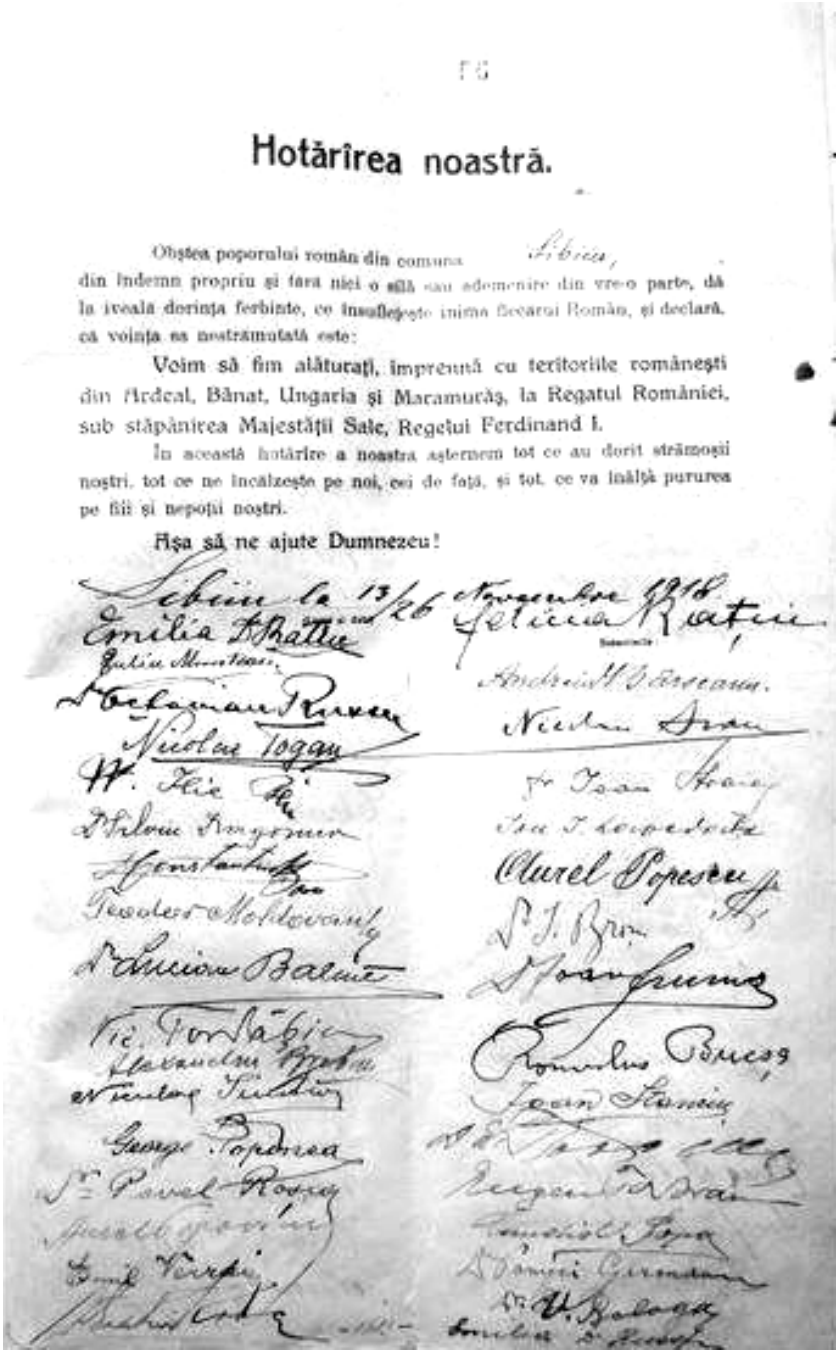
Și cât timp societatea, locuitorii unei țări oarecare poate să cumpere și să consume toate produsele, atât industriale cât și agrono-

pria politică neîndurată a conducătorilor țării, cari au mobilizat astădată armata și au băgat frica de moarte în inimile locuitorilor și cari în loc să folosească banii țării pentru lucrări publice, pentru investirea căilor ferate pentru zidirea de școli, de spitale și de alte instituții folositoare, i-au aruncat în gura nemiloasă militar.

În țările balcanice, unde mai nainte se îndreptă partea cea mai mare a produselor industriale din monarhie, precum mașini agricole și altele, în urma războiului, de un an încoace a încetat orice export.

În țară la noi în urma mobilizărilor și pregătirilor războinice de astădată, s'au împuținat circulația banilor. Prăsecuri și alte naturi cari aveau bani prin Ungaria și Austria s'au grăbit să scoată și să ducă acasă dinaintea războiului. Tot așa au făcut și capitaliștii din monarhie, cari încă aveau de grijă să-și asigure avuția.

Și în urma acestei detrageri de bani, industria a primit o lovitură și mai puternică, deoarece lipsindu-i sufletul, lipsindu-i banii, [illegible] pătrunzi [illegible] de [illegible] [illegible] [illegible] de [illegible] [illegible] de [illegible] [illegible] [illegible]

Hotărîrea noastră.

Obștea poporului român din comuna Sibiu, din îndemn propriu și fără nici o silă sau aducere din vreo parte, dă la iveală dorința fierbinte, ce însuflețește inima fiecărui Român, și declară, că voința sa nestrămutată este:

Voim să fim alăturați, împreună cu teritoriile românești din Ardeal, Bănat, Ungaria și Maramureș, la Regatul României, sub stăpânirea Majestății Sale, Regelui Ferdinand I.

În această hotărîre a noastră așternem tot ce au dorit strămoșii noștri, tot ce ne încălzește pe noi, cei de față, și tot ce va înălța pururea pe fii și nepoții noștri.

Fiișa să ne ajute Dumnezeu!

Adeziunea fruntașilor Asociațiunii
la Marea Unire

Transilvania

An. XLIX 1. Decemvrie v. 1918. Nr. 1—12.

d 373 65

După adunarea dela Alba-Julia.

Scriem aceste şire în zile de bucurie, în zile de înălţare a sufletelor.

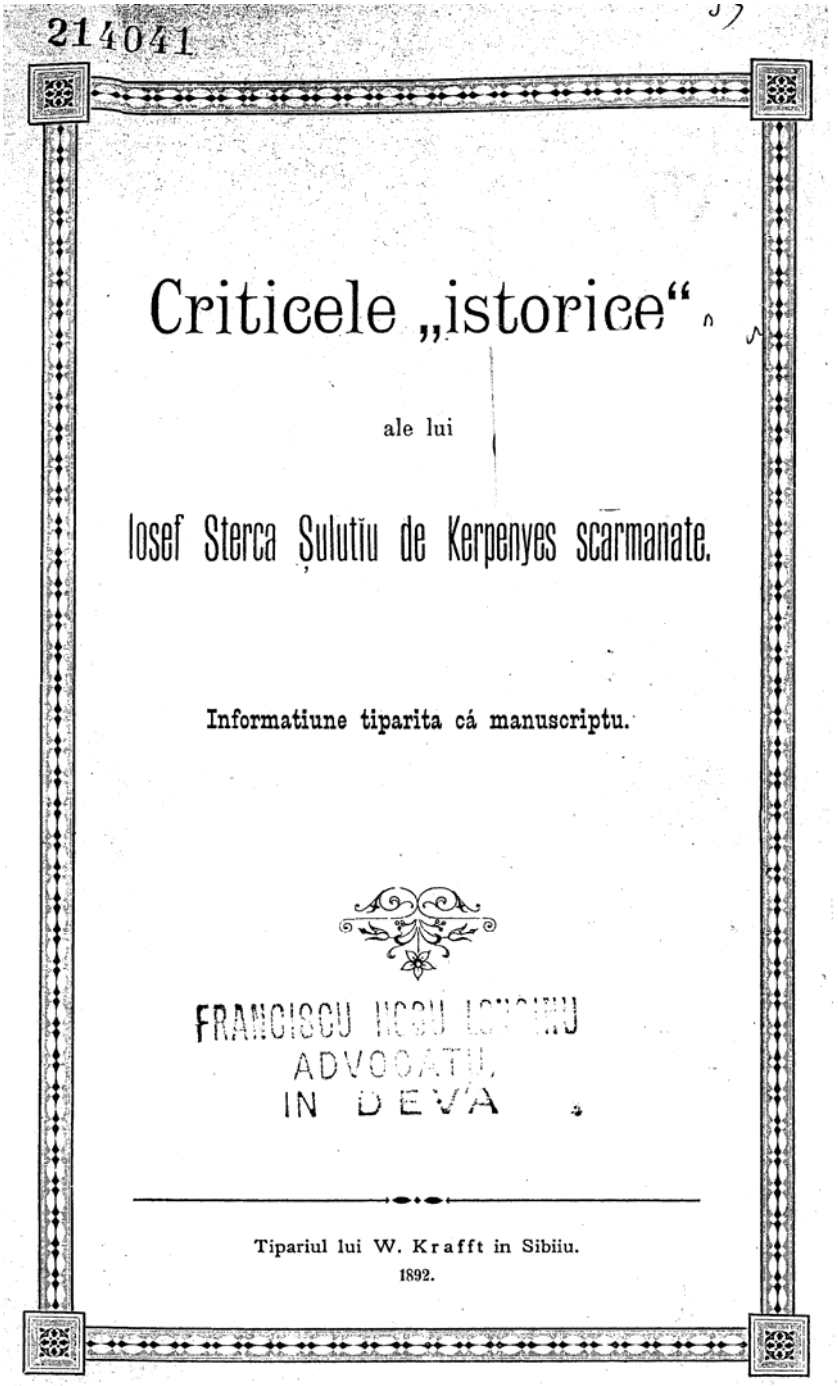
Prin hotărîrea epocală, adusă în 1 l. c. la Alba-Iulia, de a ne împreună pentru toate timpurile cu fraţii noştri de peste Munţi, s'a înfăptuit visul de veacuri al Neamului nostru, s'a dat cea mai firească soluţie nizuinţelor noastre politice.

De aici înainte Românimea din aceste părţi nu va mai fi un vas mânat de valuri şi ameninţat în fiecare clipită de furtunile duşmane, ci, împreună cu fraţii din celelalte ţinuturi, în care ne-a sădit marele Traian, va formà o stâncă puternică, destoinică a ţineà piept cu toate valurile şi cu toate furtunile, şi care-şi va ridicà falnic creştetul său în mijlocul talazurilor, privind cu încredere la orizontul, ce se deschide senin înainte-i.

De aici înainte Neamul nostru, liber de cătuşile ce-l ţineau înlănţuit până acum, se poate desvoltà neîmpiedecat pe toate terenele şi poate dovedì lumei, cu cât este în stare a contribuì la progresul general al omenimei, în urma însuşirilor preţioase, cu care e înzestrat.

Vulturul priponit în lanţ până acum, de aici înainte îşi poate luà sborul în înaltul cerului, spre soare, spre lumină, de care erà atât de dornic.

Extazul Unirii

214041

Criticele „istorice“

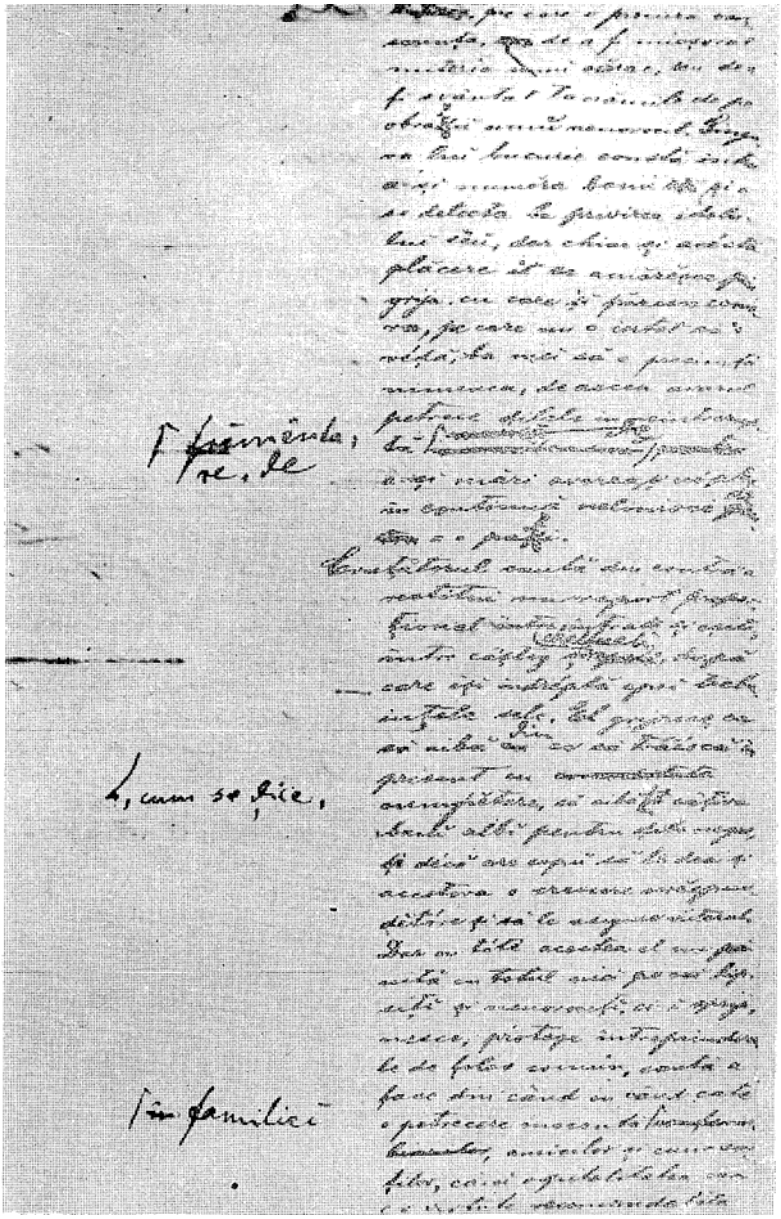
ale lui

Iosef Sterca Șulutiu de Kerpenyes scarmanate.

Informatiune tiparita cá manuscriptu.

FRANCISCU NEGRU LOVINU
ADVOCATU
IN DEVA

Tipariul lui W. Krafft in Sibiiu.
1892.

Manuscris rămas de la Visarion Roman
„Femeia econoamă” (femeia gospodină)

TRANSILVANIA

ORGANUL

ASOCIAȚIEI PENTRU LITERATURA ROMÂNĂ ȘI CULTURA POPORULUI ROMÂN.

Apare sub îngrijirea secțiilor-științifice literare.

Redactor: OCTAVIAN C. TĂSLĂUANU.

Anul al XL-lea.

1909.

SIBIIU.
EDITURA ASOCIAȚIEI.

Revista „Transilvania”

Anul IV. Orăștie, 18 Ianuarie n. 1903. Nr. 2

BUNUL ECONOM

REVISTĂ PENTRU AGRICULTURĂ, INDUSTRIE ȘI COMERCIU

ORGAN AL: „Reuniunii Economice din Orăștie" și „Reuniunii române de agricultură din comitatul Sibiiului".

ABONAMENTE: Pe an 4 coroane (2 fl.); jumătate an 2 cor. (1 fl.) Pentru România 15 lei pe an. CĂTRE CASSE DE PLĂTIRE POSTALE Nr. ...

APARE: În fiecare Duminecă.

INSERȚIUNI: ... CĂTRE CASSE DE PLĂTIRE POSTALE Nr. ...

Cum sporim venitele agricultorului?

Suntem încă în acel timp al anului, când lucrările câmpului stau aproape pe loc și avem deci timp a ne ocupa și cu deale minții. Avem timp să cetim ceva folositor, și convenind mai des cu semenii noștri mai experimentați, ne putem sfătui asupra modului cum am putea să ne îmbunătățim sorta noastră de agricultori.

Nu este însă deajuns a primi sfaturi, trebue să le și urmăm, un lucru, pe care prea puțini Români de-ai nostri o fac. Te ascultă cu evlavie, te aprobă în toate și promite a face cutare și cutare lucru, că singur vede că ar fi lucrul bun etc. etc. și care este urmarea? În cele mai multe cazuri, când vine a le pune în executare, tot după calapodul vechiu, rugină merge înainte, sau mai bine zis: *rămâne pe loc*, ceea-ce în zina de astăzi *înseamnă tot atâta cu a merge înapoi*. Trebue să ne lăpădăm de această nepăsare, care ne omoară și care dă ocasiune străinilor ție a se folosi de munca și totodată de neștiința noastră.

Dacă resumăm sfaturile, ce trebue urmate numai și numai pentru binele și folosul nostru, avem următoarele de observat:

Lucrarea mai îngrijită a pământului. Arături adânci făcute la timp și în mod potrivit. Tot asemenea și celelalte lucrări ale pământului executate cu cea mai mare îngrijire.

Gunoirea din belșug a *pământului*, căci de unde tot scoți nu mai poți înșepți, nici Dieu nu-ți mai dă.

„Precum ne-[illegible] *este un adevăr sfânt.* Deci, trebue întrebuințată numai o semință bună, prespălită, curată de semințe străine și de la plante de soiu bun, care promit rezultele cele mai bune.

[illegible] trebue însă să dăm o bună îngrijire deosebită, așa cum: pârlitul, săpatul, prășitul și alte lucrări de felul acesta.

[illegible]

Prima portocală

Pagina a I-a din „Bunul econom" nr. 2/1903, organ al „Reuniunii economice din Orăștie" și „Reuniunii române de agricultură din Comitatul Sibiului"

Anul II — Orăştie, (23 Febr. v.) 9 Martie n. 1901 — Nr. 9

BUNUL ECONOM

ABONAMENTE: Pe an 4 coroane, 2 fl.; jumătate an 2 cor., 1 fl. Pentru România 15 franci.

ORGANUL „Reuniunii economice în Orăştie" Apare în fiecare Sâmbătă

INSERŢIUNI: se fac cu preţuri moderate. Numerele singulare se vând cu preţul de 10 bani.

Dela Reuniune.

Comitetul Reuniuni Economice din Orăştie atrage luarea aminte a economilor nostri din loc şi din jur, că membrii acestei Reuniuni pot folosi, pe lângă taxe foarte neînsemnate, următoarele mesuri agricole:

1. *Maşina de semănat* a Reuniunii, o unealtă de mare însemnătate pentru ebliren fânaţelor celor stricate de muşuroaie. Treci odată cu ei peste fânaţ, acesta după ce s'a ebicit pământul, şi el îţi lasă locul oblu, prin ce să câştigă şi iarbă mai multă şi e mare spor la

pentru îmbunătăţirea plugăriei lor? Luat-au mulţi din ei hotăriri tari de a porni o înoire într'o privinţa sau în alta? Şi adunatu-şi-aucele trebuincioase pentru îndeplinirea acestor hotăriri?

Ne temem, că nu.

Una o ştim, şi anume, că fiecare plugar cu venirea primăverei se apucă din zou de lucrurile sale obicinuite: semănă ce poate, risipeşte muşuroaie din livezi şi grădini, mai face şanţuri şi brezde de scurgere în holde şi livezi, cară gunoiu, găteşte pari de vie, puţini de tot mai mişcă câte ceva prin grădină şi stupina.

Dar pe lângă lucrările obicinuite, cată de cc ne-ar plăcea să se apuce acum economii nostri.

Înainte de toate ni-ar face mare bucurie, dacă mulţi din cetitorii acestei foi ar fi luat hotărîrea să samene trideci acum 3—4 straturi, sămănînd sălată, morcovi, pătrăngei, ceapă şi alte legume? câţi vor aduce din pădure 5—10 pădureţi de mer şi per pentru a-i planta în grădina şi altoi? Şi mai cu samă, câţi vor cumpăra altoi de soiu ales, pentru-ca şi mai îngrabă se ajungă la folos din pomărit?

Câţi, ademeniţi de repetitele îndemnuri împărtăşite în această foaie, se vor fi hotărît a prăsi stupi, şi cu chipul acesta a aduce bine şi îndestulare în casele lor?

Şi câţi vor fi hotăriţi cu tot îndinsul să-şi îmbunătăţească soiul animalelor de casă, măcar prin cumpărarea unei viţele de soiu aleveă ales?

Multe sfaturi şi îndemnuri bune se dau într'o foaie ca „Bunul Econom". Ţinta acestora este, ca ele să fie nu numai cetite, ci mai cu samă urmate.

Pagina a I-a din „Bunul econom" nr. 9/1900, organ al „Reuniunii economice din Orăştie"

Anul XX. — Sibiiu, 16 Noemvrie 1918. — Nr. 46

REVISTA ECONOMICĂ

ORGAN FINANCIAR-ECONOMIC.

Organul oficial al „SOLIDARITĂŢII", asociaţiune de institute financiare ca însoţire

Apare odată pe săptămână.

Membri ai asociaţiunii „SOLIDARITATEA" sunt:

Agricola (Ecica), Agricola (Hunedoara), Agricola (Lugoş), Agricola (Sebeşul-săsesc), Albina Ancora, Ardeleana, Arieşana, Armonia, Auraria, Aurora (Baia-mare), Avrigeana, Bănăţana, Banca Poporală (Caransebeş), Banca Poporală (Deş), Banca Poporală, Bârsana, Bistriţana, Borşana, Brădetul, Buciumana, Cassa de păstrare (Mercurea), Cassa de păstrare, Arpaşul-inf.) Berzovia, Bihoreana, Bistriţana, Borşana, Brădetul, Buciumana, Cassa de păstrare (Mercurea), Cassa de păstrare, Arpaşul-inf.) Berzovia, Bihoreana, Bistriţana, Borşana, Brădetul, Buciumana, Cassa de păstrare, (reuniune) (Sălişte), Câmpiana, Cârţişoreana, Chiorana, Chisetiana, Codreana, Codrul (Iliaţeni), Codru (Lugoş), Comuna, (reuniune) (Sălişte), Câmpiana, Cârţişoreana, Chiorana, Chisetiana, Codreana, Codrul (Iliaţeni), Codru (Lugoş), Comuna, Concordia (T.-Uzdin), Concordia (Gherla), Cordiana, Coroana (Bistriţa), Corvineana, Creditul, Crişana, Cugereana, Deciul, Concordia (T.-Uzdin), Concordia (Gherla), Cordiana, Coroana (Bistriţa), Corvineana, Creditul, Crişana, Cugereana, Deciul, Detunata, Doina, Drăganul, Dunărena, Economia (Cohalm), Economul, Făgăţana, Frăţia, Frăţietatea, Furnica, Gârbovana, Detunata, Doina, Drăganul, Dunărena, Economia (Cohalm), Economul, Făgăţana, Frăţia, Frăţietatea, Furnica, Gârbovana, Gloria, Grăniţerul, Haţegana, Însoţire de credit (Veştem), Institut de credit (Alibadaş), Institut de credit (Gurăgău), Isvorul, Gloria, Grăniţerul, Haţegana, Însoţire de credit (Veştem), Institut de credit (Alibadaş), Institut de credit (Gurăgău), Isvorul, (Sângiorgiu), Isvorul (Sebeşul-inf.), Isvorul (Ighiu), Iuliu, Lăpuşana, Lugediana, Lugoreana, Lucrătorul, Lumina, Mărgineana, (Sângiorgiu), Isvorul (Sebeşul-inf.), Isvorul (Ighiu), Iuliu, Lăpuşana, Lugediana, Lugoreana, Lucrătorul, Lumina, Mărgineana, Mercur, Mielul, Minerva, Munteana (Cornioreva), Murăşiana, Muraşanul, Maramureşana, Năsăudeana, Negoiul, Nouana, Oltcana, Oraviciana, Orientul, Patria, Piatra, Plugarul (Săcădate), Poporul (Lugoş), Poporul (Sălişte), Porumbăceana, Progresul, Reun. de Mercur, Mielul, Minerva, Munteana (Cornioreva), Murăşiana, Muraşanul, Maramureşana, Năsăudeana, Negoiul, Nouana, Oltcana, Oraviciana, Orientul, Patria, Piatra, Plugarul (Săcădate), Poporul (Lugoş), Poporul (Sălişte), Porumbăceana, Progresul, Reun. de împr. şi păstrare (Ilva-mare), Riureana (Cap.-Mândştur), Săcana, Sălmăgiuţa, Sebeşana (Caransebeş), Sebeşana (Sebeşul săsesc), împr. şi păstrare (Ilva-mare), Riureana (Cap.-Mândştur), Săcana, Sălmăgiuţa, Sebeşana (Caransebeş), Sebeşana (Sebeşul săsesc), Săcăşana, Seldgeana, Semănela, Silvania, Someşana, Speranţa (Hosman), Steaua, Şerdinana, Şomul (Cioara), Şomul (Vaşcău), Săcăşana, Seldgeana, Semănela, Silvania, Someşana, Speranţa (Hosman), Steaua, Şerdinana, Şomul (Cioara), Şomul (Vaşcău), Târnăveana, Timişana, Tibleşana, Unirea, Vaira, Victoria, Vulturul, Voicana, Vinăţeasa, Vulturul (Sovmărtin), Vulturul (Vaşcău), Târnăveana, Timişana, Tibleşana, Unirea, Vaira, Victoria, Vulturul, Voicana, Vinăţeasa, Vulturul (Sovmărtin), Vulturul (Vaşcău), Zărăndeana, Zlăgneana, Zorile.

Abonamentul: pe 1 an K 20·—, pe ½ an K 10·—

Redactor responsabil: CONSTANTIN POPP.

Taxa pentru inserţiuni: de spaţiul unui cm² cate 15 fileri.

Spre un viitor mai bun!

Evenimentele se desfăşură cu putere elementară. Ceeace acum o săptămână am sem-

deciile volnice şi meşteşugite puse chiar şi în calea desvoltării noastre firesti economice. Fii liberi ai unui popor liber şi independent, vom puteà să ne desvoltăm şi noi liberi după ap-

Pagină din „Revista economică" nr. 18/1918 în care s-a exprimat satisfacţia pentru convocarea „Marii Adunări Naţionale de la Alba Iulia din 1 Decembrie 1918"

Anul VI. Budapesta, 18 Decemvrie 1908. No. 12.

Redacția și Administrația: Budapesta, VII., Nyár-utca 1.

Un numar 10 filleri.

ADEVĚRUL

FOAIE POLITICĂ, SOCIALĂ ȘI ECONOMICĂ

Organul partidului socialdemocrat din Ungaria.

Foaie pentru poporul muncitor roman.

ABONAMENTUL: Pentru Austro-Ungaria: Pentru strainătate: Pentru America:

Redactata de un comitet. | Apare la prima Vineri dupa 15. | Redactor-responsabil: Aurel Cristea.

INVITARE

la al IV-lea congres al secțiunei române a partidului socialdemocrat din Ungaria,

ce se va ținea în ARAD, în sala cea mică dela Casa orașului în zilele de 9 și 10 Ianuarie n. 1909, (a 3-a și-a 4-a zi de Crăciunul românesc) cu următoarea

ORDINE DE ZI:

1. Raportul comitetului asupra mișcărei
   a) *secretar*,
   b) *casar*,
   c) *comitetul de supraveghere*.
2. Absolvarea comitetului.
3. Votul universal.
4. Hotărârea congresului extraordinar.
5. Presa.
6. Organizația politică și economică.
7. Alegerea comitetului.

pe zeci de ani în brațele mizeriei și a neîndreptățirilor și mai departe.

E timpul seurt. Nu mai avem vreme de gândit. **Mântuire numai putem aștepta dela ume, căci durere, poverțele și greșelile Românilor conducători de odinioară, chiar a celor de eri-alaltăeri, trebue să le scriem în istoria trecutului, în care s'a înșelat întreg poporul român,** [illegible] nici însă nici socialdemocrații

Domnia de clasă.

(cm.) Pe timpurile sclăviei, boieri iobagi s'au fost îndeletnicit, până la un timp, ca să tragă jugul boieresc așa după cum prevedeau și poruncesc interesele feudalo-meșești.

S'au îndeletnicit acei iobagi cari pe acele vremuri n'au avut nici atâta dreptate și libertate cât să-și poată scoate *asupra învoelilor* [illegible] *tocmai pervanoci lor.*

Și nici nu le-a fost permis cu în zi de sărbătoare să steie la sfat unii cu alții. Și nu le-a fost permis nici să se stramute de pe un petec de pământ pe altul, pentru-că fiecare nemeș își avea sclavii lui.

Ca să *fi protestat contra fărădelegilor și nedreptăților nemeșești*, nu a fost cui, căci și atunci, întocmai ca și acum, așa erau de bine chibzuite lucrurile, de li-se potrivește de minune adevărata și binedreamentata zicală românească: *Ca turcul to bate, turcul te judecă!*

[illegible] să ne întrebăm, oare azi, când

Pagină din „Adevărul" nr. 12/1908 în care a apărut „Ordinea de zi" a celui de-al IV-lea congres al secției române a Partidului Social Democrat din Ungaria

Anul XI. Sibiiu, 17 Ianuarie 1909. Nr. 3.

REVISTA ECONOMICĂ.

Organ financiar-economic.

Organul oficial al „Solidarității", asociațiune de institute financiare ca însoțire.

Apare odată pe săptămână.

Membri ai asociațiunii „Solidaritatea" sunt:

„Agricola", (*Erica*), „Agricola", (*Huedioara*), „Agricola", (*Lugoj*), „Albina", „Ardeleana", „Arieșana", „Arina", „Aurariu", „Aurora", (*Baia-mare*), „Bănățana", „Banca Poporală" (*Comlosebes*), „Banca Poporală" (*Ilz*), „Berzovia", „Bihoreana", „Bistrițana", „Bocșana", „Brădetul", „Casa de împrumut cu însoțire", (*Bucuri*), „Casa de păstrare" (*Reșinarul*), (*Selistea*), „Câmpiana", „Ciucovana", „Chiorana", „Codreana", „Comuna", „Concordia", „Coroana", (*Bistrița*), „Carmeana", „Creditul", „Crișana", „Cugereana", „Daina", „Economia", (*Cohalm*), „Economul", „Făgețana", „Golțeana", „Grănicerul", „Hațegana", „Hondolenea", „Huedeara", „Isvorul", (*Gângeagiu*), „Jidva", „Jiana", „Jirișana", „Lucrafărul", „Lugojana", „Mercur", „Mielul", „Mureșana", „Murășanul", „Nădlăcana", „Nera", „Oravicana", „Orientul", „Piatra", „Plugarul", (*Caeora*), „Poporul", „Porumbăcana", „Progresul", „Racoșana", „Reuniunea de împrumut și păstrare", (*Ucamare*), „Riureana", „Săcuia", „Sălmăreana", „Sebeșana", (*Caransebeș*), „Scheiana", (*Schejul-săsesc*), „Selăgeana", „Semănătoarea", „Șercăiana", „Silvana", „Someșana", „Speranța", (*Hosman*), „Stauna", „Târnăveana", „Tiblești", „Timișana", „Tocărașa agricolă", (*Schejul-săsesc*), „Ulpiana", „Vatra", „Victoria", „Vladeasa", „Zărăndeana", „Zlăgneana".

Prețul de prenumărare: pe 1 an K 12·—, pe ½ an K 6·—.

Redactor responzabil: CONSTANTIN POPP.

Taxa pentru inserțiuni: de spațiu unui cm² câte 10 filleri.

Rolul nostru în viața economică a țării.

Avem noi și, dacă da, ce fel de rol în viața economică a țării?

Rolurile, ca și la teatru, pot fi principale, secundare ori de ultima [illegible]

legilor, croite adesea în detrimentul intereselor noastre politice, culturale, economice etc.

Astfel la *facerea legilor*, la ticluirea diferitelor *bugete*, la crearea *instituțiunilor economice* (de agricultură, meserii, industrie, comerciu, finanțe etc.) **putem susține fără teamă**

Pagină din „Revista economică", nr. 3/1909

REVISTA ECONOMICĂ.

Apare odată pe săptămână.

„Revista Economică" se publică din inseciunea și cu ajutorul institutelor de credit

Prețul de prenumerare: pe 1 an K 12·—, pe ½ an K 6·—

Director: Dr. CORNEL DIACONOVICH.

Taxa pentru inserțiuni:

Anul VIII. Sibiiu, 3 Septemvrie 1906. Nr. 35.

Chestiunea economică română.

I.

Există o chestiune economică română? — dacă da, care poate fi acea? — iată niște întrebări cari de mult ne preocupă, și la cari — în lipsa altor părți mai competente — vom cerca să răspundem noi.

La cea dintâi dintre aceste întrebări fără multă cercetare, chiar fără a pătrunde mai afund în ordinea lucrurilor și a ideilor, nu putem răspunde decât numai afirmativ.

De când e lumea la toate popoarele vieața economică a fost și trebue să fie — cel puțin într'o ordine normală de lucruri și așezăminte — temeiul și izvorul tuturor celorlalte manifestări de activitate publică și prin urmare ea trebue să formeze chestiunea cea mai importantă în preocupațiunile fiecărui popor. Englezii, Germanii, Francezii, Flamanzii, Danezii, Cehii etc., toți deopotrivă au la baza organizării lor culturale, sociale și naționale cea mai puternică și intensivă activitate economică. Și dacă este așa în toată lumea, firește, așa ar trebui — deși durere nu este — să fie și la noi. De ce nu-i? — o chestiune ce trebuie lămurită înainte de a cerca să răspundem și celei a doua întrebări ce ne-am pus mai sus ca temă.

Sunt șaizeci de ani dela regenerarea noastră națională: un timp în care s'a făcut multe și totuș puțin pentru un popor ce n'a avut nimic, dar voia să aibă totul. Două generații de oameni au servit cu credință și sinceritate, pe toate terenele de activitate publică, interesele poporului deșteptat, amă-

Pagină din „Revista economică" (1906) în care a apărut articolul de răsunet: „Chestiunea economică română", scris de Ion I. Lepădatu

TOVĂRĂȘIA

Foaie economică, care cuprinde tot felul de povețe, și cugetuseri în întrebări, despre formarea și conducerea
tovărășiilor și însoțirilor economice.
de sfaturi pentru agricultură, meserii și negoț, și cu îndrumări pentru valorizarea produselor economice.

Intocmită de VASI C. OSVADĂ — Apare în 10, 20 și 30. a fiecărei luni. — Cu adaos la „LIBERTATEA"

Anul II. — ORĂȘTIE, 20 Februarie v. 1907. — Nrul 4.

Centrale pentru tovărășii.

Mai curînd decît ne așteptam, în toate ținuturile locuite de Români s'a pornit însuflețitoarea mișcare pentru alcătuirea de fel și fel de tovărășii sătești.

E o mîndrie nespusă, să vezi, să simți, cum toți din toate părțile lucră, aleargă, întreabă după sfaturi, după statute, după îndrumări pentru pornirea lucrului.

Veți înțelege, că în fața acestei mișcări, noi care mai cu dinadinsul cercăm să spriginim alcătuirea de tovărășii sătești — ne bucurăm mai mult. Cu toate aceste bucuria și însuflețirea nu ne răpește. Ne gîndim cumpătat și la mariile greutăți ce să ivesc, cu alcătuirea de tovărășii mai ales atunci, cînd nu avem un puternic izvor, de unde să curgă cu belșugul poftit de buna izbîndă toate îndrumările, toate ajutoarele. Noi nu vrem să fim încrezuți. Știm că prin foaia noastră putem da sfaturi multe și folositoare, dar' cînd ne gîndim apoi că această foaie, pusă sub îngrijirea mai ales a unui singur om — nu poate să fie în tot locul și întotdeauna la timp acolo unde cere trebuința, — ne dăm samă de răspunderea, ce o luăm, cînd îndemnăm să să alcătuiască tovărășii — în cît mai multe sate românești.

de alcătuire; pentru înregistrarea firmei și apoi mai ales pentru lucrarea și conducerea tovărășiei sătești.

Centrala ar fi ca un părinte bun: povățuitor, sprijnitor și grijitor de toate interesele tovărășiei.

Prin oamenii ce i-ar avea în slujbă, ar aduna date și informații din ținuturile de sub adăpostul ei, ar sfătui pe săteni ce fel de tovărășie să-și alcătuiască, ar trimite om la fața locului, să sfătuiască împreună cu frunțașii satului și mai ales după alcătuirea tovărășiei, ar sprijini-o cu bani, cu sfat și cu îndrumări.

Centrala ar ține legătura trebuincinasă între tovărășiile sătești, ar grîji de bunul lor mers și le-ar ajuta în munca lor.

Și numai din amintirea acestor cîteva chemări, ce ar avea centrala, credem că ori-cine poate vedea marea însămnătate a unei Centrale, precum și marea trebuință ce-ni-să impune ca să avem o Centrală!

Împăcați cu aceasta, e întrebarea că în ce chip și cînd sa se facă o astfel de centrală?

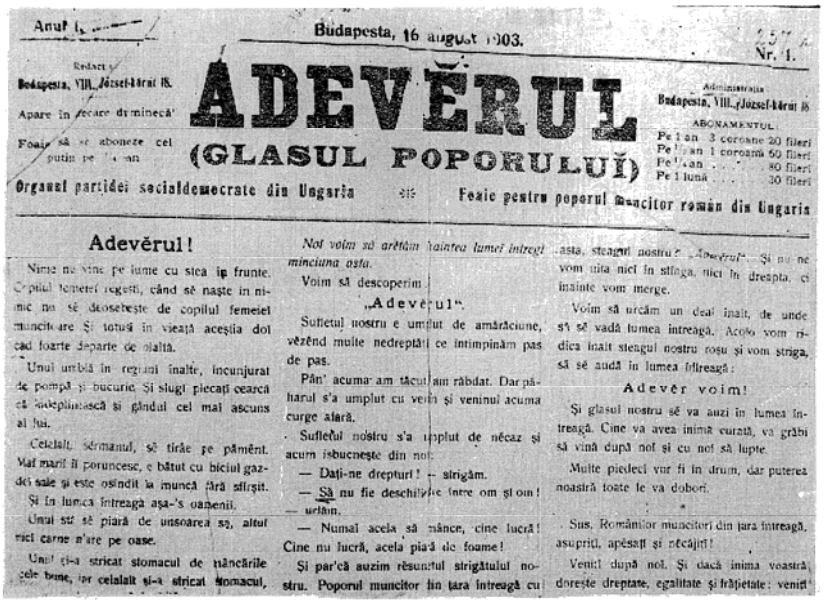
Părerea noastră este că, înainte de toate, de la început să se facă centrală. Una ori mai multe, cum am zis, asta nu vrem să o vorbim acum.

Sunt mulți care cred și spun cu multe dovezi, că numai atunci să se facă o centrală, cînd avem deja mai multe, poate 20—50 tovărășii [illegible]

Pagină din „Revista Tovărășia" cu articolul lui Vasile C. Osvadă în care militează pentru o „centrală" a tovărășiilor românilor din Transilvania

Hotelul „Central" din Orăștie. proprietatea Băncii „Ardeleana"

Anul I. Budapesta, 16 august 1903. Nr. 1.

Redacţia: Budapesta, VIII., József-körut 18.

Apare în fiecare duminecă. Foaia să se aboneze cel puţin pe 1/4 an

ADEVĂRUL
(GLASUL POPORULUĬ)

Administraţia: Budapesta, VIII., József-körut 18

ABONAMENTUL:
Pe 1 an 3 coroane 20 fileri
Pe 1/2 an 1 coroană 60 fileri
Pe 1/4 an . . . 80 fileri
Pe 1 lună . . . 30 fileri

Organul partidei socialdemocrate din Ungaria — Foaie pentru poporul muncitor român din Ungaria

Adevĕrul!

Nime nu vine pe lume cu steă în frunte. Copilul femeiei regeşti, când se naşte în nimic nu se deosebeşte de copilul femeiei muncitoare. Şi totuşi în viaţă aceştia doi cad foarte departe de olaltă.

Unul umblă în regiuni înalte, înconjurat de pompă şi bucurie. Şi slugi plecaţi cearcă să-i împlinească şi gândul cel mai ascuns al lui.

Celălalt, sărmanul, să tîrâe pe pământ. Mai marii îi poruncesc, e bătut cu biciul gazdă-sale şi este osîndit la muncă fără sfîrşit.

Şi în lumea întreagă aşa-'s oamenii.

Unul stă să piară de unsoarea sa, altul nici carne n'are pe oase.

Unul şi-a stricat stomacul de mâncările cele bune, iar celălalt şi-a stricat stomacul,

Noi voim să arătăm faintea lumei întregi minciuna asta.

Voim să descoperim

„Adevĕrul".

Sufletul nostru e umplut de amărăciune, văzând multe nedreptăţi ce întîmpinăm pas de pas.

Pân' acuma am tăcut şi am răbdat. Dar păharul s'a umplut cu venin şi veninul acuma curge afară.

Sufletul nostru s'a umplut de necaz şi acum isbucneşte din noi:

— Daţi-ne drepturi! — strigăm.

— Să nu fie deschizătură între om şi om! — urlăm.

— Numai acela să mănânce, cine lucră! Cine nu lucră, acela piară de foame!

Şi par'că auzim răsunetul strigătului nostru. Poporul muncitor în ţara întreagă cu

asta, steagul nostru? „Adevĕrul". Şi nu ne vom uita nici în stînga, nici în dreapta, ci înainte vom merge.

Voim să urcăm un deal înalt, de unde să se vadă lumea întreagă. Acolo vom ridica înalt steagul nostru roşu şi vom striga, să se audă în lumea întreagă:

Adevĕr voim!

Şi glasul nostru să va auzi în lumea întreagă. Cine va avea inimă curată, va grăbi să vină după noi şi cu noi să lupte.

Multe piedeci vor fi în drum, dar puterea noastră toate le va dobori.

Sus, Românilor muncitori din ţara întreagă, asupriţi, apăsaţi şi necăjiţi!

Veniţi după noi. Şi dacă inima voastră doreşte dreptate, egalitate şi frăţietate: veniţi!

Primul număr al ziarului „Adevărul" (1903), publicat de socialiştii români transilvăneni.

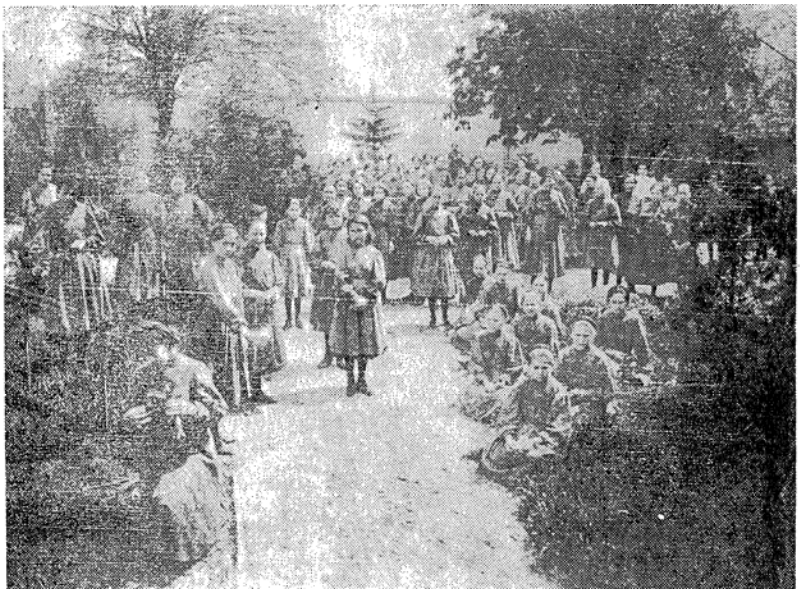
Primul număr din „Adevărul" (1903), publicat de socialiştii români transilvăneni

Muzeul Asociaţiunii

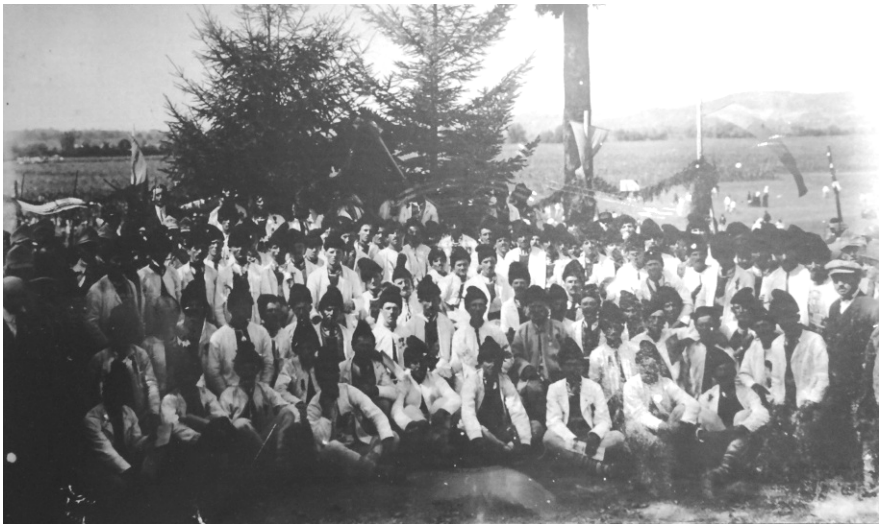
Profesori ai „Şcolii civile de fete”

Eleve interne în grădina „Şcolii civile de fete”

Fruntaşi ai mişcării memorandiste şi membri ai Asociaţiunii

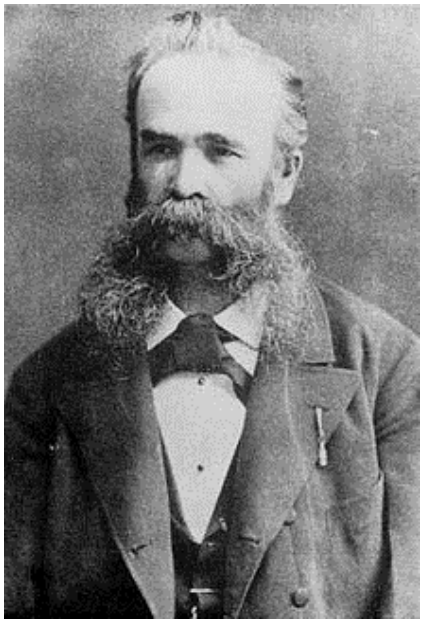

La centenarul naşterii lui Avram Iancu

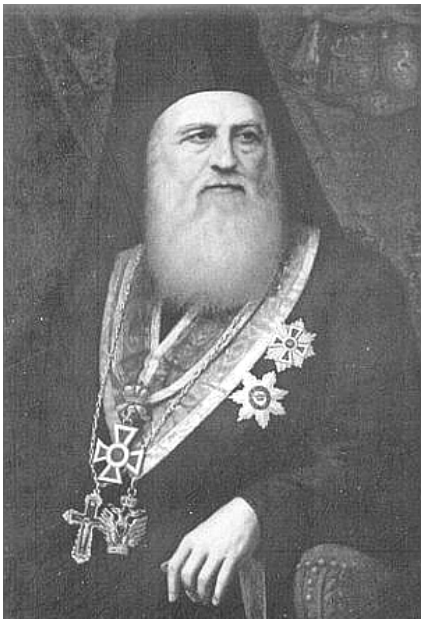

Avram Iancu

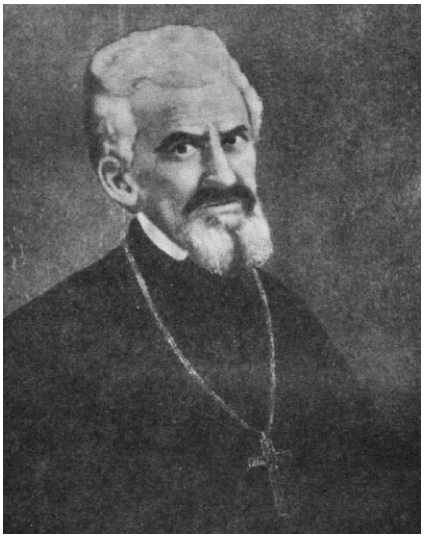
Ctitori şi conducători ai Asociaţiunii

Ioan Puşcariu

Andrei Şaguna

Timotei Cipariu

George Barițiu

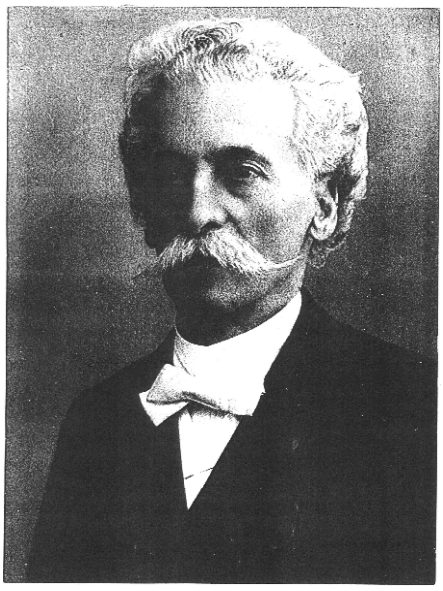
Visarion Roman

Corneliu Diaconovich

Alexandru Macsonyi

Iosif Sterca Şuluțiu

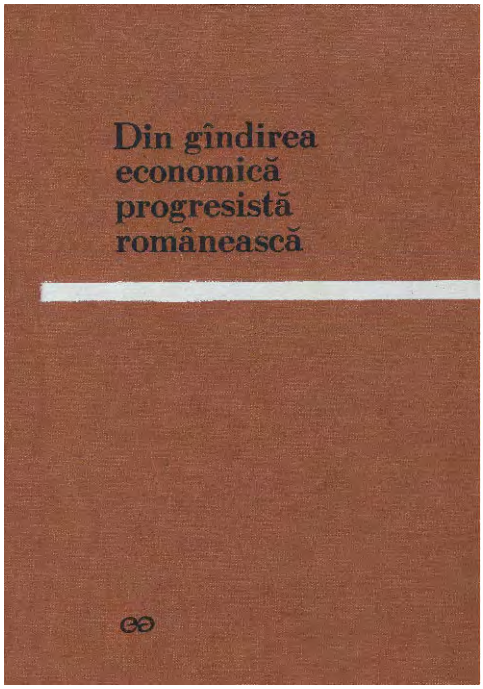

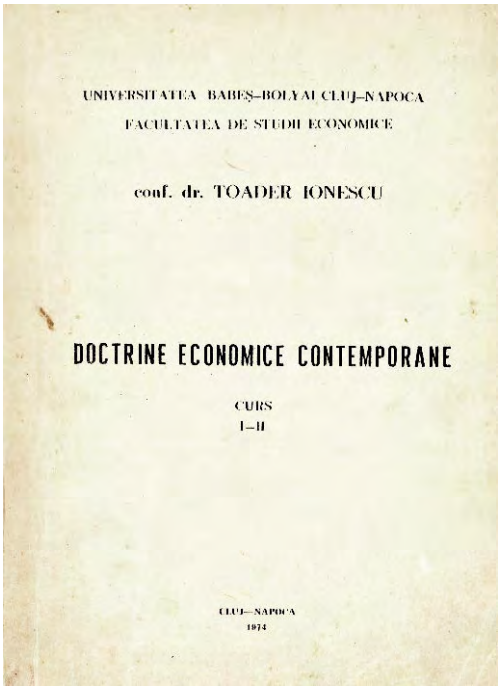
Axente Sever

Simion Balint

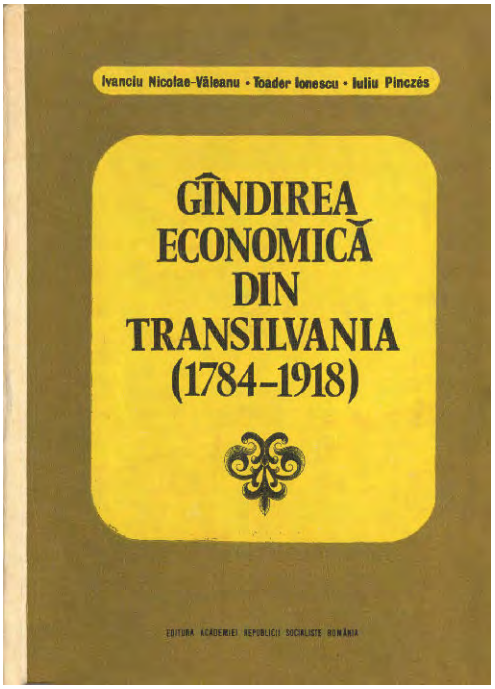
CĂRȚI

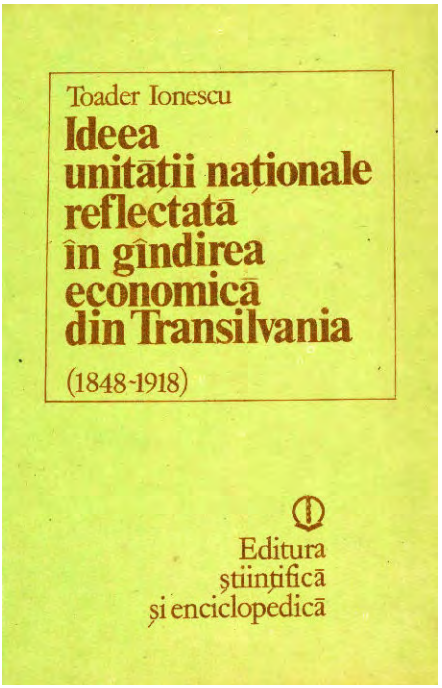

Din gîndirea
economică
progresistă
românească

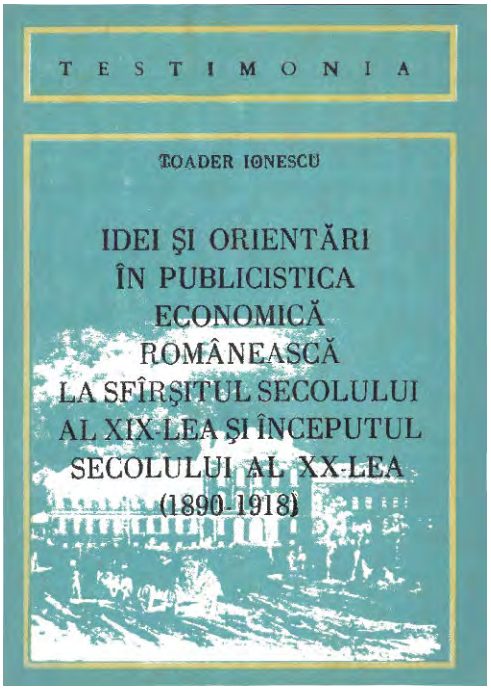

UNIVERSITATEA BABEȘ-BOLYAI CLUJ-NAPOCA
FACULTATEA DE STUDII ECONOMICE
conf. dr. TOADER IONESCU
DOCTRINE ECONOMICE CONTEMPORANE
CURS
I–II
CLUJ—NAPOCA
1974

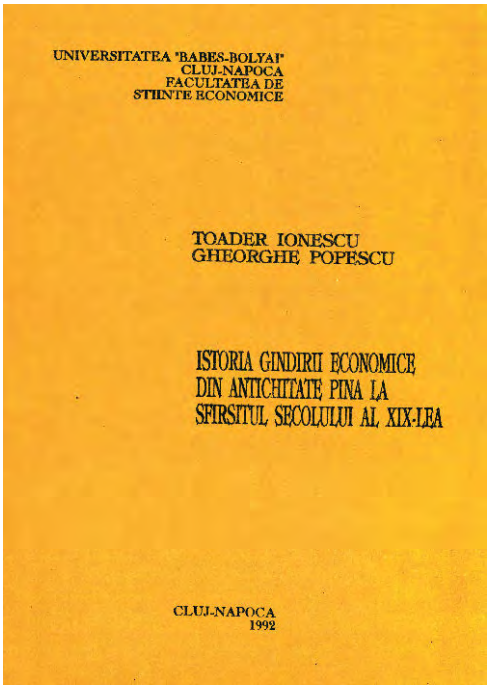

studii
STUDII DE
ISTORIE A
ECONOMIEI ȘI
GÎNDIRII
ECONOMICE
ROMÂNEȘTI
Editura Dacia

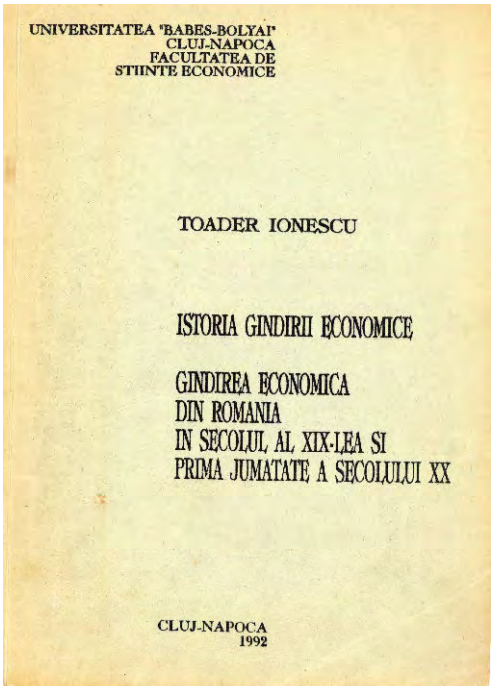

INSTITUTUL CENTRAL DE CERCETĂRI ECONOMICE
INSTITUTUL DE ECONOMIE SOCIALISTĂ
CIDS
ORIENTĂRI ACTUALE
ÎN GÎNDIREA ECONOMICĂ
CONTEMPORANĂ
IDEI ECONOMICE
CONTEMPORANE
3

Ivanciu Nicolae-Văleanu • Toader Ionescu • Iuliu Pinczés
GÎNDIREA ECONOMICĂ DIN TRANSILVANIA (1784–1918)
EDITURA ACADEMIEI REPUBLICII SOCIALISTE ROMÂNIA

Toader Ionescu
Ideea unității naționale reflectată în gîndirea economică din Transilvania
(1848-1918)
Editura științifică și enciclopedică

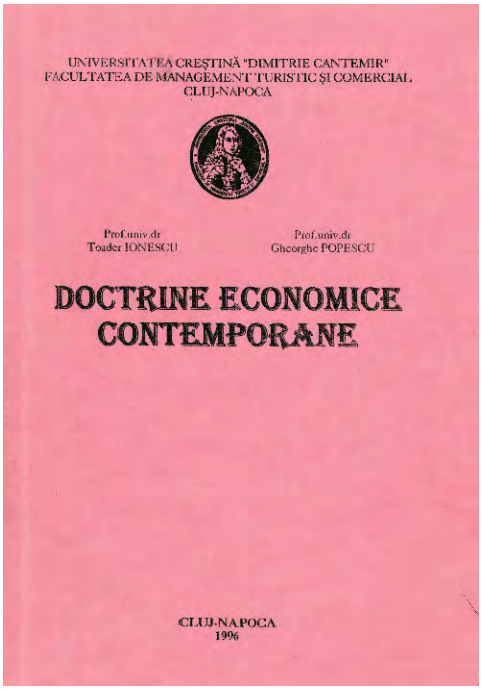

TESTIMONIA
TOADER IONESCU
IDEI ŞI ORIENTĂRI ÎN PUBLICISTICA ECONOMICĂ ROMÂNEASCĂ LA SFÎRŞITUL SECOLULUI AL XIX-LEA ŞI ÎNCEPUTUL SECOLULUI AL XX-LEA (1890-1918)

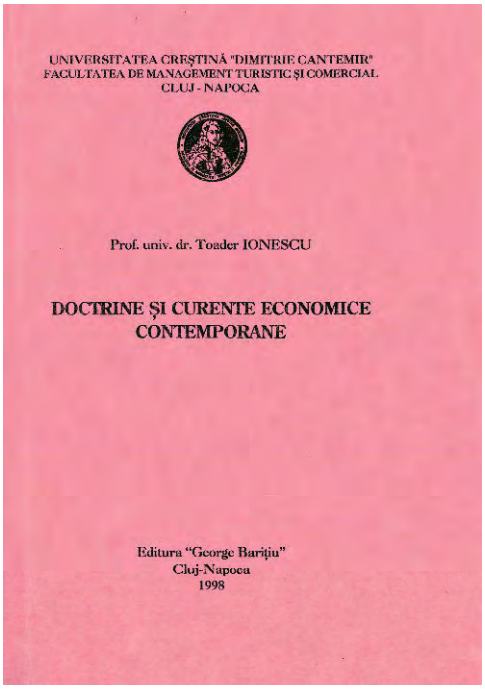

UNIVERSITATEA "BABEŞ-BOLYAI" CLUJ-NAPOCA FACULTATEA DE ŞTIINŢE ECONOMICE
TOADER IONESCU GHEORGHE POPESCU
ISTORIA GINDIRII ECONOMICE DIN ANTICHITATE PINA LA SFIRSITUL SECOLULUI AL XIX-LEA
CLUJ-NAPOCA 1992

UNIVERSITATEA "BABEȘ-BOLYAI"
CLUJ-NAPOCA
FACULTATEA DE
ȘTIINȚE ECONOMICE
TOADER IONESCU
ISTORIA GINDIRII ECONOMICE
GINDIREA ECONOMICA
DIN ROMANIA
IN SECOLUL AL XIX-LEA SI
PRIMA JUMATATE A SECOLULUI XX
CLUJ-NAPOCA
1992

UNIVERSITATEA INDEPENDENTA "DIMITRIE CANTEMIR"
FACULTATEA DE MANAGEMENT TURISTIC SI COMERCIAL
CLUJ-NAPOCA
TOADER IONESCU
GHEORGHE POPESCU
ISTORIE ECONOMICA
(FAPTE SI TEORII)
CLUJ-NAPOCA
1993

TOADER IONESCU
Istoria gândirii economice din România
EDITURA ECONOMICĂ

UNIVERSITATEA CREȘTINĂ "DIMITRIE CANTEMIR"
FACULTATEA DE MANAGEMENT TURISTIC ȘI COMERCIAL
CLUJ-NAPOCA
Prof.univ.dr
Toader IONESCU
Prof.univ.dr
Gheorghe POPESCU
DOCTRINE ECONOMICE
CONTEMPORANE
CLUJ-NAPOCA
1996

BIBLIOTECA JUDETEANA "OCTAVIAN GOGA"
CLUJ-NAPOCA

CASA DE EDITURA "SARMIS" CLUJ-NAPOCA

UNIUNEA "VATRA ROMANEASCA" CLUJ

ASOCIATIA CULTURAL-STIINTIFICA
"DACIA ROMANIA" CLUJ-NAPOCA

ORGANIZEAZA LANSAREA CARTII:

"ISTORIA GANDIRII ECONOMICE UNIVERSALE SI ROMANESTI"
de Prof. univ. dr. Toader IONESCU

MIERCURI, 22 SEPTEMBRIE 1999, ORELE 11
SALA DE LECTURA A BIBLIOTECII JUDETENE
"OCTAVIAN GOGA" (Str. M. Kogalniceanu nr. 7)

PROF. UNIV. DR. **TOADER IONESCU:**

"ISTORIA GANDIRII ECONOMICE UNIVERSALE SI ROMANESTI"

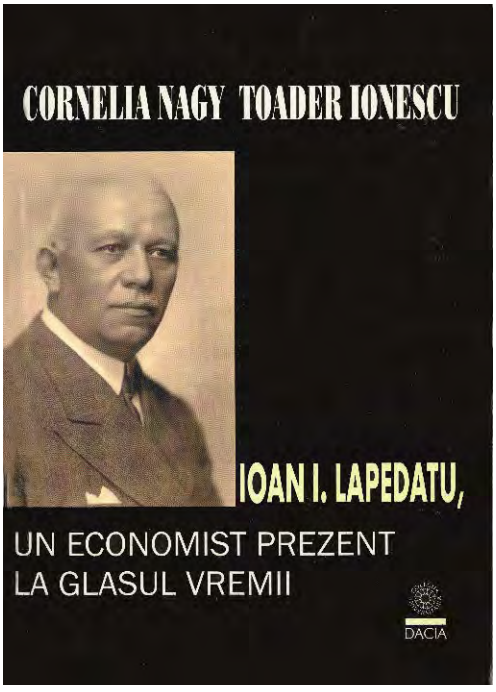
Casa de Editura SARMIS, Cluj-Napoca 1999

Prezinta:

1. Prof. ec. Dumitru ONACA - Directorul Editurii Sarmis
2. Prof. univ. dr. Anton DRAGOESCU: "Consideratii asupra cartii prezentate"
3. Prof. univ. dr. Iustinian PETRESCU: "Cartea stiintfica - sperante, indoieli, realizari"
4. Constantin CUBLESAN - Consilier editorial la " Sarmis"
5. Traian BRAD - Directorul Bibliotecii Judetene

"Lucrarea cuprinde mai multe eseuri pe diferite teme, cele mai multe, expuse in fata studentilor de-a lungul a peste trei decenii si jumatate. Unele sunt inglobate in volum asa cum au fost intocmite la vremea respectiva, altele au fost reelaborate, iar altele sunt teme realizate in ultimii trei ani de zile"

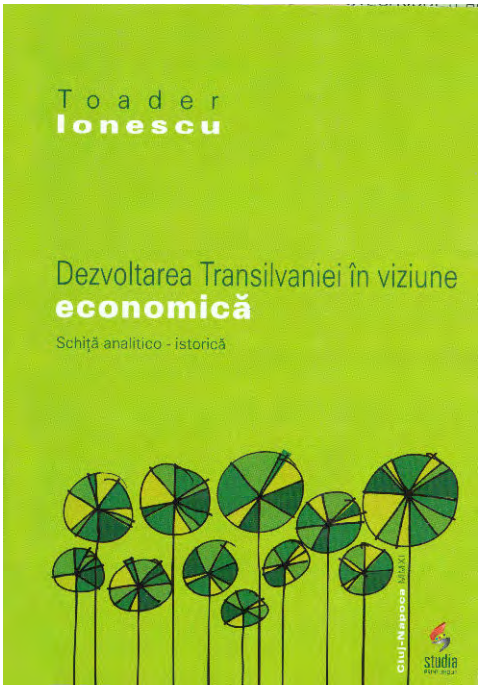
(Din "Introducere", vol. "Istoria Gandirii Economice Universale si Romanesti")

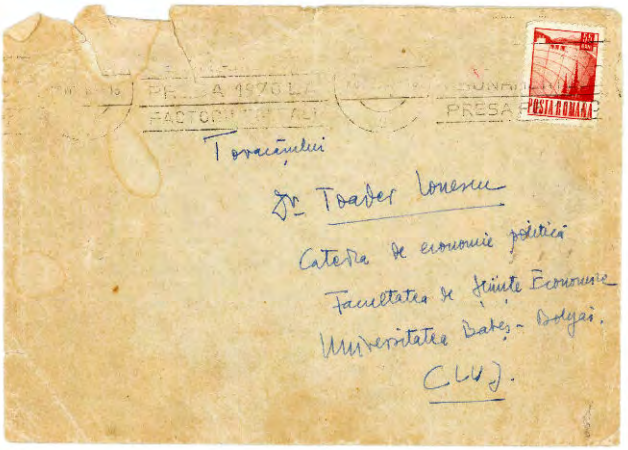

Universitatea Creştină „Dimitrie Cantemir"
Facultatea de Ştiinţe Economice
Cluj-Napoca
Toader Ionescu
Doctrine şi curente economice contemporane
RISOPRINT
Cluj-Napoca • 2004

Toader Ionescu
Dacinia Crina Petrescu
STUDII DE ISTORIE A GÂNDIRII ECONOMICE
EFES
Cluj-Napoca 2006

Toader
Ionescu
Dezvoltarea Transilvaniei în viziune economică
Schiţă analitico - istorică
studia

CASA DE EDITURĂ
SARMIS
BIBLIOTECA JUDEŢEANĂ "OCTAVIAN GOGA" CLUJ
UNIUNEA "VATRA ROMÂNEASCĂ" CLUJ
ASOCIAŢIA CULTURAL-ŞTIINŢIFICĂ "DACIA ROMANIA" CLUJ - NAPOCA
Vă invită la lansarea volumului
ISTORIA GÂNDIRII ECONOMICE UNIVERSALE ŞI ROMÂNEŞTI
de Prof. Univ. Dr. Toader IONESCU
În data de 22 septembrie 1999, ora 11.00
la Sala de Lectură a Bibliotecii Judeţene
Octavian Goga (Str. M. Kogălniceanu nr. 7)
Prezintă:
Prof.ec. Dumitru ONACA - Directorul Editurii Sarmis
Prof. Univ. Dr. Anton DRAGOESCU: "Consideraţii asupra cărţii prezente
Prof. Univ. Dr. Iustinian PETRESCU: "Cartea ştiinţifică - speranţe,îndoieli,
realizări"
Constantin CUBLEŞAN - Consilier editorial la " Sarmis"
Traian BRAD - Directorul Bibliotecii Judeţene

Tovarășului

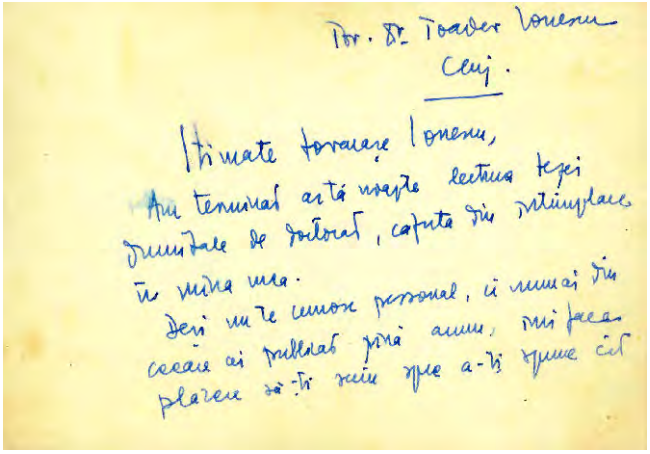
Dr. Toader Ionescu

Catedra de economie politică

Facultatea de Științe Economice

Universitatea Babeș-Bolyai.

Cluj.

Tov. Dr. Toader Ionescu

Cluj.

Stimate tovarășe Ionescu,

Am terminat ieri seară lectura tezei dumitale de doctorat, căpătată din întâmplare în mâna mea.

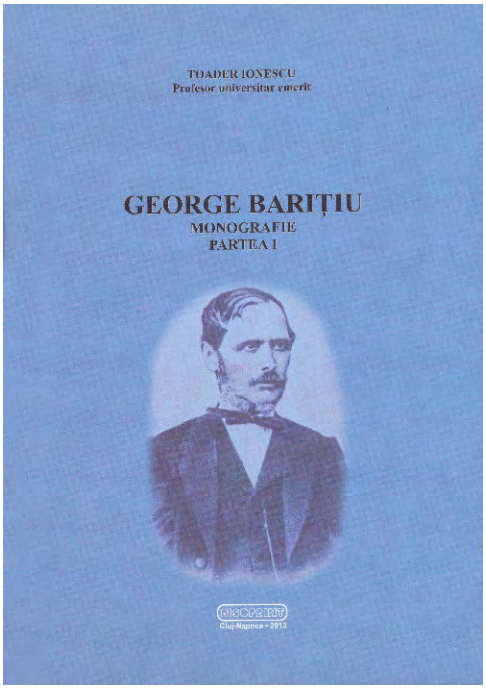
Deși nu te cunosc personal, ci numai din cercul ai publicat până acum, mi face plăcere să-ți scriu spre a-ți spune cât m-a interesat lucrarea aceasta.

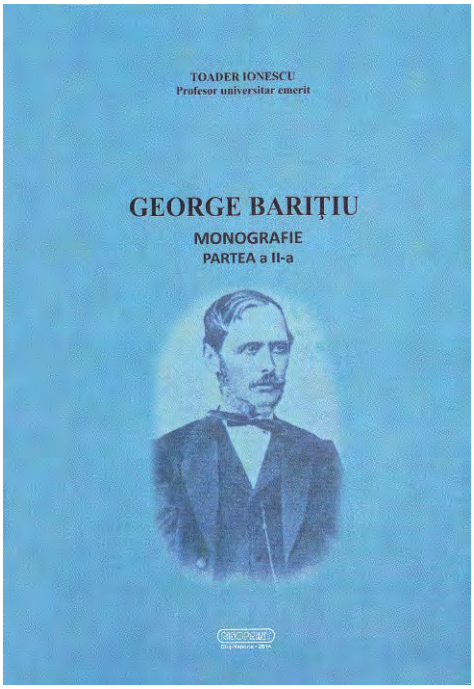
Îți urez să te felicit, să-ți stăruie tovărășește mâna și să-ți meargă numai succese într-o activitate științifică susținută sub atât de promițătoare auspicii.

Cu cele mai bune gânduri sănătoase,

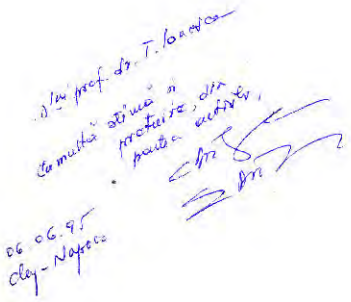
Constin Ilinescu

București, 25 decembrie 1965.

TOADER IONESCU
Profesor universitar emerit
GEORGE BARIȚIU
MONOGRAFIE
PARTEA I
DISCOPRINT
Cluj-Napoca • 2013

TOADER IONESCU
Profesor universitar emerit
GEORGE BARIȚIU
MONOGRAFIE
PARTEA a II-a
DISCOPRINT

ELENA DRĂGOESCU
ANTON DRĂGOESCU
PIEȚE FINANCIARE
PRIMARE ȘI SECUNDARE
ȘI
OPERAȚIUNI DE BURSĂ
CLUJ-NAPOCA 1995

D-lui prof. dr. T. Ionescu
Cu multă stimă și
prețuire, din
partea autorilor,
06.06.95
Cluj-Napoca

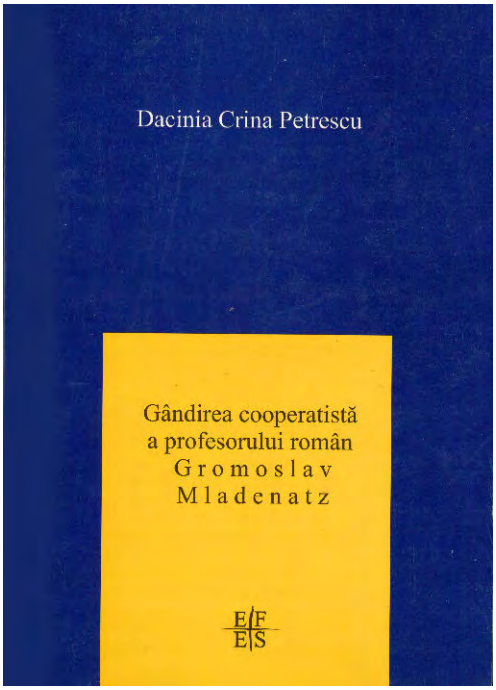

Viorel-Mihai Tătar

Dedic această carte cu deosebită recunoștință și profund respect maestrului meu, prof. univ. dr. Teodor Iloaie, om de înaltă ținută științifică și morală, un caracter deosebit și, mai presus de toate, un mare dascăl și un mare OM. 31.10.2007

DOCTRINE, POLITICI ȘI REALITĂȚI ECONOMICE ÎN ROMÂNIA ÎNTRE ANII 1920-1989

Editura RISOPRINT
Cluj-Napoca • 2007

Dacinia Crina Petrescu

GÂNDIREA COOPERATISTĂ A PROFESORULUI ROMÂN GROMOSLAV MLADENATZ

Domnului Profesor T. Ioanescu, cu sentimente de stimă și mulțumiri pentru îndrumarea dvs!

Crina Petrescu

Cluj-Napoca
14 ianuarie 2004

Editura Fundației pentru Studii Europene
Cluj-Napoca
2004

GHEORGHE POPESCU

NEOCLASICISMUL ECONOMIC
(MARGINALISMUL)

Profesorului meu de suflet
adorabil pretuire si afectiune,
TOADER IONESCU
multumindu-mi pretuirea
minunatele cuvinte si aprecierea
deosebita ce mi-a acordat-o
in aprecierea lucrarii gandite
complicat, impreuna cele mai
calde ganduri de sanatate,
fericire si frumoase realizari
7.10.1998
Cluj-Napoca

Mihaela Luţaş

BAZELE
MICROECONOMIEI

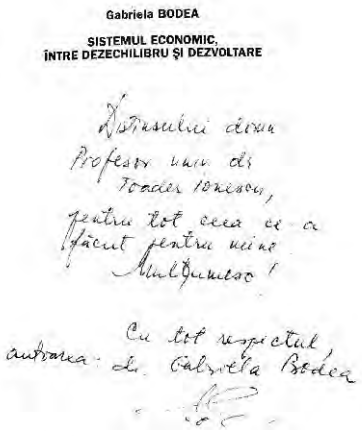
Domnului prof. univ. dr. Toader Ionescu
în semn de profund respect și considerație
pentru înalta ținută morală
și intelectuală, și pentru ajutorul
deosebit acordat de-a lungul anilor

- Editura Risoprint 1998 -

Cluj-Napoca, 9 aprilie 1998

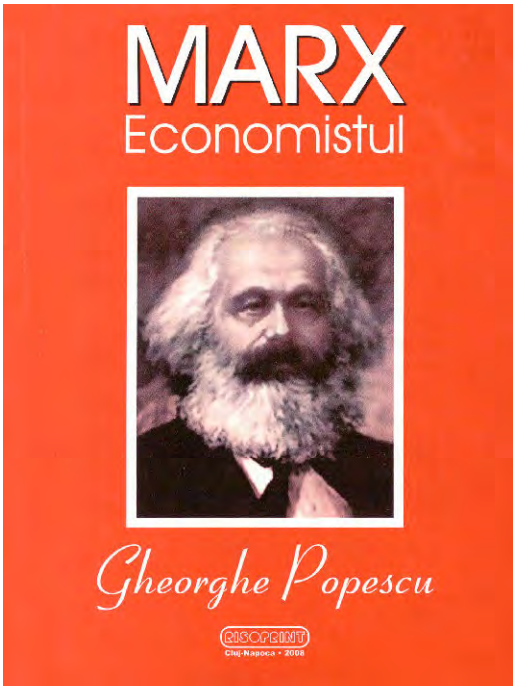

Gabriela BODEA

SISTEMUL ECONOMIC,
ÎNTRE DEZECHILIBRU ȘI DEZVOLTARE

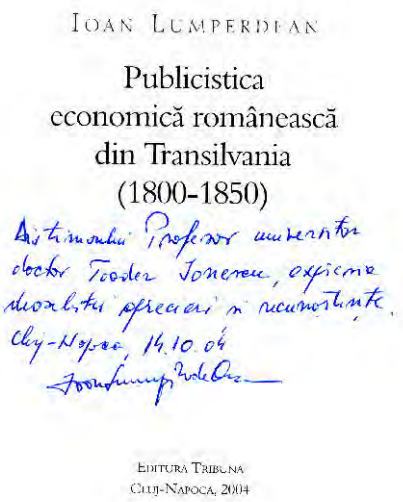
Distinsului domn
Profesor Univ. dr.
Teodor Ionescu,
pentru tot ceea ce a
făcut pentru mine
Mulțumesc!

Cu tot respectul,
autoarea dr. Gabriela Bodea

DANA POP
ŞCOALA ECONOMICĂ
CLUJEANĂ
INTERBELICĂ
Editura Fundației pentru Studii Europene

MARX
Economistul
Gheorghe Popescu
EDCPCINT

PUBLICISTICA
ECONOMICĂ
ROMÂNEASCĂ
DIN TRANSILVANIA
Ioan Lumperdean

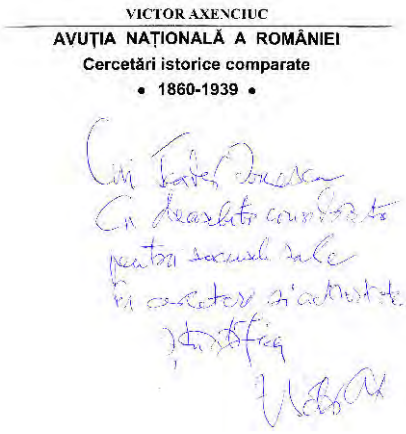

IOAN LUMPERDEAN
Publicistica
economică românească
din Transilvania
(1800-1850)
EDITURA TRIBUNA
CLUJ-NAPOCA, 2004

teoria
concurenței
în
retrospectivă
Paul Cocioc
PRESA UNIVERSITARĂ CLUJEANĂ

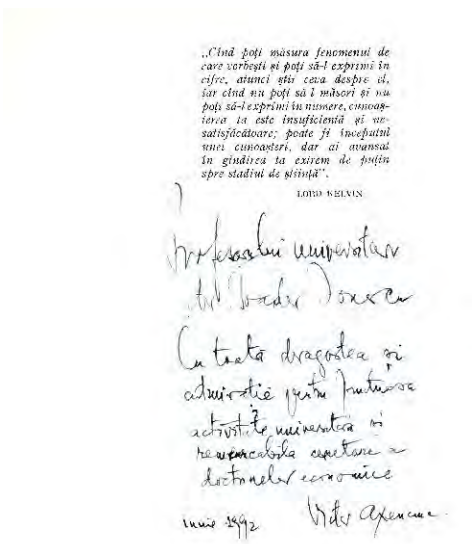

Paul Cocioc
Teoria concurenței în retrospectivă

COSTIN MURGESCU
日
Japonia
în economia mondială
本

VICTOR AXENCIUC
AVUȚIA
NAȚIONALĂ
A ROMÂNIEI
Cercetări istorice comparate
• 1860–1939 •
The Romanian Centre for Compared and Consensual Economics

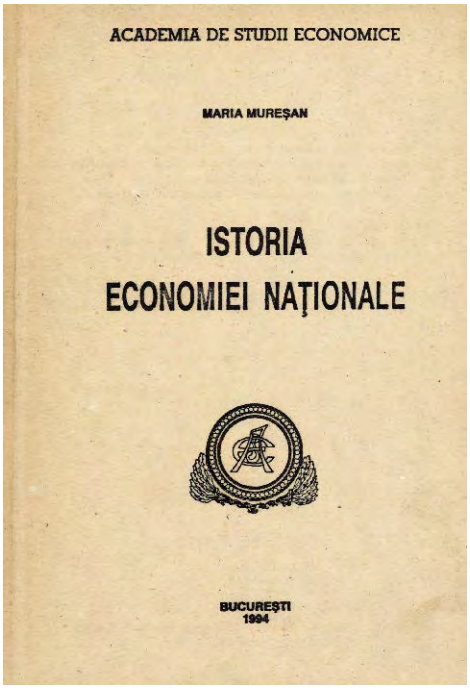

VICTOR AXENCIUC
AVUȚIA NAȚIONALĂ A ROMÂNIEI
Cercetări istorice comparate
• 1860-1939 •

„Cînd poți măsura fenomenul de care vorbești și poți să-l exprimi în cifre, atunci știi ceva despre el, iar cînd nu poți să i măsori și nu poți să-l exprimi în numere, cunoașterea ta este insuficientă și nesatisfăcătoare; poate fi începutul unei cunoașteri, dar ai avansat în gîndirea ta extrem de puțin spre stadiul de știință".

LORD KELVIN

Profesorului universitar
dr. Teodor Dorca
Cu toată dragostea și
admirație pentru frumoasa
activitate universitară și
remarcabila cercetare a
doctrinelor economice
iunie 1992 Victor Axenciuc

ACADEMIA DE STUDII ECONOMICE

MARIA MUREȘAN

ISTORIA
ECONOMIEI NAȚIONALE

BUCUREȘTI
1994

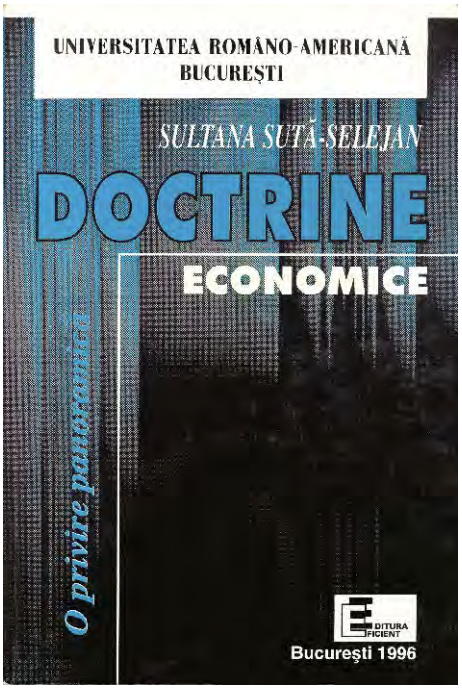

ACADEMIA DE STUDII ECONOMICE

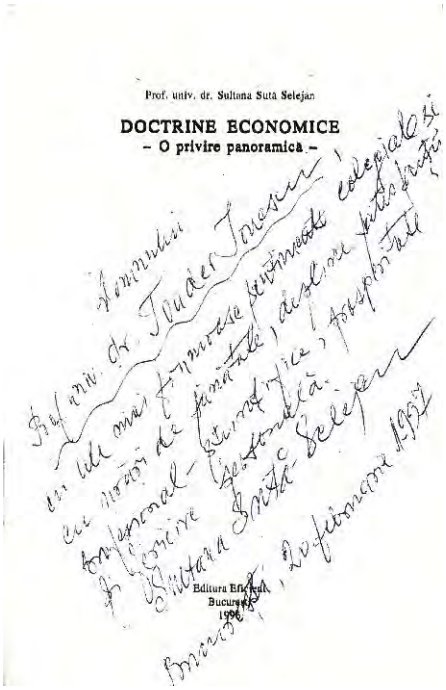
MARIA MUREȘAN

ISTORIA
ECONOMIEI NAȚIONALE

Profesorului Teodor Dorca,
cu prietenie și considerație
1/11
5 octombrie 1994

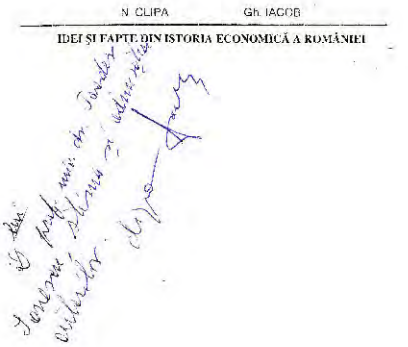
BUCUREȘTI
1994

UNIVERSITATEA ROMÂNO-AMERICANĂ
BUCUREŞTI
SULTANA SUTĂ-SELEJAN
DOCTRINE
ECONOMICE
O privire panoramică
EDITURA EFICIENT
Bucureşti 1996

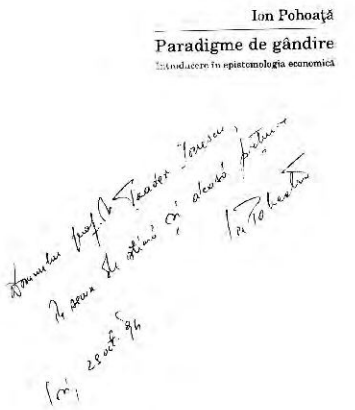

Prof. univ. dr. Sultana Sută Selejan
DOCTRINE ECONOMICE
– O privire panoramică –
Editura Eficient
Bucureşti
1996

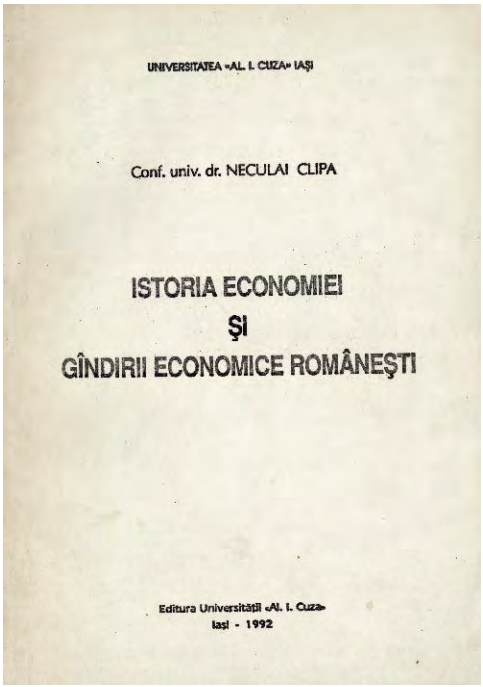

VASILE C. NECHITA
coautor şi coordonator
ARC PESTE TIMP
23 nov.1843–23 nov.1993
Editura Universităţii «Al.I. Cuza» Iaşi
1994

N. CLIPA
GH. IACOB
IDEI ŞI FAPTE
DIN ISTORIA ECONOMICĂ A ROMÂNIEI
EDITURA "PLUMB"
Bacău – 1994

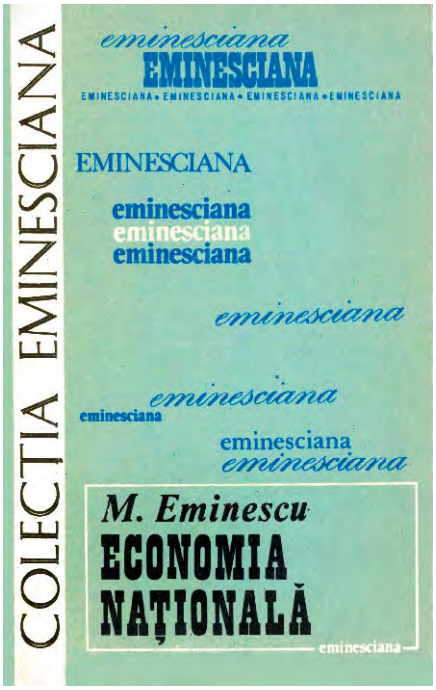

N. CLIPA Gh. IACOB
IDEI ŞI FAPTE DIN ISTORIA ECONOMICĂ A ROMÂNIEI

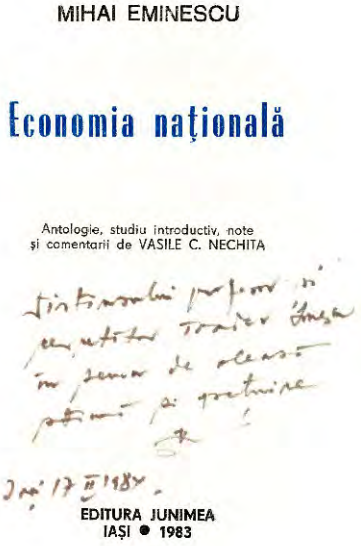

Ion Pohoață
Paradigme de gândire
Introducere în epistemologia economică
Editura Universității
«Al. I. Cuza»

Ion Pohoață
Paradigme de gândire
Introducere în epistemologia economică

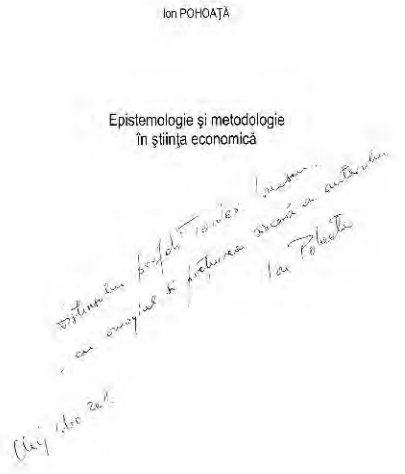

UNIVERSITATEA «AL. I. CUZA» IAȘI
Conf. univ. dr. NECULAI CLIPA
ISTORIA ECONOMIEI
ȘI
GÎNDIRII ECONOMICE ROMÂNEȘTI
Editura Universității «Al. I. Cuza»
Iași - 1992

UNIVERSITATEA «AL. I. CUZA» IAȘI
Conf. univ. dr. NECULAI CLIPA
ISTORIA ECONOMIEI ȘI GÎNDIRII ECONOMICE
ROMÂNEȘTI
Editura Universității «Al. I. Cuza»
Iași - 1992

COLECȚIA EMINESCIANA
eminesciana
EMINESCIANA
EMINESCIANA • EMINESCIANA • EMINESCIANA • EMINESCIANA
EMINESCIANA
eminesciana
eminesciana
eminesciana
eminesciana
eminesciana
eminesciana
eminesciana
M. Eminescu
ECONOMIA
NAȚIONALĂ
eminesciana

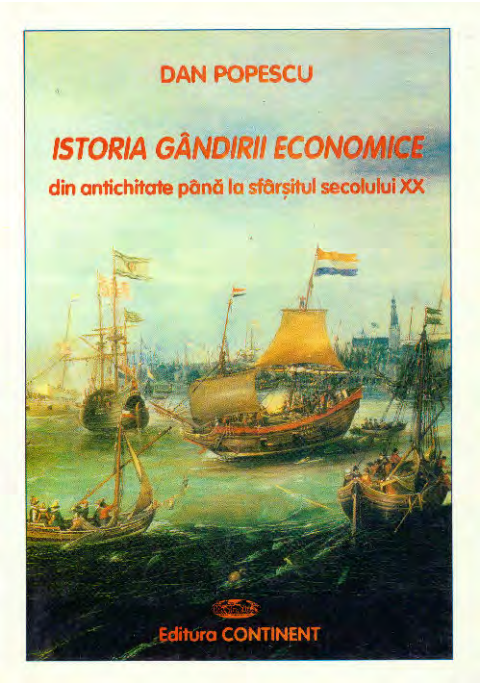

MIHAI EMINESCU
Economia națională
Antologie, studiu introductiv, note
și comentarii de VASILE C. NECHITA
EDITURA JUNIMEA
IAȘI • 1983

Editura Economică
Ion Pohoață
Epistemologie și metodologie în știința economică

Ion POHOAȚĂ
Epistemologie și metodologie
în știința economică

VIRGIL MADGEARU
OMUL ȘI OPERA
IAȘI · 1988

UNIVERSITATEA „ALEXANDRU IOAN CUZA" IAȘI
VIRGIL MADGEARU
OMUL ȘI OPERA
Coordonator : M. TODOSIA
IAȘI — 1988

DAN POPESCU

ISTORIA GANDIRII ECONOMICE

- din antichitate până la sfârșitul secolului XX -

Iubitului și respectatului meu coleg de breaslă Toador Ionescu, cu drag și prețuire.

Tuturor celor ce m-au învățat, tuturor celor de la care învăț, tuturor celor cărora mă străduiesc să le aduc o geană de lumină.

6.05.99

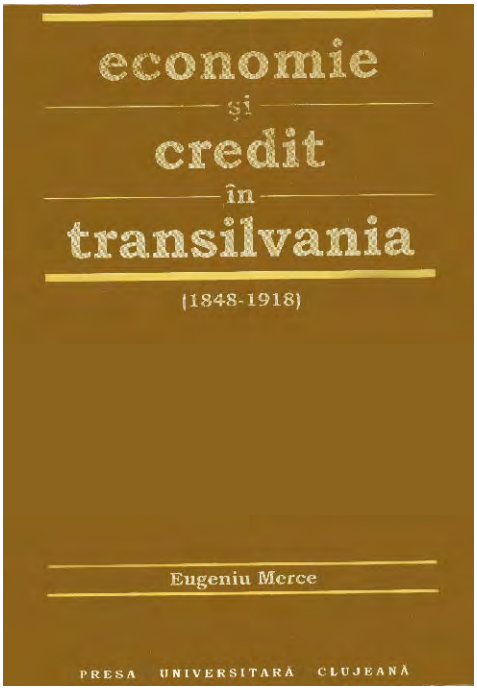
Distinsului meu coleg de breaslă, prietenie deosebită – și lui Toador Ionescu,

Dinamica ideilor economice

- studii și eseuri în domeniul Economiei Politice -

cu cele mai frumoase sentimente dedicate de optimism, corectitudine și devotament de la M. Toador Ionescu

Hlin
oct. 99

EUGENIU MERCE

Economie și credit în Transilvania
(1848-1918)

Domnului Prof. dr. Ioan Toader
Jovesa
cu deosebită considerație

Editura PRESA UNIVERSITARĂ CLUJEANĂ
Colecția "PHILOBIBLON" a Bibliotecii Centrale Universitare "Lucian Blaga"
Cluj Napoca, 2001

IOAN COSMESCU

UNIREA ȘI INDEPENDENȚA ÎN GÂNDIREA ECONOMICĂ ROMÂNEASCĂ

Pentru mulți prieteni și colegi, D-lui prof. univ. dr. Ioan Toader Jovesa, din partea autorului cele mai sincere sentimente fundamentate pe o colaborare ce promovează valori
Sibiu
06. 05. 1999.

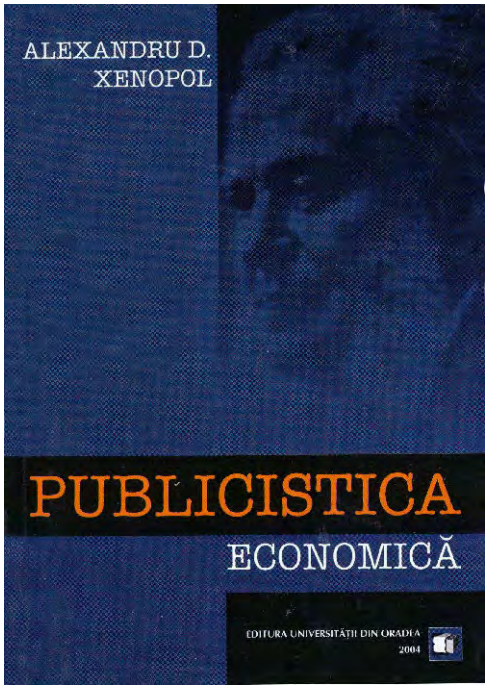

ANCA DODESCU

STATUL ŞI ECONOMIA DE PIAȚĂ

Domnului Toader Ionescu
cele mai bune sentimente de prețuire
și considerație din partea
autoarei
Dodescu
Cluj-Napoca, mai 2000

EDITURA ECONOMICĂ

A.D.Xenopol

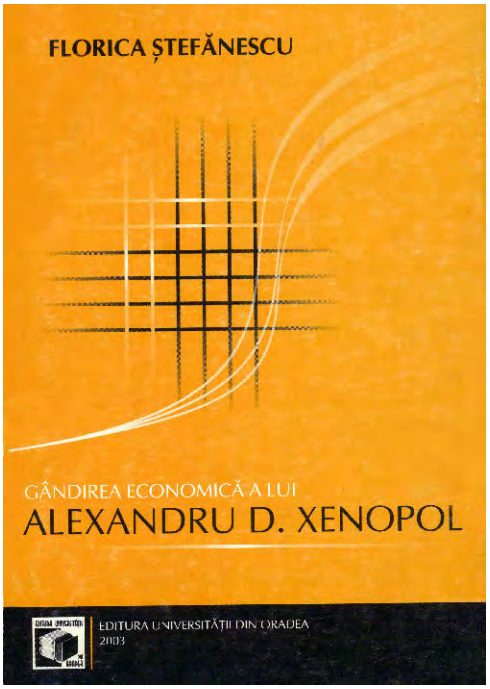
PUBLICISTICĂ ECONOMICĂ

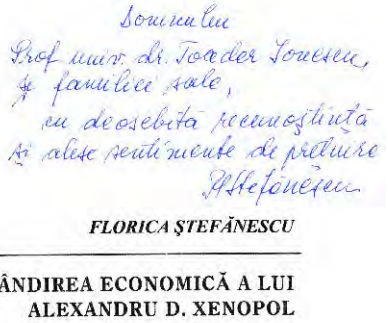
Argument, studiu introductiv și
îngrijirea ediției

Florica Ștefănescu

Domnului
Prof. univ. dr. Toader Ionescu,
Cu deosebit respect, prețuire
și considerație,
Ștefănescu

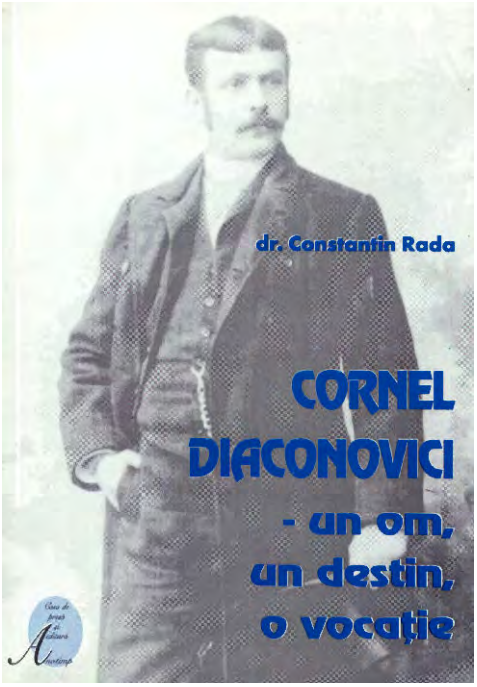
Editura Universității din Oradea
2004

Domnului
Prof. univ. dr. Teodor Tonescu,
și familiei sale,
cu deosebită recunoștință
și alese sentimente de prețuire
Ștefănescu

FLORICA ȘTEFĂNESCU

GÂNDIREA ECONOMICĂ A LUI
ALEXANDRU D. XENOPOL

DIPLOME

Asociația Generală a Economiștilor din România

Diploma de excelență

Pentru întreaga carieră din învățământ şi cercetare

se acordă domnului

prof. univ. dr. **Toader Ionescu**

Facultatea de Ştiinţe Economice
Universitatea „Babeş-Bolyai", Cluj-Napoca

Secretar general
Prof. univ. dr. **Marin Dinu**

Bucureşti,
23 noiembrie 2005

Nr. 19803/12.11.2010

DIPLOMĂ
DE MERIT ISTORIC

Se acordă Domnului Prof. univ. dr. Toader IONESCU

pentru contribuția la înnoirea instituțională a
Științelor Economice la Cluj-Napoca în ultimii 90 de ani

Rector,
Andrei MARGA

Decan,
Dumitru MATIȘ

ASOCIAȚIA GENERALĂ A ECONOMIȘTILOR DIN ROMÂNIA
FILIALA BIHOR

DIPLOMĂ DE ONOARE

Domnului Profesor Universitar Doctor

TOADER IONESCU

"Patriarhul" Istoriei gândirii economice românești,
cu ocazia ***Zilei Economistului*** și ***Zilei Profesorului Economist,***
în semn de înaltă apreciere din partea membrilor
Asociației Generale a Economiștilor din România – Filiala Bihor.

Oradea
23 noiembrie 2011

Președintele Consiliului Director AGER – Filiala Bihor,
Prof.univ.dr. Anca DODESCU

CONSILIUL DIRECTOR

Universitatea Creștină Dimitrie Cantemir București
Facultatea de Științe Economice Cluj-Napoca

20 ANI

Diplomă de merit

Se conferă domnului

Prof. univ. dr. TOADER IONESCU

în semn de apreciere pentru activitatea didactică și științifică desfășurată în cadrul

Facultății de Științe Economice Cluj-Napoca

Cluj-Napoca,
28 Octombrie 2011

Decan,
Conf. univ. dr. Radu Danciu

ECO - EUROPA

ONG - ROMANIA

Str. Şoimari, nr 11, Sector 3, Bucureşti, România

ROMANIAN BIOGRAPHIC INSTITUTE

DIPLOMA DE ONOARE

Se acorda Domnului / Doamnei

IONESCU TOADER

Titlul Onorific de OMUL ZILEI

pentru sprijinul si contributia personala la realizarea

la nivel national a Proiectului Biografic Contemporan

DICTIONARUL PERSONALITATILOR DIN ROMANIA

Asociatia ECO-EUROPA

17.11.2011

Diplomă

Se acordă titlul de PROFESOR EMERIT

Domnului prof. univ. dr. **Toader IONESCU**, pentru întreaga activitate

și pentru cariera didactică de excepție.

Rector,
Acad. prof. dr. Ioan-Aurel POP

18.07.2012

Președinte Senat,
Pr. prof. dr. Ioan CHIRILĂ

Universitatea BABEŞ-BOLYAI

UBBFSEGA FSEGA

ŒCONOMICA NAPOCENSIS

SE ACORDĂ TITLU DE

SENIOR PROFESSOR

PROFESORULUI UNIVERSITAR DR.

TOADER IONESCU

PENTRU REALIZĂRI ŞTIINŢIFICE DEOSEBITE
DIN PERIOADA VIEŢII DE PENSIONAR!!!

„Exercitatio optimus magister est."
„Experienţa este cel mai bun profesor."
TACITUS

CLUJ-NAPOCA
30 SEPTEMBRIE 2013

DECAN
PROF. UNIV. DR.
DUMITRU MATIŞ

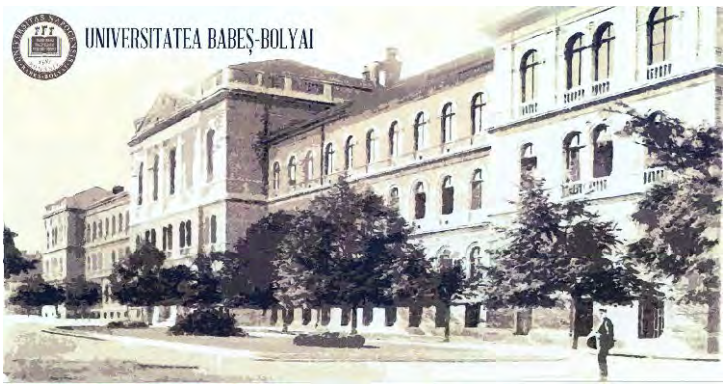
DISTINCȚIE

PROFESORULUI DR. TOADER IONESCU

de la Facultatea de Științe Economice și Gestiunea Afacerilor,
cu ocazia împlinirii vârstei de 85 de ani,
pentru performanță în activitatea didactică și de cercetare,
precum și pentru devotamentul său față de
Universitatea Babeș-Bolyai.

Rector
Acad. prof. dr. IOAN-AUREL POP

Data: 04.05.2014

Distinse Domnule Profesor,

În amintirea anilor și deceniilor în care ați slujit cu atâta devotament Universitatea, Vă rog să primiți, după datină, urarea noastră de suflet La mulți ani!

Cu cea mai înaltă considerație
Ioan Aurel Pop

Cluj, 5 mai 2014

UNIVERSITATEA BABEŞ-BOLYAI

UBBFSEGA FSEGA

ŒCONOMICA NAPOCENSIS

SE ACORDĂ TITLUL DE

SENIOR PROFESSOR

PROFESORULUI UNIVERSITAR DR.

TOADER IONESCU

LA ÎMPLINIREA VÂRSTEI
DE 85 DE ANI

„Exercitatio optimus magister est."
„Experienţa este cel mai bun profesor."
TACITUS

CLUJ-NAPOCA
5 MAI 2014

DECAN
PROF. UNIV. DR.
DUMITRU MATIŞ

ISBN: 978-606-37-0210-5
ISBN: 978-606-37-0213-6